FRANCOISE DE MOTEVILLE

MEMORII, 2

Ediţia de faţă reproduce prescurtat testul
apărut pentru: prima oară
în 1723

Franţoise de Motteville .
Memoires
sur Anne tTAut'rlehe et sa Cmir
BibliQtheciue Charpentier
Pans, tom. II

FRANCOISE DE MOTTEVILLE

Memorii Despre Ana de Austria şi Curtea sa

Traducere, selecţie şi note de
TEODORA POPA-MAZILU

19
81

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

19
81

Coperta de VAL. MUNTEANU

Capitolul I

1649. — Intrigile lui la Riviere. — Dificultatea lui Mazarin de a satisface toate ambiţiile. — Sfîrşitul războiului civil. — Curtea rămîne la Saint-Germain. — Incapacitatea financiară a lui La Moilleraye. — Portretul soţiei sale. — D'Emery pre-ia Finanţele. — Doamna de Chevreuse, la Paris. — Harcourt, guvernator în Alsacia. — Sosirea la Curte a ducelui de York şi a doamnei de Lon- gueville. — Căsătoria ducelui do Mercoeur cu o Mancini. — Boala lui Beaufort. — Duşmanul cucereşte oraşul Yprcs. — Atitudinea rece a lui Conde. — Reintrarea în graţii a mareşalului de la Motto. — Plecarea reginei la Amiens şi a ducelui de Orleans la Paris.

Abatele de la Riviere, care dorea cu patimă pălăria de cardinal, nu se gîndea decît cum s-o obţină de la Papă. Avea consimţămîntul reginei şi al prinţului de Conde, dai- nu şi pe cel al prinţului de Conţi. Atunci, la Riviere se strădui să-i intre pe sub piele, pentru a-1 determina pe Conti să-i cedeze lui acea pălărie la care prinţul nu ţinea cîtuşi de puţin. Conti îi răspunse că i-o ceda cu plăcere^ eu condiţia să-i fie onorate toate pretenţiile pe care le înscrisese în acea faimoasă listă a generalilor. De aici, toate intrigile, intervenţiile şi rugăminţile lui la Riviere pe lîngă Mazârin, prinţul de Orleans şi prinţul de Conde.

Mazarin, văzînd cite pretenţii avea de satisfăcut, se **sperie.** Pe măsură ce acorda unele favoruri fie magistralilor, fie unor particulari, se ridicau alţii care cereau alte lucruri. Generalii începură a se uita urît unul la altul, roşi de invidie şi de gelozie. Ducele de Beaufort nu era nici pe departe mulţumit cu ceea ce i se oferise. Cerea mult mai mult, pentru că ştia că pe vremuri fusese favoritul reginei ; susţinea sus şi tare că nu voia să se împace cu Mazarin ; şi mergînd cu resentimentele mult mai departe dedît alţii, îngreuna negocierile. Numai că mofturile lui Beaufort grăbiră încheierea păcii, iar ducele nu se alese decît cu ifosele. Doamna de Montbazon, iubita **du-** ţelui de Beaufort, îi făgădui să obţină ea pentru el, tot **ceea** ce dorea. Şi obţinu într-adevăr, şi abaţii şi bani. Ducele fu mulţumit, dar asta nu înseamnă să se mai îmblînzi.

Coadjutorul Paul de Gondi, sufletul Frondei, cel care făcuse cea mai mare zarvă, nu ceru nimic pentru sine, ci numai pentru prietenii săi, dorind în felul acesta să-şi facă unele legături solide şi să se bucure de glorie şi de o cit mai mare reputaţie. Obţinu deci pentru marchizul **de** Noirmoutiers şi pentru Laigues, prietenii săi, o mulţime de favoruri şi de bunuri. Marchizul de Vitri căpătă un brevet de duce, pe care nu-1 merita. Ducele de Elboeuf, ducele de Bouillon şi toţi ceilalţi, izbutind să smulgă nenumărate bunuri de la rege, se hotărîră, în sfîrşit, **să** accepte pacea. în Miercurea Mare, în vreme ce regina se afla în capela ei de la Saint-Germain,, sosi un curier de la Paris, trimis de Le Tellier, care aduse tratatul de pace iscălit şi parafat de Parlament şi de generali, care se arătară cu toţii din cale-afară de mulţumiţi. Această pace îi dădu reginei răgazul să mai răsufle, îl bucură nespus pe Mazarin şi-i mîhni cumplit pe duşmanii săi.

Trecînd Paştele, cîţiva deputaţi ai Parlamentului din Paris şi din Normandia veniră să-i mulţumească reginei pentru pacea încheiată. Apoi veniră reprezentanţii cleri^-
lui şi ai tuturor celorlalte Companii din oraş, ai breslelor de negustori şi de meseriaşi, toţi eu chipurile vesele şi

mulţumite şi toţi rugind-o cu ardoare, să se reîntoarcă în bunul ei oraş, Parisul. *

Regina n-avea motive eă-1 socoată chiar atît de bun, încît să ardă de dorinţa **de** a se întoarce în capitală. Ştia că poporul vorbea încă necuviincios despre ea ; că spunea în gura mare că regele nu va vedea un sfanţ de la ei ; că unii erau chiar atît de îndrăzneţi, încît strigau cît îi ţinea gura, că nu-1 voiau pe Mazarin. Acele spirite înverşunate se obişnuiseră atît de mult cu răzmeriţa, încît, fără o pedeapsă exemplară, ar fi fost peste poate să faci ordine în Paris.

Ca să le dea parizienilor răgazul de a stinge focul care încă mai pîlpîia în sufletele lor şi pentru a lăsa să se risi-, pească fumul acelei vîlvătăi care abia se stinsese, **Ana de** Austria se hotărî să nu se întoarcă atît de repede în capitală. Pînă ce duşmanii ei aveau să se potolească şi **să** se împace cu condiţiile păcii, se duse să petreacă o vreme la Compiegne. înainte de a pleca, îl dizgraţie pe marchizul de Roquelaure, alungîndu-1 de la Curte, pentru că îi spusese lui Mazarin că, în timpul asediului Parisului, îi scri**sese** prinţului de Conti că dacă n-ar ocupa slujba de mare maestru al garderobei regelui, ar veni să lupte în oastea lui. Pedeapsa ni s-a părut tuturora foarte aspră, fiindcă după ce toţi capii răscoalei nu numai că fuseseră iertaţi, ba pe deasupra şi răsplătiţi regeşte, unul singur, tocmai cel care nu făcuse nimic, plătise oalele sparte pentru toţi. Noroc că pedeapsa i-a fost de scurtă durată şi bietul marchiz, pe care-1 luase gura pe dinainte, se reîntoarse Ia Curte.

în acea epocă, Finanţele se aflau în mîna mareşalului **de** La Meilleraye, care era mult mai potrivit să cucerească oraşe cu spada, decît să adune bani, cu lopata. Pe vremea lui Richelieu, cu care dealtfel era rudă, avu.se.se slujbe mari ; şi cum era curajos şi întreprinzător, făcuse treabă
bună ; avea însă o fire imposibilă, era veşnic mohorît şi pus pe harţag. iar în materie de finanţe era nul şi

neavenit. Oamenii de afaceri începură a se plînge de el, spunînd că nu avea nici o influenţă asupra poporului, că nu era în stare să strîngă taxele, dările şi impozitele şt că le-ar trebui o persoană care să ştie să se impună, să fie obişnuită să mînuiască banii Statului, să se arate mai plină de răbdare, să fie mai vigilentă şi mai sănătoasă decît el. Căci La Meilleraye era bolnav de gută şi deşi nu era încă bătrân, arăta ca un uncheaş de optzeci de ani. îi înţepeneau mereu mîinile şi picioarele, ba uneori chiar întreg trupul. Asta nu-1 împiedica să fie un om cinstit, un prieten devotat şi un om care trăia pe picior mare. Avea o nevastă tânără şi frumoasă, fata ducelui de Brissac. Frumuseţea ei consta în deosebita delicateşe a trăsăturilor chipului, în liniile desăvîrşite ale trupului şi, mai ales, în felul deosebit de plăcut de a se comporta. Era deşteaptă, murea de curiozitate să ştie tot, nu era din cale-afară de virtuoasă. şi se lăuda peste tot că-şi iubeşte cu patimă soţul, **pe-** care boala nu-1 împiedica — zicea ea — să-şi îndeplinească îndatoririle de bărbat. Mă rog. nu era cu neputinţă ca o femeie — ce se pretindea cinstită — să-şi iubească soţul, deşi era bolnav de gută şi veşnic mohorît ; dar afectarea cu care doamna afirma acest lucru, nu era crezută de nici unul din cei care o auzeau făcînd o asemenea afirmaţie ; şi cum o virtute solidă de obicei e sinceră şi firească, afectarea ei convingea lumea exact de contrariul. S-a supărat foarte tare cînd a auzit că bărbatul ci trebuia să părăsească Finanţele, fiindcă a crezut că vor fi obligaţi să părăsească şi Curtea. Căci deşi mareşalul fusese înlocuit fără a fi fost dizgraţiat, soţia lui îşi închipui că datorită gutei sale se va retrage în Bretagne, unde va fi obligată să-l urmeze. Fiind foarte ambiţioasă, se linişti de îndată ce auzi că soţului ei i se vor da, în schimbul Finanţelor, alte mari slujbe. Ducele de Orleans îi făcu o vizită acasă, şi-1 întrebă cam ce-ar
dori ; el ceru un loc în Consiliul regelui, beneficiile guvernămin telur sule pe care dorea să le lase moştenire unicului său fiu pe care-1 avusese cu prima lui nevastă şi

funcţia de ministru al artileriei. Cererile îi fură **apro**bate şi ială-1 pe d'Emery gata să-şi reocupe postul **de** ministru al finanţelor, spre ura şi spre ciuda duşmanilor săi.

Prinţul de Conţi fu primul care părăsi Parisul şi veni s-o sa iute pe regină. A fost primit în plin Consiliu ; după saluturile de rigoare, prinţul îl îmbrăţişă pe Mazarin şi discută cu el, cu deosebită căldură.

Ducele de Orleans îl introduse apoi pe ducele de Elboeuf, iar prinţul de Conti pe toţi ceilalţi care se hotărîseră să vină, şi anume : ducele de Bouillon, prinţul de Marcillac, contele de Maure şi mulţi alţii. Regina îi primi destul de rece. Mazarin dimpotrivă, făcu pe omul plin **de** blîndetc şi de smerenie, cerîndu-şi chiar iertare dacă, din pricimi evenimentelor prin care trecuse, avusese unele resentimente faţă de ei.

În aceeaşi zi sosi la Paris doamna de Chevreuse ; **cum** făcuse destule boacăne, voia şi ea să intre în iertarea generală şi, în plus, să mai fie şi răsplătită — ca toţi ceilalţi — pentiu tratativele pe care le dusese cu Arhiducele Spaniei.

Această prinţesă, sosind deci de la Bruxelles la Paris, trimise pe careva la Mazarin să discute situaţia ei. Cardinalul nu se arătă împotrivă, dar ceru un mic răgaz, pînă ce se vor mai uita unele lucruri. Regina, sfătuită de ministrul ei, refuză să-1 primească pe ducele de Chevreuse care venise la Saint-Germain să ceară, pentru soţia **sa,** îngăduinţa de a rămîne la Paris. Regina îi răspunse **că** nu-i putea aproba să locuiască într-un oraş în care **mai** domnea încă duhul răzvrătirif; că doamna de Chevreuse ţesuse zeci de intrigi împotriva suveranilor Franţei, că nu era mulţumită de felul cum se comportase şi că **n-o** va ierta decît atunci cînd va constata că se căia cu adevărat de tot ce făcuse. Prinţul de Chevreuse, în virsiă de optzeci de ani, surd ca o cizmă, deşi se ţinea încă bine, vru s-o asigure pe regină de fidelitatea soţiei sale. Dar regina îi rise în nas, dîndu-i de înţeles, destul

de clar, că el, săracul, n-avea nici cea mai mică putere asupra nevesti-si. Cum eram de faţă la acea discuţie, l-am auzit pe bătrînul prinţ lăudînd-o pe fiica soţiei sale, domnişoara de Chevreuse, care — zicea el — se făcuse o frumuseţe şi care cică avea nişte ochi ce te răscoleau pînă în străfundul inimii. Regina surîse şi-i răspunse, strigînd cît putea de tare ca s-o audă, că prea îi plăcea mult frumuseţea şi că, la vîrsta lui, era cazul să mai se gîndească la virtute şi la frnîntuirea sufletului. întraţlevăr, domnişoara de Chevreuse era foarte frumoasă ; avea nişte ochi minunaţi, un oval perfect al feţei şi o gură teribil de ademenitoare ; dar era încă prea slabă şi nu era destul de albă, pentru a fi de o frumuseţe fără cusur. Bănuiesc că nu s-a făcut mai frumoasă, după ce ea şi mama ei au fost alungate de la Curte. Căci rar se întîmplă ca o femeie să devină mai frumoasă, după ce-a trecut de optsprezece ani.

Ducele de Orleans, unchiul regelui, făcu‘o călătorie de două zile la Paris, unde fu primit cu mari onoruri. Prinţul de Conde, ca să nu rămînă mai prejos, se duse şi el la Paris, dar fu primit cu indiferenţă şi răceală. Discutînd cu sora sa, doamna de Longueville, ea se strădui, eu deosebită grijă, să-1 rupă de regină, arătîndu-i că interesul lui era să se unească cu ai săi şi nu cu străinii. El văzu că fratele său, prinţul de Conti, sfătuit de sora **6a,** trăgea mari foloase, de pe urma Curţii. Că doamna de Longueville merita să fie ascultată pentru că, de fapt, îl îndemna la nişte lucruri care erau spre binele lui. Această încredere şi prietenie dintre cei doi fraţi, făcu să se nască în sufletul domnului Prinţ cu totul alte sentimente decît cele pe care le nutrise pînă atunci faţă de regină şi încet, încet, începu a-1 trata pe Mazarin cu un dispreţ tot atît de mare cît şi al frondeurilor. Deci doanmei de Ixmgue- ville i s-a datorat schimbarea prinţului de Conde care a început, de atunci, să-i trateze de sus şi pe cardinal, şi pe regină. Schimbarea a produs

mari revolte la Curte, iar acestea, la rîndul lor, au produs altele şi mai mari, în ţară şi chiar în sinul familiei regale.

Coadjutorul Paul de Gondi se retrase în fortăreaţa lui de la Notre-Dame şi nu veni la Saint-Germain, ca ceilalţi. îl rugă pe ducele de Liancourt s-o salute pe regină, din partea sa şi s-o asigure că-i era cel mai fidel şi mai supus servitor. Dar regina primi toate aceste complimente, cu mult dispreţ şi porunci ducelui de Liancourt să-i transmită coadjutorului că nu-1 socotea nici fidel, nici supus, din moment ce era duşmanul lui Mazarin, care era ministrul ei.

Tot atunci, sosi din Normandia, cu o mare suită, ducele de Longueville. Venea s-o salute pe regină, care-1 primi destul de rece. Toţi curtenii dădură buzna în cabinetul reginei, să-l audă ce va spune. Dar el, simţindu-se cu musca pe căciulă, fiind un om cinstit, îi fu greu să mintă ; aşa că mai întîi păli, apoi se făcu roşu ca racul, deschise gura, apoi o închise la lpc şi nu scoase o vorbă. După această căinţă, mai mult decît elocventă, îl salută pe Mazarin, şi apoi se retraseră amîndoi lingă- o fereastră, unde statură îndelung de vorbă ; pe urmă se vizitară reciproc şi dădură tuturor impresia că sînt prieteni.

Contelui de Harcourt, care-1 apărase pe rege, cu o mînă de oameni şi cu bani puţini, i se dădu drept răsplată, gu- vernămîntul din Alsacia şi o abaţie pentru unul dintre copiii săi.

în aceeaşi zi, sosi la Curte şi ducele de York. încă nu-i văzuse nici pe rege, nici pe regină, din pricină că ajunsese la Paris chiar în toiul răzmeriţei, aşa că rămăsese lingă mama sa. Ana de Austria îl primi cu multă căldură şi-i oferi un scaun cu braţe, aşa cum şi regina Angliei îi oferise unul ducelui de Orleans, care-i era frate

Printre cei care sosiră în curînd la Curte, se numărară şi doamna de Longueville, împreună cu fiica sa vitregă, frondeuză înflăcărată, lucru ce-i fu însă trecut cu vederea, ţinîndu-se scama că nu făcuse decît ceea ce-i

spusese tatăl ei. Cînd sosiră cele două prinţese, regina, era în pat, odihnindu-se după toată oboseala de peste zi. Aflîndu-mă lîngă patul reginei şi auzind de sosirea celor două musafire, m-am tras mai la o parte, hotărîtă să rămîn şi să văd dacă spirituala doamnă de Longueville va fi ceva mai vorbăreaţă decît soţul ei. Dar cum era timidă din fire, se roşi şi bălmăji ceva atît de încet. încît, cu toate strădaniile noastre, nici eu nici regina n-am auzit nimic. Apoi, după ce făcură cîte o reverenţă ădîncă, plecară, întărind şi mai mult antipatia pe care regina o nutrea faţă de doamna de Longueville, pe care n-o putuse suferi niciodată. Cuvintele acelea ininteligibile şi abia şoptite o convinseră pe Ana de Austria de nesinceritatea vizitatoarei sale, de firea ei duplicitară şi de faptul că avea probabil de gînd, să-i mai dea încă multă bătaie de cap. Altminteri, dacă ar fi fost sinceră şi ar fi avut intenţii curate, ar fi spus clăi' şi răspicat ce avea de spus, şi cu asta, basta. Mormăiala şi privirile ei nesincere erau cea mai elocventă dovadă că acea frumoasă şi răsfăţată doamnă plănuia ceva.

Tot atunci, avu loc şi împăcarea ducelui de Vendome eu Curtea, pe care acest mare senior n-o mai văzuse din ziua cînd fusese instaurat Mazarin. Ducele profitase de dezordinea ce se crease în Stat, ca să arate că nu aproba cutezanţa fiului său — ducele de Beaufort — .şi că dorea să se împace cu Mazarin. Iar ca dovadă că dorea acest lucru, îi propuse ca fiul său mai mare, ducele de Mercoeur, s-o ia de nevastă pe nepoata mai mare a cardinalului, domnişoara Mancini. Propunerea nu fu refuzată ; dimpotrivă, lui Mazarin îi surîdea grozav să se împace cu acest prinţ şi să se înrudească cu el. Războiul <.ivi], în rare cardinalul fusese tot timpul ţintii tuturor ironiilor şi insultelor, îl învăţase că trebuie să-şi facă aliaţi puternici care să-1 ajute să se apere, fără a mai cerşi tot timpul protect ia ducelui de Orleans sau a prinţului de Conde. Schimbind deci tactica, deveni mai

interesat decît pînă atunci şi dornic să se' Înconjoare de oameni care să-i sperie pe duşmanii săi. Din aceste motive, îl tratâ pe ducele de Vendome cu multă prietenie şi făcu în aşa fel incit să fie primit la fel de bine şi de .regină.

în vremea asta, prinţul de Conde, dezgustat de comportarea lui Mazarin şi presat de familia sa, se străduia să st' rupă de Curte. Doamnă de Longueville, profitînd de împăcarea şi de încuscrirea ducelui de Vendome cu Mazarin. izbuti să-i insufle fratelui ei o ură neîmpăcată faţă de cardinal. îi arătă că — înrudindu-se cu familia de Vendome — nu mai voia să se sprijine pe el, prinţul de Conde, ci că prefera o cu totul altă protecţie decît a sa ; că scum te puteai aştepta ca ducele de Vendome — devenind rudă cu primul ministru — să se bucure de o stimă cu lotul deosebită, atît din partea regelui, cît mai ales a reginei. Aceste deducţii ale surorii sale, prinţului i se părură cit se poate de fireşti şi-l determinară, întradovăn să se îndepărteze de Curte.

Im puţină vreme după asta, m-ani dus câteva zile la Paris. Am găsit oraşul încă dominat de acel spirit de nesupunere şi mai mult înclinat către răzmeriţă decît către pace. Nu era nevoie să fii astrolog, ca să-ţi dai seama că pacea abia încheiată, n-avea să fie de lungădurată.

In 13 martie, regina plecă.la Compiegne pentru a da unele porunci în legătură cu duşmanii care începuseră aşi face din nou de lucru, la graniţă. Asediaseră oraşul Ypres. unde Beaujeu se apără atît de bine. încit le dădu serios de furcă, ţinîndu-le piept vieme îndelungată. Palluau — care, în loc să fie la Ypres, huzurea la Curte — fu criticat de ţoală lumea, dar el se dădu bine pe lingă Mazarin, aşa că nu'păţi nimic. Deşi n-avea nici un fel de pregătire şi mai era şi gîngav, se sluji cu multă dibăcie de intrigile de la Curte, îl linguşi pe Mazarin pînă la

slugărnicie şi, astfel, izbuti s-o ia cu mult înaintea altora care erau într-adevăr plini de merite. Se arătă profund mîhnit că Franţa pierduse acel oraş, care preţuia enorm. Dar, cu tupeu şi abilitate, acest curtean mediocru izbuti să ajungă mareşal al Franţei, luînd-o înaintea multor gentilomi care ar fi meritat cu prisosinţă această înaltă distincţie.

în timpul şederii sale la Compiegne, regina mai uită de necazurile care-i tulburaseră tihna. Pădurea şi rîul, care dădeau o frumuseţe deosebită acestui orăşel, o ajutară să petreacă unele ceasuri foarte plăcute. Cei doi copii ai ei, regele şi fratele său, sau micul Monsieur cum i se mai spunea, care erau încă foarte mici pentru a lua parte la treburile Statului, nu se gîndeau decît la joacă şi la alergătură, cît era ziua de lungă.

în timpul acelui scurt răgaz, ducele şi ducesa de Vendome, care ţineau să se încuscrească neapărat, cu Mazarin, făcură tot ce putură pentru a-1 determina pe fiul lor cel mic, ducele de Beaufort, să consimtă la căsătoria fratelui său mai mare, ducele de Mercoeur. cu una dintre nepoatele cardinalului. La un moment dat, i se oferi pînă şi guver- pămîntul din Auvergne, dar ducele de Beaufort îl refuză, între timp, reîntorcîndu-se la Paris şi întîlnindu-mă cu el la doamna ducesă de Nemours, sora sa, îmi spuse că cei de la Curte îşi băteau joc de el, fiindcă în timp ce-i făgăduiau guvernămîntul din Auvergne, se pregăteau de fapt să i-1 dea ducelui de Elboeuf, în locul celui din Picardia pe care îl voia cardinalul. Dar cum acest schimb nu se făcu, socot că ducele de Beaufort se înşela sau încerca să dea această impresie, numai ca să nu se împace cu Mazarin. După cîteva zile, ducele de Beaufort se îmbolnăvi de o colică alît de violentă. încît crezu că fusese otrăvit şi luă, de faţă cu ţoală lumea, o contra-otravă, urmărind astfel să redeştepte simpatia parizienilor faţă de el. Norodul Parisului dădu fuga la duce să-l vadă, iar la un moment dat se strînse atîta lume în faţa casei lui, incit slugile

fură obligate să deschidă larg uşile, să ridice perdelele de la pat şi să-1 arate publicului. Această boală, picată exact la vreme, precum şi linguşelile prietenilor săi izbutiră să-l facă să nu se mai împace cu Mazarin, mai ales că el vedea în această atitudine a sa, un act de bravură.

în 8 mai, oraşul Ypres se predă, în sfîrşit, inamicului, după ce Beaujeu îl apărase vreme destul de lungă ca să merite cele mai calde laude pentru rezistenţa pe care o opusese duşmanului. însă, în acea vreme, intrigile de la Curte îl preocupau atît de mult pe cardinal, incit nu mai avu cînd să se gîndească şi la această mare pierdere. Cele mai mari necazuri nu i le pricinuiau duşmanii din afară, ci cei care — dîndu-se drept prietenii săi, ca să smulgă **de** la el cit mai multe avantaje — îl obligau la tot soiul de combinaţii, ca să poată satisface pretenţiile tuturor.

Avînd în vedere situaţia dezastruoasă în care se aflau Finanţele Statului, cardinalul dorea cu ardoare să-1 readucă în fruntea acestui minister pe d'Emery ; dar preşedintele de Maisons — care rîvnea de mult la această funcţie — apelă la Monsieur, unchiul regelui, să-1 ajute să-şi satisfacă dorinţa. Monsieur — diplomat fin şi abil — manevră în aşa fel lucrurile, încît, pînă la urmă, însuşi cardinalul se văzu pus în situaţia de a-1 numi pe de Maisons, ministru de finanţe.

în 27 mai, m-am dus la Compiăgne ca s-o văd pe regină. De fapt, a trebuit să plec din Paris din pricina disputelor continuie, a nemulţumirilor şi â blestemelor la adresa Anei de Austria, care nu se îndura să-şi alunge ministrul de lîngă sine. Dacă această regină ar fi fost mai puţin comodă şi mai energică încît să rezolve şi singură treburile Statului, s-ar fi bucurat în ochii supuşilor ei de un respect fără margini. Dar lenea şi indiferenţa ei faţă de treburile ţării, o făcuseră să renunţe la gloria de **a** guverna ea singură acel mare regat şi de a încredinţa această importantă sarcină, Iui Mazarin.

Cînd eu plecam din Paris, doamna de Conde tocmai venea ca s-o vadă pe fiica sa, doamna de Longueville şi restul familiei sale. Băgînd de seamă de cită stimă şi reputaţie se bucura fiica sa, şi aflînd cit de mult dorea doamna de Longueville să-1 rupă pe prinţul de Conde de regină şi, mai ales, de cardinalul Mazarin, îi dădu dreptate acesteia, cu atît mai mult- cu cit nici mama nu era deloc îneîntată de înrudirea cardinalului cu familia de Vendome, fiindcă această familie fusese întotdeauna în rîcă cu familia de Condp. Mai tîrziu, am aflat că prinţul **de** Conde părăsind Parisul şi ducîndu-sc în Bourgogne, spusese cîtorva persoane de încredere că fusese nevoit să-1 susţină pe Mazarin, pentru că făgăduise reginei că va face acest lucru. Dar că, pe viitor, fiind sigur că lucrurile vor lua o cu totul altă întorsătură, rămînea de văzut dacă va mai proceda astfel. Plccînd în Bourgogne, trecu pe Ia Com'piegne ca să-şi ia rămas bun de la regină ; în pragul uşii, Ana de Austria îi spuse cu glas tare că socotea că vor rămîne prieteni, că ea ţinea să-1 asigure că amiciţia sa va fi şi pe viitor tot atît de caldă cum fusese la începirt- tul regenţei, şi asta — adăugase ea — spre necazul celor care ar fi dorit să-i dezbine. Cum cuvintele şi faptele regilor sînt întotdeauna cîntărite şi răseîntărite de cei din jurul lor, regină a fost ţinută de rău că se apucase să-i spună prinţului de Conde asemenea vorbe, fiindcă abia acum îi făcuse pe toţi să creadă că, într-adevăr. prinţul de Conde avea intenţia de a se depărta de Curte.

înainte de a pleca, Conde îl prezentă reginei pe mareşalul de La Motte, care încă nu-şi făcuse apariţia la Curte pentru că, cerînd prea multe favoruri, Mazarin avusese nevoie de timp pentru a se hotărî dacă să-i aprobe **sau** nu cererile. Regina îl primi foarte rece şi-1 trimise să discute cu cardinalul. Acesta îi oferi o marc sumă de bani şi cu asta îi astupă gura, fiindcă, de fapt, Ivi Motte

nici nu dorea altceva. Ajungînd la Paris şi întrebat de cîţiva prieteni dacă devenise regalist, el le răspusese ;

— Regina mi-a făcut doar dreptate şi atît ; nu mi-a acordat nici un fel de favoruri, aşa că n-am de ce să-i fiu nici recunoscător, şi nici îndatoritor, ca pe vremuri !

Frumoase cuvinte în gura unui vechi curtean şi al unui vechi slujitor al răposatului rege Ludovic al Xlll-Jea, care-1 făcuse mareşal al Franţei şi duce de Caidone !

Cardinalul, voind să se ocupe puţin de războiul de la graniţă, o rugă pe regină să se mute la Amiens. Totodată, îl rugă pe ducele de Orleans să se ducă la Paris şi să încerce a mai potoli spiritele şi a mai calma atmosfera, fapt care-1 îngrijora grozav şi nu-i dădea o clipă de linişte. Monsieur o conduse mai întîi pe regină la Amiens, apoi se reîntoarse la Compiegne, o luă pe Madame cu sine — care de data asta nu mai făcu pe bolnava şi acceptă să-1 însoţească — şi plecă la Paris ca să pregătească intrarea în capitală a cardinalului, care avea atîta nevoie de ajutorul şi de protecţia sa. dar de care, de fapt, se săturase pînă în gît.

Capitolul II

1649. — împăcarea marchizului de Hocquincourt cu Mazarin. — Beaufort şi Jarze. — Candale îl desfide pe Beaufort. — Mareşalii Franţei şi Mazarin încercă să curme această ceartă. — Doamna de Longueville obţine unele favoruri pentru tînărul prinţ de Marcillac. — Ridicarea asediului de la Cambrai. — Turenne bănuit de trădare. — Ducele de Orleans îi potoleşte pe parizieni. —

Frondeurii se tem de reîntoarcerea regelui in capitală. — Starea vrednică de plîns, a Franţei. — Primirea afectuoasă pe care i-o face Ana de Austria regelui Angliei. — Măritişul reginei Poloniei cu fratele răposatului ei bărbat.

«#•

în ziua de 7 iunie, cînd Curtea a plecat din Compiegne la Amiens, eu am plecat la Paris, unde am găsit capitala mai în fierbere ca niciodată. Pamfletele şi versurile decoltate la adresa reginei şi a cardinalului circulau prin tot oraşul, stîrnind hazul tuturor celor care le citeau.

Sosind la Amiens, Mazarin îi trimise vorbă lui Hocquin- court, guvernator în Peronne, să vină la el fiindcă aveau de discutat împreună cîteva lucruri foarte importante, lă- sînd să se întrevadă faptul că, dacă va veni, îi va dărui şi guvemămîntul din Pieardia, la care Hocquincourt rivnea de multă vreme. Cum trecuse de partea frondeurilor, Hocquincourt nu prea simţea dorinţa de a sta la taclale cu Mazarin. Dar, mă rog, un guvernămînt e totuşi un guvernămînt. înţelegîndu-se dinainte asupra locului unde urmau să **se** întîlnească şi asupra numărului oamenilor din escortă, cei doi se întîlniră într-un sat oarecare, fiecare însoţit de cîte cincizeci de călăreţi. Hocquincourt era un bun. picard, un cavaler cinstit şi un prieten devotat. Aşa că-i spuse deschis cardinalului că nu accepta nici favorurile, nici să se împace cu el, decît după ce discuta cu ducele de Beaufort, rugîndu-1 chiar să-i facă unele oferte.

Hocquincourt plecă deci la Paris ca să stea de vorbă cu Beaufort, încercînd să-1 convingă să se împace cu Mazarin. îl găsi vîrît într-un scandal serios cu cîteva persoane de la Curte şi grozav de pornit împotriva cardinalului. Hocquincourt, văzînd că nu se poate înţelege cu < 1. părăsi partidul Frondei şi se împăca cu Mazarin, fără ca lotuşi să renunţe ia guvernămîntul său.

Ducele de Beaufort n-avea atunci vreme de Hocquincourt, pentru că — aşa cum am mai spus — se vîrîse într-o treabă destul de urîtă. Cu cîteva zile înainte ca regina să plece de la Compegne la Amiens, ducele de Candale, cavalerul de Souvre, Manicamp, Ruvigni, Jarze, comandorul de Jars şi alţi cîţiva vrură să dea o fugă pînă la Paris, după care urmau să se înapoieze la Amiens. Luîndu-şi rămas bun de la regină, Jarze, cel mai zăpăcit şi mai neserios dintre toţi, îi spuse Anei de Austria că se duceau să susţină partidul cardinalului.

Regina îi răspunse :

— Cu cît veţi fi mai înţelepţi, cu atît va fi mai bine !

Ajungînd la Paris, se întîlniră într-o seară, pe una dintre aleile principale ale grădinii Tuileries, cu ducele de Beaufort, care se plimba însoţit de ducele de Retz şi de cîţiva consilieri frondeuri. Beaufort, fiind în minoritate, vru să evite întîlnirea cu acel grup destul de mare de mazarinişti, aşa că o coti pe o alee mai dosnică. Jarze, obraznic şi certat cu bunul simţ, vrînd probabil să crească în ochii lui Mazarin, făcu tot soiul de glume nesărate pe , seama ducelui de Beaufort, spunînd, printre altele, că „bravul prinţ" evitase întîlnirea cu ei, dînd bir cu fugiţii şi că frondeurii erau nişte laşi care n-aveau curajul să-i înfrunte pe mazarinişti. Istorisi povestea prin toate saloanele şi pe la toate'doamnele pe care le vizită.

De îndată ce ducele de Beaufort fu avertizat de această insolenţă, în loc să judece cu înţelepciune cum să procedeze, el se hotăîî să se răzbune, şi o făcu într-o manieră destul de bizară. Curtenii noştri — care nu se gîndeau decît cum să se bucure mai din plin de viaţă — şi mai ales Jarze, care nici nu visa că ironiile sale ajunseseră atît de repede la urechile lui Beaufort, într-o seară se hotărîră să ia masa pe terasa grădinii lui Renard, plătind fiecare cîte doi pistoli pentru ospăţ. Venind ora cinei, ducele de Candale şi toţi amicii săi — în total douăsprezece persoane — se îndreptară spre terasa

cu pricina, dornici să se bucure de masa pe care o comandaseră. Souvre fu avertizat de nepoata sa. domnişoara de Toussi, să nu se ducă la acea masă. Tinăra aflase prin mareşalul de La Motte, care o iubea şi care nu mult după aceea, o şi luă de nevastă, că ducele de Beaufort punea ceva la cale. Souvre le spuse şi celorlalţi, dar cînd acesta le aduse vestea, prietenii săi se şi aşezaseră la masă ; nu vrură să mai plece şi se hotărîră să braveze situaţia, oricît de critică \a ti ea.

Abia erau la primul fel, cînd sosi ducele de Beaufort, urmat de mareşalul de La Motte, de ducele de Brissar, de contele de Fiesque, de Duras şi de o mulţime de gentilomi. De asemenea, din suită mai făceau parte o mulţime de paji şi de lachei înarmaţi cu săbii şi pistoale. Toţi aceşti oameni năvăliră cu mare zgomot, în grădină. Văzîn du-i. cei de la masă îşi dădură seama că îi aştepta o cu totul altă distracţie decît o masă bună. Ducele îi salută destul de rece ; salutul îi fu întors cu politeţe, de meseni, ba unii dintre ei, din respect, se ridicară în picioaie.

Ducele, privindu-i cu trufie, le spuse :

— Ci-naţi cam devreme, domnilor- !

Apoi ii întrebă dacă tocmiseră şi violonişti. Ei ii răspunseră că nu.

— Mai bine, le spuse el, fiindcă oricum tot nu şi-ar fi avut rostul aici !

Apoi alăugă cum că auzise că unii dintre meseni vorbiseră urît pe seama lui şi că venise să-i pedepsească După care, apucînd faţa de masă de un colţ o trase jos cu tot ce se afla pe ea, răsturnînd farfuriile cu mîncare şi mur dărind hainele unora. •

După o asemenea ispravă, toţi cei doisprezece meseni se ridicară şi-şi duseră mina la spadă. Ducele de Candale era văr primar cu Beaufort. Era fiul unei fiice oastarde a lui Henric al IV-lea, după cum ducele de Vendome era şi el bastardul aceluiaşi rege. Ducele de Candale deci, ofensat de procedeul vărului său, se repezi la unul din

paji, îi luă spada şi voi să repare afrontul pe care vărul lui îl adusese prietenilor săi. Ducele de Beaufort, văzîndu-şi ruda în primejdie, se aruncă înire el şi cei cu care se încăierase, strigând că nu voia vărsare de sînge şi că, de fapt, n-avea treabă decît cu Jarze. între timp, acesta şi începuse a fi ciomăgit de pajii şi de lacheii ducelui ; comandorul de Jars şi Ruvigni. care fură respectaţi de către cei din suita ducelui, blamară o astfel de faptă şi-i întrebară pe cei ce-1 însoţeau pe Beaufort care era de fapt motivul unei astfel de comportări. Amicii ducelui se simţiră destul de stânjeniţi, cu atît mai mult cu cit veniseră o droaie ca să pedepsească un singur om : pe Jarze. După ce săvir.şi această ispravă, ducele de Beaufort se retrase, socotind că făcuse o treabă demnă de toată lauda şi odată cu dînsul se retraseră şi prietenii săi, la fel de mulţumiţi de ciomăgeala pe care o încasase Jarze.

Cum ducele de Candale se simţea cumplit de umilit faţă de prietenii săi, a doua zi îl provocă pe Beaufort la duel. Acesta însă îi răspunse că nu se putea bate cu vărul său primar. Că dacă ţinea neapărat să se răzbune pe el, n-avea decît să-l atace pe stradă, fiindcă atunci va fi nevoit să se apere. Cîteva zile, Beaufort crezu într-adevăr că va fi atacat, aşa că nu mai ieşi nicăieri decît cu o suită numeroasă. Toţi prietenii săi mergeau călare şi erau înarmaţi cu pistoale şi săbii. Toată povestea asta devenise atît de ridicolă, încît aducea mai curînd cu lupta lui Don Quichotte cu morile de vînt decît cu o ceartă între oameni serioşi şi cu scaun la cap.

Jenaţi, mareşalii Franţei încercară să aplaneze conflictul. Dar cum nu izbutiră, domnul de Metz, unchiul ducelui de Candale — fratele mamei sale şi fiul bastard al lui Henric al IV-lea — ca să evite o nenorocire, îşi luă nepotul cu sine, la Verneuil. Totodată, îi făcură vînt şi lui Jarze nu mai ştiu prin ce colţ al Franţei şi, în felul acesta, scandalul, în sfirşit, se isprăvi.

Regina fu foarte nemulţumită de toată această

poveste. Mazarin îi pofti pe cei doisprezece adepţi ai săi,' care fuseseră lezaţi, să stea de vorbă cu el şi să-i consoleze, dar să-i şi mustre. Văzînd aceasta, ducele de Mercoeur luă partea fratelui său, ducele de Beaufort ; cardinalul, supărat foc, spuse că nu voia să-şi mai dea nepoata după fratele unui descreierat care-1 ura şi care se unise cu duşmanii săi, ca să-1 jignească. Această încurcătură, făcută de ducele de Beaufort care, pe deasupra, îşi mai ceru şi partea lui de moştenire, înainte ca fratele său să fi apucat să se însoare, fură două piedici serioase, din pricina cărora nunta fu cît pe-aci să nu se mai facă. Adevărul era însă că ducele de Vendome, văzîndu-se din nou la Curte, nu se prea grăbea să-şi însoare băiatul cel mare cu nepoata unui ministru a cărui faimă şi autoritate scăzuseră simţitor.

Regina reîntorcîndu-se la Compiegne, prinţul de Conti şi prinţul de Marcillac se prezentară la Curte pentru a-i smulge lui Mazarin cît mai multe avantaje. Doamna de Longueville puse şi ea umărul şi iată că favorurile începură a-1 copleşi din toate părţile pe Marcillac, deşi regina nu-i putea suferi nici pe el, nici pe fraţii Conde.

In 27 iunie, armata noastră — care fusese în parte plătită prin crearea unor noi slujbe de Stat — era puternică, înfloritoare şi număra treizeci şi două de mii de soldaţi şi optzeci de tunuri. Din ordinul lui Mazarin, ea asedie oraşul Cambray, săpînd într-un timp extrem de scurt o tranşee lungă ce valora cam douăzeci de mii de scuzi, plătindu-li-se soldaţilor cîte un scud de fiecare stînjen. Acest asediu, într-o vreme atît de agitată, era demn de stimă. El trebuia să arate frondeurilor că Mazarin era capabil de fapte mari, că era cutezător şi neîn

fricat şi că in ciuda aparentei .sale slăbiciuni, era un om de temut şi greu de alungat.

Dar, spre profunda mîhnire a reginei şi spre disperarea lui Mazarin, contele de Harcourt, care eomanda acea oaste, trebui să dea înapoi în faţa oştilor, mult mai puternice, comandate de Erlac, care-i alungă pe francezi şi cuceri oraşul cît ai clipi. Această înfrîngere a fost , catastrofală pentru Mazarin, fiindcă duşmanii lui, căpătînd curaj, de veniră din ce în ce mai îndrăzneţi şi mai periculoşi. Coadjutorul Parisului ■ ieşi şi el din vizuina lui de la Notre-Dame, făcînd o vizită de curtoazie reginei, dar refuzînd cu încăpăţînare să-l vadă pe cardinal. în felul acesta, îşi făcu datoria faţă de regină, îl sfidă făţiş pe cardinal, ba mai mult decît atît, prin fineţea şi subtilitatea intrigilor sale, pînă la urmă puse mina şi pe pălăria de cardinal, la care rîvnea de multă vreme.

între timp, ducele de Orleans, aflînd despre înfrângerea de la Cambray, plecă la Paris să mai potolească lucrurile, conjurîndu-i pe parizieni să înceteze cu pamfletele injurioase la adresa reginei, anunţîndu-i totodată că cei care nu se vor potoli şi vor aţîţa lumea la revoltă, vor fi pedepsiţi. După ce făcu tot ce putu pentru a potoli cît de cît acel Paris atît de refractar, se întoarse, în 8 iulie, la Curte, unde încercă să-i împace pe ducii de Beaufort şi de Candale. Dar cum ducele de Candale nu voia tu nici un preţ să cedeze, interveni — după cum v-am mai spus — unchiul său, care-1 luă cu sine, aşa că lucrurile se liniştiră pentru o vreme.

Nici nu se potolise bine scandalul cu Beaufort şi cu Jarze, şi iată că de la Curtea din Amiens sosi vestea unei noi gîlceve, tot atît de nechibzuită şi de ruşinoasă ca şi prima. Ducele de Brissac, Fontrailles, Matha şi alţi cîţiva frondeuri, după ce se ospătară zdravăn la Terme, de unde ieşiră chercheliţi bine, începură a alerga ca descreieraţii pe străzi şi a se deda la tot felul de fapte, care mai de care mai năbădăioase ; cum băutura nu le mai îngăduia să judece, întâlnind in drumul lor doi valeţi

ai regelui, uitând de respectul pe care-1 datorau suveranului lor. Ic căutară bieţilor oameni pricină. îi înjurară -ca la uşa cortului şi-i bătură măr. Cei doi tineri apucară totuşi să le spună că se mirau peste poate să vadă nişte nobili, care aveau datoria de ti respecta slugile regelui, purtîndu-se astfel cu ci. La care beţivanii, după ce le mai traseră cîteva scatoalce, le spuseră fără ruşine :

— Duce-ţi şi vă plîngeţi stăpinului vostru, reginei şi cardinalului !

Unul dintre valeţi fusese atît de tare bătut, îneît trebui să fie dus imediat la un medic. Celălalt, care de bine, de rău se mai putea ţine pe picioare, porni spre Curte, ajunse cu chiu, eu vai pînă la regină, şi după ce-i povesti acesteia ce i se întîmplase lui şi amicului său, îi arătă vînătăile .şi loviturile pe care le primise. Regina, profund şocată de această faptă neomenească, trimise să-1 cheme pe cancelar poruncindu-î să afle exact cum se petrecuseră lucrurile, pentru că, de data asta, voia să facă dreptate celor nevi- novaţi şi să-i pedepsească, aşa cum meritau, pe cei vinovaţi lată însă că această nepoată a atîtor împăraţi şi a atîtor regi, împreună cu fiul ei, strănepotul lui Ludovic cel Sfînţ, văzură cu uimire că nu-i ascultă nimeni. Burghezii, care fuseseră martori la acel tărăboi, fură totuşi scandalizaţi, iar unii dintre ei avură curajul să spună că era vorba de o treabă urîtă. Procurorul regelui, necutezînd să rostească numele ducelui de Brissac acesta se prezentă el însuşi, urmărind ca afacerea să ajungă în Parlament, singurul care avea dreptul să-i judece pe duci şi pe pairi Ei socotiră că Parlamentul, ştiind ce făcuseră, îi va trata cu multă îngăduinţă. în plus, socoteau că acest proces va prilejui şi adunarea Camerelor, iar dacă se intimpla acest lucru, atunci se puteau discuta şi alte lucruri, cu mult mai serioase.

Mazarin, dîndu-şi seama de intenţiile scandalagiilor o sfătui pe regină să tacă şi să rabde, aşa cum mai răb-

dase şi alte lucruri mai grave. Regina nu avu încotro şi ti'ebui să se resemneze. Dealtfel, trebuia să facă ceva şi să pună ordine în toată harababura din Paris şi din ţară. Provinciile nu mai voiau să plătească dările către Stat, poporul se plîngea de birurile cu care era din ce in ce mai împovărat, bieţii ţărani gemeau sub jugul impozitelor, al foametei şi al sărăciei. Pînă şi casa regală ajunsese într-o stare vrednică de plîns. La masă, aproape că nu mai aveau ce mînca, o parte din bijuteriile Coroanei fuseseră «amanetate, armata era neplătită ; soldaţii, deşi fideli, lipsiţi de soldă, nu mai voiau să lupte. Ofiţerii — .şi cei superiori, şi cei inferiori — nu mai voiau să rămină in armată. Pajii erau trimişi la părinţii lor, pentru că gentilomii pe care-i slujeau nu mai aveau ce le da de min- care. Acea monarhie, odinioară atit de bogată, de mare şi de opulentă, ajunsese la sapă do lemn. Tocmai atunci se găsi şi regele Angliei să vină în Franţa, fiindcă această ţară fusese prima care-i recunoscuse dreptul de a domni. Venea s-o îmbrăţişeze pe mama sa, pe care n-o mai văzuse dinainte de a se prăpădi Carol I. Regina îi oferi un apartament la Saint-Germain, rugîndu-1 să rămînă cit va vrea în Franţa. îl primi cu multă pompă şi-i oferi o masă regească, dar Ia care — din pricina sărăciei — nu luară parte decît cei doi regi — Ludovic al XIV-lca şi regele Angliei — regina, Monsieur cel mic, fratele regelui, ducele de Orleans, unchiul regelui şi Mademoiselle, fiica acestuia din urmă. Prinţesa de Carignan — fiind prinţesă do sînge regal — insistă să ia şi ea parte la acea masă. Dar ducele de Orleans se opuse spunînd că dacă o accepta pe ea, atunci trebuia s-o cheme şi pe doamna de Lorena care era verişoara primară şi cumnata doamnei ducese de Orleans, soţia sa. Doamna de Carignan fu atît de jignită de acest refuz, încit, neputîndu-1 îndura, plecă la Paris chiar în aceeaşi noapte, spunînd că nu voia s-o mai vadă niciodată pe regină. Dar cum această prinţesă se răzgîndca foarte uşor, au fost de ajuns cîteva cuvinte calde din partea

Anei de Austria, ca să uite pe loc acea jignire. Curtea engleză rămase o vreme la Saint-Germain, căci odată cu regele plecaseră şi seniorii care-i erau credincioşi ; dar fu foarte puţin vizitată de seniorii noştri care n-aveau nimic de cîştigat de pe urma acestor vizite, fiindcă regele Angliei n-avea nici putere, nici bani, nici ţară, ci doar o simplă coroană. Pe vremuri, regina Angliei se bucurase de mult mai multă bogăţie şi splendoare decît Ana de Austria. Numai că fericirea de odinioară, acum, i se preschimbase în disperare, iar bogăţiile pe care le posedase o făceau să simtă şi mai amarnic sărăcia prezentă.

Cum nu toţi regii sînt nefericiţi, exista şi o regină care, după ce fusese măritată cu un bărbat bătrîn şi ursuz, acum se măritase a doua oară cu cel pe care-1 iubea şi care părea a fi un om de treabă. E vorba de regina Poloniei care, după ce-şi pierduse soţul pe care nu-1 iubise, se văzu iubită de cumnatul ei, care pretindea coroana. Regina- văduvă — după cum am mai spus — izbutise, cit fusese nevasta răposatului rege, să-şi adune o avere considerabilă şi să-şi facă o mulţime de prieteni. în plus, era şi foarte iubită de poporul polonez cu care se purta foarte frumos. Aşa că cumnatul ei, care o iubea, găsi un sprijin serios în ,ea, ca să poată pune mina atît pe tron cît şi pe făptura ei. Deşi îi era cumnat, nădăjduia că Papa îi va da dispensa necesară pentru a se însura cu cea care urma să devină a doua oară regină. Dar, biata regină, se îmbolnăvi şi fiind la un pas de moarte, îşi făcu testamentul lăsînd surorii sale din Franţa, toată averea ei '■din Polonia. Cumnatul ei, disperat, se străduí s-o îngrijească cum putu mai bine ; boala trecu şi, însănătoşindu-se, regina fu din nou cuprinsă de pofta de a domni, de astă dată alături de un rege care o iubea şi o respecta. După ce trecu anul de doliu, căsătoria se celebră cu un fast nemaipomenit. Am aflat că regina fusese dusă la biserică într-o caleaşca de argint masiv,

căptuşiiă toată cu mătase cu fir de argint ; că ospăţul de nuntă fusese de o bogăţie fără seamăn, deşt fripturile servite aşa, simple, după moda ţării, nu aduceau nici pe departe cu delicatele noastre mîncăruri cu sos ; am mai auzit de asemenea că regele şi regina păreau a fi foarte mulţumiţi unul de celălalt, deşi gurile rele spuneau că regele putea să se însoare cu o prinţesă mult mai tînără şi mai bogată decît cumnata lui.

Capitolul III

1649. — Beaufort îi cere scuze lui Candale. — Cond4 vine la Compi^ne. — Răceala mamei sale faţă de regină. — Doamna, de Chevreu.se primită de regină. — Reîntoarcerea Curţii la Paris (18 august 1649). — Aventura tinerei Soyons, domnişoară de onoare a reginei. — Moartea împărătesei Germaniei. — Uşurinţa şi nepăsarea regelui Angliei. — încheierea căsătoriei dintre ducele de Mercoeur şi nepoata cea mai mare a cardinalului. — Nemulţumirea lui Conde.

15 iulie 1649. Dar să-i lăsăm pe străini şi să vorbim despre Franţa. Ducele de Orleans, vrînd să pună capăt scandalului iscat de ducele de Beaufort, îi trimise o scrisoare, rugîndu-1 să vină la Nanteuil, dîndu-şi cuvîntul că va fi în deplină siguranţă. Beaufort se duse şi avînd încredere în Monsieur, îi scrise ducelui de Candale o scrisoare plină de căinţă prin care îi cerea iertare pentru tot

ce făcuse el şi prietenii săi, la acea faimoasă masă din grădina Renard. în sfîrşit, cei doi veri se împăcară, se îmbrăţişară şi rămaseră să petreacă împreună ziua la ducele de Orleans.

în vremea asta, Mazarin trudea din greu pentru a mai diminua ura pe care norodul continua s-o manifeste împotriva lui. In acest scop, plecă în *22* iulie din Compiegne la Saint-Quentin ca să stea de vorbă cu Pigneranda, ministrul Spaniei şi cu contele de Harcourt, despre unele lucruri privind războiul de la graniţă.

Imediat după reîntoarcerea cardinalului Mazarin (în 22 iulie) se înapoie şi prinţul de Conde din Bourgogne şi cum nu voia să se lase dominat cu totul de sora sa, aşa cum ar fi vrut ca, păru a fi la fel de preocupat de treburile reginei, ca şi în trecut. Doamna de Longueville care se străduia din răsputeri să-1 atragă de partea ei — izbuti în schimb s-o convingă pe mama sa să se rupă de regină. Această tînără şi frumoasă adeptă a Frondei, văzînd că prinţul de Conde scăpase oarecum de sub influenţa ei, răspîndi zvonul că fratele său devenise din cale-afară de cucernic, că în timpul călătoriei sale un călugăr izbutise să-1 convertească la cele sfinte.

în 2 august, prinţul de Conde plecă din Paris, dar, înainte de a se prezenta la Curte, se opri cîteva zile la Chantilly. în 6 ale lunii ajunse la Compiegne ; şi, fără a face nazuri, se duse să-i facă o vizită lui Mazarin, arătîndu-i multă bunăvoinţă şi dovedindu-i că era departe de ceea ce se bănuia în legătură cu el. Pe urmă se duse s-o vadă pe regină, căreia îi spuse rîzînd, că tot ce se vorbea pe seama lui erau zvonuri : că nu devenise nici frondeur, nici cucernic, asigurînd-o că, decît să renunţe la ea, prefera să renunţe la familia sa, cu care şi aşa se certase. Regina păru a fi foarte mulţumită de el, liniştindu-se brusc, cînd auzi că toate zvonurile, fuseseră false.

O persoană [I] cu foarte muită experienţă şi care-1 cunoştea bine pe prinţul de Conde, îmi spuse că deşi el nu era moale ca fratele său, de Conti, şi că nu-i plăcea să fie împins de la spate de nimeni, totuşi, sora sa izbutise să-i sădească in suflet neîncrederea faţă de Curte, fiindcă nimic nu-i mai uşor decît să aţîţi un prinţ care vrea întotdeauna mult mai mult decît i se oferă.

Imediat ce fusese obligată să plece din Paris, doamna de Chevreuse, îmbolnăvindu-se, încă nu se putuse bucura de îngăduinţa de a o vedea pe regină. Sosi totuşi în 8 august. la Compiegne, palidă din pricina bolii prin care trecuse, şi gata să se supună tuturor dorinţelor reginei şi ale cardinalului. Fu primită chiar în plin Consiliu, la care luau parte ducele de Orleans, prinţul de Conde şi toţi ceilalţi miniştri. în aceeaşi seară, Le Tellier îmi spuse că se stiâduise îndelung să-i potolească temerile ; căci, în' ciuda cuvînlului pe care şi-1 dăduse Ana de Austria, se temea că. revenind în Franţa fără consiraţămîntul ci, va fi arestată. Această prinţesă era atît de sătulă de exiluri şi de izgoniri, ineît ajunsese să se teamă de ele ca de foc. Regina — care nu le săruta decît pe ducesa de Orleans, pe Mademoiselle şi uneori pe doamna prinţesă de Conde, ca fiind una din favoritele sale, îi făcu şi doamnei de Che- vrcuse acest batir, ca să-i arate ce mult pierduse în ochii ei. Mişcată, doamna de Chevreuse o rugă cu lacrimi în ochi, pe regină, să treacă cu buretele peste tot ce făcuse, făgăduindu-i ca pe viitor să-i dea dovadă de o fidelitate fără margini. Şi culmea e că-şi ţinu într-adevăr făgă- duiala, deşi nu cu prea mare tragere de inimă. După ce-1 salută pe rege şi schimbă cîteva vorbe cu Mazarin, se retrase : regina spuse uimită, că doamna de Chevreuse se schimbase atît de mult, incit parcă nici n-ar mai fi fost eg, începînd cu chipul, care nu mai păstra aproape nimic din marea sa frumuseţe din trecut şi sfîrşind cu felul ei de a se

I E vorba c!v domnul Rohan-Chabot (n.ed.fr.).

comporta. în schimb, domnişoara de Chevreuse, fiica sa, care o însutise, se afla în deplinătatea frumuseţii sale care — deşi nu chiar desăvîrşită — lua ochii tuturor celor care-o vedeau, lăudînd-o cît îi ţinea gura.

în 9 mai, prinţul de Conti, convins de fratele său mai mare, prinţul de Conde, veni la Curte, hotărît a face caz de rangul său. Cei din Liege îl rugaseră să devină coadjutor în oraşul lor, ca să-l poate pune pe goană pe episcopul de acolo, care le mînca zilele. Prinţul le ceruse un răgaz. Cînd plecase din Paris, le făgăduise frondeurilor că nu vă da ochii cu Mazarin ; avînd însă de rezolvat această treabă, nu se putea să n-o discute cu cardinalul. Aşa că trebui să-l vadă. Dar propunerea cu Liege nu-i surise lui Mazarin, care ar fi avut de întîmpinat prea mari dificultăţi ca s-o poată realiza, iar ministrul n-avea nici un interes să-1 servească. în aceeaşi zi, în plin Consiliu, regina întrebîndu-1 ceva pe prinţul de Conti, în legătură cu o treabă care-1 privea pe cardinal, acesta — supărat pe Mazarin — nu catadicsi să-i răspundă. Seara, regina îmi spuse, foarte iritată, că nu mai văzuse atîtea obrăznicie, că se simţise plină de mînie nu atît pentru lipsa de respect pe care prinţul de Conti o manifestase faţă de cardinal, ci mai mult pentru cer» manifestată faţă de ea. în acelaşi Consiliu se hotărî că regele se va înapoia cât mai repede, la Paris. Şi Monsieur, şi domnul Prinţ o zoriră pe regină să se înapoieze în capitală, asigurîndu-1 pe cardinal de protecţia lor. Sigur că erau animaţi de cele mai lăudabile intenţii. Dar, dacă e să spunem lucrurilor pe nume, apoi vă rog să mă credeţi că prea puţin le păsa amîndurora de domnul cardinal şi că atmosfera din Paris nu-i indispunea cituşi de puţin.

Mazarin consimţi şi el şă se înapoieze în capitală, nădăjduind că prezenţa regelui va înăbuşi orice nouă înclinare către răscoală. Şi apoi, îşi spuse că suferinţele şi lipsurile fac întotdeauna să scadă furia poporului. Şi cu

toate că parizienii nu îndurase chiar foametea, populaţia o dusese totuşi destul de greu. Multă sărăcime murise ; iar din vajnicii răzvrătiţi de odinioară nu mai rămăseseră decît cîţiva oameni' de nimic, plătiţi de frondeuri ca să facă gură.

Doamna de.Montbazon. văzînd că iubitul ei. ducele de Beaufort, va fi pînă la urmă nevoit să fugă din Paris, dacă regele se înapoia. în capitală, îl rugă pe Mazarin să intervină, să pună o vorbă bună pe lîngă regină şi să-i îngăduie iubitului ei să-i salute atît pe rege, cît şi pe Ana de Austria, după care — dacă ei doreau — el se angaja să plece din Paris. Cardinalul — care acum avea mai mare nevoie ca oricînd de duhul blîndeţii — socoti că era cu mult mai bine pentru el să înlăture acel obstacol din drum, de care oricînd se putea împiedica. Ducele de Orleans îşi asumă sarcina să vegheze asupra lui Beaufort, făgăduind că, la cea mai mică abatere, va fi alungat.

Şederea prinţului de Conti la Curte, unitatea dintre regină, prinţii de sînge şi Mazarin, revenirea prinţesei de Conde la Compiegne şi lămurirea pe care o avu cu regina, împăcarea Anei de Austria cu ducesa de Chevreuse, ceea ce avea să ducă pînă la urmă, la împăcarea reginei şi cu coadjutorul (care trăia pe atunci în mod public cu domnişoara de Chevreuse), bănuiala că ducele de Beaufort începuse a se da de partea Curţii şi mai ales bucuria manifestată de burghezie la întoarcerea regelui, îi făcură pe toţi cei nemulţumiţi să-şi piardă nădejdea că se vor mai putea opune Curţii. Deveniră trişti, începură a-şi justifica faptele din trecut şi a se teme de viitor. Regina, nevrînd să le dea timp celor rău intenţionaţi de a pune ceva la cale, grăbi plecarea din Compiegne şi, în 18 august, ea şi regele intrară în Paris, primiţi cu aplauze şi cu strigăte de entuziasm. Toată lumea părea atît de bucuroasă de înapoierea regelui în bunul său oraş. Parisul, încît locuitorii capitalei uitaseră, pur şi simplu, de Ma-

zarin.

Palatul regal se umplu de nobilimea cea mai aleasă. Ducele de Orleans il aduse pe ducele de Beaufort s-o salute pe regină, care se retrăsese în cabinetul cel mic. Mazarin nu se afla acolo ; se retrăsese în apartamentul său ca să se odihnească. Ducele de Orleans, care avea tot interesul să scurteze această audienţă, spuse că trebuiau s-o lase pe regină să se odihnească după oboseala acelui drum, susţinînd că se simţea el însuşi foarte obosit, aşa că ieşi din cabinet, luîndu-1 cu sine şi pe Beaufort.

A doua zi, coadjutorul Parisului, în fruntea unei deputăţii a clerului, veni să-i salute pe rege şi pe regină. Ţinu un mic discurs care, prin scurtimea lui, arăta cit de deznădăjduit era că trebuia să-1 ţină. Do astă dată, îndrăzneala, cutezanţa şi tăria lui de caracter îl părăsiseră, lucind loc spaimei care-i apucă de obicei pe toţi cei care se simt cu musca pe căciulă, faţă de stăpînii lor. Aflîn- dumă lîngă regină, am observat că bietul coadjutor era palid ca ceara, şi-i tremurau buzele. Mazarin, în picioare, lîngă scaunul pe care stătea regele, jubila. Dar. cu toată spaima lui, coadjutorul avu mîndria de a nu-i arunca nici o privire. După ce-şi făcu reverenţa în faţa regelui şi a reginei, fără a-şi ridica privirile din pămînt, plecă necăjit pe sine însuşi că dăduse dovadă de-atîta slăbiciune în faţa duşmanilor săi.

După ce coadjutorul plecă, regina îmi făcu semn să-mi apropii urechea de buzele ei şi, nemaipomenit de îneîntată, îmi şopti :

— Stingherеala lui mi-a mers la inimă. Dacă aş fi vanitoasă, aş spune că mi-a făcut chiar plăcere. Dar cred că şi mai tare l-a bucurat pe domnul cardinal.

După ce oboseala primelor zile îi mai trecu. Ana de Austria se duse s-o viziteze pe regina Angliei, la Saint-Germain. Acolo îl găsi pe regele Angliei, fiul ei, care aştepta, împreună cu mama sa, vreo ocazie favorabilă pentru

a se putea reîntoarce în ţara lor şi a-şi lua în stăpînire tronul. Cele două regine nu se mai văzuseră de .la moartea lui Carol I, pe care amîndouă îl regretau profund, una în calitate de soţie, cealaltă, de prietenă. Acea zi se isprăvi cu fuga tinerei Soyons — domnişoară de onoare a reginei — la Carmelite, pentru a scăpa de curtea insistentă pe care i-o făcea ducele de Orleans. Ducele fu disperat. Ca s-o determine să iasă din mănăstire, întreprinse nişte lucruri de neînchipuit. După ce le spuse răspicat maicilor de acolo că dacă n-o alungau pe fată, vor avea de-a face cu el, făcu uz de toată puterea pe care-o avea, ca unchi al regelui, şi nu se lăsă pînă ce frumoasa nu se reîntoarse la Curte. Numai că această reîntoarcere fu pricina multor schimbări petrecute la propria Curte a acestui mare duce, Curte alcătuită din persoane foarte simandicoase, dar unde se ţeseau şi multe intrigi. Se pare că din pricina unei astfel de intrigi fugise şi domnişoara de Soyons, la mănăstire. Era o fată deosebit de plăcută, cu nişte ochi mari şi frumoşi, cu dinţi ca perlele, şi o gură şi mai frumoasă ; singurul ei cusur, dacă putem spune că ăsta e un cusur. îl constituia faptul că era foarte brună. Şi cu toate că nu era desăvîrşită. putea spune fără nici o reţinere : *..Nigra sum, sed formosa"* [J].

Tot în acea epocă, împăratul Germaniei — căruia îi murise. prima nevastă şi se însurase a doua oară, din dragoste, cu fata arhiducelui de Insbruck, tînără, frumoasă şi cuminte — rămase din nou văduv, căci, la puţină vreme după nuntă, moartea i-o' răpi şi pe cea de a doua nevastă. Odată cu această veste tristă, regele Angliei mai află încă una, şi mai tristă pentru el, şi anume că puţina oaste care-i mai rămăsese credincioasă, în Anglia, fusese înfrîntă de cei care preluaseră puterea. Văzîndu-şi toate speranţele năruite, regele se hotărî să se ducă în insulele Jersey şi Guernesey, unde era guvernator milordul Germain, un

[1] Sînt neagră, dar frumoasă (!at.). slujitor credincios al mamei sale. De acolo voia să se ducă în Irlanda, să vadă dacă nu exista vreo posibilitate de **a** se reîntoarce în ţara sa. Dar milordul Germain îl sfătui să nu se pripească. Regele îi răspunse că prefera să moară decît să mai trăiască astfel, fiindcă nimic nu putea fi mai ruşinos pentru un rege, decît să trăiască din mila altora. Aceste vorbe îi făcură cinste dar, din păcate, tinerii uită lesne amărăciunile şi iau din viaţă doar partea care le convine. Aşa se întîmplă şi cu acest tînăr rege care, plă- cîndu-i mult prea mult femeile frumoase, începu a duce o viaţă destul 'de uşuratică. Noroc că soarta l-a ajutat la vreme să se reîntoarcă în ţara sa, să-şi ia în primire tronul şi să se apuce serios de treburile pe care le avea de făcut.

Mazarin, ministrul nostru, care voia să devină cu orice preţ, stăpînul absolut al Curţii, făcu tot ce putu ca să-1 atragă de partea sa pe prinţul de Conti ; dar acest prinţ, care era ca ceara în mîinile surorii sale, doamna de Lon- gueville, continuă să se ţină departe de el, fapt care-1 îngrijora profund pe cardinal. Căci numele acestui prinţ se bucura de mare popularitate printre cei nemulţumiţi şi oricînd putea fi scînteia care să aprindă din nou vîlvătaia. In ciuda supărării pe care i-o căşuna de Conti, Mazârin se hotărî să-şi mărite cît mai repede nepoata cu ducele de Mercoeur şi să nu strice relaţiile cu nici unul din prinţii de sînge regal cu care visa să se încuscrească, rînd pe rînd, din moment ce Domnul îl blagoslovise cu atîtea nepoate pe care dorea să le facă pe toate; prinţese. îl trimise deci pe Le Tellier la ducele de Vendome, pentru a-i spune că dorea să încheie acel contract de căsătorie şi să isprăvească o treabă care începuse a se lungi cam mult ; că nu putea refuza un prinţ atît de mare, care-i făcea cinstea de a dori să se înrudească cu el şi că dorea să-şi arate recunoştinţa, încheind cît mai repede acea căsătorie. Le Tellier mi-a

povestit că prinţul îi răspunsese, după ce-1 luase un pic peste picior, pe Mazarin, că deoarece îşi dăduse o dată cuvîntul, la Compiegne, cum că era de acord cu această căsătorie, acum nu şi-1 mai putea lua înapoi.

în 5 septembrie regele împlinea unsprezece ani şi, pentru a sărbători acest eveniment, Curtea oferi un banchet copios la Primărie, urmat de un mare bal. Fu poftită toată nobilimea, iar doamnele erau atît de luxos îmbrăcate şi atît de pline de podoabe, încît aproape că nu le mai recunoşteai. Şi masa, şi balul avură loc ziua, ca nu cumva, Doamne-fereşte, să le vină vreo idee celor care încă nu se potoliseră, noaptea fiind mult mai uşor de pus la cale orice fel de matrapazlîcuri.

Doamna de Longueville, pe care ciuda de a-i vedea pe rege şi pe regină în Paris, o făcuse să plece la Chantilly — sub pretextul- că trebuia să urmeze o cură de ape — voi să profite de acest bal, pentru a reintra în graţiile regentei, în timpul asediului Parisului, domnise ca o regină, la Primărie. şi sigur că nu era deloc plăcut pentru ea să vadă că puterea îi fusese diminuată de o alta, cu mult mai mare. Pentru a-şi mai molcomi această amărăciune, dori cu ardoare ca regina s-o invite la bal. O rugă deci pe mama sa, apoi pe cîţiva prieteni influenţi să pună o vorbă bună pentru ea, pe lîngă regină. Dar Ana de Austria, care n-avea ochi s-o vadă, le răspunse cu răceală tuturor, că se temea ca nu cumva invitaţia ei să n-o incomodeze pe doamna de Longueville. Pînă la urmă, interveni chiar prinţul de Conde, evident înţeles cu mama sa, încît sora sa nu numai că fu poftită, dar lăsă tuturor impresia că nu ea se zbătuse atîta ca să fie invitată, ci dimpotrivă,- regina se rugase de ea să vină la acel bal. Seara, regina — destul de supărată — îmi mărturisi că pricepea de ce doamna de Longueville depusese atîtea strădanii ca să fie invitată la acel bal. I-am răspuns că doamna cu pricina, probabil, voise să dovedească prietenilor săi că era la fel de iubită şi de frondeuri, şi de cei de la Curte. Acea petrecere a fost

primită cu multă bucurie atît de nobilime, cît şi de burghezie. Era o zi senină şi caldă, dar doamnele nu suferiră deloc din pricina căldurii, fiindcă toate ferestrele fuseseră larg deschise pentru a se reîmprospăta aerul. Regele dansă cu Mademoiselle ; prinţul de Conde cu domnişoara de Chevreuse ; doamna de Longueville fu poftită la dan6 de ducele de Rohan ; iar ducele de Mercoeur dansă cu logodnica sa, domnişoara Mancini. Ziua se sfîrşi cu o altă masă, parcă şi mai bogată ca prima, şi cu un minunat foc de artificii. Cînd, în sfîrşit, regina îl duse îndărăt pe rege, la Palatul Regal, era încă devreme.

în timp ce Curtea părea îngăduitoare, Parlamentul era tot băţos .şi nu lăsa să-i scape nici o ocazie să nu se amestece. Contractul de căsătorie al ducelui de Mercoeur. care-i deranja alit de tare pe prinţul de Conde, era aproape definitivat. în acest contract, ducelui de Vehdome, f'se făgăduise Amiralitatea şi dreptul de a o lăsa moştenire fiului său ; drept dotă, i se dădu miresei două sute de mii de scuzi şi primul guvernămînt care avea să fie vacant. Prinţul de Conde nu spuse nimic, dar convocă Parlamentul, cu atît mai mult cu cît era nemulţumit şi de alte lucruri Ducele de Bouillon şi vicontele de Turenne cereau să fie despăgubiţi pentru oraşul Sedan. Li se făgăduiseră în locul lui, Auvergne, Château-Thierry şi alte cîteva oraşe, dai* nu li se dăduse nimic. Prinţul de Conde ceru să li se facă dreptate şi. vorbind despre acest lucru cu cancelarul, se mînie şi spuse că domnul cardinal le făgăduise să le satisfacă cererea şi ca atare, era obligat să le-o satisfacă. Ducele de Longueville. instigat şi el de nevastă-sa, cerea să i se dea Pont-de-1'Arche, situat pe Sena, la patru leghe de Rouen [1]. Prinţul de Conde vorbi cu Mazarin, iar acesta îi ceru un răgaz de opt zile, ca s-o convingă pe regină. Con-vinsul ăstii al reginei era si el o treabă, şi încă una destul' de serioasă. Pentru că Le Tellier mi-a mărturisit într-o zi că regina nu era întotdeauna dispusă să-i dea

dreptate car-

[1] In plus, cerea şi opt sute de mii de Livre. Apoi, cum această sumă i se păru piuă şi lui cam mare, o reduse la jumătate, adică la patru sute de mii, pe care Mazarin fu ele acord să i-o dea. dinalului. Că era destul de inteligentă ca să-şi dea seama de cusururile ministrului său ; că vedea bine că una spunea şi alta făcea şi că din această pricină îşi pierduse mai toţi prietenii cărora le făgăduise marea cu sarea, pentru ca pînă la urmă să nu le mai dea nimic ; că nu era hotărît, că nu-şi lua nici un fel de precauţii împotriva celor care-1 urau, şi că nu-şi iubea îndestul puţinii prieteni ce-i mai rămăseseră. Şi că, deşi nu aprobase de multe ori conduita ministrului ei, nu-i spusese niciodată nimic, fiind totuşi obligată să-1 susţină, de teamă ca nu cumva slăbindu-i lui puterea, să nu şi-o slăbească şi pe a sa.

îmi amintesc că a mai avut o discuţie asemănătoare şi cu comandorul de Jars, căruia într-o seară, vorbindu-i despre treburile ţării,‘regina îi spusese :

— Vă înşelaţi cu toţii, dacă socotiţi că stima pe care-o am pentru cei cu care lucrez, le poate ascunde cusururile. Dimpotrivă, le cunosc foarte bine. Dar cum nimeni nu este perfect, le trec cu vederea. Sigur că asta mă supără, dar nu înseamnă că-i iubesc mai puţin cînd îmi dau seama că au unele calităţi cu totul deosebite, dintre care cele mai importante sînt fidelitatea şi siguranţa. Mă mulţumesc cu aceste calităţi şi nu mă plîng de cusururile lor, fiindcă, atunci cînd fac cîte o greşeală, de cele mai multe ori o fac fără voia lor.

Sînt totuşi convinsă că Ana de Austria, cu tot spiritul ei de pătrundere, nu-i cunoştea nici măcar un sfert din cusururile cardinalului, care era un viclean şi un prefăcut fără pereche, ce se străduia întotdeauna să pară în ochii ei bun, blind şi iertător. Şi totuşi, oricît de puţin l-ar fi cunoscut, unele defecte erau atît de mari, încît săreau în ochi, oricui, nu numai reginei. Eu cu urechile mele l-am auzit pe cardinal, plîngîndu-se că regina se opunea la cutare sau la cutare lucru pe care el îl dorea

cu ardoare, dar pe care ea îl socotea nedrept. Atunci o critica fără jenă, spunînd că pietatea şi cucernicia ei îl împiedicau pe el să facă unele lucruri ce puteau fi „de mare folos Stalului". Plîngerile sale începură a deveni tot mai dese, pe măsură ce regina devenea tot mai puţin comodă şi mai interesată de binele ţării, făcînd ceea ce era de datoria ei,să Iacă.

Capitolul IV

Septembrie 1649. — Conde cere Pont-de-1'Arche pentru ducele de Longueville. — Refuzul reginei. — Prinţul se declară duşmanul lui Mazarin. — Ducele de Orleans îl sprijină pe Conde. — Conde îi pofteşte la masă pe şefii Frondei. — Scandalul care a urmat după asta. — Boala reginei. — Taburetele acordate prinţesei de Marcillac şi doamnei de Pons. — Jarze e fidel lui Conde. — Protestele prinţilor împotriva cererilor ducelui de Bouillon şi vicontelui de Turenne. —■ Conde revine lîngă regină şi cardinal.

Deci, aşa cum v-am spus, prinţul de Con.de începu a-1 sîcîi pe cardinal să-i dea Pont-de-1'Arche ; numai că regina nici nu voi să audă de una ca asta. Conde, convins de trecerea pe care-o avea Mazarin în faţa reginei, nu bătu deloc în retragere, ci dimpotrivă, îşi înteţi cererile. în 10 septembrie, supărat că încă nu i se rezolvase această treabă şi aţîţat de ai săi, îi vorbi de sus ministrului, cu ciudă şi cutezanţă. Ministrul — ca să se

scuze — îi răspunse că acest oraş era atît de important, încît dacă i-1 dădea ducelui de Longueville, acesta devenea stăpînul absolut al Normandiei. Că el, în calitate de prim-ministru, era obligat **să** apere interesele regelui şi ale reginei, adică, de fapt, interesele Statului. Şi cum la toate insistenţele Prinţului, **el** o ţinea întruna cu interesele Statului, pînă la urmă **de** Conde, plictisit să-1 tot audă repetînd că el era cel care apăra interesele Statului cînd, de fapt, nu era în stare **să se** apere nici pe sine fără protecţia sa şi a ducelui **de** Orleans, îi rise în nas, şi lăudîndu-i presupusa vitejie, **îi** strigă în batjocură, ieşind pe uşă : „Cu bine, Marte !“. spre amuzamentul tuturor celor care erau de faţă.

Mazarin simţi pînă în străfundurile sufletului jignirea. Curtea, auzind de această dispută, începu a face tot felul de presupuneri. Frondeurii se înviorară, Parlamentul făcu zarvă, iar Curtea se împărţi în două. Falşii amici ai cardinalului intrară în panică. Binefacerile pe care le primiseră de la el, îi obligau să rămînă de partea lui. Erau disperaţi că nu-1 puteau părăsi şi nu ştiau ce motive să invoce ca să-i întoarcă spatele. Regina, fermă pe poziţie şi plină de încredere în ea, spuse răspicat că nici în ruptul capului nu va da Pont-de-l’Arche ducelui de Longueville ; că faptul era împotriva Statului şi că puţin îi păsa de supărarea celor în cauză, din moment ce ea avea deplina convingere că proceda bine şi că era de datoria ei să procedeze astfel-

în 14 septembrie, Le Tellier a fost trimis de Mazarin la Conde, să-i spună acestuia că n-o putuse îndupleca în nici un chip, pe regină, că el n-avea nici o vină şi că-1 ruga pe domnul Prinţ să nu fie supărat pe el. Conde însă îi trimise vorbă că nu numai că se supărase pe cardinal, pentru că nu-şi ţinuse cuvîntul, dar se supărase atît de tare încît îl socotea, pur şi simplu, duşmanul lui. La care Mazarin îi răspunse că i se părea ciudat ca un prinţ atît de mare să se lase „guvernat"' de sora şi de fratele lui ; aceste cuvinte îl supărară şi mai rău pe domnul Prinţ,

care avea pretenţia că nu se lăsa „guvernat[11] de nimeni. în schimb, ele o făcură pe doamna de Longueville să se umfle în pene, fiindcă spusele cardinalului dovedeau în mod public puterea pe care ea începuse s-o aibă asupra domnului Prinţ.

Şi iată că, încet, încet, Curtea începu a trece de partea domnului Prinţ. Frondeuriî fură îneîntaţi să de fie şef, nădăjduind că, într-o zi, vor putea lupta sub flamurile sale împotriva cardinalului. Mulţi dintre slujitorii Coroanei se duseră să-1 vadă. Cei care nu se duseră, îşi manifestară pe ascuns simpatia. Persoanele ataşate ducelui de Orleans se duseră şi ele să-1 vadă, pretextînd că Prinţul era rudă cu ducele. Cei care erau ataşaţi regelui şi reginei, şi care-1 vizitaseră, susţinură că era vorba de o simplă ceartă între Prinţ şi Mazarin, şi nu între Prinţ şi rege sau între Prinţ şi regină.

Domnul Prinţ, care nu dorea pentru nimic în lume ca acea discuţie dintre el şi Mazarin să denatureze într-un război civil, îi făcu o vizită vărului său, ducele de Orleans şi stătu de vorbă cu el, vreme îndelungată. Ducele îl rugă să nu dea apă la moară răzvrătiţilor şi-1 conjură să menţină pacea. Numai că doamna de Longueville şi prinţul de Conti nu voiau pace. Amîndoi îşi făcuseră nişte planuri atît de vaste, îneît, dacă ele s-ar fi realizat, ar fi trebuit să devină amîndoi, cam ceea ce fuseseră, pe vremea lui Carol al VIII-lea, doamna de Beaujeu şi soţul ei. care-1 izgoniseră pe ducele de Orleans şi care cîrmuiseră vreme îndelungată Statul, după capriciile lor. Văzînd că cei doi prinţi îi încredinţaseră abatelui' de la Riviere sarcina de a se strădui să menţină pacea, cei doi încercară să-l atragă pe abate de partea lor, făgăduindu-i postul de prim-mi- nistru, cu condiţia să-i ajute să-1 izgonească pe Mazarin. Dar abatele de la Riviere, care era totuuşi un bun francez, nici nu vru să audă de propunerea pe care i-o făcuseră cei doi fraţi, atît de porniţi împotriva cardinalului. Deci, planurile doamnei de Longueville dînd greş, toată lumea fu de acord cu

ideea împăcării. Prinţesa de Conde — prefă- cindu-se că ignoră acea ceartă — continuă să vină la regină, discutînd vreme îndelungată cu ea, diverse lucruri. Dar cînd persoanele încep să nu se mai poată suferi, astfel de vizite devin extrem de plicticoase, cu toate că. pentru a salva aparenţele, n-ai încotro şi trebuie să le suporţi. Adevărul e că în epoca aceea, regina era mai mult singură. Ducesele de Chevrcuse şi de Montbazon, vechile duşmance ale doamnei de Longueville, trecuseră de partea ei. în acelaşi timp, ducele de Beaufort — care fusese slujitorul fidel al ducelui de Orleans — în ciuda opoziţiei pe care o manifestase întotdeauna faţă de familia de Conde, se duse să-şi ofere serviciile domnului Prinţ, pentru că la Curte interesul trece întotdeauna înaintea urii sau a prieteniei şi cel mai mare interes pe care-1 aveau toţi atunci, era să-1 facă pe cardinal să se teamă de ei.

în 15 septembrie, prinţul de Conde, urmat de o mulţime de curteni, veni s-o vadă pe regină. Stătu mult timp de vorbă cu ea şi cu Mazarin. Discutară lucruri fără importanţă, dar prinţul se adresă de două sau trei ori cardinalului, ceea ce dovedi că se mai îmblînzise. Doamna de Longueville. alarmată de acea vizită şi speriată ca nu cumva fratele ei să renunţe la Pont-de-1’Arche, le spuse prietenilor ei că. în mod sigur Prinţului îi era greu să se strice cu Curtea ; ducele de Rohan îmi mărturisi că, în cele trei zile de cînd se dezlănţuise scandalul. Prinţul se răzgîndise de trei sute de ori, deoarece îi era nespus de greu să acţioneze altfel decît simţea. în 16 septembrie veni la Consiliu, unde discută cu ducele do Orleans despre Pont-de- FArche şi discută tare şi răspicat, să audă şi regina. îl rugă pe Monsieur să-şi aducă aminte că domnul cardinal îi făgăduise acel oraş şi că, din moment ce apucase să facă acea făgăduială. apoi trebuia să şi-o ţină.

După ce Prinţul plecă, urmă o discuţie aprinsă între regină, ducele de Orleans. Mazarin, abatele de la Riviere

şi Le'Tellier, discuţie în care se luă hotărirea de a se pune capăt acestui conflict, deşi îi dezavanlaja şi pe rege, şi pe regină. Mai ales că Anei de Austria îi era ruşine să se dezică, după ce spusese răspicat că, pentru nimic în lume, nu va da Pont-de-l'Arche domnului de Longueville. Dar nimeni nu-i mai putea imputa nimic, deoarece susţinuse in- terasele fiului ei atît eît îi stătuse în putere ; fiind însă abandonată de toţi cei care i-ar fi putut sări în ajutor, nu mai avu ce face şi trebui să renunţe la acel oraş, consimţind să i-1 facă — împotriva voinţei sale — cadou domnului de Longueville.

Cavalerul de Guise (Roger de Lorena), văzînd că ducele **de** Longueville căpătase Pont-de-1'Arche, veni şi el să ceară nu ştiu ce abaţie, dar fu refuzat pentru că fusese promisă altcuiva. Prinţul loren, supărat că fusese refuzat, îi spuse cardinalului că se socotea absolvit de orice obligaţie faţă de el, plîngîndu-se tuturor că Mazarin îi făgăduise acea abaţie şi că acum nu mai voia să-şi ţină cuvîntul. Drept pentru care se duse glonţ la prinţul de Conde şi-şi oferi serviciile.

In 17 septembrie, abatele de la Riviera se duse la domnul Prinţ şi-i oferi Pont-de-l'Arche, din partea reginei, cu mii de dulcegării din partea lui Mazarin care-i făgăduia că se va strădui să-i satisfacă şi pe viitor, dorinţele. Ducele de Saint-Simon, fidel regelui, şi care, prin soţia sa, se înr udea cu domnul Prinţ, văzîndu-1 vîrît în acea gîlceevă, se miră foarte tare, mai ales văzîndu-1 cu cîtă disperare se agăţase de acel Pont-de-l'Arche. Fiind neam cu el, îi arătă pericolul la care se expunea mîniind-o pe regină şi împin- gînd lucrurile pînă la extrem. Prinţul îi dădu dreptate, dar îi spuse că se angajase faţă de sora sa că va cere pentru soţul ei acest oraş şi că acum nu mai putea da înapoi. Că ar fi fost încîntat să-1 poată convinge pe cumnatul său să renunţe la această pretenţie ; ducele de Saint-Simon îşi asumă el sarcina să-1 convingă pe ducele de Longueville să renunţe. Dar acesta, cînd auzi despre ce era vorba, rîse

cu hohote, apoi îi răspunse :

— Ştiu că se vorbeşte la Curte că aş dori să devin stăpînul Normandiei. Află că n-am această intenţie. Dar mărturiseşte sincer că nici dumitale nu ţi-ar displăcea deloc să te vezi stăprn absolut în Guienne !

Sigur că cuvintele ducelui de Ixjngueville au fost răutăcioase şi ironice. Dar dorinţa prinţului de Conde de a scăpa de angajamentul pe care şi-l luase faţă de el, dovedeşte că intenţiile sale erau dezinteresate. La puţină vreme după asta, mareşalul de Villeroy îl întrebă pe prinţul de Conde dacă era mulţumit şi dacă mai era preocupat de vreo problemă ; că dacă însurătoarea ducelui de Mercoeur nu-i era pe plac, îl ruga s-o spună deschis. Domnul Prinţ îi răspunse că era mulţumit şi că, în privinţa căsătoriei de care era vorba, fie că-i convenea sau nu, din moment ce-şi dăduse consimţămîntul, acum era prea tîrziu ca să se mai plîngă de ceva.

În seara în care se împăcară, domnul Prinţ oferi o masă ducelui de Orleans şi cardinalului care fu adus de Monsieur, ca să întărească această împăcare, printr-un gest mai familiar. După ce se salutară, cei doi foşti duşmani, intrară împreună într-un cabinet, unde discutară vreme îndelungată ; cînd ieşiră, păreau amîndoi foarte satisfăcuţi unul de celălalt ; dar cum tot restul serii fură foarte gravi şi serioşi, cei din jur îşi dădură seama că treburile nu stăteau chiar atît de bine pe cît se străduiseră ei să dea impresia că stau. Apoi ducele de Orleans se înapoie la palatul Luxembourg, lăsîndu-1 pe cardinal la prinţul de Conde, fapt care-i îngrozi pe cei cîţiva italieni ce-1 însoţeau, fiindcă se temeau să nu fie vorba de vreo capcană, după cum era obiceiul în ţara lor. împăcarea aceasta a durat atît de puţin, încît, a doua zi, domnul Prinţ — care fusese poftit la masă la domnul cardinal, nu binevoi să se ducă, pretextînd că nu se simţea bine şi chemase medicul. Dar, în ziua următoare, prinţul de Conde se duse să ia masa la Prud'homme —un băiaş renumit în Paris — împreună cu

o droaie de fron- deuri, toţi duşmani ai cardinalului, printre care : ducele de Beaufort, ducii de Retz şi de Rohan, mareşalul de I*a Motte. marchizul de Noirmoutiers, Laigues şi coadjutorul Paul de Gondi. Vicontele de Turenne, care se certase şi el cu Mararin, fu de asemenea văzul la acea masă. **Toate** acele persoane nu doreau nimic altceva, decît să-1 împingă pe Prinţ să se certe cu Mazarin şi să treacă de partea lor. Dealtfel, în timpul acelei mese, unii dintre oaspeţi rostiră o mulţime de cuvinte destul de tari pentru urechile Prinţului, toate, evident, la adresa cardinalului. Cred că oaspeţii şi-ar l'i dat şi mai rău în petec, dacă ducele de Pmhan nu le-ar fi stăvilit elanul cu seriozitatea sa şi nu i-ar fi pus, din cînd în cînd, la punct, pe petrecăreţi. Prinţul găsi de cuviinţă să se arate şi el la fel de moderat şi să nu împingă lucrurile prea departe, încît să-şi taie orice posibilitate de împăcare.

Ospăţul Prinţului iscă totuşi mare scandal la Curte. Regina, roşie de ciudă, îmi spuse că asta era probabil mulţumirea ducelui de Conde, pentru că ea îşi călcase pe inimă şi-i dăruise acel atît de rîvnit Pont-de-l'Arche. Cînd i se ceru socoteală Prinţului pentru felul cum procedase, acesta răspunse foarte calm, că, din moment ce domnul cardinal reluase legăturile cu duşmanii săi, nu vedea de ce n-ar relua şi el legătura cu frondeurii, plătindu-i cu aceeaşi monedă.

Peste cîteva zile, Mazarin avu o criză de gută. Prinţul, însoţit de ducele de Orleans, veni să-1 vadă ; stătu foarte puţin, după care se duse la regină. Aceasta, discutind cu el, aduse de cîteva ori vorba despre cardinal, ca să vadă ce va zice prinţul de Conde. Dar el tăcu mile şi, ori de cîte ori venea vorba despre ministru, schimba subiectul discuţiei. Asta nu-1 împiedică să participe a doua zi la Consiliu, dovedind că nu se sinchisea de nimeni şi de nimic. Cu ducele de Orleans vorbea cu un respect şi cu o politeţe, deosebite. Se ţinea tot timpul scai de el şi, la un moment dat, îi spuse că singurul considerent pentru care

se arătase a fi de acord cu însurătoarea ducelui de Mercoeur, fusese faptul că Monsieur se interesase îndeaproape de această treabă ; dar că-1 ruga totuşi să-1 lase să aibă părerile lui despre această căsătorie, despre familia de Vendome şi despre cardinal.

Ducele de Vendome, tatăl ducelui de Mercoeur — pe carenu-l prea trăgea inima să se încuscrească cu Mazarin acum, cînd puterea acestuia părea pe ducă, ii spuse acestuia că-1 mira faptul că nu mai vorbea deloc despre acea căsătorie, care era atit în avantajul cardinalului cît şi al său ; că socotea că băiatul lui era o partidă dintre cele mai bune pentru nepoata sa. menită să-l apere de atacurile prinţului de Conde : că dacă se răzgîndjse. avea datoria 6ă-l anunţe pentru a-i despăgubi totuşi într-un alt mod şi că, dacă nu-1 mai interesa alianţa cu familia sa, slavă Domnului, avea cu cine se alia. Cardinalul, jignit de aceste vorbe şi neştiind ce hotărîre să ia. îi reproşa că, de fapt, nu alianţa cu el îl interesa pe duce, ci Amiralitatea şi gu- vernămintul din Bretagne. în 23 septembrie. însănăto- şindU-se. cardinalul veni la Consiliu. Prinţul şi el se văzură. se salutară, dar nu vorbiră decit numai în prezenţa reginei. Ieşind de ia Consiliu, ducele de Orleans spuse, cu glas tare, ducelui de Vendome, că lucrurile erau pe cale de a se aranja mult mai bine şi mai durabil ca în trecut ; Prinţul le spuse şi el acelaşi lucru prietenilor săi. Secretul, trecind din gură in gură, frondeurii — duşmani înverşunaţi ai păcii — îi ziseră domnului Prinţ că era de datoria lui să-1 punăi pe goană pe cardinal şi că — clin moment ce se declarase duşmanul său — nu mai era cazul să umble cu jumătăţi ele măsură. Că n-avea să spună decît un singur cuvânt şi toată lumea era la dispoziţia lui, gata să i se supună orbeşte. Chavigny şi prietenii săi îl îmboldeau de asemenea să-1 alunge pe Mazarin, crezînd că în teiul acesta îi netezeau amicului lor calea către favoruri atîl pentru el, cît mai ales pentru ei. Cei care ţineau cu bătrînul Château- neuf, îl sfătuiau

pe ducele de Orleans ea. în cazul în care cardinalul ar fi izgonit de facţiunile ce se formau împotriva lui, să nu consimtă ca prinţul de Conde «ă devină stăpînul Curţii-punînd în locul iui Mazarin un minislru ataşat lui, ci să-1 pună pe Châteauneuf, care era ataşat domnului duce de Orleans.

Adevărul e că şi Monsieur, şi Prinţul doreau fiecare să pună mina pe putere. Doamna de Longueville şi prinţul de Conti voiau şi ei să capete unele favoruri. Alţii, avînd în vedere situaţia dificilă în care se afla Mazarin, încercau să profite de acest lucru şi să-1 determine să le satisfacă unele doleanţe. Majoritatea prefera să rămînă unde era, cu condiţia să smulgă de la el tot ceea ce rîvneau să aibă. Cardinalul, mult mai subtil şi mai fin decît ei, le făcea jocul, trimiţîndu-le vorbă că era mai avantajos pentru ei să se bucure de favorurile lui, decît de ifosele şi de capriciile unuia care poate că i-ar fi tratat de sus şi nu le-ar fi dat nimic.

în vreme ce cardinalul trăgea de timp, ţinîndu-şi postul cu dinţii, regina se îmbolnăvi din cauza necazurilor pricinuite de acele certuri ce nu se mai sfîrşeau, deşi făcuse tot ce-i stătuse în putinţă ca să le curme. De cîteva ori vărsă fiere, avu şi o uşoară fierbinţeală, şi stătu în pat cîteva zile, nevrînd să-i vadă decît pe cei cu care avea unele treburi.

Adevărul e că toate necazurile reginei se datorau doamnei de Longueville care, deşi căpătase acel atît de rîvnit Pont-de-1'Arche pentru bărbatul ei, acum voia şi pentru iubitul ei, prinţul de Marcillac, alt rînd de favoruri aşa că, în primul rînd, ceru dreptul la un taburet, în cercul reginei, pentru soţia acestuia, iar în al doilea rînd, dreptul ca doamna de Marcillac să poată intra cu trăsura în curtea palatului Luvru. Aceste două favoruri, dacă i-ar fi fost acordate, îl situau pe ducele de Marcillac deasupra ducilor, făcîndu-1 egalul prinţilor de sînge. Tînărul de Marcillac, deşi îşi zicea prinţ, nu se trăgea din os domnesc. Deocamdată, nu era decît un simplu gentilom,

pentru că tatăl său, ducele de La Rochefoucauld, încă nu murise, aşa că el încă nu-i moştenise titlul. Era însă un mare senior şi se bucura de o destul de mare consideraţie, ca să se poată hrăni cu astfel de himere,

Cea mai bună prietenă a doamnei de Longueville era doamna de Pons, fiica doamnei Du Vigean, văduva răposatului domn de Pons, care pretindea a se trage din ilustra familie d'Albret. Această doamnă era o persoană foarte politicoasă, amabilă şi atentă ; cusurul ei cel mare era linguşeala. Nu era cîtuşi de puţin frumoasă, în schimb,' avea un trup minunat şi un piept de zeiţă. Ştia să se facă plăcută prin laudele pe care le adresa persoanelor cu care stătea de vorbă, creîndu-şi în felul acesta relaţii folositoare, ba chiar şi unele amiciţii. Iar amiciţia doamnei de Longueville îi era nespus de folositoare. Abatele de la Riviere se ataşase de ea, la început din interes, apoi din dragoste. Căci considerînd-o pe doamna de Longueville una dintre figurile de primă mărime de la Curte, socoti că doamna de Pons l-ar putea ajuta să capete atît de mult rîvnita pălărie de cardinal. Aşa că-şi puse în gînd să sucească minţile acestei prietene a doamnei de Longueville, care-i putea susţine interesele şi care-1 putea ajuta să-şi ajungă scopul. Doamna de Pons era tot atît de şireată şi de ambiţioasă, pe cît era de linguşitoare. Ea nu era nici ducesă, nici prinţesă. Dar răposatul ei bărbat se înrudise cu familia d'Albret, aşa că avu tupeul să-1 roage pe cardinal să intervină pe lîngă regină şi să-i dea şi ei dreptul de a avea un taburet. Amiciţia doamnei de Longueville — care o proteja — împreună cu dragostea abatelui de la Riviere — care ne- gocie această afacere — se dovediră a fi destul de puternice, din moment ce doamna de Pons obţinu mult rîvriitul taburet.

De îndată ce fură acordate cele două favoruri prinţului de Marcillac şi doamnei de Pons, domnul de Conde fu numai unt şi miere. O copleşi pe regină cu stima şi cu respectul său, supunîndu-se, fără rezerve, tuturor dorinţelor sale şi, în primul rînd, celei de a se împăca, necondiţionat, cu domnul cardinal ; făgădui că, pe viitor, va fî prietenul său şi că-şi va îndeplini orice promisfune îi va face. Prinţul acceptă tot cc-i ceru regina, o asigură de

4Î

stima şi de respectul său şi-i promise să fie, în orice împrejurare, de partea ei. Par frondeurii fură disperaţi să vadă că acea dispută ce făgăduia să se transforme într-o adevărată răzmeriţă, se încheiase printr-un fleac şi toate nădejdile lor se risipiseră ca un fum. Şi iată că astrele se vădiră a fi din nou nefavorabile Curţii. Căci toată acea linişte dură doar de joi pînă mai apoi. Ea fu în curînd tulburată de resentimentele tuturor persoanelor de viţă aleasă, împotriva celor două taburete acordate de regină unor persoane care nu aveau dreptul la ele. Cei care purtau **pe** drept numele d'Albret, pretindeau că se trăgeau din **os** domnesc, că printre strămoşii lor puteau număra cîţiva regi ; alte mari familii din Franţa, pretindeau acelaşi lucru. Familia de La Rochefoucauld era ilustră şi veche ; dar fiii ducilor nu avuseseră niciodată astfel de drepturi, **aşa** că, toată marea nobilime se simţi jignită, prin acordarea celor două taburete. Ducii şi mareşalii Franţei ', care nu voiau să recunoască titlurile de nobleţe ale prinţului de Marcillac şi ale doamnei de Pons, spuseră răspicat că se opuneau să se acorde dreptul la taburete celor fără ducate. Regina — care-1 ura pe prinţul de Marcillac şi căreia nu-i păsa cîtuşi de puţin de doamna de Pons, asculta liniştită plîngerile acelor gentilomi. Dar cum nădăjduia că pe această cale, nu va izbuti să menţină liniştea ia Curte, nu mai voi să ia îndărăt ceea ce apucase să dăruiască. într-o seară, cineva [2] îi vorbi de scandalul care se iscase în jurul celor două taburete. Ea îi răspunse că lumea se obişnuise să facă scandal pentru orice. Că brevetele acordate, cu cîţiva ani în urmă, noilor duci, iscase acelaşi scandal ca şi cel al taburetelor şi că se va potoli şi acesta în curînd, aşa cum se potolise şi cel cu brevetele. Numai că, de data asta, regina s-a înşelat. Nobilimea a pus la cale o adunare, care

' E vorba de mareşalii d'Estrees, de Schomberg, de Dlopital **şi de Villerof,**

Comandorul de J;:rs.

s-a dovedit a fi destul de puternică pentru a răsturna noile taburete şi a duce de rîpă toată acea înţelegere dintre regină şi prinţul de Conde. Marchizul de Coeuvres, fiul mareşalului d'Estrees, marchizul de Leuville şi alţi cîţiva, fură cei care propuseseră acea adunare. Mai întîi, hotărîră să se întîlnească la marchizul de Monglat, marele maestru al garderobei regale, unde mai veniră încă zece sau douăsprezece persoane. Careva propuse să fie ales un şef care să expună reginei doleanţele lor. îl aleseră deci pe L'Hopital. Acesta primi cu plăcere sarcina încredinţată, căci era el însuşi nemulţumit de faptul că alţi mareşali ai Franţei primiseră brevete de duci, iar el, care slujise cu atîta credinţă ţara şi care se număra printre mareşalii cei mai vîrstnici, nu primise brevet. O mulţime de nobili, cînd auziră despre acea adunare, se îndreptară, fără a mai sta pe gînduri, către locuinţa lui LTIopital, pentru a lua şi ei parte la ea. în aceeaşi zi, se duseră la regină care se afla în cercul ei, neştiind nimic de acea adunare. Văzînd toată floarea nobilimii, cu un şef în frunte, dînd buzna în odaia ei, mai întîi se miră. Toţi cei care-i umpluseră camera şi pe care-i cunoştea — pe unii chiar foarte bine, cum erau de pildă, de Jars, de Souvre — o rugară respectuos, dar energic, să renunţe la cele două taburete acordate pe nedrept, indiferent de consideraţiile politice care stăteau la baza acelor favoruri. Văzînd printre cei de faţă, persoane la care ţinea foarte mult, regina îi primi pe nobili cu blîndeţe şi înţelegere şi le spuse că va medita asupra a ceea ce avea de făcut. Cum oele două taburete fuseseră smulse cu forţa, puteau fi foarte bine revocate, fără ca domnul Prinţ să se poată plînge de acest lucru. Vestea se răspîndi în întreg Parisul şi-i bucură, deopotrivă, şi pe cei care iubeau ordinea şi pe cei care iubeau

dezordinea. Cei înţelepţi le dădură dreptate nobililor să se opună ambiţiilor nebuneşti ale unor particulari, iar ceilalţi se bucurară de revolta nobilimii. Domnul Prinţ fu mustrat că susţinuse nişte ambiţii himerice, care ofensau întreaga nobi-. lime. Doamna de Longueville fu şi ea atacată, iar abatele de la Riviere fu invectivat, ameninţat şi sfîrtecat de toate gurile rele din Paris, fiindcă omul provenea de jos şi fiindcă, pe lingă cele cîteva calităţi pe care nu i le putea contesta nimeni, avea şi o droaie de cusururi.

A doua zi, nobilimea se adună din nou, fiindcă ţinea cu orice preţ ca dorinţa să le fie satisfăcută. în acest scop, aleseră opt dintre ei pe care-i trimiseră în deputăţie la Monsieur ca să-1 roage să-i susţină şi să le dea dreptate. De la Monsieur, cei opt deputaţi se duseră la demnul Prinţ, ca să-1 roage acelaşi lucru, dar Prinţul îi primi extrem de rece şi nu le făgădui nimic. Conde nu era un om care să se mire de orice, dar cînd văzu o mulţime dintre prietenii săi, în acea adunare, se miră totuşi, dar se miră şi mai tare, cînd mul ţi dintre ei îl părăsiră. Jarze avu curajul şi-i spuse că toată nobilimea era uluită, cum de-şi putuse atrage ura tuturor pentru iubitul surorii sale, cu care nici măcar nu era prieten. La care Prinţul îi răspunsese :

— Ai dreptate, dragul meu Jarze. dar sînt hotărît să nu mă rup niciodată de familia mea ; ştiu că atunci cînd îi am alături pe ai mei, sînt puternic. Iar tu n-ai decît să alegi între mînia şi prietenia mea !

Jarze — care nu voia pentru nimic în lume să piardă protecţia acestui mare Prinţ —, îi răspunse că, din moment, ce-i dădea posibilitatea să aleagă, va părăsi nobilimea şi va fi gata să renunţe pînă şi la calitatea lui de gentilom, decît la cea de slujitor al Prinţului. Şi cum nu prea era iubit, fiindcă avea o fire cam nestăpînită, era uşuratic, ironic şi cam găunos, cei pe care-i părăsi nu-1 cruţară, insultîndu-1 în modul cel mai grosolan şi înjurîndu-1 ca la uşa cortului.

La puţină vreme după asta, nobilimea se adună la palatul Chevreuse, fiind intrigată de faptul că ducele de Bouillon şi mareşalul de Turenne, fratele său. voiau să-şi ia şi ei titlul de prinţi. Adevăraţii prinţi protestară cu vehemenţă împotriva acestei uzurpări de titlu, opunîndu-se ca această familie să fie pusă — prin tot soiul de intrigi şi uneltiri — alături de ei. Ducele de Vendome a fost trimis imediat s-o informeze pe regină de planurile celor doi fraţi şi s-o roage să le îngăduie să-şi apere ei singuri titlurile pe care le moşteniseră din moşi-strămoşi. Adunarea nobilimii nu-i displăcu lui Mazarin, care vedea cu bucurie că doamna de Longueville şi prinţul de Conti, protectorii lui Marcillac, şi prinţul de Conde, protectorul fraţilor de Bouillon, al abatelui de la Riviere şi al doamnei de Pons, începeau a fi urîţi de prinţii adevăraţi şi de marea nobilime. Acum era momentul ca regina să profite de această ocazie şi să-şi atragă de partea ei, nobilimea, rupîndu-se de prinţul de Conde. Dar cardinalul o sfătui să nu procedeze astfel şi să lase lucrurile în voia lor. Şi iată că din nou avu dreptate. Văzîndu-se părăsit de prieteni şi urît de toţi cei care pînă mai ieri îl adulaseră, prinţul de Conde nu mai avu încotro şi, pentru a scăpa de ura lor, trebui să se pună sub protecţia reginei. Ceilalţi doi fraţi ai săi făcură acelaşi lucru şi, în sfîrşit, prinţul de Conti, forţat de împrejurări, se văzu obligat să se împace cu Mazarin, jurînd credinţă regelui şi fidelitate reginei. Numai că astfel de persoane nu prea au obiceiul de a preţui fidelitatea, nici de a-şi face din ea o virtute ; de obicei, una dintre cele mai mari virtuţi ale lor, este disimularea.

Pentru a evita ura nobilimii, ducele de Orleans se hotărî să abandoneze afacerea taburetelor. Favoritul său, abatele de la Riviere, neavînd încotro, trebui să renunţe şi el, deşi o iubea pe doamna de Pons şi o socotea deosebit de utilă intereselor sale. Dar cum ţinea mult mai mult la propria sa persoană, socoti că nu era

cazul să-şi pună în primejdie situaţia, numai ca să placă doamnei de Pons. Ducele de Orleans le aduse la cunoştinţă nobililor că afacerea se rezolvase, că regina retrăsese taburetele celor două persoane care nu le meritau şi cu asta lucrurile se potoliră, deocamdată.

Capitolul V

1649. —■ Revolta boi deleziior. — Parlamentul le ia apărarea. — Cucerirea castelului Trompette de către borde- lezi. — Starea deplorabilă a Finanţelor Statului. — Sfîr- şitul exilului lui Chavigny. — Dragostea lui Jarze pentru Ana de Austria. — Reîntoarcerea doamnei de Beauvais — Jarze e apostrofat cu asprime de către regină. — Intrigile Parlamentului împotriva lui Emery. — Prinţii o -împiedică pe regină să pedepsească oraşul Bordeaux. — La Boulayc încearcă să aţtţe poporul — Tentativa de asasinat asupra lui Conde. — Doamna de Fons se mărită cu ducele de Richelieu. — Purtarea trufaşă a lui Conde, cu prilejul acestei căsătorii.

în ciuda vacaţiunilor, Parlamentul continua să dea dovadă de reavoinţă şi să-i apere pe bordelezi a căror revoltă se înteţise în loc să scadă. Mulţi oameni cu judecată susţineau că bordelezii avuseseră dreptate să se răzvrătească, pentru că guvernatorul lor, ducele de Epernon, era din cale-afară de violent şi se purta foarte aspru cu ei.

Conform legilor echităţii şi ale justiţiei, regii — care sint stăpinii, dar şi părinţii unui popor — trebuie să aibă grijă să pună în slujbe mari oameni cu judecată, nu ti- rani : de asemenea, au datoria să-i apere de opresiunea, de lăcomia şi de răutatea acestora. Acuma — ca să fim drepţi — nici bordelezii nu erau chiar uşă de biserică, fiindcă, obişnuiţi multă vreme cu legile engleze, luaseră

obiceiul ca. pentru orice fleac, să se răscoale. Regina şi Consiliul hotărîră să-1 trimită intr-acolo pe mareşalul Du Plessis, ca să-i aducă pe răsculaţi la ordine. Dar mareşalul găsi lucrurile într-o stare atît de gravă, incit scrise imediat la Curte că numai cu o oaste puternică le mai putea veni de hac răzvrătiţilor. în plus, îi scrise reginei că nici măcar nu putuse pătrunde în oraş, din pricina burghezilor care trăseseră fără încetare. într-adevăr, bordelezii i) ameninţaseră pe de L isle, locotenentul gărzilor — care, cu puţin timp înainte, voise să ducă Parlamentului cîteva ordine din partea regelui — că-1 vor ucide cu pietre. Aceste fapte arătau clar care era situaţia în acea provincie şi cît de porniţi erau locuitorii ei împotriva guvernatorului lor.

în 4 octombrie, mareşalul L'Hopital îi prezentă reginei un memoriu din partea nobilimii, unde erau Trecute toate doleanţele acesteia. Doar' citind acel memoriu, era lesne să-ţi dai seama că toată afacerea luase o întorsătură foarte primejdioasă, mai ales că marii seniori începui ă a vorbi de unele abuzuri făcute în timpul regenţei şi cărora acum trebuia să li se pună capăt. Unii ajunseră pîrrâ acolo îneît cerură convocarea Statelor Generale, pentru ca abaterile de la legile Statului să fie remediate pe această cale. Toate acele propuneri îi speriată grozav pe cardinal, pe Monsieur şi pe domnul Prinţ, fiindcă niciunuia dintre ei nu le ardea de reforme. HoLărîră deci împreună să-i iase pe nobili să creadă că vor revoca brevetele de care se plîngea adunarea. în ciuda acestei hotărîri, ducele de Vendome a fost trimis de prinţi, ca deputat al lor, la adunarea nobilimii ; acolo vorbi cu atîta violenţă şi vigoare, îneît şi prinţii şi gentilomii hotărîră să se opună tuturor neregulilor ce se strecuraseră de-a lungul anilor, la Curte. Ducele se plînse d^pretenţiile ducelui de Bouillon şi de aprobarea pe care se părea că o primise, şi-i rugă pe toţi să fie uniţi pentru a-şi susţine drepturile, făgăduind

— în numele prinţilor — să facă tot ce va putea pentru a le apăra interesele. Toţi cei de faţă acceptară cu bucurie uniunea cu prinţii, cu condiţia să-i sprijine în ceea ce cereau ei, adică să nu-i fie recunoscută domnului de Bouillon calitatea de prinţ — titlu pe care-1 pretindea, fiind guvernator al oraşului Sedan — şi nici pretenţiile domnului de Mar- cillac şi ale doamnei de Pons. Gentilomii trimiseră pe câţiva din tic ei să le mulţumească prinţilor \ pentru cinstea pe care le-o făcuseră. Prinţii le întinseră mîna, apoi se urcară în trăsură şi plecară. Mai tîrziu, încheiară un fel de concordat pe care-1 semnară, în care-şi făgăduiau reciproc, ajutor şi protecţie, legîndu-sse să nu se despartă decît după ce regina le va da cîştig de cauză, adică după ce vor fi înlăturate toate abuzurile săvîrşite în timpul regenţei. Ele fee refereau nu numai la ducele de Bouillon, domnul de Marcillac şi doamna de Pons, ci şi la contesa de Flex, căreia i se dăduse dreptul la un taburet în cercul reginei, datorită mamei sale, doamna de Senece, care se trăgea din familia de Foix : apoi la doamna de Montbazon, care căpătase şi ea dreptul la un taburet ; grandoarea familiei de Rohan nu-i împiedică deloc să pună în discuţie această problemă. Or, nobilimea voia s-o priveze pe această doamnă de un drept de care se bucura de multă vreme, lucru ce tulbură întreaga Curte. Se ridicară de asemenea şi împotriva doamnei de La Tremouille, care avea un taburet nu numai pentru ea — ca ducesă — ci şi pentru fiicele sale care nu aveau acest drept, fiindcă fiicele ducilor nu puteau avea taburet, la regină. Ducele de La Tremouille purta numele de Laval, care era ilustru, dar care nu-1 făcea prinţ. Pretenţia lui de a fi totuşi socotit prinţ se întemeia pe faptul că unul dintre strămoşii săi. din ramura Laval, se însurase cu moştenitoarea regatelor Nea- polelui şi Aragonului. Susţinea chiar că ar a^ea dreptul la acea coroană care-i fusese dată de

Frederic de Aragon — tatăl acelei fete — printr-un act autentic, regelui Franţei ; fără să ia în seamă această donaţie, ei susţineau că sînt prinţi, fiindcă se trăgeau dintr-o regină.

Ana de Austria era mult prea îngrijorată de toată întorsătura pe care-o luaseră lucrurile, pentru a nu încerca să pună capăt cît mai repede acestei situaţii. Ţihu deci un Consiliu în care se hotărî ca patru dintre mare-

[1] **E vorba de prinţii din familia de Vendome şi de cei din familiile de Lorena şi de Savoia.** şalii Franţei să fie trimişi ca să aducă la cunoştinţă nobilimii, hotărîrea reginei. Ceea ce se şi făcu a doua zi, cu toată gravitateti cerută de o astfel de situaţie. Deci, a doua zi, mareşalii d'Estrees, de Schomberg, de L'Hopital şi de Villeroy, participară la adunarea nobilimii, atît în calitate de trimişi ai reginei cît şi de şefi ai celor din sală. Primul lucru pe care-1 făcură, fu să semneze acel concordat, încheiat între prinţi şi gentilomi. Apoi, cel mai bătrîn dintre ei, vorbi celor de faţă, spunîndu-le ce anume hotărîse regina. Că dîndu-le dreptate, revocase dreptul la taburet acordat doamnelor de Marcillac şi de Pons, precum şi intrarea cu trăsura în Luvru, a doamnei de Marcillac ; că le îngăduia să se adune din nou şi să protesteze dacă nu şi-ar fi ţinut cuvîntul ; că în privinţa contesei de Flex, le declara că-i acordase dreptul la taburet, numai pentru serviciile pe care i le adusese doamna de Senece, mama doamnei de Flex şi nu pentru că s-ar fl tras din familia de Foix ; dar că totuşi, pentru, a-i mulţumi, avea să-i retragă şi doamnei de Flex acest drept; că, în ceea ce-1 privea pe ducele de Bouillon, majestatea sa le făgăduia că nu-i va acorda nici unul din prerogativele cerute, deşi, în realitate, ar fi dorit să i le acorde.

Singurul lucru care rămăsese în suspensie era dreptul la taburet al domnişoarei de Montbazon. Cum acel taburet fusese atacat de întreâga adunare, domnul

Prinţ şi sora sa, doamna de Longueville, care-o urau, aduseră din nou problema în discuţie. Numai că această problemă nu **era** deloc simplă. Căci fetele din prima ramură a familiei de Rohan avuseseră acest drept încă de pe vremea lui Henric al IV-lea, în calitate de rude **apropiate ale regelui.** Prinţesa de Guemenee, după ce se mărită cu prinţul de Guemenee, fiul cel mare al ducelui de Montbazon, care se trăgea, ca şi ea, din familia **de Rohan, căsfitorindu-ae,** avu dreptul la taburet, fără să **fie nici prinţesă, nici du**cesă. **Ea** obţinuse acest prerogativ **într-o epocă** în **care** Maria de Medicis respecta cu stricteţe protocolul şi nu **era**

deloc darnică in favoruri. Doamna de Guemenec pretindea totuşi că avea dreptul la taburet şi' la titlul de prinţesă, pentru că familia sa se înrudise cu familia de Bourbon. Deşi n-o iubea cîtuşi de puţin pe doamna de Montbazon, mama vitregă a soţului ei. doamna de Guemenee făcu tot ce putu ca sora ei vitregă — domnişoara de Montbazon — să capete şi ea un taburet. La rîndul ei, doamna de Montbazon avea o mulţime de prieteni, căci femeile: atit de uluitor de frumoase ca ea nu duc niciodată lipsă da iimici. Monsieur, unchiul regelui, îi purta un mare interes, iar partidul frondeurilor era — ca să zic aşa — ai ei. Făcu deci mare tărăboi, plingîndu-se peste tot că i se contesta un drept căpătat de multă vreme, că se va duce Ia cercul reginei şi că dacă cineva va cuteza să-i ia taburetul fiicei sale, ei bine, vor sta amîndouă pe taburetul ei. Regina se văzu constrînsă să-i trimită vorbă să nu vină deocamdată la ea, cită vreme prinţul de Conde era împotrivă-i ; şi, pentru a pune capăt acestui scandal ce putea aduce după sine alte neplăceri, îi făgădui. în secret, să-i păstreze taburetul fiicei sale, cu condiţia ca să aibă înţelepciunea şi răbdarea să aştepte să treacă tot acel iureş.

Şi ială că se isprăvi, în sfîrşit. şi cu acea adunare a nobilimii, făcînd loc altor evenimente mult mai mari şi mai importante. Acestei afaceri îi urmară discuţiile din Parlament, evident, în favoarea boiilelczilor. Pe urmă, sosi vestea că cei din Bordeaux cuceriseră castelul Trom- pette şi-l dărimaseră, ca să nu mai existe nimic cave să-i împiedice a fi stăpîni în oraşul şi în provincia lor.

Toate aceste răzmeriţe fie la Curte, fie în Parlament, fie in provincii, sigur că nu erau menite să umple cuferele regelui. Prinţii de singe regal ajutau la golirea lor, iar nesupunerea Parlamentului făcea ca poporul să nuşl mai plătească dările. Mareşalul de La Meillcraye nu se mai amesteca în Finanţele Statului. Mazarin, necutezînd încă să-l aducă pe d'Emery, lăsase Finanţele pe mîna a doi directori — d'Aligre şi Morangis —

oameni cinstiţi

5G

dealtfel, ce-ar fi făcut treabă sub mina unui rege dibaci care să nu aibă nevoie decît de fidelitate, şi nu în timpul unei domnii tulburate de tot soiul de răzmeriţe şi de nemulţumiri şi sub un ministru avar, copleşit de nevoile regelui, dar mai ales de ale sale. Văzind că această funcţie începea a se duce de ripă, lăsată pe seama celor doi directori lipsiţi de experienţă, Mazarin socoti absolut necesar să pună la cîrma Finanţelor un om care să ştie să scoată bani şi din piatră seacă. lai' acel om. el nu-1 vedea decît în persoana lui d'Emery. Dar, cînd încercă să-1 propună, fu din cale-afară de mirat să-1 audă pe Monsieur susţi- nînd că nu d'Emery era omul indicat pntru această slujbă, ci preşedintele de Maisons, care — susţinea Monsieur — era agreat de toată lumea, pînă şi de Parlament.

La Vieuville — care fusese ministru al Finanţelor pe vremea răposatului Ludovic al XIII-lea, dar care, izgonit de Richelieu, se refugiase în Olanda unde petrecuse ani îndelungaţi — întors. în Franţa, dorea cu ardoare să-şi ocupe slujba de odinioară. Ii făcu oferte ispititoare lui Mazarin, şi-i făgădui o sumă imensă dacă-i încredinţa lui acea slujbă, luîndu-şi totodată angajamentul să facă rost de bani în aşa fel. încît poporul nici să nu-şi dea seama. Mazarin, pe de o parte, nefiind prea sigur că-1 va putea readuce pe d'Emery, iar pe de alta ispitit de oferta lui Vieuville, îl propuse ca ministru al Finanţelor, spunîndu-i lui Monsieur că. din moment ce el nu era de acord cu numirea lui d'Emery. ia» regina nu era de acord cu numirea lui de Maisons, cel mai indicat era să rămînă la cel de al treilea, adică la marchizul de Vieuville. Monsieur, care nu voia să-i displacă reginei, fu de acord cu această propunere : numai că, în vremea asta, prietenii lui d'Emery începură presiunile şi asupra lui Mazarin. şi asupra lui Monsieur. Ducele de Orleans se mai ţinu băţos o vreme, apoi cedă în favoarea lui d'Emery. Abatele de la Riviere, care fusese prieten cu d' Emery şi nu avea nici un motiv să se plîngă de el,

ţinînd ca acesta să-i rămînă

obligat, atîta îl pisă la cap pe Monsieur, pînă cînd **acesta** consimţi. Aşa că d' Emery fu numit din nou ministru **al** Finanţelor, spre mulţumirea prietenilor săi.

De îndată ce-şi luă slujba în primire, făgădui să plătească rentele de la Primărie şi destină, în acest scop, anumite fonduri care să fie distribuite săptămînal. Cum, în Paris, existau foarte multe persoane interesate de aceste rente, toţi tăcură mîlc şi nimeni nu mai protestă împotriva revenirii lui d'Emery la Finanţe. Pe urmă, acelaşi d'ţmery îşi făcu *p* serie de prieteni în Parlament ; şi iată că cel care, cu un an mai înainte, fusese izgonit şi huiduit de norodul care-1 ura, acum fu primit cu bucurie, ba unii chiar îl şi binecuvîntară ; asta, ca să vedeţi şi domniile voastre cit de capricioşi şi de schimbători pot fi oamenii, cînd e vorba de interesul lor. Dacă acest om ar fi fost şi sănătos tun, s-ar fi putut socoti fericit, pentru că îi plăcea să trăiască bine, să fie bogat şi să guste din plin viaţa.

Chavigny, după ce ieşise din închisoare, fusese mai tot timpul exilat ; dar avînd un proces cu preşedintele **Le** Coigneux, se sluji de acest pretext pentru a-i cere reginei îngăduinţa de a se reîntoarce la Paris. Cardinalul, amin- tindu-şi de prietenia care-i legase odinioară, consimţi ca Chayigny să se înapoieze, cu condiţia să n-o vadă **pe** regină. Cînd sosi, toată Curtea se duse să-1 viziteze. **Se** duse şi prinţul de Conde care-i făgădui să-1 onoreze cu prietenia lui ; acel ministru, nemulţumit şi dizgraţia!, îl măgură pe domnul Prinţ, de deplinul său ataşament şi de cea mai fierbinte recunoştinţă. Apoi trimise pe careva să-1 întrebe pe Monsieur dacă ar fi dispus să-1 primească la palatul Luxembourg, ca să-1 salutea Cum Monsieur **îl** agrea, Chavigny fu foarte bine primit.- Abatele de la Riviere şi Chavigny, care nu se puteau suferi, se vizitară, plini de acea politeţe rece care se practică în mediile **în** care domnesc ura şi invidia.

Ambiţia, care **e** de obicei atotputernică la Curte, ne **va** arăta una dintre cele mai bizare întîniplări pe care a trăit-o însăşi regina. Jarze — în pofida ataşamentului pe care-1 avea pentru prinţul de Conde şi pe care şi-1 ascundea cu grijă — se vîrîse pe sub pielea lui Mazarin, prin intermediul căruia putea s-o vadă foarte des pe regină, mai ales seara. Lipsit de înţelepciune şi de judecată, Jarze îşi pusese în cap s-o seducă pe regină, prin complirqentele pe care i le făcea şi mai aies prin sentimentele pe care le lăsa să se întrevadă că le-ar nutri pentru ea. La început, regina nici nu observă curtea asiduă a acestuia. Ea răspundea întotdeauna cu mult bunsimţ — de faţă cu noi — la toate exaltările acestui zăpăcit, de care nu făcea niciodată caz. In ce mă priveşte, am fost ultima care mi-am dat seama de curtea asiduă pe care i-o făcea Jarze, reginei ; într-o seară, cînd în sfîrşit mi-am dat şi eu seama de ce se întîmpla, cum tocmai ne retră- sesem — comandorul de Jars, domnişoara de Beaumont şi cu mine — am vrut să le împărtăşesc şi lor secretul. După^ce i-am rugat de nu ştiu cite ori să nu rîdă de mine, le-am spus ce observasem şi le-am cerut părerea, ruşinată într-un fel că mă văzusem obligată să mărturisesc un lucru care contravenea, în med flagrant, bunului simţ. Dar cei doi. mult mai pătrunzători şi mai subtili decît mine, care se lămuriseră demult despre intenţiile lui Jarze, izbucniră în hohote de rîs. Mă întrebară de unde picasem ? De la Curtea Marelui Mogul sau din Japonia, din moment ce nu ştiusem nimic pînă atunci ? Şi rîseră de mine nu pentru ceea ce, în sfîrşit, observasem, ci pentru că observasem atît de tîrziu un lucru ce sărea de mult, în ochii tuturor. După ce ne-am amuzat o vreme, am început să discutăm cît se **poate de** serios despre această afacere. Zăpăcitul de Jarze, în **loc să** se mulţumească cu o curte discretă, făcută reginei, se apucă să-i >pună că era îndrăgostit nebuneşte de ea, că stima şi respectul pe care i le datora, nu mai aveau nici o putere

asupra lui şi că nu mai cuteza decît s-o privească. Fără să ţină seama de virtutea reginei, de vîrsta, de viaţa, de moravurile sale şi de respectul pe care i-1 datora, se gindi că n-avea ce pierde şi socoti că, în cazul în care regina l-ar respinge, căderea, i-ar fi mai de folos decît altora înălţarea. Numai că lucrurile ajunseră repede la urechile cardinalului Mazarin, care — după cum ştia toată lumea — **o** iubea pe regină, şi ca ministru, dar şi ca bărbat. Nu se temea că rivalul său l-ar putea pune în umbră, pentru că cunoştea firea comodă şi trufaşă a reginei. Şi totuşi, se pare că şarpele geloziei îl muşcă destul de tare de inimă, simţind ceea ce simte orice avar cînd cineva cutează să se atingă de ceva ce socoate că-i aparţine. Regina — care nu şi-ar fi plecat urechea pentru nimic în lume, la vorbele lui Jarze — rămase uluită cînd văzu cît pune Mazarin la inimă această'treabă, care ei i se părea de-a dreptul rizibilă. Mazarin ştia însă un lucru : că bărbaţii care se pricep să glumească tot timpul şi să se facă plăcuţi, sînt de temut ; aşa că-i interzise îndrăgostitului, pe care, pe deasupra, îl mai ştia şi prieten la catavam^ cu domnul Prinţ, să mai apară la Curte ; iar în sinea sa le puse gînd rău atît lui Jarze, cît şi doamnei de Beauvais care — prietenă la toartă cu îndrăgostitul — nu pierdea nici un prilej să nu-i vorbească reginei despre înflăcăra- tele sentimente ale acestuia şi despre patima care, chipurile, îl mistuia. îi vorbi deci reginei despre această problemă delicată şi se pricepu să aducă atît de bine lucrurile din condei, încît Ana de Austria — oricît s-ar fi simţit ea de măgulită de curtea lui Jarze — auzind că acesta era sluga preasupusă a domnului Prinţ, făgădui să-i dea îndrăzneţului o lecţie atît de usturătoare, încît să-şi aducă aminte de ea, cît o trăi. în privinţa doamnei de Beauvais, Ana de Austria făcu unele eforturi ca să-i ia apărarea, susţinînd în faţa lui Mazarin, că-i era cu neputinţă să creadă că ar fi amestecată în ţoală acea poveste. Regina **o** preţuia pe camerista ei nu pentru calităţile sale, nu pentru

frumuseţea chipului sau a sufletului ei,, ci pentru îndemânarea cu care o pieptăna .şi o ajuta să se îmbrace şi pentru faptul că era extrem de curată.

încercă deci să-1 convingă ' pe Mazarin că drăguţa Catau (aşa îi spunea ea doamnei de Beauvais) îi vorbise dpspre Jarze, dar ca despre un bufon agreabil, ale cărui dulcegării te fac să rîzi : că toate doamnele ei de onoare discutau tot telul de fleacuri cu el, dar că ea, de cele mai multe oii, nici n-auzea ce vorbeau. Cardinalul însă nu se linişti, pînă ce regina nu-i făgădui că-şi va concedia camerista. izgonirea acesteia fiind deci hotărîtă. a doua zi regina se sculă devreme .şi se duse la nu ştiu ce mănăstire, înainte de a pleca, ii porunci supraintendenLului ei să-i spuuă o'j<amnei de Beauvais să părăsească Palatul. împreună cu bărbatul şi cu copiii ei şi să-i predea acestuia cheile de ia sipete. Doamna de Beauvais rămase uluită, cînd auzi această veste. Cu puţin mai înainte, o îmbrăcase pe regină, iac aceasta se purtase cu ea ca de obicei. Aşa că. ctupă ce-şi veni in fire, spuse că nu va pleca pînă nu va vorbi cu stăpîna ei. Fu însă obligată să se supună, pentru că porunca ora categorică [J]. La cîteva zile după asta, in vreme ce se pregătea să se culce, regina le spuse doamnei de Beaumont şi lui Comminges, că se părea că avea un iubit, că în sfirşit. aflase de la nişte prieteni credincioşi ce spunea lumea despre sminteala lui Jarze. Apoi adăugă pe un ton ironic, dar şi plin de mînie, că Jarze era un neobrăzat şi că era foarte supărată ,pe el CyO amestecase intr-o asemenea poveste. Sigur că regina convenise cu Mazarin să vorbească astfel despre Jarze. în faţa unor persoane care-l puteau pune în gardă. Comminges — care-şi dădu seama ce ui mă rea regina — văzîndu-1 a doua, zi în Palatul Regal, voi să-1 împiedice să intre la regină ; dar cum chiar atunci fu abordat de cineva care dorea să-1

* Duamug de Beauvais primi ordinul^ de a se retrage la casa ei din Gcnt-iUy, undé' rămase un an, după care fu

rechemată şi repusă in slujbă (n.ed.fr.t.
întrebe nu ştiu ce, nu mai avu cînd să-1 anunţe pe Jarze, care şi intrase în cabinetul reginei. De îndată ce-1 zări, regiria — care abia aştepta să-1 pedepsească aşa cum merita, pentru cutezanţa lui — îi spuse pe un ton plin de dispreţ :

— Domnule de Jarze, eşti într-adevăr ridicol ! Mi s-a spus că faci pe îndrăgostitul ! Iată unde era frumosul cuceritor ! Pe cuvîntul meu, că-mi inspiri milă ! Ar trebui să fii internat la Petites-Maisons. Dar, de fapt, n-are rost să mă mir de sminteala dumitale, fiindcă asta e boală de familie [II]!

Bietul Jarze, năucit de lovitură, nu cuteză să mai spună nimic. Ieşi din cabinet, clătinîndu-se, palid ca un mort: Vestea se împrăştie într-o clipă şi toată Curtea o comentă în fel şi chip. Numele lui Jarze deveni cunoscut nu numai în întreg Parisul, ci în întreaga ţară. Urmarea acestei istorii fu destul de neplăcută pentru Franţa. Căci ceea ce, în fond, nu era decît un fleac, se transformă într-un lucru ce duse la nişte rezultate extrem de grave. Pentru a-1 consola pe Jarze, prinţul de Conde îl luă cu sine două zile la Saint-Maur şi, nefăcînd deloc caz de cele spuse de regină, declară în mod public, că Jarze era prietenul lui şi că ţinea foarte mult la el. Apoi le spuse tuturor celor care voiau să-1 asculte că, pe vremea cînd el era certat cu Mazarin, deşi Jarze se prefăcea a fi ataşat Curţii, el era de fapt, cel mai credincios slujitor al său ; că se purtase frumos cu Mazarin, numai pentru că dorise să-şi păstreze slujba de căpitan al gărzilor domnului duce de Anjou, fratele regelui. Prinţul de Conde făcu şi mai mult : ca şi cum regina n-ar fi fost stăpînă pe vorbele şi pe sentimentele ei, el se plînse vehement de faptul că-1 bruf- tuise pe Jarze fără să-1 anunţe ce avea de gînd să facă, precum şi de faptul că Mazarin o îndemnase să-i jjg- nească slujitorul. Regina îi

II Bunicul dinspre mamă al lui Jarze fusese alungat de la Curte, pentru că se apucase să-i facă curte reginei Maria de Medicis (n.ed.fr).

trimise vorbă că vorbise cu dispreţ, despre Jarze, doamnei de Beaumont şi lui Corn- mînge.s, cu o seară înainte de a-1 admonesta, nădăjduind că cei doi îl vor avertiza să nu mai pună piciorul in Palatul Regal ; dar că atunci cînd îl văzuse din nou în faţa ochilor, fusese atît de mîniată, încît uitase de orice politeţe. Vă- zîndu-se obligată să se justifice în faţa prinţului de Conde, reginei nu-i plăcu deloc dependenţa pe care voia să i-o impună acesta. Şi, în aceeaşi zi în care Conde îl luă cu sine pe Jarze la Saint-Maur, regina îmi făcu cinstea de a-mi spune — cu multă amărăciune — că începuse să se sature de „superba manieră de a acţiona'[III] a. domnului Prinţ şi că protecţia acordată lui Jarze nu-i plăcea deloc. Domnul de Conde, care-şi săpa singur groapa — ca să zic aşa — împinse lucrurile atît de departe, încît începu a o sîcîi pe regină să-1 primească pe Jarze şi să-1 ierte. Unul dintre slujitorii săi [1] îmi spuse — vorbind despre această întîmplare — că dacă regina nu voia să-1 ierte şi continua să se menţină pe poziţie, va face un tapaj cum nu s-a mai văzut şi că el, Conde, va striga cel mai tare. Abia atunci se lămuri Mazarin cu cine avea de-a face şi-şi dădu în sfîrşit seama, că toate vorbele dulci ale Prinţului, ale doamnei de Longueville şi ale lui Conti nu fuseseră decît prefăcătorie şi că nu urmăriseră altceva decît să smulgă reginei brevetul de prinţ pentru domnul de Marcillac. Felul lui viclean de a acţiona, îl făcu să priceapă că nu avea nici un rost să nădăjduiască o împăcare sinceră cu el. Povestea cu Jarze trezi din somnolenţă şi Parlamentul şi Fronda. Cum nici primul, nici oea de a doua nu voiau ca Prinţul să se împace cu

III **Arnauld, nepotul guvernatorului din Philisbourg (n.ed.fr.)**

[1] Guy-Joly, autorul unor *Memorii* ce par a l'i un .‘el de continuare a *Memoriilor* cardinalului de Retz. Guy-Joly era consilier la Châtelet şi a luat parte Ia toate intrigile coadjutorului Paul de Gondi, în timpul Frondei. împreună cu Charton, a făcui. parte dintre cei doisprezece sindici ai scutierilor (n.ed.fr).

Curtea, începură <să se agite. Frondeurii nădăjduiau că lucrurile înrăutăţindu-se, îl vor putea atrage de partea lor pe Conde. Familiile de Longueil şi de Vieuville —■ care se străduiau să-1 îndepărteze pe d'Fmery de la Finanţe — turnară şi ele gaz peste foc. în 4 decembrie, lâ Parlament avu loc un mare scandal din pricina rentelor. Sindicii cerură să fie primiţi de această Companie şi să fie lăsaţi să se ocupe ei de rentele de la Primărie. între alţii, un oarecare Joii \ i-a vorbit foarte obraznic primului preşedinte, iar pe fiul acestuia — Champlâtreux — l-a ameninţat că nu va mai apuca 6ă moştenească funcţia tatălui său. Preşedintele Lc Coigneux, a cărui fată se măritase cu fiul lui d'Emery, fu şi el tratat la fel de urît. Sindicii îi reproşară că primise mult mai mulţi bani decît toţi ceilalţi, cînd se împărţiseră rentele, la Primărie.

Acestor scandaluri, li se adăugă şi cel din Boideaux. Bordelezii 'erau susţinuţi de domnul de Conde, care nu putea să-1 sufere pe ducele de Epernon şi care — socot — că n-ar fi fost deloc supărat, dacă ar fi avut în Franţa un loc unde să fie în siguranţă, în caz că s-ar fi certat cu Curtea. în timpul acesta, ducele de Orleans — fiind din fire un om paşnic — se străduia să împace lucrurile, în 12 decembrie, coadjutorul şi cîţiva amici ai săi aranjară în aşa fel lucrurile, încît Joly să fie rănit uşor de un glonte, în timp ce se afla în trăsura care-1 ducea la preşedintele Charton ; lucrurile fură ticluite de aşa manieră, încît glontele să fie tras la doi paşi de uşa preşedintelui. Joly făcu un tărăboi groaznic, strigă şi se lamenta, 5ncer- cînd să aţîţe norodul. Preşedintele Charton ieşi imediat afară şi încercă să-i vină în ajutor. Apoi Joly şi alţi doi sindici, împreună cu preşedintele Charton se îndreptară spre Parlament, cerînd pedepsirea celor care încercaseră să-1 asasineze. Tot atunci, marchizul de La Boulaye, mare frondeur şi prieten la toartă cu şefii Frondei, începu a alerga prin oraş, cu pistolul în mină, strigînd cît îl ţinea gura :

„Trădare ! La a-rme ! Jos cu Mazarin !"

Seara, la masa reginei, La Marck, socrul lui La Boulaye îi spuse Anei de Austria, că ginerele său — auzind că unii îl vorbiseră de rău în faţa majestăţii sale — îl rugase să vină .şi să-i spirnă că fusese acuzat pe nedrept că ar fi instigat poporul la revoltă ; că nici nu visase să facă una ca asta, fiindcă nu era în stare. Că unii, vrînd să-1 omoare, se văzuse nevoit să strige după ajutor şi atîta tot. La care regina îi răspunsese foarte rece :

— Am auzit spunîndu-se că cineva ar fi vrut să împuşte un consilier de la Châtelet, şi nu pe ginerele dumitale. Dimpotrivă, am fost informată că acesta ar fi alergat pe străzile Parisului, cu un pistol în mînă, încercînd să aţîţe poporul la răscoală şi strigînd cît îl ţinea gura : „La arme !“ Aş dori, spre binele lui, ca ceea ce miai spus în apărarea sa, să fie adevărat. îţi făgăduiesc să mă informez în amănunt, ca să ştiu exact cum s-au petrecut lucrurile !

în aceeaşi zi, două persoane [IV] ataşate domnului Prinţ îmi spuseră că frondeurii îi puseseră gînd rău lui Conde, într-adevăr, seara, după Consiliu, Prinţul ducîndu-se la faimosul băiaş Prud’homme, unul dintre scutierii săi veni să-1 avertizeze, trimis de domnul preşedinte Perrault, că un negustor i-ar fi spus acestuia că domnul Prinţ va fi asasinat. Scutierul îi istorisi şi el că trecînd cu trăsura prin Piaţa Dauphine, cîţiva sărăhtoci adunaţi acolo trăseseră cinci sau şase gloanţe care, din fericire, nu-1 atinseseră. Auzind acest lucru, cavalerul de Gramont, ataşat domnului Prinţ, trimise trăsura acestuia cu cîţiva servitori în livrea, pe Pont-Neuf, ca să vadă ce se va întîmpla. Şi văzu. Gloata, care nu ştia că trăsura era goală, trase o salvă asupra ei. Trăsura lui Duras, care urma îndeaproape trăsura domnului Prinţ, şi în care se aflau lacheii, avu aceeaşi soartă, iar una dintre slugi fu ucisă. Oamenii domnului Prinţ îmi spuseră că văzuseră

IV **Arnauld şi ducele de Rohan.**

patruzeci sau
cincizeci de călăreţi şi că — tot atîţia — fuseseră vă- zuţi de dimineaţă lingă casa lui La Boulaye, unde locuia ducele de Beaufort. A doua zi, toată Curtea fu răscolită de această întîmplare. Imediat, ducele de Orleans, prinţul de Conde şi prinţul de Conti se duseră Ia Parlament ; avocaţii regelui cerură ca majestatea sa să fie informată în amănunt, despre tentativa de asasinat a lui Joly, cît şi despre cei care voiseră să răscoale poporul. Despre încercarea de a-1 ucide pe prinţul de Conde, nu suflă nimeni o vorbă. Acest Prinţ simţea, de la o vreme, un nor ameninţător plutind pe deasupra capului său ; căci, în ciuda încrederii pe care o avea în cuvintele frumoase ale reginei şi ale ducelui de Orleans, simţea că ceva nu era în regulă, ceea ce-1 făcea să fie neliniştit şi mîhnit. Cel care ştia să se apere ca un leu, în lupte, nu suporta să se vadă ignorat de Parlament şi nici de ducele de Orleans care începuse a înclina către ducele de Beaufort, pe care dealtfel îl simpatizase întotdeauna. Crăciunul nu potoli agitaţia. Iar în cea de a doua zi a acestei sărbători, ajunse la urechile reginei vestea care făcu să se umple paharul nemulţumirilor acesteia împotriva domnului Prinţ : căsătoria ducelui de Richelieu cu doamna de Pons. Doamna de Pons — aşa după cum v-am mai spus — era fiica doamnei de Vigean la care ţinea enorm de mult doamna ducesă de Aiguillon, nepoata răposatului cardinal de Richelieu. Această amiciţie o făcuse pe doamna de Vigean să se bucure de multe favoruri, pe vremea cînd trăia Richelieu, căci a fi prietenă cu nepoata celui mai puternic om din Franţa, nu era chiar un lucru menit să treacă neobservat. Doamna de Pons era văduva unui om de familie bună, dar sărac. Ducesa de Aiguillon — ţinînd din cale-afară de mult la doamna de Vigean — îi spusese acesteia să nu fie necăjită că n-avea bani, fiindcă se ho- tărîse că împartă cu ea tot ce avea. Doamna de Pons — mai puţin preocupată de recunoştinţa pe care o datora ducesei .de Aiguillon şi foarte interesată de propria sa situaţie —

dorind cu ardoare să fie bogată, işi vîrî în minte să pună mina pe ducele de Richelieu, nepotul ducesei. Lucrul fu dealtfel, destul -de uşor, pentru că ducele era foarte tînăr, iar ea, o femeie cu multă experienţă, plăcută, amabilă şi cu un trup deosebit de atrăgător, făcut parcă anume pentru a fi iubit cu patimă. Doamna de Aiguillon o rugase să aibă grijă de el şi, cum tînărul i-ar fi putut fi aproape fiu, primi lecţiile doamnei, cu cea ţiai deplină supunere. Doamna de Rons nu era frumoasă, în schimb avea o mulţime de calităţi : era blândă, politicoasă, atentă şi se bucura de o reputaţie fără pată. Era mult prea abilă în materie de dragoste mai mult prefăcută decît adevărată, ca să nu triumfe asupra unei inimi pure, lipsite de cutezanţa de a întreprinde cuceriri mai dificile. Aşa că această doamnă, însufleţită de dorinţa de a ajunge ducesă, făcu tot ce putu pentru a-i cădea cu tronc tânărului ei curtezan. în ceea ce-1 privea pe duce, acesta — lipsit de experienţă într-aie vieţii — văzîndu-se iubit cu atîta pasiune, se simţi într-al nouălea cer.

Răposatul cardinal de Richelieu, o numise pe ducesa **de** Aiguillon tutoarea băiatului, socotind că virtutea, mintea şi curajul ei îl vor apăra de ura şi de invidia pe care le vor isca marea lui avere, în sufletele celor din jur. Această mătuşă grijulie, văzîndu-şi într-o zi nepotul făcînd unele mici servicii doamnei de Pons, îi spuse, în glumă, că avea impresia că se îndrăgostise de ea ; la care doamna de Pons îi răspunse rîzînd, că o va înştiinţa cînd tînărul îi va face prima declaraţie de dragoste, jar dacă o va cere de nevastă, nu va avea inima să-1 refuze. Sigur că aceste vorbe fură luate drept glumă de către încrezătoarea mătuşă ; dar doamna de Pons, care se gîndea foarte serios la treaba asta, socoti că-şi făcuse datoria şi că o pusese în gardă pe doamna de Aiguillon. Şi, crezîndu-se obligată de **a** se prefera pe sine în locul oricărei alteia, se folosi — pantru a-şi realiza planul — de un om care era bun prieten cu ducele de Richelieu, şi

pe care-1 cîştigă de partea ei- Omul era prinţul de Conde, fratele doamnei de Longueville. cea mai bună prietenă a ei. Prin intermediul acestei prinţese, ea îl rugă pe domnul Prinţ să dea o mînă de ajutor la încheierea acestei căsătorii care putea să-i fie de mare folos Doamna de Pons voia un soţ, iar doamna de Longueville voia ca prietena ei să obţină guvernămîntul din Havre-de-Grâce, oraş, care putea să-1 facă pe ducele de Longueville stăpînul absolut al Normandiei. Des Marets, unul dintre cei care îl sfătuiseră pe ducele de Richelieu să se însoare cu doamna de Pons, îşi făcea tot soiul de vise în legătură cu această căsătorie. Dar ducesa de Aiguillon era cît pe-aci să strice tot aranjamentul familiei de Conde, pentru că ţinea să-şi însoare nepotul cu domnişoara de Chevreuse, de care dealtfel băiatul fusese şi puţin îndrăgostit. Fata era deosebit de frumoasă, se trăgea dintr-un neam mare şi era foarte bogată. Dar acest amic atîta îl linguşi pe ducele de Richelieu, atîta îl lăudă şi-1 tămîie, încît îl convinse că ar face mult mai bine să se însoare cu acea Elenă urîtă[V] [VI], sortită să-1 scoată din anonimat, decît cu fata pe care i-o sortise mătuşa sa. Apoi îl asigură că domnul Prinţ, fiind de partea sa, n-avea de ce se teme că mătuşa sa îi va dezaproba alegerea. Toate aceste aranjamente făcură ca această căsătorie să fie fatală pentru

V **Tînărul duce de Richelieu — al cărui guvemămînt din Le Havre era deocamdată condus de mătuşa sa, era ţinut foarte din scurt de către aceasta. Urmărind să-1 scape de tutela el, prinţul de Conde şi ducele de Longueville îi încurajară pasiunea pentru doamna de Pons, căsătorindu-i în secret şi fără zarvă, la Trie. Conde se duse special la Trie, ca să asiste, ca martor, la această căsătorie. Odată ce se văzu însurat, tînărul duce de Richelieu deschise larg porţile oraşului Le Havre binefăcătorului său, domnul de Longueville şi deci, implicit, şi prinţului de Conde (n,ed.fr.).**

VI **Aluzie la Elena din Troia.**

prinţul de Conde, nefericită pentru cei doi soţi, dureroasă pentru doamna de Aiguillon şi de nici un folos doamnei

de Longueville care — atunci cînd avu nevoie — nu găsi ajutorul scontat, în le Havre. Puţin a lipsit ca această legătură să nu pricinuiască aceleaşi neajunsuri francezilor ca şi cele iscate de Pâris şi de frumoasa lui Elenă, bieţilor troieni. Căsătoria fu celebrată la ţară, în prezenţa domnului Prinţ — care ţinu morţiş, să fie de faţă şi să ţină locul părinţilor celor doi miri. Regina fu extrem de surprinsă, cînd află cum fusese celebrată acea nuntă (care avu loc în 26 decembrie 1649). Iar cînd auzi ce urmărea prinţul de Conde prin acea legătură, îi şi puse gînd rău acestuia. Dar nici regina, nici Mazarin nu-şi dădură pe faţă planurile.

Cînd ducesa de Aiguillon află de însurătoarea nepotului ei, fu disperată. Cei care au copii sau nepoţi la care ţin ca la copiii lor şi pe care vor să-i ştie fericiţi, o pot înţelege lesne pe ducesă. Această doamnă — care era întreprinzătoare şi curajoasă din fire — trimise repede un curier la le Havre, oraş pe care-1 guverna pînă la majoratul nepotului ei, cu porunca de a nu fi primit în oraş. Dar prinţul de Conde, prevăzînd acest lucru, îl trimise pe proaspătul mire chiai' a doua zi după nuntă, să-şi ia oraşul în stăpînire. Regina, la rîndul ei, îl trimise pe Bar să cucerească le Havre, ca să-1 împiedice pe Conde să-i dea acest oraş cumnatului său şi să-1 facă astfel stăpînul întregii Normandii.

Reîntorcîridu-se din această expediţie, prinţul de Conde se înfăţişă senin, în faţa reginei ; şi deşi ştia că Ana de Austria dezaprobase ceea ce făcuse şi că Bar plecase ca să-i dejoace planurile, el nu ascunse nimic şi povesti, vesel nevoie mare, toate amănuntele acelei nunţi. Regina îi spuse că ducesa de Aiguillon umbla să desfacă acea căsătorie, din pricină că nepotul său era încă minor. Prinţul îi răspunse trufaş, că o căsătorie încheiată în faţa unor martori ca el, nu se mai putea desface. Regina ardea de dorinţa să-i spună de la obraz că ceea ce făcuse el semăna cu o răzvrătire împotriva tronului, că nu avusese

dreptul să însoare un duce şi un pair al Franţei, fără aprobarea regelui, numai ea să-şi poată realiza planurile .sale de mărire. Dar, în loc să rostească astfel de vorbe, se prefăcu veselă şi zîmbitoare, înşelîndu-l pe Conde, tot la fel' cum o înşelase şi el.

După două zile, regina primi vestea că ducele de Richelieu ajunsese la le Havre, că Bar îl văzuse şi că încercase să-1 convingă să păstreze acel oraş pentru regele său — spre binele lui — şi să se rupă de prinţul de Conde. Tînărul duce trimise imediat un curier la regină, rugîndu-o să-1 ierte pentru ceea ce făcuse. Regina îi răspunse că într-adevăr, fusese foarte supărată pe el, că nu trebuia să uite că-şi datora toată măreţia răposatului rege, Ludovic al Xin-lea şi că, prin, urmare, nu trebuia să se arate atît de lipsit de respect faţă de suveranii săi, cum din păcate, se arătase. Dar că dacă pe viitor se angaja să-şi repare greşeala printr-o fidelitate deplină, n-ar fi cu neputinţă să obţină iertarea.

Capitolul VI

1650. — Ana de Austria, sătulă de puterea lui Conde, se hotărăşte să-1 aresteze şi -odată cu el, şi pe prinţul de Conti — fratele său — şi pe ducele de Longueville — cumnatul său. — Discuţia lui la Riviere cu Mazarin. — Răcirea ducelui de Orleans faţă de favoritul său. — Durerea doamnei de Longueville şi a doamnei de Conde^mama. — Exilul doamnei de Conde-mama. — Fuga doamnei de Longueville. — Portretul doamnei Du Plessis-Guene- gaud. — Vorbele rostite de Chavigny

despre arestarea, liii Conde.

1650. Sătui de dominaţia prinţului de Conde, regina şi Mazarin începură a-1 privi' ea pe un uzurpator al autorităţii regale şi ca pe un prinţ a cărui putere începuse a Ie da de gîndit, atît prin trufia, cît şi prin ambiţia sa. Afacerea Jarze, povestea cu Pont-de-L'Arche, căsătoria ducelui de Richelieu şi opunerea lui. la măritişul nepoatei cardinalului cu ducele de Mercoeur, umpluseră în aşa măsură paharul, incit nici regina, nici Mazarin nu mai putuseră îndura atîta trufie care, pînă la. urmă, putea deveni periculoasă pentru Stat. Şi apoi, era de rău augur, cel puţin pentru cardinal. Acesta voia să anihileze puterea Prinţului şi să se apropie de ftondeuri. Numai că aceştia aveau alte gânduri. Nu refuzară avansurile cardinalului şi intrară în tratative cu el, pentru că nemaitemîndu-se de redutabilul Conde, îşi închipuiau că Mazarin — slab şi urît dă toată lumea — nu va cuteza să le refuze nimic şi va fi sluga lor supusă; că ducele de Orleans, nemaiavîndu-1 pe abatele de la Riviere, se va lăsa- dirijat de coadjutor, prietenul lor, faţă de care se părea că avea multă admiraţie şi stimă ; că acel mare duce, fiind condus de ei, va deveni stăpînul Curţii[1]; doamna de Chevreuse se şi văzu — ca la începutul regenţei — manevrînd-o pe regină.,

în vremea asta, Curtea îşi vedea de ale ei ; problema cea mai arzătoare care se punea, era să-i aresteze pe prinţii de Conde şi de Conţi şi pe cumnatul lor, ducele de Longueville, de teamă, că ultimii doi, dacă ar fi fost liberi, să nu işte vreun război civil pentru a. veni în ajutorul celui dinţii. Regina. — vorbindu-i despre această intenţie ducelui de Orleans — îl conjură să nu sufle o vorbă abatelui de la Riviere. în sfîrşit, fură luate toate măsurile pentru a pune în practică acest plan. Ducele de Longueville zăcea bolnav, la ChaUlot ; acceptase foarte greu invitaţia de a veni la Curte, pentru că se pare că-i

ajunseseră nişte zvonuri la ureche. Dar cum apucase să făgă- duiască celor din Consiliu că va veni ca să rezolve o afacere a lui Beuvron, regina se hotărî să profite de această ocazie, pentru a-şi pune în aplicare planul. Prefăcîndu-se bolnavă, porunci să se închidă porţile Palatului, pentru ca vestea să nu se afle imediat. Cînd se ţinea Consiliu, la Palatul Regal se aduna o mulţime de lume, iar această acţiune cerea siguranţă şi, prin urmare, cît mai puţini martori. Acest motiv o obligă pe regină să ordone căpitanului gărzii sale să nu dea nimănui voie să intre decît celor din Consiliu. Ducele de Orleans nu vru să vină, ca să nu fie martor la nenorocirea vărului său, care se credea în siguranţă, datorită cuvîntului pe care i-1 dăduse el.

Regina se vîrî în pat, spunînd că o doare capul; mai tîrziu, mi-a mărturisit că simţise nevoia de a se aşeza în pat ca să-şi ascundă tulburarea care-i sporea, pe măsură ce se apropia ora Consiliului. Dar tocmai atunci veni s-o viziteze prinţesa de Conde-mama, care se bucura de privilegiul de a putea intra la ea oricând. Vizita aceasta spori emoţia reginei, fiindcă ţinea mult la prinţesa-mamă despre care ştia că nu lua?e parte în nici un fel la isprăvile copiilor ei. Această mamă nefericită, care habar n-avea ce-o aştepta, se aşeză lîngă patul reginei şi-i puse o mulţime de întrebări în legătură cu pretinsa ei durere de cap care-o chinuia, aratîndu-şi în mod sincer îngrijorarea. Aceste atenţii sporiră mîhnirea şi căinţa reginei, mai ales cînd văzu cît se străduia prinţesa să-i uşureze răul, în vreme ce ea, dimpotrivă, se pregătea să i-1 căşune. în dimineaţa zilei de 18 ianuarie, prinţul de Conde se duse să-1 vadă pe cardinal, pe care-1 găsi stînd de vorbă cu Priolo, slujitorul ducelui de Longueville, prin care îi transmise ducelui o droaie de complimente, rugîndu-1 să poftească după-amiază la Consiliu. Intrînd în cabinetul lui Mazarin, îl rugă pe acesta să nu-şi întrerupă discuţia ; apropiindu-se de căminul în care ardea un foc straşnic, îl zări pe de Lyonne, secretarul

cardinalului, care scria pe o tăbliţă cerată poruncile ce trebuiau executate în acea zi. Cînd îl văzu pe Prinţ apropiindu-se, de Lyonne ascunse cu grijă tăbliţa, apoi îi zîmbi cu cea mai mare seninătate.

Această vizită odată terminată, Conde se duse să prîn- zească la mama sa. Prinţesa sau primise unele veşti, sau avea unele presimţiri despre dizgraţierea fiului ei. Aşa că, după-masă, luîndu-şi deoparte băieţii, le spuse să aibă grijă de ei, fiindcă avea impresia că cei de la Curte puneau ceva la cale împotriva lor. Conde îi răspunse că doar cu două ceasuri mai devreme regina îl asigurase de prietenia ei, iar cardinalul îl tratase cum nu se poate mai bine. Dar că probabil îl pîndea vreun necaz din partea lui la Riviere care-1 trădase şi care-şi împingea noul stăpîn în braţele frondeurilor. Apoi le spuse mamei şi fratelui său că — chiar în acea zi — îi va trage abatelui o bruftuială, aşa cum merita. Prinţul de Marcillac, mai abil şi mai pătrunzător, dîndu-şi seama că afacerile prinţilor nu mergeau deloc bine, îi sfătui să nu se ducă niciodată toţi trei, la Consiliu. Dar, din păcate, ei nu vrură să ţină seama de acest sfat. Conde se duse primul la regină, iar după el veniră şi ceilalţi doi. Acolo o găsi pe mama sa, aşa că rămase o vreme lîngă patul reginei, discutînd împreună diverse fleacuri. Cum avea o mulţime de treburi, îşi luă rămas bun de la regină şi de la mama sa. fără să ştie că pe aceasta din urmă o vedea pentru ultima oară. Din odaia reginei'trecu în cabinetul cel mic, iar de acolo, printr-un mic culoar, în galeria cea mare, unde se ţinea de obicei Consiliul. Tot prin acel culoar puteai ajunge în apartamentul lui Mazarin. Conde voi să-i facă o vizită ; dar chiar atunci cardinalul apăru în acel acel mic culoar, îndreptîn- du-se către odaia reginei. Oprindu-se amîndoi, schimbară cîteva cuvinte amicale. între timp, sosiseră la Palat şi ceilalţi doi prinţi : Conti şi Longueville. Ministrul, văzîndu-i pe toţi trei laolaltă, îi trimise vorbă reginei că putea veni la Consiliu. Sub pretext că trebuia să se ducă la acel Consiliu, regina, îşi

luă rămas bun de la prinţesa de Conde, pe care o văzu şi ea tot pentru ultima oară ; apoi prinţii şi miniştrii intrară în galerie. Aşteptînd-o pe regină, prinţul de Conde discuta foarte însufleţit cu contele d'Avaux. Cardinalul — care rămăsese pe culoar — văzîndu-i pe cei trei prinţi în galerie, în loc să .intre şi ei acolo, îl trase după sine pe abatele de la Riviere, spunîndu-i în şoaptă :

— Hai în odaia mea, am ceva important de discutat cu dumneata.

Şi intrară împreună în cabinetul cardinalului, primul, preocupat de ceea ce pusese la cale, cel de al doilea, mirat de această retragere strategică ce nu-i mirosea deloc a bine. Regina — care stătuse pînă atunci în pat, virată sub cuverturi, gata îmbrăcată — se dădu repede jos şi4 chemă pe Guitaut, căpitanul gărzilor sale. Apoi îl luă pe rege — care încă nu fusese informat Ge anume se pregătea la acel Consiliu — şi se închise cu el în oratoriu, poruncindu-i lui Guitaut să se ducă şi să-şi îndeplinească sarcina pe care i-o încredinţase. Aşa că peste cîteva minute, în loc de regină, pe care toţi cei adunaţi în galerie o aşteptau cu nerăbdare, îl văzură intrînd pe Guitaut. Observîndu-1 că se îndreaptă către el, Conde crezu că dorea să-i ceară vreD favoare. Dar Guitaut îi spuse foarte încet :

— Domnule, am primit poruncă să vă arestez, atît pe dumneavoastră, cît şi pe fratele şi pe cumnatul dumneavoastră !

Prinţul îi răspunse de sus :

— Pe mine, domnule Guitaut, vrei dumneata să mM arestezi ? Apoi, după ce rămase cîteva clipe pe gînduii, adăugă : Pentru Dumnezeu, du-te la regină şi spune-i ea vreau să vorbesc cîteva minute cu ea !

Guitaut îi răspunse că ştia că se duoea degeaba, dar că, mă rog, îi va satisface totuşi dorinţa. După ce Guitaut îl părăsi, ducîndu-se la regină, Conde se întoarse către toţi cei adunaţi în galerie şi le spuse :

— Domnilor, regina m-a arestat !

Apoi. îndreptîndu-se către fratele şi cuTnnaţjrf său, adăugă : Şi pe voi doi, de asemenea ! Mărturisesc — continuă el — că lucrul mă miră din cale-afară, fiindcă ştiu că l-am slujit întotdeauna cu credinţă pe rege şi că eram bun prieten cu domnul cardina^

Apoi, îndreptindu-se spre cancelar, îl rugă **să** se **ducă** Iia regină şi să-i spună că voia să stea de vorbă cu **ea, iar.** pe Servien îl rugă să se ducă la cardinal şi să-i spună acelaşi lucru. Cancelarul se îndreptă spre regină, **dar** nu **se** mai întoarse, iar Servien — care se duse la domnul cardinal — procedă la feL Intre timp, se reîntoarse în galerie Guitaut care-i spuse că regina nu4 putea primi şi că-i poruncise să-i execute ordinul.

Ccnde îi răspunse cît se poate de liniştit :

— Bine, domnule, dacă-i aşa, să ne supunem ! Dar măcar spune-ne unde ne duci ? Te rog să ne duci undeva unde să fie cald !

Guitaut îi răspunse că primise ordin să-i ducă pe toţi trei la Vincennes. La care Prinţul îi răspunse :

— Bine ! Atunci să mergem !

Apoi luîndu-şi rămas bun de la cei de faţă şi rugîndu-i să nu-1 uite, se îndreptă spre de Brienne, secretar de Stat, la care ţinea foarte mult, şi-1 îmbrăţişă spunîndu-i :

■— Pe tine te sărut, fiindcă îmi eşti rudă !

In vremea asta, Guitaut îl chemă pe Comminges, nepotul său, împreună cu doisprezece soldaţi din gardă. Aceştia îi scoaseră pe arestaţi pe o uşă şi pe o scară dosnică, în curtea Palatului. înainte de a coborî scara, Prinţul îi spuse lui Comminges :

— Comminges te ştiu gentilom şi om de onoare ; spune-mi, n-am a mă teme de nimic ?

Apoi îi reaminti în cîteva cuvinte, tot ce făcuse pentru el şi pentru micul Guitaut, vărul lui, pe care-1 luase în slujba sa. Comminges, dîndu-şi seama că Prinţul se temea să nu fie ucis, îşi dădu cuvîntul lui de gentilom că nu avea a %e teme de nimic şi că nu primise nici o altă po-

runcă decît să fie dus, împreună cu fratele şi cumnatul său, la Vincennes. Primind această asigurare din partea unui om pe care-1 cunoşte^bine, Prinţul îl urmă, fără a se mai teme de nimic. Tînarul Conti n-a scos — de la început şi pînă la sfîrşit — nici o vorbă. în galerie a stat tot timpul pe canapeaua aflată acolo, fără să manifeste nici frică, nici mîhnire, iar mai apoi, s-a lăsat condus, fără să opună nici cea mai mică rezistenţă. Ducele de Longueville, pe care-1 durea rău un picior, abia putea merge. Guitaut porunci cîtorva dintre soldaţii săi să-1 ajute. Şi cum era destul de bătrîn, Guitaut îmi istorisi în seara aceleaşi zile că rar văzuse un om atît de doborît de amărăciune, că i se citea limpede pe chip că socotea această diz- graţiere drept o nenorocire menită să-1 vîre în mormînt.

Prinţul de Coride, ajungînd primul la portiţa dosnică ce dădea în stradă, trebui să-i aştepte şi pe ceilalţi doi, care mergeau foarte încet. Apoi se urcară toţi trei în trăsura care-i aştepta. în acest răstimp, Conde îl întrebă pe Guitaut dacă ştia cumva de ce fusese arestat. Guitaut îi răspunse că habar n-avea, şi-1 rugă, cu lacrimi în ochi, să-1 ierte pentru că fusese obligat să-1 aresteze, dar că domnul Prinţ, la care dealtfel ţinea foarte mult, va înţelege că fusese obligat să facă ceea ce i se poruncise de către stăpînii săi, pentru a nu-şi pierde slujba. Prinţul, satisfăcut de aceste scuze, îl rugă să nu-şi facă nici un fel de griji. în sfîrşit trăsura pomi şi — ca să nu străbată oraşul cu acea pradă preţioasă — Guitaut, Comminges şi soldaţii ieşiră din Paris pe Poarta Richelieu, care era cea mai apropiată de Palat, fapt care-i obligă după aceea să facă un mare ocol, pe nişte drumuri foarte proaste. Ba, la un moment dat, trăsura se şi răsturnă. După ce, cu chiu, cu vai, **o** ridicară din noroi, şi prizonierii se urcară din nou în ea,

Comminges îi porunci vizitiului să mine cit, putea de repede. Conde, auzind această poruncă, risc şi-i spuse lui Comminges :

— Nu te teme, Comminges, căci nu-mi va veni nimeni în ajutor ! Jur că n-am luat nici un fel de precauţii cînd am venit la Consiliu, aşa că nimeni nu ştie încă despre noi că am fost arestaţi !

Apoi îl întrebă dacă ştia de ce-1 închideau, adăugind că el habar n-avea. Comminges, care era isteţ şi care citise mult, îi răspunse că nici el nu ştia nimic. Dar că, după cîte se părea, se făcuse vinovat de aceeaşi crimă ca şi Germa- iîlett», -pe care împăratul Tiberius nu mai putea să-1 sufere pentru că era prea viteaz, prea plin de calităţi şi prea iubit de cei din jur. Acest răspuns îl făcu pe Conde să cadă pe gînduri o vreme, apoi strigă :

— In momentul ăsta cred că Monsieur jubilează **de** bucurie că mi-a jucat acest renghi, iar favoritul lui, care e un trădător (se referea la abatele de la Riviere), a **pus** probabil la cale toată afacerea asta !

Intrînd în pădurea Vincennes, păru puţin tulburat şi-i spuse lui Miossens, care — la piciorul turnului — îşi luă rămas bun de la el, că îl ruga s-o asigure pe regină că era umilul ei servitor. Cînd ajunseră în odaia ce le fusese destinată, nu găsiră nici un fel de pat în care să poată dormi. Aşa că toţi trei fură obligaţi să joace cărţi toată noaptea, neavînd pe ce se odihni. Conde, foarte bine dispus, îşi dis- tră fratele şi cumnatul, cu tot soiul de glume, ceea ce dovedea că era un bărbat curajos, şi că tăria lui de caracter, hotărîrea şi răbdarea se arătaseră a fi mult mai puternice decît slăbiciunea lui de la început, cînd, speriat, ceruse s-o vadă pe regină. După ce isprăvi parida de cărţi, **se** lansă într-o lungă dispută cu Comminges, pe teme de astrologie. Mai tîrziu, l-am auzit pe acelaşi Comminges spu- nînd că nu-şi petrecuse niciodată mai plăcut şi mai cu folos timpul ca în cele opt zile cît stătuse cu Prinţul. Cînd trebuise să-1 părăsească,

mî-a mărturisit că plînsese des-’ părţindu-se de el şi că domnul Prinţ, îmbrăţişîndu-1, avea şi dînsul ochii plini de lacrimi.

Cu cîteva pagini mai în urmă, am lăsat-o pe regină închisă în oratoriul ei. De îndată se află că prizonierii coborîseră şi se urcaseră în trăsură, îşi recapătă liniştea şi se duse în odaia ei. L-am lăsat de asemenea pe cardinal în cabinetul său, împreună cu abatele de la Riviere. După ce închise bine uşa în urma sa, cardinalul îi spuse abatelui că regina poruncise ca prinţii de Conde, de Conti şi de Longueville să fie arestaţi, lucru care se şi înfăptuia în acel moment, în galeria cea mare. Abatele de la Rivire fu atît de uluit de această veste, încît o bună bucată de vreme crezu că era vorba de o glumă a cardinalului ; şi o tot ţinu aşa, pînă ce amîndoi începură a rîde cu hohote : unul rî- dea, fiindcă ştia că lucrul era adevărat, iar celălalt, pentru că credea că e vorba de o glumă. Cînd însă abatele de la Riviere îi văzu intrînd pe Servien — care-i spuse lui Mazarin că prinţul de Conde voia să-i vorbească — şi pe Mio- sens — care veni să primească ultimele porunci din gura cardinalului — abatele nu se mai îndoi că vestea dată de Mazarin era adevărată. Adresîndu-se acestuia, îi spuse pe un ton de reproş, că se mira foarte tare că i se ascunsese acest lucru, că însemna că regina era supărată pe el şi că, probabil, foarte curînd, urma să aibă şi el aceeaşi soartă. Cardinalul, neştiind ce să-i răspundă, îl luă de mînă şi-1 duse la regină, care ştia ce anume trebuia să-i spună. îşi ceru scuze că nu-1 informase, îl asigură că-i va păstra pălăria de cardinal şi că se va strădui să-1 împace cu srtăpî- nul său. în realitate, reginei nici prin gînd nu-i trecea să facă ceea ce făgăduise, cu atît mai mult cu cît ,nu-l putea suferi pe abate, iar cardinalul — care nu voia ca Monsieur să aibă lîngă sine un favorit atît de

periculos, era şi mai puţin dispus decît regina, să-i acorde pălăria de cardinal şi să-1 facă pe la Riviere egalul său.

După această discuţie, abatele — tulburat, plin de nădejde, dar şi de teamă — se duse la Luxembourg să-1 vadă pe Monsieur.

Cînd regina află că prinţii erau de-acum în drum spre închisoare, îl trimise pe domnul de Vrilliere, secretar, de Stat, s-o poftească pe doamna de Longueville la Palatul Regal, cu scopul de a o aresta şi pe ea. N-o găsiră acasă, dar slugile ei veniră în goană să-i aducă vestea la Prinţesa Palatină, unde ştiau că se afla în vizită. Cînd auzi ce li se întîmplase fraţilor şi bărbatului ei, doamna de Longueville căzu grămadă pe covor. Prinţesa Palatină, speriată de leşinul ei, şi profund mişcată de soarta tristă a acestei doamne, se strădui s-o aducă în simţiri, s-o mîngîie şi s-<£ liniştească. După ce-şi veni în fire, doamna de Longueville plecă valvîrtej la mama sa, prinţesa de Conde, care, de îndată ce-o zări atît de palidă şi de răvăşită şi strigînd cît o ţinea gura : „Vai, mamă, fraţii mei !...“ crezu că se întîmplase o catastrofă.

— Ce-i, strigă ea, ce s-a întîmplat ? Mi-au murit amîndoi băieţii ?

Contele de Brienne, apropiindu-se de ea, îi spuse că nu muriseră, ci că regina îi arestase şi că venise, trimis de ea, s-o înştiinţeze. Totodată, îi porunci că se retragă pe domeniul ei şi s-o ia cu sine şi pe nora sa — soţia prinţului de Conde — împreună cu fiul acesteia, micul duce de En- ghien. La Vrilliere — care o căuta pe doamna de Longueville ca să-i spună să vină la Palatul Regal — negăsind-o la ea acasă, veni s-o caute la palatul Conde. Dar ea îi răspunse că mai întîi trebuia să vorbească cu mama sa. Discutînd cu doamna de Conde, şi mama, şi fiica ajunseră la concluzia că regina n-o poftea la Palatul Regal, decît ca s-o aresteze. Văzînd că nu era vreme de pierdut, doamna de Longueville o rugă pe prietena sa, prinţesa Palatină — care venise cu ea la

palatul Conde — s-o ajute să fugă. Aceasta o scoase pe o uşă dosnică, din palatul Condo, o urcă în trăsura ei şi o duse intr-o căsuţă din foburgul Saint-Germain ; după asta, trimise pe cineva s-o aducă şi pe domnişoara de Longueville, fiica sa vitregă, ca s-o ia cu sine. Prinţul de Marcillac şi cumnatul său, marchizul de Sillery, se oferiră s-o urmeze şi s-o ajute. Ea acceptă cu bucurie, căci era singurul sprijin pe care-1 mai avea. Se urcă deci în trăsura prietenei sale, care-i făgădui s-o ajute cît va putea în timpul dizgraţierii sale, şi plecă imediat. Merse toată noaptea, cu gîndul să ajungă în Nor- mandia. Ajunse într-adevăr, a doua zi, tot atît de zdrobită de oboseală pe cît era de mîhnită. Şi, ca o culme a ghinionului, nici nu fu primită cum merita *. Noroc că-şi lăsase copiii la mama sa care, neluînd parte la nici un fel de in- Strigă, nu avea de ce se teme.

La o jumătate de ceas după ce prinţii fuseseră arestaţi, Chavigny — neaflînd încă vestea — se duse să-i facă o vizită doamnei Du Plessis-Guenegaud, care tocmai o aflase de la un lacheu pe care i-1 trimisese soţul ei. Căci, fiind secretar de Stat, fusese martor la acea arestare. Doamna de Guenegaud era fiica răposatului mareşal de Praslin. Familia ei număra o mulţime de strămoşi de neam mare. Regina, care n-o cunoştea mai deloc, n-o prea trata aşa cum merita, mai ales că doamna de Guenegaud era o persoană plină de calităţi. Aşa că doamna de Guenegaud avea o mulţime de prieteni care-i spuneau tot ce se petrecea la Curte. Şi cum nu-1 putea suferi pe Mazarin, toţi cei care-1 urau erau prietenii ei. în afară de toate aceste cusururi sau calităţi — depinde cum vreţi să le spuneţi — era o femeie extrem de cinstită, amabilă şi capabilă de lucruri mari. Deosebit de plăcută şi extrem de veselă, această

[1] Căci Parlamentul din Rouen trimise pe cineva ca s-o roage să părăsească oraşul-, Tînărul duce de Richelieu, a cărui căsătorie eu doamna de Pons o datora prinţului de Condă şi doamnei de Longueuille, refuză s-o primească pe aceasta din

urmă, în oraşul lo Havre (n.ed.fr.).

doamnă era iubită cu patimă de Chavigny. Cum el nu-i ascundea nimic, ea ştia cît de legat era Chavigny de Conde şi cît de tare îl ura pe Mazarin. Aşa că de îndată ce-1 zări, îi şi spuse că regina îi arestase pe prinţi. Chavigny, care încă nu ştia nimic, fu cuprins de o mare mîhnire. Doamna de Guenegaud se miră văzîndu-1 atît de abătut; după ce rămase o vreme pe gînduri, Chavigny zise :

— Nenorocirea e mare, atît pentru domnul Prinţ, cît şi pentru prietenii săi. Dar trebuie totuşi să-ţi spun adevărul : cardinalul i-a făcut un bine arestîndu-1, altfel ar **fi** fost definitiv pierdut !

Mai mult ca sigur, că aceste cuvinte ascundeau o taină. Avînd însă în vedere starea lucrurilor, am putea spune şi noi — ca şi Chavigny — că, de data asta, Mazarin merita felicitat pentru cutezanţa sa.

După ce află că prinţii ajunseseră şi că erau înconjuraţi de zidurile groase ale donjonului din pădurea Vincennes, regina porunci să se deschidă. porţile Palatului Regal şi să lase toată lumea să intre. Această veste fiind divulgată, toată lumea se înghesui în cabinetul reginei. Ducîn- du-mă la ea, am fost surprinsă să văd atîtea chipuri noi. Toţi frondeurii, duşmanii ministrului nostru, umpleau pînă la refuz odaia. Toţi se jurau cu mîna pe spadă că sînt cei mai fideli slujitori ai regelui şi că sînt gata s-o apere pe regină şi Statul. Orgoliul lor mi s-a părut caraghios şi fanfaronada lor, ridicolă. Slujitorii şi prietenii prinţilor, văzîndu-i pe aceştia arestaţi, fugiră care încotro şi se adăpostiră în oraşele comandate de oamenii prinţilor : Stenay, Clermont, Jamez, Damvilliers şi altele. Ducele de Bouillon şi vicontele de Turenne fură primii care fugiră. Dacă ar mai fi întîrziat cîteva minute, ar fi fost arestaţi şi ei, şi prinţul de Marcillac. Regina le hotărîse şi lor aceeaşi soartă ; noroc că fuseseră avertizaţi din vreme. Vicontele de Turenne se retrase la Stenay, care-i aparţinea prinţului de Conde ; negăsindu-1 pe stăpîn, gărzile

reginei tl arestară pe Perrault, intendentul său şi-1 duseră la Vincennes.

în seara acelei faimoase zile, regina — arătîndu-se Curţii — vorbi, cu multă moderaţie, despre prinţul de Condâ. Spuse tuturora că era foarte mîhnită pentru că fusese obligată să-1 aresteze, avînd în vedere meritele şi rangul său ; dar că trebuise să facă acest lucru, pentru binele ţării. Primi cît se poate de rece efuziunile doamnei de Montbazon, care veni s-o felicite pentru că-i scăpase de domnul Prinţ ; răspunzîndu-i că treaba asta pe ea n-o bucura deloc, şi că ar fi fost mult mai fericită dacă domnul Prinţ n-ar fi pus-o într-o asemenea situaţie, regina îi întoarse spatele.

în sfîrşit, ziua se isprăvi printr-o discuţie de un ceas între regină şi Laigue. Tot discutînd, regina se vîrîse în pat, iar la miezul nopţii, Laigue îi ură „noapte bună“ şi trase perdelele patului. Acest mare amator de noutăţi, era un om cutezător, gata oricînd să dea unele sugestii şi foarte dibaci în a le susţine şi a-i convinge pe cei din jur de necesitatea lor.

Dar, _ca şi regina, vorbi şi el cu multă moderaţie, despre prinţi. Această moderaţie stăvili — în primele zile — bucuria celor care nu-1 puteau suferi pe Conde. Dar, după nici o săptămînă, întemniţarea prinţilor deveni un prilej de bucurie fără margini, pentru unii curteni.

în noaptea următoare, ducele de Beaufort, sfătuit de ducele de Orleans, străbătu călare străzile Parisului, ca să-1 vadă lumea şi să se asigure că nu fusese arestat; între timp, în întreg Parisul se aprinseră focuri de bucurie că regina îl arestase pe Conde, pe care poporul nu-1 putea suferi pentru că, la rîndul lui, Conde nu-1 putea suferi pe Beaufort, favoritul lor. A doua zi, înainte ca regina să se fi trezit, cabinetul cel mare era atît de tixit de lume, încît ducele de Orleans abia putu ajunge în odaia reginei. Rămaseră o bucată de vreme împreună, stînd de vorbă, iar celor de alături nu le fu deloc greu să-şi dea seama despre ce anume vorbeau. Auzisem — cu o

seară înainte — că abatele de la Riviere fiind foarte prost văzut, nu ştiuse nimic despre întemniţarea prinţilor. M-am apropiat deci de el, ca să-1 întreb dacă era adevărat. El îmi răspunse că da, că habar n-avusese de acea întemniţare.

— Cum, i-am spus, dar asta' înseamnă că şi dumneata eşti pierdut !

— Bineînţeles ! Stăpînul meu nici măcar nu mai vorbeşte cu mine, aşa că pot spune că şi sînt cu un picior în temniţă !

Apoi mă părăsi pentru, a-1 urma pe ducele de Orleans la Mazarin, care se prefăcea încă foarte prietenos faţă de el. Deîndată ce regina se sculă din pat, toţi cei de faţă o salutară şi o asigurară de fidelitatea lor ; pînă şi unele dintre neamurile celor închişi.

Regina trimise un curier în Catalonia, la Joseph Marguerit de la Merca, intendentul justiţiei în acel ţinut, cu porunca de a-1 aresta pe Marsin, care comanda acolo o oaste a lui Conde ; porunca fu executată cu promptitudine. Intre timp, doamna prinţesă de Conde-mama, trimise pe cineva la regină s-o roage să-i îngăduie a mai rămîne încă o zi la Paris, la ea acasă şi încă una la Carmelite, unde voia să se roage. Regina îi aprobă cererea. In timpul celor două zile, tot oe avea Parisul mai select se perindă pe la doamna Prinţesă, asigurînd-o că lua parte la durerea ei, fiindcă doamna ducesă de Conde era foarte preţuită şi iubită, cu atît mai mult cu cît toată lumea ştia că nu luase parte la nici una dintre intrigile copiilor ei. Comandorul de Jars se duse şi el s-o vadă, deşi era prieten cu Châteauneuf, duşmanul lui Conde. Dar doamna Prinţesă, ştiindu-1 om de onoare, îl îmbrăţişa şi plînse amarnic în faţa lui. Apoi îi spuse :

— Domnule comandor, te-am numărat întotdeauna printre prietenii mei. Cred că-ţi dai seama cît sufăr. Spune-mi, ai vrea să-mi faci un bine ?

— Da, doamnă, răspunse el, aş fi fericit să pot face ceva pentru domnia voastră, cu condiţia să-mi stea în

putere.

— Ştii că fiul meu cel mic, prinţul de Conti, spuse prinţesa mîhnită, este infirm, şi că are o sănătate foarte şubredă. Se va chinui mult, dacă nu va avea lingă sine un valet credincios care să aibă grijă de el. Te rog, fă în aşa fel, incit s-o convingi pe regină să-i dea voie să aibă lingă el o slugă. Dacă ar face asta, m-âş .simţi intr-un fel mai uşurată !

Comandorul de Jars, gentilom pînă în măduva oaselor, 6e duse imediat la regină şi îi reproduse, cuvînt cu cuvînt, rugămintea prinţesei. îi vorbi atît de cald şi de convingător, incit, chiar în aceeaşi zi, valetul de cameră al prinţului de Conti a şi fost trimis la Vincennes, după stăpînul său, 6pre bucuria atît a prinţului, cît mai ales a mamei sale care-1 iubea cu patimă, aşa cum se întîmplă de obicei cu cel mai mic dintre copii.

Ducele de Beaufort şi coadjutorul încă nu dăduseră ochii cu regina, din pricină că încă mai erau acuzaţi de crimă [VII]. în 21 ale lunii, fură chemaţi în faţa Parlamentului şi absolviţi de orice vină. Cred că vă daţi seama că amîndoi se înfăşuraseră strîns în vălurile pure ale nevinovăţiei şi că se prezentaseră în faţa Parlamentului fără nici o teamă că ar mai putea fi arestaţi, indiferent de ce-ar fi spus martorii,

în vremea asta, abatele de la Riviere, văzînd că era pierdut, încercă să-i vorbească lui Monsieur. Dar acesta evită orice discuţie cu el. Cînd îşi dădu, în sfîrşit, seama că stăpînul său nu mai avea urechi pentru el, dar nici ochi să-1 mai vadă, îl rugă — prin intermediul prietenului său, marchizul de Thermes ■— să-i îngăduie să se retragă pentru cincisprezece zile, la casa lui din Petit-Bourg.

VII **Fuseseră învinuiţj. că puseseră la cale, asasinarea prinţului de Condă, pe Pont-Neuf.**

Această, dorinţă îi fu îndeplinită pe loc şi chiar cu rugă-mintea de a sta eît mai mult acolo. A doua zi, la şase dimineaţa, plecă fără să dea semne de cea mai mică tulburare sau mîhnire. Pierduse încrederea lui Monsieur, pălăria de cardinal, la care rivnise atîta, precum şi nădejdea că, în locul pălăriei, i se va da arhiepiscopia din Reims. Fusese bîrfit în faţa lui Monsieur, tocmai de cei pe care-i ajutase şi care-i datorau rangul şi averea ; şi fusese urmat, tocmai de cei cărora nu le dăduse nimic şi nu le făcuse nici tui bine. La cîtăva vreme după asta, ducele de Orleans îi trimise poruncă să se retragă la una din abaţiile sale, apoi să se ducă la Aurillac,- undeva în fundul provinciei Auvergne şi să predea sigiliul pe care-1 cumpărase de la Châteauneuf, cu trei sute de mii de livre. Făcu tot ce i se porunci, îndurînd totul cu răbdare şi curaj.

Spre sfîrşitul lunii, veni vestea că vicontele de Turenne, devenit locotenent general, se pregătea să-i elibereze pe prinţi. Refugiat la Stenay, îşi alcătuise o oaste de peste **trei** mii **de** soldaţi. Auzind acest lucru, regina îl trimise **pe** ducele de Vendome, cu o oaste mare, în Champagne, ca să-1 înfrunte pe Turenne. La rîndul ei, Ana de Austria **se** hotărî să plece în Normahdia, pentru a se asigura de **această** mare provincie pe care nu voia s-o lase în stăpîni- **rea** doamnei de Longueville. Parlamentul din Rouen şi nobilimea făcură multă vîlvă în favoarea acelei prinţese **care** ţinea cu Fronda. Dar marchizul de Beuvron, vechi prieten al ducelui de Longueville, deşi cu multă greutate, **se** hotărî să-şi facă datoria ; îi arătă deci foarte clar că **n-o va** putea ajuta şi că nici să nu se aştepte la vreun sprijin din partea celorlalţi. Văzîndu-se atît de prost primită, doamna de Longueville se hotărî să plece la **"Dieppe,** unde primi vizita multor gentilomi din ţinut; **unii îi** puseră la dispoziţie cîţiva soldaţi, alţii se oferiseră **s-o** împrumute cu bani. Prinţul de Marcillac plecase în **Touraine,** la guvernămîntul său, încercînd să alcătuiască

Un partid în acel ţinut, unde se bucura de multă trecere. Aşa că. nu: mai rămăseseră lingă, doamna, de Longueville **decît.** Saint-Ibal, Traci, şi Baviere, împreună cu un oarecare Saint-Andre, foarte priceput în materie de ■fortificaţii. Prinţesa, voia să rămînă cît mai mult timp cu putinţă în acel loc, iar dacă regele ar fi alungat-o, atunci să se urce într-un vas şi să fugă undeva, într-o ţară străină, cum făcuse şi doamna de Chevreuse. Cum marchizul de Beuvron îi spuse că trebuia să plece şi din Dieppe, doamna de Longueville încercă să se refugieze la le Havre. Dar ducele de Richelieu n-o putu primi, fiindcă oraşul era al mătuşii sale, el nefiind încă major. Aşa că doamna de Longueville — care se făcuse luntre şi. punte pentru ca buna sa prietenă, doamna de Pons, să ajungă ducesă şi să aibă şi ea **un** loc unde să se poată refugia la nevoie se văzu alungată şi din acest oraş. Regina — care plecase din Paris în 1 februarie, sosi la Rouen, în 3. înainte de a pleca, pofunei să fie arestată doanma de Bouillon ; aceasta însă avu isteţimea de a-şi ascunde băieţii, în locuri sigure. Doamna, de Bouillon era renumită pentru dragostea pe care i-o purta soţului ei, cit şi pentru dragostea pe care acesta, o. nutrea faţă de ea, atît pentru frumuseţea ei, cît şi pentru tot ceea ce-i hărăzise natura. Din fericire, chiar în-, ziua în care fu arestată, ducesa născu, şi cum regina» nu: era chiar atît de haină să persecute a femeie aflată într-o astfel de situaţie, nu numai c-o lăsă în pace, dar îi trimise şi toate cele necesare.

Ajungînd la Rouen, regele şi regina fură primiţi cu cele mai mari dovezi de bucurie. în 7 februarie, Chambrai, care comanda Pont-de-L'Arche şi care primise poruncă de la doanma de Longueville să cedeze oraşul încă de la prima somaţie, îl încredinţa regelui, cerind în Schimb' două mii de pistoli pentru: soldaţii din garnizoană.

Ajungînd: la Rouen, regina îl dădu afară pe marchizul de Beuvron, din vechiul Palat. Căci — deşi aproape că o izgonise pe doamna de Longueville din Rouen — regina nu avea încredere într-un om care nu acţiona decît de frică şi pe a cărui comportare nu putea conta. în locul lui, puse un căpitan din garda ei, pe nume Fuurille. Apoi Ana de Austria îl chemă la ea pe ducele de .Richelieu. Abatele de Richelieu venise mai înainte ca s-o .asigure pe regină de bunele intenţii ale rudei sale şi ale soţiei acestuia, fosta doamnă de Pons, care ţinea ca ragele şi regina să-i recunoască. în mod oficial,, căsătoria. Isteaţa doamnă de Richelieu încercă mai întâi să-1 convingă pe Mazarin să-i pledeze cauza şi nu se lăsă pînă nu reuşi. El îi făgădui că dacă şi ea şi soţul ei îi vor fi credincioşi reginei, aceasta îi va acorda dreptul la taburet şi că va fi tratată ca ducesă de Richelieu. Ceea ce se şi făcu după cîteva zile. Ia Croisette, care comanda în Caen şi căruia ducele de Longueville îi fixase o rentă de patruzeci de mii.de livre, trimise pe cineva să le asigure pe majestăţile lor de fidelitatea sa. Domnişoara de Longueville, care o părăsise pe mama sa vitregă, cu îngăduinţa reginei, se retrăsese Ja Cofulammiers pentru a petrece acolo o bucata de vreme. Era o fată deşteaptă şi plină de calităţi. Virtutea şi viaţa retrasă pe care o ducea, o puseseră la adăpost .de furtunile de la Curte. Regina — cane ştia că nu era vinovată cu nimic şi că nu exista nici o legătură între ea şi mama sa vitregă, o lăsă în paee, să se bucure în linişte de cea mai mare pasiune a ei, care era cititul. Regina îi porunci şi doamnei de Longueville să se retragă la Coulom- miers. Dar această prinţesă era prea pornită împotriva -Anei de Austria ca să se supună ordinelor sale. Primind acea poruncă, o făcu pe bolnava şi-i trimise vorbă reginei că, de îndată ce se va face bine, se va duce acolo unde i se poruncise.

După ce făcu tot ce-i stătu în putinţă pentru a păstra Normandia pentru soţul şi fraţii ei, doamna de Longueville — izbindu-se de nepărarea unui norod pe care puţin îl interesa cine-i era stăpîn, şi de neputinţa slujitorilor ei credincioşi de a ţine piept oştilor regelui — părăsi castelul unde se refugiase şi, împreună cu cîteva din femeile sale care-i rămăseseră credincioase, alergară pe jos, două mile, pînă la un mic port unde se aflau cîteva bărci pescăreşti. Voia să se îmbarce în acel loc, împotriva sfaturilor date de pescari, pe un. vas pe care-1 închiriase din vreme şi care-b aştepta în. radă. Dar vîntul era atît de puternic şi mareea atît de înaltă, încît pescarul care-o luase în braţe ca s-o ducă pînă la şalupă, o scăpă în apă şi ducesa fu rit pe-aci să se înece. Cu chiu, cu vai, fu scoasă afară din apă; şi cum vîntul, între timp, se înteţise, luară hotărîrea să închirieze cîţiva cai, ceea ce şi făcură. Călători astfel toată noaptea, iar în zori ajunse la casa unui gentilom din Caux, care-o primi cu bucurie şi-o ascunse cu grijă. între timp, ducesa trimise un om de-al ei ca să aducă nava pe care o închiriase. Dar noroc că nu apucase să pună piciorul pe puntea ei, pentru că abia acum află ducesa că tot personalul navei fusese cumpărat de cardinal, care abia aştepta s-o aresteze. După ce se văzu scăpată de această nenorocire, mai rămase încă cincisprezece zile în Caux, ascunzîndu-se pe unde putea ; între timp, oamenii ei izbutiră să-1 convingă pe căpitanul unei nave engleze s-o ducă în Olanda. Ajunsă cu bine în această ţară, a fost primită cu toată cinstea cuvenită de prinţul de Orania, de soţia şi de soacra acestuia. Apoi ducesa se îndreptă spre Stenay. Odată ajunsă în acest oraş, îi trimise regelui o scrisoare în care se plîngea de toate neajunsurile ce-i fuseseră aduse.

Întîmpinat cu multă prietenie de către normanzi, regele se bucură de aceeaşi primire şi în Champagne. Regina — primind între timp raportul lui Du Plessis-Beltiere care intrase în Dieppe, cum că doamna de Longueville izbutise să se îmbarce pe o navă şi să fugă — se reîntoarse la Paris. Plecă din Rouen în 22 februarie, după ce-o văzu pe ducesa de Richelieu şi-i dărui taburetul făgăduit. Trecu prin Gaillou, unde primi — printr-un curiei- trimis de contele de Harcourt — vestea că într-adevăr ducesa se îmbarcase şi fugise din ţară. Reîntoarsă la Paris, Ana de Austria îi privi cu multă bunăvoinţă pe frondeuri ; dar cum ei voiau dovezi concrete ale acestei bunăvoinţe, o rugară să-1 recheme pe Châteauneuf şi să-1 numească în postul de cancelar. Cardinalul însă, dîndu-şi seama ce urmăreau, se împotrivi. Pînă la urmă, sîcîit de presupuşii săi prieteni şi rugat de regină, acceptă, nădăjduind^că Châteauneuf va avea bunul simţ de a se mulţumi cu locul al doilea şi de a nu rîvni să-i ia postul. Aşa că în 1 martie, la ora şapte seara, La Vrilliere a fost trimis, din partea regelui şi a reginei, la cancelarul Seguier, rugîndu-1 să predea marele sigiliu, precum şi peceţile mai mici. Seguier, ştiind cît de furios era cardinalul din pricina acestei schimbări, făcu tot ce i se ceru, fără să sooată o vorbă. Apoi toate sigiliile îi fură duse reginei, în oratoriu, unde rămaseră pînă a doua zi dimineaţă, cînd i le trimise lui Châteauneuf, la Montrouge. Cînd noul cancelar primi această slujbă, avea şaptezeci de ani bătuţi pe muche, era sănătos tun, plin de curaj şi de ambiţie. La vîrsta asta, îşi făcea asemenea planuri de viitor, ca şi cum ar mai fi avut de trăit cine ştie cît de-acum încolo. A doua zi, veni s-o salute pe regină şi să-i mulţumească. în acele zile, Palatul Regal se umplu din nou de o mulţime de lume. Acest bătrîn, care primise atîtea vizite la Mont-

rouge, cînd nu avea încă nici o putere, acum devenise idolul tuturor curtenilor.

După ce-1 numi pe Châteauneuf cancelar, regina se hotărî să plece în Bourgogne, ca să întărească autoritatea regelui prin cucerirea oraşului Bellegarde, care ţinea cu prinţul de Conde. Plecă în 5 martie, urmată doar de cîteva dintre doamnele sale, de prinţesa de Carignan şi de fiica acesteia, Louise. Cardinalul mai rămase o zi pentru a se împăca cu doamna de Chevreuse, cu Laigues, cu ooad- jutorul şi cu principalii şefi ai intrigilor. Atmosfera era atît de încărcată, încît furtuna părea gata să izbucnească din clipă în clipă. In acea zi. mulţi dintre curteni au fost aproape siguri că Mazarin va fi asasinat. în sfîrşit, pleeă, lăsîndu-i la Paris, pe ducele de Orleans, pe noul cancelar şi tot partidul frondeurilor. Le Tellier şi Servien rămaseră şi ei, atît pentru a-1 sluji pe rege, cît mai ales pentru a-1 apăra pe Mazarin, de maliţioşi şi de calomniatori.

'Pierind, regina îi dărui lui Comminges guvernămîntul din Saumur, vacant prin moartea ducelui de Breze, tatăl doamnei prinţese, soţia prinţului de Conde. Dar Comminges nu fu primit în acel oraş. între timp, prinţul de Marcillac murindu-i tatăl, şi devenind duce de La Rochefoucauld, cum avea multe relaţii în Saumur, îl împiedică pe Comminges să-şi ia în stăpânire guvernămîntul. Sub pretextul înmormântării tatălui său, adună două mii de gentilomi pentru a veni în ajutorul acestui oraş. Dar Comminges, şi mai isteţ decît el, oferindu-i o mare sumă de bani celui care conducea oraşul, încheie cu el o înţelegere şi puse mîna pe Saumur, înainte ca la Rochefoucauld şi oastea lui să fi ajuns acolo. îndată după plecarea reginei, ducesa de Bouillon, care era arestată în casa ei din Paris, înşelă gărzile şi fugi din odaia ei. Fiica ei, mica domnişoară de Bouillon, cu care se înţelesese din ajun, intră în odaia ei,

s-o vadă. Dar spunîndu-i santinelei că mamă-sa dormea, vru să se retragă în odaia ei. Cum era încă întuneric, îl rugă pe soldat să-i lumineze calea. Santinela luă sfeşnicul în care se afla o luminare şi păşi înaintea copilei. Mama sa, mergînd aplecată în spatele lor, izbuti să ajungă la o Bcară dosnică şi să coboare în pivniţă, unde o aşteptau cîteva din slugile sale. De acolo ieşi afară prin răsuflă- toare şi izbuti să se ascundă la nişte prieteni. Dar cînd să fugă din Paris, află că fata ei se îmbolnăvise de vărsat. Ca o mamă bună ce era, nu vru să-şi părăsească fiica bolnavă şi se întoarse înapoi. Ajunsă acasă, fu luată pe sus şi dusă la Bastilia împreună cu fetiţa bolnavă şi cil cumnata ei, sora ducelui de Bouillon, unde rămaseră până ce se încheie pacea cu oraşul Bordeaux.

în vremea asta, partizanii prinţului de Conde începură să se agite şi să agite — la rîndul lor — Parlamentul. Prinţesa Palatină lucra şi ea în favoarea prizonierilor. Această prinţesă, aidoma atîtor alte doamne, ştia să se folosească de farihecele personale şi mai ales de privirea ochilor ei, care erau într-adevăr nespus de frumoşi. Dar, în afară de acest avantaj, destul de periculos pentru sexul tare, ea mai avea şi altele : era deşteaptă, isteaţă, abilă, capabilă să conducă o intrigă şi se pricepea ca nimeni altul să găsească exact lucrul care-i trebuia, pentru a-şi ajunge ţelul. Aşa că, de îndată ce se hotărî să-i salveze pe prinţi, îşi alese cu grijă mijloacele datorită cărora ştia sigur că planul ei va reuşi. Socotind necesar de a-şi atrage de partea sa Fronda, se servi de doamna de Rhodes, care-i era prietenă, pentru a-i propune doamnei de Chevreuse s-o mărite pe fiica ei — frumoasa domnişoară de Chevreuse — cu prinţul de Conti. Prinţul de Nemours, prietenul prinţului de Conde, era şi el unul dintre cei care se agitau foarte tare, cerînd eliberarea prinţilor din închisoare. Preşedintele Viole cerea acelaşi lucru, iar Longueil făcea adevărate minuni în ceea ce privea

intrigile ţesute în favoarea celor întemniţaţi. Toţi aprobară planurile Prinţesei Palatine şi mai ales însurătoarea lui Conti cu tînăra de Chevreuse. Doamna de Longueville, înştiinţată de acest plan, îl găsi bun şi-şi dădu consimţămîntul.

In 12 aprilie, regina — avertizată că foarte multă lume se străduia să convingă Parlamentul să ia apărarea prinţilor — porunci prinţesei de Conde-mama să se retragă la Montrond, convinsă că era înţeleasă cu duşmanii ei. ■totodată, porunci unui locotenent din garda ei personală s-o aresteze pe soţia prinţului de Conde, care se afla la Chantilly. Dar această prinţesă, anunţată din vreme de cei care ştiau că vor avea nevoie de ea, puse în locul ei, în. pat, o camerista, iar ea şi fiul ei, micul duce de Enghien, fugiră la Montrond, unde ostaşii regelui încă nu apucaseră 6ă sosească. Dar de îndată ce-i zări, fugi noaptea înapoi la Chantilly şi rămase ascunsă o vreme, fără ca regina eă-i poată da de urmă. între timp, partizanii soţului ei puseră mîna pe castelul M'ontrond — care era solid şi capabil să reziste unor atacuri din afară, aŞa că ducesa de Conde fugi din nou, împreună cu fiul ei, la Montrond.

în vremea asta, în Bourgogne, atacul oraşului Belle- ,garde continua. Regele, deşi încă un copil, se duse în tabără, printre oşteni. Soldaţii fură atît de încîntaţi să-1 vadă, încît uitară că nu li se mai plătise solda de nu ştiu cînd. Căci toate acele răzmeriţe şi răscoale puseseră la pămînt finanţele ţării. Prezenţa foarte tânărului monarh îi însufleţi pe soldaţi şi le scăzu elanul celor din Belle- garde. După cîteva zile cerură capitularea. în timpul unui scurt armistiţiu ostaşii din Bellegarde îi vizitară pe cei pe care-i asediaseră ; şi cum majoritatea erau rude şi prieteni, se îmbrăţişară cu dragoste, manifestîndu-şi .mânia împotriva celor care îi obligau să se ucidă între ei, ca şi cum ar fi.fost duşmani,

cînd ei erau cu toţii fiii aceluiaşi popor. Asta-i nenorocirea războaielor civile.

În ziua de 27 aprilie, cînd se adunară Camerele, prinţesa de Conde-mama, izbuti să vină la Paris, apărînd în Palatul Parlamentului, la ora cinci dimineaţă, însoţită de marchizul de Saint-Simon şi de ducesa de Châtillon, ca să ceară dreptate în legătură cu întemniţarea fiilor şi a ginerelui ei, ducele de Longueville. îşi prezentă cererea tuturor consilierilor din Marea Cameră. Mulţi refuzară s-o citească ; dar un oarecare Des Landes-Payen o luă, cu intenţia de a o prezenta Parlamentului. Prinţesa cerea Parlamentului, prin acea hîrtie, siguranţă în ceea ce privea persoana sa şi dreptate pentru cei întemniţaţi, adică să fie judecaţi şi dacă vor fi găsiţi vinovaţi. să fie întemniţaţi, iar dacă nu, să fie eliberaţi. După ce Des Landes- Payen citi acea cerere, primul preşedinte trimise cîţiva magistraţi la ducele de Orleans, ca să-i ceară ca prinţesa de Conde să nu mai fie urmărită şi persecutată. Intre timp, prinţesa-mamă se duse de la o Cameră la alta, cerînd dreptate şi milă. Plîngînd cu lacrimi amare, rostea asemenea vorbe încît ar fi mişcat şi pietrele, nu numai inimile parlamentarilor. Răspunsul ducelui de Orleans întîrziind, Parlamentul o luă .pe îndurerata prinţesă sub protecţia sa, rugînd-o să rămînă în palatul Parlamentului şi să-şi aleagă de odaie îi va plăcea. A doua zi, Parlamentul îl trimise pe primul preşedinte la ducele de Orleans, dar acesta îl făcu cu ou şi cu oţet, spunîndu-i verde, în faţă, că ţinea cu prinţii. Ducele de Orleans, care avea tot interesul ca prinţii să nu iasă din închisoare, îi spuse preşedintelui să-i transmită- prinţesei să părăsească imediat Parisul, unde venise fără îngăduinţa regelui.

în 29, ducele de Orleans se duse la Parlament ca să dea răspunsul definitiv la cererea prinţesei-mame. După ce făcu o sumară trecere în revistă a crimelor de care se

făcuseră vinovaţi prinţii şi a nesupunerii prinţesei de Conde, îi porunci acesteia să se supună poruncii pe care i-o dăduse regina şi să se retragă acolo unde i se spusese. Rugat de Parlament şi sfătuit de oamenii cardinalului, ducele de Orleans îi acordă prinţesei trei zile de stat la Paris, după reîntoarcerea Curţii, ca să poată implora mila şi îndurarea Anei de Austria, ce urma să vină în capitală. Primul preşedinte se mulţumi şi cu această favoare. Şi cum nimeni nu mai vru să discute nici despre cererea prinţesei, nici despre eliberarea prinţilor, toată afacerea rămase îngropată ; doamna prinţesă de Conde plecă imediat la Chilly ca să aştepte acolo întoarcerea reginei şi să petreacă la Curte — în lacrimi şi rugăminţi — cele trei zile]3e care i le acordase ducele de Orleans.

Capitolul VII

1C50. — Prinţesa de Conde-mama părăseşte Parisul. — Amiralitatea e dată ducelui de Vendome. — Bordeaux-ul se ridică în favoarea prinţilor. — Portretul lui Gourville. — Moartea lui d'Emery. — Plecarea reginei la Compiegne. — Curtea revine la Paris. — Plecarea regelui la Bordeaux. — Parlamentele din Paris şi Bordeaux intervin în favoarea prinţilor. — Regele ameninţă oraşul Bordeaux, cu asediul. — Portretul ducelui de Epernon.

Revenind din Bourgogne, regina fu foarte nemulţumită atît de vizita doamnei prinţese, cît şi a celor care o însoţeau. Ca să-1 răsplătească pe ducele de Vendome, îi dărui Amiralitatea, cu dreptul de a fi'moştenită de ducele de Beaufort, ce părea să se fi împăcat cu Mazarin. Acest dar îl indispuse total pe fratele său mai mare, ducele de Mercoeur, care avea şi

el pretenţia de a moşteni Amiralitatea, mai ales că, avînd de gînd să se însoare cu una din nepoatele lui Mazarin, era aproape sigur că va fi preferat fratelui său. Scrise deci — din Catalonia, unde se afla — ducelui de Beaufort că-1 provoca la duel; din pricina Amiralităţii, cei doi fraţi se avură multă vreme precum cîinele cu pisica. Dar timpul, care le drege pe toate, puse pînă la urmă capăt şi urii dintre ei.

Curtea, aflîndu-se la Paris, îi declară pe doamna de Longueville, pe ducele de Bouillon, vicontele de Turenne, şi ducele de La Rochefoucauld criminali de les-majestate.

Doamna de Longueville şi mareşalul de Turenne, aflîndu-se la Stenay, încheiară un tratat cu spaniolii. Ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld, - aflînd despre această negociere, îl trimiseră pe Chavagnac să-i ia pe doamna de Conde — soţia prinţului — şi pe micul duce de Enghien — fiul acestuia — pentru că socotiră că dacă regele venea 8& ia cu asalt castelul din Montrond. cei de acolo nu s-ar fi putut apăra multă vreme. Aşa că Cnavagnac. împreună cu trei sute de gentilomi pe care îi adusese marchizul de Sillery, cumnatul lui La Rochefoucauld. îi luară pe cei doi din Montrond şi-i duseră în vicomitatul Turenne unde rămaseră cîteva zile, sfătuindu-se încotro să se îndrepte. Pînă la urmă, Chavagnac îi sfătui să se ducă la Bordeaux. Dar, cînd îi văzură, bordelezii le închiseră porţile în nas. Parlamentul şi burghezii refuzară să-i primească atît pe soţia cît şi pe fiul prinţului de Conde. Mulţi dintre cei ataşaţi domnului Prinţ protestară, susţinînd că eraşul lor nu putea şi nu trebuia să refuze să-i ajute pe soţia şi pe fiul unui prinţ, care nu fusese închis decît pentru că le apărase interesele, în Consiliul regal. Dar şi mai mulţi se opuseră spunînd că nu voiau să se războiască cu regele şi să fie învinuiţi de crima de les-majestate, că erau sătui de răzmeriţe şi de răscoale, şi că voiau linişte şi pace. Aceste discuţii în contradictoriu stîrniră atîta zarvă,

încît, pînă la urmă, Parlamentul hotărî să-i primească în oraş doar pe doamna prinţesă împreună cu fiul ei şi cu slugile care-i urmaseră. Doamna prinţesă, intrînd în oraş, se duse La Parlament şi le ceru, în genunchi, maglstraţilor, s-o apere atît pe ea cît şi pe fiul ei. După o lungă deliberare, Parlamentul se angajă să-i apere. Lenet *, slujitorul prinţului de Conde, intrase şi el în oraş odată cu soţia stăpînului său. Ager la minte, izbuti să-i convingă pînă şi pe cei mai încăpăţînaţi că era de datoria lor să-1 ajute pe prinţul de Conde. Cum era îndrăzneţ şi bun de gură, izbuti să sporească numărul celor infideli regelui, convingîndu-i pînă şi pe cei mai înverşunaţi. Această atmosferă creată de el,

[1] Pierre Lenet datora totul familiei Conde. Era fiul şi nepotul preşedinţilor Parlamentului din Dijon. Doamna de Sevigne spunea că avea o minte cît o duzină de bărbaţi, la un loc. Marele Conac **a** obţinut pentru el brevetul de consilier de Stat. După arestarea prinţilor, Lenet a fost unul dintre oamenii de seamă din parujul lor. A lăisat nişte *Memorii* despre evenimentele la care a luai parte (n.ed.fr.).

îi determinară pe ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld să ceară şi ei azil în acest oraş, chiar cu riscul de a se expune unui refuz. Aşa că cerură să li se îngăduie să-i facă o vizită doamnei prinţese, pretextînd că aveau de discutat ceva foarte important cu ea. După ce obţinură aprobarea de a o vedea, rămaseră la ea pînă seara. Cum între timp se făcuse foarte târziu, înnoptară acolo. A doua zi, văzînd că nimeni nu le zice nimic, prelungiră vizita ; apoi se înfăţişară cu o cerere în faţa Parlementului, implorând protecţia acestuia timp de şase săptămâni, făgăduind ca, în acest interval, să se justifice în faţa regelui şi să fie iertaţi de majestatea sa. Cum aduseseră cu ei unele trupe, acestea rămăseseră în împrejurimile oraşului, destul de prost plasate. Dar deocamdată nu avură curajul să aducă vorba despre război. Treaba era mult prea delicată şi trebuia să-i lase pe bordelezi să ajungă ei singuri la concluzia de a se apăra împotriva regelui.

In vremea asta, ducele de Bouillon trimise în Spania un gentilom, pe nume Bas, foarte isteţ şi descurcăreţ, ca să-1 convingă pe rege să le pună la dispoziţie o oaste plătită de el, îndemnîndu-1 totodată să profite de răzmeriţa de la ei pentru a diminua forţele regelui Franţei, în interesul şi al lor, şi al Spaniei. Filip al IV-lea îl primi cu multă bucurie pe Bas, fiindcă propunerea acestuia îi surîdea grozav. Făgădui răzvrătiţilor tot ce cereau : bani, vase şi trupe. Nădejdea în acest ajutor îi determină pe bordelezi să ia apărarea prinţilor şi-i hotărî să se răzbune pe guvernatorul lor, ducele d'Epernon. Declarară deci război regelui lor, îl numiră pe ducele de Enghien, generalisim, iar pe ducii de Bouillon şi de La Rochefoucould, generali ; marchizii de Sauveboeuf şi de Lusignan fură numiţi locote- nenţi.

Acest mare partid începînd a căpăta putere, generalii trimiseră o a doua ambasadă în Spania, cu scopul de a grăbi ajutorul pe care-1 aşteptau. Marchizul de Sillery fu atît de bine primit, încît se înapoie la Bordeaux cu don

Joseph Ozorio — trimis de regele Spaniei ca să-i viziteze pe doamna prinţesă şi pe ducele de Enghien. Acesta le făgădui tot ce doriră, străduindu-se să le curme neliniştea. Regele Spaniei socotea că ar fi fost bine ca regele Franţei să aibă unele încurcături în Guienne şi în alte părţi, ca să nu se mai poată preocupa de Stenay — unde se afla doamna de Longueville — şi nici de Bordeaux, unde se aflau doamna de Conde şi ducele de Enghien.

în timp ce în provincii şi în alte locuri se petreceau tot felul de lucruri, ministrul Finanţelor —■ d'Emery — muri, fără să fi apucat să se bucure cum trebuie de noua lui slujbă. A doua zi după moartea sa, preşedintele de Maisons fu numit ministru de Finanţe. Imediat, contele d'Avaux — care pînă atunci rîvnise la acest post — renunţă, pentru că nu voia să fie numit ajutorul lui de Maisons. Tot atunci se revoltară şi oştenii elveţieni, care nu mai fuseseră plătiţi de nu ştiu cînd. Şi cum cuferele regelui erau goale — de teamă ca elveţienii să nu se întoarcă în cantoanele lor — regina se văzu obligată să-şi amaneteze şi restul bijuteriilor, ca să-i plătească.

între timp, ducele de Saint-Simon — care era guverna**tor în** Blaye — fu rugat de către doamna de Longueville să se alăture partidului lor. Cum oraşul pe care-1 avea în grijă era deosebit de important, aflîndu-se la doi paşi de Bordeaux, cei care puneau mîna pe el, se puteau socoti fericiţi. Dar ducele rămase ferm pe poziţie, refuzînd cei opt sute de mii de franci pe care îi oferise regele Spaniei, în vremea asta, inamicul îşi făcu apariţia la graniţă, cu o oaste pe care o comanda însuşi Arhiducele Spaniei şi căreia i se alătură şi vicontele de Turenne cu oamenii săi. Regina, vrînd să-şi apere graniţele ţării, plecă la Compi- egne, în 2 iunie, cu intenţia de a se opune acelei mari oştiri, doar cu o mînă de oameni. Dar chiar dacă îi lipseau soldaţii, nu-i lipsea curajul. In timp ce oştile regelui abia se adunau, armata Arhiducelui asedia oraşul Catelet. Nefiind bine fortificat, acest oraş a fost luat de inamic. Vandi, care comanda

acolo, se apără vitejeşte, dar totul fu în zadar. Arhiducele, care voia să profite de panica iscată, asedie imediat şi oraşul Guise. Contele de Fuensal- dagne, cu douăzeci de mii de oameni, îşi întinse tabăra în jurul acelui oraş. Vicontele de Turenne se afla alături de el, cu toate trupele sale. Bridieu, guvernator în Gui.se, se hotărî să se apere. Avea în oraş regimentul lui de Guise, cel al lui Person, trei sute de elveţieni şi eîţiva polonezi ; dar avea prea puţină muniţie. Cardinalul, ştiind că n-avea **ee-i** trebuie, îi făgădui să-1 ajute, determinîndu-i astfel pe cei din oraş să reziste. Mareşalul Du Plessis, preceptorul micului Monsieur, comanda oştirea noastră. Dar cum n^avea bani să plătească soldele ostaşilor, nu făcu nici o ispravă.

Mazarin efectuă mai multe călătorii la graniţă. Şi ştiind că în oraşul Bordeaux — prin ceea ce se petrecea acolo — era nevoie de prezenţa regelui — el încerca să vină în ajutorul cetăţii Guise. Aduse bani, veşminte şi cizme pentru soldaţi şi încercă să închidă gura, duşmanilor 6ăi personali, luptînd împotriva duşmanului din afară. Mazarin ştia că dacă afacerile regelui mergeau rău, apoi ale lui erau catastrofale şi că fie că era de partea prinţilor, fie a Frondei, amîndouă partidele aveau să profite — în dauna sa — de loviturile pe care Spania le dădea Franţei, în sfîrşit, cu chiu, cu vai, reuşi să salveze oraşul Guise şi să-i oblige pe spanioli să se retragă. In 29 iunie, întreaga purte se întoarsă la Paris. Ducele'de Orleans, prefăcîn- du-se din cale-afară de fericit, îl îmbrăţişă pe Mazarin, lăudîndu-1 cît îl ţinea gura. Oraşul părea ^liniştit şi calm, dar acest calm se asemuia într-un fel cu cel dinaintea unei furtuni. Frondeurii văzuseră cu regret că spaniolii fuseseră obligaţi să bată în retragere din faţa oraşului Guise. Văzuseră de asemenea L{ormandia şi Champagne supunîndiţ-se regelui. Şi deşi îi urau pe prinţi, n-ar fi vrut ca şi oraşul **Bordeaux să aibă aceeaşi soartă.**

Intre timp, regina, sfătuită de cardinal, socoti şi ea că ar fi fost bine să-1 trimită pe rege la Bordeaux. Această hotărîre odată luată, Curtea — abia întoarsă la Paris — o pomi din nou într-o lungă călătorie, ce viza de astă dată oraşul Bordeaux, călătorie în care regina pleca cu inima strînsă fiindcă la Paris frondeurii îşi făceau încă de cap, iar la graniţă duşmanii erau puternici şi comandaţi de oameni hotărîţi să-i căşune numai necazuri. Dar, în pofida situaţiei extrem de grele în care se afla, regina nu ezită o secundă şi se îndreptă în grabă către Guienne. Ii lăsă la Paris pe ducele de Orleans şi pe cancelarul de Châteauneuf, cu toată Fronda în spate. Iar dintre toate persoanele de la Curte, pe singurul om credincios reginei şi cardinalului, secretarul de Stat Le Tellier, care într-a- devăr se achită cu fidelitate, dibăcie şi iscusinţă de toate sarcifiile care-i fuseseră încredinţate de regină. Ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld, auzind că regele se îndrepta către Guienne, îşi dădură toată silinţa să cîştige Parlamentul din Bordeaux, de partea lor. Dar iată că de îndată ce Curtea ajunse la Liboume, Parlamentul, nepu- tînd să nu-şi manifeste respectul faţă de majestăţile lor, trimise o deputăţie să-i întâmpine ; deputăţia era alcătuită din mai mulţi consilieri şi dintr-unul din preşedinţi.

Contele de Dognon, locotenent al regelui în La Rochelle, în insula de Re, în Oleron şi în Brouage — după moartea ducelui de Breze — rămăsese în acel post, din propria lui iniţiativă. Regele îi porunci să vină să-1 vadă. El se scuză că nu se simţea bine şi nu se duse la Curte. Mazarin îşi dădu imediat seama că în refuzul lui Dognon se ascundea un pericol şi că locotenentul nu voia să renunţe la bunurile pe care le stăpînea. Ca să-1 atragă de partea lui, se gîndi să-i ofere fie un ducat, fie bastonul de mareşal, convins că Dognon nu era atât de prost, încât să dea cu piciorul unor astfel de favoruri.

între timp, spaniolii vrînd să repare pierderile suferite, asediară şi cuceriră Porto-Longone şi Piombinu, din Italia, care costaseră bani grei şi care ne pricinuiseră

destule necazuri pînă să punem mîna pe ele. Apoi asediară La Capelle pe care îl şi cuceriră foarte uşor, pentru ’că mareşalul Du Plessis nu primise ajutorul făgăduit de Curte. Armata lui, neplătită de multă vreme, nu vru să apere decît oraşe mai importante. După ce-i fu luat, sub ochii lui, oraşul La Capelle, Du Plessis se retrase la Reims, ca să poată păstra Champagne. Dar vicontele de Turenne, ajutat de oştile regelui Spaniei, asedie oraşul Rethel pe care-1 cuceri în două zile.

în vremea asta, la Paris, preşedintele Thore, fiul răposatului supraintendent d’Emery, începu a se agita în favoarea prinţilor ; acestuia i se mai alăturară şi alţi magis- traţi care — în afară de eliberarea prinţilor — îi cerură ducelui de Orleans şi alte lucruri şi anume : ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld şi încă vreo cîţiva ce fuseseră obligaţi să fugă, să fie amnistiaţi ; vicontele de Turenne să se înapoieze în Franţa ; casa ducelui de La Rochefoucauld, din Verteuil, care fusese dărîmată pînă-n temelii, să fie reclădită; în revocarea ducelui de Epernon să fie specificată şi excluderea ducelui de Candale, fiul său, precum şi a cavalerului de La Valette, fratele său bastard ; Parlamentul să continue să se adune pînă la încheierea păcii cu oraşul Bordeaux. Foarte mulţi magis- traţi cerură insistent eliberarea prinţilor. Alţii fură de părere să-i ceară deschis reginei să-1 alunge pe Mazarin, susţinînd că el era cauza tuturor relelor şi că reconcilierea familiei regale nu se va putea face, decît după ce el va fi izgonit de la Curte. După care, îi blagosloviră cum le veni la gură, copleşindu-i cu ocări şi cu înjurături, manifestîndu-şi astfel făţiş ura şi dispreţul lor faţă de cardinal.

în timp ce la Paris se petreceau aceste lucruri, la Liboume, regele — în fruntea unei oştiri impunătoare — dădu impresia că ar avea de gînd să asedieze oraşul Bordeaux. în sfîrşit, supuşii rebeli, şovăind între datorie

şi frică, trimiseră o nouă deputăţie la lege. De data asta, magisjraţii fură mult mai umili, părînd chiar să implore îndurare.

La, sfîrşitul acelei luni, în ajunul Sfintei Maria, sora înea se călugări, intrînd la mănăstirea Sainte-Marie din Saint-Antoine. Era o fată plăcută, bine făcută, dar foarte cucernică ; fiind foarte isteaţă şi înţeleaptă, i se dăduse porecla de Socratine. Ea prefera^adesea, în locul strălucirii de la Curte, casele celor sărmani sau odaia reginei. Deşi ţinea foarte mult la mine şi la fratele meu, preferă totuşi mănăstirea.

După ce-i primi pe deputăţii oraşului Bordeaux, regina le trimise o scrisoare în care le spunea că regele binevoise să-i ierte şi să treacă cu buretele peste crima de a se fi răzvrătit împotriva sa. Dar că voia să ştie — înainte de a începe tratativele cu ei — dacă erau dispuşi să-1 primească, aşa cum se cuvenea, cu toată cinstea şi cu tot respectul pe care i le datorau, sau dacă preferau în locul regelui lor, pe ducii de Bouillon şi de La Rochefoucald. declaraţi criminali de les-majestate de către toate Parlamentele ţării. Deputăţii răspunseră că după ce vor citi scrisoarea reginei în faţa Parlamentului, îi vor da răspunsul înainte de 5 septembrie. Cardinalul — pentru a-i intimida pe bordelezi — trimise cîteva trupe comandate de mareşalul de La Meilleraye să asedieze un mic fort* numit Voies, care fu cucerit imediat.'Şi ca să-i sperie pe bordelezi, porunci ca acela care comanda fortul, să fie spînzu- rat. Ducele de Bouillon, auzind ce făcuse cardinalul, îi aţîţă pe bordelezi, îndemnîndu-i să se răzbune ; şi, ca să le arate că nu glumea nici el, porunci să fie adus imediat un căpitan din regimentul de Navailles, care fusese luat prizonier, nu mai ştiu cu ce prilej. Soldaţii îl înşfăcară şi-l spînzurară în semn de represalii, apoi îi atîrnară ţrupul pe zidul ce împrejmuia oraşul. Regina, supărată,' porunci continuarea războiului. Mareşalul de La Meilleraye atacă insula Saint-Georges, unde cei din

101.

oraş îşi adăpostiseră grosul trupelor.. După câteva lovituri de tun, soldaţii — în număr de trei sute — se alăţjirară oştilor regelui. Cei şaptezeci de ofiţeri aflaţi în acel loc, după ce jurară să nu lupte împotriva regelui, fură trataţi cu multă bunăvoinţă. ■'

Ducele de Candale fusese trimis la Loches, unde se afla ducele de Epernon, tatăl său, care — în ciuda poruncilor primite — nu voise să se. prezinte la Curte. Mazarin voia să-i dea guvemămîntul din Guienne micului Monsieur
— unicul frate al regelui — pentru ca rebelii să nu mai aibă nici un motiv să se plîngă. Bordelezii nutreau o profundă aversiune faţă de ducele de Epecnon, pe care-1 numeau tiranul lor. Căci se părea că avea multe pe conştiinţă. Toată viaţa fusese nespus de dur şi de trufaş. Fusese bănuit că-şi otrăvise prima nevastă, pe ducesa de La Valette — sora bastardă a răposatului rege Ludovic al XIII-lea — din pricina geloziei, deşi femeia fusese nevinovată. Am auzit spunîndu-i-se reginei Angliei — care-1 văzuse la Curtea ei — că o iubise cu patimă pe doamna de La Valette, înainte de a se însura cu ea. Dar că această, dragoste, în loc să se transforme, cu timpul, în înţelegere şi prietenie, se preschimbase în silă şi plictis din partea soţului, care, într-o zi, îi trase soţiei sale o palmă zdravănă, ptentru nu ştiu ce fleac ; cînd răposatul rege află acest lucru, vru sro despartă pe sora sa de un om atît de violent şi de nestăpînit, dar tînăra lui soţie, care totuşi îl iubea, nu-1 lăsă pe fratele ei să-i alunge bărbatul. Fapt pentru care, mai tîrziu, avea să se căiască amarnic, căci
— după cum am mai spus — îngăduinţa aceasta se pare că a costat-o viaţa. Pe urmă, ducele s-a însurat cu o nepoată a lui Richelieu, care, la începutul căsătoriei, a trăit alături de el în deplină pace şi virtute. Ba l-a urmat şi în Anglia, cînd a fost dizgraţiat, împotriva voinţei Unchiului

fiău. în ciuda fidelităţii sale, ducele a maltrata în aşa hal,

încît ajunsese să stîrnească compasiunea întregii Curţi. ’ Aşa că ducele — care nu era prinţ, deşi murea de dorinţa de a fi — şi care trăia pe picior mare, nu era nici preţuit* nici respectat.

Capitolul VIII

1650. — Ducelui de Orleans i se naşte un fiu — Moartea acestui copil. — Mutarea prinţilor la Marcoussis.
— Asediul oraşului Bordeaux. — Amnistia acordată bordelezilor şi ducilor de Bouillon, şi de la Rochefoucauld (1 octombrie). — Intrarea regelui în Bordeaux. — Regina pleacă la Par», dar se îmbolnăveşte pe drum. — Eforturile vane ale coadjutorului pentru a obţine pălăria de cardinal. — Ana de Austria revine la Paris (15 noiembrie).
— Moartea lui Wilhelm al II-lea de Orania. •— Prinţii sînt, transferaţi la le Havre. — Soţia lui Conde prezintă o cerere Parlamentului, cerînd eliberarea soţului ei.
— Moartea Prinţesei-mame. — Furtuna iscată în sînul Parlamentului. — Intriga Prinţilor Palatini împotriva lui Mazarin. — Acesta părăseşte armata. — Parlamentul cere eliberarea prinţilor.

In acele zile în care regina era ocupată să-i învingă

pe bordelezi, ducesa de Orleans născu, la Paris, un fiu, fapt ce prilejui o mare bucurie lui Monsieur. Poporul se bucură şi el, aprinzînd pe străzi focuri mari, pentru a sărbători **eve-** nimeritul şi pentru a-şi manifesta veselia ; dar bietul copil / n-avu zile şi, la puţină vreme după naştere, se prăpădi.

Armata spaniolă se proţăpise pe atunci la graniţa noastră, puternică şi plină de nădejdi în ceea ce privea forţa ei şi slăbiciunea noastră. Apoi începu a înainta spre Reims. Dar oraşul nu cedă, datorită mareşalului Du Plessis, care-şi luase toate măsurile necesare pentru a rezista oricărui atac. Atunci Arhiducele ocupă oraşele Neufchâtel, Ponta- verre şi Bazoches, unde voia să rămînă cîteva zile. Marchizul de Hocquicourt — care avu curajul de a ataca cîteva trupe duşmane — fu bătut' şi alungat tocmai în Soissons şi, puţin a lipsit, să nu fie luat prizonier. Cîteva oşti din armata vicontelui de Turenne, comandate de Bou- teville, înaintară cu îndrăzneală, pînă la zece leghe de Paris, nu atît ca să se lupte cu noi, cît mai mult ca să ne sperie. Bouteville izbuti într-adevăr să semene panică, fiindcă ţăranii şi nobilimea din Picardia, care se refugi- aseră la Paris, se speriară cumplit. în acel moment, Capitala era plină de atîta facţiuni, încît majoritatea mai mult se bucură decît • se întristă, văzîndu-1 pe Arhiduce la doi paşi de Paris. în loc să se opună duşmanului, fiecare voia să profite de toată acea zăpăceală, în interesul său. Ducele de Orleans, care-şi dădu seama că vicontele de Turenne putea veni cu oştile sale pînă în pădurea Vincennes, ca să-i răpească pe cei trei prinţi închişi acolo [VIII], fu cuprins de nelinişte.

VIII **Spaima nu era chiar neîntemeiată. Mareşalul Du Plessis îşi împărţise oastea în mai multe corpuri, ca să poată ocupa Laon, Soissons, Châlons, Château-Thierry, Epernay şi toate podurile de peste Marna. La această veste, Turenne se hotărî s-o ia prin cîmpia din Valois, dintre Marna, Aisne şi Oise ; traversînd File de-France, ar fi ajuns drept în faţa castelului Vincennes şi i-ar fi eliberat pe prizonieri. Năvala lui Bouteville către Paris nu urmărea numai să-i. sperie pe parizieni, ci şi să înlesnească**

Frondeurii îl sfătuiră să-i aducă la Bastilia. Monsieur vorbi cu Le Tellier, secretar de Stat, care se opuse categoric. După mai mult ceasuri de discuţii şi de consultări, se ajunse în sfîrşit la concluzia ca prinţii să fie duşi la Marcoussis, sub pază bună, adică dincolo de Sena şi Marna, aşteptînd să vadă ce va hotărî regina. Madame, auzind despre ce era vorba, îl sfătui pe Monsieur să-1 elibere pe prinţul de Conde şi să-1 însoare pe fiul acestuia, tînărul duce de Enghien, eu una dintre fetele sale. Monsieur n-a fost de acord cu această propunere, deşi i-ar fi convenit. Dar, fiind cam sucit din fire, nu se putea hotărî, aşa, deodată ; îi trebuia un oarecare timp de gîndire. Frondeurii îl îndemnau întruna să pună el mîna pe cei trei prizonieri, ca să poată dispune de ei, în funcţie de nevoile care s-ar fi ivit.

În toiul acestor tulburări generale, sosi un crainic ‘din partea Arhiducelui Germaniei ce părea a fi fost trimis ducelui de Orleans, dar care, de fapt, se adresa tuturor francezilor pe care-i întîlnea în cale. Prinţul german îşi manifesta dorinţa de pace, oferindu-se să colaboreze cu Monsieur, în acest sens, făcîndu-1 să tragă nădejde că va încheia pace în condiţii mai mult decît avantajoase. Această veste îi bucură nespus pe parizieni, care crezură într-adevăr să străinii le deveniseră aşa, dintr-o dată, prieteni, fără să le bănuiască şiretlicul. Ducele de Orleans, înşelat şi el ca toţi ceilalţi, şi îmbătat de gloria de a dărui Franţei pacea, îi răspunse Arhiducelui în termeni cît se poate de politicoşi, trimiţîndu-i imediat un curier care să-1 asigure că era gata să stea de vorbă cu el. Apoi trimise un gentilom la Curte ca să-i informeze pe regină şi pe ministru despre ofertele Arhiducelui[IX] şi să

---

marşul trupelor lui Turenne. Dar transferul prizonierilor la Marcoussis, îi dădu peste cap planul lui Turenne (n.ed.fr.).

IX **După Monglat, crainicul ar fi ajuns la la Paris, în timp ce Arhiducele se afla la Fismes. Arhiducele dorea o întrevedere cu ducele de Orleans, pentru a trata „ei înşişi pacea". Gabriel de Toledo, trimis de el, fu primit în audienţă de ducele de Orleans, în prezenţa nunţiului papal, a ambasadorului Veneţiei, a**

ceară împuternicirea de a discuta cu acel prinţ.

' Mazarin îşi dădu imediat seama cît de importantă era acea afacere şi cui se datora. Crezu că doamna de Longueville şi vicontele de Turenne îi făcuseră această propunere Arhiducelui, pentru a-1 face pe el, Mazarin, şi mai urît de public şi pentru a-i ridica întreg Parisul în cap. Aşa că nu fu deloc încîntat că ducele de Orleans acceptase acea propunere. Dar^ ca să nu-i dea lui Monsieur prilejul **să** se plîngă de el, nici parizienilor să strige împotrivă-i îi trimise împuternicirile necesare. Contele d'Avaux fu şi el amestecat în povestea asta. Apoi sosi le Paris un oarecare don Gabriel de Toledo, care stătu o bună bucată de vreme, la Isay. în vremea asta, bileţelele lui Turenne îm- pînzeau Parisul, îndemriîndu-1 la revoltă. Ba chiar, pe **la** răspîntii, putură fi văzute şi unele placarde în care Mazarin era înjurat, iar Arhiducele lăudat că voia să restabilească liniştea şi pacea în ţară. Pînă la urmă, toate acele iluzii se năruiră, iar oamenii se simţiră ruşinaţi că le luaseră în serios. --

în vremea astă, regina era ocupată cu'grijile pe care i le pricinuia asediul oraşului Bordeaux. Propunerile de pace pe care Monsieur le făcuse în Parlament, nu-i conveniseră lui Mazarin. Pe de altă parte, mareşalul de la Meilleraye zorea oraşul să se predea ; în acest scop, porunci marchizilor de Roquelaure şi din Saint-Mesgrin să atace foburgul Saint-Severin. Lupta fu crudă şi dintr-o [X] parte, şi dintr-alta. Cei care comandau oraşul, făcură

---

ofiţerilor Coroanei şi a miniştrilor de Stat care se aflau atunci, la Paris,

X**Scrisoarea fu citită cu glas tare. Reieşea din ea că Arhiducele solicita o întrevedere, în ziua de 18 septembrie, între Reims şi Rethel. Acel don Gabriel de Toledo îi duse a doua zi Arhiducelui**

o **scrisoare din partea lui Monsieur, în care acesta îl ruga ca în locul său să-i primească pe nunţiul papal şi pe ambasadorul Veneţiei, împreună cu domnul d'Avaux. Cei trei plecară şi ajunseră la Nanteuil. Dar paşapoartele pe care trebuia să le trimită Arhiducele se lăsară îndelung aşteptate. Atunci trimişeră şi ei un crainic la Arhiduce, care le răspunse că nu voia să**

minuni de vitejie. De Choupes, Riberpre şi Genlis fură răniţi. Din partea asediaţilor, doi dintre generali (ducii de Bouillon şi de la Rochefoucauld) erau tot timpul peste tot, apărîndu-şi oamenii. Regaliştii atacară cu vitejie, iar rebelii se apărară la fel. Contele de Balluau fu respins de trei ori de la o poartă pe care voia s-o cucerească, de către ducele de La Rochefoucauld, ajutat de gărzile sale şi de către cele ale ducelui de Conde. In vreme asta, ministrul de război se gîndea — conform firii sale — la pace. Consimţi ca ducele de Candale să-1 aducă pe Gourville la Bourg. în acea conferinţă au fost tratate o mulţime de lucruri. Gourville era omul propunerilor îndrăzneţe care se slujea cu dibăcie cînd de „da", cînd de ,,nu", după ceea ce avea de spus sau de făcut ; el i-a deschis lui Mazarin, făiă urmă de vicleşug, fără cea. mai mică intenţie de a-1 înşela, toate căile către pace. El a fost cel care a propus căsătoria prinţului de Conti cu domnişoara de Marti- nozzi, nepoata lui Mazarin. Tot el i-a spus că, dacă îi eliberează pe prinţi, ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld sînt gata să intre de bunăvoie în închisoare, răspunzînd cu propria lor persoană de fidelitatea şi de sinceritatea prinţului de Conde. A încercat să-1 mulţumească din toate punctele de vedere şi n-a uitaf să-i spună nimic din ceea ce ştia că-i va face plăcere. Cardinalul a refuzat orice fel de împăcare, pentru că nu mai cuteza să se încreadă în prinţului de Conde. A încercat să-1 mulţumească din toate pe de o parte. Iar pe de alta, pentru că făgăduise să nu întreprindă nimic în legătură cu eliberarea prinţilor, pînă ce nu l-ar fi informat şi pe ducele de Orleans. Ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld care îi hrăniseră pe borde-

---

discute decît cu tylonsieur. Abia atunci **îşi dădură seama ai noştri** că **era** vorba **de o viclenie. Crainicul sosise la Paris doar ca să răspîndeasca peşte tot biletele în care vicontele pe Turenne îi îndâmna la revoltă pe „bunii săi burghezi parizieni[11]. (N.ed.fr.).**

[1] **Doamna de Motteville îl judecă foarte bine. O dovadă a propunerilor sale îndrăzneţe o constituie faptul că el a avut ideea de a-1 aşeza mai tîrziu, pe tronul Spaniei, pe nepotul lui Ludovic al XIV-lea. Fapt care a contribuit din plin la strălucita şi Ilicita iui soartă (n.ed.fr.).**

Iezi cu nădejdea unui ajutor masiv din partea Spaniei şi a unei flote, acum nu mai puteau să-i înşele. Fură deci siliţi să consimtă la împăcare şi să urmeze îndemnurile celor care se speriaseră de oastea regelui.

Ducele de Orleans îl trimise din nou pe Du Coudray-Montpensier la cardinal, împreună cu doi consilieri ai Palamentului din Paris, ca să-1 convingă să încheie pace cu acel oraş rebel. Toate negocierile — şi dintr-o parte, şi dintr-alta — fiind acceptate, Curtea încheie pace cu bordelezii, conform declaraţiei făcută în faţa Parlamentului din Paris. Toţi răzvrătiţi! fură amnistiaţi. Doamnei prinţese de Conde — soţia prinţului — i se îngădui să se retragă, împreună eu fiul ei, ducele de Enghien, la unâ din reşedinţele sale din Anjou sau din Montrond, numărul soldaţilor din garnizoana de pază urmînd să fie limitat de rege. Ducii de Bouillon şi de la Rochefoucaujd că- pătară areptul de a se retrage pe domeniile lor, bucurîn- du-se în pace de toate bunurile, exact ca în vremurile de altădată. Această declaraţie a regelui a fost dată în 1' octombrie. In 4 ale aceleiaşi luni, doamna prinţesă plecă din Bordeaux, împreună cu fiul ei, ducele de Enghien, cu ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld, precum şi cu un mare număr de slujitori. Prinţesa avea de gînd să meargă la Coutras. Mareşalul de La Meilleraye, întîlnindu-o pe mica sa galeră, îşi apropie nava de a sa, pentru a o saluta şi a-i face o reverenţă. Ea îi spuse că voia să treacă prin Bourg, cu intenţia de a încerca să ajungă pînă la regină şi să i se arunce la picioare. Că ea socotea că nu putea să se adreseze nimănui altcuiva mai potrivit decît el, care s-o roage pe regină să-i îngăduie prinţesei de a petrece cîteva zile la Bourg. El acceptă această rugăminte, pe care i-o adresă reginei, de faţă cu toată lumea.

La început, Ana de Austria păru surprinsă şi-i răs-

punse că nu putea s-o primească, fiindcă n-avea unde s-o găzduiască. Mareşalul de La Meilleraye, plin de bunăvoinţă, îi răspunse că prinţesa era hotărîtă mai curînd să petreacă noaptea' pe galeră, decît să n-o vadă ; dar că, dacă ea era de acord, soţia lui îi putea oferi ospitalitate pentru o noapte. Regina, nemaiputînd invoca nici o scuză, consimţi şi, după cîteva minute, o văzură apărînd pe prinţesă, pe malul rîului, urmată de toată suita sa. Regina trimise pe careva s-o întâmpine şi să-i[c] ureze bun-sosit; doamna de la Meilleraye se duse şi ea în întâmpinarea prinţesei, ca s-o poftească la dînsa acasă. în vremea asta, Mazarin se dusese la o întîlnire pe care i-o dăduse ducele de Bouillon. Regina trimisese repede un curier după el,* ca- să-1 cheme înapoi ; reîntorcîndu-se, îl găsi pe ducele de Bouillon la el acasă. Stătură îndelung de vorbă, apoi Mazarin se duse la regină, unde, după cîteva momente, veni şi doamna prinţesă. Ea fu primită de regină în particular şi Mazarin fu singurul martor al lacrimilor pe care le vărsă prinţesa. Ţinîndu-1 de mînă pe fiul ei, ducele de En- ghien, ea se aruncă în genunchi în faţa reginei şi o salută pînă la pămînt, suspinînd şi plîngâpd. Unul dintre prietenii mei, care era de faţă şi care mi-a istorisit toată scena, mi-a spus că durerea o înfrumuseţase. Această prinţesă nu prea -fusese luată în seamă pînă atunci de către cei din familia ei. Deşi se trăgea dintr-un neam foarte nobil, era totuşi mult mai prejos decît bărbatul ei şi, deşi foarte isteaţă şi ' ageră la minte, nimeni nu-i dădea atenţia cuvenită.

Doamna de Longueville, care era de-a dreptul sclipitoare, o ignora cu desăvârşire. Iar dispreţul soacrei sale, atît faţă de neamul din care se trăgea, cît şi faţă de persoana ei, o anihilaseră cu totul. Prinţesa avea totuşi o mulţime de calităţi. Cînd vorbea, vorbea frumos şi era foarte spirituală ; pe deasupra, mai era şi destul de drăguţă, căci avea nişte ochi minunaţi, un ten admirabil şi o talie frumoasă. Fără a fi admirată de cei care-i erau apropiaţi, ea a avut cel puţin cinstea de a

împărţi necazurile, cu bărbatul ei. Ceea ce compensa într-un fel nefericirea de a nu avea alte merite personale decît o virtute şi o reputaţie solidă de **fe**meie bună, dreaptă şi cinstită.

După ce. -o salutară pe regină, ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld se duseră să ia masa la cardinal, mde **e** de presupus că nu şi-au pierdut vremea djscufînd, d 'spre fleacuri. Apoi 6e duseră la ei acasă, sătui pînă în gît de soarta lor cîinoasă. Căci nu e ,prea plăcut să te războieşti cu propriul tău sFtăpîn şi rege. Şi deşi acea pace n-a tost încheiată numai în avantajul regelui, nici făcută eu acea măreţie necesară restabilirii autorităţii regale, se părea că era comodă lui Mazarin şi foarte utilă regelui. Din aceste motive, duşmanii Statului, poate chiar şi frondeurii, dar mai ales cei din partidul prinţilor, erau disperaţi.

Regele şi regina, odată intraţi în Bordeaux, n-au mai fost primiţi cu bucuria şi cu aplauzele care însoţeau de obicei aceste vizite. Oraşul oferi suveranilor săi o masă amărîtă şi sărăcăcioasă şi un foc de artificii la fel de puţin reuşit, ca şi masa. Mademoiselle — care o urmase pe regină împotriva voinţei sale — dădu un bal şi tot ce s-a petrecut mai important acolo, a fost că regina a răcit. Dealtfel, mi-a istorisit ea însăşi toate amănuntele, după ce s-a întors la Paris, adăugind că mai rău o îmbolnăvise starea proastă de spirit *a* celor din jur, decît climatul. Căci a avut de îndurat necazuri mari în acel oraş. Corupţia întipărise şi în inimile celor mari, şi ale celor mici o silă fără margini faţă de îndatoririle lor. Mazarin fusese primit mizerabil ; nu i se făcură nici una dintre urările obişnuite în astfel de ocazii, urări care se fac întotdeauna unui prim- ministru Regina simţi acest lucru, ca pe o jignire adusă propriei sale persoane. Nu. rămase decît zece zile la Bordeaux, fiindcă prezenţa ei era necesară la Paris. Plecă răcită, iar boala pe drum, în loc să-i treacă, se agravă. Ajungînd la Poitiers, se îmbolnăvi de-a binelea şi făcu febră mare.. Dar, după două zile, simţindu-se mai bine,

[1] Motivul urii bord elezi lor împotriva lui Mazarin se datora protecţiei pe care acesta o acorda ducelui de Epernon, pe al cărui fiu, ducele de Candale, voia să-1 însoare cu o nepoată de a

sa (n.ed.fr.). plecă în grabă spre Paris. Ajungînd la Amboise, fu con- strînsă să rămînă douăsprezece zile, pentru că boala se înrăutăţi, febra crescu şi medicii se văzură nevoiţi să-i ia sînge de mai multe ori. Doamna de Brienne, singura dintre doamnele sale care o însoţise, îmi istorisi, după- ce se întoarse, că regina — în timpul acelei călătorii — îndurase multe neajunsuri. Boala n-a xmpiedicat-o să meargă cîte o zi întreagă cu trăsura, ca şi cum ar fi fost sănătoasă tun. Era tristă, pentru că avea febră, dar şi pentru că era nemulţumită de starea lucrurilor. Deşi se simţea rău, nu se plîngea cîtuşi de puţin. Urmărea cu răbdare, în trăsură, jocurile copilăreşti ale celor doi fii ai ei, fără să dea semne că o deranjează, deşi adevărul e că o deranjau, şi încă foarte tare. într-o zi avu un acces de febră foarte violent şi, după toată oboseala călătoriei, trebui să aştepte patru ceasuri ca să i se aducă un pat, într-un han mizerabil, unde nu exista niti' o altă mobilă decît un scaun mare, de lemn. Regina se aşeză pe el şi rămase acolo fără să se plîhgă, fără să murmure împotriva slujitorilor săi, spu- nîndu-i doamnei de Brienne, care îi sprijinea capul :

— Noi, ăştia marii, avem întotdeauna tot ce ne trebuie la dispoziţie. E firesc ca uneori să mai vedem şi noi ce înseamnă lipsurile !

Sosind la Fontainebleau, îl pofti pe ducele de Orleans să vină s-o vadă. Dar frondeurii se opuseră. Ei doreau să-1 facă să se certe cu Mazarin, amintindu-i că acesta avusese discuţii îndelungate cu ducii de Bouillon şi de La Rochefoucauld Acest pretext îi făcu pe frondeuri să protesteze

[1] Mademoiselle, care o urmase pe regină în această călătorie, auzind vorbindu-se despre acele „nesfîrşite conferinţe" ale lui Mazarin, cu cei doi duci, „îl avertiză pe tatăl ei, ducele de Orleans, care intră la bănuieli, închipuindu-şi că Mazarin trata despre eliberarea» prinţilor, fără ştirea lui şi fără participarea frondeuri- lor. Această neîncredere a fost, în parte, cauza suspiciunilor care l-au bîntuit o vreme", spune Monglat. Nu trebuie să uităjn că coadjutorul Parisului, Paul de Gondi, îi luase locul abatelui "de la Riviere în inima lui Monsieur şi că coadjutorul era profund ulcerat, văzînd pălăria de cardinal depărtîndu-se de -capul său (n.ed.fr.). pe lingă Monsieur şi să-

i arate cît era de important de a nu-i lăsa pe prinţii întemniţaţi, în mîna ministrului. Fidelitatea — care-1 determinase să se prefacă a nu auzi propunerile ce i se făcuseră la Bordeaux — nu-i slujise la nimic ; .duşmanii lui, fie că le făcea bine, fie că le făcea rău, se străduiau cu orice preţ, să-1 distrugă. Le Tellier mi-a spus că, în timp ce prizonierii fuseseră transportaţi la Marcoussis, ducele de Orleans văzînd că interesele îl obligau fie să le ia partea, fie să se arate împotriva lor, spusese :

— Ştiu bine care-i primul pas pe care trebuie să-1 fac, dar, din păcate, după acest prim pas va trebui să fac alţii ; şi asta nu-mi convine 1

.Adică, cu alte cuvinte, voia să spună că , după ce-i va elibera pe prinţi, trebuia să declare război reginei şi să devină regent în locul ei.

Ducele de Orleans se duse totuşi la Fontainebleau, după ce avu grijă să se plîngă, în mod public, de cardinal şi după ce mărturisi tuturor că n-avea nici un chef s-o vadă pe regină. Regele, însoţit de cardinal, îi ieşi în întâmpinare. La început, ducele păru cît se poate de satisfăcut. Îl- îm- brăţişă pe cardinal şi după cîteva mici plîngeri care fură îndulcite de justificările ministrului şi de tratamentul deosebit de prietenos al reginei, totul păru să fi reintrat în normal. începură deci să discute despre afacerea care le stătea cel mai tare la inimă şi anume despre locul unde să fie transportaţi prinţii. Regina îmi făcu cinstea de a-mi spune, imediat după ce s-a înapoiat la Paris, că ea îi vorbise lui Monsieur despre planul pe care şi-1 făcuse de a-i duce la le Havre şi că el nu păruse să se opună. Spusese doar atît : „Mezo *si, mezo no"* (Şi da, şi nu). După asta, ducelui de Harcourt i se porunci să-şi ia imediat un număr corespunzător de trupe şi să-i ducă pe prinţi la le Havre.

Aiiîndu-se la Fontainebleau, doamna de Chevreuse încercă să-1 asigure pe Mazarin de bunele sentimente ale coadjutorului Paul de Gondi, vrînd să-1 determine să-1 facă şi pe el cardinal. în acest scop, îi dădu lui Mazarin o

mulţime dfe amănunte privitoare la cei care se străduiau să-i scoată pe prinţi din temniţă şi păru 'teribil de îndatoritoare faţă de regină. Châteauneuf, care în tot timpul călătoriei se străduise s-o facă pe slujitorul fidel şi ascultător, păru şi el dornic să se apropie de Mazarin. Ba chiar se crezu că îl sfătuise pe cardinal să-i aresteze pe ducele de Beaufort şi pe coadjutor, spunînd — în ciuda strînsei sale prietenii cu cei doi — că periclitau liniştea Statului ; dar cardinalul nu cuteză să aibă încredere în el. Châteauneuf avusese unele relaţii cu frondeurii, ba chiar şi cu unii din slujitorii credincioşi ai prinţilor, aşa cum avusese şi coad- jutorul, căruia îi făgăduise — că doar nu-1 costa nimic să-i făgăduiască — pălăria de cardinal, pe care însă nici nu visa să i-o dăruiască. Aşa că doamna de Chevreuse îi dădu lui Paul de Gondi unele speranţe în privinţa atît de rîvnitei pălării, dar, cum nu era vOrba de nimic precis, ura coadjutorului împotriva lui Mazarin spori şi mai vîrtos. Comportarea cardinalului îl făcu şi pe Châteauneuf să se îndepărteze de el, fiindcă bătrînul cancelar îşi dădu seama că, oricîtă curte i-ar face şi oricît l-ar adula, tot nu i-ar sluji la nimic. Coadjutorul, mai perseverent, îşi înghiţi mînia şi încercă din nou să se apropie de Mazarin, spu- riîndu-i acestuia că, dacă avea unele temeri în privinţa sa, el era gata să plece la Roma, fiind mai mult decît mulţumit, să nu se mai amestece în nimic. Toate aceste intenţii frumoase şi lăudabile nu-1 putură convinge pe Mazarin să-i facă vreun bine, dar nu cuteză nici să-i căşune vreun rău, adică să-1 aresteze, aşa cum se pare că-i propusese Châteauneuf. Bănuitor din fire, Mazarin nu se încrezu în intenţiile celor doi, care, de astă dată, doreau în mod sincer să se apropie de el; şi fiindcă amîndoi îl urîseră prea multă vreme, acum — aşa cum dealtfel era şi normal — nu-i mai putea privi pe cei doi, ca pe nişte oameni care i-ar fi putut deveni prieteni. Dacă Mazarin ar, fi bănuit atunci că prinţul de Conde nutrea o cît de slabă amiciţie faţă de el, ar fi preferat să se împace cu acel prinţ orgolios, pînă într-atît era de

sătul de frondeuri şi de toate isprăvile lor. Cu puţin înainte de a se reîntoarce la Paris, aceştia îl spînzuraseră în efigie pe la toate răs- pîntiile Parisului, şi-i adresaseră şi o mulţime de versuri deocheate. A trebuit ca locotenentul poliţiei să dărîme acele spînzurători şi să poruncească ştergerea cuvintelor de ocară. Cardinalul atribuise toate aceste insolenţe „bunilor săi prieteni[11], frondeurii. Adevărul e că la toate aceste manifestări de dispreţ şi de ură faţă de cardinal, luaseră parte şi cei din partidul prinţilor.

Regina îl reţinu pe ducele de Orleans lîngă ea, la Fontainebleau, cît putu de mult şi nu-1 lăsă să plece, decît cu o zi înainte de a se reîntoarce ea însăşi'1a. Paris, adică pe 15 noiembrie. Cînd am văzut-o, mi s-ă părut foarte schimbată după boală. Era slăbită şi tristă. Toată Curtea o întîmpină cu respectul cuvenit. Ducele de Beaufort, deşi se temea să nu fie arestat, veni totuşi s-o salute. Regina II primi foarte rece. Procedă şi el la fel faţă de Mazarin, urmărind să-şi apere onoarea în ochii poporului. Coadju- torul veni şi el s-o salute pe regină, iar aceasta îi făcu reproşuri despre felul cum se purtase.

La puţină vreme după scrisoarea reginei în capitală/ veni vestea morţii prinţului Wilhelm al II-lea de Orania, ginerele reginei Angliei. Pierderea sa spori mîhnirea reginei, care şi aşa era foarte tristă. îl plînse, de faţă cu mine, mărturisindu-mi că era profund impresionată. Prinţul era un bărbat în putere, unul din marii căpitani ai lumii, stimat şi preţuit de întreaga Europă. De la Ana de Austria m-am dus la regina Angliei, pe care am găsit-o şi mai bolnavă, şi mai abătută ca de obicei. Moartea acestui prinţ, pe care o regreta enorm, îi aduse aminte de -toate nenorocirile prin care trecuse, încît, pînă la urmă, am ajuns amîndouă la concluzia că secolul nostru ne blagoslovise cu o mulţime de necazuri menite să ne facă să medităm îndelung asupra nimicniciei omeneşti; ca şi asupra

nenorocirilor ce se abat asupra noastră, cînd nici nu gîndeşti, răpindu-ne pentru totdeauna fericirea şi bucuria de a mai trăi.

La două zile după ce s-a înapoiat la Paris, regina şi-a chemat medicul, rugîndu-1 să facă ce-o şti şi s-o scape de boala aceea care se tot lungea. Doctorul îi dădu un leac, care, în loc să-i facă bine, îi făcu rău, fiindcă în noaptea următoare se simţi foarte prost. Febra îi reveni, cu o putere nebănuită şi o ţinu unsprezece -zile. -Sigur că mulţi dintre curteni se speriară, alţii, dimpotrivă, se bucurară, fiecare conform patimilor şi intereselor de carp era animat

Prinţii sosiră la le Havre în 25 ale lunii noiembrie, în ziua de Sfînta Ecaterina. Plecaseră din Marcoussis în 15 noiembrie şi nu mergeau decît în zori, cînd era încă întuneric, ca să nu-i vadă lumea, deşi, bieţii de ei, trăgeau mereu nădejde că vor fi salvaţi. Prinţul de Conde, la un moment dat, încercă să fugă, dar Bar, care se ţinea după el ca umbra, îl aduse înapoi. Cea mai cumplită amărăciune fu însă pentru prinţul de Conde să se vadă în mîna şi în puterea ducesei de Aiguillon, duşmanca sa, iar pentru ducele de Longueville cea mai mare umilinţă fu să se vadă purtat sub firest, prin ţinuturile sale. Ducesa de Aiguillon. dimpotrivă, n-a fost cîtuşi de puţin mîhnită să-i aibă pe prinţi în mină. Cînd ajunseră la le Havre, ea îi spuse prietenei sale, marchiza de Sabie, ridicîndu-şi ochii Spre cer şi părînd mişcată de soarta lor nefericită că, de cînd îi ştia pe bieţii prinţi la le Havre, uitase că-i ura ; că, Ia un moment dat, chiar avusese impresia că-i deveniseră foarte apropiaţi ; şi că, îndată ce pacea generală avea să fie semnată, ea se hotărîse să se poarte cu ei cît se poate de bine. Marchiza — credincioasă prinţilor — îi răspunse că ea, dacă ar fi fost în locul ei, i-ar fi trimis cît mai departe. Această doamnă, al cărui spirit, pătrunzător sondase toate cutele şi născutele inimii omeneşti, rîse împreună cu mine de prefăcuta bunătate a doamnei de Aiguillon, care nutrea în sinea ei cu totul alte sentimente, foarte puţin creştineşti, faţă de bieţii prinţi. Reputaţia de

care se bucura prinţul de Conde, veneraţia pe care o aveau oamenii simpli faţă de cel mai mare căpitan al acelor vremuri, făcu ca odaia în care fusese închis la Vincennes să fie vizitată — cu curiozitate şi respect — de nenumărate persoane. Domnişoara de Scudery, ale cărei frumoase lucrări s-au bucurat de mare faimă în epoca noastră, s-a dus şi ea la Vincennes. Şi, văzînd garoafele, sădite în ghiveci şi îngrijite de domnul Prinţ, ce împodobeau terasă unde ieşea uneori să se plimbe, ea compuse cîteva versuri, pe care le scrise pe peretele odăii sau al acelei terase — nu mai ştiu exact — unde se aflau florile :

„Aceste gingaşe garoafe stropite de-un războinic mare, Cu mina ce-a ţinut o spadă şi-a înstrunit un armăsar, Ne amintesc că şi Apolo a construit cîndva altare Şi nu ne miră că şi Marte poate să fie grădinar."

Regina, în cea de a paisprezecea zi a bolii sale, se simţi ceva mai bine ; acest lucru îi îngădui cardinalului să se preocupe de luptele de la graniţă, unde soldaţii cam începuseră a se lăsa pe tînjală. Fără a mai pierde vreme, cardinalul plecă din Paris în 1 decembrie. Planul său era să recucerească oraşul Rethel din mîinile duşmanilor, care tocmai puseseră stăpînire pe el şi pe care se părea că aveau de gînd să-1 întărească, pentru a petrece iama între zidurile sale. Toate trupele aflate la Bordeaux, alăturîndu-se armatei noastre din Champagne, ne-am trezit cu o oaste de peste douăzeci de mii de oameni. Mazarin, în ciuda iernii care era destul de înaintată, voia neapărat să întreprindă ceva care să mai şteargă cît de cît ruşinea îndurată de mareşalul Du Plessis, care nu fusese în stare să-i arate duşmanului, de ce era el capabil. Pierderile suferite de noi în Catalonia, unde spaniolii puseseră mîna pe cele mai importante oraşe, dădeau şi ele destulă apă la moară răuvoitorilor şi cîrcotaşilor. Plecarea ministrului dădu şi ea loc la fot felul de presupuneri. Unii au spus că Mazarin plecase fiindcă regina era foarte bolnavă şi că, dacă s-ar fi prăpădit, era

mai bine pentru el să se afle cît mai departe de Paris, unde viaţa sa, într-o asemenea situaţie, nu mai era în siguranţă. Noroc că regina era aproape vindecată cînd plecase el, iar cardinalul preconizase această călătorie, chiar înainte de a se duce în Guienne.

în clipa în care dădea să plece, careva îl înştiinţă că frondeurii se străduiau să-1 atragă de partea lor pe ducele de Orleans, că acest prinţ se plînsese de cutezanţa cardinalului, care-i trimisese pe prinţi la le Havre, fără să-i ceară consimţămîntul. Dealtfel, Mazarin observase că, după ce se reîntorsese de la Fontainebleau, Monsieur se purta foarte rece cu regina, că se simţea stingherit cînd se aflau împreună şi mai ales cînd se afla el de faţă. Mazarin a fost de asemenea înştiinţat că Parlamentul începuse a face zarvă în favoarea prinţilor, care zarvă era sporită de tărăboiul pe care-1 făceau slujitorii lor credincioşi. Toate acele veşti nu-1 mirară pe ministru, cîtuşi de puţin. Socoti că trebuia să realizeze mai întîi ceea ce era mai important şi de mai mare reputaţie pentru el şi să lase timpul să descurce celelalte probleme. La cîteva zile după plecarea cardinalului, regina îmi făcu cinstea de a-mi mărturisi că, luîndu-şi rămas bun de la ea, îi spusese că se ducea acolo unde-1 chema datoria, fără să se teamă, deşi fusese-aver- tizat că unii vor încerca să-1 bîrfească şi să-1 ponegrească în ochii ei ; la care ea îi răspunsese că era bucuroasă că se ivise ocazia pentru a-i dovedi cît de mult ţinea la el şi-1 aprecia.

Aşa după cum prevăzuse cardinalul, de îndată ce el plecă, Parlamentul se şi adună. Prinţesa de bonde, soţia prinţului — căci mama acestuia era atunci foarte bolnavă — prezentă Companiei o cerere în care se plîngea de cardinalul Mazarin, care-i trimisese bărbatul mtr-un loc unde era asuprit de cei mai aprigi duşmani ăi lui şi care ar fi putut, oricînd ar fi avut chef, să-1 trimită undeva, în vreo ţară străină. Că aşa stînd lucrurile, ea ruga Parlamentul să-i ia în consideraţie cererea şi să ordone ca,— în conformitate cu legile Statului şi, mai ales, cu

ultima declaraţie din luna octombrie, să fie aduşi la Luvru şi păziţi de un gentilom din casa regală. Această cerere a fost prezentată de către Des Landes-Payen, consilierilor din Parlament, care s-au dovedit deosebit de zeloşi în privinţa prinţilor. Cererea a fost primită cu aplauze de Parlament şi dată avoeaţilor regelui, care să hotărască ce era de făcut cu ea. Aceştia, după ce se consultară între ei, se deciseră să trimită cererea reginei, rugînd s-o aibă Jn vedere.

Chiar în ziua aceea sosi şi vestea morţii doamnei prinţese-mama, care a fost regretată de nenumărate persoane. Sigur că cei care ştiau cît suferise din pricina arestării fiilor ei, spuseră că murise cu zile, datorită mîhnirii şi durerii, mai ales că se afla la o vîrstă care i-ar fi îngăduit să mai trăiască încă mulţi ani, cu atît mai mult cu cît fusese o femeie zdravănă şi sănătoasă tun. Era încă foarte frumoasă şi e lesne de bănuit că numai amărăciunea acelei dizgraţieri a dat-o peste cap. Cred că v-am mai spus, cînd v-am mai vorbit despre ea, că era foarte mîndră şi orgolioasă, urîndu-şi cumplit duşmanii şi neputînd, pentru nimic în lume, să-i ierte. Cu firea pe care-o avea, sigur că nu' ftutuse îndura să se vadă exilată, să-şi vadă băieţii închişi, iar pe duşmanii ei triumfînd. înainte de a muri, prinţesa de Conde l-a rugat pe arhiepiscopul de Sens să se ducă şi să-i spună reginei că o iertase pentru răul pe care i-1 făcuse, şi că să se gîndească la faptul că moartea nu cruţă pe nimeni. Deşi regina era atunci încă foarte bolnavă, soarta prinţesei o impresionă mult. Dar cum era preocupată de propriile ei necazuri, fiind foarte abătută din pricina bolii ^pare nu-i mai trecea, nu făcu prea mare caz de moartea prinţesei. Madame şi Mademoiselle n-au fost deloc impresionate de moartea acestei prinţese ; atîta * doar că încetară s-o mai urască. Madame fusese informată **de** fratele ei, ducele de Lorena, *că doamna de Longueville izbutise să ajungă la o înţelegere cu spaniolii ; cum Madame nu mai avea de-acum încolo prilejul să se vadă cu doamna

prinţesă a cărei trufie o indispunea profund, fu cît se poate de dispusă să treacă de partea prinţului de Conde. Aşa că începu a-1 îndemna şi pe soţul ei să facă Ia fel, ba chiar şi pe Mademoiselle, care se pare că avea o oarecare slăbiciune pentru domnul Prinţ.

Nu vreau să închei cu prinţesa de Conde, înainte de a aminti unele lucruri pe care mi le-a mărturisit doamna de Brienne. După ce această doamnă s-a întors din călătoria pe care a făcut-o la Bordeaux, unde a urmat-o pe regină, s-a dus s-o vadă pe doamna prinţesă cu care avea cinstea de a fi rudă şi pe care o iubise întotdeauna, în mod cu totul deosebit. A găsit-o bolnavă ; cînd prinţesa s-a aflat la un pas de moarte, s-a întors spre ea, i-a întins mîna şi i-a spus :

— Draga mea prietenă, spune-i te rog acelei nefericite fiinţe, care se află acum la Stenay (nefericita fiinţă era doamna de Longueville, fiica ei), în ce stare mă aflu şi fă în aşa fel încît să audă că am murit.

Aceste vorbe îşi făcură, din plin, efectul. Căci, la puţină vreme după asta, doamna de Longueville, dezamăgită, sătulă de necazurile prin care trecuse şi rtiai ales de falsitatea şi de măreţiile trecătoare ale acestei lumi, după ce a străbătut toată Europa şi a cunoscut tot felul de oameni, căindu-se de viaţa searbădă pe care o dusese, a preferat în locul unei existenţe mondene şi zgomotoase, una sobră şi austeră, călugărindu-se. Doamna prinţesă avusese şi ea o tinereţe destul de zvăpăiată, căci, într-o zi, am auzit-o amu- zîndu-se împreună cu regina, pe seama aventurilor sale din trecut, amintind de cardinalul Pamfilio — care mai apoi a devenit Papă — regretîndu-1 apoi pe cardinalul Bentivoglio şi lăudîndu-se că avusese o droaie de amanţi de toate condiţiile : papi, regi, cardinali, prinţi, duci, mareşali ai Franţei, ba chiar şi simpli gentilomi. După ce a rămas văduvă, deşi nu-1 iubise deloc pe bărbrftul ei, ci doar îl admirase pentru bunătatea, puterea şi bogăţia sa, s-a simţit copleşită de 'tot felul de necazuri şi de neplăceri.

Copiii ei, pe care-i iubise ca pe ochii din cap, i-au pricinuit mari mîhniri, iar mai apoi, dizgraţierea şi întemniţarea lor, i-au scurtat zilele. De obicei, cam aşa se întîmplă în viaţă : dorim întotdeauna ceea ce n-avem ; iar cînd obţinem ceea ce am dorit cu atîta ardoare, ori ne aduce numai necazuri, ori e prea tîrziu.

Doamna prinţesă jnurind, nora sa trebui să se agite ea acum pentru eliberarea prinţilor. în ziua hotărîtă pentru a delibera asupra cererii sale, Camerele se adunară din nou. Primul preşedinte — pentru a nu părea că apără cu prea multă căldură cauza prinţilor — făcu unele greutăţi, susţinînd că doamna prinţesă nu prea avea căderea să facă o astfel de cerere. Dar chiar în • acea clipă, uşa Marei Camere se deschise şi un gentilom aduse din partea prinţilor o scrisoare, ce părea a fi fost scrisă în drum spre le Havre şi care era semnată de toţi trei. Primul preşedinte spuse că era greu de crezut ca prinţii să fi scris acea scrisoare pe drum, după care adăugă : „Dificil, dar nu imposibil !“ Şi, pentru a le închide gura coadjutorului şi ducelui de Beaufort, care tocmai se pregăteau să conteste autenticitatea acelei scrisori, spuse :

— Dealtfel, am mai văzut în timpul războiului astfel de scrisori venite din partea Arhiducelui, şi pe care acesta le scrisese — după cum ne-au confirmat cei care l-au văzut cu ochii lor — pe strada Saint-Denis.

După această intervenţie se iscă o asemenea învălmăşeală în Parlament, încît preşedintele spuse că, dacă vor vorbi toţi deodată, nimeni nu va mai înţelege nimic şi că-i roagă pe domnii magistraţi să facă linişte. în sfîrşit. după ce zarva se maî potoli, deliberară ce trebuia făcut cu scrisoarea gentilomului. în timp ce deliberau, iată că mai primiră o scrisoare, de data asta din partea domnişoarei de Longueville care cerea pentru tatăl ei, exact ceea ce

ceruse şi doamna prinţesă pentru soţul ei şi pentru cumnatul ei, prinţul de Conti. Pînă la urmă, Parlamentul pierzîndu-şi vremea cu tot felul de proceduri, ajunse la concluzia că scrisoarea nu aparţinea prinţilor, că, probabil fusese scrisă de gentilomul care-o adusese şi că nu putea fi luată în consideraţie. Oricum, deliberările în legătură cu cele trei cereri — a doamnei prinţese de Conde, a domnişoarei de Longueville şi a gentilomului — fură amînate pe a doua zi, 9 decembrie. Regina, deşi bolnavă, ţinu un Consiliu în aceeaşi zi, adică în 8 decembrie, în odaia ei, Consiliu la care luară parte cancelarul, mareşalul de Vil- leroy, Servien şi Le Tellier. Hotărîră să-i cheme imediat pe avocaţii regelui, iar cînd aceştia sosiră, îi întrebă ce era cu scrisoarea gentilomului şi-i puse să povestească în amănunt tot ce se petrecuse în şedinţa Parlamentului.

A doua zi, în 9 decembrie, de îndată ce Camerele se adunară din nou, ea trimise avocaţilor regelui o scrisoare cu pecete, prin care poruncea acestora să ceară Parlamentului o păsuire, ca să se gîndească în linişte la ceea ce avea de făcut. Că regele nu avea nimic împotriva cererii pe care o făcuse prinţesa de Conde, dar că, avînd în vedere că era bolnavă, cerea un răgaz de opt zile, pentru a-şi da seama in ce fel trebuia să procedeze. Această cerere a avocaţilor regelui şi dezbaterile care urmară în legătură cu ea, făcu să se irosească4oată ziua.

Sîmbătă, 10 decembrie, avo'caţii regelui aduseră din nou la cunoştinţa Parlamentului cererea reginei. Magistra- ţii deliberară o vreme, apoi hotărîră să-i acorde reginei un răgaz de patru zile în loc de opt, cîte ceruse ea. Regina începu a se simţi mai bine ; Vautier, medicul ei, spuse că avusese un abces la maţe şi că, în sfîrşit, acesta spărsese. Faptul uimi toată Curtea, căci abia acum îşi dădură cu toţii seama prin ce primejdie trecuse. Dar, deşi abcesul dăduse înapoi, febra nu-i scădea deloc.

în 14, Parlamentul vru să delibereze din nou în legătură cu cele trei cereri ; dar timpul se irosi în disputele

121,., ,

dintre frondeuri şi partizanii prinţilor şi în diversele vociferări împotriva cardinalului, pe care-1 făcură cum le veni la gură. Toţi îl socotiră perturbator al liniştei publice şi strigară că doreau ca ducele de Orleans să ia şi el parte la şedinţele Parlamentului. Deşi cardinalul neglijase să-şi recruteze slujitori credincioşi din mijlocul acestei Companii, iar regina neglijase şi ea, Ana de Austria mai avea totuşi cîţiva oameni care-o slujeau şi care-o ajutau. în 15 decembrie, domnii din Parlament t'rimiseră cîţiva magistral la ducele de Orleans, ca să-1 roage să asiste la deliberările lor. Ducele de Orleans care, în privinţa prinţilor, era întru totul de acord cu regina, dorind ca cererea prinţesei de Conde să fie respinsă, răspunse că nu se va hotărî să vină la Parlament, decît atunci cînd va fi primit în cu totul alt mod decît în zilele precedente ; că acolo fiecare făcea pe stăpînul, iscînd o asemenea hărmălaie, încît nu se mai înţelegea om cu om ; că zarva şi scandalul pe care-1 făceau nu-i va scoate pe prinţi din închisoare şi că, dealtfel, nici n-o sfătuia pe regină să facă acest lucru. Că regina avusese motive serioase ca să-i ducă la le Havre şi că el fusese cel care o sfătuise să facă acest lucru, deşi — pe de altă parte —■ toată lumea ştia că fusese foarte supărat pe regină că-i trimisese pe cei trei prinţi la le Havre, fără acordul lui.

în aceeaşi zi, sosi vestea unei înfrîngeri*a duşmanului de către lordul Digby, un englez care comanda pe atunci unele din trupele noastre. L-am văzut aducîndu-i reginei un steag, ceea ce preţui în ochii ei, mai mult decît cel mai frumos diamant din lume. Dar iată că în curînd, regina mai primi unul, mult mai important. Mazarin îi trimise un curier ca s-o anunţe că cucerise Rethelul, în două sau trei zile. Cardinalul putea împărţi cu mareşalul Du Plessis gloria acestei cuceriri. Iată-1 deci pe acest om, condamnat de Parlament şi spînzurat în efigie, crescînd în ochii lumii, în ciuda urii publice, adăugind la calitatea lui de ministru şi pe cea de ostaş, şi cucerind

oraşe în fruntea a douăzeci de mii de oameni, fără să-i pese de injuriile duşmanilor săi. Văzîndu-se urît de mai marii regatului. încercă să cucerească simpatia soldaţilor. Maxima sa era de a se duce pe front, cît mai des cu putinţă şi de a duce bani soldaţilor, avînd grijă ca aceştia să aibă tot ce le trebuie. în acel an, le duse nişte mantale, pentru a-i feri de frigul ce începuse a pişcă binişor. Dădea cîte trei, patru mese îmbelşugate, la carei poftea pe ofiţeri, urmărind să şi-i apropie şi ară- tîndu-se faţă de toată lumea .foarte blind şi înţelegător, ceea ce nu se întîmpla niciodată în cabinetul reginei, unde era aproape inaccesibil.

Regina, deşi primi această veste cu multă bucurie, se arătă foarte reţinută, spunînd doar că acum, cînd Rethelul fusese cucerit, nu- le mai rămînea decît să-1 înfrîngă pe mareşalul de Turenne. Vorbele astea fură profetice : căci chiar atunci cînd vorbea despre acest lucru, armata regelui pusese mina pe oştile duşmane comandate de mareşalul de Turenne. Acel mareşal rebel şi don Estevan de Gamarra, imediat după cucerirea Rethelului, cu mai bine de opt mii de călăreţi şi peste patru mii de pedestraşi, nefiind încă înştiinţaţi de viptorfa alor noştri, îşi continuată marşul către acel oraş pe care voiau să-1 ajute,, fiindcă aşa le făgăduise asediaţilor. Cînd oastea regelui află despre apropierea lor, întruni imediat Consiliul ■ de război şi Mazarin hotărî să-i înfrunte. Generalii şi toţi celalţi ofiţeri superiori fiind de acord cu această hotărîre, grosul armatei, care se afla gata de luptă, se pregăti de atac. Şapte mii de infanterişti şi cinci mii de călăreţi înaintară cu toată viteza posibilă înaintea armatei spaniole. Ai noştri, neavînd decît două tunuri, îi văzură la un moment dat pe spanioli, care se opriseră cam lastrei sferturi de leghe de ei, pentru a delibera dacă să se lupte sau să se retragă. Pînă la urmă, hotărîră să se bată ; vă'închipuiţi cît de crîncenă a fost acea bătălie între două oştiri aproape la fel de mari şi de călite, conduse de doi mareşali cum erau Du Plessis şi Turenne, precum şi de numeroşi

ofiţeri viteji, cutezători
şi obişnuiţi cu luptele. Mareşalul Du Plessis, care era tot timpul în fruntea oştilor sale, cu sabia în mînă, îl bătu pe Turenne care, deşi învins, nu se comportă mai puţin vitejeşte. >

Regina fu încîntată să vadă că dorinţele i se împliniseră. Se părea că bunul Dumnezeu, prin acea înfrîngere, voise să astupe gura bîrfitorilor, onorîndu-1 — printr-un atît de mare succes — tocmai pe cel pe care ei îl dispreţuiseră pe nedrept şi care-1 urau atîta, $ără să ştie de ce.

Auzind această veste, ni-am apropiat de regină care stătea în pat, bucurîndu-mă de bucuria ei. După ce-i mai mulţumi Domnului încă o dată, îmi întinse mîna, spunînd :

— Slavă Cerului, că mi-a ascultat ruga !

Bucuria mareşalului Du Plessis jientru acea victorie fu întunecată de moartea fiului său, contele Du Plessis, băiatul cel mare, cu care se mîndrea grozav. Mai pierduse unul, într-o altă bătălie pe care o cîştigase în faţa Cremonei. Această de a doua pierdere, reînnoindu-i-o şi pe prima, durerea lui fu dublă. Acelaşi mareşal, mi-a mărturisit mai tîrziu, vorbindu-mi despre moartea celor doi fii ai săi, că bucuria de a cîştiga o bătălie este atît de mare, înеît te face să nu mai fii sensibil la nimic altceva, dîn- du-mi astfel de înţeles că onoarea şî gloria de a-ţi sluji patria trebuie să fie mai presus chiar decît dragostea faţă d,e copiii noştri, oricît de mult i-am iubi.

în vreme ce ministrul era ocupat să cîştige bătălii împotriva duşmanilor ţării, bătăliile sale proprii, în ciuda succeselor repurtate, aveau să-i aducă mari necazuri. Prinţesa Palatină o cîştigă de partea ei pe doamna de Chevreuse, •făgăduindu-i, în numele prinţilor, s-o mărite pe fata ei, frumoasa domnişoară de Chevreuse, cu prinţul de Conti. Nu era cine ştie ce mare avantaj pentru o prinţesă din familia de Lorena, care pe deasupra mai era şi frumoasă şi bogată, să se mărite cu un prinţ 'urît şi cocoşat. Dar planurile mari făcute în legătură cu

această căsătorie, o determinară pe doamna de Chevreuse să privească lucru- rile cu mult interes, mai ales în privinţa urmărilor. îi convenea s-o mărite pe fiică-sa cu cocoşatul de Conti, pentru că nu mai avea nici o încredere în ducele de Orleans, pentru că familia prinţului avea multă putere şi pentru că însuşi Parlamentul începuse a-1 stima pe prinţul de Conde. Fiind aproape sigură că această căsătorie se va face, ştia că domnul Prinţ, ajutat de prietenii săi, de ea şi de viitoarea lui cumnată, va realiza lucruri mari. Coadjulorul, mai dificil decît ceilalţi, nu se lasă atît de uşor cîştigat de Prinţesa Palatină. Socotindu-1 însă necesar planurilor sale, se duse ea la el şi se pricepu să-1 convingă atît de bine, încît de dragul pălăriei de cardinal, renunţă la domnişoara de Chevreuse de care era îndrăgostit nebuneşte. Prinţesa Palatină îi făgădui în mod solemn să vorbească cu sora sa, regina Poloniei, care avea un post liber de cardinal, şi s-o roage să-1 cedeze Franţei. Bătut la cap şi de doamna de Chevreuse, coadjutorul făgădui să îmbrăţişeze cauza prinţilor, încercînd să-1 determine şi pe ducele de Orleans să fie de partea celor trei iluştri întemniţaţi. Cum primeau adesea veşti de la ei prin cîţiva oameni pe care-i cumpăraseră, prinţii fyră puşi la curent cu tot ceea ce se făcea pentru eliberarea lor. Cardinalul fu imediat avertizat, de tot ceea ce făcea Parlamentul în favoarea «prinţilor ; dar nu ştia nimic din ceea ce se punea la cale în secret, între prinţi, froifdeuri şi Prinţesa Palatină. Acele zvonuri publice, deşi destul de puternice, nu-1 speriară. Avea cîţiva prieteni buni la Paris, care-1 sfătuiră să nu se întoarcă încă ; dar, neştiind nimic — după cum v-am mai spus — din tratativele secrete duse pentru eliberarea prinţilor, nu vru să ţină seamă de sfaturile prietenilor săi şi hotărî să se înapoieze în capitală. Rămase doar cîteva zile la Amiens, pentru a afla ce anume se discutase în Parlament. în ziua de 17, cînd ajunse la Paris vestea bătăliei pe care o cîştigase, Parlamentul deliberase în legătură cu cererea prinţesei de Conde, prezentată de Des Landes-Payen. Mulţi luară

cu-’ vîntul şi spuseră că regina ar trebui rugată să-i elibereze pe prinţi şi să-1 îndepărteze pe cardinal din treburile publice, ca incapabil şi ca perturbator al liniştei ţării. Dar, sunînd ora de închidere, înainte ca toţi consilierii să fi apucat să-şi spună părerea, adunarea se destramă şi rămase să mai discute şi a doua zi.

în acea zi, un oarecare Menardeau, unul dintre prietenii cardinalului, spuse că prinţii de sînge erau de fapt ca şi copiii familiei regale ; că tatăl putea să-şi corijeze copiii, fără a-i critica ; că Parlamentul o luase înaintea puterii regale ; că el nu avea dreptul să judece acţiunile regelui ; că nu avea decît dreptul „de excqpţie", adică dintre mai multe lucruri pe care regele le cerea Parlamentului, acesta avea dreptul „să excepteze" unele, care ar fi fost vătămătoare poporului.

Dar Menardeau a fost fluierat şi luat în rîs de toată Compania, ca şi cum ar fi spus cine ştie ce trăznăi. Termi- nîndu-şi deliberările, Parlamentul fu invitat de rege, la Notre-Dame, la un *Te Deum* ce se cînta în ziua aceea, drept mulţumire pentru victoriile repurtate la graniţă. Cardinalul poruncise să se împodobească incinta Catedralei, cu steagurile pe care le cucerise. Dar -această slujbă, făcută pentru a-1 proslăvi pe el, se întoarse împotrivă-i şi-i făcu numai rău. Există boli, în care cele mai bune leacuri se preschimbă în otravă pentru cei care le^au. Regina, care văzu că ducele de Orleans era de acbrd cu tot ce se făcea împotriva ei, i se plînse de acest lucru. Dar el, fără să-i spună încă precis ce anume gîndea, îi răspunse că, în timpul călătoriei sale la Bordeaux, se folosise de frondeuri, ca să-1 poată sluji mai bine pe rege, şi că acum nu putea să-i mai abandoneze, după ce le făgăduise că o să-i împace cu regina. Ceea ce, adăugase, n-ar fi fost deloc imposibil. în 29 ale lunii, se isprăvi, în sfîrşit, acea faimoasă deliberare în favoarea prinţilor, ajungîndu-se la concluzia că regina să fie rugată să-i elibereze, întrucît prinţii nu se făcuseră vinovaţi de nici un fel de crimă.

A doua zi, ducele de Orleans se duse la doajnna de Chevreuse, de unde trimise după Châteauneuf şi după Le Tellier, cărora le spuse răspicat că el nu va mai pune piciorul în Palatul regal, pentru că fusese avertizat, din mai multe părţi, că regina voia să-1 aresteze. Cei doi miniştri, transmiţîndu-i reginei cele spuse de cumnatul ei, ea îşi dădu cuvîntul. că ducele se afla în deplină siguranţă la Palat şi că toate zvonurile care-i ajunseseră la ureche, erau false. Luîndu-şi inima în dinţi, ducele de Orleans se duse la regină cardinalul îi ieşi înainte pînă în anticameră. Ducele, îmbrăţişîndu-1, îi spuse cîteva vorbe foarte amabile şi politicoase, dar nu-i făcu nici o vizită.

Capitolul IX

1651. — Vizita ducelui de Orleans la cardinalul Mazarin. —■ Ducele doreşte să-şi mărite una din fete, cu regele. — Refuză să-i abandoneze pe coadjutor şi pe ducele de Beaufort. — Numirea mareşalilor. — Moartea lui d'Avaux şi a lui de Mesme. — Alianţa Prinţesei Palatine cu ducele de Orleans, doamna de Chevreuse, coadjutorul şi Châteauneuf împotriva lui Mazarin, Dizgraţierea lui Chandenier. — Ducele de Orleans cere îndepărtarea lui Mazarin, — El refuză s-o vadă pe Ana de Austria. — Ea se plînge Parlamentului, de coadjutor. — Magistraţii cer **alun**garea cardinalului. — Regina refuză. — Şedinţa furtunoasă din Parlament. — Plecarea lui Mazarin la le Havre. — Neliniştea reginei. — Discuţia pe care o are cu doamna **de** Motteville.

1651'. In ziua de 3 ianuarie a noului an ducele de

Orleans se duse la Palatul Regal, unde nu discută nimic cu Mazarin. în 4 ianuarie, ducele de Orleans se duse să-1 vadă pe cardinal. In acea zi, ducele nu era prea bine dispus, din pricina diligenţelor pe care le depunea cardinalul, pe ascuns, pentru a-1 atrage de partea sa. Cum rămaseră destulă vreme împreună discutînd între patru ochi, toţi îşi închipuiră că de-acum toate facţiunile aveau să se împace. Adevărul e că toată discuţia n-a.constat decît în reproşuri şi dintr-o parte, şi dintr-alta şi dintr-o serie de justificări ale lui Mazarin, pe care ducele le primi cu destulă răceală. Era atît de mare şi de puternic pe atunci, încît puteai spune că era aidoma unui rege. Cerul îl înzestrase cu spirit şi cu judecată. Dar acţionînd întotdeauna după cum îl îndemnau ceilalţi, fiind cam moale din fire, în loc să-şi vadă de interesele sale, le rezolva pe ale celor care-1 manevrau. Ceruse pălăria de cardinal pentru slujitorul său, abatele de la Riviere, mergînd pînă-n pînzele albe pentru a satisface interesele acestui favorit al său. Făcuse acelaşi lucru şi pentru coadjutor, care, vrînd să fie cardinal, îl atrăsese pe duce pe partea lui. Lăsîiidu-se condus cu atîta uşurinţă, Monsieur se lipsea de toate avantajele pe care le-ar fi putut pretinde, în mod legitim, pentru sine. Toată lumea se mira de orbirea lui. Din păcate, n-avea decît fete. Cea mai mare, pe care-o avusese cu prima lui soţie, fosta domnişoară de Montpensier, era mult mai în vîrstă decît regele, şi avea o fire mult prea capricioasă, pentru ca să-i placă reginei. Dar ducele mai avea şi alte fete, din cea de a doua căsătorie, iar cea mai mare dintre ele era foarte frumoasă şi foarte apropiată de vîrsta regelui. Această alianţă convenea ambelor familii ; era potrivită şi ducele se strădui cît putu să-şi mărite fata cu nepotul său. Numai că regina nu era deloc încîn- tată de acest proiect. Ea n-o voia ca noră decît pe Infanta Spaniei, fata fratelui ei, deci pe nepoată-sa. Pe de altă parţş, gîndindu-se că ducele de Orleans, devenind socrul regelui, n-ar mai fi avut în vedere decît interesele gi-

nerelui său, trebuind să renunţe la toate acele facţiuni care tulburau Statul, mai că ar fi fost de acord să-şi însoare băiatul cu fata cumnatului său.

în 5 ianuarie, ducele de Orleans, care nu luase încă o hotărîre, îi făcu o nouă vizită cardinalului, discutînd împreună patru ceasuri încheiate. îi spuse că avea de gînd să uite tot ceea ce-1 deranjase şi că dorea să trăiască amîndoiân aceleaşi bune relaţii de mai înainte. Ministrul, trăgînd unele nădejdi că l-ar putea atrage din nou de partea sa, îl rugă, cu multă insistenţă, să i-i cedeze lui pe ducele de Beaufort şi pe coadjutor ; dar orice rugăminte fu zadarnică : cei doi prinseseră rădăcini mult prea adînci în sufletul ducelui de Orleans, pentru ca acesta să şi-i poată smulge din suflet, chiar atît de repede. Ca să poată face acest lucru, ar fi trebuit ca renunţarea să fie condiţionată de ceva care să-1 intereseze în cel mai înalt grad pe Monsieur. Or, Mazarin nu avea cu ce-1 tenta. Momentul a fost hotărîtor şi pentru duce, şi pentru cardinal : căci, începînd din ziua aceea, toate lucrurile care s-au petrecut, i-au despărţit definit)"/. Trebuie deci să tragem concluzia, odată ajunşi aici, că e o marfe nenorocire pentru un om de un neam atît de ales, să nu se poată ţine pe propriile sale picioare, să nu ştie ce hotărîre să ia atunci cînd trebuie să facă ceva care să nu-i ştirbească nici prestigiul, nici gloria, şi care să poată discerne întotdeauna binele de rău. Marchizul de Seneterre mi-a istorisit toate amănuntele acelei discuţii, care, pentru că nu fusese dusă pînă la capăt, n-a avut nici un fel de rezultate concrete. Marchizul mi-a mai spus că ducele de Orleans, cu avantajele pe care le avea, putea trage mari foloase. Căci re- împrietenindu-se cu Mazarin, puterea suverană i-ar fi furnizat mijloacele de a satisface ambiţia celor pe care nu voia să-i abandoneze, privîndu-i doar de o încredere de care cei doi nici aşa nu făceau prea mare caz. Seara, la regină, ducele de Orleans, strîngîndu-mi mîna, îmi spuse :

— Sîntem pe- cale, doamnă, de a vedea nişte răzmeriţe ciudate !

Cardinalul îl pofti totuşi pe ducele de Orleans, la el la masă, împreună cu regele, ca să petreacă împreună ajunul Bobotezei. Ducele se duse, şi masa fu destul de veselă şi de plăcută. Ducele de Orleans, dînd pe gît cîteva pahare în plus, spuse unele vorbe care le dădură celorlalţi prilejul să facă unele glume deocheate pe seama frondeurilor. Cavalerul de Guise, instigat de cardinal, voi să continue acea discuţie ; şi, înfierbîntat şi el de vinul pe care-1 băuse, începu să lălăie nişte cîntece pe seanţa ducelui de Beaufort ; apoi, pierzîndu-şi măsura, apuse că coadjutorul Parisului ar trebui aruncat pe fereastră. Şi sînt sigură că ar fi făcut cu plăcere acest lucru, pentru că pe Gondi îl credea duşmanul prinţului de Conde, la care el ţinea foarte mult. Apoi, mai dînd un pahar peste cap, în sănătatea reginei, adăugă cum că era sigur că o asemenea faptă ar vindeca-o pe loc pe majestatea sa. Regele era încă prea tînăr, pentru a lua parte la acel chiolhan şi la acele cîtece deşucheate. La rugămintea cardinalului, se ridică de la masă, lăsîndu-i pe ducele de Orleans şi pe ceilalţi, care se afumaseră bine, să-şi continuie cîn- tecele şi vorbele fără perdea. Ministrul nu mai vru nici el să rămînă, pentru a nu fi obligat să ia parte la glumele răutăcioase ce se făceau pe seama duşmanilor săi. Dar, ceea ce se petrecea, îi plăcea grozav, deşi prudenţa îl obligase să se retragă într-un cabinet alăturat, împreună cu regele.

A doua zi, regina ne istorisi cu multă plăcere, ceea ce spusese cavalerul de Guise. Dar, din păcate, acele vorbe care-o înveseliseră atîta mai tîrziu îi căşunară mari necazuri. Frondeuriii, auzind de acea declaraţie publică făcută împotriva lor, socotiră că venise vremea să-1 alunge pe Mazarin ; cum ducele de Orleans nu-i abandonase pe fi-ondeuri, frumoasele demonstraţii de pe vremuri, în favoarea cardinalului, luară sfîrşit. Se pare că între regină **şi ducele** de Orleans exista o înţelegere

scrisă, **de a nu-1 elibera pe prinţul de Conde, fără consimţămîntul comun şi al uneia, şi** al celuilalt. Această făgăduială **nu-4 dădea deloc** linişte ducelui de Orleans. Vedea că-1 **îndepărtase** atît de mult pe ministru, îneît îl obliga, fără voia lui, să se **împace cu** prinţii ; ba chiar şi auzise că începuse a le lua **partea.** Prietenii săi, turnînd gaz peste foc, îl asigurară că **ştiau** din sursă sigură că avea de gînd să le deschidă el însuşi porţile închisorii din le Havre. Ducele de Orleans — îndepărtîndu-se de cardinal, din capriciu şi din sila **care** i **se** strecurase în suflet împotriva lui, presat de frondeurii care erau legaţi în taină de prinţul de Conde, şi dorind ca acest prinţ să-i rămînă obligat — se lăsă dus acolo unde voiau să-1 aducă duşmanii lui Mazarin, angajîndu-se să acţioneze el însuşi pentru a-i elibera pe prinţi, şi mai ales pe prinţul de Conde, pe care începu a-1 respecta şi mai mult, cînd văzu că Parlamentul începuse a se interesa atîta de el. Laigues, care, pentru a-1 salva pe coadjutor, propusese primul ca prinţul de Conde să fie arestat, acum fusese primul care făcuse cea mai **mare zarvă, cerînd eli**berarea lui, spunînd tot ce-i trecea prin minte ducelui de Orleans, doar, doar îl va **rupe complet de cardinal. Se** pare că- principalul motiv pe **care l-a aVut de a-şi** distruge propria-i operă, a fost **refuzul lui Mazarin faţă de** doamna de Chevreuse, de **a-i acorda coadjutorului pălă**ria **de** cardinal, Buturuga mică **răstoarnă carul** mare ! **De-**altfel, aproape zilnic vedem că mai toate lucrurile importante care se întîmplă în lumea **asta mare, se** datorează de fapt, unor fleacuri.

De îndată ce s-a întors la Paris, Mazarin i-a prezentat reginei pe cîţiva dintre cei care au contribuit la victoria de la Rethel. Mă aflam lingă regină, cînd aceasta i-a primit. I-a lăudat pentru felul cum luptaseră, apoi, în-, toreîndu-se spre mine, spuse :

— Ah, Doamne, cît de dragi îmi sînt aceşti oameni care l-au slujit cu atîta credinţă pe rege !

Cei mai de seamă au fost răsplătiţi. Villequier, marchizul de Hocquincourt, La Ferte-Seneterre şi La Ferte-Imbault primiră fiecare bastonul de mareşal al Franţei. Villequier luă numele familiei sale, de Aumont. Hocquincourt şi-1 păstră pe-al lui, la fel ca şi Ferte-Seneterre. La Ferte-Imbault îl luă pe cel de Etampes. Marchizul de Grance, guvernator în Gravelines, care n-a fost făcut mareşal al Franţei, din cauză — cred eu — că s-a opus ducele de Orleans, s-a dus înapoi în oraşul lui, nemulţumit şi mîhnit. Dar s-a împăcat repede cu Mazarin, care, mai tîr- ziu, l-a făcut şi pe el mareşal al Franţei. Manicamp a primit drept răsplată oraşul La Fere, însă, după cîţiva ani, i-a fost luat din pricina violenţelor şi nedreptăţilor sale,

Spre sfîrşitul anului, s-au prăpădit contele d'Avaux şi preşedintele de Mesme, fratele său, doi oameni cu totul deosebiţi, plini de suflet şi de calităţi, pe care toată lumea i-a regretat. Unul era deosebit de abil în negocieri şi a fost folosit ca ambasador, cu diverse prilejuri. Celălalt era un magistrat care împărţea dreptatea, aşa cum scrie la carte, căci era un om de o integritate desăvîrşită.

Ducele de La Rochefoucauld, văzînd bunele intenţii ale Parlamentului şi neavînd nici stimă, nici prietenie faţă de frondeurj, vru să-1 convingă pe Mazarin să-i elibereze pe prinţi, ca să se bucure el de meritul că făcuse acest lucru. Mazarin veni pe furiş la Prinţesa Palatină, se ascunse în palatul acesteia şi discută pe îndelete cu La Rochefoucauld, fără ca doamna de Chevreuse, ducele de Beaufort sau coadjutorul să afle ceva. Marii seriori socoteau că era de datoria lor să se ataşeze de rege şi de miniştrii acestuia, pentru că era singurul loc de unde le puteau veni binefacerile şi favorurile. îşi închipuiau — şi pe bună dreptate — că prinţul de Conde şi cardinalul, împăcîndu-se, ei ar primi o răsplată considerabilă. După o priipă întrevedere între La Rochefoucauld şi- Mazarin, urmă o a doua, care avu

loc la Palatul Regal. Bartet, slujitor fidel al cardinalului, care era amestecat într-o mulţime de intrigi, îl duse pe La Rochefoucald, pe ascuns, la cardinal, ca să trateze cu el. Intră în apartamentul lui Mazarin din Palatul Regal, pe o scară dosnică, unde-i deschise uşa chiar ministrul, cu o luminare în mină. L-am auzit mai apoi pe La Rochefoucauld spunînd că Mazarin, venind singur să-i deschidă, putea să-1 ucidă ca pe un pui de găină, şi că-i admirase întotdeauna curajul şi cutezanţa de a se încrede în cel mai bun prieten al prinţului de Conde şi al doamnei de Longueville. La rîndul lui, Mazarin ar fi putut să-1 aresteze. Dar amîndoi s-au purtat cinstit, iar La Rochefoucauld a făcut tot ce-a putut ca să-1 convingă pe ministru să se împace cu Conde. Dar ministrul, care nu ştia nimic de legătura prinţilor cu fron- deurii, şi care se temea de cutezanţa lui Conde, de intrigile doamnei de Longueville şi chiar de ambiţia lui La Rochefoucauld, nu vru pentru nimic în lume să treacă de partea lui. Toate acele discuţii neavînd nici un rezultat. La Rochefoucauld se hotărî s-o lase pe Prinţesa Palatină să-şi ducă la capăt opera, împreună cu ducele de Nemours care-1 slujea cu credinţă pe Conde. La rîndu-i, Prinţesa Palatină îl sfătui pe prinţul de Conde să se împace mai curînd cu Curtea decît cu frondeurii. După ce-şi epuiză astfel toate resursele, îi trimise vorbă cardinalului, prin Bartet, că era pierdut, dacă nu se hotăra să-i elibereze pe prinţi, asigurîndu-1 că dacă nu făcea acest lucru, şi încă repede de tot, în cîteva zile îşi va ridica toată Curtea în cap, că toate intrigile vor fi îndreptate asupra lui şi că nimeni nu-i va da nici cel mai mic ajutor. Acele ameninţări şi acele profeţii îl mirară puţin- şi-1 derutară pe cardinal ; dar nu-1 putură determina să deschidă porţile, duşmanilor săi. Temporiză lucrurile, fiindcă voia să afle dedesubturile acelei afaceri, să vadă în ce fel ar putea anihila toate acele intrigi. Trimise deci la Prinţesa Palatină cerîndu-i un răgaz, dar cînd această Prinţesă văzu că, de fapt, ministrul urmărea cu totul altceva, şi că nu

mai putea întîrzia cu aducerea la îndeplinire a ceea ce se hotărîse, semnă patru tratate particulare cu cei pe care-i angajase în eliberarea prinţilor.

Primul tratat era cu ducele de Orleans, unde se stipula, printre altele, căsătoria ducelui de Enghien cu una dintre tinerele domnişoare de Orleans. El, care se părea că nu avea nici un interes în toată treaba asta, iată că avea unul, pentru care merita să se zbată. Cum această alianţă fusese primită cu braţele deschise, ea fu, pînă la urmă, ruptă tot atît de repede, căci prinţul de Conde n-o dori. Al doilea tratat fu semnat cu doamna de Chevreuse şi privea căsătoria prinţului de Conti cu fiica acesteia ; dar nici această alianţă nu avu mai mult succes decît prima. Al treilea tratat a fost semnat cu coadjutorul, pentru pălăria de cardinal pe care însă n-o căpătă pe această cale. Iar al patrulea, cu Châteauneuf, ca să. devină prim-ministru, în locul lui Mazarin. Acest ultim tratat' a fost semnat în secret, din pricina postului pe care-1 ocupa Châteauneuf, acesta fiind cancelar. Pînă la urmă, toate aceste lucruri se sparseră în capul lui Mazarin, care nu văzu decît mult prea tîrziu că ameninţările Prinţesei Palatine, aveau o bază reală. In 7, Parlamentul îşi trimise deputăţii la ducele de Orleans, pentru a-1 ruga să medieze între regină şi Parlament, redînd mai repede libertatea prinţilor. El le răspunse că va face cu plăcere acest lucru, că, de fapt, asta şi fusese intenţia sa. Prin comportarea sa, ducele se declară deci a fi de partea prinţilor. Regina rămase uluită ; dar cum prinţul nu-i dădu nici o explicaţie, crezu că se înşelase. în 18, regina îi primi pe deputăţii clerului, care îi adresară o foarte respectuoasă rugăminte, îri legătură cu acelaşi lucru şi mai ales în favoarea prinţului de Conti despre care pretindeau că făcea parte din tagma lor. In 20, încă bolnavă, regina primi, stînd în pat, acea faimoasă deputăţie a Parlamentului, care şi începuse a isca vîlvă prin zvonul pe care-1 lansă, ciim că ducele de Orleans trecuse de partea lor. Cei din Parlament, care

ţineau cu prinţii, spuseră răspicat că voiau să înceapă prin a o ruga pe
regină să-i elibereze pe prinzonieri şi că, dacă ea refuza, aveau să se slujească de puterea pe ca^e le-o dădea legea. Primul preşedinte Mole, fără să mai pomenească nici despre succesele regenţei, nici despre ultima bătălie, cîş- tigată, vorbi numai despre lucrurile rele din timpul regenţei, cu o libertate care întrecea orice măsură, exage- rîndu-le şi arătînd că toate erau în detrimentul autorităţii regale şi că toate se datorau comportării lui Mazarin. îi ceru reginei să-i elibereze pe prinţi, mai curînd poruncitor, decît umil, arătînd astfel că era la curent cu toate negocierile secrete şi făţişe, făcute în favoarea lor.

Regina se supără ; Mazarin, în ciuda obiceiului său de a-şi ascunde sentimentele, de astă dată păru, pur şi simplu, distrus. Ducele de Orleans, după ce ascultase cu atenţie acel discurs, îl dezaprobă ; Mademoiselle, care încă nu ştia prea bine ce se petrece, îmi spuse că roşise de două ori de mînie, şi că regina ar fi făcut mult mai bine, dacă l-ar fi aruncat pe preşedinte pe fereastră. Adevărul e că preşedintele Mole, — care era totuşi omul regelui şi care pînă atunci îl tot rugase cu vorbă bună pe Mazarin să-i elibereze pe prinţi — văzînd că aşa nu izbutise, acum sărise peste cal, dorind să-1 sperie şi, în. felul acesta, să consimtă.

In aceeaşi zi, Chandenier — care fusese scos din funcţia sa de căpitan al gărzilor — primi poruncă să ce- deze bastonul de căpitan şi să se retragă pe domeniul lui, dizgraţia! pentru a treia oară, căci era duşmanul făţiş al lui Mazarin. îşi afişa cu ostentaţie ura, şi cum mereu fusese prost tratat, păstrase împotriva lui nişte resentimente foarte puternice, deşi fusese chemat de două ori înapoi. Se împrietenise atît de tare cu coadjutorul, încît Mazarin socoti că e mai sănătos să-1 îndepărteze de la Curte. Regina îi dădu dreptate ministrului, deşi îl stima şi-1 aprecia pe Chandenier,

care era un om plin de calităţi. înainte de a pleca, ceru o audienţă reginei, care i-o acordă, stînd de vorbă cu el, destul de multă rame. Acesta îşi vărsă tot năduful împotriva cardinalului, în asemenea termeni, încît, la un moment dat, regina, ne- maiputînd suporta, îi spuse :

— Destul, Chandenier, destul !

După ce se răcori astfel, Chandenier părăsi Curtea pentru totdeauna, găsindu-şi în acea retragere o bucurie adevărată şi deplină.

Intre timp, Camera Conturilor veni şi ea s-o roage pe regină să-i redea libertatea lui Perault, intendentul prinţului de Conde, care fusese arestat, după cum v-am mai spus, în aceeaşi zi cu Prinţul. Discursul, foarte respectuos, fu ţinut de preşedintele Nicolaî. Regina îl lăudă pentru felul cum vorbise şi-i răspunse că găsea cererea întemeiată. Cardinalul, vrînd să evite furtuna pe care o simţea deasupra capului, dar neştiind încă din ce parte venise, se arătă a fi şi el de partea prinţilor şi,- pentru a da unele dovezi evidente — care să-i convingă şi pe unii, şi pe alţii — îi spuse mareşalului de Gramont că, în ce-1 privea, el le dorea deplina libertate şi că va încerca s-o convingă şi pe regină de acest lucru, dar că ducele de Orleans se va opune, fapt ce va constitui, fără îndoială, un obstacol peste care nu se va putea trece. Bineînţeles că toată lumea îşi bătu joc de el, făcîndu-1 „actor", fiindcă Mazarin habar n-avea de tratatele secrete ce se încheiaseră peste capul lui. Chiar ducele îşi bătu joc de vorbele cardinalului, răs- punzîndu-i mareşalului de Gramont, cînd acesta îi vorbi despre Mazarin, că nu era nevoie ca ministrul să-i pună lui acea afacere în spinare ; că, în ce-1 privea, el era gata să consimtă la eliberarea prinţilor ; apoi îi porunci — în calitate de prieten bun al prinţului de Conde — să le spună din partea sa reginei şi cardinalului Mazarin, că va face o declaraţie publică în legătură cu acest lucru, oricine! va dori majestatea sa. Regina fu surprinsă de cuvintele cumnatului oi. Ea spusese, cu destulă trufie, că

tot ceea ce făcuse Parlamentul pînă atunci, nu avuseşc alt rezultat decît să închidă şi mai bine porţile închisorii unde
se aflau prinţii. Abia acum îşi dădu seama cil de mult o deranja acea declaraţie a ducelui de Orleans. Mazarin a fost şi el. la început, foarte încurcat. Dar cum nu se gîndea decît în ce chip să-i înşele pe toţi, crezu că şi ceilalţi procedau la fel faţă de el şi că ducele de Orleans nu vorbise astfel, decît pentru a-1 tulbura şi pentru a-i face plăcere coadjutorului. Acesta a fost motivul pentru care nu s-a hotărît să-i elibereze pe prinţi. îi spuse totuşi mareşalului de Gramont, că era încîntat să aibă consimţămîntul ducelui de Orleans în privinţa eliberării prinţilor. îi mai spus că regina consimţea şi ea, şi încă din toată inima, la eliberarea lor. Imediat după asta, îi chemă pe ducele de La Rochefoucauld şi pe mareşalul de Sillery pentru a trata cu ei, trimiţînd totodată un om la Stenay, pentru a discuta cu doamna de Longueville şi cu mareşalul de Turenne. Toate acele lucruri se făcură cu foarte puţină tragere de inimă şi dintr-o parte,- şi dintr-alta şi eu ..succesul" menit să-1 aibă o negociere forţată, din care lipsea sinceritatea.

După deputăţia trimisă reginei, Parlamentul îi ceru acesteia un răspuns ; ea îi pofti pe magistraţi în odaia ei, unde cancelarul le făgădui tot ce doreau. Le spuse însă că mai întîi trebuia să trimită pe cineva la Stenay, ca să-i spună doamnei de Longueville să renunţe la ajutorul spaniolilor. Cancelarul îi asigură pe magistraţi, din partea reginei, că aceasta va redacta o abolire în favoarea prizonierilor. pe care le-o va trimite.

In 1 februarie, Parlamentul se adună din nou, căci Compania se îndoia de bunele intenţii ale reginei. Sigur că nu era deloc plăcut pentru o mare regină, să se vadă silită de supuşii fiului ei să facă un lucru pe care nu-1 dorea. Şi cum ei căutau mijlocul de a o obliga să se ţină de cuvînt şi să facă ceea ce le făgăduise, soarta le scoase în cale un mijloc care-i mulţumi pe deplin. Coadjutorul,

socotind că venise vremea să se dea pe faţă în privinţa sentimentelor sale faţă de prinţi, profită de această ocazie
şi spuse în Marea Cameră că eliberarea prinţilor era un bine necesar Statului şi poporului ; că toţi trebuiau să pună umărul şi să-i salveze pe prinţi ; că asta era părerea lui şi că avea poruncă de la domnul duce de Orleans să asigure Compania că alteţa sa regală dorea acelaşi lucru. Că ducele de Beaufort putea confirma ceea ce spusese el, mărturisind dealtfel că asta era şi dorinţa lui. Toţi rămaseră cu gura căscată, auzind aceste vorbe. Ei credeau — în urma călătoriei efectuată la Bordeaux — că, în privinţa prinţilor, ducele de Orleans era de aceeaşi părere cu regina. Aşa că aoeastă schimbare produse o bucurie de nedescris în întreaga Cameră. Toţi îşi dădură pe faţă sentimentele, dovedind că erau, cu trup şi suflet, de partea prinţilor. După şedinţă, coadjutorul îi spuse ducelui de Orleans ce făcuse şi cît o lăudase toată lumea pe alteţa sa regală pentru generozitatea sa. Ducele fu în culmea bucuriei. Şi, înainte de a-şi cerceta inima, ajunse să creadă şi el că era teribil de generos şi de bun închi- puindu-şi că făcuse o faptă de un curaj nebun. Dacă ducele nu s-ar fi învîrtit ca o giruetă, dacă ar fi fost statornic în sentimentele sale, rămînînd — aşa cum făgăduise — alături de regină — ar fi izbutit să-i elibereze pe prinţi şi să aducă pacea şi liniştea la Curte, purtarea lui fiind, în acest caz, demnă de laudă şi de stimă. Regina, care voia şi ea să-i elibereze pe prinţi, sigur că i-ar fi rămas profund îndatorată, dacă el i-ar fi dat o mînă de ajutor. Aceste fapte îl uluiră pe Mazarin, care văzu că toată lumea se ocupa acum de eliberarea prinţilor, fără să-şi poată explica ce anume se întîmplase, ce resorturi se declanşaseră schimbînd, peste noapte, toate inimile şi toate interesele şi dînd peste cap toate intrigile. În aceeaşi zi, ducele venind la Palatul Regal, cardinalul voi să vorbească cu el despre coadjutor şi să se justifice

pentru toate lucrurile rele ce i se puneau în cîrcă. In toiul acestei discuţii, pe ministru îl luă gura pe dinainte şi, vorbind despre Parlament, îl compară cu cel din Anglia, iar pe

unii frondeuri îi compară cu Fairfax şi cu Cromwell. Ducele, neştiind cum să scape de el, făcu pe supărat,ul din pricina acelor vorbe şi, părăsindu-1 brusc, se duse la regină. Le Tellier îl întrebă dacă tot ceea ce coadjutorul spusese în numele său, era adevărat. Ducele îi răspunse cu mîndrie că coadjutorul vorbise aşa cum îi poruncise el, fiindcă aşa îi dictaseră sentimentele, că era de acord cu tot ce se spusese şi cu tot ceea ce urma să se facă. Mazarin, văzînd că prinţii vor ieşi oricum din închisoare, fie că voia, fie că nu voia el, îi chemă imediat pe mareşalul de Gramont şi pe de Lyonne, trimiţîndu-i să discute cu ei. Goulas, secretarul ducelui de Orleans, îi însoţi pe cei doi, din ordinul stăpînului său.

A doua zi, ducele, îndemnat de coadjutor, trimise să-i cheme pe mareşalul de Villeroy şi pe Le Tellier, poruncindu-le să spună, din partea sa, reginei, că era foarte nemulţumit de cardinal, că acesta îi vorbise pe un ton insolent, şi că o poftea pe regină să-i facă dreptate. O ruga deci să-1 îndepărteze din Consliu pe cardinal, aducîndu-i la cunoştinţă că el nu va mai participa la nici o şedinţă a Consiliului, pînă ce Mazarin nu va fi înlăturat. Ii mai spuse mareşalului de Villeroy că, în calitate de locotenent general al regatului, de acum încolo el se va ocupa de persoana regelui. în ziua următoare, 3 februarie, ducele — care pînă atunci avusese o stimă deosebită faţă de regină — porunci gărzilor oraşului să aibă armele pregătite, interzicîndule categoric să primească porunci de la altcineva în afară de el. Le mai spuse de asemenea cancelarului şi lui Le Tellier să nu expedieze nimănui nici o hîrtie, fără asentimentul său. Totodată, îl trimise pe coadjutor la Parlament pentru a- le spune magistraţilor cît de mult dorea el să-i elibereze pe prinţi şi pentru a le declara că se certase cu Mazarin, cerîndu-i reginei să-1 alunge din Consiliu. Coadjutorul îşi îndeplini sarcina, anunţîndu-i pe magistraţi că duoele se certase cu cardinalul, pentru că acesta avusese îndrăzneala să compare Compania lor cu

Parlamentul Angliei, iar pe unii frondeuri, eu Fairfax şi Cromwell. Cel care relata aceste lucruri avu grijă să le umfle cît mai mult, pentru ca auditoriul să se înfurie cît mai tare ; apoi le mai spuse că domnul duce de Orleans îi trimisese vorbă reginei că nu va mai participa la nici un Consiliu, pînă ce Ana de Austria nu-1 va alunga pe Mazarin. Aceste vorbe produseră o hărmălaie fără precedent, în incinta Parlamentului. Toţi magistralii îşi manifestară făţiş ura împotriva cardinalului. Unii propuseră să-1 aresteze, alţii — în frunte cu preşedintele Viole — cerură să fie adus la Parlament ca să dea socoteală de felul cum administrase averea ţării şi ca să-şi ceară scuze pentru cuvintele jignitoare pe care le rostise la adresa Companiei. Coulon fu de părere să se trimită o deputăţie la regină, care să-i ceară să-1 alunge pe Mazarin din ţară, încheind cu cuvintele : „Trăiască regele ! Jos cu Mazarin !“

În aceeaşi zi, Mazarin veni la regină şi-i spuse de faţă cu toată lumea, că prevăzuse furtuna ce izbucnise. Analiză cauzele stuaţiei proaste de la Curte, puse aproape totul pe seama ambiţiei nemăsurate a coadjutorului şi spuse că, în ce-1 privea, era gata să plece, dacă înlăturarea persoanei sale putea să redea Franţei liniştea. Dar că, dacă regele şi regina nu voiau să se lipsească de el, va rămîne alături de majestăţile lor pentru a le sluji şi pe mai departe, şi că nu-şi va cruţa — în acest scop — nici onoarea, nici viaţa. O mulţime de ofiţeri superiori se oferiră să-1 ajute, iar unii chiar îl sfătuiră să cheme cîteva oşti şi să ţină piept Parisului. Dar el nu cuteză să meargă chiar atît de departe. Regina, şi mai interesată decît el să-i ferească de primejdii pe rege şi pe micul Monsieur, nu fu de acord cu nici una dintre propunerile făcute. Auzind de poruncile pe care le dăduse Monsieur lui Le Tellier şi mareşalului de Villeroy, fu îngrozitor de mîhnită, pentru că-şi dădu seama că trebuia să se teamă serios de cumnatul ei, care — deşi bun din fire — era în stare de

cele mai mari acte de violenţă, cînd asculta de sfaturile rele ce i se dădeau.

Aflată în această situaţie, regina — vrînd să vadă dacă puterea pe care-o avusese întotdeauna asupra lui nu i-ar putea fi de folos şi de data asta — îi trimise vorbă că voia să vină la el acasă, să-1 vadă, împreună cu domnul cardinal. Ducele îi răspunse, destul de nepoliticos, că n-o sfătuia să vină, fiindcă la el acasă n-ar fi fost în siguranţă. Regina îi trimise la rîndu-i vorbă că nu se temea de popor, că ştia că acesta o respecta, şi că voia să vină singură, pentru că înţelesese din răspunsul lui, că nu dorea să-1 vadă pe cardinal. Dar ducele de Orleans o rugă şi de astă dată să nu vină, pentru că în mod sigur n-ar fi în siguranţă. Ea îşi dădu în sfîrşit seama că cumnatul ei nu voia s-o vadă, aşa că se potoli.

Le Tellier mi-a spus mai apoi că, deşi certaţi, ea l-a chemat totuşi pe Monsieur într-o zi la ea, şi i-a spus că starea în care se afla ţara o speria ; că dorea din tot sufletul, pacea şi liniştea ; că avusese întotdeauna intenţii bune ; că-1 stima pe cardinal, pentru că era un slujitor credincios şi că se simţise întotdeauna datoare să-1 susţină ; că asta era părerea ei, dar că, cine ştie, poate că se înşela. Că, tocmai de teamă să nu se înşele, trimisese să-1 cheme ca să-i ceară sfatul, conjurîndu-1 — în numele regelui — să-i spună ce credea el că trebuia să facă, pentru a-şi îndeplini îndatoririle pe care le avea, şi ca să nu săvîrşească, fără voia ei, vreo greşeală. Le Tellier mi-a zis că Monsieur a fost surprins şi foarte încurcat, auzind o asemenea declaraţie. Şi că, neştiind într-adevăr ca să-i spună să facă,'a sfătuit-o să dea glas primelor sale impulsuri, conducîn- du-se după principiul că prima idee care-ţi vine e întotdeauna şi cea mai bună.

Vrînd să-şi desăvîrşească opera, ducele de Orleans seduse, cu noaptea în cap, în ziua de 4 februarie, la Parlament, cu intenţia de a da o hotărîre împotriva cardinalului Dealtfel, ţinea să-1 pună la locul lui pe primul preşedinte cară, în şedinţa precedentă, spusese

că, din moment ce Ana de Austria consimţea la eliberarea prinţilor, era just ca prizonierii să fie recunoscători reginei. Or, tocmai asta nu doreau nici Monsieur, nici frondeurii. Aşa că ducele de Orleans se duse, cum am mai spus, în 4 ianuarie, la Parlament, însoţit de ducii de Beaufort, de Joyeuse, dejletz, de coadjutor şi de numeroşi alţi mari seniori ai ţării. Luă cuvîntul şi vorbi mult şi foarte frumos. în astfel de ocazii, îţi puteai da lesne seama că ducele era un bărbat foarte instruit, inteligent, dibaci, plin de spirit şi care studiase temeinic în tinereţea sa. Informă Compania de motivele pe care le avea de a se piînge de cardinal. Exageră, cu bună ştiinţă, ceea ce zisese ministrul despre Parlament şi confirmă, cu gura lui, tot ceea ce spusese coadjutorul, privitor la prinţi. Declară că nu consimţise niciodată la întemniţarea lor, că aceştia fuseseră închişi de către regină în urma sfaturilor proaste pe care i le dăduse Mazarin, care ţinea să-i întemniţeze, ca să scape de ei. Le mai spuse că purtarea cardinalului era condamnabilă şi din alte puncte de vedere, că văzînd Statul ducîndu-se de rîpă şi Finanţele ţării la pămînt, nu mai putuse fi de acord cu regina, care ţinea să-şi păstreze ministrul. Că avusese întotdeauna faţă de ea multă simpatie şi respect. Că va continua să aibă aceleaşi sentimente, dar că-i spusese clar că nu va mai lua parte la Consiliu, decît după ce-1 va izgoni pe Mazarin ; că luînd această hotărîre, acum venise să-i întrebe ce trebuie să facă.

Declaraţia ducelui de OjJeans plăcu întregii Companii, care, de multă vreme îi purta sîmbetele, cardinalului. Primul preşedinte îi răspunse ducelui de Orleans — cu multe dovezi de stimă şi de respect, dar vrînd oarecum să-i mai modereze impetuozitatea — că mareşalul de Gramont şi plecase ca să-i elibereze pe prinţi ; că' dorea ca totul să se sfîrşească cu bine ; că regina, trimiţindu-1 pe mareşal să-i aducă pe prinţi, era bine să-i lase ei gloria eliberării lor ; că, în privinţa ministrului, poate că se gîndea la o soluţie mai puţin

dură, pentru că, la urma urmei, regii aveau totuşi dreptul să-şi aleagă ei singuri miniştrii şi că alteţa sa era un om mult prea bun ca să vrea să îşte un război pentru nişte resentimente trecătoare, care se puteau atît de lesne şterge.

în vreme ce în Parlament se discutau astfel de lucruri, la Palatul Regal regina se pregătea să dea peste cap şedinţa Companiei şi să se plîngă ea însăşi Parlamentului. Aşa că-1 trimise'acolo pe domnul de Rhodes, marele maestru al ceremoniilor, poftindu-i pe magistraţi să lase totul baltă şi să vină la Palatul Regal, unde erau chemaţi de rege. Primul preşedinte, cunoscînd intenţiile reginei, vru să încheie şedinţa. Dar ducele de Orleans se opuse şi propuse să rămînă toată lumea în sală pînă la înapoierea primului preşedinte şi a deputaţilor care urmau să se ducă la Palatul Regal, pentru a afla ce anume voia regina. Regenta îi primi pe cei pe care-i chemase, în galeria cea mică, în prezenţa întregii Curţi, cu boneta de noapte pe cap şi în cămaşă de noapte, fiindcă mai era încă bolnavă. Cardinalul stătea în picioare lîngă fotoliul ei, iar cancelarul stătea lîngă cardinal. Cel din urmă vorbi — ca de obicei — mult şi prost. Regina vorbi şi ea vreun sfert de ceas, mai sobru şi mai la obiect. Se plînse de coadjutor, din pricina căruia pierduse prietenia ducelui de Orleans, la care ţinea atît de mult. Le spuse că ea dorea mai mult ca ei să-i elibereze pe prinţi, le făgădui să facă acest lucru şi le arătă cît de tare o jignise cumnatul ei, care nu voise s-o primească să stea de vorbă cu ea. Primul preşedinte, care dorea eliberarea prinţilor fără amestecul Frondei, o rugă pe regină să-şi dea cu- vîntul că-i va elibera pe prinţi ; dar ea îi răspunse scurt că-şi arătase limpede intenţiile şi că meii mult de-atît n-avea ce le spune. Reîntorcîndu-se la Parlament, care-1 aştepta în plenul lui, primul preşedinte reproduse, cuvînt cu cuvînt, vorbele reginei. Contele de Brienne, secretar de Stat, care-1 însoţise la Palatul Regal, le spuse, de faţă cu

ducele de Orleans, că regina regreta enorm că pierduse prietenia cumnatului ei din pricina unor spirite răuvoitoare, că nu putea uita ofensa că nu voise s-o primească în vizită, deşi era încă slăbită după boala pe care-o avusese, dar că, trecînd peste aceste lucruri, era gata şi acum să se ducă să-1 vadă ca să-i explice că era întrutotul de acord cu el, în privinţa eliberării-prinţilor. Şi cum primul preşedinte începu a-1 pisa la cap pe Monsieur să stea de vqj?bă cu regina, aceasta îi răspunse că numai Compania avea dreptul să hotărască într-o asemenea problemă dificilă, care nu era de competenţa lui. Primul preşedinte mai adăugă cum că regina expediase un ordin la le Havre, pentru a-i scoate pe prinţi din temniţă. La care, ducele de Orleans spuse tare, că ordinul era fals. După o sumedenie de dis^ cuţii în contradictoriu, hotărîră, în sfîrşit, ca regina să fie rugată să dea o declaraţie privind nevinovăţia prinţilor, pentru a-i putea scoate din închisoare şi să mai fie de asemenea rugată să-1 alunge pe Mazarin din Consiliu, pentru ca domnul duce de Orleans, prinţ de sînge şi locotenent general al regatului, să poată participa la şedinţele Consiliului regal.

în aceeaşi dimineaţă, regina îmi făcu cinstea de a-mi spune că era hotărîtă să se ţină tare şi să nu-i elibereze pe prinţi ; că-şi bătea joc de toate hotărîrile Parlamentului şi că, avînd în buzunar cheile închisorii din le Havre, nimeni n-o putea sili să deschidă porţile. Champlâtreux, fiul primului preşedinte, se duse să-i spună chiar în aceeaşi zi cardinalului, că dacă voia să trimită repede ordinul de eliberare al prizonierilor, tatăl şi prietenii săi nădăjduiau că-1 mai puteau salva. însă, fără acest ordin, nu exista nici o nădejde de salvare pentru el. Arnauld, confidentul prinţilor şi al meu, veni să-mi spună, ca eu lă rîndul meu s-o avertizez pe regină, că dacă trimitea un ordin în aceeaşi zi, poate că domnul Prinţ i-ar rămîne obligat. Acel „poate", displăcîndu-i reginei, îmi porunci să-i spun lui Arnauld că nu

izbutisem să discut cu ea acea afacere. A doua zi, ducele de Orleans îi chemă pe ducele de Epernon şi pe mareşalul de Schomberg, unul colonel al infanteriei franceze, celălalt, al elveţienilor, şi le spuse că, fiind locotenent general al Coroanei, tinea să nu primească decît de la el ordinele legate de sarcinile lor. Ei îi răspunseră că ştiau cît respect îi datorau, dar că regele fiind prezent, depindeau de el. Toţi ceilalţi duci şi mareşali ai Franţei răspunseră cam la fel. Ducele de Mercoeur se arătă atît de ataşat faţă de cardinal, îneît Monsieur îl chemă imediat pe frate-său, ducele de Beaufort, ca să-1 pună la punct pe duce, eventual chiar să-i ardă şi o mamă de bătaie. Regina îi chemă pe mai marii oraşului, cărora le porunci să nu primească nici un fel de ordine decît de la rege, regină şi secretarii de Stat. Dar iată că, imediat după asta, îi chemă ducele de Orleans. Ei o întrebară pe regină dacă să se ducă. Regina — ca să nu arate că ar fi supărată pe cumnatul ei — le spuse că să se ducă, dar le interzise încă o dată să primească vreun ordin de la altcineva decît de la rege. Ei făgăduiră s-o asculte, dar rămaseră cu făgăduiala. Cancelarul de Châteauneuf şi mareşalul de Villeroy — cei care negociau în secret să-1 alunge pe Mazarin — erau însoţiţi de Le Tellier care, deşi nu era animat de aceleaşi intenţii, lăsă să se înţeleagă că nu-1 admira chiar din cale-afară pe cardinal. Aceşti ambasadori interesaţi, care făcură nenumărate drumuri între Palatul Regal şi palatul Luxembourg, reşedinţa lui Monsieur, îşi iubeau ţara, dar fiecare în felul său ; însă toţi trei urmăreau să ia locul lui Mazarin. Cancelarul, cel mai ahtiat după acel post, încheie cu ducele de Orleans şi cu amicii prinţilor un tratat particular, avantajos pentru Curte, tratat din care coadjutorul fusese exclus. Deci diz- graţierea sa şi fusese de-acum hotărâtă. Prietenii prinţilor, îneîntaţi să scape de şeful frondeurilor, pe care nu puteau să-1 sufere, se angajară să-i convingă pe prinţi să semneze şi ei acel tratat, care, într-adevăr, era

util Statului. Şi deşi tratatul diminua oarecum puterea domnului Prinţ, îl semnară toţi, bucuroşi că vor scăpa de coadjutor. Dar toate aceste negocieri particulare nu duseră la nici un rezultat, pentru că regina nu avea încredere în Villeroy, pe care-1 bănuia a se fi înţeles în secret cu Monsieur, ce se declarase deschis împotriva ei. Din păcate, bănuielile ei erau cît se poate de întemeiate.

în seara zilei de 5 februarie, avocaţii regelui trimişi de primul preşedinte, veniră s-o roage pe regină să-şi ţină cu- vîntul şi să-1 alunge pe Mazarin. Ea îi primi şi le spuse că le va da răspunsul a' doua zi. în situaţia în care se afla cardinalul, chiar şi o zi conta, pentru că întîrzia hotărîrea pe care Parlamentul se pregătea s-o rostească împotriva lui. A doua zi, adică în 6 februarie, Parlamentul se adună din nou. Toţi magistraţii se plînseră împotriva primului preşedinte care, în loc să se ducă el personal, la regină, îi trimisese pe avocaţii regelui, scuzîndu-se că nu era pregătit. Rumoarea din sala Parlamentului crescu brusc şi toţi începură să strige în gura mare :

— Cardinalul să fie alungat ! Cardinalul să' piară ! Jos cu Mazarin !

Toate acele furtuni îl supărară pe ministru, care se gîndi că ar fi mai bine să se retragă. Prietenii săi îi oferiră din nou soldaţi şi cîţiva mareşali ai Franţei, care să-i orîn- duiască o oaste. Dar aceste propuneri nu fură acceptate nici de regină, nici de Mazarin, care se temeau ca această rezistenţă să nu îndîrjească poporul şi să ducă la cine ştie ce mari neplăceri.

Doamna de Chevreuse — care, de cînd fuseseră întemniţaţi prinţii, părea a fi din nou foarte ataşată de regină, prefăcîndu-se a fi amica lui Mazarin — îl sfătui să plece pentru cîtva timp, pînă ce avea să se potolească furtuna. Ea îi făgădui reginei că, între timp, va face tot ce va putea să-1 împace cu ducele de Orleans şi că, mai tîrziu, îi va fi uşor să-1 determine pe duce să consimtă la reîntoarcerea cardinalului. Poate chiar ar fi şi făcut-o,

pentru a o obliga pe regină, sau dacă nu, atunci măcar de dragul intrigii. Dar, mai înainte de a o ajuta pe Ana de Austria, voia «ă se ajute pe sine, adică să-i vadă pe prinţi ieşiţi din închisoare, şi pe fiica sa măritată cu tînărul de Conti. Iată care era, în realitate, motivul care-o determinase să-1 sfătuiască pe Mazarin să plece. Doamna duoesă de Aiguillon îl sfătui şi ea pe Mazarin să plece, ascun- zîndu-şi, în dosul unor vorbe mari, antipatia pe care o nutrea faţă de el spunîndu-i că se va acoperi şi mai mult de glorie, dacă se va sacrifica pentru liniştea Statului şi mai ales a reginei.

Tulburat şi agitat, speriat şi frămîntat de diversele gînduri care-1 asaltau, necutezînd să recurgă la soluţii extreme. Mazarin se hotărî să se ducă la le'Havre şi să-i elibereze el însuşi pe prinţi. îi ceru reginei un ordin secret, semnat de ea, adresat lui Bar, prin care Ana de Austria îi porunci acestuia să execute punct cu punct, tot ce-i va cere cardinalul. Să fi crezut cumva ministrul că des- chizîndu-le el însuşi porţile închisorii, prinţii îi vor răs- mîne îndatoraţi şi se vor împăca cu el ? Dacă şi-a făcut asemenea iluzii, a îndurat o cruntă dezamăgire, fiindcă astfel de favoruri, făcute cu de-a sila, nu-i obligă la nimic pe cei asupra cărora se. revarsă. Cardinalul îi dezvălui planul său reginei. Ea se arătă de acord cu el, pentru că-i era greu să nu fie, cînd avea o părere atît de bună despre fidelitatea sa şi cînd îl iubea aşa cum îl iubea ea. în sinea ei însă, nu l-a aprobat, ba chiar era convinsă că acea călătorie putea să aibă unele urmări neplăcute. Vrînd să le evite, soooti că ar fi mai bine să plece din Paris şi ea, şi Mazarin. Dar nici acest plan nu se dovedi a fi bun, pentru că toată lumea era cu ochii pe ea şi nu putea face un pas, afară din oraş, fără să afle întreaga capitală.

Cardinalul, hotărîndu-se pînă la urmă să plece, veni la regină să-şi ia rămas bun, în seara zilei de 6 februarie. Ea stătu îndelung de vorbă cu el, în văzul întregii lumi, convinsă că-1 vede pentru ultima oară. Deşi era profund

mîh- nită, ca de obicei nu i se putea citi nimic pe chip. Şi cu toate că inima trebuie să-i fi fost plină de mînie, de ură, de ciudă şi de durere, nu lăsă să i se vadă nimic din toate aceste sentimente. Cred că niciodată n-am văzut-o mai liniştită şi mai calmă ca atunci. între timp, abatele de Palluau, valetul de cameră, veni să-i spună că străzile se umplu- seră de lume şi că toţi strigau : „La arme !“ Speriat, Mazarin îşi luă imediat rămas bun de la regină, se năpusti în apartamentul său, îşi puse o jachetă roşie şi o pălărie mare cu pene şi plecă pe furiş din Palatul Regal, urmat doar de doi dintre gentilomii săi. Ieşi pe Poarta Richelieu, unde-şi găsi slujitorii care-1 aşteptau cu cai gata pregătiţi [J]. Noaptea o petrecu la Saint-Germain ; la început voise să iasă din Paris pe Poarta Conferinţei, dar cum zvonul despre fuga sa şi începuse a se împrăştia, unul dintre prietenii săi îl sfătui să iasă pe altă Poartă, pentru că oamenii adunaţi în faţa Porţii Conferinţei aveau de gînd să-1 omoare. Abia atunci îşi dădu cardinalul seama că ceea ce-i spusese Prinţesa Palatină fusese adevărat şi că ar fi trebuit s-o creadă. îi scrise din Saint-Germain că plecase să-i scoată pe prinţi din închisoare şi că, conform făgăduielii pe care i-o făcuse, o roagă să-şi ţină cuvîntul şi să-1 determine pe prinţul de Conde să-se împace cu regina, de îndată ce va fi liber. Ea îi răspunse că se angajase să-i susţină pe prinţi, dar că, neputînd să-i sufere pe frondeuri, de îndată ce prinţii vor fi liberi, cea mai mare dorinţă a ei va fi să se alăture reginei, făgăduind s-o slujească cu credinţă. Ca s-o atragă de partea lui, Mazarin îi promise mari recompense, şi mai ales funcţia de supraintendentă a viitoarei regine, soţia lui Ludovic al XÎV-lea.

Prinţesa Palatină acceptă toate aceste favoruri, căci voia să se apropie de regină, singura care-i putea -oferi slujbe şi favoruri pe măsura neamului ales din care se trăgea şi a măreţiei familiei sale. Acceptînd aceste favoruri, ea o salva pe regină, oferindu-i acesteia mijlocul de a-1 susţine pe cardinal. Această prinţesă, isteaţă şi abilă, procedă de aşa manieră încît, pînă la

urmă, dădu peste cap şi pla-

[1] **Omer Talon spune că ar fi ieşit din Palat la unsprezece noaptea, pe poarta Richelieu, unde-1 aşteptau două sute dc călăreţi, gata pregătiţi de plecare (n.ed.fr.).** nuri le prinţilor şi pe ale frondeurilor. Mai întii potoli ardoarea impetuoasă a frondeurilor, apoi îl făcu pe prinţul de Conde să se rupă de ei, ceea ce schimbă sentimentele şi mai ales interesele tuturor actorilor.

Regina, după ce cardinalul plecă, rămase toată seara în cercul ei, discutînd diverse fleacuri. Păru neschimbată, ca de obicei. Toţi cei care o priveau, erau uimiţi ; căci era cu neputinţă să atribui acea nepăsare indiferenţei sau insensibilităţii. A doua zi, apropiindu-mă de ea, am întrebat-o sărutîndu-i mina — cum se simţea.

—- Poţi să-ţi dai seama şi singură, mi-a răspuns ea, tristă.

Şi cum avea multă încredere în mine, pentru a-şi dezvălui unele sentimente, mă luă cu ea în oratoriu şi-mi porunci să închid uşa.

— Ce zici de situaţia în care mă aflu ?

— Zic, doamnă, că e groaznică şi că aveţi nevoie de toată înţelepciunea domniei voastre, pentru a ieşi cu bine din ea. Vi s-a luat ministrul, cu forţa. Asta înseamnă o slăbire vădită a autorităţii domniei voastre ; dacă o veţi accepta, asta v-ar putea anihila cu desăvîrşire. Doamnă, i-am mai spus, vă rog să mă iertaţi că-mi îngădui să vă vorbesc astfel, dar zău dacă domnul cardinal, care e un om atît de înţelept şi de chibzuit, n-a dat dovadă de superficialitate, căci toţi cei care vă iubesc sînt foarte mîhniţi să vadă că suferiţi astfel din pricina greşelilor sale. Nu ştiu dacă n-ar trebui totuşi să alegeţi pe cineva, care să vă fie credincios şi care să nu fie vîrît în nici una din intrigile astea odioase ; cred că v-ar fi de mare folos în astfel de vremuri, cînd aveţi atîta nevoie de un sfat bun. Gîndiţi-vă bine, doamnă, i-am zis. Căci, în ce mă priveşte, eu nu-s în stare să hotărăsc în astfel de lucruri.

Tot ceea ce pot spune majestăţii voastre, e că sînt gata s-o slujesc cu aceeaşi credinţă ca şi pînă acum. Şi, cu toate că domnul cardinal m-a tratat întotdeauna prost şi nu mi-a făcut niciodată nici un bine, o asigur pe raajestatea voastră că sînt gata să fac pentru el, orice mi-aţi cere

După ce mă ascultă cu multă atenţie, Ana de Austria îmi răspunse :

— Ai dreptate, în tot ce-ai spus. Numai că e foarte greu să găseşti acel om dezinteresat, care să nu fie vîrît în nici o intrigă şi care să mă sfătuiască de bine. Neputînd judeca eu însămi lucrurile, cu nepărtinire, cred că sînt obligată să apăr un ministru care a fost alungat fără voia mea. Trag nădejde că bunul Dumnezeu se va milostivi de băiatul meu şi că nu-1 va fa.ee să fragă ponoase dţn pricina cardinalului. Ştiu — aşa cum ai spus — că Mazarin are multe cusururi şi că a făcut şi mai multe .greşeli. Dar mai ştiu că e foarte bine intenţionat atît faţă de rege, cît şi faţă de mine. Că a rezolvat multe din treburile ţării, atunci cînd a fost lăsat s-o facă ; că primii cinci ani ai regenţei mele au fost fericiţi şi că fiind trădat tocmai de cei care-i erau mai îndatoraţi, ca de pildă, Villeroy, sigur că o astfel de nelegiuire i-a fost vătămătoare. Iar acest lucru mi se pare că mă obligă să am şi mai multă milă faţă de ei !

Rostind aceste cuvinte, căzu într-o profundă reverie. După o vreme, îmi spuse : Nu vreau să mai discut nimic privitor la acest.capitol. Fiindcă, dîndu-mi seama de situaţia în care mă aflu, m-aş înfricoşa. în ce te priveşte, recunosc că domnul cardinal nu s-a purtat prea bine cu dumneata. Să ştii însă că mi-a plăcut cum ai vorbit. Ai dovedit încă o dată că ai inimă bună. Dealtfel, trebuie să-ţi mărturisesc că eu te stimez foarte mult şi-jni asum sarcina să vorbesc eu el, ca pe viitor să te aprecieze aşa cum meriţi.

Şi se ţinu într-adevăr, de cuvînt. Cardinalul, după obiceiul lui, îmi făgădui marea cu sarea, dar nu m-am

ales decît cu promisiunile.

În ziua aceea, regina.a fost cum nu se poate mai calmă. Seara, aflîndu-se cu doamnele sale de onoare în cabinetul cel mic, după ce l-a ascultat o vreme pe Nogent — care

istorisea aceleaşi vechi şi răsuflate baliverne — regina, fă- cîndu-mi semn să mă apropii de ea, mi-a spus în şoapta :

— Mărturisesc că ceea ce debitează omul ăsta, mi se pare mai ridicol ca niciodată !

Apoi, după *ce rămase* o vreme pe gînduri, adăugă : Aş vrea să fie tot timpul noapte ; căci, deşi nu pot dormi, tăcerea şi singurătatea îmi plac ; ziua nu văd decît oameni care mă trădează !

Capitolul X

1651. — Neliniştea pricinuită de plecarea cardinalului. — Purtarea urîtă a ducelui de Orleans faţă de regină.

— Parlamentul îl alungă pe Mazarin (9 februarie 1651).

— Prinţul de Conde se ceartă cu doamna de Chevreuse şi cu coadjutorul. — Conde se ceartă şi cu primul preşedinte al Parlamentului, cu ducele de Bouillon şi cu Turenne.

— Comportarea lui Conde, care obţine

guvernămîntul din Guienne,

în timp ce toate vechile neînţelegeri începeau să* se descurce, alte evenimente prinseră a umple scena. Nobilimea nu vedea peste tot decît confuzie : Parlamentul acţiona ca şi cum ar fi fost stăpînul regatului, clerul se aduna şi-şi vedea doar de interesele sale. Cînd prinţii,

seniorii şi gentilomii observară că toate Corpurile legiuitoare luau parte la treburile publice, hotărîră să-şi revendice drepturile şi cerură adunarea Statelor Generale. Regina, care nu mai ştia nici ea ce e rău şi ce e bine, şi care — aşa cum spruiea marchizul de Seneterre — asculta de orice sfat, la început fu de acord cu această idee, numai fiindcă nu convenea Parlamentului. înainte de eliberarea prinţilor, clerul şi nobilimea trimiseră mai multe deputăţii la regină, toate cu scopul de a o ruga să-i elibereze pe prinţi. După ce nobilimea i-a văzut ieşind din închisoare, l-a trimis pe marchizul de Sourdis la Monsieur pentru a-i .mulţumi şi pentru a-1 ruga să consimtă atît el, cît şi prinţul de Conde la o adunare a nobilimiiCînd cei doi prinţi văzură că se ajunsese la adunarea Statelor Generale, vrură să se servească de acest lucru pentru unele planuri mult mai mari; socotind că aveau de partea lor Parlamentul şi pe mulţi dintre nobili şi clerici, vrură să devină stăpînii Franţei. Planul era să pună mina pe Paris, unde norodul ţinea cu ei şi unde, înainte de majoratul regelui, care se apropia, să ceară revenirea la vechea lege care interzicea

majoratul regelui la o vîrstă atît de fragedă [XI] [XII]. Dar nădejdea lor de a-i smulge regenţa Anei de Austria şi de a deveni stăpînii ţării, se dovedi a fi vană Regina — informată despre planurile lor, dar bine sfătuită şi instruită — se opuse categoric la o asemenea lege, fiind susţinută chiar de primul preşedinte al Parlamentului şi de aproape toată Compania, care era, din principiu, împo

XI' [1] **Această adunare a nobilimii, convocată de toate partidele Franţei pentru a obţine eliberarea prinţilor din mîinile lui Mazarin, a avut loc. cu toate intrigile Curţii. înainte de a se dizolva, la cererea expresă a reginei şi a ducelui de Orleans, ea a votat convocarea Statelor Generale (n.ed.fr.)**

XII Adică la treisprezece ani.

triva Statelor Generale, din pricină că-i subminau puterea. şi pentru că cuvintele de „starea a treia “ nu-i conveneau.

- Cancelarul Châteauneuf îi susţinea pe cei care cereau convocarea Statelor Generale. Autoritatea reginei îl lăsa rece, iar pe deasupra, ştia că primul preşedinte nu-1 putea suferi. Spre marele său regret, văzu că regina începuse a cîştiga teren şi că — sprijinită de Parlament — mai mult ^a sigur că avea să cîştige partida. Iată de ce îi sfătui pe prinţi să convoace totuşi Statele Generale, la Tours, în t octombrie adică imediat după majoratul regelui. Regina, nemaiputind da' înapoj. de data asta se văzu obligată să consimtă, spre marele regret al celor din Parlament. Se consolară totuşi, gîndindu-se că atunci regele va fi major şi Ana de Austria va avea suficientă

ü

în 19, ducele de Orleans trimise după părintele Paulin, iezuit, duhovnicul regelui, ca să-i spună că-1 ruga s-o avertizeze pe regină, că convocarea Statelor Generale, după majoratul regelui, nu convenea nimănui; că se temea de noi dezorfiini în Stat; că ea ar fi trebuit să ştie că, în trei zile, întreg Parisul va fi trecut prin foc şi sabie. Părintele Paulin îi spuse reginei tot ce-i zisese Monsieur, însoţindu-şi vorbele de un tablou înfricoşător a ceea ce putea să se întâmple. Regina îl ascultă foarte calmă, fiindcă îşi dăduse seama că aceste vorbe aveau

[1] **Regele devenea major în 5 septembrie. A convoca Statele Generale înainte de majoratul regelui. însemna pentru regină să se expună la ceea ce ducele de Orleans — sfătuit de coadjutor şi de duşmanii lui Mazarin — dorea să obţină de la Statele Generale ; prelungirea regenţei, care urma să-i fie încredinţată lui, ceea ce nu mai era cu putinţă dacă, între timp, regele ar fi fost declarat, major. Iată de ce regina, care se temea să nu fie dată deoparte şi vîrîtă în vreo mănăstire, se opunea cu atîta îndrjire la convocarea Statelor Generale, înainte de majoratul regelui (n.ed.fr.)**

putere să dejoace planurile celor care-i puseseră gînd rău.

menirea s-o sperie .şi s-o determine să convoace Statele Generale înainte de majoratul regelui. Văzu foarte clar că interesele ei se băteau cap în cap cu interesele prinţilor şi că, după ce aceştia îl alungaseră pe Mazarin, îşi puseră în minte să-i facă.zile amare.

în seara aceleiaşi zile, ducele de Orleans şi prinţul de Conde veniră s-o vadă. Ea îi spuse ducelui că, dacă voise s-o sperie prin cele transmise de părintele Paulin, se ostenise degeaba, fiindcă nu izbutise. Ducele şi prinţul de Conde insistară ca Statele Generale să se ţină înainte de majoratul regelui, urmărind prin asta — ziceau ei — să mulţumească adunarea nobilimii, care nu voia să se risipească înainte de a obţine acest luciu. Dar regina se ţinu tare şi nu vru să cedeze pentru nimic in lume. Ba chiar îi vorbi prinţului de Conde cu oarecare trufie, arâtîndu-i că nu se temea nici de el, nici de ducele de

τ

Palatul Regal, îi raportă reginei că ducele de Orleans o ruga să accepte ca adunarea Statelor Generale să aibă loc măcar cu cinci sau şase zile înainte de majoratul regelui. Dar regina nu cedă nici în faţa acestui ultim atac. Cum îi era teamă ca aceste ultime zile să nu-i fie funeste, rezistă cu şi mai multă dîrzenie. Ducele de Orleans se zbătu ca un disperat să convingă Parlamentul să convoace Statele Generale şi fără aprobarea reginei'; dar cum interesele schimbă sentimentele oamenilor, văzu că nu se mai bucura de atâta încredere ca odinioară şi că nici magistraţii, nici burghezia nu mai ţineau chiar atît de tare cu prinţii. Discuţiile se lungiră pînă în ajunul declarării majoratului. Cînd ducele văzu că nu mai poate face nimic, ®e năpusti iarăşi asupra lui Mazarin, susţinînd că, de fapt, regina nu făcea decît ceea ce-i scria el de la Brulh, unde îşi avea reşedinţa ; că se înconjurase de mazarinişti ; că nu putea răspunde de liniştea Statului

Orleans. Pînă la urmă, cei trei se despărţiră foarte nemulţumiţi unii de alţii. A- doua zi, cancelarul se duse la palatul Luxembourg, pentru a pune capăt acestui diferend. înapoindu-se la

vien şi doamna de Navailles nu fuseseră alungaţi de Curte ; că toate acele persoane fiind slugile credincioase ale cardinalului, regina nu făcea decît ceea ce o sfătuiau ele.

Navailles. era uri gentilom de familie bună, frumos alcătuit şi om de treabă. Cînd Masarin plecase din Franţa, îi dăruise brevetul de duce [XIII] şi o rugase pe regină să-I ajute să se însoare cu domnişoara de Neuillant, pe care o preţuia foarte mult, pentru că era o fată deşteaptă, de neam mare şi foarte bogată. Această căsătorie făcîndu-se în taină, la Palatul Regal, şi trebuind să aibă consimţămîn- tul reginei, ducele de Navailles trudea fără încetare pentru cardinal, ca să se plătească de obligaţiile pe care le avea faţă de acesta ; doamna de Navailles, după ce-şi anunţă în mod public căsătoria, rămăsese lîngă regină pentru ca, prin soţul ei, să menţină corespondenţa cu cardinalul: el îi scria ei, comunicîndu-i toate dorinţele lui Mazarin; am văzut- aproape toate acele scrisori ; căci doamna de Navailles, devenind prietena mea, după cîţiva ani mi le-a arătat. Iată deci motivul pentru care ducele de Orleans s-a apucat să vorbească despre ea, în Parlamentul care a rămas uimit ; căci sexul nostru se bucură totuşi de unele privilegii, care-1 scutesc de a fi pomenit în locuri publice. Ducele de Orleans voia să-1 alunge şi pe Le Tellier, fiindcă era ataşat cardinalului. Aici ducele era întrutotul de acord cu domnul Prinţ care se plîngea de Le Tellier, fiindcă socotise întotdeauna că-i era prieten şi, cînd colo, el îl abandonase, neavertizîndu-1 atunci cînd fusese arestat. îl blama pentru un lucru pentru care, de- fapt, trebuia lăudat. Fiindcă n-ai voie să trădezi niciodată secretele stăpînului tău şi, cu atît mai mult, pe cele ale Statului. Cancelarul, care contribuise la alungarea lui Mazarin ca să-i ia locul, văzînd că regina

XIII **De fapt, acest brevet fusese dat tatălui său, pentru ca el să se poată- bucura de avantajul că era fiul unui duce (n.ed.fr.).**

nici nu-1 bagă în seamă, se Umplu de amărăciune şi de durere. Văzuse că regina nu avea încredere în el şi că-1 privea ca pe un duşman. încercă pe toate **căile să-i cîştige încrederea, afirmând cum că-i era deosebit de ataşat; se oferi să ee rupă de ducele de Orleans şi de orice persoană care-i dădea de bănuit reginei ; se oferi s-o împace cu prinţii şi-i spuse pe şleau că va gă6i în el un prim-ministru mult mai de soi decît cel pe care-1 pierduse. Regina se arătă plină de bunăvoinţă faţă de el dar, în realitate, nu puse preţ pe nici una din făgăduielile sale ; dealtfel, nu făcea parte dintre persoanele care să-şi schimbe prea lesne părerile. Cancelarul — cu experienţa sa — putea să-şi dea seama că nu avea nici o şansă să ocupe locul cardinalului ; dacă ar fi fost** cît de cît **perspicace, ar fi văzut că toţi prinţii care** complotaseră **împotriva reginei şi a cardinalului, nu se aleseseră** cu altă **răsplată decît cu căinţa.**

Pentru a-i mulţumi pe prinţi, care cereau întruna **îndepărtarea miniştrilor şi prietenilor cardinalului,** regina **se oferi, cu consimţământul lui Le Tellier, ca** acesta să **n-o mai slujească şi să fie înlocuit de altcineva.** Această **propunere făcu să se creadă că regina avea de** gînd să-i **alunge pe toţi cei ce fuseseră pomeniţi în Parlament. Regina, temîndu-se ca acest zvon să nu-i dăuneze,** declară **în mod public că dacă prinţii nu voiau să mai vină la Consiliu, prefera să-1 ţină singură decît să mai** alunge pe **cineva. La care prinţii îi răspunseră că nu vor** veni şi că **n-avea decît să facă ce voia. Cancelarul fu de** părere să **amîne Consiliul, cu nădejdea că între timp va găsi vreo cale de împăcare. Dar regina îi porunci să-1 ţină, spunîndu-i categoric că doar voinţa ei conta în această afacere, în aceeaşi seară, prinţii — miraţi de fermitatea ei — veniră** s-o **vadă ; şi pentru că porţile**

Parisului mai erau încă **păzite, ducele de Orleans se grăbi să îndepărteze gărzile, ştiind că acest lucru o necăjise pe regină, rugînd-o să le poruncească să se retragă. Regina consimţi, căci, începînd din acea clipă, era libera să plece din Paris, oricînd ar** fi **dorit. Neputîndu-1 suferi pe cancelar, regenta voi** să-i
dea marele sigiliu lui Seguier, care o slujise cu credinţă după ieşirea prinţilor din închisoare şi care — rupindu-se de prinţul de Conde — se legase s-o slujească la fel de bine. De asemenea, îl primi în Consiliu pe Mathieu Mole, primul preşedinte al Parlamentului. Mareşalul de Gramont — prietenul lui Chavigny — Longueil, care devenise cancelarul 'personal al reginei, şi alţi cîţiva îi cîştigară de partea lor pe Servien şi pe de Lyonne, şi — cu toţii — interveniră pe lingă regină, ca să-1 recheme la Curte pe Chavigny. O sfătuiră că, dacă voia să se bucure de o oarecare încredere din partea Parlamentului, era bine să se prefacă faţă de toţi că nu-1 mai voia pe Mazarin şi că-1 prefera pe Chavigny, cel mai mare duşman al său. Lui Servien şi lui de Lyonne ideea li se păru bună pentru că doreau să aibă un prieten în Consiliu, care să-i pună bine cu prinţul de Conde, pe care şi începuseră a-1 privi ca pe protectorul lor. Regina scrise la Brulh cardinalului, expli- cîndu-i că reîntoarcerea lui Chavigny era necesară, pentru a arunca praf în ochii poporului; şi că, în plus, era mult mai bine să-i aibă pe Chavigny şi de Mole în Consiliu, decît pe Châteauneuf, pentru' că acesta era mult mai periculos cu intrigile lui, decît Chavigny, de care acum nu mai aveau de ce să se teamă. Cardinalul consi-mţi, pentru că cea mai mare dorinţă a sa era să scape de Châteauneuf. Am citit cu ochii mei acest lucru, într-una din scrisorile trimise de Mazarin doamnei de Navailles. Seneterre nu ştiu nimic de reîntoarcerea lui Chavigny ; i se ascunsese cu grijă acest lucru. Mai întîi, pentru că nu

putea să-1 sufere, iar în al doilea rînd, pentru că se simţea foarte legat de Châteauneuf. Dar cum nu-i aprobase purtarea cancelarului şi cum, între timp, se ataşase de regină, se consolă repede cu hotărîrea pe care o luase regenta, de a-1 alunga pe cancelar. în ceea ce-1 privea pe Chavigny, se hotărî să i se opună, ori de cîte ori va putea, «ocolind că Mazarin îi va rămîne obligat, din moment ce accepta.se reîntoarcerea hui Chavigny numai pentru simpiui motiv că era duşmanul neîmpăcat al cardinalului. Am văzut deci cu mirare, că ura se poate manifesta la fel ca şi prietenia. Dar, de fapt, n-are nici un rost să ne mirăm, fiindcă interesul e în stare să ne joace tot felul de renghiuri ; el e stăpînul inimilor, el eîrmuieşte lumea, el îi determină pe oameni să săvîrşească fapte bune ori rele, care iscă ura sau care dau impresia unei calde amiciţii, pe care cei de la Curte ar avea-o, chipurile, unii pentru alţii. Chavigny sosi deci în 2 aprilie şi, în seara aceleiaşi zile, regina îl primi în oratoriu, unde ajunse pe o scară dosnică, scară ce ducea în acel loc unde nu-i poftea decît pe cei pe care voia să-i ascundă de ochii celor ce-o pîndeau.

A doua zi, ducele de Orleans — care habar n-avea de reîntoarcerea lui Chavigny, fiindcă regina nu-i spusese nimic — se arătă îngrozitor de jignit. Veni valvîrtej la Palatul Regal, pornit rău împotriva cumnatei sale, urmat de prinţul de Conde care, dimpotrivă, era foarte bucuros. Dar, conform principiilor Curţii, Conde îşi ascunse sentimentele, de teamă să nu-1 ofenseze pe Monsieur care clocotea de ciudă. îi spuse reginei, de faţă cu o duzină de persoane, că se mira nespus de tare de faptul că, avînd rangul pe care-1- avea şi deţinînd un loc important în Consiliul regal, regina îl rechemase pe Chavigny, fără să-i sufle o vorbă, dîndu-i, în felul acesta, cea mai grăitoare dovadă de dispreţ şi de neîncredere. Regina îi răspunse, foarte trufaşă, că şi el făcuse o

mulţime de lucruri, în ultima vreme, fără s-o consulte, aşa că n-avea nici un rost să i se pară ciudat că şi ea precedase Ia fel ; că pe vremea cînd se purta cu ea ca un frate, ştia bine că nu-i ascunsese nimic, nici chiar cele mai neînsemnate fleacuri şi că el fusese primul căruia îi ceruse întotdeauna părerea ; dar că felul său de a se purta, o obligase şi pe ea să şi-1 schimbe pe al ei ; că era foarte necăjită că iubitul ei cumnat o determinase să facă acest lucru. El îi răspunse că nu făcuse nimic altceva, decît să se apere ; că ea începuse a nu mai pune preţ pe prietenia lui, trimiţîndu-i pe prinţi la le Havre, în ciuda împotrivirii sale ; că Mazarin fusese cel care-1 jignise primul; că, pe urmă, nu-i mai rărpăsese altceva de făcut, decît ceea ce era obligat să facă în interesul său şi pentru apărarea persoanei sale.

în timp ce regina şi cumnatul ei se certau astfel, am observat că prinţul de Conde asculta, dar nu scotea o vorbă ; sînt ferm convinsă că, în adîncul inimii sale, era chiar bucuros de acea dispută, fiindcă, la un moment dat, i-am zărit un surîs în colţul gurii. în vremea asta, deputăţii Parlamentului sosiră la Palat, fapt care o obligă pe regină să pună capăt discuţiei aprinse cu cumnatul ei, ca să .asculte observaţiile primului preşedinte în legătură cu cardinalii. Cred că v-am spus, nu mai ştiu pe unde, că Parlamentul propusese să fie excluşi toţi cardinalii din funcţiile ministeriale. Primul preşedinte, după ce pomeni deci tie Mazarin, aduse vorba despre coadjutor, spunând despre el că era un om extrem de ambiţios, că punea tot timpul la cale cîte o intrigă menită să tulbure liniştea publică şi pe cea a familiei regale, şi că era drept să nu i se dea nici o slujbă. Ducele de Orleans se înroşi de mînie. Simţi că, de fapt, acele cuvinte lui îi erau adresate, că i se aducea astfel la cunoştinţă că regina nu fusese cîtuşi de puţin părăsită, că Parlamentul se întorsese din nou către ea şi că nebunia cea mai mare a unui om e să se încreadă în semenii săi. Regina, în loc să spună, ca de obicei, că le

va cere părerea lui Monsieur şi domnului Prinţ înainte de a le da un răspuns, încă mâniată pe cumnatul ei, ii răspunse primului preşedinte, că era de acord cu cererea Parlamentului, adăugind — in mod foarte judicios — că socotea că putea proceda astfel, fiindcă atît Monsieur cît şi prinţul de Conde fuseseră în sală cînd Parlamentul propusese acest lucru. Apoi se întoarse spre cancelar şi-i porunci să aprobe şi să parafeze, chiar în acea clipă, cererea. Auzind cuvintele atît de categorice ale reginei, doamna de Chevreuse roşi, la rîndul ei, căci îşi dădu imediat seama că şi coadjutorul, şi Châteauneuf fuseseră lipsiţi de posibilitatea de a avea totodată şi pălăria de cardinal şi funcţia de ministru. Dar cum şi fuseseră depuse pînă atunci nenumărate diligenţe pentru a-i excepta de la această regulă pe cardinalii francezi, atîtea intrigi se ţesură şi se răsţesură, încît, pînă la urmă, legea fu eludată şi se împotmoli.

Această ceremonie odată isprăvită, prinţii plecară. Ducele de Orleans cu inima plina de mîhnire şi tristeţe, prinţul de Conde vesel şi mulţumit. Ceea ce-1 necăjise pe Monsieur în legătură cu coadjutorul, îl bucurase pe Conde ; în plus, acesta mai avea un motiv să fie vesel : reîntoarcerea lui Chavigny, omul său de încredere. Regina, ieşind din galerie unde se ţinuse Consiliul, intră la ea în cabinet, unde-1 primi, de faţă cu toată lumea, pe Chavigny, tra- tîndu-1 cu multă bunăvoinţă. Cei care-1 ajutaseră să se reîntoarcă, se bucurară văzînd cît de bine era tratat; dar cardinalul, care-1 acceptase de nevoie, îi socoti duşmani pe toţi cei care-1 ajutaseră pe Chavigny să revină la Curte şi şi-i scoase din inimă. în vreme ce în cabinetul reginei se; petreceau cele spuse mai înainte, cancelarul — care-1 ura pe Chavigny şi care simţea cum i se apropie dizgraţie- rea — rămas singur în galerie, sprijinit în colţul mesei, căzuse pe gânduri, mîhnit şi încurcat. Acea funcţie, la care rîvnise atîta, nu-i adusese nici o satisfacţie, ci numai necazuri. Fusese

exclus din toate marile afaceri. Abia în acel moment îşi dădu seama că-şi va pierde slujba, fiindcă abia atunci realiza că regina nu primenise Consiliul ca să-i facă în necaz lui Monsieur, ci din cu totul alte motive. Ajungînd acasă, după două ceasuri regina trimise să-1 cheme ; apoi îi porunci să părăsească slujba de oaneelar şi să-i predea marele sigiliu. După ce scăpă de Château- neuf, Ana de Austria trimise după fostul cancelar Seguier, iugîndu-1 să revină la Curte şi să-şi reia funcţia de cancelar al Franţei. Cît suferi Châteauneuf cînd se văzu îndepărtat din slujbă, e greu de exprimat; numai un ambiţios
fără margini cred că şi-ar putea face o idee.. La început, se gîndi să se dtîcă şi. să depună sigiliul în mîna lui Monsieur, rugîndu-1 pe acesta să-1 protejeze şi să-1 ajute să rămînă în slujbă, împotriva dorinţei reginei. După ce i-a dus totuşi sigiliul Anei de Austria, s-a căit amarnic că n-a procedat aşa cum plănuise la început. Acest om avea şi mari cusururi, dar şi mari calităţi. Era ferm, îndrăzneţ şi dornic de glorie ; se pricepea la intrigă şi avea o mare experienţă în afacerile Statului ; era respectat deopotrivă şi de prieteni, şi de duşmani, cărora le refuza, fără jenă, şi unora şi altora, ceea ce socotea el că nu li se cuvine, fără ca nici unii, nici ceilalţi să aibă curajul să se plîngă. Avea destule pe conştiinţă, printre care şi moartea nevinovatului mareşal de Marillac, pe care-1 trădase în mod laş, pe vremea domniei lui Richelieu, pentru a-şi satisface ambiţia şi a-şi potoli setea de mărire. în plus, mai avea un cusur care-1 făcea ridicol : îi plăceau prea mult femeile. Linguşelile şi laudele lor îi mergeau la inimă. Iar femeile, ca să-şi poată satisface interesele, ştjindu-i slăbiciunea, îl lăudau cît le ţinea gura. Adevărul e că Châteauneuf parvenise piin femei, căci intrigile şi laudele lor contribuiseră din plin la măreţia şi la averea sa, dar şi la faptul că-1 făcuseră să fie dispreţuit. în afară de aceste pete ruşinoase se mai poate spune că, dorind să ajungă pe

treapta cea mai înaltă, a fost în stare de cele mai jalnice josnicii, care nu fac cinste nici măcar unui bărbat de cea mai proastă condiţie.

Vestea dizgraţierii acestui om, ajungînd la urechile ducelui de Orleans, acesta se tulbură, mîniindu-se cumplit. Tună şi fulgeră împotriva reginei, jurîrid să se răzbune crunt pentru acest afront. Coadjutorul, sau Montresor — din ordinul său — sau poate chiar amîndoi, îi spuseră ducelui de Orleans că, din moment ce regina făcuse uz de calitatea ei de regentă, era cazul să facă şi el uz de calitatea sa de locotenent general al regatului, drept pentru care îi propuseră să le poruncească burghezilor să ridice armele.

Ducele de Beaufort îşi -oferi şi el spada, susţinînd că era gata să aţîţe norodul ; că era bine să se ducă la Palatul Regal 6ă-l ia pe rege, apoi să-1 izgonească pe Chavigny, iar dacă acesta ar fi opus rezistentă, să-1 ucidă şi să-1 arunce pe fereastră. Am aflat că s-a propus — cu această ocazie — tot ce putea fi mai crud şi mai sîngero6, pînă şi împotriva reginei. După toate aparenţele, punerea. în practică a acestor propuneri era dorită cel mai mult, de coadjutor. Sigur că Châteauneuf a avut şi el momente în care s-a simţit ispitit de dorinţe criminale, cei doi oameni — coadjutorul şi fostul cancelar — fiind stăpîniţi, în egală măsură, de cele mai cumplite patimi ce pot sălăşlui într-o inimă omenească. Doamna de Chevreuse luă şi ea parte la mîhnirea lui Monsieur, cu atît mai mult cu cît era profund îndurerată de înlocuirea lui Châteauneuf. Dar n-am auzit să se fi numărat printre cei care cloceau planuri de răzbunare împotriva reginei. în schimb, am auzit despre Mademoiselle cum că s-ar fi agitat foarte tare să dreagă reputaţia oarecum ştirbită a lui Monsieur şi că — fiind nemulţumită de regină — i-a hiat partea tatălui ei. Prinţul de Conde, care fusese şi el de faţă la toate acele propuneri smintite, după ce se dezvinovăţi, lămurin- du-1 pe ducele de Orleans că el nu contribuise în nici un fel la rechemarea lui Chavigny, şi după ce-1 asigură că, orice s-ar întîmpla, va rămîne de partea lui, declară că nu era de acord cu propunerile atît de pătimaşe ce fuseseră făcute, mai întîi pentru că ar fi fost dificil să fie puse în practică, şi apoi pentru că erau nedemne. Apoi adăugă cum că era gata oricînd să se aşeze în fruntea oştilor sale şi 6ă-şi verse ultima lui picătură de sînge, pentru Monsieur dar că nu va lua niciodată parte la nişte fapte pe oare, orice om cu o fărîmă de bun-simţ, le-ar dezaproba.

Aceste vorbe înţelepte îi făcu să amuţească pînă şi pe **cei mai îndrăzneţi, pentru că judecata şi autoritatea** au, **laolaltă, putere multă. Prinţul de Conde voia — după cum v-am mai spus — să obţină de la regentă guvemămîntul** din Guienne, aşa că se silea din răsputeri s-o oblige în vreun fel. Înlăturînd de deasupra capului ei acea furtună cumplită pe care .se pregăteau s-o dezlănţuie coadjutorul şi Châteauneuf, îi făcea un mare bine Anei de Austria. Aşa că numai prinţului de Conde i s-a datorat onoarea de a fi stăvilit acel plan sîngeros care, mai mult ca sigur, ar fi dus la o a doua noapte a Sfîntuiui Bartolomeu, cu singura deosebire că de astă dată n-ar fi fost căsăpiţi hughenoţii, ci mazariniştii. Doamna de Longueville mi-a mărturisit mai târziu, că a fost convinsă, în acea zi, că Parisul va fi trecut prin foc şi safcie ; că a fost îngrozitor de speriată, că n-a putut închide ochii toată noaptea şi că, spre dimineaţă, văzînd că planul coadjutorului nu se realizase, se aruncase pe patul fratelui ei, aşa îmbrăcată cum era, odihnindu-se cîteva ceasuri. Că i-a trebuit multă vreme pînă să-şi revină, pînă într-atît fusese de mâhnită şi de înfricoşată de ceea ce putea să se întîmple. Regina, în schimb, dormi cît se poate de liniştită, fiindcă nu a ştiut nimic din cele întîmplate în ziua aceea, aflînd despre primejdia care-o pîndise, abia după ce aceasta trecuse.

A doua zi .sosi noul cancelar, Seguier, pe care regina îl primi cu multă bunăvoinţă. Era un om tobă de carte, vorbea frumos şi era foarte priceput în afacerile Statului. Regina avea nevoie de un ministru, dar de un ministru bun care s-o slujească cu credinţă. Seguier avea multe din calităţile dorite de ea ; din păcate, nu putea rezista în faţa laudelor şi nu era chiar atît de stimat şi de preţuit pe cît ar fi meritat. Nefiind ahtiat după glorie, nici după mărire, nerîvnind deci să-i ia locul lui Mazarin, putea guverna şi putea aştepta liniştit sau reîntoarcerea

cardinalului, sau pieirea lui. Era — ca să mă exprim cît mai corect — opusul lui Châteauneuf ; aşa că, neavînd destulă putere să ţină piept duşmanilor săi, a fost, la puţină vreme după instalarea sa, încolţit de aceştia. Era un curtean atît de puţin zelos, încît o întreba tot timpul pe regină ce trebuia să facă şi cînd aceasta i-a răspuns să se mai odih
nească şi să nu vină la Palatul Regal decît atunci cînd avea treabă, el făcu întocmai : se duse din ce în ce mai rar, iar în curînd, nu se mai duse deloc. Era învinuit de o prea mare comoditate .şi de o totală lipsă de iniţiativă, plăcîndu-i să facă numai ceea ce-i spuneau superiorii săi. Această supunere l-a făcut să se bucure de o soartă fericită şi îndelungată, dai- prea puţin strălucitoare.

Ducele de Orleans continua să fie mîniat: nu se mai ducea nici la Palatul Regal şi nu mai lua parte nici la Consiliu. Spunea tuturora că nu va mai călca pe la Palat, decît după ce i se va lua sigiliul lui Seguier şi după ce vor fi alungaţi din Consiliu Chavigny şi Mole, declarînd că prefera să n-o mai vadă niciodată pe regină, dacă nu-i va da satisfacţie. Curtenii se străduiră să mai îmblînzească lucrurile şi dintr-o parte, şi dintr-alta. Dar ducele do Orleans nu dădu semne că ar renunţa la hotărîrea sa, iar regina declară, sus şi tare, că nu va alunga pe nimeni din preajma ei sau din Consiliu.

În vreme ce aceste încăpăţînări preocupau toate spirite ie, Chavigny găsi mijlocul de a se împăca cu Monsieur. După ce prietenii săi pregătiră din vreme terenul, Chavigny se duse să-i prezinte omagiile şi fu destul de bihe primit. Aşa că jumătate din mînia ducelui se risipi ; rămase însă inflexibil în privinţa lui Molâ. îi trimise vorbă prinţului de Conde că, dacă ţinea cît de cît la el, să-1 lase în plata Domnului, pe Mole. Prinţul îi făcu pe plac, abando- nîndu-1 pe primul preşedinte, fapt pentru care a fost criticat de toată lumea. Cei care au obiceiul să-i judece pe alţii, spuseră că, avînd mari dbligaţii faţă de Mole, prinţul de Conde putea prooeda în aşa fel, încît să potolească mînia lui Monsieur. îşi

sacrifică deci prietenul, pentru a-i face pe plac celui mai puternic şi, între două obligaţii, o alese pe cea care-1 costa cel mai puţin. Suferind din această pricină, spuse cîtorva prieteni că-1 invidia pe ducele de Beaufort, pentru că nu-şi datora libertatea decît lui însuşi şi slujitorilor săi. Primul preşedinte Mole, ciunt jignit de atitudinea prinţului, văzîndu-se victima intereselor sale, după ce-1 ajutase atîta şi moral, şi material, nu mai avu ochi să-1 vadă pe Conde. Deşi modest din fire, nu *se* putu abţine să nu-şi manifeste în mod public resentimentele şi mîhnirea pe care i le provocaseră vechiul său prieten.

Cînd coadjutorul văzu că propunerile sale nu fuseseră luate în seamă, se retrase de la Curte, spunîndu-i ducelui de Orleans că, nemaifiindu-i de nici un folos, ar fi mai bine să se dea deoparte ; că regina, care-1 ura, poate că va deveni mai înţelegătoare, dacă nu-1 va mai vedea. Slujitorii domnului Prinţ îmi spuseră că unul dintre motivele care-1 siliseră pe acesta să se lepede de Mole, fusese această falsă retragere a coadjutorului. Căci, văzînd că Monsieur rămăsese singur, fusese obligat să renunţe la Mole şi să i se alăture ducelui de Orleans. Numai că retragerea coadjutorului fusese o prefăcătorie. Paul de Gondi îşi luă rămas bun de la ducele de Orleans, în Săptămîna Mare ; o vreme, nu-1 văzu pe Monsieur decît pe ascuns, iar după aceea, în mod public. Ce raţiune va fi avut toată acea prefăcătorie, n-am putut să-mi dau seama. în vremea asta, ducele de Orleans continua să se plîngă de regină, iar regina continua să se ţină băţoasă. Această ceartă nu mirosea a bine ; ea ameninţa Franţa cu un nou război civil, iar oamenii cu 6caun la cap, care nu doreau decît binele ţării, începură a fi neliniştiţi. Trebuiau să-i determine, pe regină să cedeze, iar pe duce să-şi potolească mînia. Ca să-i fie pe plac lui Monsieur, miniştrii tăbărîră cu gura pe regină, 6trăduindu-se s-o convingă să renunţe la noii primiţi în Consiliu. Prietenii

primului preşedinte Mole au fost primii care au sfătuit-o pe regină să renunţe la serviciile sale, spunîndu-i că era de preferat să-1 îndepărteze pe Mole, decît să rişte un război civil cu ducele de Orleans. Regina, cam speriată şi năucită de a'tîtea sfaturi, pînă la urmă acceptă să-1 scoată pe Mole din Consiliu, ti chemă deci la ea şi, foarte jenată de ceea ce era obligată să facă, îi ceru zeci de scuze primului preşedinte, pe care-1 rugă să facă acest sacrificiu numai pentru binele Statului. Că îl asigura că, de îndată ce va putea, îl va rechema la Curte ; că era deznădăjduită că trebuia să procedeze astfel, dar că Monsieur o ameninţa cu războiul civil. Primul preşedinte, fără să se mire, îi răspunse vesel că nimic nu-1 bucura mai mult, decît să audă că regina avea o părere atît de bună despre el şi că se simţea din cale-afară de fericit că putea, prin plecarea lui, să contribuie la liniştea Statului. După care, îşi luă rămas bun de la regină şi se duse intr-ale lui. Ducele de Orleans putea fi acum satisfăcut, iar regina nădăjduia că, în sfîrşit, îşi va putea trage şi ea o clipă sufletul, după atîtea necazuri şi neplăceri. Şi ca să aibă un aliat de nădejde, se hotărî să-i dea prinţului de Conde guvernămîntul din Guienne ; de îndată ce se răspîndi această veste, o mulţime de persoane dădură fuga la regină, spunîndu-i că dacă făcea acest lucru, săvîrşea cea mai mare greşeală, pentru că se abatea atît de la maximele Statului cît şi de la oele ale prudenţei. Regina, năucită de aceste sfaturi date de slujitorii ei credincioşi, stătu o vreme în cumpănă, dacă să-i dea sau nu, prinţului de Conde, acel guvernămînt. Prinţul, avertizat de acea ezitare, îi spuse reginei că, decît s-o tulbure şi s-o neliniştească, prefera să renunţe. Chavigny, ca să-i facă plăcere reginei, îi spuse Prinţului, de faţă cu Ana de Austria :

— Dronnule, socotiţi că e bine s-o puneţi pe majestatea sa în situaţia de a-şi retrage cuvîntul pe care vi l-a dat ?

Prinţul îi răspunse că da, iar regina îi mulţumi, fără

nici un fel de explicaţii. Aşa că lucrurile rămaseră o vreme incerte; Numai că prinţul de Conde fiind obişnuit să şi obţină ceea ce i se făgăduia, îi rugă pe Servien şi pe de Lyonne — oamenii cardinalului — să-1 ajute în această treabă, şi amîndoi se dovediră a fi mai fideli şi mai zeloşi decît fostul său amic Chavigny. Pînă la urmă, sfătuită de ei, regina acceptă să-i dea lui Conde ce-i făgăduise. Şi iată şi motivele care, au convins-o : cei doi susţineau că ere mult mai avantajos să-i dea guvernămîntul din Gu- ienne prinţului de Conde, pentru a-1 rupe astfel de ducele de Orleans şi a-1 determina să fie îndatorat reginei ; că era foarte iubit de cei din acel ţinut. Astfel ducele de Eper- non încetă de a mai fi mărul discordiei în Bordeaux, căci fu mutat în Bourgogne. în felul acesta, se ajungea la o altă împăcare, căci ducele de Candale acceptă să-i dea Auvergne ducelui de Mercoeur. Regina dorea demult acest lucru, fiindcă ducele de Mercoeur urma să se însoare, nu peste mult, cu una dintre domnişoarele Mancini ; această dorinţă a reginei, neputînd fi inspirată decît de Mazarin, lăsă să se vadă clar să negociatorii nu acţionau decît numai conform ordinelor pe care regina le primea de la cardinal.

Ducele de Longueville stătu o vreme, retras. Apoi, prin de Lyonne, izbuti să reia unele legături cu Curtea ; sînt sigură că şi acest lucru, ca dealtfel toate celelalte, s-a făcut tot cu consimţâmîntul lui Mazarin. Doamna de Longueville, care nu se împăca deloc cu bărbatul ei, nu voi s-o aibă pe regină inamică, ci amică. Aşa că făcu tot ce putu ca să se apropie de ea, apelînd la ajutorul bunei sale prietene, Prinţesa Palatină. După mai multe consfătuiri între cele două doamne, Prinţesa Palatină îl trimise pe Bartet cu o scrisoare la Mazarin, în care îl asigura de deplina simpatie a doamnei de Longueville, strecurîndu-i printre altele, că se străduiau împreună să-1 cîştige pe prinţul de Conde, de partea cardinalului. Dar toate aceste făgăduieli rămaseră doar vorbe goale, pentru că domnul Prinţ, supărat pe regină, n-avea de

gînd să se apropie nici de ea, nici de cardinal. Dealtfel, o mulţime de persoane corespondau cu cardinalul, căci încăpăţînarea reginei uimise întreaga Curte, motiv pentru care şi amicii, şi inamicii lui nu mai voiau să trateze decît cu el. Toţi — în afară de Monsieur şi de prinţul de Conde — îşi trimiseseră emisarii, cerîndu-i ajutorul în diverse probleme. Aceste dusuri şi venituri, prilejuiră mari negocieri, dar nimic nu le putu egala pe cele ale celor doi iubiţi pătimaşi ai Fortunei (le spun aşa, în deridere, tui Châteauneuf şi coadjutorului).

Primul, la apusul vieţii sale, după ce întorsese cu susul în jos o ţară întreagă, ea să-1 alunge pe cardinal, şi după ce fusese pedepsit cu dizgraţierea, vru să reintre — cu orice preţ — în Consiliu. A.şa că ţesu o nouă intrigă, de astă dată în favoarea celui pe care-1 alungase ; şi, fără să aibă un pic de ruşine pentru faptul că se schimba mereu, după cum bătea vîntul, îi rugă pe marchizul de Seneterre şi pe mareşalul d'Estrees să-i propună reginei că, dacă-1 numea din nou cancelar, făgăduia să fie slujitorul credincios şi prietenul lui Mazarin, asigurînd-o totodată că o va împăca şi cu ducele de Orleans. La început, regina nici nu vru să audă de Châteauneuf, mai întîi pentru că ştia că nu era sincer, apoi pentru că nu-1 putea suferi. Dar el, fără să bată în retragere, o trimise pe doamna de Vaucelas, sora sa, să-1 implore pe marchizul de Seneterre să vină să-1 vadă. Seneterre, ştiind că regina nu-1 putea suferi, nu vru să se ducă, ci îl trimise pe mareşalul d'Estrees. Acesta, după ce A se văzu cu Châteauneuf, îl rugă pe Seneterre să-i .îngăduie să-1 trimită pe Brachet, slujitorul său, la cardinal, ca să-1 asigure de deplina afecţiune a lui Châteauneuf, precum şi de fidelitatea sa, cu condiţia să-1 împace cu regina, care să-1 repună în funcţia de cancelar. Trebuie să menţionez că, cu acest prilej, Châteauneuf făgăduindu-i lui Seneterre marea cu sarea, îi dădu de înţeles, prin mareşalul d'Estrees, că dacă Mazarin îl va ajuta să-şi ajungă ţelul, el îi va da o mînă de ajutor pentru a-1 întemniţa a doua oară pe prinţul de Conde. Dar

Seneterre, aşa cum mi-a spus mai tîrziu, n-a fost de acord cu această propunere, văzînd bine că numai patima şi dorinţa de a se răzbuna i-o inspiraseră celui care o făcuse şi că, de fapt, ea venea mai mult din partea coadjutorului şi poate şi a doamnei de Chevreuse. Aşa că această propunere fu eludată şi Brachet se duse să-i transmită cardinalului tot ceea ce-i spusese acel biet „ocnaş". Căci aşa ar trebui să-i numim pe toţi aceşti curteni care sînt robii dorinţelor lor. .Nebunia ce-i face să alerge toată viaţa după onoruri, în

dauna odihnei, e un fel de robie care-i împiedică să vadă că toate aceste demnităţi după care se omoară astfel, nu sînt decît nişte biete iluzii cu care se amăgesc, mai ales cînd te apropii de optzeci de ani, ca moşneagul de Châteauneuf. Noroc că Seneterre nu era ros de viermele ambiţiei şi iii vanităţii şi că era un om cinstii şi cu picioarele pe pămînt; fiind înţelept şi cu scaun la cap, nu înceta să se tot mire de lăcomia fără margini faţă de favoruri şi de măriri, a fostului cancelar Châteauneuf şi a coadjutorului Pajul de Gondi, cît de mult sufereau şi se frămîntau că nu-şi puteau ajunge scopurile, precum şi de metodele la care recurgeau — de cele mai multe ori, josnice şi laşe — pentru a se vedea cocoţaţi în fruntea piramidei.

Cardinalul, văzînd că Guienne. nu-1 obligase pe prinţul de Conde să fie în relaţii bune cu regina, ascultă propunerile lui Châteauneuf şi ale coadjutorului, mai ales că acesta din yrmă era în stare de orice, ca să poată ajunge cardinal. Nu cunosc toate amănuntele acestor negocieri, căci ele şi-au schimbat actorii. Pînă la urmă, au fost amestecaţi în ele şi Servien, şi de Lyonne, ba chiaF şi Montresor. Dar după cîte ştiu, toţi au continuat să propună împăcarea lui Monsieur cu regina, urmărind să-1 azvîrle pentru a doua pară pe prinţul de Conde, în închisoare. Nici una dintre aceste propuneri nu-i plăcură reginei, care le detestă pe unele şi se îndoi de celelalte, aşa că ceru sfatul cîtorva persoane în care avea încredere. Seneterre, pe care-1 preţuia şi-l stima, îi spuse verde, în faţă, că n-o ■sfătuia să-1 închidă din nou pe domnul Prinţ, pentru că cei care acum îl urau şi se plîngeau de el, văzîndu-1 la strîmtoare, vor reîncepe să-1 slujească, ceea ce va isca alt rînd de tulburări şi de scandaluri ; că, în plus, îl va avea din nou pe cap pe ducele de Orleans cu toţi intriganţii săi, care erau mulţi şi periculoşi, căci printre aceşti faimoşi intriganţi, să nu uite majestatea sa, se numărau Châteauneuf, coadjutorul, doamna de (Chevreuse, ducele de Beaufort

şi toată Fronda ; că în foarte scurtă vreme ea va deveni sclava lor şi că domnul cardinal -— cînd se va reîntoarce — nu va mai găsi decît o ruină din tot ce lăsase el ; pe de altă parte, dacă toţi aceşti intriganţi vor deveni mări şi tari, majestatea sa nu trebuia să-şi mai facă nici o iluzie că domnul cardinal se va mai putea vreodată reîntoarce la Paris.

Regina, văzînd că Seneterre avea dreptate în tot ce-i spusese, îi tratâ pe frondeuri cu o răceală de gheaţă, spul- berîndu-le toate nădejdile. O vreme, nu-i dădu nici un răspuns lui Châteauneuf, pentru că aştepta să vadă ce-o va sfătui cardinalul. După ce au fost trimişi mai mulţi curieri, abatele Ondedei şi alţi cîţiva, cardinalul a binevoit să răspundă, ca de obicei, că regina să se împace cu Châteauneuf, cu coadjutorul şi cu doamna de Chevreuse ; că să-i spună lui Châteauneuf că, cu prilejul majoratului regelui, care se apropia, va fi făcut prim-ministru. Primului preşedinte, de Mole, i se făgădui Ministerul Justiţiei. Iar în urma intrigilor Prinţesei Palatine, La Vieuville deveni ministru al finanţelor, fiindcă preşedintele de Maisons se purtase urît cu cardinalul. Nu cutezase să-i trimisă bani şi era bănuit a fi prietenul lui Chavigny. Longueil, dorind ca fratele. lui să rămînă în slujba pe care-o avea la finanţe, se jură în faţa reginei, că-1 va sluji cu credinţă pe cardinal. Dar cardinalul nu-i răspunse nimic, dealtfel ca majorităţii celor ce-i scriseseră, nu din pricină că n-ar mai fi dorit să revină în Franţa ca prim-ministru, ci pentru că ştia sigur că nu va veni, pînă ce Parlamentul nu-1 va reabilita şi nu-1 va spăla de toate calomniile cu care-1 ■împroşcase. Slujind, atâta vreme Franţa, cu fidelitate şi abnegaţie, voia ca onoarea să nu-i fie pătată şi nevinovăţia recunoscută. Longueil, avînd mulţi prieteni in Parlament, se angaja să facă totul pentru reabilitarea lui, bucurîndu-se că nu voia decît atît. Dar cardinalul nu-i aprecie oferta, fiindcă îl socotea a fi bun prieten cu

Chavigny.

Cum nu există secret oare să poată fi păstrat[XIV], fireşte că prinţul de Conde află de toate acele negocieri şi mai ales de propunerile privitoare -la viaţa şi la libertatea sa. Aşa stînd lucrurile, îşi luă imediat toate precauţiile necesare ; într-o seară, stînd de vorbă cu ai săi, trîntit în pat, Vineuil veni să-i spună că se pusese ceva la cale împotriva persoanei sale, fiindcă văzuse două sau trei companii de gardă îndreptîndu-se către reşedinţa sa. Vestea fiind confirmată şi de alte persoane, prinţul de Conde se sculă imediat, încalecă pe cal şi se îndreptă în goană către Saint-Maur, urmat de toată familia sa : de prinţul de Conti şi de doamna de Longueville, de soţia şi de fiul său, de ducele de La Rochefoucauld, de ducele de Richelieu, de mareşalul de La Motte şi de mulţi alţii.

Comminges o sculă pe regină la cinci dimineaţa, ca să-i aducă această veste. Ea îl trimise imediat pe Villeroy la ducele de Orleans. Prinţul veni s-o vadă, asigurînd-o că habar n-avea de planul prinţului de Conde de a părăsi Parisul. După cîteva zile, îi făcu o nouă vizită, purtîndu-se foarte atent cu ea, iar docilitatea sa îi dovedi Anei de Austria că planurile celui de la Brulh[2] începuseră a da roade. Imediat după asta, cei de la Curte răspîndiră zvonul că prinţul de Conde se speriase degeaba, că şeful unui regiment de gardă trimisese cîţiva oşteni ca să asigure intrarea în oraş a cîtorya butoaie cu vin, care să fie scutite de impozit. Slujitorii domnului Prinţ, zărind oştenii, îşi avertizaseră stăpînul, care era ferm convins

---

XIV **Şi iată cum : „De Lyonne văzîndu-1 pe coadjutor, la Montr6- sor şi auzind ce pun la cale, £ie din imprudenţă, fie cu scopul de a-1 salva pe prinţul de Conde de închisoare, îi spuse ce auzise mareşalului de Gramont, care, la rîndul lui, îi spuse lui Chavigny, bunul său prieten. Prinţul, uluit, plecă imediat din Paris şi se retrase la Saint-Maur, Divulgarea acestui secret l-a costat enorm pe de Lyonne, care a trebuit să plece de la Curte*[1], spune Monglat, în** *Memoriile* **sale (n.ed.fr.).**

' Adică ale lui Mazarin, fugit la Brulh.

că se atenta sau la viaţa, sau la libertatea lui. Imediat după
plecarea lui Conde, la Palatul Regal se ţinu în grabă un Consiliu, în care se analizară urmările acestei plecări neaşteptate. între timp, ducele de La Rochefoucauld veni din Saint-Maur la ducele de Orleans, ca să-1 asigure, din partea prinţului de Conde, de tot respectul şi amiciţia acestuia, amintindu-i cît îi era de recunoscător pentru tot ceea ce făcuse pentru el. îi spuse însă că unii dintre supuşii lui Monsieur se pregăteau să atenteze fie la viaţa, fie la libertatea lui, fapt care-1 obligase să fugă. Ducele de La Rochefoucauld veni apoi la Palatul Regal, unde stătu îndelung de vorbă cu mareşalul de Villeroy, apoi îi spuse şi reginei că domnul Prinţ fusese obligat să plece de la Curte, fiindcă nu se mai simţea în siguranţă. îi mai spuse că la Curte existau două grupuri care ţeseau tot felul de intrigi, de care era obligat să se păzească : grupul frondeurilor şi grupul mazariniştilor. în plus, prinţul de Conde se mai plîngea şi de faptul că regina nu voise să-i rezolve nişte treburi care pentrp el contau foarte mult, dai' care pentru ea erau nişte fleacuri. Regina îi mărturisi ducelui că nu voise să i le rezolve, pentru că Prinţul iu: mai venise s-o vadă. Pînă la urmă, Ana de Austria hotă; i să-1 trimită pe mareşalul de Gramont, din partea sa şi din partea ducelui de Orleans, ca să-1 asigure de bunele lor intenţii. Regina îi spuse că nu avea a se teme de nimic din partea celor pe care-i pomenise şi că, dacă voia să se reîntoarcă, îşi dădea cuvîntul ei de regină că era în deplină siguranţă la Paris. Prinţul de Conde îi răspunse mareşalul[1] lui de Gramont, cu trufie şi asprime. îi vorbi în termeni politicoşi despre ducele de Orleans şi în termeni lipsiţi de respect, despre regină, spunîndu-i că-i era peste putinţă să pună preţ pe cuvîntul ei. Că-1 mai înşelase o dată, că devenise expertă în materie şi că nu mai era atît de credul să se lase în voia hazardului ; că nu-i putea suferi pe

mazarinişti ; că, atîta vreme cît slugile cardinalului şe vor bucura de încrederea reginei, el nu va reveni la Curte ; şi că, dacă regina ţinea cu tot dinadinsul să se

întoarcă, trebuia să-i îndepărteze mai întîi din preajma ei pe de Lyonne, Servien şi Le Tellier. Mareşalul de Gramont, ca bun slujitor al regelui şi al reginei, nu fu deloc de acord cu răspunsul domnului Prinţ, care-1 dezgustă atît de tare de astfel de negocieri, încît se retrase foarte curînd, în guvemămîntul lui din Bearn, unde trăi liniştit şi fără bătaie de cap.

în seara aceleiaşi zile, regina îi chemă pe avocaţii regelui pentru a le face cunoscută dorinţa sa, mai înainte ca Parlamentul să apuce să-1 primească şi să-1 asculte pe prinţul de Conti, care urma să sosească a doua zi. Ceea ce prinţul de Conde spusese despre de Lyonne găsi ecou în inima ei, din pricină că făcuse multe boacăne şi că nici ea nu-1 putea suferi.

Capitolul XI

. 1651. — Prinţul de Conţi explică Parlamentului de ce a plecat fratele său. — Conde scrie el însuşi acestei Companii. — Ducele de Orleans îi ia apărarea. — Abilitatea reginei. — Dubla declaraţie a regentei împotriva lui Mazarin şi în favoarea lui Conde. — îndepărtarea lui Le Tellier, Servien şi de Lyonne. — Dizgraţierea lui Chavigny. — Reîntoarcerea lui Conde la Paris. — întrevederile secrete ale reginei cu Châteauneuf. — Ura făţişă a lui Conde împotriva coadjutorului. — Vizita lui Monsieur la regina Angliei. — Conde nu vrea să-i vadă nici pe rege, nici pe regină. — Ducele de Mercoeur acuzat de Parlament

că s-a însurat cu nepoata cardinalului. ■— înţelegerea Anei de Austria cu frondeurii. — Conde se pregăteşte de revoltă. — Ducele de Longueville îl abandonează. — Domnişoara de Longueville. — Manifestul reginei împotriva lui Conde. — Prinţul îl declară calomnios. — încurcătura ducelui de Orleans. — Conde obţine de la el un înscris Pe care-1 arată magistraţilor. — Manifestul pe care-1 publică drept răspuns la manifestul reginei.

în ziua de 7 iulie, Camerele adunîndu-se, ducele de Orleans se duse să-şi ocupe locul, însoţit de prinţul de Conti, de ducii de Joyeuse şi de Brissac, de mareşalii de Gramont şi de L'Hopital. Luînd cuvîntul, prinţul de Conti spuse Companiei că ar fi mult mai bine să afle din gura lui de ce anume se retrăsese fratele său la Saint-Maur ; că, cu o seară mai înainte, aflase că un grup de soldaţi din gardă se îndreptau spre Palatul Conde ; că atunci se aruncase pe cal şi fugise ; că trecînd prin spatele palatului Luxembourg, văzuse adunaţi acolo vreo treizeci, patruzeci de călăreţi ; că atunci se văzuse nevoit s-o taie peste cîmp, spre Fleury, de unde se îndreptase mai apoi spre Saint- Maur. Că de îndată ce părăsise Parisul, îl rugase pe ducele de la Rochefoucauld să-1 înştiinţeze pe ducele de Orleans, de cele întîmplate, şi să-i spună că, nemaisimţindu-se în siguranţă, se văzuse nevoit să fugă. Că era la curent cu toate negocierile care se duceau cu Mazarin, cu.dusul şi cu venitul curierilor şi cu călătoria ducelui de Mercoeur la Brulh, unde plecase să se însoare cu nepoata mai mare a cardinalului. El spuse că toate aceste lucruri îl făcuseră pe fratele său să devină bănuitor, temîndu-se să nu fie întemniţat a doua oară de către cardinal, fiindcă nu mai era un secret pentru nimeni că Mazarin guverna ţara într-un mod mult mai ferm, de la Brulh, decît o guvernase cînd fusese la Paris ; că Servien, Le Tellier şi de Lyonne nu acţionau decît din ordinele sale ; că aşa stînd lucrurile, venise la Parlament să facă o declaraţie

în numele fratelui său. are nu se retrăsese din pricina vreunei nemulţumiri personale, ci din pricina motivelor arătate 'mai înainte. Mai spuse că trebuia să facă această declaraţie în faţa Companiei, pentru ca să ştie toată ţara de ce se retrăsese prinţul de Conde. Că era gata să se reîntoarcă oricînd, dacă i se garanta că se află în siguranţă şi dacă vor fi îndepărtaţi din Consiliu cei trei miniştri pe care-i pomenise şi care erau slugile fidele ale cardinalului. Prinţul de Conti înche- indu-şi cuvîntarea, primul preşedinte zise că un gentilom cerea să intre, ca să aducă o scrisoare din partea prinţului de Condâ. Scrisoarea fu înmînată preşedintelui, care i-o dădu lui Menardeau s-o citească cu glas tare. După ce o citi, primul preşedinte spuse că Compania, care luptase din răsputeri ca să-1 elibereze din temniţă pe domnul Prinţ, trăgea nădejde că împreună cu Monsieur vor aduce linişte ţării şi vor pune capăt tuturor dezordinelor care se manifestau de atîta vreme ; dar că, din păcate, vedea cu regret, că prinţul de Conde părăsise Parisul, fie fiindcă într-adevăr se speriase, fie premeditat; că dacă o făcuse premeditat, lucrul era destul de neplăcut, iar dacă plecase de teamă, apoi atunci trebuia neapărat să se întoarcă înapoi. Prinţul de Conti îl întrerupse, spunîndu-i că nu plecase premeditat şi că nimeni nu credea acest lucru, că o garanta el, fratele său, şi mai ales domnul duce de Orleans, faţă de care prinţul de Conde avea o stimă deosebită ; că plecase de teama de a nu fi arestat a doua oară.

Luînd cuvîntul, ducele de Orleans spuse că într-adevăr vărul său nu plecase premeditat, că fusese întotdeauna animat de cele mai bune intenţii ; că marile servicii pe care le adusese Franţei nu îngăduiau nimănui să presupună că plecase premeditat, că el era martor că, după eliberarea sa, nu dorise niciodată altceva decît binele Statului ; că, între timp, regina îl asigurase că nici prin cap nu-i trecuse să-i căşune vreun necaz prinţului de Condă ; că el, Monsieur, credea în

cuvîntul ei ; că se străduise să-i scoată din minte vărului său cum că-1 păştea vreun pe- ric convingîndu-1 că se putea întoarce liniştit acasă, unde va fi în deplină siguranţă, că i se părea firesc ca un om care fusese o dată închis pe nedrept, să fie bănuitor şi că era adevărat că Mazarin, deşi plecat, continua să fie atotputernic în Consiliu. Primul preşedinte, luînd din nou cuvîntul, spuse că nu se îndoia de bunele intenţii ale domnului Prinţ, dar că trebuia să se reîntoarcă acasă. Prinţul de Conti, ridicîndu-se, spuse că era întrutotul de acord cu domnul prim-preşedinte, dar că mai întîi voia să ştie cînd va delibera Parlamentul asupra scrisorii fratelui său. Primul preşedinte răspunse că, cu o seară înainte, regina bănuind că prinţul de Conti va veni la Parlament şi că prinţul de Conde va trimite Companiei o scrisoare, îi poruncise să nu delibereze asupra acelei scrisori, pînă ce nu va primi ordin de la ea. Preşedintele Le Coigneux, luînd cuvîntul, spuse că avea impresia că întreaga afacere o pornise pe un drum bun, din moment ce domnul Prinţ se arătase a fi alături de Monsieur care asigurase Compania de bunele intenţii ale reginei şi că ducele de Orleans era un garant în care domnul Prinţ putea avea deplină încredere. Prinţul de Conti răspunse că totuşi siguranţa fratelui său era legată de îndepărtarea celor trei miniştri mazarinişti. Preşedintele le Coigneux răspunse că asta era totuşi o condiţie mult ptea dură pentru regină. Primul preşedinte adăugă şi el că Monsieur, asigurat de regină, era cel mai '□n garant pentru domnul Prinţ; că regina, dîndu-şi •stfel cuvîntul Parlamentului, domnul Prinţ n-avea de ce să se mai teamă ; că în privinţa unor persoane indezirabile din Consiliu, cînd Monsieur şi domnul Prinţ vor lua parte la şedinţe, îşi vor impune voinţa în toate treburile Statului, fără să mai ţină seama sau să mai dea vreo atenţie părerilor acelor persoane.

A doua zi, ducele de Orleans, prinţul de Conti şi mulţi alţii ducîndu-se la Parlament, avocaţii regelui le transmi-

seră din partea reginei că, după ce aceasta citise scrisoarea prinţului de Cohde şi se sfătuise cu miniştrii săi, îi asigura că domnul Prinţ nu avusese nici un motiv să se retragă de la Curte, întrucît ea se purtase cu el cît se poate de frumos ; că ducele de Orleans putea depune mărturie în ceea ce privea sinceritatea vorbelor sale ; că mareşalul de Gra- mont, care se dusese la domnul Prinţ ca să-1 asigure că nu-1 pîndea nici o primejdie la Paris, putea şi el istorisi Parlamentului, tot ce discutase cu prinţul de Conde. Avo- caţii regelui mai spuseră că regina adăugase că, dacă domnul Prinţ se temea cumva de reîntoarcerea lui Mazarin, îl putea asigura că se menţinea pe aceeaşi poziţie şi că nu avea de gînd să-1 mai cheme înapoi; că-şi dăduse cu- vîntul faţă de Parlament şi că era obligată să şi-l respecte cu religiozitate. Cît despre căsătoria ducelui de Mercoeur, majestatea sa nu ştia nimic ; în privinţa miniştrilor pe care-i avea în Consiliu, nu era obligată să dea socoteală nimănui, fiindcă o regină îşi putea alege ca slujitor pe oricine-i plăcea. Acest răspuns iscă, în sala Parlamentului, o mare zarvă ; toţi începură a striga că regina n-avea dreptate şi că cozile de topor ale lui Mazarin trebuiau alungate din Consiliu, unde nu aveau dreptul să stea alături de prinţii de sînge regal. Această agitaţie ţinu atît de mult, încît primul preşedinte fu de-a dreptul surprins şi-şi dădu seama că era cazul să schimbe tactica. Se adresă deci ducelui de Orleans, - rugîndu-1 să-1 împace pe prinţul de Conde cu regina. Le Coigneux, vrînd să întărească spusele primului preşedinte, adăugă şi el că într-adevăr o asemenea treabă nu era demnă decît de domnia-sa. Dar după aceste vorbe, iar se iscă zarvă. Cei de la Anchete protestară, spunînd că asta însemna de fapt împiedicarea libertăţii de a delibera. Primul preşedinte, vrînd să-i potolească pe cei de la Anchete şi să liniştească spiritele, spuse că această afacere era deosebit de importantă şi că Compania trebuia să se comporte de aşa manieră, ca nu cumva retragerea

domnului Prinţ să ducă, Doamne fereşte, la vreun război civil. Prinţul de Conti îl întrerupse, spunîndu-i cu brutalitate, că fratele său nu va semăna niciodată sămînţa discordiei pe pămîntul Franţei, şi că faptele sale nu vor împinge niciodată ţara la un război civil. Ca aceste două cuvinte nici măcar nu trebuiau să fie rostite într-o asemenea adunare şi mai ales în legătură cu fratele său. Primul preşedinte, furios, strigă sus şi tare, că putea spune ce voia şi că nimeni n-avea dreptul să-i închidă gura, deoarece avea cinstea de a prezida Campania şi, deci, de a ţine locul regelui. Ducele de Orleans, luînd cuvîntul, spuse şi el că într-adevăr avea motive să se teamă de slujitorii cardinalului ; că toţi amicii lui Mazarin continuau să fie binevăzuţi la Curte şi că unii dintre ei, aflaţi chiar în preajma regelui, îi vorbeau acestuia tot timpul despre cardinal. Discuţiile se încheiară cu cîteva scuze din partea prinţului de Conti, care mulţumi Parlamentului pentru tot ce făcuse pentru fratele său ; că magistraţii trebuiau să-i ierte izbucnirea de mînie de mai înainte, întrucît nu putea suporta să audă că fratele său ar fi în stare să tîrască ţara într-un război civil. Compania îl asigură de deplina ei simpatie şi-1 rugă încă o dată pe Monsieur să se străduie să-1 împace pe domnul Prinţ cu regina. Şi cum între timp se făcuse ceasul zece, toţi fură de acord să continue şedinţa luni.

Châteauneuf, care încheiase un acord cu coadjutorul şi care spera ca pe această cale să reintre în graţiile reginei, era bucuros să-i alunge pe cei trei slujitori ai cardinalului, fiindcă, alungîndu-i, ar fi rămas el mare şi tare în Consiliu. Alţii, invidioşi pe funcţiile înalte ale celor trei miniştri, se străduiră şi ei să pună o vorbă bună să fie alungaţi, ur- mărindu-şi fiecare interesele, aşa cum prinţul de Conde şi-1 urmărea pe al său.

Fără să mai descriu în amănunt toate, deliberările din Parlament în legătură cu această poveste, voi spune doar că regina a fost rugată să dea o nouă declaraţie

împotriva lui Mazarin, menită să liniştească spiritele şi să-1 convingă pe domnul Prinţ că se afla în deplină siguranţă. Nimeni nu mai pomeni nimic despre cei trei miniştri. Această de
claraţie o măguli pe regină, din pricină că autoritatea regală era respectată, că nu trebuia să-i mai alunge pe cei trei miniştri, aşa cum pretinsese prinţul de Conde şi că, aparent, avea puterea de a face ce voia. Dar iată că Parlamentul îşi trimise deputăţii la regină şi primul preşedinte, blind şi respectuos, ceru unele modificări la declaraţie. Regina îi răspunse că era întrutotul de acord cu declaraţia împotriva lui Mazarin dar că. în ceea ce privea celelalte lucruri, trebuia să discute cu Consiliul. Domnul Prinţ persista — pentru a fi sigur că nu-1. mai păştea nici un pericol — să fie totuşi izgoniţi de la Curte cei trei > miniştri. Regina şovăia între a refuza şi a fi de acord. Nu ştia nici ea dacă era bine sau nu să-i alunge pe slujitorii lui Mazarin. Dar, după ce i s-a explicat că acest lucru se practicase odinioară în mod curent, la cererea prinţilor de sînge, i s-a spus că ar fi bine să-i îndepărteze de la Curte, sub pretextul că nu voia ca prinţul de Conde să işte, din pricina lor, vreun război civil. Sfătuită de mai toţi prietenii ei, pînă la urmă, regina se hotărî să-i dizgraţieze şi să dea astfel o pildă întregii Franţe că-şi sacrifica miniştrii de dragul păcii şi liniştii în ţară. Faptul că nu putea să-i sufere pe de Lyonne şi pe Servien, o făcu să ia această hotărîre, cu inimă destul de uşoară. Le Tellier plecă însă cu nădejdea că se va întoarce, căci regina ţinea foarte mult la el. Se certase cu prinţul de Conde, dar în schimb cîşti- gase afecţiunea sinceră a cardinalului. Pleca, dar cu fruntea sus fiindcă, dintre toţi trei, el fusese singurul a cărui probitate nu fusese niciodată pusă la îndoială nici de cardinal şi nici de regină. Cei trei îşi luară deci nevestele

şi copiii, şi se retraseră la reşedinţa lor. Servien şi de Lyonne, vă- zîndu-se alungaţi de domnul Prinţ, îşi dădură imediat seama eine le făcuse acest pustiu de bine : domnul de Chavigny, care urmărea să le ia locul şi care-i ura tot atît cît şi prinţul de Conde. Aşa că nu se sfiiră să-i arate reginei cine era de fapt autorul ruinei lor materiale şi morale, dezvăluindu-i acesteia o serie de intrigi puse la cale de

Chavigny împotriva autorităţii regale. Nu le-a fost prea greu să-i facă şi lui acelaşi rău pe care şi el li-1 făcuse lor, mai ales că regina n-avea ochi să-1 vadă, fiindcă era duşmanul de moarte al lui Mazarin. Chavigny credea că ajutat de prinţul de Conde şi de duşmanii cardinalului — care erau destui — va putea încet, încet, să-i ia locul; îşi închipuia că cu creditul şi cu reputaţia de care se bucura, va ajunge, în scurt timp, la fericirea mult visată.

Chavigny — simţind cam apăsătoare atmosfera de la Curte, creată şi de cei trei miniştri care plecaseră — voi să se împace cu regina, lămurind unele lucruri. Dar în loc ca regina să-şi plece urechile la plîngerile sale, dimpotrivă, îi spuse foarte deschis, că nu era deloc mulţumită de serviciile lui. Chavigny spunîndu-i că dacă aşa stăteau lucrurile, el nu va mai veni la Consiliu, atîta vreme cît ea nu va fi convinsă de fidelitatea şi de ataşamentul lui. ea nu-i zise nici să vină, nici să nu vină. După acea tăcere semnificativă, el se socoti într-un fel, exclus din Consiliu, fără să ştie în ce situaţie se afla : adică la un pas de dizgraţicre? sau, ceea ce era şi mai rău. prost văzut de regină, care nu mai avea încredere în el. Se dovedi atît de naiv încît, luîndu-se după ceea ce vedea, crezu că regina nu se mai gîndea la cardinal şi nu-1 va mai rechema niciodată. Ba mai mult decît atît, se apucă să-i spună tocmai reginei acest lucru, fapt care o impresionă în mod cu totul neplăcut pe Ana de Austria şi care o convinse ori că ştia ceva, ori că era din cale-afară

de maliţios şi că n-avea nevoie — după cum mi-a mărturisit într-o zi — de un ministru care avusese cinstea de a se bucura de încrederea răposatului ei soţ şi care acum se dovedea atît de lipsit de recunoştinţă.

Parlamentul fiind chemat — prin deputăţii săi — la Palatul Regal, cancelarul le spuse din partea reginei, că dragostea pe care majestatea sa o nutrea faţă de Stat şi dorinţa de a păstra unitatea familiei regale, o obligase să-1 asigure de toată siguranţa pe prinţul de Conde, îndepăr- tîndu-i de la Curte pe cei trei miniştri care lui i se păruseră

suspecţi. Apoi rugă Compania să contribuie şi ea la împăcarea reginei cu prinţii de sînge regal, şi să muncească mai cu zel pentru liniştea ţării.

Poate că prinţul de Conde se va fi simţit stînjenit că nu mai avea motive să se plîngă şi, desigur, mirat că regina procedase astfel. Se întoarse deci la Paris şi se duse la Parlament. Cei care erau împotriva lui Châteauneuf, voiau să-1 împiedice să se reîntoarcă la Curte. Pentru a reuşi, încercară să se slujească de prinţul de Conde, sfătuindu-1 să revină la Curte pentru a-i lua locul acestuia ; dar cum neîncrederea lui încă mai dăinuia, deşi cei trei miniştri fuseseră îndepărtaţi, nu vru să se ducă s-o vadă pe regină; sigur că această credinţă n-a fost lipsită' de urmări ; cel mai grav lucru a fost că ea a dat apă la moară lui Châteauneuf ; căci Mazarin, văzîndu-1 pe prinţul de Conde atît de înstrăinat de regină şi de el, a simţit nevoia de a se apropia de cei care aveau tot interesul să-1 susţină. Conde se culcase liniştit pe făgăduielile ducelui de Orleans, cum că Châteauneuf nu va reveni fără consimţămîntul său şi nu-şi închipui că puteau fi amîndoi traşi pe sfoară. Şi au fost într-adevăr. Lucrurile ajungînd foarte departe, coad- jutorul luă legătură cu regina şi Châteauneuf o văzu de două ori, pe ascuns, fără ca prinţii să ştie ceva. Dar cum la Curte nu se poate păstra niciodată un secret, Conde îi făcu scandal lui Monsieur că nu se ţinuse de cuvînt. Ducele protestă vehement, susţinînd că habar n-avea că regina tratase pe ascuns cu cei doi bărbaţi şi că era el însuşi foarte supărat de acest lucru. Prinţul, îi spuse verde, în faţă iui Monsieur, ca nu-1 putea suferi pe coadjutor, fapt care nu-1 deranjă deloc pe ducele de Orleans.

Cam tot pe-atunci, Monsieur se duse la Chaillot ca s-o vadă pe regina Angliei. Ea făcuse din casa în care stătea o mănăstire pentru maicile de la Sainte-Marie. Sora mea intrînd ca novice la acea mănăstire, bineînţeles că mi-am dat şi eu obolul. Monsieur îi spuse surorii sale, rîzînd, că

prinţul de Conde şi coadj utorul se aveau precum cîinele cu pisica şi că el era foarte amuzat de toată acea gîlceavă.

Prinţul de Conde, aflîndu-se la Paris, se întîlni într-o zi cu regele pe strada Cours. Se prefăcu a nu-i vedea nici pe rege, nici pe regină, vrînd să arate că nu avea nici un pic de respect nici faţă de persoana lor, nici faţă de Coroană. Se pare că acel prinţ, mai puţin abil decît adversarii săi, se sinchisea prea puţin să n-o supere pe regină. Re- nunţînd deci la relaţii amicale şi la pace, îiţ 2 august se duse la Parlament, unde începu din nou să vorbească despre „fantome", cum le spuneam noi, adică despre cardinal care acum se mutase la Colonia. Se ridică împotriva lui Brachet, curierul lui Mazarin, a lui Bartet, confidentul şi curierul Prinţesei Palatine, şi a tuturor celor care aveau legături cu Mazarin. Cineva m-a asigurat că avea de gînd să-1 pomenească şi pe Châteauneuf, dar n-o făcu. Din ce cauză, nu ştiu. Aduse totuşi vorba despre ducele de Mercoeur pe care-1 pofti să vină să dea socoteală în faţa Companiei, pentru faptul că se însurase cu nepoata mai mare a cardinalului. In plus, ceru ca declaraţia pe care regina o dăduse împotriva lui Mazarin, să fie multiplicată şi înregistrată. Apoi îşi ceru scuze pentru întîlnirea cu regele, spunînd Parlamentului că dacă ar fi ştiut că urma să se întîlnească cu familia regală, ar fi evitat să iasă din casă. Dar că, oricum, se va duce la Palatul Regal să-şi ceară scuze şi să-1 asigure pe rege de fidelitatea sa. Ceea ce şi făcu într-adevăr. Peste cîteva zile, se duse împreună cu ducele de Orleans să-i salute pe rege şi pe regină. întrevederea fu foarte rece ; discuţia avu loc în mod public, vorbiră mai nimic, iar vizita fu foarte scurtă. După asta, Prinţul, speriat, n-a mai vrut să dea pe la Palat. Brachet şi Bartet, auzind ce se spusese despre ei, se disculpară cu atîta iscusinţă, încîţ nimeni nu se mai agăţă de ei. Dar domnul Prinţ nu se lăsă şi ceru ca ducele de Mercoeur să fie chemat în

faţa Parlamentului. Veni şi fu interogat în 12 şi în 13 auguat; primul preşedinte îl pofti să răspundă precis la toate întrebările ce i se vor pune ; fu deci întrebat dacă se însurase ; la început răspunse că asta era treaba lui şi nu se credea obligat să răspundă la o asemenea întrebare. Şi apoi, chiar dacă ar fi fost aşa, însurătoarea nu era o crimă. Primul preşedinte spuse :

— Adică vreţi să spuneţi că v-aţi însurat cu nepoata, înainte ca unchiul ei să fi fost declarat criminal de Stat !

Ducele răspunse că da, că se însurase înainte de plecarea lui Mazarin. Avocatii regelui spuseră că ducele nu putea fi învinuit de nimic. Dar o mare parte dintre magistral susţinură că ducele se însurase fără aprobarea regelui ; că, de fapt, se însurase cu nepoata cardinalului, în urma călătoriei pe care o făcuse la Brulh, că ceea ce spusese mai înainte nu era adevărat şi nici nu putea dovedi. Din sală se ridică un murmur. Afacerea era încurcată, pentru că într-adevăr căsătoria avusese loc, în mod public, în oraşul unde se refugiase cardinalul, iar ducele de Mercoeur nu putea dovedi contrariul ; slujitorii reginei începură a se impacienta din pricină că prinţii îl puteau şicana pe bietul duce. Dar această familie avînd susţinători serioşi, lucrurile se aplanară şi nu se mai discută nimic despre căsătoria ducelui.

Prinţul de Conde, înfruntînd-o pe regină, iar aceasta avînd o sumedenie de motive să se plîngă de el, se gîndi să-şi ia unele măsuri de siguranţă, cu atît mai mult cu cît domnul Prinţ, după toate probabilităţile, se pregătea de război. în acest scop, îşi şi trimisese emisarii în Spania, făcînd tot ceea ce-1 obliga să facă situaţia precară în care se afla. Cea care dorea însă cu ardoare războiul, era doamna de Longueville, pentru a nu mai fi obligată să se reîntoarcă la bărbatul ei, cu care se certase şi cu care nu se împăca deloc. Ducele de La Rochefoucauld — aşa cum am aflat mai tîrziu — dorea pacea pentru că simţise pe pielea lui grozăviile

războiului civil, iar casa sa, rasă de pe faţa pămîntului, îl făcea să urască astfel de certuri interne, atît de sângeroase şi de păgubitoare. Trebuind însă s-o urmeze

pe doamna de Longueville, cînd văzu că fratele ei mai mare o rupsese cu Curtea, o sfătui să plece imediat la Montrond şi să aştepte acolo evenimentele ce urmau să aibă loc. Prinţul de Conde, aprobînd acest sfat, doamna de Longueville plecă din Saint-Maur la Montrond. împreună cu cumnata sa — soţia lui Conde — si cu băiatul acestora, tînărul duce de .Enghien. După această plecare, ducele de Longueville se despărţi definitiv de cumnatul sau, prinţul de Conde. La această despărţire a contribuit mult şi fiica sa, domnişoara de Longueville ; căci, deşi trecea drept fron- distă, ea nu intrase în acest partid decît din obligaţie fiind fata unei prinţese de sînge regal, adică nepoata ultimului conte de Soissons care pierise în lupta de la Sedan, ea nu-1 putea suferi pe prinţul de Conde şi mai ales pe doamna de Longueville, mama sa vitregă, care n-o prea băga în seamă. Ducele de York dorise cu ardoare să se însoare cu ea ; dealtfel regina Angliei, îmi şi porunci să vorbesc, în acest sens, cu Ana de Austria. Am făcut-o, dar Ana de Austria mi-a spus că prinţul, fiind fiu de rege, era de condiţie prea bună pentru a se însura cu o simplă- prinţesă din Franţa ; şi iată că din aceste motive politice, această căsătorie dorită şi dintr-o parte şi dintr-alta, nu s-a putut face. Prinţul a fost foarte necăjit, căci o preţuia nespus pe această fată ; îi plăcea grozav şi persoana şi calităţile ei ; ca să nu mai vorbim de averea considerabilă pe care o avea, fiind unica moştenitoare a răposatului duce de Soissons. Căci pe vremea aceea prinţul de York era sărac ca Iov şi această căsătorie le-ar fi convenit la amîn- doi, adică şi fetei şi băiatului.

Regina, văzînd că nu putea trage nădejde să se împace cu prinţul de Conde, nevrînd să uzeze de mijloace violente, aşa cum fusese sfătuită, apelă la cele mai blînde. aşa cum îi sugerase Seneterre, a cărui înţelepciune şi moderaţie îi erau întotdeauna de folos, ori de cîte ori era vorba despre cei de faţă, pentru care nu mai avea nici un pic de stimă. Acest senior bătrîn văzu cu uimire, că Ana de Austria nu

se temea cîtuşi de puţin, de Monsieur, căruia el îi fusese întotdeauna foarte ataşat. Dar, în ciuda circumspecţiei pe care o observase la regină, el îi dăduse unele sfaturi salutare, aşa că rămăsese fidel amîndurora, dorind din toată inima s-o apropie din nou pe regină de cumnatul ei. Cu această nădejde, pînă la urmă o determinară pe regină — el, adică Seneterre, Châteauneuf, coadjutorul şi mareşalul de Villeroy — să mai dea o declaraţie împotriva prinţului de Conde, care să fie dusă Parlamentului şi tuturor Curţilor suverane, în care regina să arate clar motivele de care se plîngea împotriva domnului Prinţ. Această declaraţie fu înmînată primului preşedinte al Parlamentului, care pe atunci se împăcase cu Châteauneuf şi cu coadjutorul, numai din antipatia pe care o nutrea faţă de domnul Prinţ. Primul preşedinte aprobă deci cererea şi-i mai făcu pe ici, pe colo, cîte o modificare necesară ca să fie conformă cu cerinţele Parlamentului. Acum venea partea cea mai grea : să-1 cîştige de partea lor pe ducele de Orleans, care părea, din zi în zi, tot mai detaşat de frondeuri. Dar, ca să se împace cu ol. cei patru, sau cinci, sau şase, nu se dădură înapoi de la nimic : astfel, ajunseră chiar să-i spună că îi puseseră gînd rău cardinalului, pe care voiau să-1 piardă, şi că dacă făcuseră cîţiva paşi către el, îi făcuseră fiindcă voiau să se apropie de regină, ca s-o determine să renunţe pentru totdeauna la el şi să nu-1 mai aducă niciodată înapoi. Monsieur spunea el însuşi că era sigur că frondeu- rii îl urau pe cardinal şi că voiau să-1 înfunde cît mai mult ; clar, de data asta, această înţelegere dintre miniştri, nu făcu nici o impresie asupra sa. Pe de altă parte, prinţul de Conde, duşmanul lor declarat, îl trăgea către sine pe Monsieur, care nu voiajau nu putea să se despartă de el. Ducele de Orleans' se temea că regina, care-1 ofensase, dacă-1 îndepărta pe prinţul de Conde, să nu ia vreo hotărîre neplăcută şi împotriva lui, ceea ce — avînd în vedere

starea în care se aflau lucrurile — nu era deloc cu neputinţă. Aceste raţiuni îndepărtîndu-1 deci pe Monsieur de frondeuri şi obligîndu-1 să devină şi mai prieten cu prinţul de Conde, frondeurii fură foarte încurcaţi. Se lăudaseră în faţa reginei că or s-o împace cu cumnatul ei şi acum vedeau că nu-şi mai puteau ţine făgăduiala. Declaraţia fu deci înregistrată de Parlament ; acum nu mai rămînea decît să fie arătată ducelui de Orleans. Regina îl pofti la Palatul Regal, il vîrî în oratoriu şi-1 rugă s-o citească. Ducele fu surprins şi încercă s-o facă să-şi schimbe planul. Dar ea îi spuse că nici nu se gîndea. Văzînd că n-o poate convinge, Monsieur o mai citi o dată, modifică două articole care-1 priveau, apoi se duse să se culce, neliniştit şi mîhnit, neştiind de partea cui să treacă : a reginei sau a vărului său, prinţul de Conde.

Pentru ca această declaraţie să fie cît mai pe gustul publicului, i se adăugă, în frunte, un protest împotriva cardinalului Mazarin, menit să convingă publicul că regina îşi luase gîndul de la cardinal. Contele de Brienne, secretar de Stat, citi declaraţia în Parlament. Prinţul de Conti auzind-o, spuse tare, că acum fratelui său îi va veni mult mai uşor să se disculpe de toate calomniile ce i se puneau în circă. A doua zi, prinţul de Conde veni la Parlament şi se arătă din cale-afară de surprins de toate răutăţile puse de duşmanii săi, pe seama sa, arătînd că aceştia se slujiseră de autoritatea regală, ca să-1 calomnieze. Că tot ceea ce făcuse el pentru ţară, precum şi neamul ales din care se trăgea, arătau clar că era nevinovat ; că-şi închipuia că regina ştia toate aceste lucruri, şi că va arăta Parlamentului ce era adevăr şi ce era minciună în tot ceea ce spunea despre el. Vorbi cu multă trufie, iar cînd aduse vorba despre duşmanii săi, se întoarse ostentativ către coadjutor. Căci ştia sigur că declaraţia era opera domniei sale.

Această afacere putînd avea consecinţe grave,

magis- traţii trimiseră imediat după ducele de Orleans. Dar cum acesta încă nd se hotărîse de partea cui să treacă, trimise vorbă Parlamentului că era bolnav, că doctorul abia îi luase sînge şi că nu se putea da jos din pat. Rugat să spună totuşi cam cînd credea că putea veni, le răspunse magis- traţilor care veniseră după el, că abia pe la ora şase le putea da un răspuns sigur.

A doua zi, în 19 august, prinţul de Conde puse pe masa Parlamentului o hîrtie scrisă de mîna lui Monsieur, prin care acesta îl dezvinovăţea de tot ceea ce-i pusese regina în cîrcă, în acea faimoasă declaraţie. Această purtare ciudată a lui Monsieur o supără cumplit pe regină. Dar el spuse că, după ce cîntărise bine lucrurile, nu urmărea altceva decît s-o împace pe regină cu Conde şi să înlăture un război civil ; că apropiindu-se de domnul Prinţ — ca doi oameni ce fuseseră amîndoi jigniţi de regină — o părăsise, ajutîndu-şi vărul ca să poată rezista în faţa valului de calomnii cu care fusese copleşit

în afară de acel bilet justificativ, domnul Prinţ mai depuse pe masa Parlamentului un răspuns la declaraţia reginei, care fu citit de faţă cu toată lumea şi în care îşi motiva purtarea. Coadjutorul, auzindu-şi numele citit cu glas tare, sări să se apere. Cu acest prilej, prinţul de Conde şi el îşi aruncară în faţă o mulţime de lucruri neplăcute. Şi acum iată răspunsul lui Conde la declaraţia reginei :

„Domnilor,

După ce am arătat de atîtea ori în faţa Companiei şi ***a*** *publicului, sinceritatea intenţiilor mele, justificate printr-o conduită recunoscută de întreaga Franţă, neavînd nimic ce-mi reproşa, iată-mă în neplăcuta situaţie de a da lămuriri în legătură cu o scrisoare pe care o respect, pentru că* ***e*** *semnată de regele meu, dar care încearcă să-mi defăimeze persoana şi comportarea.*

Nu ma pot abţine să n-o socot stranie, cu tot respectul pe care-l datorez majestăţii sale şi să nu-mi manifest surprinderea faţă de artificiile Ia core *au recurs duşmanii mei.*

Se pare că mi se impută că mă slujesc de numele cardi-. naiului Mazarin ca de un pretext, pentru a aţîţa partidele ce s-au creat în ţară. Dar toată Franţa ştie că n-am luat parte la nimic din tot ce s-a făcut şi s-a spus împotriva lui, înainte să fi fost vîrît în închisoare. Că el a fost proscris în timp ce eu mă aflam în temniţă. Şi că dacă, după aceea, mi-am unit glasul cu cel al Parlamentelor din întregul regat şi cu cel al norodului, n-am făcut-o decît pentru a menţine liniştea şi pacea ţării, pe care înapoierea sa puteau să le tulbure.

Mi se mai reproşează favorurile făcute familiei mele de către răposatul rege, ca şi cum bietul meu părinte, mort şi el, n-ar fi meritat să fie răsplătit pentru serviciile aduse Statului; căci în ceea ce priveşte oraşele Stenay şi Clermont, care mi-au fost dăruite la începutul regenţei, în locul Amiralităţii care aparţinuse cumnatului meu, ducele de Breze şi pe care am pierdut-o odată cu moartea sa, nu socot că ele mi-au fost date drept răsplată pentru ceea ce am făcut eu pentru ţară, la fel ca şi funcţiile şi guvernă- mintele pe care le-am moştenit şi care nu-mi pot fi luate fiindcă sînt ale mele, lăsate mie de către tatăl meu.

Recunosc în mod public, să-mi datorez libertatea'bunătăţii majestăţilor lor, la insistenţele domnului duce de Orleans care a dat dovadă de atîta dragoste şi generozitate faţă de mine, precum şi la rugăminţile Parlamentului, căruia îi mulţumesc din suflet. Mi s-ar părea însă ciudat, ca după dovada de nevinovăţie pe care regina a trimis-o Parlamentului, şi după ce am stat pe degeaba treisprezece luni în închisoare, să-i mulţumesc reginei pentru că mi-a redat, tn sfîrşit, libertatea. S-a spus că mi s-a făcut cinstea de a fi ales în Consiliu, în locul răposatului meu tată ; nu mi ***s-a*** *făcut nici o cinste, fiindcă această participare la Consiliu îmi revenea pe drept, ea fiind specificată în testamentul lăsat de Ludovic al XlII-lea. Datorită faptului ca* ***tint un*** *prinţ de singe regal, nu cred că poate fi socotit* ***favoare***** un drept care mi se cuvine şi de care oricum,*

188,

nimeni şi nimic nu mă vu puten lipsi, după cum nu mă va putea lipsi de oraşele, de guvemămintele şi de toate bunurile mele. Şi fiindcă tot veni vorba despre averea mea, îl socot de-a dreptul ridicol pe cel care i-a dictat reginei acea declaraţie şi care susţine că aş avea prea multe bunuri. Adevărul e că eu, personal, nu am decît două oraşe : Stenay şi Clermont. Restul aparţine de secole, familiei mele. Las la bunăvoinţa Parlamentului să aprecieze dacă acea coadă de topor a lui Mazarin, care m-a învinuit că aş avea prea multe oraşe, a avut sau n-a avut dreptate, după ce voi enumera ceea ce posedă cardinalul şi anume : Pignerol, în Italia ; Balses, Perpignan şi Rosses, în Roussillon ; Brest, Dunkerque, Mardick, Bergues, Dourlens, Bapaume, La Bassee, Ypres, Courtray, Porto-Longone şi Piombino, fără a mai pune la socoteală zeci de alte localităţi ai căror guvernatori sînt în slujba sa.

I s-a spus regelui că el a alcătuit oştirea pe care o are astăzi ţara ; lucru neadevărat, fiindcă această oştire se luptă cu duşmanii de ani de zile, iar victoriile repurtate sînt rodul trudei acestor oşteni încercaţi şi ai generalilor, lor, şi nu se datorează nicidecum cardinalului. E adevărat însă că Mazarin, fiind stăpînul ţării, a alcătuit o armată; dar o armată a lui, personală, formată din două regimente' de infanterie italiană, alte două regimente de germani şi polonezi, patru regimente de cavalerie, tot poloneze, cîteva companii de jandarmi şi de cavalerie uşoară, precum şi gărzile sale, fără a mai pune la socoteală alte douăzeci de regimente care-i păzesc oraşele, cetăţile şi forturile cc-i aparţin. Aşa că să nu mi se reproşeze mie că aş avea prea multe regimente, fiindcă nu am, iar cu cele pe care le am, nu-mi apăr bunurile mele, ci pe cele ale ţării şi nici nu intenţionez să tulbur cu oastea mea liniştea regatului, aşa cum face el, ci dimpotrivă, s-o apăr.

Mărturisesc că am acceptat guvernămîntul din Guienne în locul celui din Bourgogne, pe care regele l-a

dat lui Epernon, la insistenţele reginei, pentru a instaura pacea în acel ţinut, care nu-l putea suferi pe guvernatorul său. E adevărat că am păstrat cîteva oraşe în Bourgogne, pe care le comand în numele regelui. Dar le-am cumpărat cu bani grei, de la rege şi pînă acum n-am primit nici alte oraşe, în locul acelora, în Guienne.

În ceea ce priveşte sumele imense despre care se spune că mi-ar fi fost plătite atît mie, cît şi armatei, cel care a aşternut pe hârtie acest lucru, se pare că nu prea are ţinere de minte, căci a uitat că în tot acest interval eu n-am primit decît bonuri plătibile în 1652 şi 165S ; că n-am avut bani, nici măcar cu ce să plătesc oştile, or asta-i o treabă care nu suferă amînare. Pot dovedi cu acte în regulă, că în afară de acele bonuri, n-am primit nici cincizeci de mH de livre şi că datorez creditorilor mei mai bine de două milioane, cheltuieli făcute în slujba majestăţii sale. Nu eu sint cel care a profitat de harababura de la Finanţe, ci domnul cardinal care şi-a vîrît mâinile până la coate în banii Statului. Ca să nu mai amintesc că regina îmi e datoare şi acum două sute cincizeci de mii de livre, cu care răposata mea mamă a împrumutat-o, cînd se afla la strîmtoare.

Faptul că am cerut să se facă unele schimbări în Consiliu, nu înseamnă că am lezat cu ceva autoritatea regală. Dimpotrivă, am cerut să fie îndepărtaţi din Consiliul regelui, trepăduşii cardinalului. Perseverenţa cu care am urmărit acest lucru mi-a fost dealtfel răsplătită de laudele primite din partea Parlamentului şi de aplauzele populaţiei, dovadă că cererea mea era nu numai dreaptă şi întemeiată, dar şi necesară pentru siguranţa tuturor oamenilor cinstiţi şi a mea personală.

Dacă am scris Parlamentelor şi cîtorva din oraşele ţării, n-am făcut-o decît ca să dau seama de purtarea şi de faptele mele şi ca să risipesc zvonurile ce s-au împrăştiat, cum că aş vrea să provoc un război civil şi că de asta am fugit din Paris şi m-am retras la casa mea din Saint-Maur. Mă mir totuşi că acea retragere provocată

de teama de a nu fi întemniţat a doua oară, retragere pe care Compani# domniilor voastre a găsit-o justificată, alţii se străduiesc s-o socoată criminală, lucru cu totul contrar realităţii, pentru că nu m-am retras nici ca să recrutez oameni, nici ca să fortific unele oraşe, nici ca să oblig oamenii din împrejurimi la corvezi sau la reehiziţii, deşi am primit şi poruncă şi bani de la majestatea sa, să întăresc unele fortificaţii, lucru ce-ar fi de dorit să-l facă toţi guvernatorii din oraşele de la graniţă.

Retragerea soţiei şi a surorii mele, în castelul din Montrond, a fost şi ea exagerată, tălmăcită şi răstălmăcită în toate sensurile de către duşmanii mei. E adevărat că soţia şi sora mea au plecat odată cu mine, pentru că era de datoria mea să am grijă de ai mei şi să nu-i las de izbeliştе ; numai că duşmanii mei nu ştiu, sau nu vor să ştie că sora mea s-a retras la Carmelite, iar soţia mea stă şi *acum în casa care i-a fost fixată ca loc de refugiu pe vremea cînd eu eram în închisoare.*

Cît despre oştile pe care le comand şi care se află la graniţă, purtarea mea poate fi oricînd justificată de către domnul duce de Orleans, care ştie că n-am întreprins nimic fără ordinele domniei sale şi că m-am străduit cît am putut să ţin bine oastea în mină, să n-o las să se împrăştie şi s-o împiedic să se unească cu trupele generalilor şi ofiţerilor aflaţi în solda cardinalului. Iar zarva care se face pe seama acestor trupe, se pare că n-are alt scop, decu să mă denigreze, deoarece calomniatorii mei n-au suflat o vorbuliţă despre oştile cardinalului conduse de Turenne şi de Vendome şi nici despre regimentele sale — care rod şi urechile poporului — conduse de Chack şi de Metten- court.

Dacă nu m-aş fi arătat atît de pornit împotriva cardinalului Mazarin, dacă n-aş fi pomenit de curierii care au făcut bătături la picioare alergînd de la Paris la Colonia şi *din Colonia la Paris, acum n-aş mai fi fost nevoit să mă justific în faţa domniilor voastre.*

In ceea ce priveşte relaţiile mele cu străinii, ar fi dificil de conceput — dacă te gîndeşti că Cambray este

locul pe unde trec zilnic curierii trimişi la cardinal, aşa cum reiese din scrisoarea lui Hocquincourt pe care o ducea Metayer — ar fi dificil de conceput, zic, că aş fi putut s-o apuc pe acelaşi drum ca să comunic cu Arhiducele, însoţit de treizeci de oameni, şi să nu mă vadă nimeni pe acel drum atît de bătut. Faptul mi se pare atît de ridiciol, încît nici nu merită să mai vorbesc despre el.

Voi încheia cu lucrul care mi se pare cel mai grav : înţelegerea mea cu spaniolii, cea mai urîtă şi mai josnică dintre calomniile scornite de duşmanii mei şi pentru care cer satisfacţie, socotind-o cea mai mare jignire adusă unui prinţ de sînge regal. Rog deci Compania să obţină, în humele meu, această satisfacţie şi să-i roage pe rege şi regină să-i numească pe cei care m-au calomniat astfel şi să binevoiască să vă trimită acel merrysriu despre care susţin că ar exista, privind recrutările pe care, chipurile, le-aş face eu în ţară pentru o oştire a mea personală."

Capitolul XII

1651. — Ura dintre Conde şi coadjutor. — Regina îşi trimite garda ca să-1 apere pe coadjutor. — Acesta e cît pe-aci să fie ucis de La Rochefoucauld. — Parlamentul o roagă pe regină să se împace cu Conde. — Apropierea majoratului regelui. — Ceremonia care are loc la Parlament, cu acest prilej. — înapoierea la Curte a lui Châteauneuf, Vieuville şi Mathieu Mole. — Conde ezită dacă să işte, sau

nu, un război civil. — Doamna de Longueville îl determină să-1 işte. — Prinţul de Conde e primit cu

entuziasm la Bordeaux. — Turenne refuză să-1 ajute. — Discuţiile co- adjutorului cu Mazarin. — Mazarin îi făgăduieşte acestuia pălăria roşie, de cardinal. — Plecarea regelui şi a reginei în Berri şi Guienne, cu scopul de a-1 infringe de Conde (24 septembrie 1651.)

Prinţul de Conde şi coadjutorul, duşmănindu-se acum pe faţă, fiecare venea la Parlament însoţit de o suită numeroasă. Prinţul de Conde, fiind de neam regesc, avea o mulţime de prieteni şi de slujitori ; coadjutorul, prin intrigile sale, avea şi el un mare număr de amici ; toată lumea avea motive să creadă că această ceartă nu se va termina decît cu vărsare de singe.

în 21 august, Parlamentul se adună pentru a delibera asupra cererii de reabilitare a domnului Prinţ, pe care biletul ducelui de Orleans o făcea să se rezolve aproape de la sine, spre necazul duşmanilor săi. Animozitatea era de aşa natură, încît fiecare voia să fie în stare să atace sau să se apere. Coadjutorul, în ziua aceea, pe care toată lumea o bănuia că va fi cumplită, temîndu-se că prietenii săi nu vor fi în număr tot atît de mare ca şi cei ai prinţului de Conde, o rugă pe regină să-i împrumute cîteva din gărzile sale. Laigues, care fusese căpitan în regimentul de gardă, îi aduse un număr destul de mare de soldaţi din regimentul de gardă [XV] ; aşa că Parlamentul era plin de oameni înarmaţi, gata să se încaiere Ia cel mai mic semnal.

Cînd toţi şefii de partide şi toţi ceilalţi îşi ocupară locurile. cineva veni să-i avertizeze pe magistraţii din Marea Cameră că sala era ticsită de oameni înarmaţi şi că era cu neputinţă să înceapă dezbaterile în astfel de

XV La Rochefoucauld spune *in Memoriile* sale, că de o bună bucată de vreme, coadjutorul nil se mai ducea la palatul Parlamentului, decît însoţit de o mare suită de slujitori. El pretinde că regina, dîndu-i o parte din gărzile sale coadjutorului, era foarte bucuroasă de această nouă „dihonie care intervenise între doi dintre supuşii săi, pe care nu putea să-i sufere şi pe care-i ura în egală măsură, nădăjduind că va fi răzbunată de unul dintre ei, sau poate că va avea bucuria să-i vadă pierind chiar pe amîndoi“. (N.ed.fr.).

condiţii. Prinţul de Conde îl rugă pe La Rochefoucauld să se ducă şi să le spună oamenilor săi să plece. Coadjutorul spuse şi el că se va duce să-i roage pe prietenii săi să se retragă şi chiar dădu să iasă din sală în apest scop. Se îndreptă deci spre uşă, înaintea ducelui de La Rochefoucauld. De îndată ce apăru în sala cea mare a Palatului şi cei din partidul Prinţului il zăriră, toţi puseră mina pe minerul spadei. Cei din partidul coadjutorului, făcură acelaşi lucru. Timp de cîteva secunde fură cît pe-aci să se căsăpească unii pe alţii. Coadjutorul, văzînd acea atmosferă încărcată şi te- mîndu-se să nu-şi piardă viaţa, vru să intre în Parchetul aprozilor ; dar chiar în acea clipă, dădu nas în nas, în uşă, cu ducele de La Rochefoucauld, care-1 împiedică să intre. întredeschise totuşi uşa, ca să vadă cine-1 mai însoţea pe coadjutor ; acesta încercă să se strecoare prin deschizătură, dar ducele — fiind mai puternic decît el — îl' prinse între cele două canaturi, strîngîndu-1 atît de 'tare, încît bietul coadjutor, pe jumătate strivit, nu mai putea nici să intre, nici să se tragă înapoi. Ducele de La Rochefoucauld îl ţinu vreme destul de lungă între cele două uşi. ba, la un moment dat, chiar sprijini una din uşi cu o vergea de fier, ca nu cumva coadjutorul să scape. Cei din Parchetul aprozilor îi spuseră ducelui să deschidă uşa ; Montresor, amicul coadjutorului, se năpusti spre uşă, în- cerînd să-1 ajute să intre ; dar ducele de La Rochefoucauld i se puse în cale,' ameninţîndu-1 cu spada. Vă daţi şi domniile voastre seama în ce situaţie se afla bietul coadjutor, cu o parte din trup în Parchetul aprozilor, iar cu cealaltă, în sala cea mare, ticsită de duşmani înarmaţi, care puteau scoate oricînd un pumnal ca să i-1 vîre în spinare. Tocmai în acele momente cumplite, cele două tabere înarmate, începură, a se ameninţa şi a se înjura una pe alta. Noroc că unii începură a striga să vină careva din Marea Cameră şî să potolească lucrurile. Champlâtreux, fiul primului preşedinte, ieşi imediat afară, făcu ordine în sală şi-l scoase pe coadjutor dintre cele două uşi. Ocupîndu-şi Iodul în Marea Cameră, coadjutorul se plînse că ducele de La Rochefoucauld voise să-i omoare. Ducele

— care se afla aşezat pe rîndul de deasupra lui, căci sala era în formă de amfiteatru — îi răspunse că n-ar fi fost nici o pagubă. Ducele de Brissac, care stătea aproape de La Rochefoucauld şi care era rudă cu coadjutorul, îl înjură în gura mare. La Rochefoucauld îi răspunse foarte rece că, dacă nu s-ar afla în incinta Parlamentului, i-ar strînge de gît şi pe el, şi pe coadjutor. Paul de Gondi, făcînd uz de porecla pe care i-o dăduse odinioară, în timpul războaielor civile, îi zise :

— Amice La Franchise, nu fă pe nebunul ! Tu eşti un poltron, iar eu sînt preot, aşa că nu ne putem bate !

Această „amabilă" discuţie se încheie printr-o întîlnire pe care şi-o dădură de Brissac şi La Rochefoucauld, ca să se bată în duel. Dai<ţ)înă la urmă, conflictul fiind aplanat, duelul nu mai avu loc *.

Toată dimineaţa s-a pierdut cu făcutul ordinei şi cu potolitul celor două tabere, care ardeau de dorinţa de a se bate ; abia către orele zece lucrurile se liniştiră. A fost o adevărată minune că în ziua aceea nu s-a întîmplat nici o nenorocire şi că cei mai porniţi mi l-au ucis totuşi pe coadjutor, atunci cînd fusese prins între cele două canaturi ale uşii. Sigur că fapta lui La Rochefoucauld n-a fost chiar demnă de cinste ; a fost însă scuzabilă în nişte

[1] **Această întâmplare de necrezut este povestită aproape în aceeaşi termeni şi de La Rochefoucauld, în** *Memoriile* **sale. El adaugă doar că numai din generozitate nu l-a ucis pe coadjutor. Retz spune dimpotrivă, că atunci cînd era strîns cu gîtul în uşă, La Rochefoucauld i-a strigat lui Coligny şi lui Ricoussc, să-1 ucidă (n.ed.fr.).**

vremuri ca acelea şi mai ales fiind vorba de un om atît de primejdios, cum era coadjutorul.

In 22, începură dezbaterile privind declaraţia prinţului'de Conde. Mulţi fură de părere că omul avea dreptate. Dar primul preşedinte propuse ca hîrtia să fie trimisă reginei, avînd în vedere că lucrul era deosebit de important, iar ducele de Orleans fu şi el rugat să le dea o mînă de ajutor parlamentarilor.

în 26, cîţiva magistraţi veniră la regină ; primul preşe-

dinte, în discursul pe care-1 ţinu, îi luă apărarea domnului Prinţ, îndemnînd-o pe regină să-1 reabiliteze, exagerînd nevinovăţia Prinţului, urmărind să evite astfel nenorocirile ce s-ar fi putut abate asupra Franţei. Regina îl lăudă, căci ştia că nu era prieten cu Prinţul[XVI].

Careva îi spuse lui Mole că comportarea lui i se părea ciudată şi că probabil voia să-i facă rău reginei, din moment ce tot insista atîta pentru prinţul de Conde. Dar Mole răspunse că — în Palatul Regal şi în prezenţa reginei — se simţea obligat să vorbească despre nevinovăţia Prinţului, pentru binele «j liniştea Statului.

Parlamentul, prinţii, cardinalul Mazarin şi toţi cei care-1 urau, erau atît de preocupaţi de persoama lui Conde, încît nimeni nu mai vorbea despre altceva. Se părea că Parisul devenise totuna cu Franţa şi că dincolo de zidurile sale nu mai exista nimic care să-i frămînte pe oameni, decît scandalurile şi gîlcevile din Paris. Regina, temîndu-se să intervină, ca să nu înrăutăţească şi mai mult lucrurile, nu mai avea cînd se ocupa de duşmanii din afară, pentru că cei din propria ei ţară îi căşunau mai multe necazuri decît cei străini. în ziua de 26 august, ducele de Orleans veni din nou s-o vadă pe regină, insistînd să aprobe adunarea Statelor Generale, înainte de majoratul regelui ; ceea ce dovedea cu prisosinţă, intenţia prinţilor de a prelungi regenţa şi poate şi de a o înlătura de la cîrma ţării pe Ana de Austria. Dar regina se ţinu la fel de tare ca şi mai înainte. Ca urmare a acestei discuţii, ducele de Orleans, foarte prost dispus, se duse la Limours, unde regina trimise pe careva să-i ceară părerea, ce anume să răspundă Parlamentului în legătură cu declaraţia prinţului de Conde. Ducele de Orleans se simţi măgulit de această atenţie a reginei. îi trimise vorbă că o sfătuia să spună Parlamentului că ea îl socotea pe Prinţ mult mai puţin vinovat, decît îl socotise înainte de a citi acea justificare a lui. Că avînd în

XVI Prinţul de Conde ceruse, cu cîteva luni mai înainte, îndepărtarea din Consiliul regal a primului preşedinte Mathieu Mole. De aici şi resentimentele acestuia împotriva prinţului de Conde.

^vedere că se angajase să-i alunge pe spanioli din oraşul Stenay, ea îl onora cu prietenia regelui şi a ei. Regina procedă aşa cum o sfătuise Monsieur. Şi ca să ne dăm şi mai bine seama cît de plină de contradicţii e viaţa, cînd ducele de Orleans se înapoie de la Limours la Paris, i-1 prezentă reginei, pe cine credeţi ? Pe coadjutor. Monsieur, care făcea mare caz de prietenia lui cu prinţul de Conde, avusese cîteva discuţii cu coadjutorul care, în cîteva zile, şi izbutise să-i intre pe sub piele. Faptul îi făcu pe prietenii prinţului de Conde să afirme că purtarea Iui Monsieur era de neînţeles. în vremea asta, Parlamentul lucra de zor la reabilitarea prinţului de Conde.

In timp ce fiecare îşi vedea de ale sale, la Curte începură pregătirile pentru majoratul regelui. Regina abia aştepta acest eveniment, ca să scape de servitutea la care era obligată, trebuind să dea mereu socoteală de fiecare lucru, lui Monsieur şi prinţului de Conde. Ea trăgea nădejde să găsească un sprijin sigur în fiul ei, ştiind cît de mult o iubea Ludovic. Avînd în vedere calităţile tînărului rege, seriozitatea şi înţelepciunea sa, era convinsă că, fiul ei, deşi încă foarte tînăr, va restabili, prin persoana sa, autoritatea regală, distrugînd-o pe a celor care i-o uzurpaseră pe vremea cînd era încă un copil.

Cum înţelegerea scrisă dintre cardinal şi şefii frondeurilor începuse a circula prin Paris, pe sub mînă, careva a tipărit-o imediat şi a făcut-o cunoscută tuturor. Fiindcă schimbările făcute de regină după majoratul regelui mi s-au părut legate de această înţelegere, o redau aşa cum a fost ea tipărită în epoca respectivă, împreună cu descrierea ceremoniei majoratului regelui. Odată cu aceste două relatări, a apărut şi declaraţia de nevinovăţie a prinţului de Conde care, în acele zile, se duse într-o scurtă plimbare la ţară, fiind încă supărat pe regină.

Articolele înţelegerii dintre cardinalul Mazarin, cancelarul de Châteauneuf, coadjutorul Parisului şi ducesa de Chevreuse :

1. Ca să se bucure în continuare de încrederea poporului, coadjutorul Parisului îl va vorbi de rău în Parlament şi peste tot unde va fi cazul, pe cardinalul Mazarin, pînă ce va veni vremea să se declare, că, de fapt, a fost şi este de partea lui ; domnul de Châteauneuf şi doamna de Chevreuse vor proceda la fel ca el, prefăcîndu-se a fi în relaţii proaste cu domnul cardinal.
2. Doamna de Chevreuse, cancelarul şi coadjutorul vor depune toate eforturile pentru a-1 îndepărta pe domnul duce de Orleans de prinţul de Conde, dar nu chiar de tot, mai întîi pentru că nu vor izbuti, iar în al doilea rînd, pentru a nu pierde încrederea pe care o are Monsieur în domniile lor, propunîndu-i dintr-o dată, să treacă de partea cardinalului ; căci, cunoscînd afecţiunea pe care Monsieur o are faţă de popor, precum şi aversiunea sa faţă de cardinal, e firesc ca ei să nu mai aibă încredere în el, după toate cele întîmplate. Aşa stînd lucrurile, va fi de ajuns ca cei trei să facă tot ce va depinde de ei, pentru a-1 împiedica pe Monsieur să-1 respingă pe cardinal.
3. Cancelarul de Châteauneuf va fi numit prim-ministru, acceptînd ca primul preşedinte Mathieu Mole să fie numit cancelor, în locul său.
4. Marchizul de la Vieuville va fi numit ministru al Finanţelor, plătind pentru această slujbă patru sute de mii de livre, pe care i le va inmîna domnului cardinal şi cincizeci de mii de livre lui Bartet, care a pus o vorbă bună pentru el ; asta, pentru ca Bartet să-şi poată plăti funcţia de secretar, de cabinet, pe care i s-a îngăduit s-o cumpere.
5. Cardinalul va depune toate diligentele pe lîngă rege, pentru ca domnul coadjutor să fie numit cardinal şi să capete o funcţie de ministru de Stat ; asta însă după adunarea Statelor Generale, unde coadjutorul se va strădui să-i fie cît mai util domnului cardinal.
6. Cardinalul îl va numi pe Noirmoutiers duce, trimiţîndu-i hîrtiile respective reginei, care le va semna.
7. Cardinalul îi va da lui Laigue suma de o sută de mii de livre din banii pe care îi va plăti de Nouveau pentru o funcţie de secretar de Stat, pe care Mazarin i-o făgăduise

drept răsplată pentru serviciile pe care i le adusese, făcîndu-i rost de curieri de încredere.

8. Cardinalul îi va da domnului Mancini ducatul de Nevers sau pe cel de Rethelois, împreună cu guvernămîntul din Provence şi-1 va însura cu domnişoara de Chevreuse, de îndată ce va intra în posesia acestor bunuri, cu condiţia ca domnul de Mancini şi soţia sa să-1 ajute pe Mazarin să revină la Paris.

9. Cardinalul va face tot ce va putea pentru ca ducele de Beaufort să nu se bucure de încrederea regelui sau a reginei, considerîndu-1 duşmanul său, din moment ce era ataşat cu trup şi suflet prinţului de Conde.

10. Cardinalul îi va recomanda reginei, cu multă căldură, să aibă deplină încredere în Châteauneuf, coadjutor şi doamna de Chevreuse, precum şi în Villeroy, d'Estrees, de Seneterre şi de Jars, care vor face tot ce le va sta în putinţă, pentru a-1 ajuta pe Mazarin să se reîntoarcă în Franţa.

Interesul comun al tuturor celor de mai sus era să-1 îndepărteze de la Curte pe ducele de Conde şi pe toţi ai săi ; de asemenea, cei care încheiaseră acel tratat, trebuiau să păstreze, o bucată de vreme, secretul faţă de domnul duce de Orleans.

Celebra cavalcadă care a avut loc cu prilejul majoratului regelui, aşa cum a apărut ea în presa vremii de atunci.

Domnul de Saintot, maestrul de ceremonii, primi de la domnul de Rhodes, maestru principal de ceremonii, poruncile pe care majestăţile lor le dăduseră cu cîteva zile mai înainte de majorat, ca să pregătească toate cele necesare pentru o asemnea augustă festivitate ; tot el, înştiinţa în 5 septembrie Parlamentul, că regele va fi acolo în 7, pentru a fi declarat major.

în ziua de 6 septembrie, spre seară, marchizul de Gesvres, căpitan al gărzilor, marele maestru de ceremonii, domnul de Reau, locotenent al gărzilor, împreună cu toţi ofiţerii din corpul de gardă, după ce-i făcură o vizită

primului preşedinte, vizitară tot palatul Parlamentului, apoi închisorile unde marchizul de Gesvres lăsă de pază un ofiţer şi patru soldaţi, cărora le încredinţă cheile acelor temniţe. Domnii de Reau şi de Saintot rămaseră în incinta Parlamentului, toată noaptea, supraveghind pregătirile ce trebuiau să fie gata a doua zi, la ora opt dimineaţa. La ora 7, de Saintot şi de Reau se duseră la Palatul Cardinal[XVII], unde se adunase şi Curtea. Maestrul de ceremonii intră în odaia regelui şi-i spuse că regina venise să-1 vadă, însoţită de micul Monsieur, fratele său, de Monsieur, unchiul său, de prinţesa de Carignan, de ducii de Vendome, de Mercoeur, de Chevreuse, de Elbcruf, de Beaufort, de prinţul de Harcourt, de cavalerul de Guise, de ducii de Lillebonne, de Uzes, de Roannez, de Epemon, de Candale şi de Amville, de mareşali ai Franţei, de ofiţeri ai Coroanei şi de mulţi alţi mari seniori ai regatului. Majestatea sa îl trimise imediat pe ducele de Joyeuse, marele său şambelan, şi pe marchizul de Souvre, gentilom al Camerei sale, să deschidă uşa şi să conducă toată compania în faţa patului regal. Majestatea sa se ridică în sus şi o îmbrăţişă pe regină care-1 strînse la piept şi-1 sărută cu dragoste, spunîndu-i cîteva cuvinte ; imediat după asta, micul Monsieur îl salută pe fratele său cu mult respect, după care urmară toţi ceilalaţi : prinţii[XVIII], ducii, ofiţerii Coroanei şi toţi marii seniori ai regatului. Apoi regele porunci maestrului de ceremonii să-1 îmbrace, iar celor de faţă, să iasă din odaie, să se urce pe cai şi să-1 aştepte afară. Toţi cei de faţă îl

---

XVII **Fostul Palat al lui Richelieu, căruia regina i-a spus mai apoi Palatul Regal.**

XVIII **„Prinţul de Conde — spune Monglat în** *Memoriile* **sale — n-a luat parte la această ceremonie,' întrucît se afla la Saint-Maur. Dar l-a trimis pe prinţul de Conti care i-a înmînat reginei o scrisoare din partea sa, în care îşi cerea scuze pentru faptul că nu putea lua parte la acea minunată serbare, aşa cum ar fi dorit. Că era profund nefericit, fiindcă duşmanii săi îl ponegriseră în faţa majestăţii sale, dar nădăjduia că, vărsîndu-şi sîngele în slujba sa, regele îşi va schimba proasta părere pe care şi-o făcuse despre el şi că va veni la Curte, de îndată ce va socoti că se află în deplină siguranţă". (N.ed.fr.)**

salutară pe rege şi ieşiră din odaie, în afară de regină şi de micul'Monsieur.

între timp, afară începu a se aranja suita ce trebuia să-1 preceadă pe rege la Parlament. în faţă, se aflau doi trîmbiţaşi urmaţi de domnul de Ternen, consilierul regelui şi de căpitanul general al gărzilor sale, însoţit de aghio- tanţii săi şi de domnul de La Chapelle. După ei, veneau cincizeci de ostaşi din gardă cu însemnele majestăţii sale. Apoi urma întreaga Curte, cu tot ce avea ea mai nobil, cam şapte sau opt sute de gentilomi călare, împărţiţi în trei grupuri.

După nobilime, venea în ordine : compania de cavalerie uşoară a reginei, alcătuită din peste o sută de călăreţi conduşi de cavalerul de Saint-Mesgrin, îmbrăcat în nişte haine cu broderii de aur şi argint, călare pe un cal alb ca neaua, cu valtrapuri pînă la pămînt şi a cărui coamă albă era împodobită cu o mulţime de panglici colorate ; în faţa lui, mergeau patru trîmbiţaşi, îmbrăcaţi în haine de catifea neagră cu pasmanterie de argint.

Pe urmă, venea compania de cavalerie uşoară a regelui, alcătuită din două sute de ostaşi, în veşminte împodobite cu pasmanterie din aur şi argint, urcaţi pe nişte cai deosebiţi de frumoşi ; şi ei erau precedaţi de patru trîmbiţaşi îmbrăcaţi în haine de catifea albastră, cu broderie de aur şi argint, comandaţi' de contele de Olonne, înveşmîntat în aur şi în argint, cu un centiron bătut în perle, împodobit cu pene albe şi roşii şi urcat pe un cal alb, ale cărui valtrapuri, roşii ca sîngele, erau şi ele brodate cu aur şi argint, întocmai ca şi veşmintele stăpînilor.

Pe urmă, venea pe jos, compania primarului Parisului ; doar el singur mergea călare, pe un cal splendid, cu valtrapuri de aur. După această companie venea imediat cea a elveţienilor, înveşmîntaţi în straie noi, pe cap cu o tocă de catifea neagră, cu pană, şi încinşi peste mijloc cu cîte un cordon lat de aur ; şi ei mergeau tot pe jos, cu stegarul în frunte şi conduşi de domnul de Sainte-Marie, locotenent francez, îmbrăcat în nişte haine doldora de aurării, călare pe un cal murg, şi pe domnul

Diespach, locotenent în aceeaşi companie, provenind dintr-una dintre cele mai ilustre familii elveţiene, ataşată de multă vreme Franţei şi regilor ei; locotenentul Diespach era îmbrăcat în străvechiul costum elveţian, alcătuit din haină şi pantaloni de satin roşu ca focul, iar pe deasupra cu o mantie largă de dantelă, ţesută din aur şi dublată cu mătase roşie ; avea ciorapi şi pantofi de mătase, iaf la gît, un lanţ gros de aur, răsucit de mai multe ori, fiindcă era foarte lung, de care atîrna o medalie grea, tot de aur. Pe cap purta o tocă de catifea neagră împodobită cu o pană de bîtlan prinsă cu o agrafă mare, cu diamante. Locotenentul mergea călare pe un cal voinic, care avea în frunte un panaş din pene de egretă, coama împodobită cu funde şi ciucuri coloraţi, val-, trapuri de catifea roşie, brodate cu aur şi argint, iar scările, hăţurile şi pintenii atît de frumos auriţi, îneît puteai jura că sînt din aur masiv. Locotenentul era înconjurat de doisprezece mici elveţieni, purtîndu-şi halebardele cu aceeaşi graţie cu care-şi purtau tocile mici şi negre, împodobite cu pene. Această frumoasă şi înduioşătoare apariţie s-a bucurat de admiraţia şi de aplauzele tuturor, atît ale celor de la Curte, cît şi ale norodului.

Pe urmă, veneau călare o mulţime de seniori de la Curte, guvernatori din diverse oraşe, locotenenţi generali din diverse provincii, toţi îmbrăcaţi nemaipomenit de frumos, şi urcaţi pe nişte cai demni de rangul lor. între alţii, contele de Clere, fiul marchizului de Fontaine-Martel, îmbrăcat într-o jachetă ţesută din fir de aur, care strălucea de-ţi lua ochii ; centironul de care atîrnh sabia era şi el tot de aur, după cum din fir de aur erau ţesute şi valtrapurile care acopereau calul, a cărui coamă era atît de frumos împodobită cu panglici şi a cărui coadă lungă pînă la pămînt şi ondulată i-au făcut pe mulţi să spună că, probabil, contele îşi dusese calul la vreun coafor pentru doamne.

Alături de contele de Clere, mergea fratele său, marchizul de Archy, îmbrăcat la fel, călare pe un cal bălan, dar ale cărui hamuri şi scări erau de argint, iar valtra-

purile de catifea roşie ca focul, acoperite cu broderii de aur şi argint.

Cavalerul Paul, faimos în luptele pe mare, deşi nu se urcase niciodată pe cal, ţinu să apară la această ceremonie, călare. Şi el era doldora de aur, argint şi pietre scumpe, plus că avea la gît crucea de cavaler, estimată la zece mii de scuzi şi o centură plină de figuri în relief, făcute din aur şi argint şi care valora pe puţin opt sute de livre, călărea pe un cal alb ca neaua şi greu de strunit ale cărui valtrapuri erau presărate, de sus şi pînă jos, cu perle veritabile.

Alţi doi trîmbiţaşi mergeau în fruntea guvernatorilor din provincii, a domnului Du Plessis-Belliere, a cavalerilor care făceau parte din diverse ordine, a gentilomilor regelui, a marilor ofiţeri din casa regală, toţi în nişte echipaje bogate sau călare pe cai dintre cei mai frumoşi, cu hamaşamente de aur.

Apoi urmară şase trîmbiţaşi îmbrăcaţi în catifea albastră, precedîndu-i pe cei şase crainici călare, îmbrăcaţi în catifea roşie, cu flori de crin ţesute din fire de aur, cu caduceul în mînă, iar pe cap cu o tocă de catifea. După ei, îşi făcu apariţia domnul de Saintot, maestrul de ceremonii, care o ţinea într-un du-te-vino, menţinînd ordinea şi alinierea acelui lung alai ; pe urmă, venea marchizul de La Meilleraye, ministrul artileriei şi ofiţer al Coroanei ; mareşalii Franţei — d'Estrees, de La Motte-Houdancourt, de l'Hopital, Du Plessis-Praslin, d'Etamps şi de Hocquincourt — mergînd doi cîte doi, bogat înveşmîntaţi, erau urcaţi pe nişte cai mari, ale căror valtrapuri erau încărcate cu broderii de aur şi de argint. în spatele lor, mergea singur, contele de Harcourt, marele scutier al Franţei, purtînd sabia regeiui, vîrîtă într-o teacă de catifea albastră presărată cu flori de crin ţesute din aur, cu marginile cusute în punct spaniol, avînd, în loc de hăţuri, două eşarfe lungi de tafta neagră. Pajii şi valeţii, în număr foarte mare, îmbrăcaţi în livrele noi, împodobite cu pene albe, roz şi bleu, cu capetele descoperite, îl urmau îndeaproape pe conte.

După asta, îşi făcu, în sfîrşit, apariţia şi regele, cu chipul lui plăcut şi serios, cu o ţinută într-adevăr regală, stîrnind admiraţia tuturor. Era îmbrăcat într-un veşmînt atît de plin de broderii de aur, încît nu se mai putea distinge culoarea stofei de sub ele ; părea mult mai înalt; încît cu greu ai fi putut crede că n-avea încă nici paisprezece ani. îşi conducea cu atîta măiestrie calul de culoarea cafelei cu lapte, de parcă toată viaţa lui nu făcuse decît asta. Bidiviul avea valtrapurile presărate cu crucea sfîntului Ştefan şi cu flori de crin, ţesute din fire de aur ; calul era aprig şi greu de strunit ; se ridică de mai multe ori în două picioare, ceea ce făcu să se adeverească spusele lui Flutarc, cum că armăsarii n-au obiceiul să-i linguşească pe regi ; faptul dădu prilej regelui nostru să fie socotit unul dintre cei mai desăvîrşiţi călăreţi din regatul său. Alături de rege, mergeau pe jos, în stingă sa, scutierii de Vantelet, de Roque, de Boufnonville şi Du Daufin ; în dreapta, Tenilly, de Varnante, de Sainte-Croix şi de La Chenaye. De o parte şi de alta, înconjurîndu-1 pe rege, şi avîadu-1 în frunte pe locotenentul Feron, mergeau gărzile scoţiene, tot pe jos. urmate de locotenentul Carnavalet. In dreapta regelui, se afla ducele de Joyeuse, marele său şambelan, iar în spatele său, mareşalul de Villeroy, pre- ceptocul său, marchizii de Gesvres şi de Villequier, căpitanii gărzilor sale precum şi Beringhen, primul său scutier. Regele era urmat de un mare număr de prinţi, duci şi pairi ; apoi veneau gărzile de elveţieni ale reginei, pajii şi valeţii ei, ducele de Uzes, cavalerul ei de onoare şi contele de Orval, primul ei scutier.

In sfîrşit, apăru şi trăsura reginei, în care se afla Monsieur cel mic, fratele regelui, Ana de Austria, prinţesa de Carignan, prinţesa Luiza, ducesa de Aiguillon, marchiza de Senece, doamnă de onoare a reginei şi marchiza de Souvre. Ofiţerii şi soldaţii din gardă mergeau în jurul trăsurii ; apoi urmau locotenentul gărzilor, stegarul, al doilea scutier, preceptorul micului Monsieur, şi compania de jandarmi a regelui, în total cam vreo sută cincizeci de călăreţi, cu contele de Miossens în

frunte şi cu patru trîmbiţaşi înainte. Compania de jandarmi a reginei avea vreo sută douăzeci de oameni, toţi călare, conduşi de contele Mou- chard, locotenentul lor. Cîţiva trîmbiţaşi mergeau înaintea trăsurilor în care se aflau domnişoarele de onoare, prinţesele de la Curte şi toată suita reginei.

Tot acest pompos alai, merse de-a lungul străzilor Saint-Honore, la Feronnerie, Saint-Denis, trecu prin faţa închisorii Châtelet, apoi pe strada Crucifix-Saint-Jacque, pe podul Notre-Dame, prin Marche-Neuf şi intră, pe strada Sainte Anne, în curtea Parlamentului. Toate acele străzi forfoteau de lume, transformate într-un fel de amfiteatre, . unde fiecare se cocoţase pe ce putuse, pînă la nivelul etajului al doilea al caselor, ale căror ferestre şi balcoane gemeau de lume. Unii se urcaseră pînă şi pe acoperişuri, ca să poată vedea mai bine. Toată lumea striga, aplauda, îşi manifesta cu glas tare uimirea, admira, lăuda, rîdea şi se bucura. Regele coborî la Sainte- Chapelle, unde fu primit, cu cinstea cuvenită, de Qătre episcopul de Bayeux, îmbrăcat în veşminte pontificale şi însoţit de tot clerul ; după ce regele asistă la slujba efectuată de un capelan, patru preşedinţi şi şase consilieri ai Parlamentului îi ieşiră înainte, pentru a-1 primi .în incinta Parlamentului. Tobele începură să bată, trâmbiţele să răsune şi regele împreună cu regina şi cu toată suita lor păşiră în sala cea mare a Parlamentului, unde se aşează pe tronul pregătit dinainte. Regina se aşează în dreapta, Monsieur cel mic în stînga, apoi, de jur-împrejur, luară loc ducele de Orleans, prinţul de Conti, ducii de Mercoeur, de Uzes, de Beaufort, de Brissac, de Candale, de La Rochefoucauld, mareşalii Franţei, şi ministrul artileriei. Pe partea stingă a sălii, stătea pe o bancă, arhiepiscopul de Reims, duce şi pair. în spatele lui se aşezaseră episcopii de Beauvais, de Chalons şi de Noyon, conţi şi pairi ; marele şambelan stătea pe prima treaptă a tronului, la picioarele regelui ; pe cea de a doua, ceva mai în spate, şedea contele de Harcourt. La picioarele reginei, pe prima treaptă, şedeau contele de Tremes, marchizul de Gesvres, contele de Charost,

domnii de Villequier şi de Chapes, căpitani ai gărzilor.

Cancelarul Franţei, care venise cu un ceas înaintea regelui, şi care pînă atunci ocupase scaunul cel mai înalt, mai sus cu o treaptă decît cel al preşedinţilor Parlamentului, acum se aşezase pe un scaun mai jos cu o treaptă decît majestatea sa, iar primarul Parisului, pe prima treaptă.

După ce toţi îşi ocupară astfel locurile, după ce doamnele şi domnişoarele de onoare ale reginei ocupară banca ce le fusese rezervată, după ce, în sfîrşit, toată lumea luă loc şi zarva se potoli, regele se ridică şi zise :

— Domnilor, am venit în Parlamentul meu ca să vă spun că, urmînd legile Statului meu, vreau să-mi asum singur conducerea ţării. Sper că Domnul mă va ajuta să cîrmuiesc cu milă şi dreptate. Cancelarul meu vă va spune în amănunt ce intenţii am.

Cancelarul, care între timp se ridicase în picioare, ţinu o cuvântare, în care dezvoltă cele spuse de rege, vorbind foarte elocvent şi adăugind unele reflecţii foarte judicioase, privind atît trecutul, cît mai ales viitorul ţării. După care, regina luă şi ea cuvîntul şi spuse :

— Domnule, iată al nouălea an de cînd — din voinţa răposatului rege, preaonoratul meu stăpîn — am grijă de educaţia şî de bunurile dumitale. Domnul m-a ajutat să te cresc frumos şi sănătos. Acum, cînd legile ţării te cheamă să-ţi cîrmuieşti Statul, nădăjduiesc că Cel-de-Sus îţi va dărui înţelepciunea, forţa şi prudenţa de a-ţi face supuşii fericiţi.

La care majestatea sa răspunse :

— Doamnă, yă mulţumesc pentru grija cu care m-aţi educat şi mi-aţi administrat bunurile. Vă rog să continuaţi şi de acum încolo să mă sfătuiţi cum să procedez, căci — după mine — doresc ca domnia voastră să fiţi şeful Consiliului meu.

Regina se ridică de la locul ei şi se apropie de rege, pentru a-1 îmbrăţişa. Dar regele, ridicîndu-se de pe tron, veni înaintea ei, o îmbrăţişă şi o sărută cu dragoste, după care fiecare se reîntoarse la locul său.

Monsieur cel mic, fratele regelui, puse un genunchi

pe pănwnt, şi, sărutînd mîna regelui, îi făgădui credinţă deplină. Ducele de Orleans şi prinţul de Conti făcură şi ei acelaşi lucru ; apoi urmară la rînd toţi ducii, pairii, ecleziaştii, mareşalii Franţei, ofiţerii Coroanei, într-un cuvînt, toţi cîţi erau de faţă. Pe urmă cancelarul porunci să se deschidă larg uşile şi să intre poporul. Guiet, grefier în Parlament, citi edictele date de rege împotriva blasfemiei şi duelurilor, precum şi declaraţia de nevinovăţie a prinţului de Conde care urma, după ce fusese citită în Parlament, să fie publicată şi înregistrată. După asta, toată lumea se ridică şi toţi plecară în aceeaşi ordine în care veniseră, în afară de majestatea sa care, cînd ajunse în faţa treptelor de la Sainte-Chapelle, se urcă în trăsură. Maestrul de ceremonii, aşezînd toată nobilimea în aceeaşi ordine ca la început, întreg alaiul se întoarse la Curte, trecînd pe Pont-Neuf şi pe la Croix-du-Trahoir, unde domnul Franţois, intendentul general al fîntînilor şi apeductelor Franţei, pentru a da un aspect de sărbătoare acelei zile, oprise apa care ţîşnea din fîntîni, dînd întîietate vinului ce începuse a curge pretutindeni, de Ia nouă dimineaţă şi pînă pe la şase seara.

Ajungînd la Palatul Cardinal, majestăţile lor fură primite cu aclamaţii, şi cu strigăte de bucurie ; artileria din micul fort înălţat, din porunca regelui, în fundul grădinii, îl salută cu cîteva lovituri de tun, cărora le răspunse tunurile din Bastilia şi din oraş. Şi cum bucuria care precede astfel de evenimente măreţe, trece întotdeauna dincolo de limitele obişnuite, petrecerea se înteţi către seară şi continuă aproape toată noaptea ; oamenii aprinseră focuri mari atît în faţa Palatului Cardinal, cît şi pe străzi ; se spune că lumina acelor focuri, precum şi cea a felinarelor aşezate la ferestre, lumina Parisul ca ziua ; jocurile de artificii adăugau mii de alte stele celor de pe cer, parcă spre a le contesta gloria de a lumina ele singure într-o noapte ca aceea, în care bucuria îşi făcuse loc în toate oraşele Franţei, care, ştiind din vreme despre această serbare, dovedeau că se bucurau şi ele de acest eveniment fericit, tot atît cît şi Parisul.

Doamna de Brienne, pe care regina o preţuia pentru

calităţile şi pentru evlavia sa, aflîndu-se într-o zi în odaia mea, îmi spuse că o oarecare destrăbălată, căreia i se zicea „madam Ana“ şi care cîştiga parale frumoase cîntînd pe străzile Parisului, cîntece neruşinate la adresa reginei, fusese vîrîtă în închisoare şi că se afla într-o stare jalnică. I-am transmis reginei rugămintea doamnei de Brienne, care — din nu ştiu ce motive — nu voia să-i spună ea însăşi. Regina nu zise nimic, aşa că n-am mai insistat. După cîteva zile, aceeaşi doamnă de Brienne îmi spuse că se dusese s-o vadă pe acea nefericită, dar că nu se mai afla în celulă ; că fusese mutată într-o odaie spaţioasă, unde era bine îngrijită, bine hrănită, avea un pat bun şi că se mira şi ea, cum de se întîmplase această minune. Ne-am dat imediat seama că această „minune" se datora reginei. Cînd am vrut să-i vorbim despre acest lucru, ea n-a vrut să ne asculte şi nici n-a mai adus vreodată vorba despre acea nenorocită, mai ales *că'* era nespus de bucuroasă că scăpase de regenţă. Ana de Austria îşi iubea cu atîta patimă fiul, încît cred că ar fi fost în stare să spună şi ea ca acea romană ambiţioasă care consultase oracolul : „Sînt gata să-mi dau viaţa, cu condiţia ca fiul meu să ajungă împărat !“ Dar cum era mult prea evlavioasă, pentru a-şi dori moartea, din pură vanitate, avea obiceiul să spună : „El să fie stăpînul ; eu nu mai vreau să fiu nimic !“ Dar tinereţea acestui rege, precum şi starea în care se afla Franţa, o împiedicase să tragă nădejde că-1 va vedea, chiar atît de repede, cîrmuindu-şi singur ţara, cu deplină autoritate. Iar noile zguduiri prin care trecea Franţa, o făceau să-şi mute gîndul că se va putea retrage la Val-de-Grâce, să-şi petreacă restul vieţii în linişte şi pace. Deci, majoratul regelui nu-i aduse reginei odihna după care tînjea atîta ; în schimb, îi dădu puteri noi pentru a se apăra împotriva celor care pregăteau un nou război civil, mult mai sîngeros decît primul, din pricina celui care avea să se afle, de astă dată, în fruntea lui şi a intrigilor datorită cărora îşi făcuse un partid foarte

mare şi foarte puternic. Châteauneuf fusese numit prim-ministru, marchizul de Vieuville. ministru al Finanţelor, iar primul preşedinte Mathieu Mole, cancelar. Imediat după ce se efectuară aceste mari schimbări, regina îl trimise pe mareşalul d'Aumont cu oastea lui, să-1 atace pe prinţul de Conde, care se retrăsese cu soldaţii la Stenay şi în alte oraşe întărite. încă nu ştia ce să facă, încă mai şovăia, dacă să se împace, sau nu cu regina. Se duse deci la Angerville, la reşedinţa preşedintelui Perault, unde aşteptă o zi întreagă răspunsul lui Monsieur în legătură cu împăcarea pe care o propusese. Dar cel care trebuia să vină de la domnul duce de Orleans avu nu ştiu ce accident şi nu putu ajunge la vreme ; domnul Prinţ, văzînd că nu venise, plecă a douajri la Bourges, care se declară de partea lui. Croissy veni să-i spună, din partea reginei şi a noului ei ministru, Châteauneuf, că-1 ruga să stea liniştit într-unul dintre oraşele pe care şi le alesese, împreună cu oştile sale, pînă la convocarea Statelor Generale ; îi ceru însă reginei, în numele ducelui de Orleans, să ţină acea adunare la Saint-Denis sau într-un loc care să nu i se pară dubios.

Pe vremea aceea, prinţul de Conde încă mai înclina către pace ; ba existau chiar momente cînd nu mai părea chiar atît de categoric în privinţa întoarcerii cardinalului, pentru că acum îl ura cumplit pe Châteauneuf, care se vîrîse între el şi Monsieur, încercînd să sădească în inima acestuia din urmă incertitudinea şi contrarietatea. Chavigny şi toţi cei apropiaţi de Conde gîndeau la fel ca el. Ducele de Nemours nu era pornit împotriva cardinalului, decît din cînd în cînd, după cum îl apuca fantezia Ducele de La Rochefoucauld, care îl ura într-adevăr pe cardinal, ura războiul ; şi totuşi îl voia, pentru că iubita lui,

[1] Din pricină că era îndrăgostit de frumoasa doamnă de Châ- tillon.

doamna de Longueville, îl dorea cu patimă. Prinţul de Conde, consultîndu-se deci cu aceşti prieteni ai săi, toţi îi

spuseră că ei erau pentru război ; îi mai spuseră că, fie că Mazarin voia, sau nu să mai vină la Paris, Prinţul va fi silit să colaboreze cu el şi că, datorită acestui fapt, după ce se vor potoli lucrurile, putea să-i ceară, orice-ar fi vrut. în pofida acestor sfaturi, Prinţul încă nu se putea hotărî ; ar fi vrut să dea o fugă pînă la Montrond, unde se afla sora sa, doamna de Longueville, ca să se sfătuiască şi cu ea. Se duse şi se hotărî într-adevăr, căci dacă e să spunem lucrurilor pe nume, apoi atunci, acest război, aflăţi dragii mei cititori, că n-a fost dezlănţuit nici de Conde, nici de prietenii lui, ci a fost iscat de o femeie, a cărei ambiţie s-a dovedit a fi mai puternică decît judecata şi înţelepciunea celui mai mare căpitan de oşti al vremurilor noastre. Se hotărî deci, aşa că le spuse tuturor alor săi că, din moment ce toţi voiau acest lucru, ei bine, le va face pe plac ; dar că să-şi aducă aminte, cum că-1 obligau să tragă spada împotriva fraţilor săi şi că el va fi poate ultimul care o va vîrî în teacă, dîndu-le astfel de înţeles, că-1 angajau într-o treabă în care mulţi din ei nu-1 vor urma pînă la capăt.

Prinţul de Conti, doamna de Longueville, ducii de Nemours şi de La Rochefoucauld şi preşedintele Viole, văzîndu-1 că-şi asumă această răspundere împotriva voinţei sale şi • temîndu-se să nu se răzgîndească, încheiară între ei un fel de înţelegere, prin care se legau să rămînă uniţi, avînd interese comune, ca să-i poată ţine piept prinţului de Conde, în cazul în care acesta, împăcîndu-se cu regina, i-ar fi lipsit pe ei de favorurile pe care voiau să le obţină de la Curte. Domnul Prinţ, trimiţîndu-1 îndărăt pe Croissy, îşi lăsă o portiţă de scăpare, încercînd unele negocieri, ca să nu se zică cumva că n-ar fi încercat acest lucru. în vremea asta, începu a se pregăti temeinic de război, îşi lăsă soţia şi fiul la Montrond, şi-i trimise pe prinţul de Conti şi pe doamna de Longueville la Bourges[1] ; el, împreună cu ducii de Nemours şi de La Rochefoucauld, se îndreptară spre Guienne, trecînd prin Verteuil, pe la locuinţa ducelui de La Rochefoucauld care, cu un an în urmă, fusese

dărîmată, pentru că ducele se angajase în partidul lui Conde. Prinţul fu primit la Bordeaux cu multă bucurie şi simpatie. Primele lucruri pe care le făcu, fu să-1 alunge pe primul preşedinte al Parlamentului, fiindcă era sluga regelui şi să-1 trimită în Spania pe Lenet, om isteţ şi dibaci, ca să încheie cu spaniolii un tratat avantajos pentru stăpînul său. Apoi împărţi o mulţime de comisioane - şi găsi destui oameni care să vrea să-1 slujească. Pe urmă, se strădui să-1 atragă de jaartea lui pe domnul de Turenne [XIX] [XX] [XXI], dar nu reuşi. Cum toată lumea voia să fie pace, toţi se străduiau în acest sens. Gourville, om deştept şi expeditiv, care din confidentul lui La Rochefoucauld deveni confidentul lui Conde [XXII], rămăsese la Paris, pentru a afla ce se intîmplă acolo şi a-i raporta stăpînului său, trăgînd .nădejde că lucrurile insă se mai puteau aranja.

In vremea asta, coadjutorul văzînd că toate negocierile de la Curte şi cele întreprinse de diverse persoane pe lîngâ ducele de Orleans — între alţii, de

---

XIX Oraşul Bourges era divizat. Locotenentul general al prezi- dialului pusese la cale o cabală împotriva prinţului de Conti, în interesul Curţii : „Acest prinţ — zice Monglat în *Memoriile* sale — întîlnindu-se pe stradă cu el, îl apucase de după qpafă şi-l tîrîse pînă la tumul oraşului, strigînd că era un mazarinist înrăit, care nu urmărea altceva decît întoarcerea cardinalului. Poporul, auzind despre ce era vroba, începu a-1 fugări, făcîndu-1 mazarinist şi arun- cînd cu bulgări de pămînt, după el“ (n.ed.fr.).

XX Lenet a fost cel care a expediat comisioanele lui CondA Prinţul a mai poruncit să se adune bani de la oameni, luîndu-şi, între timp, titlul de generalisim al majestăţii sale (n.ed.fr.).

XXI Turenne şi fratele său, ducele de Bouillon, îi reproşară prinţului de Conde că, după serviciile pe care i le făcuseră, el nu le împărtăşise nici unul dintre secretele saie şi avusese încredere în nişte oameni care nu erau în stare să-i susţină partidul, aşa cum l-ar fi susţinut ei. Turenne se plînse chiar mai vehement decît fratele său (n.ed.fr.).

XXII Cînd ducele de La Rochefoucauld îi întîmpinase pe prinţi, la ieşirea lor din închisoarea din le Havre, îl luase cu sine şi pe Gourville. Acesta a fost momentul în care, văzîndu-1, prinţul de Conde i-a poruncit să se aşeze la masa lui. „Ceea ce am şi făcut

doamna Du Plessis- Guenegaud, prietena mea, sora mareşalului d'Etampss, doamnă de onoare a ducesei de Orleans — aveau ca scop să-1 determi/ie pe prinţul de Conde să se împace cu regina, şi temîndu-se ca nu cumva să se întîmple acest lucru, îl trimise pe Bartet la Mazarin, oferindu-se să-1 convingă pe ducele de Orleans să-i îngăduie să se reîntoarcă în Franţa, cerîndu-i ca răsplată pentru acest lucru, pălăria de cardinal, la prima promoţie de cardinali ce urma să fie propusă. Doamna de Chevreuse şi marchizii de Noirmoutiers, prietenii coadjutorului, întăriră spusele amicului lor, asigurîndu-1 pe cardinal de fidelitatea acestuia precum şi de recunoştinţa sa. Bartet, care se pricepea ca nimeni altul că îndruge gogoşi, cu carul, îi spuse cardinalului că coadjutorului era un suflet mare şi generos, şi că-i va fi cel mai bun prieten ; atîta îl năuci de cap pe Mazarin, încît, pînă la urmă, acesta, presat din toate părţile, linguşit şi ameţit de presupusele calităţi ale coadjutorului pe care cei din jur nu mai pridideau să i le ridice în slăvi, fu de acord să fie numit cardinal, rugîndu-1 pe ducele de Orleans să facă această propunere, ca să nu pară că vine din partea lui Mazarin, pe care.Papa n-avea ochi să-1 vadă şi ca nu cumva să respingă cererea.

Numai că ministrul fu foarte prost răsplătit pentru această binefacere. După ce coadjutorul obţinu ceea ce dorise cu atîta ardoare, văzînd că prinţul de Conde alesese

— mărturiseşte Gourville — căci m-am sim'ţit nespus de onorat de cinstea arătată. încet, încet, Prinţul — căpătînd încredere .în mine — a început să-mi vorbească despre toate afacerile sale secrete, despre negocierile de la Madrid şi Bordeaux, cît şi despre hotărîrea pe care o luase de a declara război" (n.ed.fr.).

calea războiului, începu din nou a-şi bate joc de bietul cardinal, exact ca pe vremuri, arătîndu-şi pe faţă duşmănia şi sfidindu-1 cu aceeaşi trufie ca şi în trecut. Regina — încercînd să dreagă într-un fel, toate aceste trădări şi să potolească frămîntările din Guienne şi din Berri, ce prevesteau un nou război civil — hotărî să plece într- acolo, ca să dea peste cap planurile duşmanilor ei.

Aşa că-l luă cu sine pe rege şi plecară într-o lungă călătorie. în 24 septembrie 1651, însoţiţi de Monsieur cel mic, de toţi miniştrii şi de toată Curtea.

Capitolul XIII

1651. — Succesele duşmanilor în nord. — Curtea la Bourges. — Regele îi porunceşte lui Mazarin să se întoarcă. — Fuga prinţului de Conti şi a doamnei de Longueville, la Bordeaux. — Conde primeşte cu trufie propunerile de pace. — Regina la Poitiers. — Succesul lui Harcourt împotriva lui Conde. — Curajul lui Mathieu Mole. — Parlamentul pune preţ pe capul cardinalului. — (165'2). Pieîntoarcerea lui Mazarin în fruntea unei oştiri serioase. — Moartea lui Châteauneuf. — Turenne se reîntoarce la Curte. — Sfîrşitul exilului lui Le Tellier. — Curtea pleacă la Tours, apoi la Blois. — Reintrarea în graţii a lui Servien, apoi a lui de Lyonne. — Beaufort înfrînt de Turenne. — Domnişoara de Orleans vrea să se mărite cu regele. — Refuzul Anei de Austria. — Coadjutorul este numit cardinal. — Ambiţiile lui Chavigny. — Ardoarea războinică a doamnei de Longueville. — Gelozia şi resentimentele lui La Rochefoucauld. — Conde primit la Faris, în triumf.

Duşmanii, vrînd să profite de războiul civil din Franţa, cuceriră oraşele Furnes, Bergnes şi Saint-Vinox, aproape de Dunkerque ; apoi mai luară Linck, Hannuie şi Bourbourg. Regele şi regina, aflîndu-se' la Fontainebleau, fură sfătuiţi de Châteauneuf să se ducă direct la Bourges,

unde el însuşi, prin curierii săi, le poruncise locuitorilor să-i primească pe majestăţile lor, cu onorurile cuvenite. Regele şi regina se hotărîră s-o pornească într-acolo : şi, în ciuda prezenţei prinţului de Conti şi a doamnei de Longueville, fură foarte bine primiţi. Cancelarul se'înapoie la Paris, pentru a avea grijă de afacerile regelui, sub conducerea ducelui de Orleans, împreună cu Vieuville şi cu Guenegaud, secretar de Stat.

înainte de a pleca din Fontainebleau, în 2 octombrie, regele încredinţă comanda oştirii din Guienne contelui de Harcourt ; între timp, regina îi trimise poruncă lui Mazarin, prin Ondedei, să se întoarcă la Paris. De fapt, el fusese tot timpul stăpînul şi Châteauneuf se plîngea mereu că regina nu avea încredere în el. De îndată ce primi scrisoarea reginei, Mazarin se îndreaptă spre Spania ; ajungînd la Dinan, Navailles, Broglie şi mulţi alţi prieteni ai săi cărora el le dăruise guvernăminte, veniră să-1 vadă şi hotărîră să-i încropească o oaste în fruntea căreia să intre în Franţa.

Doamna de Chevreuse şi coadjutorul — care nu se gîndeau decît cum să scape de Mazarin şi de prinţul de Conde — îl convinseră pe ducele de Orleans să treacă de partea lor. Chavigny se opuse din toate puterile, atît pentru că avea în vedere interesele prinţului de Conde faţă de care era foarte ataşat, cît şi pentru că se gîndea la propriile sale interese. Chavigny dorea din tot sufletul ca între cei doi prinţi — de Orleans şi de Conde — să existe relaţii cit mai strînse, pentru a-1 împiedica pe Mazarin — care-1 alungase — să se reîntoarcă în Franţa, deşi, după cum susţineau gurile rele, Chavigny îşi datora averea cardinalului Mazarin.

Prinţul de Conti şi doamna de Longueville, cînd auziră că vine regele, părăsiră grabnic oraşul Bourges, îndreptîndu-se spre Montrond, iar de acolo, spre Bordeaux. Marsin, simţîndu-se obligat faţă de prinţul de Conde şi ştiind că acesta se hotărîse pentru război, lăsă totul baltă şi-şi urmă binefăcătorul. Dacă ar mai fi rămas încă două, trei zile, ar fi primit numirea de vice-rege, în Catalonia,

pe care i-o trimisese regina, cu scopul de a-1 obliga să rămînă în slujba regelui. Contele Du Dognon, guvernator în Brouage, La Rochelle, Oleron şi în insula Re, făcu acelaşi lucru ca şi Marsin, adică trecu de partea lui Conde. Văzînd atîta lume trecînd de partea Prinţului, regina se nelinişti şi-l rugă pe ducele de Orleans să-i facă vărului său propuneri de pace, în vreme ce cardinalul făcea acelaşi lucru, prin ducele de Bouillon şi prin fratele său, de Turenne. Aceştia îl trimiseră pe Gourville să-i ofere Prinţului tot ce dorea, în schimbul păcii Prinţul le răspunse cu mîndrie că, dacă voiau să se împace cu el şi dacă domnul de Turenne se învoia să comande oastea, în locul lui, va face ce-1 vor sfătui ei. Dar că refuza categoric să se ducă în oraşul Richelieu şi să vorbească personal cu regina şi cu ducele de Orleans.

Impiedicîndu-se tot timpul, în planurile sale, de coadjutor, prinţul de Conde se hotărî să-1 răpească şi să-1 închidă într-unul din forturile sale. Gourville — aşa cum mi-a istorisit mai tîrziu — s-a angajat să ducă la bun

[1] **Gourville primise sarcina, din partea prinţului de Conde, de a-1 vedea pe ducele de Bouillon şi de a-1 cîştiga, împreună cu fratele său, domnul de Turenne, de partea sa. Gourville servea deci de intermediar între aceştia şi Prinţ, bucurîndu-se, ca şi Chavigny, de încrederea deplină a lui Conde (n.ed.fr.).** sfîrşit această treabă *. Dar cu toate că nu era lipsit nici de isteţime, nici de cutezanţă, n-a izbutit. Hazardul l-a ajutat pe coadjutor să scape din capcanele care i-au fost întinse. Baronul de Batteville, slujitor al regelui Spaniei, a fost trimis de către stăpînul său, în ajutorul prinţului de Conde, cu treisprezece vase de război, cu bani şi cu soldaţi. Regina, speriată de acest mare partid al Prinţului, plecă din Bourges, ducîndu-se la Poitiers, de unde regele îi scrise cardinalului, pentru a-1 zori să facă recrutări şi a-i veni în ajutor ; totodată îi trimise ordin mareşalului de Hocquincourt să-şi unească oastea cu armata cardinalului şi să se supună poruncilor acestuia.

[1] Era vorba să-1 răpească pe coadjutor şi să-1 ducă într-un

„loc sigur", la Damvilliers, unde se afla cavaleria prinţului de Conde. Acest Prinţ, se gîndise la diverse persoane, care să-1 ajute în această treabă, înainte de a pune ochii pe Gourville, care i se păru cel mai potrivit. După ce a făcut rost de bani, pentru a pune în practică acest plan, Gourville istoriseşte : „Aflînd de la unele persoane că coadjutorul se ducea în fiecare seară la palatul Che- vreuse, din strada Saint-Thomas-du-Louvre, de unde nu pleca înainte de miezul nopţii, m-am pus la pîndă şi am văzut că se întorcea întotdeauna acasă, pa drumul ce mergea paralel cu cheiul Senei. Pe măsură ce oamenii pe care-i angajasem îmi soseau din Angoumois, îi găzduiam pe la diverse hanuri. în seara în care m-am hotărît să pun mîna pe coadjutor, am plasat cincisprezece sau şaisprezece dintre ei, în locul unde drumul cobora de-a lungul rîului. Aceştia trebuiau să procedeze astfel : doi dintre ei, să pună mîna pe lachei şi să le stingă torţele ; doi să se urce în caleaşca coadjuterului, în locul vizitiului pe care trebuiau să-1 lege fedeleş şi să-1 vîre în trăsură, iar ceilalţi, să-i împiedice pe lacheii din spatele trăsurii să cotoare, de teamă să nu dea de veste, ce se întâmplase. Eu, împreună cu doi oameni, trebuia să mă prezint la o portieră, iar alţi doi oameni la cealaltă portieră, şi să-i spun coadju- torului că era arestat, în numele regelui. După aceea, trebuia să-1 urc pe un cal, pe care slujitorul meu îl avea pregătit şi să-1 las în grija oamenilor mei. La unsprezece noaptea totul era gata ; fiind avertizat că coadjutorul se afla, ca de obicei, la palatul Che- vreuse, îl şi vedeam pe înaltul prelat la Damvilliers. Aproape de miezul nopţii, m-am dus să bat la uşa palatului Chevreuse ; după ce-am aşteptat o bună bucată de vreme, un slujitor, pe jumătate adormit, a venit să-mi deschidă, lntrebîndu-1 dacă domnul coadju-

In vremea asta, prinţul de Conde îşi atrase de partea lui şi oraşul Agen, din Gasconia. Şi văzîndu-1 pe Saint-Luc fortificîndu-se în Montauban şi Cahors, puse mîna pe oraşul Saintes, pe care episcopul, copil din flori al mareşalului de Bassompierre, om de treabă şi slujitor credincios al regelui, îl părăsi imediat ; tot atunci, domnul Prinţ mai luă în stăpînire şi oraşul Taillebourg, rîvnind să pună mîna şi pe Angouleme ; dar, necutezînd să-1 atace din pricină că marchizul de Montausier, guvernatorul din An- goumois şi din Saintonge, adunase în preajma lui un mare număr de gentilomi şi de prieteni se îndreptă spre Cognac. Cucerind acest oraş, deveni stăpîn pe întregul ţinut ce se întindea de la Charente şi pînă la Garonne şi Dordogne. îi lăsă în acel loc pe ducele

de La Rochefoucauld şi pe prinţul de Tarente, iar el se întoarse la Bordeaux, pentru a duce tratative cu miniştrii Spaniei. îl zori pe contele de Dognon să-i adune o oaste mare în La Rochelle, pentru a întări oraşul, atît cît îi va fi cu putinţă. în vremea asta, regele se afla la Poitiers, iar Châteauneuf îl slujea cu mult zel, nu numai pentru a cîştiga încrederea atît a sa cît şi a reginei, cît mai ales din plăcerea pe care o simţea să pună umărul la distrugerea prinţului de Conde, vechiul său duşman. îi sfătui deci pe rege şi pe regină de a se gîndi să ia pe neaşteptate, cetatea La Rochelle, din mîinile duşmanilor lor, numindu-1 guvernator acolo pe Estissac, fratele răposatului duce de La Rochefoucauld, care in-

— *i*

tor mai era acolo, el îmi spuse că nu, că plecase pe alt drum, cu trăsura doamnei de Rhodes, fapt care m-a necăjit grozav.

A doua zi, coadjutorul îşi petrecu seara la doamna de Pomme- reuil. După asta, toată povestea cu răpilul coadjutorului, căzu baltă". în ciuda acestui eşec, Conde s-a arătat totuşi foarte mulţumit de Gourville, caro adaugă în *Memoriile* sale : „îmi dau seama că dacă cineva va citi vreodată aceste *Memorii,* o să creadă că sînt simple scorneli ; căci cei bătrâni, caro au trăit în acele vremuri ciudate, nu mai şînt, iar cei tineri, care nu cunosc decît epoca de acum, în care regele a făcut ordine în ţară, vor lua această istorisire, drept nălucirea unui smintit". (N.ed.fr.) tră în La Rochelle cu o mică oaste. Şi deşi nepotul său, tînărul duce de La Rochefoucauld, se afla în partidul advers şi contele de Dognon îi era prieten, Estissac ştiu să şi-1 apropie şi să-1 determine să-1 slujească pe rege, şi nu pe prinţul de Conde. în vremea asta, nici contele de Harcourt nu stătea degeaba. Adunase oşti şi, aşezîndu-se în fruntea lor, încerca să-i arate prinţului de Conde că o armată condusă de un general priceput, poate să inspire teamă oricui. Aşa că se îndreptă foarte ţanţoş către Cognac, pe care, cu oarecare trudă, reuşi să-1 cucerească, înfrîngîndu-i pe rînd, mai întîi pe prinţul de Tarente. apoi pe ducele de La Rochefoucauld. Cînd oastea prinţului de Conde dădu fuga să-i ajute pe cei doi, de Harcourt o risipi, ucigînd o mulţime de oameni şi luînd o droaie de prizonieri. în timp ce ducele de Conde se retrăgea, Harcourt puse mîna pe carele cu o parte din bagajele armatei. Dar, imediat după

asta, a fost crunt bătut de Conde, fapt care a făcut să-i scadă reputaţia şi, odată cu ea, speranţele şi forţele partidului său. în La Rochelle, ducele de Harcourt se străduia să-1 înscăuneze pe Estissac ca guvernator al întregii cetăţi, ceea ce nu prea putea, pentru că turnurile şi trupele închise în ele ţineau cu Dognon ; aşa că Harcourt îşi propuse să meargă el însuşi să le atace. Cei din turnuri începură a tremura la vederea oştilor regelui ; Harcourt le porunci să-1 arunce pe fereastră pe Dognon, după ce-1 vor fi străpuns cu pumnalele. Rebelii, pentru a-şi salva viaţa, o sacrificară pe cea a comandantului lor, săvîrşind o faptă crudă şi mişelească.

După asta, regele trimise Parlamentului din Paris o declaraţie împotriva prinţului de Conde ; dar spiritul de revoltă care domnea în* acest mare oraş, nu îngădui să fie pedepsită o crimă de les-majestate. Primul preşedinte, supus credincios al regelui, voi să înregistreze declaraţia ; dar ea nu putu fi înregistrată decît după ce i se aduseră unele modificări şi după ce magistraţii vociferară şi bombăniră împotriva primului preşedinte, care se supunea orbeşte poruncilor regelui. Intr-o zi, aflîndu-se la .el acasă,' unde se ţinea Consiliul regal — şi unde se mai aflau marchizul de La Vieuville, mareşalul de L'Hopital, guvernator al Parisului, şi Du Plessis-Guenegaud, secretar de Stat — primul preşedinte fu ameninţat de o droaie de derbedei, că-1 vor ucide. în loc să ferece uşa, el o deschise larg şi ieşi în pragul ei, ca să le vorbească celor ce-1 ameninţaseră cu moartea. Această dovadă de curaj îi ului pe cei de-afară care tăcură mîlc, cînd îl zăriră.

Marchizul de La Vieuville, dînd să iasă de la primul preşedinte, mulţimea de afară, care nu se împrăştiase, îl înjură ca la uşa cortului, iar după ce Vieuville apucă să se urce în trăsură, începură a-1 huidui şi a arunca după el cu bulgări şi cu pietre. Mareşalul de L'Hopital îl părăsi şi el pe primul preşedinte ; ajungînd acasă la el, avu la-şitatea de a nu-i trimite nici un fel de ajutoare. Du Plessis-Guenegaud a fost singurul care a rămas alături de acel venerabil magistrat.

Cardinalul, primind porunca reginei, se gîndi să se reîntoarcă în Franţa ; aşa că începu a-şi pune în aplicare acest plan. Spaniolii nemaiîngăduindu-i să stea în Spania, trebui să plece din Dinan, să străbată o mulţime de drumuri pline de ostaşi spanioli şi de soldaţi ai prinţului de Conde; în sfîrşit, cu chiu, cu vai, ajunse la Bouillon. Această veste îi înfurie cumplit pe duşmanii săi. Parlamentul îşi dublă hotărîrile luate şi date împotriva lui ; cei mai porniţi din această Companie puseră preţ pe capul cardinalului, făgăduind cincizeci de mii de scuzi celui care-1 va ucide. Această sumă avea să fie procurată din vînzarea, în întregine, a mobilelor şi a bibliotecii sale.

întreaga Europă sp cruci auzind de o astfel de hotărîre, de care magistraţii cu judecată şi cu bun-simţ se scandalizară, şi pe bună dreptate, fiind vorba de primul ministru al ţării lor şi de un cardinal, nu de un pirat sau de un tîihar de drumul mare. Regina mi-a mărturisit mai tîrziu, că această hotărîre, în loc s-o facă să dea înapoi, dimpotrivă, a întărîtat-o. Se înţelege de la sine că Châteauneuf, fără a arăta acest lucru, era, în sinea lui, de acord cu răzvrătiţii, deoarece n-avea chef să renunţe la postul de prim-ministru pe care pusese mina cu atîta greutate. Cancelarul şi toţi prietenii cardinalului — Seneterre, mareşalul Du Plessis şi Le Tellier — abia aşteptau să se reîntoarcă. Regina îl aştepta şi ea cu nerăbdare, deşi teama ca această revenire să nu-i sporească puterea prinţului de Conde, încă o mai făcu să şovăie, dacă să-1 reprimească în vechea funcţie sau nu. Ducesa de Navailles mi-a povestit că, aflîndu-se într-o zi singură cu regina şi îndemnînd-o să-1 recheme pe cardinal mai repede, aceasta i-ar fi răspuns :

— Cunosc fidelitatea domnului cardinal şi ştiu cîtă nevoie avem şi eu, şi regele de el, pentru a pune odată capăt intrigilor celor de la Curte, care vor să-i ia locul. Ştiu că insolenţa Parlamentului din Paris trebuie pedepsită şi cred că n-o pot pedepsi mai bine, decît readucîndu-1 pe domnul cardinal. Dar mă văd nevoită să-ţi mărturisesc că mă tem ca întoarcerea domnului cardinal

să nu înrăutăţească afacerile Statului. Iată de ce stau în cumpănă, dacă să-1 reprimesc sau nu.

Acea doamnă, care dorea din tot sufletul ca Mazarin să revină, fiindcă soţul ei, ducele-de Navailles, îi era deosebit de ataşat, mi-a spus că vorbele reginei o speriaseră foarte tare, deoarece în loc să vadă în ele înţelepciunea şi prudenţa Anei de Austria, ea crezuse că regina îşi schimbase sentimentele faţă de cardinal ; aşa că-i scrise imediat acestuia să vină, şi că era pierdut dacă nu se grăbea să-şi reia locul. Acest sfat avu efectul pe care era firesc să-1 aibă : ministrul o porni imediat la drum. Sigur că o atît de mare prudenţă din partea reginei, nu i-a fost cîtuşi de puţin pe plac lui Mazarin, făcînd să-i scadă considerabil recunoştinţa faţă de stăpîna sa.

Pe de altă parte, pentru a împiedica această revenire, Châteauneuf scrise prietenilor pe care-i avea pe lîngă ducele de Orleans, pentru a-1 convinge să vină cît mai grabnic la Poitiers, socotind că numai el avea puterea să se opună la întoarcerea cardinalului. Dar coadjutorul, temîndu-se că dacă regina l-ar ruga ea însăşi pe Monsieur să vină la Poitiers, el va face exact invers, adică nu va veni, îl convinse pe Châteauneuf să nu-1 cheme ; se mulţumi doar să-i trimită pe Verdronne la regină, ca să-i propună acesteia să-i poruncească lui Chavigny să se ducă la Monsieur, fiindcă ştia că ducele nu putea să-1 sufere pe Chavigny.

1652. în timp cc domnul de Aminville bătea drumurile de la Poitiers la Paris, Mazarin — urmînd sfaturile prietenilor săi, dădu peste cap toate planurile duşmanilor, şi păşi pe pămîntul Franţei într-o atît de bună companie (mareşalul de Hocquincourt, Navailles, Broglie, Manicamp, Beaujeu, Bar şi toţi guvernatorii din oraşele de la graniţă — unindu-şi mica lui oaste cu oştile celor pomeniţi mai sus, încît, în 2 ianuarie, se văzu în fruntea unei armate destul de mari, alcătuită din soldaţi curajoşi şi încercaţi şi comandată de cei mai buni ofiţeri care doriră, cu acest prilej, să-şi manifeste faţă de cardinal zelul şi dorinţa de a-1 sluji, nădăjduind că vor fi răsplătiţi după merit, de îndată ce cardinalul îşi va ocupa

funcţia de prim-ministru, învingînd piedicile pe care ducele de Orleans i le tot punea în cale. Monsieur trimisese un pîlc de ostaşi împotriva lui, care însă nu cutezară să se arate. Doi consilieri ai Parlamentului rupseră podurile pe unde trebuia să treacă Mazarin. Unul dintre ei, Bitaut-Geniez, o luă la fugă, aşa că Mazarin ajunse cu bine la Poitiers, în 28 ianuarie.

Regele îi ieşi înainte, împreună cu toată Curtea. Regina, care-1 protejase şi-1 susţinuse împotriva întregii Franţe, îl întâmpină cu multă bucurie. Consiliul regal casase hotă- rîrea Parlamentului dată împotriva cardinalului şi interzise să i se mai vîndă mobilele. Dar asta nu era destul pentru a-i restabili autoritatea. Iată de ce acest cap, atacat din toate părţile, pus la preţ de Parlament, împuiat de toate intrigile de la Curte, fu imediat făcut tobă de toate afacerile regatului, care erau destul de mari, de urgente şi de grave, pentru a-1 preocupa în întregime.

Prinţul de Conde îl zorise pe ducele de Nemours să plece în Flandra, pentru a se aşeza în fruntea trupelor trimise de regele Spaniei ; acesta însă, neputînd rezista în faţa oştilor contelui de Harcourt, care-1 urmăreau pas cu pas, îşi vîrî oastea în tabăra de iarnă, iar el se apucă să aţîţe revolta din Bordeaux. Ducele de Rohan-Chabot, cu toate că fusese întotdeauna de partea domnului Prinţ — deşi mult mai puţin pornit decît ceilalţi, împotriva lui Mazarin — fiind guvernator în Anjou, voi să răscoale oraşul Angers. Acest fapt îl obligă pe cardinal — care voia să ia în stăpînire oraşul Bordeaux, capitala imperiului domnului Prinţ — să-şi schimbe hotărîrea şi să se îndrepte glonţ spre Saumur, pentru a remedia răul pe care voia să-1 facă acolo ducele de Rohan. în acest scop, Curtea plecă din Poitiers, în 6 februarie. Mareşalul de Hocquin- court, Ei-oglie şi Navailles, ofiţerii cardinalului, îl atacară pe ducele de Rohan, obligîndu-1 să ceară un armistiţiu în timpul căruia fu convins să se întoarcă la Paris şi să renunţe o vreme la guvernămîntul său. între timp, regele urma să pună în fruntea oraşului Angers pe cine va crede el de cuviinţă. Pont-de-Ce, atacat de

mareşalul de Hocquincourt, urmă exemplul oraşului Angers, predîn- \du-se regelui.

înainte ca întreaga Curte să plece din Saumur, Châteauneuf, sătul de a se vedea tot timpul de prisos, îşi luă rămas bun de la rege şi de la regină şi se întoarse la Tours unde, după cîtăva vreme, cardinalul îi trimise vorbă să se retragă la reşedinţa sa din Montrouge, unde şi muri, încărcat de ani şi de intrigi. Amicul său, comandorul de Jars, să retrase şi el de la Curte. Vicontele de Turenne, care se rupsese complet de domnul Prinţ, şi reintrase în graţiile regelui şi ale reginei, veni la Curte, unde fu primit cu multă bunăvoinţă de către majestăţile lor, la fel ca şi Le Tellier, primul dintre cei exilaţi, care fu reinstalat în vecheadui funcţie.

Din păcate, cei victorioşi nu sînt întotdeauna de ne-învins. în timp ce prinţul de Conde îl batea pe Saint-Luc, marchizul de Montausier şi Du Plessis-Bellliere cucereau oraşul Saintes. Pe de altă parte, ducele de Nemours, intrînd în Franţa cu oştile aduse din Flandra — un ajutor considerabil — reputaţia domnului Prinţ, care începuse a se clătina, crescu brusc şi francezii începură a se lamenta, cum că regele lor era pierdut. Nobilimea din Vexin încercă să se opună şi să nu îngăduie trupelor străine să treacă prin oraşul lor. Dar ducele de Orleans, considerînd această armată ca şi cum ar fi fost a sa, o ajută să treacă Sena pe la Mantes, aşezînd-o în tabără între Chartres şi Paris, unde ducele de Nemours, Tavannes, Clinchamp şi ofiţerii spanioli fură copleşiţi de binecuvîntările burghezilor din împrejurimi.

în timp ce generalii se distrau şi trupele se odihneau, Mazarin isprăvi de cucerit Angersul, Pont-de-Ce, Saintes şi La Rochelle. După asta, socoti că era necesar să se îndrepte spre Paris, împreună cu armata regelui, pentru a împiedica progresele oştirii pe care o comanda ducele de Nemours. Astfel Curtea ajunse la Tours, unde regele şi regina primiră o deputăţie a clerului francez, care se plînse regelui de nedreptatea făcută acestuia de către Parlamentul francez, nerespectîndu-1 pe cardinal. Arhiepiscopul din Rouen, care vorbi în numele clerului,

îşi alesese nemaipomenit de bine momentul cînd să vină la majes- tăţile lor ca să le vorbească, fiindcă laudele aduse cardinalului erau, de fapt, consimţămîntul la reîntoarcerea lui Mazarin a acestei prime stări a Statelor Generale pe care regele urma să le convoace în curînd. Din Tours, Curtea veni la Blois, unde Servien primi ordin să se întoarcă. Fusese exilat odată cu Le Tellier, fiindcă aşa voiseră prinţii. Dar unii credeau că. Mazarin nu era chiar atît de încîntat nici de el, nici de nepotul său, de Lyonne, care
fusese şi el o vreme, dizgraţiat. Servien, care-1 văzuse pe cardinal odinioară preţuindu-1, pe vremea cînd era secretar de Stat, era bănuit, dealtfel ca şi de Lyonne, de a fi vrut să se vîre pe sub pielea reginei, datorită capacităţii lor în afacerile de Stat, în timpul absenţei primului ministru, pentru a o obişnui să nu mai ţină seama de părerile lui ; dar dizgraţierea n-a durat mult şi această reîntoarcere a dovedit că bănuielile, în ceea ce privea infidelitatea lor, fuseseră neîntemeiate.

Spaima încrederii de care se bucura Monsieur în Orleans, care era apanajul său şi lipsa de «ncredere pe care o aveau în guvernatorul acestui oraş, marchizul de Sourdis, hotărîră Curtea să renunţe la drumul principal şi s-o apuce pe drumul ce ducea la Georgeau, unde Vaubecourt şi Paluau trebuiau să-şi unească oştile, aşteptîndu-1 pe mareşalul de Turenne care urma să vină cu cei două mii cinci sute de oameni, pe care-i comanda. Ducele de Nemours o luă şi el pe acelaşi drum, ca să poată cuceri Georgeau şi Gien, unde ducele de Beaufort urma să-şi unească oastea cu oastea lui Monsieur. Dar mareşalul de Turenne, prevenindu-i, ducele de Beaufort, care voia să-1 alunge din acele locuri, fu învins şi trebui să se retragă. S-a spus atunci că abilitatea noului nostru general îi salvase pe rege, pe regină şi toată casa regală, care altfel âr fi căzut pradă duşmanului a cărui armată îşi întinsese tabăra de jur împrejurul oraşului Orleans.

Ducele de Orleans a fost sfătuit să se ducă el însuşi ca să-1 împiedice pe rege să intre în Orleans. Dar domnia sa găsi diverse pretexte de a nu părăsi Parisul şi o trimise la

Orleans pe fiica sa, Mademoiselle Ea se duse cu multă

[1] **Mademoiselle istoriseşte pe larg, în** *Memoriile* **sale, sosirea ei la Orleans şi rolul pe care l-a jucat acolo. După ea, „armata lui HocquîDcourt făcuse praf şi pulbere totul, în calea ei, ruinînd pă- mînturile tatălui ei şi mai ales ţinutul Blaisois ; aşa că, cei din Orleans, aveau toate motivele să se teamă de un tratament asemănător şi mai ales de jaf. Tot griul din acea regiune, toate bunurile de valoare şi toate mobilele celor din jur fuseseră aduse în**

bucurie şi hotărîre, urmată de contesele de Fiesque şi de Frontenac şi de multe alte doamne, îmbrăcate în amazoane, însoţite de ducele de Rohan, de cîţiva consilieri din Parlament şi de o mulţime de tineri din Paris. Ştiam cu ce sentimente pleca Mademoiselle, dar, într-un fel, ele erau îndreptăţite, pentru că era vorba de un oraş care le aparţinea. Pe de altă parte, ştiam că dorea cu patimă să se mărite cu regele, deşi era mult mai mare ca el, dar pe această fată n-o interesau nici vîrsta, nici chipul plăcut, nici farmecul deosebit, nici calităţile tînărului Ludovic ; n-o interesa *decît coroana lui şi atîtŞi, dacă marele Alexandru, pentru o pasiune asemănătoare, a primit atîtea laude, deşi a săvîrşit nenumărate fapte reprobabile, cucerind şi supunînd ţări paşnice, care nu-i făcuseră niciodată nimic, de ce n-am scuza-o şi pe ea care, trăgîndu-se din sîngele regilor noştri, dorea cu atîta ardoare să se vadă purtînd pe cap coroana strămoşilor săi ? Regina n-o ţinea de rău că nutrea asemenea dorinţe ; îl ţinea de rău pe tatăl ei, care nutrea dorinţa de a dezlănţui un război civil, nu de a-şi rostui fata, cum îi era datoria. Nu-i plăcea însă felul ei repezit şi aspru de a se comporta. Mademoiselle stricase întotdeauna mult, cu firea ei nestăpînită, care o făcea să sară mereu peste cal, în tot ce se apuca să facă ; dacă ar fi fost mai moderată, sînt convinsă că ar fi reuşit în mai toate lucrurile.

Mademoiselle se prezentă deci la una din porţile oraşului Orleans, miercuri 27 martie, şi ceru să intre, în timp ce la altă poartă cancelarul cerea oraşului să-1 primească pe rege. Dar conducătorii oraşului, se tot consfătuiau, ne-

oraşul Orleans. Odată cu ele se refugiaseră în acest loc, o mare parte din nobilimea din împrejurimi, din burghezie şi chiar din norodul de rînd“ (n.ed.fr.).

[1] **Coroana era singurul semn al suveranităţii. în** *Memoriile* **sale, Mademoiselle nu ascunde dorinţa de a se mărita cu regele. Dar, vorbind despre intrigile Prinţesei Palatine, spune : „Puneam bază pe faptul că regele mă simpatiza, că-i plăcea să stea de vorbă şi să se plimbe cu mine. Cea mai aprigă dorinţă a mea, în acea epocă, era eă fiu regină" (n.ed.fr.).** ştiind ce să facă. Dacă ar fi fost după ei, i-ar fi deschis regelui, dar locuitorii nu voiau să deschidă poarta nimănui, nici regelui nici fiicei ducelui de Orleans. în acest interval de timp, Mademoiselle, care se plimba pe malul şanţului de apărare, veni pînă la marginea apei ce umplea şanţul. Barcagiii, văzînd-o, o salutară cu strigăte de bucurie. Contele de Fiesque, care se afla în oraş, risipea bani în dreapta şi-n stînga, pentru a cîştiga norodul de partea fiicei lui Monsieur. Fie datorită poporului din afara oraşului, fie celui dinlăuntrul său. Mademoiselle izbuti să intre printr-o portiţă ce dădea spre rîu. care fusese zidită, dar pe care luntraşii o dărîmară ca să poată intra. De îndată ce se văzu în oraş, ea fu urmată de întreg poporul, cu cea mai caldă simpatie şi cu aplauze '. îndreptîndu-se spre primărie, ca o stăpînă ce era, interzise mai marilor oraşului să-1 primească pe cancelar. Marchizul de Sourdis, deşi slujitorul fidel al lui Monsieur, nu se arătă deloc bucuros de venirea fiicei acestuia ; aşa că-i puse beţe-n roate, cît putu. Calitatea lui de guvernator ii îngăduia să nu se supună intru- totul fiicei lui Monsieur.

A doua zi, ducii de Ncmours, de Beaufort şi Mademoiselle se aflau în foburgul din Orleans pentru a hotărî împreună, ce aveau de făcut. Numai că cei doi însoţitori, în loc de a stabili o ordine în desfăşurarea lucrurilor, se luară la harţă, spre marea satisfacţie a regelui. Ducele de Beaufort îi arse o palmă cumnatului său. Mademoiselle îi potoli şi încercă să-i împace. Beaufort, care-şi iubea foarte mult sora, pe doamna de Nemours, ceru iertare cumnatului său, cu lacrimi în ochi, dar degeaba : ducele

' „Doi oameni mă ridicară — spune Mademoiselle în *Memo-*

riile sale — şi mă aşezară pe un scaun de lemn. Nu mai ştiu dacă şedeam pe scaun sau în braţele lor ; toată lumea îmi săruta mîi- nile. iar eu abia mă abţineam să nu izbucnesc în rîs, văzîndu-mă într-o situaţie atît de plăcută. După ce am străbătut cileva străzi,* purtată în triumf, le-am spus oamenilor că aveam picioare solide şi că eram învăţată să merg pe jos, aşa că i-am rugat să mă aşeze pe pămînt.*[1] (N.ed.fr.)

'de Nemours prinse o asemenea ură pe el, încît, pînă la' urmă, această ură îl făcu să-şi piardă viaţa.

Cu cîtva timp înainte ca Mademoiselle să intre în Orleans, îi scrise doamnei de Navailles, rugînd-o s-o asigure pe regină că era dornică s-o slujească, dar cu condiţia să-i acorde mai multă bunăvoinţă, ca unei persoane care putea deveni cîndva regina Franţei. Această scrisoare, pe care am văzut-o şi eu, a fost foarte prost primită de regină, care nici aşa n-o simpatiza din cale-afară pe această fată mult prea voluntară, a cumnatului ei. Fireşte că Mademoiselle s-a simţit cumplit de jignită, pentru faptul că bunăvoinţa ei a fost tratată de regină cu atîta indiferenţă. Se apucă deci şi scrise o nouă scrisoare aceleiaşi persoane, în care îi mărturisea acesteia că niciodată nu-1 putuse suferi pe Mazarin, fiindcă n-o tratase cu respectul cuvenit ; declara că, dacă avea chef, se va mărita cu regele, şi se lăuda că ea fusese aceea care împiedicase trupele regale să intre în Orleans. Apoi adăuga că regina n-ar fi trebuit s-o dispreţuiască, pentru că i-ar fi putut fi foarte utilă, dacă i-ar fi devenit noră. Scrisoarea era scrisă cu mult spirit, ca dealtfel toate scrisorile acestei tinere. Numai că regina n-o voia pentru nimic în lume ca noră pe Mademoiselle.

în vremea asta, ducele de Nemours aduse din partea prinţului de Conde ordinul ca armata să treacă Loara, să vină în ajutorul oraşului Montrond, apoi să se îndrepte spre Guienne. Ducele de Beaufort veni — din partea ducelui de Orleans — cu un ordin care se bătea cap în cap cu primul, pentru că Monsieur voia să aibă armata la îndemînâ, pentru cazul în care ar fi fost atacat de oştile regelui. Coadjutorul, care acum se bucura de deplina încredere a ducelui de Orleans, îi dădu dreptate acestuia, nu atît pentru că avea într-adevăr dreptate să păstreze

ar- [x] mata lingă sine, cît mai mult ca să-i facă în ciudă prinţului de Conde, pe care-1 ura cu înverşunare. Dorea de asemenea, să arate Curţii cîtă putere avea el asupra lui Monsieur, **urmărind ca prin această politică să capete mai repede pălăria de cardinal, pe care, dealtfel, o şi primi în curînd,** conform angajamentului dintre el şi Mazarin, despre care v-am mai vorbit. Chavigny voia să ţină doi pepeni într-o mină. Toată lumea ştia că era omul lui Conde ; **pe de altă** parte, cîştigase într-o oarecare măsură şi încrederea **du**celui de Orleans ; întreţinea de asemenea relaţii diplomatice şi cu Mazarin, prin intermediul lui Fabert[XXIII], pentru unele lucruri mai dificile. Voia să prindă un moment propice pentru a ajuta Curtea să încheie pace, aspirînd, totodată, şi la gloria de a lua parte la încheierea **păcii** generale. Pentru aceste motive, cît şi pentru altele, avea absolută nevoie de prinţul de Conde la Paris,. aşa că-1 sfătui să vină cu oastea în Capitală şi să lase baltă treburile din Guienne. Acest sfat a fost primit cu multă plăcere de Conde, din pricină că aproape peste tot domnul Prinţ fusese înfrînt de contele de Harcourt. Aşa că părăsi grabnic Guienne şi veni la Paris, împreună cu ducele de la Rochefoucauld, lăsîndu-1 pe Marsin lîngă fratele şi sora sa, **pe** de o parte, ca să-i ştie uniţi, pe de alta, ca să aibă grijă de oraşul Bordeaux. Căci dezbinările erau mari, iar interesele şi mai mari, în familia sa. Doamna de Longueville era prost văzută la Curte ; şi cu toate că se străduise — prin intermediul Prinţesei Palatine — să se apropie de regină, nu izbutise. Doamnele cu o inimă prea pătimaşă, care, din **diverse motive, vor să se apropie de cei pe care nu-i iubesc, nu prea au cîştig de cauză, fiindcă lumea nu are încredere în ele. Din acest motiv, nici prinţul de Conde, deşi îi era frate, nu putea fi pe deplin sigur că soră-sa n-avea de gînd să-i joace vreun renghi. Prinţul de Conţi, celălalt frate al ei, pentru că o iubea foarte mult, o şi ura**

XXIII Fiul unui modest tipograf din Retz, care, în 1646, a ajuns mareşal al EranţeL

uneori, în aceeaşi măsură ; căci vrînd să fie singurul ei confident, se înfuria cumplit cînd vedea că doamna de Longueville nu-i încredinţa chiar toate tainele ei. Aceste sentimente ciudate făceau să se işte între ei mari dezbinări,' la care se mai adăugau şi intrigile celor care nu făceau parte din familie. Acum, prinţul de Conti voia pace ; doamna de Longueville, neputîndu-se împăca nici cu Curtea, nici cu ea însăşi, voia să se facă temută şi de Curte, şi de fratele ei. Aşa că-i aţîţa de zoi' la război, pe toţi cei din jur. Şi prinţul de Conţi, şi ea. din motive diferite, se străduiau să devină stăpîni atît ai Parlamentului, cît şi ai oraşului Bordeaux. Sprijineau mai ales populaţia din acest oraş, care se aduna într-un loc numit Ormee, care a şi dat numele facţiunii din acest oraş, atîta vreme cît a durat războiul.

Ducele de la Rochefoucauld a părăsit şi el, cu plăcere, oraşul Bordeaux, pentru a-1 însoţi pe domnul Prinţ ; căci farmecele doamnei de Longueville, care odinioară îl bucuraseră atîta, acum îl aduseseră la disperare. Patima i se schimbase într-o gelozie care-1 chinuia cumplit. O bănuia pe iubita sa că se îndrăgostise de ducele de Nemours, şi această bănuială îi sfîşia inima. Nu se putea, pentru nimic în lume, consola cu gîndul, că după ce se bucurase de toate farmecele acestei prinţese, acum era pe cale s-o piardă ; în afară de faptul că nu-1 mai iubea, n-o mai interesau nici problemele lui, lăsîndu-1 în voia soartei. Mi-a spus mai tîrziu că pusese mîna pe nişte scrisori în care se vedea clar că voia să-1 despartă de prinţul de Conde, uitînd de toate serviciile pe care i le făcuse, de casa dărî- mată pînă în temelii, de toate sacrificiile sale pentru ea. Această nestatornicie a iubitei sale, i se păru ducelui mai cumplită decît cea mai crîncenă crimă pe care ar fi putut-o săvîrşi. Căci, pe cît fusese de fericit că posedase acea inimă atît de rîvnită de o droaie de mari seniori, pe atît era acum de neînduplecat, văzîndu-se alungat din ea şi înlocuit de un altul. Mînia şi ciuda l-au dus atît de departe, încît, pînă la urmă, s-a preschimbat dintr-un iubit pătimaş, într-un

duşman înverşunat, jignind-o fără milă, ori de cîte ori avea prilejul, pe necredincioasa lui iubită, fapt care l-a coborît întrucîtva în ochii semenilor săi — deşi, în fond, avea dreptate — pentru că un om de onoare nu se coboară niciodată pînă la a jigni o femeie, indiferent ce s-ar fi în- tîmplat între ei. Poate din pricina mustrărilor de conştiinţă, poate din alte motive, după o vreme, doamna de Longueville, căindu-se de toate necazurile pe care le adusese celor din preajma ei, s-a călugărit. Şi bine a făcut.

După ce prinţul de Conde a dat dispoziţiile necesare în legătură cu familia sa, pentru a preveni lucrurile rele ce se puteau întîmpla în absenţa lui, s-a despărţit de fratele său Ia Agen. Luîndu-şi rămas bun de la el, i-a recomandat să aibă deplină încredere în Marsin şi în Lenet. Apoi s-a îndreptat spre oastea sa, însoţit de ducele de La Rochefoucauld, de prinţul de Marcillac, fiul acestuia, de Guitaut, Chavagnac şi Gourville, de valetul său şi de alte cîteva slugi. Străbătură aproape toată Franţa, trecînd prin mari pericole, din care au scăpat însă cu bine, datorită prezenţei de spirit şi abilităţii lui Gourville.

Ajungînd în pădurea din Orleans, fu recunoscut de cîţiva călăreţi din avangarda armatei sale, fapt care-i umplu de o bucurie fără margini, fiindcă aveau mare nevoie de el. De îndată ce se văzu în mijlocul oştilor sale, prinţul de Conde se îndreptă spre Montaifgis pe care-1 cuceri, cît ai bate din palrne şi pe care-1 umplu cu grîu şi cu vin, ca să aibă rezerve în caz de nevoie. De acolo, se îndreptă spre Château-Regnard,.unde, .odată cu el, ajunse şi Gourville pe care Prinţul îl trimisese la Paris, la ducele de Orleans şi la amicii săi *din Parlament, pentru a vedea în ce ape se scăldau. Veştile pe care le primi, fură contradictorii. Gourville mi-a spus că o parte din amicii săi îl sfătuiau să rămînă în fruntea oastei, fiind siguri că atîta vreme cît va avea armata în mînă, va avea şi puterea şi că, fiind puternic, va fi stăpînul şi al Curţii, şi al Parlamentului. Toţi fură însă de părere că trebuia să atace armata regelui şi să săvîrşească vreo faptă de

arme, de mare răsunet, care să redea încrederea poporului în for- , ţele sale. Chavigny era de părere să vină la Paris cînd va putea, fiindcă prestigiul coadjutorului — devenit între timp cardinal de Retz — crescuse tot atît de mult cît şi intrigile din Parlament şi de la Curte. Chavigny voia ca, prin prezenţa prinţului de Conde la Paris, să slăbească puterea rivalului său şi să-şi consolideze poziţia.

Intre timp, prinţul de Conde primi vestea că brigada mareşalului de Hocquincourt se afla destul de aproape de Château-Regnard şi că a doua zi ea urma să se alăture celei a vicontelui de Turenne ; ceea ce-1 făcu pe Prinţ să se hotărască pe loc şi să-1 atace cu toată oastea sa pe mareşalul de Hocquincourt. înainte de a apuca să se alăture oştirii lui de Turenne. îl atacă, îi. risipi soldaţii şi le luă toate efectele militare. Conde puse mina pe trei mii de cai, luă o mulţime de prizonieri, o parte dădură bir cu fugiţii, iar restul armatei a fost fugărit aproape patru ceasuri către Auxerre.

Această înfrîngere ar fi fost şi mai catastrofală, dacă vicontele de Turenne — prin prudenţa, fermitatea şi înţelepciunea sa — n-ar fi stăvilit avîntul Prinţului, salvînd, în ziua aceea, pe rege şi Franţa, care s-au aflat la un pas de înfrîngere. Ducii de Nemours şi de Beaufort dovediră în acea zi că, dacă nu prea aveau măsură în ce făceau, aveau în schimb un curaj nebun. Primul fu rănit destul de grav, de un glonte, dar nu mortal. Ducele de La Rochefoucauld şi fiul său, prinţul de Marcillac, făcură minuni de vitejie.

Regele şi regina, eare se aflau la Gien, aflară cu mihnire şi cu spaimă, vestea înfrîngerii lui Hocquincourt. Regele — aşa cum mi-a scris măi apoi; fratele meu — s-a urcat pe un cal care era gata pregătit şi, împreună cu toţi seniorii care-1 însoţeau, părăsi oraşul ; dar Mazarin, luîndu -se după el, îl opri, împiedicîndu-1 să dea glas sentimentelor sale care — avind în vedere vîrsta lui fragedă — îl îmbo'deau să vină în ajutorul oştilor sale. în timp ce întreaga Curte îşi încărca bagajele în căruţele gata pregătite, în timp ce unii dintre ei chiar se gîndeau

că după ce vor trece cu toţii pe malul celălalt, să distrugă podul, ducele de Bouillon veni cu o mulţime de voluntari şi cu oastea lui, care era nespus de veselă, pentru că auzise că regele se îndrepta către ea. Plini de elan, soldaţii începură a striga : „Trăiască regele !“ şi „La luptă !“ La puţină vreme după asta, iată însă că sosi vestea că pierderile nu fuseseră chiar atît de mari, că prinţul de Conde se retrăsese în tabăra sa, iar vicontele de Turenne făcuse acelaşi lucru.

Armata regelui retrăgîndu-se, prinţul de Conde pomi cu oastea sa spre Châtillon, unde rămace două zile ; apoi se îndreptă spre Paris, încredinţînd comanda trupelor sale lui Clinchamp şi contelui de Tavannes. Prinţul îi luă cu sine pe ducii de Nemours, de Beaufort şi de La Rochefoucauld şi se duse să se bucure de aplauzele care-1 aşteptau după o călătorie atît de periculoasă şi după o victorie atît de plină de glorie şi de strălucire. Au fost într-adevăr primiţi în aşa fel, încît să poată fi pe deplin mulţumiţi.

Capitolul XIV

1653. — Cardinalul se întoarce de la Sedan la Paris. — Doamna de Motteville se reîntoarce şi ea la Paris. — Supunerea oraşului Bordeaux. — Căsătoria prinţului de Conti cu o nepoată a lui Mazarin. — Doamna de Longueville se retrage la mănăstire. —'Discuţia dintre regină şi prinţul de Conti, despre Frondă. — Cardinalul de Retz scapă şi fuge la Roma. — Francezii forţează liniile din Ar- ras (25 august 1654). ;— Regele se duce la Parlament în costum de

călărie şi interzice acestuia să se mai adune. — Primul preşedinte de Bellievre. — Exilul mai multor magistraţi. — Satisfacţia reginei. — Doamna de Châtillon conspiră împotriva lui Mazarin. — Slăbiciunea regelui faţă ide domnişoara Mancini — (1655). Serbări la Curte. — Supravegherea continuă a Anei de Austria asupra fiului ei, devenit rege. — (1656). — Serbare ecvestră la Curte. — Regele pleacă la Compiegne. — Cucerirea oraşelor Valen-, ciennes şi Conde de către spanioli. — Parlamentul vrea să cunoască hotărîrile Consiliului. — Sosirea reginei Cristina la Curtea Franţei. — Scrisoarea ducelui de Guise despre această prinţesă. — Intrarea ei în Paris. — Regina Cristina se duce la Compiegne să-i vadă pe rege şi pe regină. — Detalii şi particularităţi despre persoana sa şi despre şederea ei în Franţa. — Cristina pleacă de la Compiegne, o vizitează pe Ninon de Lenclos, apoi se îndreaptă spre Savoia.

(1653). Cardinalul Mazarin se afla la Sedan, aşteptînd să scape de coadjutor. Dîndu-şi seama că n-are destui bani pentru a se apăra împotriva celor ce-i căşunau numai necazuri, vru să repare această greşeală ; şi, fie din lăcomie, fie pentru a se răzbuna pe duşmanii săi care-1 urau, se răzbună de fapt pe întreaga Franţă, înşfăcîndu-i toţi, banii şi umplîndu-şi cu ei cuferele sale. Se întoarse la Paris în 3 februarie 1653, dată la care m-am înapoiat şi eu din Normandia : aşa că *Memoriile* mele nu vor cuprinde decît ceea ce am văzut eu, cu ochii mei şi nu ce-am auzit de la alţii. De obicei, nu scriu decît ceea ce ştiu eu însămi despre cei care sînt fie actori principali, fie confidenţi.

După reîntoarcerea cardinalului la Curte, Parlamentul şi întreaga Franţă se supuse puterii sale ; oamenii, deschizînd mai bine ochii, observară — după toate nenorocirile prin cîte trecuseră — că dominaţia sa era mai bună decît falsa libertate pe care o doriseră atîta. Poporul, care-1 dispreţuise, începu a se teme de el ; temîndu-se, începu să-1 respecte cum nu-1 respectase niciodată ; pe urmă, începu nu numai să-1 suporte, ba chiar să-1 şi

laude, fiindcă îşi dădu seama că, datorită calităţilor pe care le avea, trebuia să-i treacă cu vederea cusururile. El se străduí să pună capăt războiului cu oraşul Bordeaux, ca să se poată apăra, la nevoie, împotriva puterilor străine.

Prinţul de Conti şi doamna de Longueville — care se mai aflau încă în acel oraş rebel susţinînd rămăşiţele unui partid doborît, se apărară împotriva lui, prin toate mijloacele pe care le-a putut furniza tirania. îi persecutară pe toţi cei care, sătui de război, doreau să treacă de partea regelui şi făcură mari nedreptăţi, de care mai tîrziu se căiră şi unul, şi celălalt. Prinţul de Conti, devenit dintr-o dată cucernic, dealtfel ca şi sora lui, au încercat mai apoi să repare unele greşeli şi frumuseţea acestui gest a şters oarecum amintirea nedreptăţilor făptuite. Puterea pe care o aveau ei în acel oraş, neputînd rezista totuşi prea multă vreme autorităţii legitime, pînă la urmă au fost obligaţi să-şi abandoneze fortăreaţa şi să execute ceea ce le poruncea regele. Doamna prinţesă de Conde, ducele de Enghien, prinţul de Conti şi doamna de Longueville plecară în 24 iulie 1653, îndreptîndu-se fiecare către locurile ce le fuseseră indicate. '

Ducele de Candale avu cinstea de a isprăvi acest război ; uşurinţa cu care învinse nu-i scăzu cîtuşi de puţin meritele, în ochii ministrului şi ai regelui său. Se ştia că urma să se însoare cu domnişoara Martinozzi, nepoata cardinalului ; aşa că era cu neputinţă să nu fie lăudat, din moment ce avea să se bucure de o astfel de favoare.

După război, prinţul de Conti, văzîndu-se exilat, renunţă la poziţia lui şi o ceru de nevastă pe aceeaşi domnişoară Martinozzi, socotindu-se fericit să devină nepotul celui pe care-1 urîse şi-1 dispreţuise. Această alianţă, la început nu păru să convină măreţiei şi neamului ales din care se trăgea acest prinţ. Dar averea lui Mazarin era atît de mare, că se putea trece cu buretele peste modestia neamului său, ridicînd faima familiei sale atît de sus, încît să fie demnă de cele mai alese încuscriri. Prinţul de Conti avu o mulţime de avantaje, alegînd-o pe domnişoara Mar-

tinozzi : căci; în afară de frumuseţe, fata avea o fire blîndă, era isteaţă şi cu multă judecată.

Doamna de Longueville, părăsind oraşul Bordeaux, stătu o vreme la Montreuil-Bellay ; apoi, aflînd că fusese surghiunită, se retrase la Moulins, la mănăstirea Sainte-Marie, alături de mătuşa sa, doamna de Montmorency. Abia acolo şi-a dat ea, în sfîrşit, seama, cît de fade şi de deşarte sînt toate lucrurile de pe acest pămînt şi ce înseamnă să duci o viaţă liniştită, curată şi lipsită de griji. Cum călugărirea i-a schimbat toate sentimentele, a ţinut — cum dealtfel era şi firesc — să se împace cu bărbatul ei, ducele de Longueville, ceea ce s-a şi întîmp'.at, spre deplina satisfacţie a ambelor părţi. Apoi doamna de Longueville s-a împăcat cu fratele ei, ducele de Conti, cu care se certase rău de tot, înainte de a pleca din Bordeaux. Şi iată că această familie, care'fusese tot timpul pe picior de război, -din pricina nebuniei şi a vanităţii acestei lumi, se văzu în sfîrşit unită şi împăcată.

La puţină vreme după ce s-a însurat, prinţul de Conti a venit într-o zi la regină, unde nu se aflau decît doamna de Flex şi cu mine. Regina începu a-i vorbi despre trecut — mai mult aşa, ca să spună şi ea ceva — şi despre războiul în care prinţul fusese împotriva regelui. Apoi îl întrebă despre cîţiva slujitori care voiseră să dea impresia că-i fuseseră credincioşi, deşi nu-i fuseseră ; căci, în asemenea ocazii, mulţi voiau să ţină doi pepeni într-o mînă. El îi spuse foarte exact care erau cei ce ţineau cu Parlamentul, cine ţinea cu regele, ba îi vorbi chiar şi despre indiferenţii care nu ţineau nici cu unii, nici cu alţii, în continuarea acestei discuţii, regina — făcîndu-i cîteva reproşuri destul de blînde despre necazurile pe care i le căşunase — îl întrebă dacă era adevărat că domnul de Conde$_r$ fratele său, înainte de prima răzmeriţă din Paris, în care-1 slujise cu credinţă pe rege, avusese de gînd să-şi facă un partid al lui şi să se rupă de Curte ; şi dacă era adevărat că, în acest scop, se înţelesese la Noisy, cu coadjutorul, devenit mai apoi cardinal de Retz. Fratele său răspunse că, într-adevăr, prinţul de Conde avusese în acea epocă o foarte lungă convorbire cu

coadjutorul, dar că el nu credea că avea de gînd să se alieze cu Retz ; că, într-a- devăr, văzînd nişte nori care pluteau în aer, aşteptase să vadă dincotro avea să bată vîntul şi unde avea să mîne norii. Apoi, adăugă, foarte cinstit, că doamna de Longueville şi el, temindu-se de acea discuţie, îşi luaseră toate măsurile, ferindu-se de a deveni şefii vreunuia dintre partidele ce se formau împotriva regelui şi că chiar se su- păraseră pe prinţul de Conde că voia să-i vîre într-o asemenea încurcătură. Că dispreţul fratelui său îl duruse cumplit şi-1 determinase să părăsească imediat Curtea din Saint-Germain, pentru a-i dovedi că nu mai era un băieţaş şi că putea şi el, dacă voia, să facă fie bine, fie rău.

Cînd Conti ajunse aici, regina îşi aminti de lacrimile pe care le vărsase şiroaie răposata prinţesă de Conde, cînd aflase că tînărul Conti plecase la Paris. Regina îi răspunse că nu se îndoia de spusele sale, fiindcă, într-adevăr, în epoca aceea prinţesa de Conde nu-1 putea suferi pe băiatul ei cel mare şi că suferise cumplit să-i vadă plecaţi la Paris şi pe cel mic (adică pe prinţul de Conţi) şi pe fiica sa, doamna de Longueville, pe care, dealtfel, îi iubea foarte mult.

Dar iată că, în mijlocul acestei discuţii, prinţul de Conti, ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un somn adînc, începu să strige că, mai mult ca sigur, nu mai era în toate minţile din moment ce se apucase să-i vorbească despre toate aceste lucruri reginei, care-i puteau stârni din nou ura împotriva lui. Dar regina, începînd să rîdă, îi spuse că putea să con- tinuie fără nici o teamă, fiindcă era cu totul de partea lui ; aşa că era cu neputinţă să mai iste în inima ei vreunul din sentimentele pe care — pe bună dreptate — le nutrise faţă de el, odinioară. În urma acestei discuţii — aparent nevinovate — dintre Conti şi regină, cardinalul de Retz fu arestat.

După ce se înapoie la Paris, Mazarin — solicitat de mareşalul de La Meilleraye, să i-1 încredinţeze lui pe cardinalul de Retz, dealtfel rudă cu soţia sa — se hotărî să-i satisfacă rugămintea, după ce-1 puse să jure că nu-1 va scăpa din ochi şi că nu-1 va elibera, decît în ^urma

unui ordin scris, al regelui.

Numai că încrederea lui fu prost răsplătită : căci mareşalul de La Meilleraye fu prost slujit de ostaşii săi ; fie neglijent din fire, fie înşelat de soţia sa, avu neplăcerea, după o vreme, să vadă prizonierul scăpîndu-i din mînă. Cardinalul Mazarin avu generozitatea să creadă că Retz se salvase fără ajutorul mareşalului. Coadjutorul, odată liber, fugi la Roma, unde ţesu tot soiul de intrigi împotriva lui Mazarin, atît pe lîngă Papă, cît şi în alte cercuri. Un manifest, pe care l-a trimis mai apoi la Paris, a fost ars în piaţă, de mîna călăului. Tot în acea epocă, au existat o serie de neînţelegeri între Curtea noastră şi cea a Romei. Forţele cardinalului de Retz n-au fost totuşi suficiente, pentru a-1 pune la adăpost de abilitatea lui Mazarin.

(1654). Războiul cu străinii continuă ca şi pînă atunci. Prinţul de Conde însufleţea din cînd în cînd ostile duşmane, dar, de cele mai multe ori, regele le punea pe goană. Oştile sale erau tot timpul nu numai suficiente pentru a rezista celor inamice, ci şi pentru a le învinge. Dovadă, victoria din Arras, din 25 august, unde a pierit între alţii, ducele de Joyeuse, regretat profund, de întreaga Curte. Fiecare campanie era însoţită de victorii mai mari sau mai mici. Sigur că aceşti trandafiri au avut uneori şi spini ; dar aceşti spini n-au fost chiar atît de mulţi, încît să nu poţi culege, cu plăcere, florile.

Parlamentul — care nu fusese umilit decît numai pentru că nu putuse rezista în faţa puterii regale — făcea, din cînd în cînd, unele eforturi, ca să-şi recapete forţele, încercînd uneori, chiar cu ajutorul poliţiei, să se şi adune. Dar cum acele adunări ale Parlamentului prea fuseseră nefaste Franţei şi cum numai la acest cuvînt ministrului i se încreţea pieiea de frică, regele se opuse categoric, ba odată chiar veni la Parlament direct de la o vînătoare din pădurea Vincennes, în cizme, ca să le interzică parlamentarilor orice fel de adunare. Ministrul Justiţiei — care, ca prim-preşedinte al Parlamentului, jucase un rol de seamă în timpul războaielor civile —

murind, acum era prim- preşedinte un oarecare de Bellievre. Era un om abil, căruia curtenii îi recunoşteau o mulţime de calităţi şi-1 apreciau şi pentru faptul că avea o droaie de prieteni, care-i asigurau că Bellievre una gîndea şi alta spunea. Odată, Parlamentul rezistînd la nişte hotărîri ale regelui, bineînţeles în legătură cu banii, Mazarin — care nu voia cu nici un preţ ca această Companie să-şi recîştige puterea, se hotărî să exileze cîţiva magistraţi. Li se trimise aşadar poruncă, să se retragă fiecare în locul ce-i fusese indicat. Regina era în culmea fericirii că, în sfîrşit, se putea şi ea răzbuna cît de cît, pe cei care-i făcuseră viaţa amară atîţia ani. în acea zi, intrînd în odaia ei, îmi făcu cinstea să-mi spună, cu chipul strălucind de bucurie :

— Doamnă, au exilat zece parlamentari 1

I-am răspuns pe acelaşi ton :

— Majestatea voastră e deci bucuroasă ?

— Sînt, într-adevăr, mi-a spus ea, dar nu chiar atît cît ar trebui ; fiindcă, dacă ar fi după mine, i-aş trimite pe toţi la Bastilia ! Dar, din pricina blîndeţii cardinalului, n-a ajuns încă nici unul acolo !

Pe urmă adăugă, că primul preşedinte fiind cel mai periculos, va fi tratat ca atare. Intre timp, sosind mareşalul de Villeroy, regina ridică tonul şi începu a vorbi despre locurile unde fuseseră surghiuniţi' cei zece. Unul dintre ei, înduioşă întreg Parlamentul, fiindcă fusese exilat la Quimper-Corentin, în sudul Bretaniei. Reîntorcîndu-mă de la Luvru şi dînd să mă retrag în apartamentul meu din Palatul Regal, am trecut pe la regina Angliei, căreia i-am povestit ce se întîmplase. Ea îmi spuse — rîzînd de mine — că Quimper-Corentin era cel mai plăcut loc cu putinţă. Că trecuse pe acolo cînd venise din Anglia în Franţa, şi-mi descrise în amănunt localitatea ; abia atunci mi-am dat seama, că, de fapt, exilatul cu pricina, fusese cel mai fericit dintre toţi.

Parlamentarii nu se lăsară şi făcură mari presiuni pe lîngă Mazarin, în legătură cu exilaţii. Pînă la urmă, Mazarin le îngădui să se întoarcă şi lucrurile se liniştiră.

Dar intrigile împotriva lui Mazarin, puse la cale de toţi cei care ţineau cu prinţul de Conde, nu încetară nici o clipă. Doamna de Châtillon fu acuzată că ar fi atentat la viaţa lui şi în alt fel decît cu ochii ei nespus de frumoşi. Dar norocul, care se ţinea scai de cardinal, îl salvă şi de astă dată. Doamna de Châtillon a fost amestecată în multe intrigi ; nu voi spune despre ea decît că era o femeie tot atît de frumoasă,' de galantă şi de ambiţioasă, pe cît era de îndrăzneaţă, de întreprinzătoare şi de gata la orice, ca să-şi poată satisface pasiunile. Vicleană şi abilă, ştia să-şi ascundă aventurile deocheate, şi să şi le pună în valoare pe cele care o avantajau. Marea ei frumuseţe şi darul de a se face plăcută, pe care-1 poseda în cel mai înalt grad, o făceau de nepreţuit în ochii tuturor. Unora le era chiar peste putinţă să scape de farmecele şi de linguşelile ei ; căci ştia să te oblige cu o graţie desăvîrşită şi cu o politeţe extremă, care ar fi făcut-o demnă de o stimă cu totul deosebită, dacă ai fi putut trece cu vederea un nu ştiu ce, fals şi afectat, în sentimentele şi faptele sale, care displăcea întotdeauna persoanelor ce preţuiau sinceritatea.

După ce am aşternut pe hîrtie lucrurile mai importante petrecute în epoca respectivă, de acum încolo mă voi ocupa mai mult de persoana regelui, de sentimentele şi faptele sale care, de fapt, constituie primele trăsături ale unui portret pe care pictori mult mai iscusiţi decît mine vor avea cinstea de a-1 desăvîrşi. Crescînd, începuse a atrage către sine inimile şi privirile supuşilor. Dar cum oamenii nu caută în persoana regilor decît ceea ce le poate satisface interesele, şi cum majoritatea erau convinşi că Mazarin va mai trăi încă multă vreme, socoteau domnia regelui destul de îndepărtată, aşa că persoana lui nu era încă nici ridicată în slăvi, şi nici căutată. După ce se încheiase pacea şi după ce se reîntorsese la Paris, crescuse din toate punctele de vedere : talia înaltă şi înfăţişarea frumoasă începură a fi admirate de toată lumea, mai ales că avea în privire şi în întreaga sa persoană un aer impunător şi plin de maiestate.

De îndată ce liniştea publică instaură liniştea şi la Curte, acest tînăr rege — care le vedea mult mai des pe nepoatele cardinalului, decît alţii, se ataşă, nu de cea mai frumoasă, ci de sora doamnei de Mercoeur, care era cam de aceeaşi vîrstă cu el. După descrierea pe care i-am făcut-o cînd a sosit din Italia, se părea că nici efortul naturii, nici cel al tinereţii n-aveau s-o înfrumuseţeze vreodată. Avea însă ochii plini de foc şi, în ciuda cusururilor chipului, iată că vîrsta de optsprezece ani făcu minuni ; se mai împlini şi deveni mai albă ; căpătase un ten frumos, iar chipul i se mai rotunjise ; în obraji avea gropiţe care-i dădeau un aer de mare drăgălăşenie, iar gura îi devenise mai mică. Avea braţe şi mîini frumoase şi deşi era departe de a fi o frumuseţe, plăcea. Aşa că regelui i se păru frumoasă, iar celor indiferenţi, drăguţă. O vedea destul de des şi această plăcere iscă chiar, la un moment dat, teama ca nu cumva să nu-1 determine să-i facă mai multă cinste decît merita.

Regina — care cunoştea înţelepciunea fiului ei, dar şi pe cea a tinerei Mancini — nu se supără din pricina acestui ataşament, pentru că-1 credea nevinovat. Dar nu putea suferi să se vorbească, nici măcar în glumă, despre această prietenie ca despre un lucru ce putea lua, la un moment dat, o întorsătură foarte neplăcută. Se pare însă că regele nu se gîndise niciodată la una ca asta. Dealtfel, domnişoara Mancini — care simţea că hu-i era sortit să fie regină — care se gîndea foarte serios la interesele ei, dorea cu ardoare să devină prinţesă, ca şi surorile ei. Am auzit că îi şi fusese propus fiul mareşalului de La Meilleraye, dar ea îl refuzase, trăgînd nădejde la o partidă mai bună, mai ales de cînd văzuse că verişoara ei primară, domnişoara de Martinozzi, îl refuzase pe ducele de Candale şi se măritase cu prinţul de Conţi. O vreme regele îi făcu o curte înflăcărată. O ducea la baluri, unde dansa numai cu ea. în anul 1655, avură loc o mulţime de baluri mai mici, la care regele se ducea adesea mascat. Avu loc, de asemenea, o mare serbare la cancelarul

Seguier. Regina o rugă într-o seară pe regina Angliei să vină împreună cu fata ei, să-1 vadă pe rege dansînd şi aceasta acceptă cu bucurie. Micul bal fusese special dat, pentru ca regele s-o distreze puţin pe mica prinţesă a Angliei, care începuse a nu mai fi o copilă şi care făgăduia încă de pe atunci, să devină foarte drăguţă. Dar regele, obişnuit cu nepoatele cardinalului, în loc s-o invite la dans pe prinţesa Angliei, dădu fuga şi-o invită pe doamna de Mercoeur. Regina, surprinsă, se ridică de pe scaun, i-o smulse pe doamna de Mercoeur din braţe şi-i spuse regelui, în şoaptă, s-o invite la dans pe prinţesa Angliei. Regina Angliei — care observase mînia reginei Franţei — alergă după ea şi o rugă să nu-1 supere pe rege, pretextînd că pe fiică-sa o dureau picioarele şi nu putea să danseze. Regina îi răspunse foarte prompt, că dacă prinţesa nu putea dansa, atunci nu va dansa nici regele. Speriată, regina Angliei, ca să nu facă cine ştie ce încurcătură, acceptă ca fiica ei să danseze cu regele Franţei, deşi, în sufletul ei, era foarte nemulţumită de felul cum se comportase tînărul Ludovic al XIV-lea.

Bineînţeles că seara, regina îl certă straşnic pe»tru ceea ce făcuse, dar regele îi răspunse scurt, că lui nu-i plăceau fetiţele. E adevărat că, pe atunci, prinţesa Angliei mergea pe unsprezece ani, iar el pe şaptesprezece ; dacă stai totuşi să te gîndeşti bine, la urma urmei, diferenţa dintre ei nu era chiar atît de mare. E adevărat însă că, după cum arăta, regele părea de douăzeci. în faţa lumii, regina-mamă îl respecta, la fel ca toţi ceilalţi. Dar cînd făcea cîte-o boacănă şi rămîneau între patru ochi, nu se sfiia deloc să-i zică ce merita.

(1656). în anul următor, continuînd să se ţină scai de domnişoara Mancini, regele dori — pentru a se distra — să i se pregătească o alergare a inelului, ca pe vremea cavalerilor de odinioară. îi împărţi deci pe tinerii gentilomi de la Curte, în trei grupuri de cîte opt persoane. El era şeful primului grup, ducele de Guise, şeful celui de al doilea, iar ducele de Candale, şeful celui de al treilea. Veşmintele celor care făceau parte din

grupul regelui, erau de un roşu aprins, cu alb, ale celor din grupul al doilea, albastru cu alb, iar ultimul grup avea haine verzi cu alb. Toate veşmintele aveau broderii bogate de aur şi de argint şi erau croite după moda romană ; pe cap, cei ce luau parte la întrecere, aveau căşti mici, împodobite cu pene, iar în frunte, fiecare avea cîte o pană de egretă. în plus, mai erau împodobiţi şi cu tot felul de panglici. Alergară între grădina Palatului Regal şi casa unde locuia pe atunci, regina Angliei.

Regele veni să se îmbrace în palatul Brion, o clădire mică, pe care odinioară, ducele de Damville, o numea „Brion“ şi o ridicase în grădina Palatului Regal. Toţi cei pe care-i conducea el, urcară pe cai încă din grădină, de unde apoi ieşiră afară, ca să poată fi admiraţi de doamnele care umpluseră balcoanele şi ferestrele Palatului Regal. Fiecare grup îşi avea aghiotantul său care-şi aduna oamenii pe diverse alei ale grădinii, lucru foarte plăcut de privit. Culorile aprinse şi veşmintele strălucitoare, înfăţişarea plăcută a călăreţilor şi frumuseţea cailor, te făceau să-ţi aduci aminte, cu plăcere, de cele citite în romanele de odinioară. înaintea trupei regelui apărură paisprezece paji, îmbrăcaţi în văluri de argint, cu panglici de un roşu aprins ; ei purtau lăncile şi blazoanele cavalerilor.

După ei, urmară şase trîmbiţaşi ; după trîmbiţaşi venea primul scutier al regelui, îmbrăcat la fel de frumos. Acesta era, la rîndu-i, urmat de doisprezece paji ai regelui, îmbrăcaţi ca şi primii, încărcaţi de pene şi de panglici colorate ; ultimii doi purtau, unul, lancea regelui, iar celălalt, scutul ce reprezenta un soare sub care scria : *„Ne piu, ne pari“* | Apoi se ivi regele, urmat de ceilalţi cavaleri, toţi mascaţi şi toţi îmbrăcaţi în nişte haine de o - scumpete şi de o frumuseţe nemaivăzută. După mica oaste a regelui, venea cea îmbrăcată în alb şi albastru, în aceeaşi ordine, care plăcu mult, datorită armonizării plăcute a culorilor şi înfăţişării şi mai plăcute a ducelui de Guise, a cărui fire romantică se potrivea de minune cu turnirurile. Ducele era urmat de un cal ce părea că

trebuie să-1 slujească pe vreun Aben- cerrage sau Zcgri ; căci era condus de doi mauri, care-1 duceau în pas lent şi pompos. Scutul ducelui de Guise avea ca deviză un rug pe care se afla o pasăre phoenix şi un soare care o readucea la viaţă şi sub care scria :

„Qu 'importa que maton, si resucitan ?“ [2]

In sfîrşit, apăru ducele de Candale, care nu fu mai puţin admirat. Verdele, aurul şi argintul străluceau pe veşmintele trupei sale, dar mai ales el, cu talia sa minunată şi capul său cu plete de aur, primi laudele pe care le merita din plin. Pe scutul său se aflau o măciucă şi aceste cuvinte :

„Ea poate să mă aşeze chiar şi printre aştri".

Venind vara, regele şi regina plecară la Compiegne, după cum le era obiceiul ; eu am rămas în acel an, cîtva timp la Fresnes, cu doamna Du Plessis, prietena mea. în

[1] Nimi-c mai mare, nimic asemănător (it.).
[2] Ce importanţă are că mă ucide, din moment ce mă face să renasc ? (span.).

26 august, m-am dus după regină. Sosind la Compiegne, mi se păru că Ana de Austria voia să dea impresia că nu-i păsa că pierduse oraşele Valenciennes şi Conde, pe care le cuceriseră spaniolii. Regina îmi spuse rîzînd, cînd veni vorba de Va^nciennes, că avea presimţirea că în curînd vom avea parte de victorii ; că nu trebuia să ne mirăm de acele evenimente care se datorau, în mare parte, intrigilor Parlamentului. Eu nu ştiu dacă Parlamentul se ţinea sau nu, de intrigi ; dar toată lumea spunea că Mazarin ar fi trebuit să pună capăt acelor lupte interne care duceau ţara de rîpă şi care puteau oferi, în permanenţă; ocazia de a se striga împotriva lui.

Cam tot pe atunci, am văzut-o sosind la Compiegne şi pe regina Suediei, clespre care auzisem povestindu-se nişte lucruri extraordinare. Această regină, care-şi părăsise regatul, părea s-o fi făcut atît dlntr-un imens dispreţ faţă de Coroană, cît şi pentru a nu fi obligată să se mărite eu una dintre rudele sale apropiate. Se

convertise la catolicism şi-şi abjurase credinţa, în faţa Papei. Unii puneau mare preţ pe un astfel de lucru, afirmînd că această regină, renun- ţînd la Coroana Suediei, era demnă de admirat. Alţii o acuzau că-şi părăsise ţara, ori silită, ori din vreun capriciu, că iubise cu patimă, atît în Suedia cît şi în Flandra, un spaniol numit Pimmentel, care fusese trimis la Curtea ei de către stăpînul său, regele Spaniei. Unii o lăudau, dar cei mai mulţi o ţineau de rău. Regina trecea drept o persoană ilustră. Penele celor mai faimoşi autori nu mai osteneau să-i ridice în slăvi virtuţile ; alţii, dimpotrivă, îi criticau fără milă, cusururile, luînd-o peste picior. Plecînd din Suedia, ea trecu prin Flandra şi se opri la Roma. Continuîndu-şi călătoria, voi să vadă Franţa şi mai apoi Italia. Cum Mazarin o preţuia, a fost primită aşa cum fusese primit pe vremuri Carol Quintul, cînd a trecut prin Franţa, pentru a se duce în Flandra. Regele l-a trimis pe ducele de Guise ca s-o aştepte la graniţă şi s-o salute din partea lui. Regina l-a trimis pe Comminges, căpitanul gărzilor sale. Ducele de Guise i-a scris unuia dintre prietenii săi o scrisoare pe care şi regele şi regina au citit-o cu plăcere. Am păstrât-o, pentru că o înfăţişează într-un mod foarte fidel pe această regină ;

Scrisoarea ducelui de Guise

„Vreau ca în timpul în care mă plictisesc cumplit, să te distrez, schiţîndu-ţi portretul persoanei pe care o însoţesc. Regina nu-i înaltă, ci bondoacă şi cu şolduri late. Are mîini albe, dar mai curînd de bărbat decît de femeie şi nişte umeri solizi pe care şi-i ascunde sub un veşmînt din cale-afară de ciudat. Are o faţă lată, fără cusururi mari, nasul acvilin, gura destul de mare, dinţi albi şi nişte ochi mari, foarte frumoşi şi plini de foc. Pe cap poartă o perucă la fel de ciudată ca şi hainele cu care e îmbrăcată, o perucă mai mult de bărbat decît de femeie, foarte lăsată mult pe frunte ; peruca nu are aceeaşi culoare peste tot, iar în partea de jos este aproape blondă. Uneori, regina poartă pălărie. Hainele îi sînt lălîi; bluza

foarte dreaptă şi foarte strimtă, îi iese mereu afară din fustă. Se pudrează din gros şi nu poartă mănuşi. Umblă încălţată ca un bărbat, are o voce groasă şi o face pe amazoana. E mândră şi trufaşă, ca şi tatăl ei, e foarte politicoasă, vorbeşte opt limbi la perfecţie, dintre care franceza tot atît de bine ca şi limba maternă. Ştie mai multe lucruri decît ştie toată Sorbona noastră la un loc, se pricepe grozav la pictură şi cunoaşte toate intrigile de la Curtea noastră, mai bine decît mine. Mi s-a părut, pur şi simplu, extraordinară. O voi însoţi pînă la Curte, pe drumul ce duce spre Paris ; acolo o vei vedea cu ochii tăi. Cred că n-am uitat nimic, zugrăvindu-i portretul, în afară de faptul că uneori poartă sabie şi vestă de piele de bivol, că atunci îşi pune pe cap o perucă neagră, iar la gît, o simplă eşarfă."

Această regină cunoştea atît de perfect Curtea noastră,, încît, văzîndu-1 pe Comminges, îi ceru veşti despre unchiul său, bătrînul Guitaut, vrînd să ştie dacă se mai mînia tot atît de des.

Intră în Paris în 8 septembrie, după ce fusese primită regeşte, la Essone, de către Hesselin, care o distrase cu focuri de artificii, cu un balet şi o comedie, după ce poftise un mare număr de doamne s-o vadă. Burghezii din Paris, îmbrăcaţi sărbătoreşte, înţesaseră străzile, începînd de la Conflans — unde dormise — şi pînă la Luvru, unde urma să locuiască. Străzile erau atît de ticsite de lume, încît bietei regine îi trebuiră două ceasuri ca să ajungă la Luvru, adică pe la nouă seara. Fu poftită în apartamentul regelui, unde se afla o frumoasă tapiserie de Scipion şi un pat de satin alb, cu broderie de aur, pe care răposatul cardinal de Richelieu i-1 lăsase regelui. Cum sosi, ceru de băut. Prinţul de Conti, care avea sarcina s-o primească, îi întinse un şervet, pe care-1 luă după ce mulţumi de mai multe ori.

Comminges ne spuse că, ducele de Epernon, pe atunci guvernator în Bourgogne, o primise regeşte ; şi deşi se prefăcea că nu prea are ce să admire, găsi totuşi că Franţa era frumoasă, bogată şi că avea un popor

minunat. La început, tuturor li se păru amabilă. Rochia, oricît de greu ar fi de descris, nu era chiar atît de groaznică de privit şi apoi — ca s-o spunem drept — i se potrivea. Chipul li se păru tuturora, destul de drăguţ, toată lumea îi admiră vioiciunea spiritului şi lucrurile deosebite pe care le ştia despre Franţa. Cunoştea nu numai palatele şi armamentul, dar era la curent cu toate intrigile şi amorurile, ştiind pînă şi numele celor cărora le plăceau pictura şi muzica. îi vorbi marchizului de Sourdis despre tablourile de preţ pe care le avea în cabinetul său, adăugind că ducele, de Liancourt avea altele şi mai frumoase. Ajunse pînă acolo, încît le spuse francezilor lucruri pe care aceştia nu le ştiau despre propria lor ţară. Discută în contradictoriu cu cîţiva, care habar n-aveau că în Sfînta Capelă se afla o agată de un mare preţ, pe care voia neapărat s-o vadă şi pe care, pînă la urmă, o descoperi la Saint-Denis. Era politicoasă, mai ales cu bărbaţii, dar destul de repezită, nedînd prilej de a se da crezare poveştilor care circulau pe seama ei. Amazoana noastră suedeză cuceri inimile parizienilor, pe care cu siguranţă că le-ar fi pierdut repede, dacă ar fi stat mai mult. După ce văzu tot ceea ce socoti demn de curiozitatea ei, părăsi Parisul, unde fusese tot timpul înconjurată de o sumedenie de lume, îndreptîndu-se spre Compiegne, ca să le vadă pe majestăţile lor, şi unde a fost primită nu numai ca o regină, ci ca o regină foarte dragă lui Mazarin. De la Compiegne plecară împreună la Chantilly, unde era pregătit un mare ospăţ. După două ceasuri, sosiră — ca din întîmplare — şi regele împreună cu Monsieur. De îndată ce-şi făcură apariţia, fură înfăţişaţi reginei Suediei, fără să i se spună acesteia cine erau. Dar ea îi recunoscu imediat ; după portretele pe care le văzuse la Luvru, le spuse că exact aşa şi-i închipuise şi ea şi că păreau într-a- devăr sortiţi să poarte coroană. Regele, deşi timid în acea vreme şi cîtuşi de puţin savant, se împacă atît de bine cu acea regină îndrăzneaţă, deşteaptă şi mîndră, încît, chiar din primul moment, începură a discuta amîndoi foarte degajaţi şi cu foarte mare plăcere. După această discuţie, el o părăsi şi

se reîntoarse la mama sa, care urma s-o primească a doua zi, împreună cu regele şi cu toată suita regală. Această întrevedere avu loc la trei leghe de Compiegne, la Fayer, casă ce aparţinea mareşalului de la Motte-Ho^dancourt. Trăsura în care se aflau regele şi regina, era precedată de trei escadroane mari de cavalerie uşoară, de jandarmi şi de soldaţi din gardă, foarte frumos împodobite. Regele şi regina erau însoţiţi de Mbnsieur cel mic, unicul frate al regelui, de ducesa de Lorena, de doamna de Mercoeur şi de contesa de Flex, doamnă de onoare a reginei. De îndată ce regina sosi la Fayer, nu vru să intre în casă, fiindcă ştia că regina Suediei trebuia Să pice dintr-o clipă într-alta. Aşa că rămase cu toată Curtea, pe o terasă ce se afla în faţa casei, de unde, coborînd cîteva trepte, dădeai într-o curte mare, unde erau aşezaţi, în şiruri, ostaşii, din cele trei escadroane. Se aflau de faţă o mulţime de nobili, înveşmîntaţi în straie scumpe, brodate cu aur şi cu argint. Cum nu aveau voie să intre în acea curte decît caleştile reginei Suediei, regina şi toată Curtea ei stăteau pe terasa cu pricina, ca într-un amfiteatru. Casa, fiind nouă, era splendidă, iar curtea mare şi patrată. Iarba fusese tăiată scurt — după moda englezească — încît era o plăcere s-o priveşti.' Regina — căreia i-am atras atenţia asupra acestui lucru — a fost întrutotul de acord cu mine. Şi, ca să vă spun adevărul, deşi nu ea era cea mai tînără dintre noi, arăta-cel mai bine şi avea o înfăţişare cu totul deosebită. Ducele de La Rochefoucauld şi alţi cîţiva care, de cînd această regină străină se afla la Paris, se ţinuseră scai după ea, sosiră primii ; apoi, nu după mult, intră în curte şi trăsura reginei Suediei, în sunetele trîmbiţaşilor. Cardinalul Mazarin şi ducele de Guise erau cu ea, în trăsură ; fiindcă această regină ciudată n-avea doamne de onoare, ci doar două femei amărîte, care o slujeau şi care au se arătau niciodată.

De îndată ce-o zări pe regină coborînd din trăsură, Ana de Austria făcu doi, trei paşi în întâmpinarea ei, pe terasă, ca s-o primească. Amîndouă se salutară cu multă

politeţe şi ceremonie. Regina Suediei îi făcu cîteva complimente şi-i mulţumi pentru felul în care fusese primită în Franţa ; Ana de Austria o întrerupse, mărturisindu-i cît de -mult sc bucura că avea prilejul s-o cunoască. Nerăbdarea celor din jur de a o vedea şi a-o cunoaşte şi-ei, le obligă pe cele două regine să pună capăt complimentelor, pentru a scăpa de mulţimea care le copleşea. Regele, -care o cunoscuse, îi întinse mîna ca s-o conducă în casă. Păşi înaintea Anei de Austria, lăsindu-se călăuzită de gazde. Mulţi socotiră că regina Franţei nu trebuia s-o lase pe Tagma Suediei să treacă înaintea ei. însuşi regele, mîhnit şi supărat, i-a reproşat de mai multe ori mamei sale, că nu trebuia să cedeze locul nici reginei Suediei, nici reginei Poloniei, avînd în vedere că ea?a de o stirpe mult mai aleasă şi că Coroana Franţei era mai presus de Coroanele celor două regine. Am avut norocul să mă aflu în preajma celor două suverane ; şi cu toate că, după descrierea atît de amănunţită a reginei Suediei, îmi şi făcusem o imagine despre ea, mărturisesc totuşi că, atunci cînd am văzut-o, am rămas surprinsă. Părul din perucă, în ziua aceea, era necoafat şi-i atîrna în laţe. Cînd coborîse din trăsură, vîntul i-1 ciufulise într-un hal fără hal. Şi cum tenul — pe care probabil că nu şi-l mai fardase — îşi pierduse albeaţa, mi se păru că seamănă mai curînd cu o egipteancă dezmăţată, care, numai din întîmplare, nu era chiar atît de neagră cum erau suratele ei de pe malul Nilului. Din ce mă uitam mai mult la ea, din ce mi se părea mai ciudată şi făcută, mai curînd să sperie, decît să placă. Veşmîntul îi era alcătuit dintr-o jachetă, care pe jumătate părea de damă, pe jumătate, de bărbat, atît de prost ajustată pe trup, înеît se vedea clar că unul dintre umeri era mult mai mare ca celălalt ; cămaşa era bărbătească ; avea un guler prins doar cu un ac, în faţă, şi care-i lăsa toată partea din spate, dezgolită. Cămaşa, despre care v-am mai vorbit, i se vedea pe sub jachetă, aşa cum se vede ia bărbaţi, şi tot la fel i se vedeau şi mînecile care-i atîrnau. Fusta, cenuşie, împodobită cu pasmanterii de aur şi de argint, era scurtă ; şi în vreme

ce rochiile noastre aveau trenă, a ei era atît de scurtă, îneît i se vedeau picioarele. La cordonul fustei, avea cîteva panglici negre înnodate, care-i atîrnau. Pantofii erau aidoma cu cei ai bărbaţilor, dar'destul de eleganţi. Regele o conduse într-o sală mare, unde mareşala de la Motte pregătise o gustare consistentă. Regele, cele două regine şi Monsieur, intrînd în sală, se aşezară la masă, iar noi îi înconjurarăm ca s-o vedem cît mai bine pe acea persoană atît de deosebită de femeile noastre şi al cărei renume iscase atîta zarvă. După ce am privit-o după pofta inimii, satisfăcîndu-mi curiozitatea, am început să mă obişnuiesc şi eu cu veşmîntul ei ciudat, cu peruca şi cu figura ei. Ba chiar am descoperit că avea ochi frumoşi şi vioi, că chipul îi era plăcut şi că avea o oarecare blîndeţe amestecată cu mîndrie. Pînă la urmă, am constatat cu uimire, că chiar îmi plăcea, şi, de la o clipă la alta, simţeam cum mi se schimba părerea despre ea. Mi se păru mai înaltă şi mai puţin cocoşată ; doar mîinile, care-i fuseseră lăudate atîta, nu-i erau cîtuşi de puţin frumoase ; erau nişte mîini obişnuite, iar în ziua aceea erau atît de murdare, încît era peste putinţă să-ţi dai seama cum arătau.

în timpul acelei gustări, regina Suediei înfulecă zdravăn şi nu prea vorbi, fiindcă avea mai tot timpul gura plină. Ducele de Guise i-o arătă pe domnişoara de Mancini, care se uita curioasă la ea, dimpreună cu ceilalţi. Ea o salută, aple- cîndu-se cît putu mai mult, stînd pe scaun. Ridicîndu-se de la masă, regele, reginele, Monsieur şi cardinalul Mazarin se urcară în caleaşca reginei, unde bineînţeles că discuţia se înfiripă într-o clipă.

Cînd regina a ajuns la Compiegne — după ce şi-a condus musafira în apartamentul rezervat — ne-a făcut cinstea de a ne spune că era încîntată de acea regină, apoi ne-a mărturisit că, în primul sfert de ceas, a fost speriată, ca şi ceilalţi. Dar că după ce-a văzut-o mai bine şi, mai ales, după ce-a auzit-o vorbind, simpatia i s-a preschimbat în admiraţie. Ne mai spuse că acea regină,

pretextînd că ar vrea să vadă portretele regelui şi al micului Monsieur — pe care regina le ţinea în braţe — o rugă să-şi scoată mănuşile, apoi îi spuse că nu văzuse nimic mai frumos pe lume decît mîinile Anei de Austria, lăudîndu-i-le şi admi- rîndu-i-le cu multă iscusinţă.

De îndată ce regina Suediei se odihni o vreme în odaia ei, veni să-i facă o vizită reginei, iar aceasta o pofti la Comedia italiană, care i se păru foarte slabă şi o şi spuse, fără nici o jenă. Toţi o asigurară că comedianţii aveau şi spectacole mai bune. Ea răspunse cu răceală, că era sigură că aveau şi piese mai bune, fiindcă altfel n-ar mai fi fost îngăduiţi la Curte. După asta, fu condusă în odaia ei, unde fu slujită de slujitorii regelui. Trebui să i se dea pînă şi cîţiva valeţi de cameră, care s-o dezbrace, fiindcă era singură şi nu avea nici doamne de onoare, nici ofiţeri, nici echipaj, nici bani. Ea singură alcătuia toată Curtea ei. Chanut, care fusese rezident în timpul domniei sale, stătea tot timpul în preajma ei, împreună cu doi sau trei oameni destul de sluţi, cărora — probabil din jenă — ea li se adresa cu titlul de conte. Puteai într-adevăr spune că n-avea pe nimeni ; căci, în afară de acele cîteva persoane mediocre — aşa-zişii seniori — n-am mai văzut decît două femei, care semănau mai curînd cu nişte precupeţe decît cu nişte femei de condiţie.

A doua zi, cardinalul Mazarin, în sutană, se duse să-i facă o vizită şi toţi episcopii o salutară cu acest prilej, în ziua aceea, apăru într-o jachetă strînsă pe corp, dintr-o stofă, roşie ca focul, cu o fustă gri, şi una, şi cealaltă cu aplicaţii bogate de aur şi de argint. Peruca îi era frizată şi pudrată ; tenul, după ce se odihnise, era limpede şi curat, mîinile spălate şi, dacă ar fi fost o persoană căreia să-i pese de laude, cred că în clipa ^ceea putea fi lăudată, şi pe bună dreptate, fiindcă tuturor li se păru cu mult mai amabilă şi mai plăcută decît era în realitate. în aceeaşi dimineaţă, veni, s-o vadă pe regină, iar după-masă Ana de Austria îi întoarse vizita. Discuţia dovedi că era o

femeie spirituală şi extrem de simpatică. Glumi cu cavalerul de Gramont despre pasiunea lui pentru ■ doamna de Mercoeur şi nu-1 cruţă deloc, arătîndu-i că trăgea nădejde degeaba la vreo răsplată, oricît de mică ar fi fost ea. Pe urmă, fu invitată la o vînătoare de mistreţi, dar ea refuză, spunînd că o astfel de vînătoare era foarte periculoasă şi că ea nu putea să se expună nici, unui pericol, pentru o glorie deşartă.

Seara, la Comedia Franceză, dovedi că avea o fire pătimaşă ; la pasajele frumoase, scotea strigăte de admiraţie, iar la versurile ce se recitau pe scenă, pe faţa ei se citea fie bucurie, fie durere, după ceea ce exprimau respectivele stihuri. Apoi, ca şi cum s-ar fi aflat singură în odaia ei, după o serie de exclamaţii admirative, se lăsă pe spatele fotoliului şi căzu intr-o profundă reverie. Nici regina nu izbuti s-o smulgă din starea asta, deşi se tot străduia să-i vorbească. Seara, retrăgîndu-se în odaia ei, împreună cu cîţiva slujitori de la Curte — între alţii şi Comminges — care nu era deloc un ignorant — vorbiră despre o mulţime de lucruri. în ziua aceea, izbuti să-şi atragă simpatia tu- tuturor. Pînă şi la regină nu se vorbi decît despre ea.

Unii dintre curteni, văzînd cită atenţie i se dă, îşi făcură planul să-i ia peste picior pe toţi cei care o ridicau în slăvi. Dar nu avură de ce să se agaţe, şi asta, fie datorită calităţilor sau rangului ei mult prea înalt, fie pentru că era prea bine văzută atît de Mazarin, cît şi de rege şi de regină. în puţinul răstimp cît rămase la Curtea Franţei, se bucură de stima tuturor ; căci cusururile care, slavă Domnului, erau destul de mari, fuseseră — în acel scurt răstimp — acoperite de calităţile care, într-adevăr, erau strălucite, şi de plăcerea de a vedea ceva nou, plăcere care sălăşluieşte întotdeauna în inimile oamenilor. O vom vedea nu peste mult, pierzînd în mod ruşinos, toate aceste avantaje. Fiindcă regii îşi duc viaţa în văzul lumii şi dacă însuşirile lor îi pot face celebri, cusururile le pot diminua sau chiar distruge reputaţia.

în 18 septembrie, reginele luară parte la o tragedie dată de iezuiţi, de care suedeza îşi bătu joc, în gura mare. A doua zi, regele dădu un banchet regal, care fu aşa cum sînt în general astfel de banchete, unde belşugul oboseşte cu atît mai mult spiritul, cu cît bucură mai mult burta. După această ceremonie — după mine, extrem de neplăcută — sosi un curier care-i vesti pe rege şi pe regină că ducele de Mercoeur cucerise oraşul Valencia ; regina Suediei veni lingă regina noastră şi se bucură de această victorie, într-un mod atît de sincer şi de nestingherit, de parcă ar fi făcut parte din familie. Regina noastră tocmai se apucase să joace cărţi. Cealaltă, se sprijini uşor de masă şi începu să privească, plină de admiraţie, mîinile Anei de Austria. I le lăudă cît putu, apoi îi spuse într-un mod cît se poate de curtenitor, că merita să vină de la Roma la Paris, chiar dacă n-ar fi avut nici un alt motiv, decît pe acela de a vedea cele mai frumoase mîini care existaseră vreodată pe lume.

Această prinţesă gotică preţuia de asemenea, în mod cu totul deosebit, spiritul lui Mazarin, după cum acesta, la rîndu-i, părea să aibă multă veneraţie pentru ea. Fizicul ei, care o dezavantaja cumplit, putea fi un motiv de rîs şi de ironie ; cu atît mai mult, cu cît toate acţiunile ei aveau în ele ceva extravagant şi o puteai pe drept, ţine de rău, după cum iarăşi puteai — dacă aveai în vedere spiritul ei — s-o lauzi pînă osteneai. Nu se asemuia prin nimic cu o femeie, nici măcar în privinţa modestiei. îi plăcea să fie slujită numai de bărbaţi, chiar şi la nişte ore la care nu se cuvenea ; dealtfel, se şi comporta ca un bărbăţoi : rîdea cu hohote, cînd o distra cîte ceva, mai ales la Comedia Italiană cînd se nimerea să audă cîte o glumă mai deşucheată ; era inegală, impulsivă şi libertină în tot ce spunea, fie că vorbea despre religie, fie despre unele lucruri pe care sexul ei o obliga să le treacă sub tăcere. Nu putea sta o clipă locului. De faţă cu regele, cu

regina şi cu întreaga Curte, îşi sprijinea picioarele de marginea scaunelor, cocoţîndu-şi-le atît de sus, încît. cel care şedea în faţa ei, avea ce vedea. Dispreţuia făţiş toate femeile, dih pricina ignoranţei lor şi-i plăcea să discute cu bărbaţii mai mult despre lucruri rele, decît despre cele bune ; nu ţinea seama de nici una din regulile impuse de regi, în ceea ce privea respectul lor. Cele două femei, urîte şi prăpădite care o slujeau, se culcau fără jenă, în patul ei, şi împărţeau cu ea, totul. Ana de Austria, care, dimpotrivă, respecta cu mare stricteţe protocolul, o găsea simpatică şi-i admira manierele libere de comportare. într-adevăr, era şi greu după ce o vedeai şi, mai ales, după ce-o auzeai vorbind, să nu-i treci cu vederea toate curiozităţile, şi mai cu seamă, pe cele care nu lezau pe nimeni cu nimic. Blîn- deţea şi modul[1] plăcut de a se comporta, în majoritatea cazurilor, erau amestecate cu un fel de trufie aspră, iar politeţea — atît de firească naţiei noastre — n-o prea în- tîlneai la ea. Unii spuneau că semăna cu Fontainebleau, ale cărei clădiri erau mari şi frumoase, dar lipsite de simetrie şi incomode.

Plecă din Compiegne în 23 septembrie ; regina noastră o conduse două leghe, după care cele două regine se despărţiseră cu multă simpatie, ba chiar.şi cu oarecare înduioşare. Marchizul de Saint-Simon o primi la Senlis, iar domnul şi doamna Du Plessis o primiră în frumoasa lor casă din Fresnes, cu o măreţie nemaipomenită. Trecînd prin nu ştiu ce tîrg, foarte aproape de acolo, voi neapărat s-o vadă pe Ninon de Lenclos, curtezană celebră prin libertinajul, frumuseţea şi spiritul ei. Cred că a fost singura femeie din Franţa, care a lăudat-o pe curtezană. Mareşalul d'Albret şi alţi cîţiva care se aflau de faţă, o lăudară şi ei, dar, mă rog, aceştia aveau motivele lor. De acolo, acea amazoană suedeză s-a urcat în caleaşca pe care i-o dăruise regele, împreună cu o sumă destul de mare de bani, şi şi-a văzut

de drum, împreună cu cele două femei hidoase, fără oştire, fără măreţie, fără aşternuturi pompoase, fără ves.elă de argint, fără nimic care să arate oamenilor că era vorba de o regină. Planul ei era să se reîntoarcă la Roma, trecînd prin Savoia, din nou în calitate de regină. Aşa şi făcu şi fu foarte bine primită de savoiarzi, cu toate onorurile cuvenite unei suverane.

Capitolul XV

(1656). — Regele şi cardinalul se îndreaptă spre La Fere. — Turenne, comandant al armatei. — Reîntoarcerea regelui la Paris. — Mazarin se ocupă de treburile dinlăun- trul ţării. — Moartea doamnei Mancini, sora cardinalului şi a doamnei de Mercoeur, nepoata cardinalului (1657). — Măritişul Măriei Mancini cu contele de Soissons. — înclinarea regelui către cea mai mare dintre ultimele două nepoate ale cardinalului. — Pasiunea pe care i-o inspiră domnişoara de La Motte d'Argencourt. — Moartea preşedintelui de Bellievre. — Devoţiunea ducelui de Orleans. — Dominaţia lui Mazarin asupra regelui şi a reginei. — Moartea neaşteptată a doamnei de Montbazon. — Afacerile din Anglia. — Regele Angliei părăseşte Franţa. — Asediul oraşelor Cambrai şi de Montmedy. — Mademoiselle se reîntoarce la Curte. — Boala lui Mazarin. — A doua călătorie a reginei Cristina, în Franţa. — I je dă un domiciliu forţat, la Fontainebleau. — Moartea lui Monaldeschi. — Indignarea Curţii. — Cristina asistă la serbările carnavalului din Paris. — Apoi se reîntoarce la Roma. — Boala lui Conde. — Moartea ducelui de Candale.. — Mareşalul de Hocquincourt se întîlneşte cu Conde, în Spania.

Armata regelui asediind La Capelle, regele şi cardinalul plecară a doua zi (7 iunie), îndreptîndu-se spre La Făre, ca să dea porunci în legătură cu războiul. Regina rămase la Compiegne, să-1 aştepte pe rege. Turenne comanda armata regelui, în la

Capelle ; duşmanii, văzînd acest oraş asediat, părăsiră Saint-Guillain, ca să-i vină în ajutor, sau ca să se lupte. îşi aşezaseră tabăra doar la două leghe de oastea noastră. Domnul de Turenne, departe de a se speria, acoperi tranşeele dinspre inamic, făcîndu-şi socoteala că, dacă vor veni să-1 atace, să poată avea un loc

întins pentru desfăşurarea bătăliei. Dar, nevrînd ca oraşul asediat să-1 mai incomodeze, le trimise vorbă celor dinlăuntru că, dacă pînă a doua zi, nu se vor preda, nu va cruţa pe nici unul din ei. Cel care guverna oraşul — un oarecare Chamilly — socoti că ar fi mai cuminte să se predea, decît să se vîre în cine ştie ce bucluc. Aşa că, în 27, oraşul se predă regelui, sub ochii oştirii duşmane, care îndură riîşinea de a vedea ridicîndu-se asediul de la Saint-Guillain şi de a nu-1 putea îndepărta pe cel de la Capelle, oraş care, dacă ar fi fost cucerit, ar fi reparat într-un fel pierderea cetăţii Valenciennes.

Cei care continuaseră a-1 urî pe Mazarin — deşi pe ascuns şi din umbră — nu sărbătoreau victoriile noastre cu aceeaşi bucurie pe care o simţeau, ori de cîte ori pierdeam cîte un oraş şi nu făceau nici un tămbălău, cînd era vorba de cîte un succes, aşa cum făceau, ori de cîte ori era vorba de o înfrîngere. Această inechitate s-a practicat în toate timpurile ; fiindcă oamenii sînt întotdeauna înclinaţi să-i blameze pe cei care-i cîrmuiesc, şi nu să-i laude. Nu există bunătate şi recunoştinţă, iar atunci cînd există, sînt foarte rare. Lumea vorbea, în acea epocă, cum că prinţul de Conde făcuse tot ce putuse pentru a-i convinge pe spanioli să susţină bătălia, dar că don Juan de Austria nu voise. Aşa că victoria noastră a fost mare şi fără primejdii. Vicontele de Turenne şi în această ocazie, ca în multe altele, a continuat să dovedească lumii, că nu degeaba era socotit imul dintre cei mai mari căpitani ai secolului nostru. •I

Regele, după ce-a întîrziat cîteva zile la Guise şi a văzut de acolo cum a fost cucerit oraşul la Capelle, şi-a

luat oastea şi a pornit să conducă un convoi cu de-ale gurii, la Saint-Guilain ; carele erau pline ochi, cu tot ceea ce era necesar unei cetăţi întărite ca să poată susţine un asediu. Această treabă s-a făcut sub ochii inamicului, a cărui oaste nu s-a arătat, deşi era foarte aproape de oastea regelui. Pe urmă, regele s-a înapoiat la Compiegne, unde-1 **aştepta cu nerăbdare, mama sa. Sosi în 6 octombrie. Cum, între timp, toată Curtea se adunase la Compiegne, peste două zile plecară cu toţii la Paris.**

Imediat după *ce* se înapoie în capitală, Mazarin le chemă în Franţa pe două dintre surorile sale : doamna Martinozzi şi doamna Mancini, amîndouă femei foarte de treabă şi la locul lor. Prima se văzu mama a două prinţese — prinţesa de Conti şi prinţesa de Modena. Cealaltă, doamna Mancini, era mama doamnei de Mercoeur, a domnişoarei Mancini, pe care însuşi regele o curta pe atunci şi a încă două fete care veniseră în Franţa în 1653, împreună cu băiatul care-i mai rămăsese. Doamna Martinozzi, după ce-şi văzu fetele măritate atît de bine, se reîntorsese în Italia. Doamna Mancini, rămăsese în Franţa, pe lingă regină, stimată de toată Curtea pentru blîndeţea şi pentru virtutea ei, trăind foarte retrasă şi neamestecîn- du-se în nimic, decît în treburile familiei sale. Această femeie muri încă tînără, la sfîrşitul anului, în 19 decembrie, spre marele regret al fratelui ei, cardinalul Mazarin, care stătu lingă ea pînă în ultima clipă şi păru cumplit de zguduit, cu atît mai mult cu cît îşi iubea foarte mult sora. Pe patul de moarte, aceasta îi lăsă în grijă băiatul şi pe cele trei fete — căci pe cea mai mică o lăsase în Italia — rugîndu-1 cu lacrimi în ochi s-o vîre într-o mănăstire pe cea care se numea Maria, pentru că copila avea o fire foarte capricioasă şi neascultătoare şi pentru că răposatul ei soţ — care fusese un mare astrolog — îi spusese că fata asta va fi cauza multor nenorociri. Soţul ei îi

prezisese că va muri de îndată ce va împlini patruzeci şi doi de ani ; el prezisese şi moartea fiului său, ucis în ziua de Saint-Denis, ba chiar îşi prezisese şi propria-i moarte, care avu într-adevăr loc la data anunţată. Doamna Mancini, văzînd că tot ce spusese el se adeverise, începuse a se teme de ceea ce-i prezisese ; aşa că, în tot cursul acelui an, le spusese tuturor că, prin decembrie, ea avea să moară. Doamna de Mercoeur, fiica cea mare a doamnei Mancini, fu foarte zguduită dc rnouAca marnei sale. Cînd aceasta muri, fata era însărcinată. La puţină vreme după moartea mamei sale, născu foarte uşor, un băiat, fără nici un fel de complicaţii, şi totuşi muri. La două, trei zile după naştere, paralizâ brusc, de la jumătate în sus şi nu mai putu vorbi. Cardinalul, unchiul său, nu fu prea neliniştit, pentru că doctorii îl asigurară că era ceva trecător. Aşa că se duse liniştit la baletul în care, în acea zi, dansa însuşi regele. Nici n-apucă bine să iasă din sală şi iată că i se spuse că doamna de Mercoeur se simţea foarte rău. Se năpusti în stradă şi se aruncă în prima trăsură pe care o întîlni. Dar cînd ajunse la palatul Vendome, află că nepoata sa murise şi că, neputînd vorbi, nu putuse decît să le surîdă celor din jur. Cum nu se chinuise aproape deloc, moartea nu-i schimbase chipul, aşa cum li se întîmplă multora. Rumeneala plăcută din obraji, pricinuită de febră, îi sporise şi mai mult frumuseţea ; era foarte tînără şi destul de durdulie. Singurul cusur pe care-1 avea, era talia otova ; dacă n-ar fi avut acest defect, ar fi fost aproape frumoasă. Acum însă, aşa cum stătea întinsă în pat, între cearşafuri, cusurul nu i se mai vedea şi i-am auzit pe toţi cei care veniseră să-şi ia adio de la ea, zicînd că, încă nu văzuseră, de cînd erau ei, o moartă atît de frumoasă. Iar frumuseţea aceasta aproape desăvîrşită, spori şi mai mult mîhnirea şi regretul celor din jurr Cardinalul fu atît de zguduit, încît nu-şi mai putu reţine durerea. Ţipă, strigă, se jeliţ cum nu-1 văzuse nimeni niciodată. Abia îşi pierduse sora, aşa că această nouă nenorocire îi spori

jalea şi durerea, îl copleşi şi-1 doborî. Doamna de Mercoeur — moarta cea frumoasă — nefiind bolnavă decît o zi şi o noapte, muri în 8 februarie, regretată din tot sufletul de toate neamurile şi de întreaga Curte. Căci virtutea şi frumuseţea se bucură întotdeauna de bunăvoinţa tuturor. Această moarte atît de neaşteptată şi de surprinzătoare, care a triumfat asupra unei prinţese tinere, sănătoase şi nepoata celui mai puternic ministru de la Curtea Franţei, i-a uluit pînă şi pe cei mai îndîrjiţi şi a constituit pentru toţi cel mai grăitor exemplu despre deşertăciunea vanităţii, a măreţiilor şi a bucuriilor atît de lesne trecătoare, de pe acest pămînt.

Spre sfîrsitul lunii, domnişoara Mancini, sora doamnei de Mercoeur, care avusese pînă atunci cinstea de a stăpîni inima regelui, renunţînd la aceste aparenţe măgulitoare, care n-o mulţumeau cîtuşi de puţin, se mărită cu prinţul Eugen, fiul prinţului Thomas. Fata băgase de seamă că regelui nu-i plăcea decît să se amuze ; cum nu era cîtuşi de puţin încîntată să vadă că unchiul ei, cardinalul Mazarin, neglija s-o mărite, servindu-se de ea doar pentru a-şi păstra încrederea de care se bucura în ochii regelui, nu mai putea suporta o asemenea situaţie, cu atît mai mult cu cît simpatia regelui faţă de ea scădea pe zi ce trecea. După ce chibzui îndelung, socoti că era momentul să profite de favoarea de care se bucura încă din plin, din partea tuturor, făcîndu^şi o situaţie solidă ; şi iat-o punînd ochii pe prinţul Eugen, care, prin tatăl său, se trăgea din familia de Savoia, prin bunica sa, era nepotul lui Carol Quintul, iar prin mama sa — prinţesa de Carignan — era de sînge francez. Cu greu ar fi putut cineva dibui un bărbat de im neam atît de mare, şi dintr-o spiţă atît de aleasă, cum dibuise această tînără şi isteaţă Mancini, a cărei fericire a fost aproape deplină : căci nimerise peste un bărbat £tît de bun, de aşezat şi de cinstit, încît avea de ce să se soooată fericită. Prinţesa de Carignan era fiica răposatului conte de Soissons, iar după ce muri fratele său, rămăsese unica moştenitoare a acestei ilustre familii, care se trăgea din ramura Burbonilor. Prinţul Eugen, fiul ei, luă deci numele

de contele de Soissons, nume sub care-1 vom vedea bucurîndu-se de multe din favorurile ministrului cu a cărui nepoată se însurase, mai ales că era şi foarte iubit la Curte.

Regele o văzu pe fosta lui iubită, măritîndu-se, fără să fie îndurerat sau necăjit. Indiferenţa sa a dovedit că pasiunea lui fusese doar un foc de paie şi că francezii — cel puţin unii dintre ei — îşi fac probleme şi se fră- mîntă pentru tot- felul de fleacuri. Regina le spusese întotdeauna celor care se temeau de vreun lucru serios, că era ridicol, chiar şi numai să-ţi închipui că regele ar fi fost în stare de o asemenea slăbiciune şi că-i spusese foarte clar ministrului său, că n-are de gînd s-o ia pe nepoată-sa de nevastă. Că prietenia pe care o nutrea faţă de domnişoara Mancini, era curată şi că nu va degenera în nimic rău.

într-o zi, după ce această căsătorie fusese de-acum încheiată, regina — văzîndu-i pe Mazarin şi pe prinţesa de Carignan discutînd despre această alianţă — îmi spuse, întorcîndu-se spre mine şi arătîndu-mi-i cu capul :

— Nu v-am spus eu că n-aveţi de ce vă teme de acea slăbiciune a regelui ?

Cardinalul, după măritişul contesei de Soissons, în ciuda rugăminţilor surorii sale, pe patul de moarte, **o** aduse pe scena Curţii şi pe cea de a treia soră Mancini, pe care o retrăsese de la mănăstire, unde stătuse o bucată de vreme. Vrînd să-i ofere regelui o companie plăcută, **o** aduse la Curte şi pe sora Măriei, pe tînăra Hortense, care era într-adevăr superbă. Puţin mai mare ca Hortense, Maria, mai mică decît contesa de Soissons, era urîtă. Putea nădăjdui că avea să aibă un trup frumos, fiindcă era înaltă pentru vîrsta ei, şi avea o ţinută frumoasă; **Dar** era atît de slabă, braţele şi gîtul păreau atît de subţiri, încît, oricît ai fi vrut să fii de politicos, nu puteai lăuda în nici un fel o asemenea fată. Avea părul ca smoala, iar faţa galbenă ; ochii — mari şi foarte negri — nu erau încă focoşi şi păreau mai mult aspri ; gura îi era mare **şi** dreaptă ; în afară de dinţi — care erau într-adevăr ca nişte perle — n-avea nimic frumos.

Faptul că era mai răsărită decît sora ei Hortense, îl făcu pe rege s-o prefere pe ea şi nu pe cealaltă, care era încă un copil ; este ştiut că băieţilor, aflaţi la vîrsta **la care** se afla regele, nu le plac copiliţele, din pricină că acestea se află la vîrsta pe care ei abia au părăsit-o, şi care nu li se pare demnă de a mai fi luată în seamă. Această preferinţă n-a prea fost de la început chiar preferinţă, fiindcă regele era destul de indiferent faţă de tînăra Maria. Dar, negăsind încă asupra cui să-şi arunce ochii, se mulţumi deocamdată cu această amiciţie ciudată. Asta, pînă în ziua cînd se îndrăgosti nebuneşte de o tînără domnişoară de onoare a reginei, pe nume La Motte d'Argencourt. Fata nu era nici frumoasă, nici deşteaptă. Era însă drăguţă şi foarte plăcută. Pielea nu-i era nici prea delicată, nici din cale-afară de îngrijită ; dar ochii ei albaştri şi pletele bălaie, tenul brun, genele şi sprîn- ceriele negre, alcătuiau un contrast deosebit de plăcut şi de îmbietor, încît era foarte- greu să reziştî farmecelor sale. Deci, cu un chip plăcut, cu trăsături regulate şi cu un colorit deosebit, cu un trup frumos, avînd un fel de **a** vorbi care te dădea gata, fata se dovedi şi o dansatoare fără pereche, de îndată ce fu admisă în unele seri, la micile serate la care dansa regele. Tînărul Ludovic al XIV-lea simţi o asemenea pasiune pentru ea, încît Mazarin începu a se neliniştî. Nu-i spuse nimic regelui, dar îşi mărturisi temerile, reginei. Regina puse imediat piciorul în prag şi într-o seară, cînd regele rămase cam mult să discute între patru ochi, cu domnişoara cu pricina, regina îi spuse fără jenă, tot ce gîndea ea despre idila asta. Regele ascultă cu răbdare şi respect, mustrarea reginei ; dar o rugă în şoaptă, să nu-1 mai certe de faţă cu atîta lume şi să nu arate în public că-i dezaproba faptele.

Cardinalul dimpotrivă, pentru a i se strecura pe sub piele, îi spuse că regina era totuşi prea aspră şi prea scrupuloasă şi că bine făcea că se distra şi se amuza. Pînă la urmă, toţi băgară de seamă, aşa cum observase şi regina, chiar de la început, că această pasiune creştea, pe zi ce trecea şi că nu peste mult, putea să se

transforme într-o dragoste mult prea puternică, pentru a se mai putea face ceva. într-o zi, regele îi spuse domnişoarei de La Motte, ca un îndrăgostit care-şi pierduse capul, că, dacă ar vrea să-i devină amantă, el ar fi în stare să-i reziste pînă şi reginei, ba chiar şi cardinalului. Dar ea nu vru, sau mai curînd cred că nu avu curajul să accepte această propunere care i-ar fi terfelit cinstea, aşa că refuză să accepte ceva ce putea să-i dăuneze mai tîrziu. Regina, pe care fiul ei o iubea cu patimă, află chiar din gura lui toate aceste lucruri. După ce-i arătă — cu dragoste şi duioşie — ce păcat eumplit era pe cale să săvîrşească, regina îl conjură să renunţe la acea fată. Regele îi făgădui că va renunţa, dar hotărîrea aceasta îl costă multe lacrimi, mîhnire şi fră- mîntare. Pînă la urmă, izbuti să-şi înfrîngă această patimă şi, după ce-i mărturisi şi reginei acest lucru, plecă într-o scurtă călătorie la Vincennes. După ce se socoti vindecat, se reîntoarse la Paris, hotărît să nu mai vorbească cu acea fată. Şi aşa şi făcu. Dar, după cîteva zile, ducîndu-se la un bal, îi veni rîndul să danseze cu domnişoara de La Motte. Cînd trebui s-o ia de mînă, deveni dintr-o dată foarte palid, apoi se înroşi brusc. Fata le povesti mai apoi prietenelor sale, că mîna regelui tremurase tot timpul cît o ţinuse pe a sa. Mazarin, ca să-1 ajute s-o uite, îi spuse că domnişoara de La Motte abuzase de unele secrete pe care i le încredinţase majestatea sa, împărtăşindu-le prietenelor sale, ba poate chiar şi vreunuia dintre amanţii ei, încercînd astfel nu numai s-o discrediteze, dar s-o şi înjosească în ochii regelui. Adevărul e că mama domnişoarei de La Motte — ca să se pună bine cu, cardinalul — îi spunea acestuia tot ceea ce regele îi spunea fiicei sale, crezînd că, în felul acesta, îl va putea convinge pe cardinal să-1 determine pe rege să trăiască cu fata ei şi să-i facă o situaţie. Regina, auzind aceste lucruri, se supără atît de tare, încît porunci ca domnişoara de La Motte să se retragă de îndată la mănăstirea Sainte-Marie, din Chaillot.

Tot în acea vreme, muri Pomponne de Bellievre. pri-

mul preşedinte al Parlamentului din Paris, ilustru prin postul pe câre-1 deţinea, prin reputaţia de care se bucura, prin prietenii pe care-i avea şi prin abilitatea plină de moderaţie, dar şi de fermitate, de care uza cu multă artă şi fineţe. Era — cum am mai spus — un om de temut la Curte şi foarte respectat de cei din Parlament. Acţiona întotdeauna, cu atîta inteligenţă, în afacerile politice, încît îi dădea mereu dureri de cap lui Mazarin, fără ca acesta să aibă cel mai mic motiv de a se plînge de el. în privinţa celor pe care-i conducea, se pricepea — ca nimeni altul — să insufle putere celor slabi şi să-i potolească pe cei înclinaţi către violenţă. Ştia să vorbească bine şi frumos şi-i plăcea să trăiască pe picior mare : casa lui era plină de tot ce era mai bun : ospeţe bogate, distracţii de orice fel şi muzica cea mai plăcută, însoţeau de obicei, cele mai serioase discuţii politice. Toate aceste lucruri plăceau mult celor care veneau la el după sprijin sau ajutor. Sigur că unii nu vedeau deloc, cu ochi buni, acest fel de viaţă. Ba chiar găseau că era de-a dreptul scandalos, mai ales că, ori de cîte ori te duceai la el, întîlneai tot timpul o mamă cu fiica ei, care făceau pe ştăpînele casei sau, mai bine-zis, pe stăpînele stăpînului casei. Aşa că, dacă stăteai să te gîndeşti mai bine, poate că nu era cazul să fie chiar atît de lăudat, deşi în ochii tuturor trecea, drept un om de treabă. Avînd în vedere toate aceste lucruri, moartea lui îi bucură — cum era şi firesc — pe cei care se temeau de el, şi-i mîhni pe toţi cei care-1 preţuiau.

Tot pe atunci, veni la Paris, într-o scurtă vizită, şi ducele de Orleans, unchiul regelui, .care fu bine primit şi de regină, şi de nepotul său. Apoi fu vizitat — fără prea mare grabă — de curtenii de vază şi — din obligaţie — de către reprezentanţii corpurilor legiuitoare. Din felul în care ducele îl tratâ pe Mazarin, se văzu lirrfpede că-i recunoştea puterea mai bine-zis" forţa suverană de a doborî pe oricine i-ar fi fost antipatic. Acest prinţ, retras la castelul său din Blois, devenise evlavios, ducea o viaţă exemplară şi plină de reculegere. Cucernicia lui ar fi fost demnă de toată stima, dacă renea sa proverbială nu i-ar fi

jucat adesea unele renghiuri. Intrigile şi ambiţiile foştilor săi favoriţi îl vîrîseră în tot soiul de revolte şi conspiraţii, care avuseseră loc pe vremea lui Ludovic al XIII-lea, fratele său, împotriva lui Richelieu. Nenorocirile reginei Maria de Medicis, mama sa, şi sfaturile proaste care-i fuseseră date, îl obligaseră adesea să iasă din inerţia sa ; căci pot spune că nimănui nu-i plăcea să trîndăvească mai mult decît lui şi că, totuşi, nimeni nu avusese parte de mai puţină odihnă decît el. Abia acum, la bătrîneţe, după ct se retrăsese din viaţa publică, avea, în sfîrşit, prilejul de a se bucura de liniştea mult visată. Se părea că nu venise la Paris decît pentru a-1 vedea pe omul pe care voise să-1 alunge din ţară — adică pe Mazarin — şi pentru a se împăca cu regele şi cu regina, fiindcă se reîntoarse foarte repede înapoi, în singurătatea sa de la Blois, care-i devenise mult mai dragă decît Curtea mare şi zgomotoasă pe care-o avusese pe vremuri, la Luxembourg.

Acest mare prinţ, unchiul regelui, pe care l-am văzut în primii ani ai domniei lui Ludovic al XIII-lea, moştenitorul prezumtiv al coroanei şi care fusese, în ultimii ani, locotenentul general al regatului, recunoscu acum autoritatea suverană a lui Mazarin, a celorlalţi prinţi, şi a Parlamentului, nefiindu-i deloc ruşine să li se supună.

Tot în acea epocă, doamna de Senece, dorind să dăruiască slujba de doamnă de onoare a reginei, fiicei sale, contesa de Flex, vorbi cu Ana de Austria. Regina — care nu era deloc mulţumită de atitudinea pe care-o adoptase cardinalul, de cînd se reîntorsese la Paris şi care nu accepta să se facă nimic, fără aprobarea lui — le trimise pe cele două doamne la Mazarin, ca să fie sigură că treaba va izbuti. Mama şi fiica făcură aşa cum le povăţuiseră stăpîna lor. Mazarin, din cale-afară de mulţumit şi de flatat de această rugăminte, veni să-i spună reginei despre ce anume era vorbă. Treaba fu repede aranjată, iar cele trei femei rîseră împreună de nebunia şi de făloşenia unor
bărbaţi care, apucînd-o pe căi piezişe, se îndepărtau adesea de la drumul cel drept, cum făcea, de pildă,

cardinalul, care n-ar fi trebuit să procedeze astfel faţă de cea care-1 cocoţase pe un piedestal atît de înalt, îl susţinuse cu atîta tărie, în trecut, şi care — după toate probabilităţile — era hotărîtă să-1 susţină şi în viitor. Dealtfel, n-avea nici un motiv să schimbe un ministru, deşi plin de cusururi şi care-i era dator pînă-n gît, pentru tot ce făcuse pentru el, cu un altul care poate că ar fi avut şi mai multe defecte şi care ar fi fost convins că-şi datora slujba calităţilor sale şi silei pe care ar fi simţit-o regina faţă de cel pe care l-ar fi izgonit. Contesa de Flex ocupă deci locul de doamnă de onoare a reginei — care o iubea şi o stima — dar cu aprobarea tuturor, pentru că era o femeie plină de calităţi. Această întâmplare a dat însă în vileag faptul că Mazarin s-a reîntors la Paris, mult mai puţin recunoscător faţă de binefăcătoarea sa, care n-avea totuşi firea Măriei de Medicis. Pînă atunci, orice intrigă urzită la Curte îl speriase şi-1 neliniştise. Iată de ce acum luase hotărârea să treacă de partea regelui, fără însă să-1 îndepărteze pe acesta de regină, preferind s-o aibă şi pe mamă de partea şi nu împotriva sa.

La scurt timp după asta, se întoarse la Paris doamna de Montbazon, dar cu sentimente cu totul diferite de cele cu care venise ducele de Orleans. Doamna era încă tînără şi grozav de plină de ea. Nu avea încă voie s-o vadă pe regină. Dar, sub nu ştiu ce pretext, căpătase îngăduinţa de a se înapoia la Paris. Fu foarte bine primită, mai ales că se reîntorsese plină de dorinţa de a plăcea la fel de mult ca şi înainte. Cei care au văzut-o, m-au asigurat că doliul pe care-1 purta, în calitate de proaspătă văduvă, o făcea şi mai frumoasă, încît aveai impresia că natura proceda cu ea invers decît cu celelalte femei : adică, pe măsură ce înainta în vîrstă, devenea şi mai frumoasă, căci, într-adevăr, se pare că era de o frumuseţe fără egal.

Dar cum moartea nu respectă pe nimeni şi nimic, tocmai cînd se afla în culmea frumuseţii sale, doamna de Montbazon muri. Boala, care păru a fi la început o simplă răceală, o răpuse în cîteva zile. Regina n-o regretă, fiindcă prea de multe ori o trădase, pentru a-şi rezolva

propriile interese ; Mazarin mulţumi Domnului că scăpase de un duşman ; foştii ei amanţi rămaseră nepăsători ; cei care o iubeau încă, nu fură nici ei prea zguduiţi, pentru că, geloşi unii pe alţii, lăsară lacrimile şi durerea ducelui de Beaufort, care era amantul ei cel mai iubit. Femeile serioase şi virtuoase îşi ziseră că avea de dat o grea socoteală în faţa Domnului, pentru viaţa pe care o dusese. Cochetele se speriară să nu aibă şi ele aceeaşi soartă, într-adevăr, ce rămăsese de pe urma acelei frumuseţi neasemuite, care primise atîtea laude şi pe care bărbaţii o idolatrizaseră întocmai ca pe o zeiţă ? Ajungînd aici, nu mă pot abţine să nu vorbesc de o altă fiinţă ce se credea nemuritoare, ca şi doamna de Montbazon : Cromwell, ce cîrmuia pe atunci Anglia, aidoma unui despot. Regele fusese obligat să încheie un tratat solemn cu el, pentru a-1 împiedica pe regele Spaniei să nu se alieze cu Anglia, împotriva lui. Cu regretul în suflet, regele şi regina se văzură obligaţi să-1 primească pe ambasadorul lui şi să-1 trateze cu aceeaşi pompă ca şi pe ambasadorii capetelor încoronate. Regele Angliei şi ducele de York, fratele său, fură obligaţi să plece din Franţa şi să se refugieze în Flandra. Regina, mama lor, care rămăsese la Curte, se arătă a fi foarte supărată, iar această supărare îi spori şi mai tare, cînd, după o bucată de vreme, Cromwell sili Parlamentul Angliei să-i ofere coroana. Dar el, făcînd pe modestul, refuză titlul de rege şi se mulţumi cu cel de Protector al Republicii, şi asta — dacă e să mă iau după ce mi-a spus regina Angliei — din pricină că armata n-a fost de partea lui. După ce fu numit Protector, puse Parlamentul să redacteze nouăsprezece articole, privitoare la puterea regilor Angliei asupra poporului, şi care anulau
toate prerogativele de care se bucuraseră pînă atunci. La sfîrşitul lui iunie, se duse la Parlament. învăluit în mantia regală, ţinea într-o mînă sceptrul, iar în alta sabia, însemnele puterii asupra dreptăţii şi asupra războiului. Trei dintre cei mai mari seniori ai Angliei, îi întinseră — la această ceremonie — trei săbii ce simbolizau cele trei regate pe care le lua în stăpînire. Dar nu-şi puse nici o

coroană pe cap, pentru a arăta că el nu va lua niciodată titlul de rege.

După această teribilă lovitură, funestă pentru Stuarţi, regina Angliei — încercînd să smulgă unele avantaje din situaţia ei nefericită — îl rugă pe Mazarin să-i scrie ca din partea regelui, lui Cromwell — căruia i se spunea milordul Protector — şi să-i ceară dreptul de folosinţă asupra bunurilor sale şi drepturile ce i se cuveneau în calitate de văduvă ; căci, deşi regele Franţei îi dădea destui bani, ea privise întotdeauna această situaţie ca o stare de dependenţă destul de jenantă, din care ar fi dorit din tot sufletul, să scape. Cardinalul fu de acord, nu atit ca să-i facă ei pe plac, cît mai mult pentru a scuti cuferele regelui de o cheltuială în plus ; căci, în marea lui zgîrcenie. era întotdeauna necăjit, cînd vedea că banii ce ieşeau din acele cufere erau sortiţi buzunarului altuia şi nu propriilor sale buzunare. După cîtva timp, cardinalul venind s-o vadă pe regina Angliei, îi aduse şi răspunsul lui Cromwell, spunîndu-i că lordul Protector al Angliei îi trimisese vorbă, cu o insolenţă fără pereche, că nu-i va da nimic din ceea ce cerea, fiindcă nu fusese niciodată recunoscută ca regină a Angliei. Această nedreaptă şi neobrăzată cutezanţă, mai întîi o îndureră cumplit pe regină ; dar, de îndată ce-şi mai veni în fire, îi spuse lui Mazarin că, de fapt, nu ea era aceea care trebuia să se scandalizeze, ci regele Franţei, care nu putea accepta ca o fiică a Franţei să fie tratată ca o concubină ; că ea fusese măritată cu răposatul rege, stăpînul ei şi al întregii Anglii şi că afrontul primit o jignea nu pe ea, ci Franţa.

După această discuţie, ea şi cardinalul Mazarin vorbiră despre pacea generală ; şi cum se gîndea la marile avantaje pe care nădăjduia că le va avea fiul ei, regele Angliei, îl rugă fierbinte să se preocupe de această pace. Dar cardinalul îl şi trimisese în Spania pe de Lyonne, slujitorul său devotat, să discute un prim proiect cu don Luis de Haro, ministrul Spaniei ; îi spuse însă că acea negociere nu avusese încă succesul la care sperase. O asigură însă că lucra din răsputeri la această pace, apoi o

întrebă ce părere avea ea. Şi cum — aşa cum mi-a povestit regina, chiar în aceeaşi zi — ea a tăcut o vreme, cardinalul, bănuind la ce se gîndea, i-a spus :

-— Văd bine, doamnă, că nu credeţi o iotă din tot ce v-am spus. Vă implor totuşi să credeţi că am rostit adevărul şi că doresc din toată inima această pace.

Regina Angliei, care era o fiinţă foarte deschisă şi cinstită, îi mărturisi că, intr-adevăr, la început se îndoise de tot ce-i zisese, dar că acum era ferm convinsă că-i spusese adevărul şi că-1 ruga, cu lacrimi în ochi, să încheie această pace. El îi făgădui şi, nu după multă vreme, avu posibilitatea să se şi ţină de cuvînt.

în acea campanie, mareşalul de Turenne, care comanda oastea regelui, vru să asedieze oraşul Cambray. Prinţul de Conde — care se afla la Valenciennes, înştiinţat de acest plan al lui Turenne, în noaptea următoare ieşi afară din cetate, prin locul unde se afla mareşalul de Clerambault, care încercă să-i ţină piept cît putu. Mareşalul de La Ferte, cu alte trupe, asedie Montmedy şi-i fu astfel de mare folos regelui. Ducele de Navailles, aflat sub comanda lui, dădu dovadă de multă iniţiativă şi curaj. Regele porni imediat intr-acolo. Duşmanii, aflînd că sosise, timp de două ceasuri nu traseră nici un glonte. Regelui îi plăceau grozav războaiele. Şi dacă n-ar fi fost reţinut de cardinal — care încerca prin tot soiul de argumente să nu-1 lase să se vîre în luptă — ar fi rămas acolo şi s-ar fi bătut, cot la cot, cu soldaţii.

Chiar atunci pică la Curte şi Mademoiselle, fiica lui Monsieur. împăcarea ei cu familia regală fusese negociată de către Mazarin şi contele de Bethune. Această împăcare nu fusese chiar un lucru de nimic. Căci, în ciuda uşurinţei cu care ministrul uita în general, injuriile, cele care-i fuseseră aduse de Mademoiselle îi lăsaseră urme adinei în inimă ; dar, procedînd cu blîndeţe, mai ales că acum nu mai avea a se teme de nimic, o iertă. Pe de altă parte, lungul exil pe care această prinţesă îl îndurase', îi mai scăzuse din orgoliu şi, văzând că nu mai avea nici o şansă să se mărite cu

regele, îşi dădu seama că nu se putea statornici nici în afara, nici înlăuntrul ţării, decît cu aprobarea cardinalului ; şi că, astfel, era nevoită, împotriva voinţei sale, să i se supună. Contele de Bethune era un om de onoare, nu deosebit de isteţ, dar căruia îi plăceau grozav monedele vechi, cărţile şi tablourile. Era stimat de toată lumea, iar Mazarin îl socotea drept un duşman pe care-1 silise să-1 iubească, prin binefacerile pe care i le făcuse. Primi deci cu plăcere asigurările acestuia, cum că Mademoiselle era plină de bune intenţii în privinţa sa şi de dorinţa de a nu-i mai necăji niciodată nici pe rege, nici pe regină, prin vreo faptă necugetată. Veni deci la Saint-Cloud, unde aşteptă reîntoarcerea Curţii. în vremea asta, toate persoanele de neam, aflate la Paris, dădură fuga la Saint-Cloud ca să-şi manifeste bucuria că se reîntorsese. Era foarte iubită, şi merita să fie, nu numai pentru calităţile ei, ci şi pentru felul cinstit şi manierat de a se comporta, care-i atrăsese stima tuturor.

Montmedy rezistă multă vreme în faţa oştilor regelui, pentru că cel care comanda în această cetate era un spaniol tînăr şi curajos, ce provenea dintre pajii de la Curtea regelui Spaniei. El se apără atît de bine, încît asediul dură pînă la 6 august, deşi începuse în 12 iunie ; pînă la urmă, acest viteaz guvernator fiind ucis, oraşul se predă după două zile, iar curajul şi fermitatea guvernatorului fură lăudate şi de francezi, şi de cei de naţia sa.

După ce stătu destul de mult timp la Metz, Curtea se reîntoarse la Paris. Cît stătu regina la Metz, regele dăduse o fugă pînă la Nancy. Cardinalul, care-1 însoţi, simţi din- tr-o dată o durere puternică la rinichi. Ajuns la Paris, se simţi mult mai rău. Sănătatea sa şubredă stîrni altă serie de intrigi, iar cei care rîvneau să-i ia locul, fură bănuiţi că boala cardinalului, în loc să-i mîhnească, i-ar bucura. Mademoiselle, după ce se reîntoarse, fu bine primită de regină, care şterse cu buretele tot ce se întîmplase odinioară.

Tot pe-atunc; — fără să fie dorită, ba chiar împotriva dorinţei regelui — veni pentru a doua oară, în Franţa, regina Suediei. Fu constrînsă — prin ordinul pe care-1 primi — să se oprească la Fontainebleau unde se plictisea grozav, fiindcă nu venea mai nimeni s-o vadă ; vizita ei, făcută pe neanunţate, fără să se intereseze dacă poate fi primită, era sortită eşecului ; făcută fără cap, nu putea să-i producă decît neplăceri. Această regină bizară nu se mulţumi numai să ne arate că se lăsa în voia fanteziei, fără să reflecteze, ca orice om cu scaun la cap, dar ţinu neapărat să ne dovedească şi cît putea fi de crudă. Căci porunci să fie ucis sub ochii ei, la Fontainebleau, un bărbat care nu-i mai era pe plac. Şi iată cum procedă ea în acea „lăudabilă" acţiune. Mai întîi, trimise să-1 cheme pe părintele Mathurin de la Chapelle, căruia îi încredinţă un pachet cu scrisori ; apoi, porunci să fie chemat un bărbat pe nume Monaldeschi, un gentilom de-al ei ; ducîndu-1 în Galeria Cerbilor, alături de apartamentul său, ea îi spuse că era un trădător şi că nu merita să trăiască ; poruncin- du-i părintelui să-1 spovedească, îi părăsi pe amîndoi şi reintră în apartamentul ei ; pe urmă, îl trimise în galerie pe Sentinelli, căpitanul gărzilor sale, care primi ordin să-1 execute pe Monaldeschi. Acesta era fratele favoritului reginei, pe care Monaldeschi, din gelozie, îl acuzase pe nedrept, de cîteva crime. De fapt, nimeni nu ştia care era dedesubtul acestei istorii : iată de ce nu pot vorbi decît despre ceea ce s-a întâmplat şi nu şi despre cauza care a pricinuit această crimă. Monaldeschi a refuzat multă

vreme să se spovedească ; apoi i-a cerut călăului Sentinelli iertare şi l-a implorat să se ducă la regină şi s-o roage, în numele său, să-1 ierte. Sentinelli se duse, dar nu obţinu altceva decît porunca de a-1 ucide, cît mai repede, pe Monaldeschi. Acea regină crudă îşi bătu joc de el că se temea de moarte, îl făcu poltron şi-i spuse căpitanului gărzilor :

— Du-te, trebuie să moară ! Şi ca să-1 obligi să se spovedească, răneşte-1 !

Sentinelli se întoarse, îi aduse prizonierului condamnarea definitivă la moarte şi în aceeaşi clipă voi să-1 străpungă cu sabia ; dar observă că Monaldeschi era înarmat, aşa că nu izbuti să-1 rănească decît la braţ, fiindcă el îi para lovitura. Cînd acesta se întoarse. Sentinelli îl lovi la cap. Văzîndu-se scăldat în sînge, Monaldeschi se spovedi părintelui Mathurin, care era la fel de speriat ca şi penitentul său. După ce-1 spovedi, părintele se duse şi se aruncă la picioarele acelei regine nemiloase, rugind-o să-1 ierte, dar ea refuză categoric. în sfîrşit, Sentinelli îi vîrî sabia în gîtlej şi i-1 tăie ca unui pui de găină. După ce bietul om muri, îi luară trupul şi-1 îngropară repede şi fără zarvă.

După o asemenea faptă înspăimîntătoare, această prinţesă barbară rămase în odaia ei, rîzînd şi discutînd tot atît de liniştită, ca şi cînd ar fi făcut un lucru demn de toată lauda. Regina-mamă, foarte cucernică, şi care avusese atîţia duşmani pe care i-ar fi putut pedepsi, fu de-a dreptul scandalizată. Regele şi Monsieur o blamară. Mazarin, care nu era crud din fire, rămase uluit. în sfîrşit, întregii Curţi îi fu groază de o răzbunare atît de laşă şi de crudă şi cei care o preţuiseră odinioară pe regina Cristina, acum se ruşinară de sentimentele lor. Aşa că o lăsară pe această regină să lîncezească la Fontainebleau, ca să-i arate cît de mult o dispreţuiau. Numai că ea atîta îl pisă la cap pe Mazarin s-o lase să vină la Paris, încît acesta n-o mai putu

&

refuza. Veni deci să vadă baletul în care — în acel an — dansa şi regele, fiindcă ne aflam în carnaval. Regina Cristina sosi în 24 februarie 1658. Se pare că i-ar fi plăcut să se stabilească în Franţa ; dar i se dădu de înţeles că n-o puteau găzdui decît, cel mult, cîteva zile.

O instalară la Luvru, în apartamentul cardinalului Mazarin, special ca să-i dea de înţeles să plece cît mai repede. în ciuda tuturor precauţiilor Anei de Austria, regină Cristina petrecu la Paris toate zilele de carnaval, distrîndu-se cît putu mai bine, avînd grijă să nu sară peste cal şi să-şi compromită virtutea. în rest, dădu dovadă de prea puţină înţelepciune, se comportă cam prea liber şi vădi o mult prea mare înclinare către distracţii. Luă parte la toate balurile mascate, se duse tot timpul la comedii, urcîndu-se în prima trăsură care-i ieşea în cale şi niciodată o femeie n-a dat dovadă de mai puţină înţelepciune şi discreţie, ca ea. în sfîrşit, în primele zile din postul Paşte- lui plecă, după ce primi o sumă de bani de la rege şi se înapoie la Roma, unde fapta pe care o săvîrşise în Franţa nu bucură pe nimeni şi o făcu să piardă stima tuturor.

Cam tot în acel timp, prinţul de Conde, care se afla în Flandra, se îmbolnăvi. Expedie imediat un curier reginei ca s-o roage să i-1 trimită pe Guenaud, medicul în care avea o mare încredere. Ea i-1 trimise imediat şi Mazarin făcu tot ce putu ca să-i dovedească acelui mare Prinţ, că nenorocirea şi nu ura îi despărţea. Prinţul a fost foarte grav bolnav, dar, cu timpul, s-a însănătoşit.

Ducele de Candale, un bărbat cu o înfăţişare splendidă, plin de măreţie şi putred de bogat, cel pe care toţi bărbaţii îl invidiau şi toate doamnele galante doreau să-i cîştige simpatia, un senior tînăr care arăta într-adevăr ca un zeu, întorcîndu-se din Catalonia — unde comandase în acel an armata regelui — muri la Lyon, în timp ce se **întorcea la Paris *. Virtuoasa domnişoară**

de Epernon şi-a plîns cu multă jale şi durere, fratele. El a fost de asemenea teribil de regretat de întreaga Curte, iar sfîrşitul său îndureră şi ului întreaga Franţă. Se părea că moartea fusese, de data asta, mult prea cutezătoare. Numai că acestei neîmpăcate duşmance a neamului omenesc, prea puţin îi pasă de plîngerile noastre : ea nu respectă nici tinereţe, nici neam ales, ba dimpotrivă, aş zice că se distrează să culeagă cele mai alese flori de pe pămînt Unii pretindeau că prinţul de Candale ar fi fost otrăvit, dar bănuiala nu păru să aibă nici un temei.

Tot atunci, muri şi guvernatorul din Hesdin, domnul Belbrune ; locul fu ocupat de Monet, fratele tui Vardes, care, de la o vreme, se ataşase foarte care de Mazarin. Dar cînd să intre în posesia slujbei, La Fargue, locotenent al regelui şi la Riviere, amîndoi ofiţeri la Hesdin, îi închiseră poarta în nas. Mareşalul de Hocquincourt, guvernator în Peronne, atras de farmecele doamnei de Châtillon şi sfătuit de aceasta, începu a duce tratative cu prinţul de Conde. îi atrase de partea sa pe cei care comandau în Hesdin şi făgădui Prinţului să-1 lase să treacă prin Peronne. Dar conspiraţia care l-ar fi putut face pe inamic stăpîn pe acea frontieră, fiind descoperită de Mazarin, mareşalul îşi pierdu postul. Tot ceea ce mai putu obţine mareşala de Hocquincourt, soţia sa, de la Mazarin, fu să încredinţeze postul de guvernator fiului ei, marchizul de Hocquincourt, pe care cardinalul îl ştia foarte fidel regelui şi demn de încrederea sa.

Tatăl — după această nefastă întâmplare — se trezi într-o situaţie dintre cele mai nefericite. Dizgraţierea şi galanteria n-au făcut niciodată casă bună. Pasiunea pe care-o avusese pentru doamna de Châtillon, îi trecu brusc. Rivalii şi necazurile îl răcoriseră. Văzu şi el că făţuse un

[1] **Muri de friguri, în cîteva zile. Odată cu el s-a stins şi neamul ducelui de Epernon, pe care Henric al ni-lea îl copleşise cu atîtea onoruri.**

pas greşit, dar nu mai avea cum să mai dea înapoi. Se duse deci Ia Hesdin, pentru a aţîţa mînia lui La Fargue şi a lui la Riviere ; dar văzînd că aceştia nu voiau să-1 trateze ca pe şeful lor, trecu în Flandra, unde fu bine primit de prinţul de Conde şi de spanioli, care-i oferiră bani grei şi funcţia de mare judecător, în Gând. Soţia şi fiul său îi salvară averea ; şi cum Curtea se îndreptă, în primăvară, către frontieră, pentru a reîncepe războiul, regele îi porunci mareşalului de Hocquincourt să-1 urmeze şi-i dădu şi o sumă mare de bani ca să i se supună.

Capitolul XVI

(1658). — Regele şi regina la oaste. — Reintrarea în graţii, a duoelui de Beaufort. — Asediul oraşului Dunkerque. — Sărăcia regelui. — Victoria lui Turenne asupra spaniolilor comandaţi de Conde şi de don Juan de Austria (14 iunie). — Moartea mareşalului de Hocquincourt. — Capitularea oraşului Dunkerque. — Curtea se reîntoarce la Compiegne. — Cucerirea oraşului Gravelines. — Moartea lui Cromwell. — Curtea se reîntoarce la Paris. — Pasiunea regelui pentru domnişoara Mancini., — Proiectul de căsătorie al regelui cu Margareta de Savoia. — Regele pleacă la Lyon ca- s-o vadă pe această prinţesă. — Ana de Austria îl însoţeşte. — Întîlnirea celor două Curţi, cea a Franţei şi cea a Savoiei. — Spania începe a se nelinişti din pricina acestui proiect de căsătorie. — Regele vrea, în ciuda mamei sale, să se însoare cu Margareta de Savoia. — Pimmentel o propune pe Infanta

Spaniei. — Regele acceptă. — Bucuria reginei. — Gelozia domnişoarei Man- cini. — Atitudinea plină de nobleţe a Margaretei de Savoia. — Sosirea ducelui de Savoia la Lyon. — Curtea se reîntoarce la Paris. — Succesul lui Turenne în Flandra.

Regele şi regina porniră la drum, chiar a doua zi după Paşti. Renunţară la odihnă mai devreme ca de obicei, urmărind ca. prin prezenţa lor, să prevină succesul de care s-ar fi putut bucura mareşalul de Hocquincourt. înainte de a pleca, îl primiră pe ducele de Beaufort care fusese efxilat vreme îndelungată. Acesta dădu dovadă de multă fermitate şi trufie, necăutind în nici un fel să-şi atragă prietenia lui Mazarin. Ba o vreme chiar nici nu Voi să-1 vadă ; pînă la urmă, acceptă să se împace cu el, numai după ce cardinalul acceptă să-i acorde unele avantaje. Ducele de Vendome, tatăl său, dorind să-şi revadă fiul la Curte, îl rugă pe Mazarin să-i îngăduie acestuia să vină la Paris. Ministrul dădu uitării urile din trecut, şi-l privi pe ducele de Beaufort doar ca pe fratele ducelui de Mercoeur, bărbatul răposatei sale nepoate. După ce se împăca cu el, îi încredinţă conducerea Amiralităţii, pe care ducele de Vendome o deţinuse în timpul războiului.

Regele se opri mai întîi la Amiens, unde stătu o vreme, gîndindu-se cum să pună mîna pe Hesdin. Apoi se prezentă el însuşi în faţa acelei cetăţi ; dar cei dinăuntru se ţinură tare şi nu-i acordară respectul datorat[x]. Mazarin, văzînd că treaba se încurcă, îl sfătui pe rege să se îndrepte către Calais şi să se gîndească la un plan mult mai grandios şi anume cucerirea oraşului Dunkerque, pe care urma să-1 atacăm odată cu englezii, pentru ca mai apoi, după ce avea să fie cucerit, să i-1 lăsăm lui Cromwell.

Acest plan displăcu tuturor oamenilor de bine, care nu se sfiiră să-1 ţină de rău pe Mazarin pentru acest plocon pe care voia să i-1 facă unui vechi duşman al Franţei, unui eretic şi unui uzurpator ; dar cardinalul îşi avea motivele

[1] Ba mai mult decît atît, la somaţiile regelui de a se preda, îi răspunseră cu lovituri de tun (n.ed.fr.). sale : credea că fără acest lucru îi va fi cu neputinţă să salveze Statul de necazurile care-1 aşteptau din partea lui Cromwell, iar pe de altă parte, era convins că, procedînd astfel, îl va sili pe regele Spaniei să încheie pace.

Cei care se arătară nemulţumiţi de legătura dintre englezi şi noi, susţinură că puteam avea toate motivele să ne temem că oraşul Dunkerque, odată dăruit englezilor, nu făceam altceva decît să întărim forţele vecinilor noştri, care ne iubeau ca sarea în ochi, şi că, datorită acestor motive, pe care sigur că Mazarin le-a examinat cu multă atenţie, englezii au trecut Marea Mînecii, iar noi am asediat oraşul Dunkerque. Acest fapt, care s-a bucurat de un succes deplin, putea fi funest Franţei.

Tot atunci, regele porni să-şi viziteze oştirea. începu cu oraşul Mardick, unde rămase cîtăva vreme. Mirosul, în acest oraş, era de nesuportat, din pricina celor ce se prăpădiseră cu un an în urmă şi care, îngropaţi de mîntuială, în nisip, nu apucaseră să putrezească, fiindcă fusese o secetă cumplită. La Mardick, nu exista mai nimic din cele necesare : nu era apă, nu era nimic de mîncare, iar căldura era groaznică. Mazarin, care în orice împrejurare era obsedat de ideea de a face rost de cît mai mulţi bani, îşi dădu seama că de aici putea trage foloase serioase, daeă-şi va asuma sarcina aprovizionării ostaşilor ; făcu deci imediat rost de alimente şi începu să vîndă armatei, carne, vin, apă proaspătă şi pîine, cîştigînd o mulţime de bani. Sigur că alimentele erau foarte scumpe nu numai la Mardick, ci chiar şi la Calais, unde mîncarea costa enorm. Cît timp a stat la Mardick, regele a trăit la fel ca un simplu ostaş ; mînca la Mazarin sau la vicontele de Turenne, n-avea slugi şi nici farfurii şi tacîmuri de argint. Cînd îşi vizita oastea, întîlnea adesea unii soldaţi care arătau groaznic : şi nu putea să-i ajute cu nimic, fiindcă n-avea niciodată un sfanţ în buzunar. Dar mai grav decît toate era faptul că Mazarin încerca să-1 influenţeze pe rege în rău, străduin- du-se să-i smulgă din suflet orice sentiment de milă sau de compasiune ; lucru cît se poate

de periculos, fiindcă ostaşul nu mai e dispus să-şi dea viaţa pentru un stăpîn care se zgîrceşte la cîţiva pistoli.

Prinţul de Conde şi don Juan, împreună cu toate forţele Spaniei, se îndreptară către Dunkerque, pentru a-i împiedica pe francezi să cucerească oraşul. Vicontele de Turenne îl avertiză pe Mazarin şi-i spuse că el era de părere să se lupte. «Cardinalul, vigilent şi abil, aflînd pe această cale, cît şi prin agenţii săi, că duşmanii veneau de fapt să-1 caute pe el, fu de aceeaşi părere şi trimise ordin lui Turenne să dea bătălia. Acest mare căpitan, care în astfel de ocazii se acoperea întotdeauna de lauri, ieşi din tranşee ca să atace armata spaniolă ; dar, spre surprinderea lui, aceasta nu voi să accepte lupta. Mareşalul de Hocquincourt, singurul care o luase înaintea celorlalţi, ca să recunoască liniile noastre, fu şi singurul care-şi pierdu viaţa, murind cu regretul că-1 trădase pe rege. Mai trăi cîteva zile, în care se căi amarnic ; regele îl iertă, aşa că, pînă la urmă, putu să fie înmormîntat la Notre-Dame-de-Liesse.

Cu toată vitejia şi fermitatea de care a dat dovadă, prinţului de Conde i-a fost cu neputinţă să stăvilească, deruta soldaţilor săi, iar această derută a fost mare. Ducii de York şi de Glocester, care făceau şi ei parte din această oaste, săvîrşiră fapte demne de istorie. Această victorie strălucită a lui Turenne, insuflă putere regelui, doborî oastea spaniolă, ne asigură cucerirea oraşului Dunkerque şi ne puse pe urma păcii. în 14 iunie, această veste plină de bucurie, ajunse la Paris. Ea fu în curînd urmată de capitularea oraşului, care se predă la scurtă vreme după asta. Regina nu mai avu însă cînd simţi această bucurie, pentru că, în 22 ale lunii, regele se îmbolnăvi : avea tot timpul febră mare, urmată de o spuzeală puternică, ceea ce-i făcu pe cei din jur să se teamă pentru viaţa lui. Oboseala şi neajunsurile pe care le îndurase la Mardick şi în locurile unde se dusese să-şi viziteze armata, duhoarea, căldura infernală de acolo, l-au pus la pat. Timp de cinci
sprezece zile s-a aflat în mare primejdie, iar regina perpelit cum numai o mamă care-şi iubeşte cu patimă

fiul, se poate perpeli. îşi făcuse planul ca, în cazul în care regele s-ar prăpădi, ea să se retragă la Val-de-Grâce ; cu acest prilej, îmi mărturisi cît fusese de mişcată de atitudinea micului Monsieur, care-i arătă o afecţiune deosebită şi care părea cumplit de speriat, ca nu cumva fratele său să se prăpădească. Cînd regina îi spuse să nu se apropie de el de teamă să nu se molipsească, Monsieur începu să plîngă ; şi plînse cu atîta jale şi disperare, îneît trecu multă vreme pînă să poată rosti un cuvînt. Reginei, de la care am aflat aceste lucruri, i-a plăcut această purtare şi a fost profund mişcată de bunătatea lui. Incepînd din acel moment, începu să-1 iubească cu mult mai multă dragoste, decît înainte. Regele bău de două ori nişte vin emetic, puţin folosit pe vremea aceea, şi către 8 iulie începu a se însănătoşi. Această însănătoşire pricinui multă bucurie reginei-mame, lui Monsieur, fratele regelui, cît şi întregii Franţe. Mazarin se bucură şi el, deşi interesele sale păreau a fi mai presus chiar şi decît boala regelui ; căci, cu acest prilej, făcu unele lucruri care-1 dezonorară rău de tot. Cum nu cuteza să spere nimic de la tînărul Monsieur, trimise să i se aducă toate comorile şi mobilele de preţ din Paris, ca să le poată trimite la Vincennes. Bineînţeles că-şi luă toate măsurile de siguranţă, apelînd lă mareşalul Du Plessis, preceptorul tînărului Monsieur ; acesta îî făgădui marea cu sarea şi se duse să-i viziteze pe toţi cei care erau în graţiile stăpînu- lui său, în special pe contele de Guiche, căruia Mazarin îi promise nişte lucruri ce păreau dictate de un suflet josnic şj laş. După fericita vindecare a regelui, Curtea se reîntoarse la Compiegne, unde majestăţile lor primiră primele dovezi ale bucuriei publice. Nu rămaseră prea mult în acel loc, pentru că regele voia să se arate poporului său, aşa că plecă la Fontainebleau. Boala nu păru să-1 fi schimbat deloc. De îndată ce putu ieşi la aer, puterile îi reveniră văzînd cu ochii. Iar cînd ajunse la Paris, eu însămi, care nu-1 văzusem bolnav, fiindcă nu fusesem în acea călătorie, l-am găsit neschimbat, gras şi frumos ca de obicei. Regele era serios, grav şi foarte amabil. Măreţia

şi calităţile sale impuneau respect celor care-1 vedeau. Vorbea puţin şi bine. Cuvintele sale erau destul de convingătoare pentru a inspira fie dragoste, fie teamă, după cum erau de blînde sau de aspre.

Cardinalul Mazarin rămăsese la graniţă pentru a pune capăt asediului cetăţii Gravelines, care fusese atacată de mareşalul de la Ferte. Acest loc întărit fu într-adevăr atît de bine încolţit, încît, în 30 august, se predă. După această expediţie, ministrul se întoarse la Fontainebleau, lîngă rege şi regină, cam la cincisprezece zile după sosirea lor.

Ducele de Modena, care comanda armata regelui, în Italia, şi care-1 avea pe ducele de Navailles ca locotenent general, cuceri şi el oraşul Mortare, care se predă în ziua de 25 august.

în timpul şederii regelui la Fontainebleau, sosi vestea morţii lui Cromwell. Deşi mulţi se bucurară, începînd cu regina Angliei şi cu slujitorii acesteia, Mazarin păru supărat, ba chiar dădu de înţeles că nu era deloc de acord cu bucuria aceea publică.

Dar iată că avu plăcerea s-o vadă pe nepoata sa, prinţesa de Conti, născîndu-i un prinţ de sînge, care se număra printre moştenitorii Coroanei. Moartea acestui copil [XXIV], care nu trăi decît cîteva zile, îl obligă pe Mazarin să se ducă să-şi viziteze nepoata. Şi cum era convins că aerul de la Fontainebleau nu era bun, îl rugă pe rege să vină la Paris, avînd să-i comunice unele lucruri deosebit de importante. Regele se duse, dar nu dormi decît o noapte la Vincennes. Apoi, reîntorcîndu-se la Fontainebleau, o convinse pe regină să vină împreună cu el, la Paris, aşa că, în 23. septembrie, toată Curtea sosi în capitală.

Cum Parlamentul n-avea de doi ani prim-preşedinte, cardinalul — ca să-şi mai spele din păcate, în ochii oame-

XXIV N-a trăit decît nouă zile. „Venise pe lume plin de bube, din cap pînă în picioare. Toi atunci muri şi Cromwell. Moartea micului de Conti salvă afrontul adus Curţii de a purta doliu după cel care-1 decapitase pe regele său". *(Memorii* de Mademoiselle, 1658 n.ed.fr.).

nilor, vrînd să arate că el ştie să răsplătească virtuţile şi meritele — vru să pună în fruntea acestui important corp legiuitor un şef care să fie aprobat de toată lumea. In acest scop, îşi aruncă ochii asupra lui Lamoignon, magistrat, care se bucura de stima tuturor, pe care pînă atunci şi-o cucerise prin abilitatea şi integritatea sa.

Procurorul general Fouquet, supraintendent al Finanţelor — unul dintre primii care l-au propus — ridică în slăvi calităţile lui Lamoignon pentru a-1 convinge pe cardinal să-1 numească, măgulindu-1 şi lăudîndu-1 că făcuse o alegere atît de bună.

Regele, după aventura sa cu domnişoara de La Motte, se mai întorcea, din cînd în cînd, să-i mai facă curte contesei de Soissons, aşa, ca să facă şi el ceva şi să nu-şi simtă inima goală. Dar iată că, în timpul şederii sale la Fontainebleau, păru să se ataşeze de o altă nepoată a cardinalului. Discuta tot timpul cu ea şi, în ciuda urîţeniei sale — care, orice s-ar spune, pe vremea aceea era într-adevăr demnă de milă — n-o slăbea o clipă din ochi. Această fatq, cam necdoplită şi repezită, era îndrăzneaţă şi isteaţă foc. Afecţiunea ei pentru rege începu a o mai şlefui, iar firea ei impetuoasă o ajută să-i dovedească tînărului Ludovic, că nu era deloc insensibilă la atenţiile sale. Regele băgă de seamă acest lucru. Fiind obligat să recunoască puterea unchiului, trebuia să se poarte bine cu nepoatele sale. Şi tot purtîndu-se bine, iată-1 ajuns într-o situaţie care fu cu atît mai de invidiat pentru tînăra Mancini cu cît, dorind din toată inima, să placă celui mai mare şi mai frumos rege din lume, avu satisfacţia de a-şi împlini visul şi de a-şi vedea răsplătite graba şi uşurinţa cu care acceptase să i se facă curte, bineînţeles, cu unele limite din partea regelui. Unii chiar au şi spus că în această dragoste, atît de pătimaşă, regele fusese cel care avusese înţelepciunea de a nu întrece măsura, şi nu fata, care se angajase fără teamă, în această aventură, fiind sigură de virtutea tînă- rului suveran. Fata văzuse dealtfel, că simpatia pe care Ludovic i-o arătase, mai înainte surorii sale, contesa de Soissons, departe de a-i căşuna vreun necaz, dimpotrivă, o ajutase să-şi facă o

situaţie strălucită. De ce nu s-ar fi întîmplat şi cu ea la fel ?

în vreme ce regele era prins în mrejele acestei pasiuni violente, toată Europa aştepta cu nerăbdare să vadă pe cine va alege de soţie. Şi toate prinţesele care aveau motive să aspire la această onoare, stăteau cu sufletul la gură, să vadă pe cine va pune ochii regele.

De multă vreme, ducesa de Savoia îl tot presa pe Mazarin să-1 însoare pe Ludovic cu fiica ei, Margareta. Această prinţesă era mai mare decît sora ei, ducesa de Bavaria, pe care ducele o luase de nevastă, fiindcă era frumoasă, ceea ce nu se putea spune despre Margareta care era pur şi simplu, urîtă. Regele — care spusese întotdeauna că ar vrea o nevastă frumoasă — părea totuşi decis să ia şi una mai puţin frumoasă. Mazarin — care nu voia să-1 însoare decît atunci cînd n-avea să mai aibă încotro — era gata s-o prefere pe această prinţesă tuturor celorlalte. Nepoata sa, contesa de Soissons se măritase cu băiatul cel mai mare al prinţului Thomas, unchiul tînărului duce de Savoia, iar copiii ei urmau să fie moştenitorii acestui prinţ. Celelalte nepoate urmau şi ele să se mărite cu diverşi prinţi din Europa, dar chiar să pună pe una dintre ele pe tronul Franţei, parcă nu cuteza, deşi inima îi dădea întruna ghes. Oricum, deocamdată se oprise asupra prinţesei Margareta, fiind cea mai modestă pretendentă şi putînd oricînd concura cu nepoata lui, Maria, pe care regele o iubea cu înfocare. Făgădui deci doamnei de Savoia nu chiar tot ee-i cerea, ci doar să i-1 dea pe rege ca ginere. Regina — acţionînd ca orice mamă, nu se gîndea decît la foloasele pe care le-ar putea avea fiul ei. Dorise întotdea

una, cu patimă, pacea şi pe Infanta Spaniei, ca pe singura soţie demnă de fiul ei ; dar după felul cum vorbea despre acest lucru, era lesne de înţeles că nu trăgea nădejde ca dorinţa să i se împlinească vreodată. Pînă atunci, această căsătorie i se păruse imposibilă, pentru că regele Spaniei n-avea nici un fiu şi pentru că Infanta, nepoata sa, trebuia să urmeze la tron. Dar, de puţină vreme, tînăra soţie a fratelui său îi născuse un băiat ; aşa că această căsătorie devenise un lucru la care se putea nădăjdui, deşi existau puţine speranţe că s-ar putea realiza, din pricina principiilor de neclintit ale spaniolilor, care nu voiau încuscriri menite să-i oblige la cine ştie ce sacrificii.

în lipsa Infantei, regina ar fi preferat-o mai curînd pe fata reginei Angliei, care-i era foarte dragă, pentru că această tînără prinţesă părea să aibă, pe atunci, un asemenea respect faţă de regină, cum n-avea nici pentru propria ei mamă. Singurul care nu se arăta a fi de acord era regele, sau mai curînd Mazarin, care nu avea nici un interes să-şi îndrepte privirile în acea parte. Regina dimpotrivă, avea obiceiul să spună că dacă nu putea s-o aibă ca noră pe nepoata sa, o dorea pe fata reginei Angliei şi că singurul ei necaz consta în faptul că n-avea cu trei ani mai mult, ca să-i placă regelui, ce părea s-o neglijeze fiindcă era mult mai tînără decît el, care dorea o fată mai împlinită. Cardinalul, cunoscînd oful reginei şi ştiind că numai Infanta ar putea-o mulţumi, dori să-i satisfacă dorinţa, deşi ştia că se aştepta la dificultăţi mari. Ca să-1 determine pe regele Spaniei să deschidă primul vorba, despre această căsătorie, trebuia să arate în mod public, că regele Franţei voia să se însoare cu altcineva. Cardinalul plănui deci acea călătorie la Lyon, pentru a-i pune în legătură pe rege cu prinţesa Margareta de Savoia, obligîndu-1, în felul acesta, pe regele Spaniei, să deschidă gura. Acţio- nînd în acest fel, făcu tot ce putu ca s-o mulţumească pe regină. Deci cardinalul începu să i-o fluture prin faţa ochilor majestăţii sale catolice, pe prinţesa de Savoia. Dacă regele Spaniei rămînea mut (ceea ce se putea foarte bine întîmpla), atunci avea să-1

lase pe rege să ia pe cine voia el. în plus, era convins că, deşi urîţică, Margareta de Savoia va şti să-1 facă pe rege fericit, pentru că era plăcută, spirituală şi plină de înţelepciune.

Socotind că în această călătorie la Lyon, cardinalul o va mulţumi pe regină, căreia îi datora toată măreţia sa, făcînd-o sau soacra nepoatei sale Infanta, sau soacra veri- şoarei primare a nepoatei sale, îi spuse regelui ce avea de gînd. Dar, cum era şi de aşteptat, Ludovic prefera să fie satisfăcute interesele sale şi nu cele ale reginei. Mazarin ţinea să-1 însoare pe rege cu Margareta şi pentru a evita o căsătorie cu prinţesa Angliei pe care n-o putea suferi şi care, crescînd, dădea semne că va deveni frumoasă şi, deci, va putea să-i placă foarte mult regelui şi să-1 domine.

Domnişoara de Orleans, cea de a doua fiică a ducelui de Orleans, despre care de asemenea i se vorbea destul de des, era şi ea o partidă demnă de un rege ; în plus, era foarte frumoasă, foarte bogată şi avea exact vîrsta potrivită. Dar cardinalul nu voia să ofere o coroană ducelui de Orleans, care nu-1 putuse suferi niciodată. Ştia că multe persoane de la Curte doreau această căsătorie, foarte potrivită, atît pentru viţa aleasă cît şi pentru frumuseţea deosebită a prinţesei. Dar el nu voia să satisfacă dorinţele curtenilor, fiindcă ţinea ca viitoarea regină să-i fie recunoscătoare numai lui pentru fericirea ei.

Mademoiselle, fiica mai mare a ducelui de Orleans, care luase parte pînă şi la război, în nădejdea că va deveni regina Franţei, fusese scoasă din cauză, fiindcă era cu unsprezece ani mai mare decît regele. Mademoiselle se consolase cu soarta ei, dar nu putea suporta durerea de a o vedea pe sora sa mai mică ocupînd un asemenea loc. Sigur că ar fi dorit să vadă pe tron orice altă prinţesă, numai pe soră-sa nu. Căci gelozia iscată de amorul propriu, făcuse să amuţească glasul sîngelui, fiindu-i peste putinţă să îndure o asemenea umilinţă. Cardinalul le dădu atunci pe cele două surori, deoparte ; dar regina Angliei, care se arătă de acord ca Ana de Austria s-o prefere pe Infanta Spaniei, în locul

fiicei sale, nu putu suporta — decît cu o adîncă mîhnire — ca prinţesa Margareta de Savoia, nepoata sa, inferioară fiicei sale atît ca neam, cît şi ca fizic, să fie preferată acesteia. Şi deşi n-a spus nimănui nimic, s-a simţit îngrozitor de umilită şi de nedreptăţită.

Mai exista şi în Portugalia o prinţesă care ar fi vrut să se mărite cu regele. Comminges — care era pe atunci ambasador în Portugalia — i-a trimis reginei un portret al acestei prinţese, în care părea frumoasă, deşi nu era cîtuşi de puţin ; mai tîrziu, mi-a povestit că regina Portugaliei îi oferise o avere princiară, dacă va izbuti s-o facă pe fiica sa regina Franţei; şi că, neputîndu-şi infringe ciuda, auzind de călătoria regelui la Lyon, ea îi spuse într-o zi că era pur şi simplu uluită, că regele Franţei putuse face o alegeţ-e atît de modestă.

Domnişoara Mancini, deşi nu era prinţesă, era la fel de neliniştită ca şi celelalte fete de neam mare. Şi deşi era mai prejos decît toate, nutrea nădejdi chiar mai mari decît ele. Nu-1 părăsea o clipă pe rege, îl urma pretutindeni, iar tînărului părea să-i placă foarte mult acest lucru. Slăbiciunea pe care o aveau unul pentru celălalt, începu a nu mai fi pe placul reginei, care — după cum am observat — îşi manifestă făţiş nemulţumirea.

Nevasta pe care se părea că fiul ei şi-o va lua, pînă la urmă, din Savoia, nu-i plăcea, însă domnişoara Mancini — care părea că se vîrîse destul de adînc în inima regelui — îi plăcea şi mai puţin. Faptul că nu-1 părăsea o secundă, îl îndurera nespus pe rege, care ştia că în curînd avea să se însoare cu Margareta de Savoia. Deşi era nepoata celui mai puternic om din Franţa, regina mărturisi doamnelor sale de onoare cît de mult îi displăcea această fată. Faţă de Margareta de Savoia, despre care avea cu totul altă părere, nu-şi manifestă făţiş nemulţumirea, spunînd doar, că nu fusese rostit încă ultimul cuvînt şi că cel mai important lucru era ca regele să se arate bucuros şi mulţumit de viitoarea lui soţie.

La început — din pricină că reginei îi repugna această căsătorie — nu vru să meargă la Lyon ; apoi se răzgîndi şi

se hotărî să meargă doar pentru a rupe tratativele. Dar omul propune şi Cel-de-Sus dispune : căci celor două săptămîni — cît fu obligată să mai întârzie la Paris, pentru aşi pune în ordine echipajul — li s-a datorat faptul că noi am căpătat-o ca regină, pe Infantă ; în cincisprezece zile, trimisul regelui Spaniei ajunse la Lyon, exact la vremea potrivită ca să rupă înţelegerea cu prinţesa de Savoia, într-una din acele zile, cînd regina se pregătea de plecare, mi-am luat libertatea şi i-am spus că-mi părea rău s-o văd că face atîta drum degeaba, într-un anotimp atît de friguros ; ea îmi făcu cinstea să-mi răspundă, apucîndu-mă de mînă :

— De ce-mi spui acest lucru, tocmai dumneata care ţii atît de mult la mine ? Nu vezi că sînt totuşi obligată să mă duc ?

Călătoria fiind deci hotărîtă, toată Curtea porni spre Lyon, în 25 octombrie. Doamna de Savoia, la rîndul ei, era şi ea destul de neliniştită, temîndu-se ca nu cumva să intervină ceva şi căsătoria să nu se mai facă. Vedea că Mazarin avea tot interesul s-o mărite pe Margareta cu Ludovic. La Infantă nici nu se gîndea, aşa că era oarecum convinsă că Margareta, fiind o fată plină de calităţi, va deveni pînă la urmă, regina Franţei. Cei care o văzuseră, vorbeau frumos despre ea. Spuneau că era o tînără foarte chibzuită şi cu multă judecată şi că dacă nu era frun»oasă, era în schimb o persoană foarte amabilă şi foarte plăcută. In sfîrşit, doamna de Savoia nădăjduia ca această călătorie să-i fie cu folos, netrecîndu-i o secundă prin minte că regele, regina şi Mazarin, care făceau atîta drum, ar fi putut s-o dezamăgească.

Prinţesa Margareta — aşa cum am aflat mai tîrziu — gîndea exact invers decît mama sa : presimţea că această

călătorie, va avea urmări triste ; isteaţă din fire, se şi vedea expusă pericolului de a nu fi pe placul regelui, ştiindu-se cît era de urîtă, aşa că această călătorie i se păru inutilă. S-a aflat mai tîrziu, că ea n-a vrut pentru nimic în lume să meargă la Lyon, ba, la un moment dat, s-a prefăcut chiar a fi bolnavă. Cu toate împotrivirile sale, n-a putut evita însă această umilinţă ; s-a bucurat totuşi de stima tuturor celor care au cunoscut-o la Lyon ; şi dacă n-a putut deveni regina unui mare regat, s-a bucurat în schimb de reputaţia că ar fi fost oricînd demnă să fie, ceea ce nu era chiar un lucru de nimic.

Curtea Franţei ajunse deci la Lyon în 23 noiembrie, iar Curtea din Savoia în 28 ale aceleiaşi luni. Cînd s-a aflat că doamna de Savoia era doar la trei leghe de Lyon, cardinalul a plecat s-o întîmpine. Cînd s-a aflat la o leghe de oraş, i-a ieşit înainte tînărul Monsieur, iar cînd a ajuns la o jumătate de leghe, a fost întîmpinată de rege şi de regină. Cînd regele auzi că se află atît de aproape de Lyon, se urcă pe cal şi goni pînă ajunse la cîţiva paşi de trăsura prinţeselor din Savoia. Imediat ce-1 zăriră, ele opriră trăsura şi coborîră toate trei ca să-1 salute. Căci doamna de Savoia o luase cu sine şi pe cealaltă fată a sa, acum văduvă, care — din raţiuni de Stat — urma să se mărite cu unchiul ei, prinţul Maurice, care fusese numit cardinal de Savoia. Regele ardea de nerăbdare s-o vadă pe cea care-i fusese predestinată. După saluturile de rigoare şi după ce-o privise cu multă atenţie pe tînăra Margareta, Ludovic se înapoie lîngă trăsura mamei sale ; satisfăcut de ce văzuse, îi spuse acesteia, foarte vesel :

— Să ştii, mamă, că e o persoană foarte plăcută ; seamănă leit cu portretul ! E un pic cam scundă, dar asta n-o împiedică deloc să fie binefăcută.

De îndată ce trăsurile ajunseră una lîngă alta, doamna de Savoia coborî odată cu Ana de Austria. Doamna de Savoia se înclină atît de adînc în faţa reginei noastre, încît aproape că îngenunchie, apoi îi luă mîna şi i-o sărută cu foarte mare respct. Regina o îmbrăţişă, iar cele două prinţese o salutară, punînd un genunchi pe pămînt. Mademoiselle o salută pe doamna de Savoia, care-i era

mătuşă, iar cele trei prinţese se îmbrăţişară, fiind rude foarte apropiate.

Regina noastră se urcă din nou în trăsură, după ce o pofti alături pe doamna de Savoia. Mademoiselle luă loc, în spatele lor, alături de doamna de Carignan care-i ieşise înaintea doamnei de Savoia, ca rudă apropiată, prin bărbatul ei. Monsieur cel tînăr, mergea călare lingă portiera unde se afla prinţesa Louise, văduva. Regele mergea călare, lîngă cealaltă portieră, unde se afla prinţesa Margareta. In timpul drumului, păru vesel şi, contrar obiceiului său, vorbi tot timpul cu tînăra prinţesă. Regina — care era atentă la tot ceea ce făcea regele — îmi spuse, după ce se întoarse la Paris, că fusese foarte mirată să-1 vadă atît de vorbăreţ pe rege şi, mai ales, să-i vadă pe cei doi tineri că s-au înţeles atît de bine, de cum s-au văzut.

După mărturisirile celor care au fost de faţă la această întrevedere, cît şi ale reginei-mame, prinţesa Margareta li s-a părut tuturor — în acele prime momente — că avea o statură frumoasă şi bine alcătuită. Toţi au spus, de asemenea, că avea ochi frumoşi şi sprîncene la fel de frumoase, dar că obrajii îi erau puţin căzuţi, lucrul acesta moştenindu-se — prin mama sa — de la Bourbonii din care se trăgea. Avea o gură cam mare, cu buze groase, tenul măsliniu, dar destul de curat şi de plăcut la pipăit şi un nas foarte urît. Cineva — nu mai ştiu cine — care se afla în trăsura reginei, îmi spuse că li se păruse tuturora cam mîndră şi deloc stînjenită că era obiectul atenţiei atîtor perechi de ochi.

Toată această companie regală sosi în cea mai perfectă ordine, la Lyon ; toţi cei aflaţi în acea suită, au spus că măreţia Curţii noastre şi strălucirea Curţii din Savoia, care se împodobise cu tot ce avea mai de preţ, erau demne de văzut şi că-ţi luau, pur şi simplu, ochii. Cele două Curţi

coborîră din trăsuri la locuinţa reginei, unde doamna de Savoia mulţumi, în mod public, regelui şi cardinalului, pentru că-i înapoiaseră oraşul Torino, exagerînd cît era de obligată faţă de Franţa, uzînd de toate linguşelile ce se pot imagina, lucru ce nu plăcu deloc Anei de Austria, care nu putea să sufere laudele, cuvintele umflate şi fasoanele. Doamna de Savoia nu uită nimic din tot ceea ce-1 putea face pe Mazarin să se umfle în pene, mulţumindu-i şi răs- mulţumindu-i pentru faptul că-i restituise acel oraş. După ce schimbară cîteva cuvinte, regele şi Monsieur cel tînăr le conduse la locuinţa lor şi totul, în seara aceea, fu consacrat doamnei de Savoia şi prinţesei Margareta.

Dar bunul Dumnezeu, care-i sortise pe regele nostru unei alte prinţese ■— prima din Europa şi cea mai puternică din lume — orîndui în aşa fel lucrurile, încît, regele Spaniei, auzind de călătoria reginei Franţei, la Lyon, să se sperie ; am aflat mai tîrziu, de la viitoarea noastră regină, că tatăl ei — auzind că Ludovic al XIV-lea se ducea în peţit — spusese : *„Esto no puede ser, y no sero !"* (Asta nu se poate şi nici nu se va putea !) Infanta, de cînd ne-a devenit regină, mi-a făcut cinstea de a-mi spuse că aceste vorbe i-au mers drept la inimă, fiindcă acea călătorie a regelui Franţei, l^Lyon, îi stătea ca un ghimpe în suflet, Avea un fel de presimţire că Ludovic va fi bărbatul ei şi mai ştia că, dintre toate prinţesele lumii, numai ea era demnă de el.

Regele Spaniei, dorind să-şi concretizeze afirmaţia, lăsă deoparte fineţurile şi spuse răspicat că voia pace. îi porunci deci lui don Antonio Pimmentel să plece în Franţa, să discute clar cu Mazarin şi să-i ofere şi pacea, şi pe Infantă. Pimmentel — pe care l-am văzut mai apoi la Saint-Jean-de-Luz — mi-a spus că, cunoscîndu-1 pe cardinal de multă vreme, îl tot asigurase pe stăpînul său de bunele intenţii ale acestuia, că Mazarin dorea în mod sincer, să pună capăt războiului ; că miniştrii de la Curtea Spaniei se supăraseră pe el, pentru că vorbise astfel şi că fusese cît pe-aci să-şi piardă şi viaţa, şi averea. Dar că regele, stăpînul său, auzind de călătoria la Lyon, nu mai

ţinuse seama de părerea nimănui şi eă-1 expediase atît de grabnic în Franţa, încît, bietul Pimmentel, plecase fără acte şi fără paşaport, putînd fi luat oricînd prizonier. Dacă i s-ar fi întîmplat un asemenea necaz, sigur că ar fi cerut să fie dus imediat la cardinal ; aşa încît, fie că era liber, fie că era prizonier, avea să găsească el mijlocul să trateze cu Mazarin căsătoria pe care era autorizat să i-o propună. Pimmentel se pricepu însă să se deghizeze atît de bine şi călători cu atîta grabă, încît ajunse la Lyon în aceeaşi zi cu doamna de Savoia, ba chiar la aceeaşi oră, cea dintîi venind pe drumul dinspre Savoia, cel de al doilea, pe drumul dinspre Spania. Cele două puteri erau sortite să se combată una pe alta, iar regele urma să fie preţul celei care avea să învingă. Cum erau totuşi inegale, n-avem de ce ne mira că Spania a ieşit victorioasă şi că măreţia fără seamăn a Infantei şi pacea au fost de preferat prinţesei Margareta care, oricum, nu se putea compara cu acea fată de rege şi nepoată a atîtor regi şi împăraţi, şi nici cu frumuseţea ei, care era într-adevăr deosebită.

Pimmentel nu apucă să-1 vadă pe cardinal, decît a doua zi după sosirea doamnei de Savoia. Ui^i spun că l-ar fi văzut mult mai curlnd, dar că Mazarin îi ascunsese acest lucru reginei. Nu ştiu precis, aşa că nu pot să mă pronunţ în nici un fel ; dar nu cred totuşi să fi apucat să-1 vadă înainte de a doua zi. Acest ministru al Spaniei cunoştea pe unul dintre slujitorii cardinalului, pe nume Colbert *; se duse la el, îi spuse că venise cu treburi importante, iar acesta îl înştiinţă imediat pe Mazarin. Cardinalul — care ardea de nerăbdare să afle cu ce scopuri venise — îl primi imediat.

[1] Colbert, cel mai de seamă ministru al lui Ludovic al XIV-lea, era în acel moment, intendentul lui Mazarin. Născut la Reims, în 1619, n-avea — în acea epocă — nici patruzeci de ani. A murit în 1««3.

In vremea asta, Ana de Austria era grozav de mîhnită şi de nemulţumită de întîlnirea cu doamna de Savoia,

Prinţesa Margareta nu-i plăcea. Era mult prea urîtă ; şi chiar dacă n-ar fi fost, ştia eă, dacă fiul ei se va însura cu ea, războiul dintre Franţa şi Spania va izbucni cu şi mai multă furie decît înainte. Vedea, în fiul ei, una din cele mai strălucite partide de pe pămînt ; prinţesa Margareta ce avea în schimb ? Era virtuoasă, de neam ales, dar nu stătea nici la degetul cel mic al Infantei. Fusese respinsă nînă şi de ducele Bavariei, care se însurase cu sora ei mai mică, fiindcă era frumoasă. Nu-şi putuse da seama, în timpul şederii sale la Lyon, dacă avea calităţi şi care anume ; era cu atît mai mîhnită, cu cît pierduse nădejdea că nepoata sa, Infanta Spaniei, îi va dărui vreodată nepoţi, care să fie din sîngele ei şi după fiu, şi după noră. Mai făcu totuşi o încercare de a vorbi — în seara în care sosise doamna de Savoia — cu Mazarin şi cu Ludovic despre opunerea ei la această căsătorie. Dar regele, care ardea de dorinţa de a se însura şi care nu fusese cîtuşi de puţin deranjat de urîţenia viitoarei sale soţii, nici nu vru să audă de dorinţa reginei de a renunţa la această căsătorie, ajun- gînd să-i spună pînă la urmă, verde, în faţă, că el era stăpînul şi că se va însura cu cine va vrea el. Regina, care nu era plîngăcioasă din fire, izbucni în lacrimi, simţind o mîhnire fără margini la auzul acelor vorbe.

Dar iată că minunea care trebuia să se întîmple, se întîmplă. Discuţia pe care Mazarin o avu a doua zi cu Pimmentel, îl făcu pe cardinal să-şi schimbe atitudinea şi o făcu pe regină să tragă nădejde că poate cerul îi va îndeplini dorinţa. în seara acelei zile, în care toate lucrurile şi-au schimbat faţa, cardinalul — intrînd Ia regină, care era dusă pe gînduri şi melancolică'— îi spuse rîzînd :

— Veşti bune, doamnă, veşti bune !

— Ce veşti ? îl întrebă regina. Nu cumva va fi pace ?

— Mai mult, doamnă, mai mult ! Aduc majestăţii voastre şi pacea, şi pe Infantă !

E de prisos să vă mai spun ce â simţit regina la auzul acestei veşti. Presupun însă că bucuria i-a fost fără mar-

gini. Apoi, după ce regina şi cardinalul discutară o vreme împreună. îi spuseră şi regelui noutatea. Cînd află că era vorba de Infantă, nici nu mai vru să audă de prinţesa Margareta ; căci, oricît ar fi fost el de tînăr şi de fără minte, îşi dădu totuşi seama de distanţa uriaşă dintre Infantă şi acea pririţesă, aşa că nu mai şovăi o clipă şi-şi dădu pe loc consimţămîntul.

Domnişoara Mancini — care nu mai era chiar atît de slabă şi care avea mai mult foc în privire — se schimbase în bine. Dragostea o înfrumuseţase : bit devenise chiar atît de îndrăzneaţă. îneît să-şi îngăduie să fie geloasă ; ii făcu regelui reproşuri amare pentru uşurătatea sa şi pentru slăbiciunea pe care-o avusese, la început, pentru prinţesa Margareta '. Cum regele era sigur că această prinţesă nu-1 va refuza, dragostea l-a făcut, în ziua aceea, să-i tăgăduiască pătimaşei Mancini, că, de acum încolo, avea să fie foarte rece faţă de prinţesa Margareta. Şi, într-adevăr, se ţinu de cuvînt şi încă atît de tare, îneît observă toată lumea. Căci cei care ne scriau din Lyon, după ce vorbiră de înflăcărarea din prima zi, trecură la schimbarea din cea de a doua zi. Dar cînd regele află că era sortit unei căsătorii ilustre şi cînd îşi dădu seama de avantaje, hatîrul pe care i-1 făcuse domnişoarei Mancini, avu, motive mult mai serioase : aşa că, începînd din cea de a doua zi a sosirii sale, zi funestă pentru prinţesa Margareta, el fu de o indiferenţă totală faţă de ea. Domnişoara Mancini, la rîndul ei, admirînd fidelitatea regelui şi socotind că avea o putere nemăsurată asupra lui, îşi reluă vechile obiceiuri, de a fi tot timpul alături de el, de a discuta şi de a sta cît

[1] „Domnişoara Mancini veni să mă întrebe, în timp ce regele se afla la doamna de Savoia, dacă îi plăcuse prinţesa Margareta şi cum se purtase cu ea. Eu i-am spus : — Mie mi se pare că i-a plăcut ! apoi am aflat, că i-ar fi spus regelui : — Nu vă c ruşine, sire, că vreţi să ne daţi o regină atît de urîtă ?“ *(Memorii* de Mademoiselle. 1058, n.ed.fr.).

mai mult împreună. Satisfacţia pe care o avea, de a se crede iubită, o făcu să-1 iubească şi mai tare pe cel pe care şi aşa îl iubea mult prea mult. în vremea asta,

prinţesa Margareta continua să fie stimată de toată lumea şi lăudată pînă şi de regină. Căci fie că regele nu se uita la ea, fie că-i vorbea, ea se purta tot timpul la fel de politicos şi de demn cu toţi cei din jur, fără însă a-şi mai da silinţa să placă. Cum legăturile- de rudenie ale cardinalului cu doamna de Savoia erau puternice, cum acea călătorie, efectuată în ochii întregii Europe, era de fapt egală cu un angajament care-i obliga şi pe regină, şi pe ministru să-1 onoreze, existau zile cînd se părea că acea căsătorie se va face, iar altele în care, datorită reginei, totul părea că se duce pe apa sîmbetei. Dar pe faţa tinerei prinţese nu se putea citi nici tristeţe, nici bucurie, căci nobila ei mîndrie n-o părăsea nici o clipă. Regina însăşi mi-a povestit toate aceste lucruri şi de la ea cunosc toate aceste amănunte.

în sfîrşit, cardinalul îi aduse la cunoştinţă doamnei de Savoia, obligaţia pe care-o avea regina de a aduce Europei pacea, adăugind că Ana de Austria o prefera pe Infantă ca noră, în locul prinţesei Margareta. îi mai spuse că dacă nu puteau încheia pacea, dacă negocierile nu duceau la rezultatul scontat, regele se angaja în scris, s-o ia de nevastă pe prinţesa Margareta. Regina îi vorbi şi ea doamnei de Savoia, cam în aceeaşi termeni, şi cum lucrul părea plauzibil şi logic, doamna de Savoia nu se supără. în timp ce-o ameţeau cu vorbe frumoase, înţelegerea cu spaniolii înainta în secret. Ducele de Savoia veni, la cîteva zile după mama sa, să-1 viziteze pe rege. Fu bine primit şi căpătă reputaţia că ar fi un om amabil şi inteligent. Mademoiselle pretindea că prinţesele de Savoia nu aveau rang mare, decît pentru că erau nepoatele prinţilor Franţei ; ea se socotea mult mai presus decît ele, din pricină că era fata ducelui de Orleans, fiul Franţei şi fratele mai mare al doamnei de Savoia şi care fusese multă vreme moştenitorul prezumtiv al Coroanei ; dar trebui să se supună ordinului regelui, care ţinu ca ea să le trateze ca d-s la egal la egal. Mademoiselle se consolă cu această poruncă, avînd în vedere plăcerea de a-1 vedea şi de a fi văzută de ducele de Savoia [1]. I se propusese adesea să-1 ia de bărbat pe

acest prinţ ; dar în epoca în care dorea să aibă un soţ cu un titlu mult mai mare, ea nu-1 băgase în seamă. Pe atunci, această partidă nu-i surîdea. Ducele de Savoia sigur că o privise ca pe o prinţesă cu care i-ar fi convenit să se însoare, atît pentru că era de neam mare, cît şi pentru că era extrem de bogată. Dar faptul că era cam trecută, îl făcuse să dea înapoi, fiindcă ţinea cu tot • dinadinsul să aibă copii. Iar frumuseţea ei, care începuse să pălească, nu mai avu puterea, de a-1 face să uite că toţi bărbaţii doresc neapărat.să aibă urmaşi.

Mademoiselle, prin firea ei impetuoasă, care nu prea ţinea aproape niciodată seama de prudenţă, contribuise singură la soarta ei nefericită, fiindcă nu izbutise nici pînă la acea vîrstă[XXV] [XXVI] să se mărite. Respinsese întotdeauna, cu bruscheţe, partidele care i se oferiseră, pentru că pe vremea cînd îi fuseseră oferite, capricioasă cum era, dorea altele care nu aveau nici un fel de şanse de reuşită. Aşa că, vorba proverbului, după ce-a tot ales, pînă n-a mai avut ce culege, după ce i-a refuzat pe mai'toţi prinţii mari ai Europei, aceştia i-au întors spatele şi nu i-au mai dat nici o atenţie. Firea ei nestăpînită, calităţile care atîrnau cam tot atît cît şi cusururile, i-au jucat întotdeauna renghiuri dintre cele mai neplăcute.

Doamna de Savoia, mătuşa ei, care voia să-şi guverneze regatul, se opusese întotdeauna, cu străşnicie, dorinţei fiului ei, pentru că se temea să aibă o noră prea deşteaptă ; ascunzîndu-şi această temere, se făcuse luntre şi punte să împiedice acea căsătorie, pretextînd firea acestei prinţese, pe care o ştia trufaşă şi capricioasă şi, prin urmare, capabilă de patimi exagerate, ce pot tulbura liniştea nu numai a unei familii, ci şi a unui Stat.

XXV Mademoiselle mărturiseşte în *Memoriile* sale că, într-o discuţie cu tatăl său — ducele de Orleans — ea i-a spus că ar prefera să devină ducesă de Savoia decît împărăteasa Germaniei, pentru că în Piemont ..trăieşti după moda franceză si nentru că ducele de Savoia vorbeşte franţuzeşte". *(Memorii de* Mademoiselle, partea a treia, anul 1659, n.ed.fr.).

XXVI După toate probabilităţile, avea peste treizeci de ani.

Auzind toate aceste lucruri, ducele de Savoia începu a da îhapoi şi nu mai vru să se însoare cu ea. La Lyon, s-a arătat atît de rece faţă de ea, încît Mademoiselle începu a se plînge de el, cum că rostise nişte micuţe răutăţi la adresa ei şi că nu s-ar fi purtat faţă de ea cu respectul cuvenit. Ducele, aflînd de aceste plîn- geri neîntemeiate, se crezu obligat să se justifice, vorbin- du-i despre ele ducelui de Navailles, pe care-1 cunoştea. Peste cîteva zile, la Lyon avu loc un bal, unde se adunară eele două Curţi şi unde fiecare se strădui să arate cît mai frumos. Mademoiselle — după cîte mi s-a spus — avea o înfăţişare splendidă şi o talie demnă de invidiat. Şi deşi chipul nu mai avea prospeţimea rozelor abia îmbobocite, era totuşi deosebit de frumoasă. Prinţesa Margareta putea şi ea să pară frumoasă uneori. Chipurile oacheşe sint întotdeauna avantajate de flacăra luminărilor, iar în acea seară era foarte frumos îmbrăcată şi dansa într-un fel demn de cea mai deplină admiraţie. Ducele de Savoia, care — aşa cum mi-au povestit cei care l-au cunoscut — nu era deloc chipeş, era atît de elegant îmbrăcat, încît arăta aproape frumos. Nu vru să danseze cu nimeni (lumea socoti că din mîndrie, ca să nu danseze după Monsieur). Stătu mai mult pe lîngă regina noastră, făcîndu-i curte şi discutînd cu vervă şi veselie. La un moment dat, regina îşi scoase mănuşile ; ducele, îngenunchind, în faţa ei, îi făcu atâtea complimente în legătură cu frumuseţea mîini- lor sale, i le sărută într-un mod atît de plăcut şi de plin de respect, încît regina fu de-a dreptul încîntată. Am auzit-o, mai tîrziu, spunînd, că încă nu văzuse un bărbat mai amabil şi mai plăcut decît el. Dealtfel, ducele avea reputaţia de a fi cam desfrînat, uşuratic, frivol şi fără nici o tragere de inimă în privinţa treburilor Statului.

După cîteva zile, cele două Curţi se despărţiră. Doamna de Savoia îi puse regelui în faţă, o hîrtie, prin care acesta se angaja să se însoare cu prinţesa Margareta [XXVII] în caz că Franţa nu putea încheia pace cu

XXVII Ca s-o consoleze, cardinalul îi făcu cadou Margaretei,

Spania şi Ludovic n-o putea lua de nevastă pe Infantă. Apoi regele şi regina se îndreptară spre Pai is, unde ajunseră la sfîrsitul lui ianuarie 1659.

Regina plutea de fericire că rupsese alianţa cu Curtea de Savoia ; dorea din suflet alianţa cu Curtea Spaniei şi era foarte mulţumită că făcuse această călătorie. După ce se întoarse, îmi făcu cinstea de a-mi spune că era convinsă că. fără ea, regele s-ar fi însurat cu Margareta, că s-ar fi angajat încă de la început, atît de mult faţă de această prinţesă, încît oferta Spaniei n-ar mai fi putut fi acceptată. Regele era la fel de fericit ca şi mama sa, că ieşise cu faţa curată din toată această afacere ; numai cardinalul mai trăgea nădejde că, totuşi, regele, nu se va însura cu Infanta.

Singurul care s-a întors nemulţumit din această călătorie a fost Monsieur, fratele regelui, sătul pînă peste cap de ifosele şi de pretenţiile ducelui de Savoia, care tot timpul, se dădea drept rege. Reîntorcîndu-se acasă, Ludovic al XIV-lea îşi găsi ostile de la frontieră în bună regulă. Cît lipsise el, mareşalul de Turenne se postase în mijlocul Flandrei, aproape de porţile oraşului Bruxelles, între Lys si l'Escaut. unde se fortificase extrem de bine, susţinînd cu cinste, gloria Franţei. Prinţul de Conde şi don Juan de Austria nu putură întreprinde nimic împotriva lui. Cavaleria lui făcea zilnic ravagii prin ţinuturile din jur şi duşmanii erau obligaţi să le suporte.

Situaţia proastă în care se aflau treburile politice ale regelui Spaniei, putea să ne facă să ne mai luptăm încă multă vreme cu el ; aşa că sau renunţam de-a pururi la pace, sau profitam de slăbiciunea sa şi puneam capat războiului. Dealtfel. Mazarin spusese întotdeauna ca trebuia să luptăm, pînă ce regele Spaniei va fi constrins sa ceara pace. între timp, puteau surveni însă atitea lucruri care să redea forţele duşmanului nostru, încît era mult mai pru dent să profităm de situaţie şi să încheiem pacea, in condiţiile propuse de spanioli.

Capitolul XVII

(1659). — Regina e nemulţumită de pasiunea fiului ei faţă de Maria Mancini. — Regele rezistă în faţa mamei sale. — Mazarin vrea s-o determine pe regină să fie de acord ca regele să se însoare cu nepoata sa. — Răspunsul indignat al reginei. — Regina îl primeşte pe trimisul Spaniei. — Suspendarea ostilităţilor. — Purtarea demnă de laudă a cardinalului, care nu-1 lasă pe rege să se însoare cu nepoata sa. — Plecarea Măriei Mancini. — Durerea lui Ludovic al XIV-lea. — Purtarea categorică a ministrului.
— Mazarin se îndreaptă către frontiera Spaniei. — Regele şi regina pleacă la Fontainebleau. — Plecarea lor către graniţă. — Mareşalul de Gramont e trimis ambasador în Spania. — Moartea ducelui de Orleans (2 februarie 1660).
— Cîteva cuvinte despre acest prinţ atît de puţin regretat.

După ce s-a întors, regina a continuat să-şi manifeste aversiunea faţă de încuscrirea cu casa de Savoia, precum şi să arate clar că nu mai era dispusă să-1 lase pe rege *să* se ţină de fustele domnişoarei Mancini. Aceleaşi motive, pe care le avusese cînd pusese capăt idilei dintre rege şi domnişoara de La Motte, fură invocate şi acum, căci, deşi domnişoara Mancini era venerabila nepoată a cardinalului, asta n-a împiedicat-o pe regină, să-i spună verde, în faţă, ce gîndea ; dar intervenţia ei n-a avut nici un succes, pentru că dragostea regelui era protejată de Mazarin. Regina — care nu putea s-o sufere pe domnişoara Mancini — mai avea un motiv în plus să se plîngă împotriva ei : faptul că ori de cîte ori îl chema pe rege la ea, acesta nu venea niciodată singur, fiindcă domnişoara cu pricina se ţinea scai după el, oriunde se ducea şi avea prostul obicei de a-i vorbi la ureche, pînă şi de faţă cu regina, fără să ţină seama de recunoştinţa şi de respectul pe care i le datora.

Toate aceste motive o obligară pe Ana de Austria să vorbească, între patru ochi, cu Ludovic. Dar el nu-i mai ascultă sfaturile cu aceeaşi docilitate cu care se obişnuise să le asculte. La început îi ţinu piept, appi păru chiar să se supere. Ceea ce nu e de mirare, dacă ne gîndim că, la vîrsta pe care o avea regele, dragostea e întotdeauna atotputernică.

Aversiunea pe care regina o avea faţă de domnişoara Mancini, crescu şi mai mult, în urma unor vorbe aruncate de Mazarin, care era sclavul ambiţiei, capabil de orice ingratitudine şi preferîndu-se întotdeauna pe sine, altora. Nepoata lui, ameţită de pasiunea ei şi convinsă de puterea farmecelor sale, avu îngîmfarea să-şi închipuie că regele o iubea atît de mult, încît va face orice-i va cere. Aşa că-i spusese unchiului ei că, avînd în vedere sentimentele regelui faţă de ea, n-ar fi deloc exclus să ajungă regină, dacă acesta ar vrea să-i dea şi el o mînă de ajutor. Cardinalul fu încîntat să încerce o asemenea lovitură, aşa că într-o zi, prefăcîndu-se că-şi bate joc — într-o oarecare măsură — de pasiunea nepoată-si, îi spuse reginei, mai pe ocolite, mai de-a dreptul, tot ce avea pe suflet. Regina, înţelegînd perfect încotro bătea ministrul, îi răspunse pe un ton care-1 îngheţă :

— Dragă domnule cardinal, nu cred că regele ar fi în stare de o asemenea josnicie.' Dar, dacă s-ar întîmpla aşa ceva, te avertizez că întreagă Franţă se va ridica împotriva dumitale şi a lui, că eu însămi voi sta în fruntea celor revoltaţi şi că nu mă voi lăsa pînă ce nii-mi voi aduce fiul pe drumul cel drept !

Urmarea acestei discuţii a fost destul de amară pentru această mamă iubitoare, căci Mazarin — ascunzîndu-şi resentimentele — i-a purtat pică toată viaţa şi i-a căşunat mii de mici necazuri.

în vremea asta, Pimmentel veni în taină la Paris ca să pună la punct tratatul de pace, împreună cu Mazarin.. Regina stătu şi ea de vorbă cu el şi pacea apropiată umplu de bucurje toate inimile francezilor. Tot atunci, regina Spaniei mai născu un al doilea băiat, ceea ce o făcu pe Ana de Austria să fie acum sigură, că nepoata sa,

Infanta Maria-Tereza, îi va deveni în curînd nor㎠.

în vremea asta, don Juan de Austria, la porunca regelui Spaniei, tatăl său *, părăsi Flandra, unde era comandantul armatei şi veni la Madrid. Regele îi dădu un paşapart şi-1 trimise în'Franţa ; la graniţă, don Juan fu întîmpinat de Mazarin. Don Juan îl rugă să-i înlesnească o întrevedere cu regina. Aceasta, deşi ardea de dorinţa de a-1 vedea, îl primi foarte rece, ca să dea tuturor impresia că numai de dragul păcii acceptase — deci mai mult constrînsă — această alianţă cu Spania. Pe urmă. îl primi neoficial, la Val-de-Grâce, cu multă căldură şi bucurie, fiindcă don Juan îi era nepot şi deci de acelaşi sînge cu ea. El veni *„vestido de camino“,* adică îmbrăcat într-o haină groasă, cenuşie şi cu o jachetă trei sferturi, strînsă pe corp, încheiată, cu nasturi mari de argint, după moda franţuzească. Regina — care voia să discute cu el în

[1] Era fiul natural al lui Filip al IV-lea, regele Spaniei şi al unei comediene numită Maria Calderona.

particular — nu luase cu sine decît pe Monsieur şi cîteva doamne de încredere, printre care m-am numărat şi eu. Aşa că am avut prilejul să-1 văd şi să-1 cunosc pe acest prinţ, care, deşi bastard, ştia' să impună tuturor, respectul cuvenit. Era slujit de nobili cu nume strălucite, iar persoanele care făceau parte din suita sa, se numărau printre cele mai ilustre familii din Spania. Ni se păru scund, dar binefăcut. Avea un chip plăcut, părul negru, ochii albaştri şi plini de foc, mîini frumoase ; era un bărbat vesel şi foarte spiritual. După ce o salută pe regină, ea îl pofti într-un ungher mai retras al odăii, unde stătură de vorbă, în picioare, aproape un ceas. De acolo, don Juan fu dus la Mazarin, unde fu primit şi tratat regeşte. Toată lumea .se înghesui in jurul lui şi fiecare se grăbea să vină să vadă cum arată acest prinţ spaniol. Mai tîrziu, regina îl primi la Luvru, pe o uşă dosnică şi-1 pofti în cabinetul de baie, care era una dintre cele mai frumoase odăi ale apartamentului ei. Ana de Austria voia să i-1 arate pe rege, pe care ardea de curiozitate să-1 cunoască. După ce fu introdus în acel splendid cabinet, regina trimise după rege. Acesta intră imediat şi cum, odată cu el, mai intrară, după moda franceză, o mulţime de nobili, don Juan se întoarse spre regină şi zise :

— *Senora, es esto el particular del Rey ?* (Doamnă, nu-i aşa că acesta e regele ?)

îl lăudă îndelung, apoi spuse că dacă n-ar fi fost rege, prin naştere, ar fi meritat să fie, prin distincţie.

în sfîrşit, după două zile plecă, fără să fi văzut din Paris altceva decît tîrgul din Saint-Germain.

Mazarin — pentru a-şi ţine făgăduiala, cum ‘ că va dărui Europei pacea, zorit de regină, care dorea confirmarea acestei păci —: Mazarin deci, trimise ordin la graniţă să înceteze orice act de ostilitate ; apoi, se pregăti să se îndrepte el însuşi spre graniţă, pentru a se întîlni cu don Luis de Haro, ministrul regelui Filip al IV-lea, pentru a încheia, în sfîrşit, acea pace de care se interesa întreaga Europă. Cardinalul se pregăti pentru

---

în afară de o pereche de cercei de aur, cu email negru şi cu o mulţime de diamante, şi cîteva flacoane de aur cu pietre scumpe, pentru par- fumuri (n.ed.fr.).

această călătorie cu atît mai multă satisfacţie, cu cît era mai copleşit de binecuvîntările norodului ; se părea chiar că, silit de cuvintele aspre pe care i le spusese regina, să fie înţelept şi modest, se hotărîse să sacrifice orice dorinţă a sa, onoarei pe care o avusese de a contribui la această pace atît de mult rîvnită de toată lumea. Regina, văzîn- du-1 că pleacă atît de vesel, fu convinsă că izgonise din inima sa orice gînd care ar fi putut s-o supere. Şi, cu toate astea, nu era totuşi pe deplin mulţumită. Dragostea regelui pentru nepoata ministrului ei, o necăjea grozav de mult; se temea de vreun act necugetat şi nedemn de un rege şi nu voia ca nepoata ei, Infanta dăruindu-i fiului ei o inimă pură şi plină de dragoste, s-o găsească pe a lui plină de afecţiune, dar pentru alta, afecţiune care ar fi făcut ca această căsnicie să fie nefericită chiar de la început, mai ales că cunoştea foarte bine îndrăzneala şi temperamentul nestăpînit al tinerei Mancini. Niciodată nu-i veniseră în minte astfel de gînduri, cînd regele îi făcuse curte celeilalte Mancini, acum contesă de Soissons ; fata asta însă, care se ţinea ca scaiul de fiul ei, o deranja foarte tare. Nemaigăsindu-şi liniştea, gîndindu-se la mîhni- rea Infantei, pe care avea datoria s-o facă fericită, îşi luă inima în dinţi şi-i mărturisi cardinalului, înainte de a pleca, toate aceste gînduri care-o frămîntau; apoi îi spuse clar că dorea să-1 despartă pe fiul ei, de fata aceea, care, spre ruşinea lui, îl atrăsese în mrejele ei. Cardinalul — care nu se prea străduia să-i mai satisfacă chiar toate dorinţele stăpînei sale — de astă dată fu demn de toată lauda ; căci, înfrîngîndu-şi dorinţa de a-şi impune autoritatea şi asupra reginei, şi asupra regelui, se hotărî să facă ceea ce era de datoria lui. Iată una dintre cele mai lăudabile şi mai surprinzătoare fapte pe care le săvîrşi cardinalul, pentru a se plăti de prea multele obligaţii pe care le avea faţă de regină. Se puse în situaţia ei şi, dîndu-i dreptate, hotărî — cu toată rudenia şi interesele pe care le avea — să-şi îndepărteze nepoata de la Curte, ca să nu se mai poată întîlni cu regele. Ludovic, care o iubea cu adevărat,

fu atît de năucit de durerea de a se despărţi de ea, încît, într-o clipă de rătăcire, ajunse să-i spună cardinalului că, decît s-o vadă suferind astfel pe cea pe care o iubea, mai curînd o lua de nevastă, indiferent de ce va zice lumea. Dar Mazarin, care ajunsese mult prea departe cu tratativele de pace şi cu măritişul Infantei, ca să mai poată da înapoi, îl refuză politicos pe rege pentru cinstea deosebită pe care i-o făcea, şi-1 sfătui să pună capăt acestei iubiri, pentru a nu se căi mai tîrziu şi a nu-i reproşa ministrului său că nu-i deschisese ochii la vreme, cînd va vedea că întreg regatul i se ridică în cap, pentru a-1 împiedica să se însoare cu o fată oarecare. Adăugă că, după ce-i slujise cu credinţă pe răposatul rege, tatăl său, şi pe regină, mama sa, nu va abuza niciodată de confidenţa pe care fiul lor i-o făcuse într-un moment de slăbiciune, după cum nu va îngădui niciodată regelui său un lucru menit să-1 înjosească în ochii lumii şi ai supuşilor săi. Apoi spuse că, mai curînd o ucidea cu mîna lui pe nepoată-sa, decît să trădeze interesele Statului şi ale regelui său. Ludovic, nemaiavînd ce face, trebui să consSntă la acea crudă despărţire şi s-o vadă pe domnişoara Mancini îndreptîndu-se spre Brouage, locul unde fusese exilată. Bineînţeles că despărţirea îi făcură pe cei doi tineri să verse şiroaie de lacrimi ; dar, pînă la urmă, regele, aducîndu-şi aminte că era bărbat, izbuti să se stăpînească şi să-şi învingă durerea. După ce-şi mai veni în fire, îşi dădu seama că toată această durere îi fusese, de fapt, căşunată de mama sa, care voia să i-o smulgă pe iubita lui din inimă, asemenea chirurgilor ce-ţi ardeau rana, cu fierul roşu, ca să te vindece. Fu groaznic de mîhnit, mai ales cînd îşi dădu seama că regina avea totuşi dreptate, se plînse, dar nu de ea, ci împreună cu ea ; Ana de Austria îl consolă, spunîndu-i că făcuse acest lucru numai spre binele lui, că mai tîrziu avea să-i mulţumească şi că un rege mare ştie să-şi înfrîngă întotdeauna patima, cînd sînt în joc interesele ţării.

în dimineaţa zilei de 22 iunie, domnişoara Macini plecă, însoţită de domnişoara Hortense şi de micuţa Ana-

Maria, sora lor. Lacrimile curseră din nou, şuvoi, şi dintr-o parte, şi dintr-alta, dar parcă mai din belşug, din ochii fetei. Regele o însoţi pînă la trăsură, manifestîn- du-şi în mod public durerea ; după plecarea iubitei sale, îşi luă şi el rămas bun de la regină şi plecă la Chantilly pentru cîteva zile, ca să mai schimbe aerul şi să mai uite.

în sfîrşit, după ce-şi expedie nepoata, cardinalul plecă şi el,'în 25 iunie ; mai întîi se duse la Vincennes, cu intenţia de a petrece cîteva zile acolo şi de a nu reveni la Paris decît în ziua în care trebuia să plece în acea lungă călătorie. Regele veni şi el la Vincenes, din Chantilly, iar regina se duse şi ea după ei. De acolo, hotărîră să petreacă două, trei zile la Fontainebleau. După asta, regele se reîntoarse în singurătatea lui, iar cardinalul plecă în aceeaşi zi la Paris pentru unele treburi urgente care surveniseră între timp. A doua zi, plecă spre graniţă, ca să pună la punct problemele păcii. Regina plecă şi ea în aceeaşi zi la Pontoise, unde rămase trei zile, ca să facă o vizită la Carmelite şi s-o vadă, mai ales, pe maica Jeanne, carme- lită care se bucura de mare reputaţie, sora cancelarului. Vizită de asemenea abaţia Sainte-Marie, a monseniorului Montaigu la care ţinea şi pe care-1 stima foarte mult. Monsieur se duse la el, la Saint-Cloud, pentru a se distra în casa sa, aşteptînd reîntoarcerea reginei-mame, *de care nu se despărţea aproape niciodată.

Regina, reîntorcîndu-se, primi o scrisoare de la rege, care o impresionă profund. în aceeaşi zi, ducîndu-se să viziteze locuinţa viitoarei regine, mă luă cu ea ; în Sala Antichităţilor, rămînînd singură cu ea, după ce vizitasem aproape toate apartamentele din Luvru, se aşeză un pic ca să se odihnească. Apoi îmi făcu cinstea de a-mi povesti ce anume cuprindea scrisoarea regelui. I-am spus că observasem încă de dimineaţă că, după ce-o citise, i se umplu- seră ochii de lacrimi. Atunci ea îmi spuse simplu :

— Regele e un fiu foarte bun !

Şi repetînd aceste cuvinte, îmi mai spuse încă o dată :

— Te asigur, draga mea, că regele e un fiu foarte bun !

După asta, regina îmi făcu onoarea de a-mi spune ce conţinea acea scrisoare. Regele îi mărturisea că preţuia rezistenţa ei şi că ştia şi de ce se opusese la dragostea lui cu nepoata cardinalului. îi mai spunea că abia aştepta s-o vadă pe mama sa, că primise o scrisoare foarte lungă de la domnul cardinal, în care îl îndemna să citească, să se instruiască şi să se informeze cît de grea e meseria de rege.

După cîteva zile, regina îmi spuse că regele nu mai era singur, că cîţiva tineri de neam se străduiau să-1 distreze şi să-1 facă s-o uite pe cea pe care încă o mai iubea.

Doamna de Mesmes, soacra contelui de Vivonne, o înştiinţă că ginerele ei se împrietenise cu regele, şi că acesta îi vorbea zilnic despre domnişoara Mancini, urmărind să păstreze intactă în sufletul lui, dragostea pentru acea fată. Regina — dîndu-şi seama că această dragoste avea să-i răpească liniştea Infantei — îi scrise cardinalului, la Saint-Jean-de-Luz. Cardinalul se arătă şi el tot atît de îngrijorat ca şi regina şi-şi făcu datoria, cu mult zel, curaj şi fidelitate ; îi trimise regelui o scrisoare foarte drastică, scrisă în nişte termeni care dovedeau un dispreţ profund pentru cea pe care tînărul nu voia s-o uite. Domnul de Vivonne fu — la puţină vreme după asta — exilat de regină.

Regele, lăsîndu-se călăuzit de judecată, înţelese — în ciuda a ceea ce simţea el pentru domnişoara Mancini — că cei care voiau să se pună bine cu el, îi întreţineau patima, sau mai curînd capriciul trecător, fără să se gîndească la demnitatea lui şi că, de fapt, numai regina şi ministrul — care-i spuseseră adevărul — erau singurii care-i voiau binele. Dîndu-le dreptate, le urmă ascultător sfaturile care, de fapt, coincideau cu propriile sale interese ; aşa că, fără să-şi mai asculte inima — care uneori îl îndemna să răspundă cu aceeaşi monedă iubirii pătimaşe a celei de care se despărţise — luă hotărîrea înţeleaptă de a nu se mai gîndi la ea ; regina — care-mi făcu cinstea să-mi împărtăşească această hotărîre — îşi manifestă făţiş, bucuria.

Întîlnindu-se mai apoi, la Fontainebleau, regele şi regina părură a se înţelege de minune, deşi regina îşi ascundea în suflet bucuria de a-şi fi făcut datoria, iar regele, durerea de a o fi pierdut pe cea pe care o iubea.' Dar cu cît judeca mai profund, cu atit i se risipea incet, încet, tristeţea şi mîhnirea ; apoi, diverse alte preocupări, ca de pildă confecţionarea livrelelor pentru nunta sa, începură a-1 distrage tot mai des de la gîndurile sale.

La cîtva timp după asta, majestăţile lor plecară de la Fontainebleau, cu intenţia de a-1 ajunge din urmă pe cardinal, ca să isprăvească acea mare operă după care Europa tînjea de atîta vreme, adică pacea dintre cele două ţări şi căsătoria regelui cu Infanta, fapte ale căror urmări puteau produce mari evenimente, avînd în vedere nefericirea regelui Spaniei, care nu avea decît doi băieţi şi aceia bolnăvicioşi.

Cardinalul îşi trimisese nepoatele dizgraţiate în Broua- ges ; cînd Curtea, ducîndu-se la Bordeaux, se apropie de locul unde se aflau ele, regele dori s-o vadă, în trecere, pe domnişoara Mancini. Regina nu putu rezista acestei rugăminţi. îi îngădui deci fetei să vină, mi se pare că la Cognac. Am auzit spunîndu-se că această ultimă întrevedere ar fi fost destul de mişcătoare şi că cei doi tineri ar fi plîns, revăzîndu-se. Totuşi, regele îşi continuă drumul, iar nepoata cardinalului se reîntoarse la locul exilului. Romanul de dragoste dintre cei doi tineri luă astfel sfîrşit ; lucrurile se schimbară, căci Ludovic găsi în măreţia, frumuseţea şi puritatea Infantei, tot ceea ce-i trebuia, ca să se consoleze c-o pierduse pe Maria Mancini.

întrevederea dintre cei doi mari regi ai lumii — regina Franţei şi regele Spaniei — ce urma să aibă loc la graniţa dintre Statele lor, îmi dădu ghes să plec şi eu cu Curtea. Şi cum, de data asta, curiozitatea a fost mai puternică decît comoditatea, mai ales că regina mi-a mărturisit dorinţa s-o însoţesc, întrucît âucesa de Navailles urma să devină doamna de onoare a viitoarei regine, am acceptat să merg cu ea. Am plecat la cîteva zile după ce-a plecat Curtea, împreună cu doamna de Navailles, la Niort.

Intenţia noastră era de a o ajunge cît mai repede, din urmă, pe regină, care se afla la Bordeaux ; dar căsătoria regelui fiind amînată pînă la primăvară, Curtea — ca să-şi umple timpul în mod plăcut — se duse să petreacă iarna în Provence. Eu, care sînt o fiinţă comodă, n-am vrut să mă expun oboselii unei călătorii atît de lungi ; aşa că am rămas la Niort cu prietena mea, doamna de Navailles, unde am petrecut aproape şapte luni. Mareşalul de Gramont fusese ales ca ambasador extraordinar şi trimis la regele Spaniei ca s-o ceară pe Infantă de soţie, pentru Ludovic al XIV-lea. Bineînţeles că mareşalul era însoţit de o suită numeroasă, printre care s-a numărat şi fratele meu. în timpul şederii mele la Niort, am primit din partea lui o scrisoare în care îmi relata în amănunt tot ce se petrecuse, cu acest prilej, la Madrid. Ia t-o :

Scrisoarea fratelui meu, pe atunci abate du Mont-aux-Malades şi consilier în Parlamentul din Rouen.

Madrid, 21 octombrie 1659

„Domnul mareşal a ajuns aici, joi 16 octombrie, cam pe la ceasurile două după-amiază, petrecîndu-şi noaptea în burgul d'Alcobendas, ta trei leghe de Madrid. De acolo, a încălecat pe un catîr solid, pe care i l-a trimis don Luis de Haro şi am pornit, cu noaptea în cap, care pe cai, care pe măgari, fiindcă nu puteam călători decît numai pînă la o anumită oră a dimineţii; căci soarele era atît de puternic, încît era cu neputinţă să-ţi petreci amiaza între stîncile sau. pe cîmpiile pustii ale Castiliei. Cu atît mai mult cu cît nu exista decît ici-colo, cite un măslin, care nu prea dădea umbră. Tot timpul eram însoţiţi de un alcade, care avea grijă de găzduirea domnului mareşal.

La Burgos, a fost primit cu puternice aclamaţii de bucurie, ca dealtfel peste tot pe unde trecea. La Alcobendas, regele îi trimise domnului mareşal, un locotenent din garda sa, care-i introduce de obicei pe ambasadori la rege ; şi de asemenea, pe unul dintre majordomii săi, care-i aduse un cadou foarte frumos : mănuşi, pahare fără picior, un fel de pastile şi multe alte curiozităţi, toate

din piele fină de Cordoba. Prietenul tău Barrieres [XXVIII], îmbrăcat într-un frumos costum spaniol, împreună cu cîţiva nobili spanioli, veniră să-l vadă. Joi dimineaţă, regele a trimis mareşalului pe locotenentul care răspunde de caii de poştă, împreună cu cîţiva curieri şi cu opt poştalioane care străluceau de-ţi luau ochii şi cu o mulţime de cai de poştă, dintre care opt, cu şei şi hamuri scumpe, date de rege şi acope- riţi cu valtrapuri din ţesături scumpe de argint. Domnul mareşal dădu cîte unul, fiecăruia dintre cei opt oameni care erau trecuţi pe lista ce ne fusese trimisă. Toţi ai noştri erau încărcaţi de broderii scumpe, în afară de preoţii de Feuquieres, de Villiers, de Castellane şi de mine care eram îmbrăcaţi simplu, în catifea neagră.

Am plecat ceva mai devreme decît trebuia, aşa că am aşteptat cam mult, pînă ni s-a îngăduit să intrăm în oraş. N-aş putea compara această intrare a noastră decît cu cea a trimişilor Poloniei, cînd au venit la Paris, după prinţesa de Gonzague ; dar a noastră parcă a fost şi mai frumoasă, întrucît aici toate casele au o mulţime de balcoane, care erau pline de doamne, care de care mai arătoase şi mai bogat înveşmântate, lucru ce ni s-a părut mult mai frumos decît toate estradele care au fost ridicate atunci, în Paris. Am mers, pînă **la** *Palatul Regal, cînd la trap, cînd la galop, mai tot timpul cu pălăriile în mină, în cele opt poştalioane care-l precedau pe domnul mareşal, fără să ne întâlnim sau să ne încurcăm pe drum, cu alte vehicole ; căci la* **„caile major“** *(strada Mare), pe care ne aflam, era foarte largă, iar toate celelalte trăsuri sau căruţe trăseseră pe margine. Şi astfel, însoţiţi de strigătele de bucurie şi de aplauzele norodului strîns ciucure, am ajuns la Palatul Regal.*

Cînd regele veni să ne-o aducă pe Infantă, n-am văzut niciodată un mai mare puhoi de lume ca atunci şi, dacă stau să mă gîndesc bine, cred că tot restul Madridului rămăsese pustiu.

Ca să continui această povestire, am ajuns în Piaţa din faţa Palatului Regal, care este foarte mare şi foarte

XXVIII Care era în Spania, agentul prinţului de Conde.

frumoasă. Era tot atît de plină de trăsuri, ca şi balcoanele, doldora de bărbaţi şi femei. Intre cele două pavilioane, există un corp mare de clădiri al cărui acoperiş are forma unui clopot, Fiecare etaj are treizeci şi unu sau treizeci şi două de uşi-ferestre şi toate cu balcoane ce înfrumuseţează clădirea, care e destul de severă. Ceea ce mi s-a părut ciudat, a fost faptul că Palatul n-are curte unde să poată intra trăsurile. Am coborît din trăsură sub o boltă unde amiralul Castiliei, care se numeşte don Henriques şi se trage din familia regilor de Castilia, veni să-l primească pe domnul mareşal. De sub această boltă, am urcat către un portic mare, aflat într-una din părţile Palatului. Palatul are formă de mănăstire; în mijlocul lui se află o scară exterioară ce ocupă toată lăţimea unuia dintre corpurile clădirii. Întreg Palatul era atît de ticsit de lume, îneît, peste tot pe unde treceam, se auzeau strigăte de admiraţie la adresa penelor şi panglicilor noastre, strigăte atât de entuziaste şi de nestăpînite, îneît nu se jenau chiar să ne smulgă acele pene şi panglici. Am intrat în nenumărate odăi lambrisate pînă sus, şi pline de tablouri. Căci, fiind vară, scoaseră de pe pereţi toate tapiseriile. Apoi am trecut prin nenumărate galerii şi saloane, pline de foarte multe statui. în sfîrşit, am ajuns înlr-o sală mare, unde se afla regele. Cusurul pe care am avut răgazul să-l remarc, înainte de a intra în acea sală, consta în faptul că, toate odăile prin care trecusem, erau extrem de întunecoase ; existau chiar unele care nu aveau deloc ferestre, sau care aveau una mititică de tot, lumina venind de undeva, din tavan, căci sticla este foarte rară în Spania şi majoritatea ferestrelor n-au geamuri. Trebuie de asemenea să mărturisesc că felul în care acordă regele nostru audienţe, în Franţa, e jalnic în comparaţie cu felul cum a fost primit domnul mareşal. Prin fiecare sală pe unde treceam, ne întâmpinau şiruri de oameni, iar în sala unde ne aştepta regele, se aflau, în mijloc, două rînduri de bănci acoperite cu tapiserii, ca să împiedice mulţimea să dea năvală şi ca să lase liber drumul, iar în capătul celălalt, se aflau alte două rînduri

de bănci, în formă de cruce. Pe acestea erau aşezaţi, unul lîngă altul, numai nobilii de vază. Dar cum toţi erau îmbrăcaţi la fel şi foarte simplu, nobilii aceştia nu păreau mai mari decît alţii. Regele stătea în picioare, îmbrăcat foarte simplu, semănînd perfect cu cel din portrete, sub un baldachin făcut dintr-o broderie bogată, din aur şi argint.

Intrînd în acea sală, ne-am împărţit în două grupuri. Cînd a intrat domnul mareşal, regele şi-a dus, politicos, mina la pălărie. Cînd mareşalul s-a apropiat, regele nu s-a mai clintit. Şi chiar cînd domnul mareşal şi-a scos pălăria, ca să-i prezinte scrisorile de acreditare, regele a rămas neclintit şi nu şi-a mai dus mina la pălărie, decît cînd domnul mareşal a plecat. Cu o clipă înainte de a pleca, ne-a făcut semn, celor aflaţi pe lista sa, să ne apropiem unul cite unul, să-l salutăm, de parcă i-am fi adus o ofrandă şi, în timp ce noi ne înclinam pînă la pămînt, mareşalul de Gramont ne prezenta pe fiecare în parte.

Ieşind de la rege, ne-am dus în apartamentul reginei, unde ne aştepta o şi mai mare mulţime de curteni. Regina şi Infanta se aflau în celălalt capăt al sălii, sub un baldachin, pe o estradă acoperită cu un covor mare. Regina n-avea decît douăzeci şi patru de ani, iar Infanta în jur de douăzeci. Era pieptănată ca în portrete. Fără exagerare, regina ţi Infanta ocupau — cu turnura rochiilor lor — tot locul de sub baldachin.

Tot ce pot spune despre Infanta noastră e că e mult mai frumoasă decît în portretele pe care le-am văzut în Franţa. Are ochii albaştri, nu prea mgri, dar foarte frumoşi şi strălucitori, fruntea înaltă şi cum pieptănătura i-o descoperă şi mai mult, chipul îi pare puţin cam prelung, deşi n-ar părea astfel, dacă şi-ar lăsa părul pe tîmple. Are un nas frumos, o gură şi mai frumoasă, cu buze foarte roşii, tenul curat şi foarte alb. Partea de jos a obrajilor e puţin cam cărnoasă şi-şi dă cu prea mult roşu pe faţă, deşi e mult mai puţin fardată decît doamnele de pe aici. Părul, de un blond-cenuşiu, e nemaipomenit de frumos. In ziua aceea, avea o mulţime de şuviţe false, prinse cu

nenumăraţe panglici. Nu e prea înaltă, dar e foarte binefăcută.

Domnul mareşal, stătu o vreme de vorbă cu regina — cu pălăria pe cap, cită vreme vorbi în numele regelui său, apoi desc.operindu-se, plin de respect — iar după ce o salută pe Infantă, tot timpul cît vorbi cu ea, îşi ţinu pălăria în mină. Complimentele pe care i le făcu, fură socotite foarte galante ; el îi spuse că scrisoarea reginei Franţei., tăcerea şi respectul lui sînt mult mai grăitoare decît orice alte vorbe. După asta, le salutarăm pe regină şi pe Infantă, aplecîndu-ne pînă la pămînt şi prefăcîndu-ne a le săruta poala rochiei.

Ceea ce m-a uimit foarte tare, a fost faptul că, deşi se aflau de faţă foarte multe persoane de gen feminin, toate numai fete sau văduve (căci nici o femeie măritată nu locuieşte în palat), toţi bărbaţii stăteau eu pălăriile pe cap, chiar şi cînd a intrat domnul mareşal. Mi s-a spus mai apoi că, în acele zile solemne, fiecare doamnă putea îngădui la doi dintre curtezanii săi să intre în sală şi să stea cu pălăria pe cap, chiar şi în faţa reginei ; explicaţia

pe eare mi-o dădură, fu că erau atît de „tan embevecidos“, *adică atît de dornici să-şi revadă doamnele inimii lor, atît de îmbătaţi şi de ameţiţi de farmecele lor, încît n-aveau ochi decît pentru ele şi nu mai vedeau nimic din ce se petrecea în jurul lor.*

Ieşind de acolo, un „grand d'Espania“, *cu care m-am împrietenit şi cu care am vorbit în limba spaniolă, mă duse cu trăsura lui pînă la reşedinţa destinată domnului mareşal, unde locuiam împreună cu cea mai mare parte a celor veniţi cu el. Cred că în această casă, există cele mai frumoase tapiserii pe care le-am văzut vreodată; sîntem ţinuţi pe banii regelui şi în fiece dimineaţă sîntem trataţi cu ciocolată caldă, ceea ce e un adevărat regal pe aici.*

Toată marea nobilime a venit să-l vadă pe domnul mareşal, iar noi am şi făcut cîte o vizită amiralului de Castilia, ducelui de Alva, marchizului de Leganez şi marchizului de Liche, fiul lui don Luis de Haro, care are ca soţie cea mai frumoasă femeie din Spania, pe care (am avut prilejul s-o vedem, sîmbătă 18.

Toate casele acestor nobili sînt foarte curate, pline de un mare număr de tablouri şi de cabinete şi sînt mult mai frumoase pe dinăuntru decît pe dinafară.

în aceeaşi zi, cîţiva dintre noi ne-am dus să vedem cum mănîncă regina, care ia masa singură, Infanta nemîn- cînd niciodată cu ea, în public. Am văzut numai cinci doamne şi cîteva duegnas *îmbrăcate în alb. Meninele sînt domnişoarele de onoare ale Infantei, după cum meninii sînt fiii granzilor de Spania sau* titulados, *care slujesc că paji şi care nu poartă nici mantie, nici spadă. Regina e slujită cu un mare respect; puţini oameni ajung pînă la ea şi nouă ni s-a făcut o mare onoare ca să rămînem în pragul uşii sale. Cînd i se aduce de băut, un menin ia paharul* din *mina unei doamne, care îngenunchează, la fel ca şi meninul; de cealaltă parte, se află un alt menin îngenuncheat, care-i întinde reginei, şervetul. în faţa*

ei, se află o doamnă de onoare, ca şi în Franţa. Ducele de Aurante. grand d'Espania, *stătea în picioare, cu pălăria pe cap, alături de o* duegnas ; *cînd regina se ridică de la masă, el îşi scoase pălăria şi se retrase împreună cu noi.*

Duminică 18, ne-am dus, împreună cu domnul mareşal, să ascultăm slujba la care asista regele şi care se ţinea în capelă. în ziua aceea, nunţiul papal, ambasadorul împăratului Germaniei, precum şi ambasadorul Poloniei veniră şi ei la slujbă. Aşteptară într-o anticameră, unde, după puţin timp, veni şi regele, apoi se îndreptară cu toţii către capelă. în timp ce acesta trecea, trei femei se aşezară în genunchi şi-i întinseră nişte jalbe. El se opri să le asculte şi, fără să facă vreun gest, neclintit ca o statuie, luă jalbele. în capelă, muzica interpretată a fost foarte bună.

Deasupra jv.beului se aflau trei mici nişe, unde stăteau regina, Infanta şi prinţul cel mic, care nu are decît doi ani fără o lună.

După slujbă, regele se inapoie la Palat, fără să spună o vorbă nimănui, nici măcar domnului mareşal, iar noi ne-am dus să mîncărn la Amiralitate. Acolo am găsit o masă mare, unde se aflau majoritatea granzilor d'Espania *şi ai acelor* titulados, *care se aşezară de o parte, iar noi de alta, a mesei. Am numărat optzeci şi şase de persoane ; în ceea ce priveşte mîncărurile servite, pe astea n-am mai putut să le număr. Unii spuneau că pe masă s-ar fi aflat cinci, alţii, şapte, alţii opt sute de platouri cu diverse bucate.*

După ce ne-am sculat de la masă, a urmat o muzică vocală şi instrumentală, ultima, mai ales din harfe şi ghitare. Pe urmă am văzut o comedie, cu diverse farse şi balete şi cu femei cu castaniete. în sfîrşit, ospăţul fu desăvîrşit şi abia seara am apucat să ajungem acasă.

Luni 20, secretarul de Stat, don Fernando Ruiz de Contreras, ii aduse domnului mareşal scrisorile regelui, ale reginei şi ale Infantei, atît de pozitive. încît putem

spune că, începînd de ieri, şi avem o nouă regină. Un călugăr cordelier, care se bucură aici de mare reputaţie şi care stă tot timpul la Palat, a venit să-l vadă pe domnul mareşal ; i-a spus că în dimineaţa aceea vorbise cu majes- tatea sa despre nuntă şi că regele începuse a rîde. Astăzi ar trebui să ne luăm rămas bun de la rege, dar cred că va mai avea loc încă ztn spectacol de comedie la Palat.

Audienţa în care ne-am luat rămas bun, n-a avut loc nici în sala tronului şi nici în public. Regele i-a spus domnului mareşal că era foarte bucuros că a avut prilejul să-l cunoască, fiindcă auzise mereu vorbindu-se despre el şi că putea fi sigur de prietenia lui. Ba chiar mi se pare că i-a mai spus că auzise, cum că el îi tratase întotdeauna bine pe spanioli. Cuvintele rostite mi s-au părut foarte multe, pentru o statuie ca regele Filip.

Cînd contele de Guiche şi contele de Lmtvigny, băieţii mareşalului, l-au salutat, el a spus : ,.Bucn moco" *(Frumoşi băieţi).*

Ieşind de la rege, ne-am dus să ne luăm rămas bun de la regină şi de la Infantă. Acum nu mai stăteau sub baldachin, ca data trecută, ci cu spatele la fereastră şi cu toate doamnele în jurul lor. Domnul mareşal s-a străduit în fel şi chip s-o facă pe Infantă să rostească şi ea o vorbă ;• dar tot ce a putut smulge de la această tînără, a fost :

— Diga a la Rcyna, mi segnora y mi tia, que yo estarc siempre rendida â sus pies. *(Spuneţi-i reginei, doamna şi mătuşa mea, că voi fi întotdeauna supusă, la picioarele domniei sale.)*

Cred că se aflau acolo vreo douăsprezece doamne, dintre care unele destul de frumoase. Dar cel mai frumos lucru a fost comedia ce s-a jucat la Palat, doar la lumina a şase luminări groase, de ceară albă, vîrîte în~nişte sfeşnice mari de argint, de o bogăţie nemaipomenită. La cele două capete ale sălii existau nişte nişe ascunse după un fel de jaluzele. Intr-una se

aflau cei doi mici prinţi şi cîţiva oameni de la Palat, iar în cealaltă, domnul mareşal. De-a lungul celor doi pereţi, se aflau doar două bănci lungi, acoperite cu covoare persane. Doamnele, să tot fi fost vreo zece sau douăsprezece, veniră să se aşeze pe cele două bănci. In spatele lor, spre nişa unde stăteau prinţişorii, destul de departe de comedianţi, se aflau cîţiva seniori, în picioare, şi doar unul singur lingă nişa domnului mareşal; noi, ceilalţi francezi, stăteam în picioare, în spatele băncilor pe care se aşezaseră doamnele.

Pe urmă, a intrat in sală o doamnă care purta un sfeşnic cu o luminare groasă ; imediat după ea, urmară regele, regina şi Infanta. Intrînd, regele îşi scoase pălăria în faţa doamnelor, apoi se aşezară toţi trei, în dosul unui paravan, întîi regele, apoi în stingă lui regina, iar în stingă reginei, Infanta. In tot timpul comediei, în afară de un singur cuvint pe care i l-a şoptit reginei, regele nu s-a clintit, nu şi-a mişcat o clipă braţele, picioarele, ori capul, îşi întorcea doar ochii, cînd într-o parte, cînd într-alta şi n-avea lingă sine nici un slujitor, în afară de piticul lui.

După ce comedia s-a terminat, doamnele s-au ridicat şi, după ce au făcut cîte o reverenţă destul de lungă, de cîteva minute, au plecat, una cîte una. Pe urmă s-a ridicat şi regele care, după ce s-a înclinat în faţa reginei, a plecat; aceasta, la rîndul ei s-a înclinat uşor, în faţa Infantei, apoi, luîndu-se amin două de mină, au ieşit şi ele din sală.

în seara asta; regele Spaniei i-a trimis domnului mareşal un cordon de diamante, care este foarte frumos şi care face, pe puţin, douăzeci de mii de scuzi.“

Cît am stat la Niort, am mai primit o scrisoare de Ia fratele meu, în care îmi spunea că, cel de al doilea prinţişor al Spaniei, se prăpădise ; ceea ce-1 tăcu pe mareşalul **de** Gramont să se teamă, ca nu cumva

călătoria lui să se **termine** prost ;dar regele îl asigură că-şi va tine cuvîntul **dat, că** va încheia pace şi că i-o va da pe Infantă.

(1660). în timpul şederii regelui nostru în Provence, şi anume la Marsilia, muri, în cîteva zile, la castelul său din Blois, ducele de Orleans, unchiul lui Ludovic al XIV-lea şi fiul lui Henric cel Mare (Henric al IV-lea), a cărei amintire e veşnic trează în inimile francezilor. în ultimii ani, ducele dusese o viaţă pioasă şi se căise amarnic pentru păcatele săvîrşite în tinereţe, urmînd exemplul răposatului său frate, Ludovic al XIII-lea. Odinioară, fusese şeful tuturor intrigilor împotriva lui Richelieu şi cardinalul a fost, datorită lui, de cîteva ori, la un pas de moarte. Dar firea acestui prinţ, care nu era totuşi rău, l-a împiedicat să-şi ducă planurile pînă la caoăt şi să verse sîngele duşmanului său, încărcîndu-şi sufletul cu o crimă. Odinioară, Curtea lui era plină de cei mai mari seniori ai regatului, care se băteau să-1 slujească, atîta vreme cît a fost moştenitorul prezumtiv al tronului. Dar toată această glorie se dusese demult. 'Nu-i mai rămăsese decît amintirea, supărătoare a vanităţii şi inutilităţii faptelor sale. După insuccesele ultimilor sale acţiuni, căzuse în acel fel de uitare, în care toată lumea te socoate mort, cu mult înainte de a-ţi da sufletul.

Regele şi regina îl regretară şi nu prea, mai ales după ce-şi aduseră aminte, cîte avuseseră de pătimit din pricina lui. Mademoiselle se supără că Curtea nu. ţinu doliu mare, fiindcă pierderea părintelui ei i se părea de neînlocuit ; dar faptul că trebuise să se judece cu el pentru unele bunuri, cît şi faptul că nu-şi dăduse cîtuşi de puţin silinţa s-o mărite, îi mai potoliră mîhnirea. Madame fu singura care-i simţi lipsa şi care-1 regretă sincer, dar, din păcate, această prinţesă nu mai era demult băgată în seamă de nimeni. Domnişoarele de Orleans, de Alencon şi de Valois, celelalte fiice ale sale,

erau atît de sătule şi de plictisite să mai stea la Blois, încît aproape că mulţumiră cerului, văzîndu-se scăpate din acel crud exil, ce le condamna să stea lîngă tatăl lor, cînd ele ardeau de dorinţa de a trăi la Paris. Din păcate, se pare că însuşi Monsieur, înainte de a muri, îşi dăduse brusc seama, privindu-şi familia, cît de mult îi stînjenise pe ai săi, fiindcă rosti, în faţa unui preot oratorian, care-i veghea ultimele clipe, un citat din *Scriptură,* foarte edificator în acest sens, prin care-şi arăta profunda sa dezamăgire.

Capitolul XVIII

(1660). '■— înapoierea lui Conde în Franţa. — Primirea pe care i-o face regele. — Călătoria doamnei de Motteville la Benac. — Descrierea Pirineilor. — Curtea la Saint- Jean-de-Luz. — Insula Fazanilor. — Regele Spaniei la San-Sebastian. — Regele scrie Infantei. — Scrisoarea Anei de Austria către viitoarea sa noră. — Reinstaurarea Stuar- ţilor. — Sosirea regelui Spaniei la Fontarabie. — Ceremonia căsătoriei prin procură. — Portretul Infantei. — Primirea pe care i-o face Mademoisellei. — întrevederea dintre Ana de Austria, Filip al IV-lea şi Infantă. — Delicatele atenţii ale lui Ludovic al XIV-lea. — Cei doi regi jură solemn să încheie pace. — Ludovic al XIV-lea şi Ana de Austria se duc după Infantă, la Fontarabie. — Banchetul oferit de

rege, de regina tînără şi de regina- mamă. — Tristeţea regelui Spaniei. — Dragostea Infantei Maria-Tereza faţă de tatăl ei. — Noua regină se îmbracă după moda franceză.

Tot in acea vreme, reveni în Franca prinţul de Conde. Se du.se după rege în provincie, unde acesta aştepta să-şi primească nevasta din mîna socrului său, regele Spaniei, care trebuia să i-o aduca. Eu nu eram atunci la Curte, aşa că nu vă pot spune nimic despre întrevederea dintre rege şi prinţ. Cei doi miniştri — Mazarin şi don Lui3 de Haro — aflaţi la graniţă, şi-au pierdut multă vreme pînă au izbutit să-1 împace pe rege cu prinţul de Conde. Mazarin ţinea morţiş să-1 trateze ca pe un duşman care declarase război regelui său şi nu dorea cîtuşi de puţin ca protecţia spaniolilor să-1 ajute să obţină favorurile pe care le cerea. Spaniolii, dimpotrivă, ţineau să-1 susţină cu toată tăria, pînă la capăt. în sfîrşit, intervenţia regelui Spaniei îl ajută pe prinţ să se împace cu regele, în condiţiile pe care le dorise. Bucuros, reveni deci să se arunce la picioarele regelui său care, aşa cum am auzit mai pe urmă, l-a primit cu multă blîndeţe şi seriozitate. Domnului Prinţ i-se păru că regele crescuse atît de mult şi că fizic, şi în măreţie, încît îşi dădu seama că venise vremea să renunţe la toate fumurile lui de mărire. Tinereţea strălucitoare a regelui şi acel aer de stăpîn necontestat al Franţei, care începea să se impună tuturor, îl convinse pe Conde că trecutul pierise pentru totdeauna, aşa că, devenind înţelept şi măsurat, arătă clar — prin comportarea şi faptele sale — că se hotărîse să fie supus şi ascultător.

După ce-am petrecut iarna la Niort — care a fost destul de neplăcută, din pricina frigului pe care l-am îndurat — doamna de Navailles şi cu mine am plecat din acel orăşel, imediat după Paşti (30 martie), la Benac, casa ducelui de Navailles, situată la intrarea în Pirinei, aştep- tînd acolo reîntoarcerea Curţii, care oricum

trebuia să treacă pe acolo, ca să ajungă la graniţă, pentru a încheia pacea.

Benacul e situat pe o colină, la intrarea în munţi care, pe măsură ce înaintezi, devin din ce în ce mai înalţi şi mai impunători. Orăşelul e lâ doi paşi de cîmpia Bigorre ;

de la ferestrele castelului se văd Pirineii în toată splendoarea lor. cu crestele acoperite de zăpadă. Ducele de Navailles are o avere serioasă în această provincie : e senior al Lavedanului, care cuprinde şapte văi pline de burguri şi de castele. Am profitat de ocazie şi am vizitat toate acele domenii ale lor, satisfăcîndu-mi curiozitatea de a vedea. în sfîrşit, acel ţinut pe .care natura l-a alcătuit atît de deosebit de celelalte. îmi închipuisem întotdeauna că Pirineii erau nişte munţi pustii şi sterpi, unde n-aveai nimic frumos de văzut, decît o înfricoşătoare singurătate şi o înălţime care te făcea să ameţeşti, doar cît te uitai la ea. Am fost însă uimită să văd frumuseţea şi grozăvia dîndu-şi mîna şi alcătuind" ceva nespus de armonios, cu totul deosebit de toate frumuseţile pe care le văzusem pînă atunci. Căci, din loc în loc, în acei munţi înalţi şi îngrozitori, se adîneesc văi deosebit de atrăgătoare. Şi chiar dacă n-au o chiar atît de vastă întindere pentru a oferi privirii plăcerea unor zări îndepărtate, au cel puţin avantajul că-ţi oferă zeci de reliefuri şi contururi, cu totul deosebite, şi foarte plăcute ochilor. în afară de frumuseţea păşunelor, poţi vedea aici galbenul grînelor, verdele viilor, albastrul inului, într-un cuvînt, toate cele necesare vieţii. într-o parte vezi un munte pîn-la-cer, cu creasta acoperită de zăpadă şi pe jumătate ascuns în moliciunea pufoasă a norilor, iar în cealaltă parte, vezi un altul, mult mai scund, care e arat şi semănat, cultivat şi plantat, cum sînt colinele din jurul Parisului. Apoi alţii care, deşi poartă pe frunte aceleaşi cununi de zăpadă, sînt, pînă la jumătate, plini de verdeaţă şi de păşuni, de cirezi de vite şi de grîne, ca şi cei foarte scunzi. Există, de asemenea, printre aceştia şi munţi complet despuiaţi, care n-au alte podoabe decît nişte stînci înfricoşătoare, ce se pare că n-au altă'menire .decît să te facă să admiri atotputernicia Celui care a creat toate aceste lucruri. Din aceşti munţi, şi mai ales din cei pustii, ţîşnesc o puzderie de torente, care, căzînd tocmai din vîrful stîncilor, se pră-

vălesc vijelios de-a lungul acelor pietre înnegrite* de vreme, alcătuind o serie de cascade nemaipomenit de frumoase ; zgomotul lor e plăcut, nu te asurzeşte, iar întreg spectacolul e uimitor.

în toate acele văi există sate frumoase şi tîrguri foarte populate. Deşi vezi pretutindeni o puzderie de biserici, oamenii sînt destul de răi şi de neîndurători, fiindcă climatul lor aspru îi face să fie cruzi. Sînt totuşi cucernici în felul lor şi pe toate drumurile nu întîlneşti decît troiţe cu chipul Maicii Domnului. Vorbesc o spaniolă ciudată, greu de înţeles. Ţăranii sînt înalţi, voinici şi frumos îmbrăcaţi. Odinioară umblau înarmaţi cu pumnale şi pistoale ; dar domnul de Tarbes, episcopul lor, le-a interzis să mai poarte arme, din pricină că se ucideau adesea între ei, după ce se luau la harţă sau la bătaie.

în această călătorie pe care am făcut-o ca să admirăm frumuseţea ţinutului, ne-am dus să mîncăm la Joncala, tîrg frumos care ţine tot de vicomitatul Lavedan. Am mîncat nişte came foarte gustoasă, dar mai ales, cel mai bun unt din lume. Casele celor din Joncala sînt arătoase, făcute dintr-o piatră despre care poţi jura că e marmoră, E-deosebit de frumoasă, iar aceste case sînt extrem de curate şi de bine îngrijite ; înăuntru au pereţii îmbrăcaţi în lemn, iar pe jos sînt pardosite cu ardezie. Căci acei munţi pustii sînt plini de mine de ardezie.

Din Joncala ne-am dus să dormim la Bossein, un vechi castel aparţinînd ducelui de Navailles, clădit pe vîrful unui munte mai scund. Socot că pe vremuri trebuie să fi fost locuinţa secretă a Urgandei. A fost înălţat pe o stîncă uriaşă, care e aproape inaccesibilă ; e alcătuită dintr-o terasă patrată şi foarte mare, ce constituie de fapt curtea castelului, de unde poţi vedea una dintre cele mai frumoase şi mai fertile cîmpii din acel ţinut. Are mai mult de o jumătate de leghe lăţime şi peste o leghe lungime. Rîul Gave trece drept prin

mijlocul acelei cîmpii ; ieşind din adîncurile muntelui, curge cu o mare repeziciune, prin mijlocul acelei văi frumoase, care e înconjurată de cei mai înalţi munţi din acel ţinut. Există unul, oarecum separat de ceilalţi, care e cel mai înalt şi cel mai drept dintre toţi şi care se numeşte Pic de Midi. Ei bine, muntele ăsta e tot atît de departe de ferestrele castelului Bossein, cît e, să zicem, Pont Neuf de Luvru, adică la o azvîrlitură de băţ. Din Bossein, poţi vedea cele şase mari burguri care se află la poalele sau pe primele trepte ale acestor munţi, într-unul din aceste burguri se află o abaţie deosebit de importantă, care aduce un mare venit, bine construită, ai cărei călugări duc o viaţă exemplară ; abaţia se numeşte Saint-Seurin. Rîul Gave, care udă ogoarele acestei cîmpii, le face să rodească din plin ; pretutindeni vezi livezi întinse, ale căror fructe — după cum ni s-a spus — sînt delicioase. Intrarea în această vale, pe vremuri se putea închide cu un lanţ de fier, aşa cum era odinioară celebra Vega din Grenada. Căci nu poţi pătrunde în această vale, decît pe nişte poteci care sînt foarte înguste. Din aceşti munţi, se desprind trei drumuri care duc în Spania şi care, pe vremuri, se puteau foarte uşor închide ; căci de acolo nu-s decît patru leghe mari şi late, pînă în Arragon.

După ce ne-am satisfăcut curiozitatea în privinţa frumuseţii Pirineilor, am plecat din Benac, în 2 mai, îndreptîndu-ne spre Bayonne, unde Curtea şi ajunsese. Am trecut prin Pau, pe care ţineam neapărat să-1 văd. Respectul pe care-1 aveam faţă de memoria marelui Henric al IV-lea, m-a determinat să vizitez castelul pe îndelete şi mai ales odaia în care văzuse lumina zilei.

La 5 mai, am ajuns la Bayonne. Regina ne-a priniit încîntată. Dar şi mai -încîntată eram eu că mă vedeam într-o ţară atît de depărtată de ţara mea şi că izbutisem să-mi înfrîng lenea şi comoditatea care mă caracterizau. Nici n-am ajuns bine în acest oraş şi Curtea a şi plecat, îndreptîndu-se spre Saint-Jean-de-Luz, unde am ajuns în

8 mai. Incepînd din clipa aceea, nu s-a mai vorbit decît despre frumuseţea locului unde urmau să se întîlnească

Ana de Austria şi Filip al IV-lea, numit „locul conferiri-ţei“ [XXIX]. Cu un an în urmă, Mazarin şi don Luis de Haro discutaseră aici, articol cu articol, condiţiile păcii. încă de pe atunci se construiseră aici cele două splendide pavilioane, absolut identice, dintre care unul se deschidea spre pămîntul Franţei, iar celălalt, spre cel al Spaniei. Cele două pavilioane dădeau în salonul despre care am vorbit şi care între timp fusese împodobit şi înfrumuseţat, încît atrăgea curiozitatea tuturor. Monsieur şi Mademoiselle se duseseră şi ei să-1 vadă, în 17 mai. M-au luat şi pe mine cu ei şi, intr-adevăr, pot spune că cele două pavilioane şi salonul era cea mai frumoasă reşedinţă pe care-o văzusem vreodată.

Cum regele Spaniei tocmai sosise la San-Sebastian, toţi francezii s-au dus să-1 vadă, în timp ce lua masa. Toţi au spus că Curtea acestui rege era solitară, şi că Infanta era frumoasă. Regele discută cu cei care veniseră să-1 Vadă, interesîndu-se mai ales despre regină şi despre fiul ei, viitorul său ginere. Toţi cei veniţi din Saint-Jean- de-Luz erau bine primiţi. Dar cum numărul lor era tot mai mare şi impetuozitatea lor, de-a dreptul excesivă, existau zile cînd regele Spaniei — de care slujitorii săi nu cutezau să se apropie cînd mînca — era gata să se înăbuşe de atîta lume ce se înghesuia să-1 vadă şi care nu de puţine ori era să-i dărîme şi masa.

în vremea asta, negocierile privind însurătoarea regelui înaintau şi — în ciuda profeţiilor, cum că această căsătorie nu se va face niciodată — cu fiecare zi care trecea, se apropiau de sfîrşit. Din cînd în cînd, regele îşi trimitea slujitorii să afle ce mai făcea Infanta.

Ea mulţumea întotdeauna, foarte laconic, regelui şi

XXIX E vorba de mica insulă a Fazanilor, situată în Bidassoa, la graniţa dintre cele două regate şi care fusese împărţită în două : în salonul care reunea cele două pavilioane — unul al Franţei, celălalt al Spaniei — şi care fusese împărţit şi el în două printr-o linie groasă trasă prin mijlocul lui, se aflau două fotolii : unul pentru regina Franţei, celălalt pentru regele Spaniei (n.ed.fr.).

transmitea o mulţime de drăgălăşenii şi de complimente, mătuşii sale, Ana de Austria.

In 19 mai, în timp ce Curtea noastră se afla la Saint-Jean-de-Luz, primi o veste deosebit de plăcută : luarea în stăpînire de către regele Angliei; a regatului său. Monck îl slujise cu folos şi atrăsese de partea regelui său, Parlamentul şi armata. Trecuse multă vreme de cînd acest popor, sătul de tiranie, rîvnea după un cîrmuitor blind şi drept. Aşa că Parlamentul trimise o deputăţie la acest rege, care se afla pe atunci în Flandra, rugîndu-1 să se înapoieze în ţara lui, făgădtftndu-i supunere, şi mai ales fidelitate.

în aceeaşi zi, Ludovic al XIV-lea se duse să viziteze locul, unde Mazarin şi don Luis de Haro se străduiau să reaşeze graniţele ţărilor lor şi să pună la punct ultimele chestiuni ce mai trebuiau discutate în legătură cu pacea. Ludovic voia să vadă cu ochii lui unde vor fi aşezatfe oştile sale în ziua întrevederii Reginei cu Infanta, pe care voia şi el neapărat, s-o vadă. Mai mulţi nobili spanioli, şi îndeosebi marchizul de Liche, fiul lui don Luis de Haro, îşi manifestară admiraţia faţă de tînărul nostru rege, care le mulţumi pentru laudele ce-i fuseseră aduse. Semnarea păcii mai întîrzie o vreme, din pricina Spaniei, pentru cîteva cătune pe care le • cerea Franţei. Aceste şicane îi scîrbiră pe cei doi regi, ai Franţei şi ai Spaniei, şi cele două Curţi chiar se şi supărară. Cei aflaţi la Saint-Jean- de-Luz începură a-şi şopi la ureche că, mai mult ca sigur, nunta nu va mai avea loc. în sfîrşit, negocierile dintre ce.i doi miniştri se încheiată, în favoarea regelui nostru ; căci Mazarin, ţinîndu-se tare, regele Spaniei ceru să fie luat ca arbitru şi în această calitate, puse capăt disputelor şi încheie pacea. Le Tellier veni să aducă această veste, în ziua Sfintei împărtăşanii, regelui şi reginei care se aflau la slujbă, în biserica din Saint-Jean-de-Luz. Vestea bucură întreaga Curte, căci toată lumea abia aştepta să se reîntoarcă la Paris. După ce fură puse la punct şi ulti-

mele lucruri, se hotărî ziua căsătoriei şi întrevederea dintre regele Spaniei, regina Franţei şi Infantă.

Miercuri 2 iunie, regele Spaniei părăsi oraşul San-Sebastian şi veni la Fontarabie, pentru căsătoria ce trebuia celebrată în 3 iunie. Don Luis de Haro, ministrul Spaniei, trebuia să se însoare cu Infanta, în numele regelui Franţei ; episcopul de Frejus fu ales ca martor al lui Ludovic al XIV-lea. Am ţinut să văd şi eu acea ceremonie şi Curtea Spaniei. N-am fost singura care am avut această curiozitate ; multe alte persoane, bărbaţi şi femei, au vrut şi ei s-o vadă. Mademoiselle a mers pe ascuns, sau cum se spune în spaniolă, *deenboco ;* mi-a făcut cinstea de a mă pofti să merg cu ea, dar, cum făgăduisem mai înainte, altor persoane, n-am mers cu ea, ci ne-am întîl- nit mai tîrziu, la Fontarabie. Ajungînd pe malul rîului Andaye, am găsit cîteva bărci pe care regele Spaniei — care ştia că unele doamne voiau să participe la ceremonie — ni le trimisese. Bărcile erau acoperite pe dinafară cu stofe strălucitoare, iar pe dinăuntru, tapiţate cu damasc de un roşu aprins, cu molete de aur şi de argint şi cu perdele din acelaşi material. Bărcile aveau bănci şi scaune comode, deosebit de frumos împodobite. Pe celălalt mal al rîului, ne aşteptau trăsurile regelui Spaniei, chiar la picioarele zidului cetăţii Fontarabie ; ne-am urmat întruna din ele şi am fost conduse, atît eu cît şi cele două persoane care mă însoţeau acasă la Pimmentel, unde ni s-a adus imediat cîte o ceaşcă cu ciocolată şi biscuiţi, cea mai aleasă trataţie, în Spania. Casa se afla aşezată chiar în piaţa oraşului şi, în timpul acelui scurt popas, am profitat de ocazie şi am privit tot ce era de privit. Sînt curioasă din fire şi-mi place să văd lucruri pe care nu le-am mai văzut. Mai intîi şi mai întîi, am zărit o mulţime

[1] E vorba de doamnele Colbert şi de Lyonne (n.ed.fr.). de slugi în livrelele regelui ; cele ale granzilor de Spania erau mai modest îmbrăcate, adică n-aveau nici un fel de

fireturi de aur. Apoi am văzut trecînd un grup de nobili care, în afară de slugi, mai erau urmaţi şi de cîţiva paji ai regelui. Mi s-a spus că mai toţi nobilii aveau paji, unii mai mulţi, alţii mai puţini, după cum le era rangul şi că pe toţi îi plătea regele. De acolo, am fost conduse la biserică, unde erau înşirate o mulţime, de gărzi, care nu prea aveau ce face, fiindcă erau foarte puţini curteni de faţă, aşa că nu era nici un fel do îmbulzeală, care să trebuiască a fi stăvilită de gărzi. Am auzit că curtenii nu-1 însoţesc pe rege în călătorie, decît dacă primesc ordin. Acest .obicei, care lipseşte de zarvă şi de strălucire Curtea, are totuşi în sine o anumită măreţie.

în Franţa, niciodată n-am izbutit să particip atît de uşor, nici la cea mai neînsemnată ceremonie. Ca să vă spun adevărul, am fost din cale-afară de uimită, să văd în acel loc şi la o astfel de ceremonie, atît de puţină lume. Ne-am aşezat în cor. de unde vedeam perfect jilţul regelui, adică locul unde trebuia să se aşeze ca să asculte slujba, jilţ care aducea mai mult cu un fel de pat îngust, cu perdele de jur împrejur. Perdeaua din faţă era trasă, ca să poată asculta, în deplină reculegere, slujba. Jilţul, cave se afla în dreapta corului, era aşezat pe un splendid covor turcesc. Alături, se afla o bancă lungă, acoperită şi ea cu covoare scumpe, care contihua şi pe lîngă ceilalţi pereţi, alcătuind un fel de patrat. pe care şedea nobilimea Spaniei.

Mademoiselle sosi aproape imediat după noi şi se vîrî printre ceilalţi. Dar cum toţi ştiau că trebuia să vină, cîţiva dintre nobili şi chiar şi preoţii mă întrebară dacă sosise. Am discutat cu ei în limba spaniolă şi cutez să spun că mi-au răspuns^ în nişte termeni cam prea galanţi pentru nişte preoţi. Dar destrăbălarea era foarte marc, pe atunci, în Spania.

După vreo trei sferturi de ceas, sosi şi regele cu Infama, pe care o ţinea de mina stingă. Nu erau urmaţi decît de cîteva persoane ; căci regele Spaniei arc gărzi puţine şi sunetele trîmbiţelor şi ale tobelor nu-1 însoţesc, ea pe regele nostru. Se aşezară amîndoi în jilţul de sub perdele, Infanta ocupînd loc în stingă tatplui ei.

Chiar din prima' clipă în care am zărit-o pe această prinţesă, mi s-a părut frumoasă ; cum perdeaua acelui jilţ rămăsese ridicată spre partea noastră, am crezut că o făcuseră special pentru Mademoiselle, pe care regele o privea destul de des. Nobilimea şedea pe banca aceea îmbrăcată în covoare ; cînd don Luis de Haro atinse eu mîna perdelele jilţului, începu slujba, care fu rostită încet, fără nici o ceremonie, de către episcopul de Pampeluna. Fără a pune la socoteală numărul mare de francezi, care aproape că umpleau biserica, marii noştri seniori ocupaseră partea de sus a corului precum şi treptele ce duceau spre altarul alături de care se aşezaseră episcopii de Frejus şi de Comrninges, din familia de Choiseul.

Slujba odată terminată, episcopul de Pampeluna, îmbrăcat în odăjdii, se apropie la Jocul unde se aflau regele şi Infanta. Don Luiset, episcop de Frejus, se apropie şi el ; Infanta făcu cîţiva paşi înainte ; pe urmă, cineva citi procura regelui nostru, după care episcopul o cunună pe infantă. Cînd trebui să rostească acel ,,da“, atît de important pentru toţi, dar mai cu seamă pentru nişte persoane atît de alese, ea făcu o plecăciune adîncă în faţa tatălui ei, apoi rosti acel ,.da“, cu multă modestie. A doua oară, îl spuse ceva mai tare. Ceremonia odată isprăvită, se aşează în genunchi în faţa tatălui ei, care, îmbrăţişînd-o cu dragoste, o ridică de jos, avînd ochii plini de lacrimi.

Infanta-regină era micuţă, dar binefăcută ; i-am admirat fără rezerve, albeaţa strălucitoare a chipului şi a pielii, ochii albaştri care mi se părură frumoşi, mai

ales prin blîndeţea şi strălucirea lor. I-am lăudat frumuseţea gurii şi a buzelor — poate puţin cam groase — dar minunat conturate şi roşii ca cireaşa. Chipul îl avea puţin cam prelung ; dar, fiind rotund în partea de jos, ne-a plăcut. Obrajii îi erau cam cărnoşi, dar frumoşi. Părul era de un blond-argintiu şi se potrivea de minune cu culorile chipului ei. Dacă ar fi fost ceva mai înaltă şi ar fi avut şi dinţii frumoşi, putea fi socotită printre cele mai arătoase prinţese din Europa ; m-a mirat faptul că Semăna atît de bine cu portretul pe care i-1 făcuse fratele meu, în scrisoare. Pieptul îi era destul de plin, gîtul şi decolteul, frumoase, dar rochia era groaznică.

Nici moda, nici obiceiuiyle nu ne-au, încîntat. în ce mă priveşte, fie că sînt în Franţa, fie că sînt în altă parte,_ discern cu uşurinţă ce e urît de ceea ce e frumos. Aşa, de pildă, mi se păreau teribil de ridicole veşmintele pe care le purtau pe atunci, francezii ; pantalonii largi cu manşete de dantelă şi jiletcile caraghioase care nu le acopereau nu trupul, dar nici măcar stomacul. La fel de urîte mi se păreau roehiiţă şi pieptănăturile spaniolelor. în afară de Infantă, toate femeile pe care le-am .văzut, erau slabe şi negre. Umerii lor dezgoliţi, făcea să ţi se strîngă inima de milă, Manşetele lor înguste erau crestate şi cumplit de urîte. Aveau lenjerie puţină, iar dantelele erau groaznice. Totul era fără graţie, iar cercurile de sub rochii erau, pur şi simplu, monstruoase, fiindcă dădeau impresia unor cercuri de butoaie cusute pe sub fuste, lăsând la o parte faptul că, în loc să fie rotunde, ca orice cerc, astea erau turtite în faţă şi în spate şi lăţite mult în părţi. Cînd femeile mergeau, cercurile acelea se ridicau şi se coborau, dînd rochiei o înfăţişare dizgraţioasă. Pieptănătura era foarte umflată, din pricina şuviţelor de păr fals ; fruntea, mult prea dezgolită şi fără nici un fel de bucle,_ era lipsită de atracţie. Unele femei îşi înnodau pă- ruWa spate şi-şi prindeau ici şi colo, codiţe false, cu panglici colorate, mult mai urîte ca ale noastre. Cel puţin Jelui acesta de a

se pieptăna, fiind mai simplu şi mai natural, părea, oricum, ceva mai plăcut

In ziua căsătoriei sale, Infanta ei a pieptănată şi ea cu părul umflat. Rochia îi era albă, dintr-o stofă foarte urîtă şi cu broderie modestă : căci argintul era interzis în Spania. în schimb, avea o mulţime de pietre scumpe cusute pe rochie, cu fir de aur. Pletele sale frumoase fuseseră ascunse sub un fel de bonetă albă, care mai mult o urî- ţea decît o împodobea. Dar, deşi îmbrăcată fără gust, Infanta îşi păstrase toată prospeţimea şi frumuseţea .tinereţii.

- După cununie, ne-am dus să asistăm la masa reginei, neputînd rezista dorinţei de a o vedea de aproape. Cînd a ieşit dim odaia ei, ihtrînd în cea în care fusese pregătită masa, ne-a îngăduit să ne apropiem de ea şi să-i sărutăm mîna. Ducesa de Uzes. care venise cu noi. s-a dus prima ; apoi a urmat doamna de Lyonne, apoi eu, şi pe urmă toate celelalte. După asta, Infanta se aşeză, în sfîrşit, la masă şi fu servită de doamnele şi de meninii săi. Cum eu am salutsrt-o în limba spaniolă, ea s-a oprit lingă mine şi mi-a făcut onoarea de a-mi răspunde la toate întrebările pe care am cutezat să i le pun. Cum părul ei frumos nu' i se mai vedea, mi-a spus că avea păr fals, căruia i se spunea *monos.* Am rugat-o să mi-1 arate pe al ei ; mi l-a arătat şi am fost pur şi simplu încîntată de frumuseţea lui. După ce s-a aşezat la masă, mi-a poruncit să nrtă apropii şi să stau de vorbă cu ea. Am trecut în spatele scaunului ei ; şi cum doamnele sale nu se apropiau de ea, din respect, i-am spus că, din moment ce acum era regina noastră, trebuia să se obişnuiască cu prbzenţa noastră.

Mademoiselle, care între timp se dusese să asiste la masa regelui Spaniei, se întorsese şi intrînd la Infantă, se sprijini de umărul meu. Noua noastră regină, ştiind cine era, dar ştiind şi că voia să nu fie-recunoscută. îi zîmbi de eîteva ori şi răspunse tot timpul cu mare bunăvoinţă

la întrebi rile puse de noi două. După ce se ridică de la masă, Infantii se apropie de Mademoiselle şi-i spuse, îmbrăţişînd-o :

— L'îl *abrazito le quiero dar .. escondida* L

După care, o pofti în odaia ei, unde se aflau două scaune. îi oferi Mademoisellci unul, vorbind cu ea, dar prefăcîndu-se tot timpul că nu ştie cine e. Dacă Mademoiselle şi-ar fi adus atunci aminte cit de mult rîvnise să ajungă regina Franţei, sigur că ar fi simţit o mare amărăciune. Noroc că nu era o fire care să trăiască din amintiri, iar timpul, care şterge totul, schimbîndu-i sentimentele, ea se întoarse foarte bine dispusă, la Fontarabie.

In comparaţie cu înghesuiala de la Curtea noastră. Curtea Spaniei părea pustie. Nobilii nu aveau nici pe departe haine atît de frumos brodate ca ale celor ele la Curtea noastră. în schimb, pe stofele lor simple, străluceau o puzderie de nestemate, care le dădeau o înfăţişare măreaţă. încălţămintea le era foarte[XXX] strimtă. în vreme ce a francezilor era pe atunet- de-a dreptul diformă, prin lărgimea ei.

După căsătoria Infantei, Pimmentel ne-a oferit o masă copioasă ; alţii, au fost trataţi de don Luis de Haro ; după ce oastea care venise cu noi a fost şi ea Ospătată împărăteşte, ne-am înapoiat cu toţii la Saint-Jean-de-Luz ca să-i spunem reginei că, în sfîrşit, avea o noră pe gustul ei. I-am descris-o in amănunt, ceea ce i-a sporit curiozitatea de a o cunoaşte.

• în *4* iunie, Ana de Austria se duse să se întîlnească pentru prima oară cu fratele ei, Filip al IV-lea şi cu nora ei, Infanta. Nu era însoţită decît de contesele de Flex şi de Noailles, doamnele sale de onoare. Cei doi regi nu trebuiau să se vadă decît o singură dată şi anume în ziua în care urmau să jure în mod solemn, că vor face pace.

XXX Trebui-? mi uşi s-o îmbrăţişez pe această necunoscută (span).

Dar acest plan n-a putut fi realizat, pentru că **regele a vruî** s-o vădii şi el pe Infantă.

Regina sosi deci în pavilionul francez din Insula Fa-' zanilor. înaintea fratelui ei, din pricină că acesta fusese reţinut ia Fontarabie de vizita ducelui de Crequi, **care-i** adusese Infantei, din partea lui Ludovic al XIV-lea, nu bijuteriile Coroanei, ci cele date ca dar de nuntă. Sosind şi regele Spaniei, regina şi el se îmbrăţişară. Cînd regina vru să-1 sărute, el se trase îndărăt şi rămase aşa, **o** bucată de vreme, băţos şi cu capul uşor dat pe spate. Infanta se aruncă în genunchi în faţa Anei de Austria şi-i ceru cgp insistenţă mîinile, ca să i le sărute. Regina **nu** vru să i le dea şi, ridieînd-o de jos, o strînse cu dragoste la inima ci şi o sărută ca pe o fiică iubită pe care n-o văzuse demult. Pe urmă, I^lonsieur apropiindu-sc de regele Spaniei, îl sărută foarte ceremonios. Regele îi spuse că era încântat să-1 vadă ; apoi Monsieur o salută pe viitoarea sa cumnată. După asta, Filip al IV-lea îl primi pe Mazarin, pe care-1 salută cu deosebită stimă, rnulţu- mindu-i pentru tot ge făcuse şi lăudîndu-1 în gura mare, spunînd că. în sfîrşit, datorită lui, Europa se va bucura de acum încolo de acea pace atît de mult rîvnită. Apoi dom Luis de Haro aduse un jilţ regelui său, iar conesa de Na- vailles, un jilţ reginei sale. Cei doi regi se aşezară, în salonul ce lega cele două pavilioane şi care era despărţit în două printr-o linie groasă ce simboliza graniţa dintre cele două regate. *„La camarera major“* (doamna de onoare) de pe ,,teritoriul Spaniei-', aduse o pernă mare Infantei, iar aceasta se aşează pe ea, lîngă tatăl ei. Monsieur se aşeză pe un scaun pliant, lîngă mama sa. Discuţia decurse în mod plăcuţ, tandră şi plină de interes din partea reginei, dar mult prea gravă din partea fratelui ei, care stătea ţeapăn şi rece ca un lemn. Discutînd despre războiul care tocmai se încheiase şi regina văitîndu-se că ţinuse prea mult, regele îi răspunse :

— *Ay. senora, es el diablo que lo a heeho !* (Vai,

doamnă, diavolul l-a iscat !)

Cu o altă ocazie, îi spuse : — *Ahora presto tendremos nietos!* (De-acum vom avea în curînd nepoţi!) la care regina îi răspunsese :

— *Que, asi lo esperava ; pero que le pedia licenţia, para desear un bijo por el Rey, primero que una novia por el principe su sobrino !* (Aşa trag şi eu nădejde ; dar vă cer îngăduinţa să-i doriţi fiului meu mai curînd un băiat, iar eu o fată fiului dumneavoastră, nepotul meu !) După care discutară despre o mulţime de lucruri de care-şi aduseră aminte, ca un frate şi o soră ce nu se mai Wzuseră vreme de patruzeci şi ceva de ani.

Regele îi mărturisi apoi surorii sale cît de mult o iubea pe cea de a doua ţoţie a sa, care era deosebit de frumoasă şi de bună şi pe care abia aştepta s-o revadă. De asemenea, nu uită să amintească despre prima sa soţie, Elisabeta de Franţa, care se prăpădise, dar care fusese stimată şi venerată de întreaga Spanie.

Cardinalul Mazarin, care discutase pînă atunci cu don Luis de Haro, se apropie de majestăţile lor şi le spuse că la uşă, se afla un necunoscut care dorea să intre. Regina, de comun acord cu fratele ei, îi porunci cardinalului să-i dea voie să intre. Lăsînd uşa întredeschisă, cei doi miniştri îi îngăduiră lui Ludovic al XIV-lea să-şi vadă mireasa. Dar cum trebuia ca şi ea să-1 vadă, avură grijă să se dea cît mai în spate şi să-1 lase pe rege în faţă. Cum aceasta era cu un cap mai înalt decît cei doi miniştri, era tînăr, falnic şi frumos, Infanta îl îndrăgi din prima clipă. Regele Spaniei îl privi şi el, apoi f îi spuse surîzînd, surorii sale, că va avea un *„tindo herno** (un ginere frumos).

După ce regele o văzu pe Infantă, se retrase şi se duse să se posteze pe malul rîului. ca s-o vadă, cînd avea să s<' îmbarce. Ieşind din salon, le spuse prinţului de Conti şi domnului de Turenne că, la început, pieptănătura şi rochia Infantei îl speriaseft ; dar că,

după ce-o privise cu atenţie, îşi dăduse seama că, de fapt, era frumoasă şi că-i va fi foarte uşor s-o iubească.

Tînăra regină vru să-i mulţumească soacrei sale pentru darurile pe care ducele de Crequi i le adusese din partea regelui Dar regina îi răspunse.

— No, no, hija; en esto de presentes, no es menester hablarme a mi, que todo viene ya del Rey ! (Nu, nu, fata mea ; dacă e vorba de daruri, nu trebuie să-mi mulţumeşti mie, fiindcă totul vine din partea regelui !

Cînd regele Spaniei şi Infanta trebuiră să plece, cele' două Curţi se despărţiră : toţi francezii dădură năvală să-i vadă pe Filip al IV-lea şi pe fiica sa, îmbarcîndu-se pe corabia lor şi toţi spaniolii se năpustiră în partea unde se afla regele nostru, ca s-o vadă de aproape şi s-o salute pe Ana de Austria, ale cărei mîini cred că s-au tocit atunci de atîtea sărutări. Mai ales, un oarecare conte de Pugnoenros- tro, care fusese odinioară meninul ei, îi săruta mîinîle cu atîta patimă, încît, la un moment dat, am avut impresia că o să i le mănînce.

în timp ce Ana de Austria era astfel salutată de ai săi, Ludovic al XIV-lea, văzînd că Infanta se urcase pe corabie,

[1] Iată, după Mademoiselle, ce i-a trimis regele, Infantei : „Era vorba de un sipet dintr-un lemn scump, împodobit cu aurării, în care se aflau tot soiul de giuvaericale de aur şi diamante : ceasuri, oglinzi şi oglinjoare, flacoane scumpe cu parfumuri, foarfeci, cu- ţitaşe şl scobitori închise în tubuleţe de aur, cutii cu mănuşi, cutii cu aluniţe false, miniaturi scumpe, cruciuliţe, inele şi brăţări cu nestemate. într-un alt sipet se aflau şiraguri lungi de perle şi cîteva-. perechi de cercei, iar într-o cutie separată, un mare număr de diamante. în sfîrşit, tot ce putea fi mai scump şi mai frumos în materie de giuvaericale, în afară de bijuteriile Coroanei, care n-au voie să iasă din ţară şi pe care reginele le poartă, dar nu şi le pot însuşi. E lesne de înţeles că niciodată un mire nu i-a trimis mi-resei sale un dar mai măreţ, mai preţios şi mai galant/ (N.ed.fr).

galopă o vreme de-a lungul riufeii, ţinîndu-şi, foarte ga-

lant, pălăria în mînă. Cred că ar fi gonit astfel pînă la Fontarabie,' dacă n-ar fi fost mlaştinile care să-1 oprească.

Duminecă 6 iunie, fu, în sfîrşit, încheiată solemn, pacea. Cei doi suverani se întîlniră din nou, în acelaşi salon din Insula Fazanilor, înconjurat fiecare de cei mai de seamă nobili din regatul său. Ambii regi jurară în genunchi şi cu mîna pe *Evanghelie,* să păstreze pace. După această faptă solemnă, se îmbrăţişară şi-şi juraseră prietenie veşnică. Salonul în care s-a încheiat această pace, era nemaipomenit de frumos ■ împodobit cu diverse tapiserii şi brocarturi scumpe. Cele spaniole erau într-adevăr fără pereche de frumoase, dar cele franţuzeşti erau mult mai preţioase. Afară, o puzderie de ostaşi îşi aşteptau fiecare regii, ca să le dea onorul. Soldaţii regelui Spaniei erau aşezaţi de cealaltă parte a rîului, pe unde avea să treacă regele Spaniei. însă ai noştri erau îmbrăcaţi mult mai frumos, căci spaniolii aveau uniforme galben cu roşu, dar fără nici un fel de podoabe în vreme ce uniformele soldaţilor noştri, albastre ca cerul, erau doldora de broderii de aur.

A doua zi, regele şi fiica sa. urmaţi de o droaie de nobili şi de nici o femeie (în afară de doamna de onoare şi de prima cameristă ale Infantei), o duseră pe tînără Maria-Tereza, soacrei sale.-După ce cei doi regi, cele două regine şi Monsieur au stat multă vreme împreună, s-au despărţit înlăcrimaţi. Regele Spaniei şi fiica sa s-au despărţit nespus de greu, plini de mîhnire şi de durere. Regele şi Monsieur, îmbrăţişîndu-1 pe Filip al IV-lea, unchiul lor, se înduioşară şi se întristară s-o vadă atît de nefericită şi de deprimată pe tînără Infantă, care se aşezase de trei ori în genunchi, în faţa tatălui ei, pentru a-i da binecuvîntarea. Iar cînd tatăl ci o părăsi, si el şi ea plîngeau cu hohote.

Curtenii spanioli, care ţineau mull la tînăra lor Infantă, îi sărutară cu respect, unii mîna. alţii poala ro-

chiei. în sfîrşif, o urcară într-o caleaşca acoperită toată cu broderie de aur şi argint şi o duseră la Saint-Jean-de-Luz, însoţită de toată suita franceză : adică de gărzi, de cavalerie uşoară, de jandarmi, dc muşchetari şi de trei companii din regimentul de gardă. Toţi curtenii erau, călare şi aveau nişte haine, de-ţi luau ochii. Noua regină coborî împreună cu mătuşa sa, Iţi reşedinţa acesteia, unde o aştepta o mulţime de luine. Avea o rochie roşie de satin, cu broderii de aur şi argint şi cu cîleVa nestemate vîrîte. după moda ţării sale. în prea mult aur. -Mătuşa şi soacra sa, poftind-o în cabinetul său, îi prezentă slujitorii ei şi în special pe Prinţesa Palatină, supra intendenta sa. Doamna .de Navailles. prima sa cameristă, urma să. fie numită doamnă de onoare a tinerei regine ; căci mare- şala de Guebriant, numită în această frumoasă slujbă, murise de curînd. Regina nu zise nici da. nici nu, pentru că nu .ştia dacă doamna ei de onoare, contesa de Priego, va vrea să mai rămînă o vreme lingă stăpîna ei. Ana de Austria — care din ziua aceea luă numele de regina- mamă — o trimise pe nepoata sa in odaia ei. pentru a se relaxa si a face şi ea la fel. Cum toată lumea fusese îndepărtată din acea casă mică, plină* de atitea capete încoronate. cum —• la rugămintea reginei — toţi bărbaţii fuseseră alungaţi, de la căpitanii de gardă şi pînă la uşieri, reginele, fiind amîndouă dezbrăcate, regele o vizită pe regina tînăra, rugînd-o să se culce şi spunîndu-i că supa i se va servi in pat. Dar ea dori să mănince împreună cu soacra ei. Atunci, regele o luă de mînă şi o duse mamei sale. Regina îşi găsi soacra în cămaşă ; in- trînd, se aruncă în braţele sale, o îmbrăţişă şi o sărută cu căldură, spunîndu-i cînd mătuşă, cinci mamă.

Regina, fericită că se bucura de atîta afecţiune **din** partea nurorii sale, după ce o sărută cu multă căldură, o

pofti pe un scaun pliant, dealtfel singurul care se afla în odaie. Privind-o, îi lăudă frumuseţea în faţa regelui, care şi aşa era cum nu poate mai încîntat de soţia sa. Tî- năra regină, văzîndu-1 pe icge. în picioare, lingă ea. vru să-i facă loc lingă sine, pe acelaşi scaun, într-un mod tandru şi totodată uşor încurcată': dai- el, plin de cavalerism, nu primi şi rămase în picioare lingă ea ; tînăra regină, era de o nespusă drăgălăşenie aşa. pe jumătate dezbrăcată, căci rochia aceea cu cercuri de fier era atît de monstruoasă, îneît, atunci cînd femeile scăpau de ea, arătau cu mult mai drăguţe. Cele două regine rămăseseră- singure, cu regele, cu Monsieur, cu cîteva cameriste şi cu mine. Cinară împreună, cu aceeaşi familiaritate dintotdeauna. Regina-mamă era foarte tandră cu nora ei. iar aceasta, care o privea ca pe o mamă, îi sărută mîinile de mai multe ori. Dup^t cină, regele o conduse pe Infantă în odaia ei. Ea fu urmată numai de contesa de Priego, doamna sa de onoare.

Regele Spaniei, la rindul său. după ce se despărţise de fiica sa, se reîntorsese foarte abătut, la Fontarabie, unde, aruneîndu-se pe pat, le spuse celor din jurul său :

*— Yo *vengo muerto, porgue de ver llorar a vii Hija, eso alia lo devia : mi hermana tambien : perocuando he. estos dos muchachos, pendientes de mi cuello, llorar como vinos, me he de talnuerte enternecido, que no puedo mas.* (Mă întorc pe jumătate mort, căci le-am văzut plingînd pe fiica şi pe sora mea : şi cum i-am văzut şi pe cei doi nepoţi, agăţaţi de gîlul meu şi pljngînd ca nişte copii, m-am simţit atît de îndqio.şat, îneît mă simt nespus de îndurerat.)

Aşa s-a sfîrşit acea zi celebră, dar plină de satisfacţii şi dintr-o parte, şi dinir-alta, satisfacţii confirmate[1] de regina

tînără, care i-a mărturisit reginei-mamă că nu Voise, pentru nimic în lume, să se mărite cu împăratul Germaniei. Apoi îi scrisfe tatălui ei o scrisoare, dar nu închise plicul, ci îl trimise cu scrisoare cu tot, regelui, soţul ei, ca s-o citească şi el, dovedind astfel, încă de la început, cît era de dornică să-i fie pe plac şi să-i îndeplinească supusă, orice dorinţă. Dar cum orice bucurie are şi partea ei de tristeţe, ştiu că Infanta n-a dormit toată noaptea, că a plîns şi s-a zbuciumat, doborîtă de durerea de a-şi fi părăsit tatăl şi că i-ar fi spus de mai multe ori cameristei sale :

— *Ay, Molina, mi padre !* (Vai, Molina, bietul tata !) Regina îl plîngea pe acel tată, pe care-1 iubise atît de mult, şi pe care — după toate probabilităţile — nu avea să-1 mai vadă niciodată ; pînă la urmă însă, prezenţa bărbatului ei a constituit pentru ea o bucurie destul de mare, încît i-a mai îndulcit amărăciunea.

A doua zi, Infanta se odihni. Regele veni de dimineaţă s-o vadă şi rămase o vreme cu ea ; apoi se duseră împreună la slujbă, la Recollets. După .slujbă, tinerei regine i se arătară lenjeria, toalet^Je şi toate cele necesare pentru nuntă : apoi majestăţile Io» luară masa împreună. După- masă, regina-mamă se duse să-1 vadă pe cardinal, care era bolnav, iar regina tînără se duse la comedie. Seara, o puseră să probeze o serie de toalete franţuzeşti, aduse de doamna de Navailles, care, pînă la urmă, fusese totuşi numită doamna ei de onoare. Sigur că, la început, i-a fost greu să se obişnuiască cu noile veşminte, dar n-a scos o vorbă şi nu s-a plînă de nimic. Seara, Ludovic s-a dus s-o vadă şi a rămas vreme îndelungată în odaia ei.^Şi, cu toate că pînă atunci se părea că nu prea ştie limba spaniolă, în seara aceea văzurăm că s-a descurcat de minune. Infanta se culcă devreme, ca să fie odihnită a doua zi, cînd urma să aibă

loc nunta.

Capitolul XIX

(1660). — Nunta regelui. — Portretul celor două regine.— Bucuria celor doi soţi şi a reginei-mame. — Regele Angliei la Londra. — Intrarea lui Ludovic al XlV-lea în Bordeaux. — Sosirea sa la Vincennes. — Boala lui Mazarin. — Intrarea solemnă a regelui şi a reginei în Paris. — Monsieur se însoară cu Henriette a Angliei. — Regina-mamă a Angliei se gîndeşte să-şi însoare fiul cu Hortensia Mancini. —■ Boala cardinalului se agravează^— Avariţia sa. — Sosirea în Franţa a reginei Angliei. — Ludovic al XlV-lea şi Ana de Austria il vizitează pe cardinal. — Regina tînără e însărcinată. — Testamentul lui Mazarin. — Darurile pe care le face familiei regale. — Moartea sa. — Regele se întoarce la Luvru. — Maria- Teresa e geloasă pe contesa de Soissons. — Regele declară că are intenţia de a guverna singur. — Imensele bogăţii ale lui Mazarin.

în dimineaţa zilei de 9 iunie, cînd regina tînără se trezi, ducesa de Navailles - care avu cinstea s-o îmbrace —- făcu in ziua aceea şi pe doamna de onoare şi pe camerista. îi veni destul de greu să-i pună coroana pe cap, din cauza pieptănăturii care-i făcea un cap de două ori mai mare, datorită şuviţelor false de păr şi panglicilor de tot felul cu care erau prinse acele şuviţe. Era o pieptănătură cu totul deosebită de cea de la Fontarabie, şi care, de-fapt, era destul de nostimă. Rochia era splendidă, presărată toată cu mici crini de aur, şi-i şedea nespus de bine. Peste rochie, purta o mantie regală cu o trenă foarte lungă şi rotunjiţă la capete. Regele se îmbrăcase în negru, fără nici o bijuterie. Intrară împreună in biserică printr-o galerie

deschisă, aflată mai sus decît strada, pentru că pp acolo urmau să se ducă la reşedinţa regi- nei-mame, unde regina tînără locuia de două zile, de cînd venise în Franţa. în biserică. Ludovic şi Mai'ia-Tereza se aşezară sub un baldachin de catifea violei, presărat eu flori de crin, ţesute din fir de aur : covorul, scaunele, pernele erau la fel, adică violete, cu flori de aur. Regina- mamă, cu doamnele ei de onoare, stătea sub iln ba id.-chin de catifea neagră, presărat cu aceiaşi crini de dur. Pe chipul ei. se citea o asemenea bucurie, încît. deşi avea cincizeci şi nouă de ani, părea aproape tot ai ir de frumoasă ca şi nepoata ei, care nici pe departe nu era al.ît de frumoasă, cum fusese soacra ei, cînd avusese vîrsta pe care-o avea ea acum. Regina-mama avea trăsături mai regulate, era mai înaltă, mai plină de măreţie, chipul ei avea o formă aproape perfectă, tenul îi era nespus cic frumos, iar miinile şi braţele ii rămăseseră şi acum, de o albeaţă şi de o frumuseţe fără egal. Regina-tinără avea şi ea un ten la fel de luminos şi de colorat ca şi cel al soacrei sale, şi, fiind rude, chiar şi semănau puţin. Regină tinără. după slujbă, se duse să se odihnească pu^in. Apoi se sculă, îşi puse o rochie albă ţesută cu fir de argint, după moda franţuzească, care-i dădea o strălucire cu totul deosebită şi urcă la soacra ei ; discutară o vreme amîndouă. Apoi, cele două regine ieşiră din odaie şi se arătară norodului. Se veseliră, văzindu-1 pe rege aruneînd el însuşi bani poporului, după cum era obiceiul. După asta, intrară cu toţii — regele, regina. Monsieur şi cardinalul Mazarin — în odăiţa cenuşie a reginei-mame, unde discutară o vreme, despre diverse lucruri. Cînd se întunecă, regina părăsi casa soacrei sale şi se mută în apartamentul regelui, condusă de soţul ei, de regina-mamă şi de. Monsieur, iar de la Curte, de contesele de Flex, de Noailles şi de Priego şi de ducesa de Navailles. Majesiăţile lor şi Monsieur luară masa, în mod public, fără nici o ceiomonie. după care regele dori să se culce. Regina,

auzind acest, lucru, îi spuse soacrei sale, cu lacrimi în ochi :

— Es *muy temprano !* (E prea devreme !)

Fu singurul moment ân care se arătă mîhnită, de cînd pusese piciorul pe pămîntul noii sale patrii. Dar, după ce i se spuse că regele se dezbrăcase, începu şi ea să se dezbrace, fără multe fasoane, iar cînd i se spuse că regele o aştepta, rosti nerăbdătoare :

— *Presto, presto, qu'el Rey m'espera !* (Repede, repede, regele mă aşteaptă !)

După atîta punctualitate în care, cum era şi firesc, se putea bănui şi o anumită pasiune, cei doi tineri se culcară împreună, binecuvîntaţi de regina-mamă. Se părea că cerul binecuvîntaăe şi el această căsătorie, căci regele se arătă, cel puţin în primele luni, îndrăgostit nebuneşte de tînăra lui soţie. După o vreme, regele o rugă s-o trimită înapoi, în Spania, pe doamna de Priego, pentru că eticheta cerea ca acel loc să fie ocupat de o doamnă de onoare, franceză. Regina consimţi, dar profitînd de ocazie, îl rugă şi ea pe rege ca, indiferent ce s-ar întîmpla între ei, să n-o părăsească, să aibă grijă de eă, s-o ocro- teafscă şi să doarmă în acelaşi pat. Regele îi făgădui solemn să-i îndeplinească toate aceste dorinţe şi porunci pe loc mareşalului Palatului, să nu-i oblige niciodată să doarmă în paturi separate, nici măcar în timpul călătoriilor, indiferent cît de mică ar fi fost odăiţa în care ar fi fost obligaţi să-şi petreacă noaptea.

Regina-mamă — care-şi cunoştea bine fiul şi care ştia că era cam rece şi puţin cam grav pentru vîrsta lui, — ne mărturisi într-o zi că-i fusese foarte teamă, ca nu cumva această răceală a regelui să nu-i căşune vreun necaz nepoatei sale, care dorise cu atîta ardoare să se mărite cu el. Dcfr după ce-1 văzu cum se poartă cu ea, această teamă dispăru de la sine.

înainte de a pleca, Mazarin îi dărui contesei de Priego o cutie în care se afla un portret al regelui, bătut în diamante. Regina, privindu-1, spuse :

—• *PodreL-; decir en Espana que le parece : per qu'es mejor.* (Poli spune în Spania, că seamănă, dar că e

mult mai frumos.)

Regim-mamă trimise tratelui său un orlogiu cu sonerie, de pus pe masă, bătut tot în diamante dintre cele mai mari, pentru ca acest dar să facă cinste atît celei care-1 trimitea, cît şi celui care-1 primea. în schimb, Filip al IV-lea îi trimise nişte mănuşi, care şi acelea se dovediră a nu fi bune. Ana de Austria se simţi ruşinată şi umilită, nu din pricină că i-ar fi păsat de acel dar meschin, ei pentru că ar fi dorit ca — spre gloria poporului spaniol — fratele ei să se fi arătat mai darnic.

După plecarea contesei spaniole; regele, regina şi toată Curtea plecară din- Saint-Jean-de-Luz. îndreptîndu-se. în 15 iunie, către Bordeaux.

în vremea asta, .sosi şi regele Angliei în ţara sa. Punînd piciorul pe pămîntul strămoşilor săi, tînărul rege — pe care suferinţele îndelungate şi experienţa căpătă-ă făcuseră din el un om drept, bun şi cinstit — îl primi pe Monck care-1 slujise cu credinţă, cu multă"bucurie şi recunoştinţă, făcîndu-1 pe loc, cavaler. Ducele de York, fratele mai mic al regelui, îi înmînă proaspătului cavaler Oi-dinul Jartierei, iar ducele de Glocester, sabia.

La_cîteva zile după asta, regele intră în Londra, unde fu primit cu multă bucurie, fiindcă toată lumea, sătulă de vechea tiranie, dorea un rege blind şi milostiv faţă de poporul său.

Ca să ajungă mai repede'la Bordeaux şi de acolo, la Paris, Curtea noastră mergea zi şi noapte. în acest interval de timp nu s-a întîmplat nimic demn de scnmarJ decît un mare cutremur de pămînt, care ne-a prins la Saint-Justin, în Armagnac. In 2d iunie, în ajunul zilei de Sfîntul Ioan, am ajuns la Rochefort. Regele, cele două Fegine, cardinalul Mazarin, prinţesele, ducesele şi toţi cei **cu** titluri şi cu funcţii înalte, se suiră. la Lagos. într-o barcă, iar restul Curţii, în celelalte.

După vreo două leghe, magistralii din Bordeaux puseră Curţii la dispoziţie o corabie mare şi frumoasă, unde se urcară regele, cele două regine, cardinalul şi

toţi mai marii Curţii. Corabia era căptuşită pe dinăuntru *eu catifea roşie, plină de broderii de aur ; în mijloc, se afla o masă mare, acoperită cu un covor de aceeaşi culoare şi un scaun mare, îmbrăcat în catifea neagră, cu broderii bogate de argint, pentru regina-mamă. Botul corăbiei era închis, alcătuind un fel de mic cabinet, mai înalt cu o treaptă decît restul podelei, pentru rege, şi regină. Cabinetul era în iiilr.egime aurit, acoperit de embleme, cifre, picturi şi devize. Corabia era îmbrăcată în covoare, de sus şi pînă jos şi mărginită de jur împrejur de bănci îmbrăcate în catifea roşie, cu ciucuri de argint ; singura odaie pe care o avea corabia, era foarte mare, avea o mulţime de ferestre înalte, iar sus se afla un fel de cupolă, căptuşită şi ea lot cu catifea roşie şi cu pasmanterii de aur şi de argint. Corabia era urmată de nenumărate bărci, căci o mulţime de lume dip Bordeaux venise să-1 vadă pe rege.

La sosire, Ludovic al XIV fu salutat prin mai multe salve de tun _şj prin strigătele de bucurie ale norodului, care se înghesuia în aşa hal, pe chei, încît n-aveai unde sii arunci "un ac. Sunetele viorilor şi ale trîmbiţelor se amestecau cu bubuitul tunurilor şi cu larma de pe dig, făcîndu-le înalţilor oaspeţi o primire dintre cele mai calde care concura cu căldura de afară, căci în acea zi era intrude văr o zăpuşeală cumplită. După ce Curtea a petrecut trei zile în acest oraş, duminică 27 iunie, toată lumea a ajuns, cu aceeaşi corăbie, la Blaye. Pe urmă. Curtea se îndreptă spre Poitiers, care era un oraş mare, dar urît. De la Poitiers se îndreptă către Richelieu, oraş al cărui nume celebru era pe măsura frumuseţii sale. De acolo, Curtea se îndreaptă spre Amboise, apoi spre Blois şi Chambord. unde rămase o zi. De la Chambord se îndreptară spre Orleans, unde rămase peste noapte. în sfîrşit, în 13 iulie. Curtea ajunse la Fontainebleau. După ce petrecu şapte sau opt zile în acest loc încântător i ejina- mamă şi cardinalul plecară la Paris. Regele şi regina se îndreptară spre Vincennes, aşteptînd acolo să

li se pregătească intrarea în capitală. Cardinalul, care era bolnav de gută, se simţea foarte rău ; avea dureri mari în pin- tece şi o febră destul de puternică, ceea ce-i făcu pe medici să se teamă pentru viaţa lui. într-o zi, cînd regele — caro venea destul de des la Paris — îi ceru un sfat în nu ştiu ce problemă, acesta îl întrebă :

— Sire, cereţi sfat unui om care nu mai poate judeca **şi** care aiurează ?

Regele, dîndu-şi, în sfîrşit, seama că Mazarin îndura nişte dureri cumplite, se retrase în galeria cea mică, ce se învecina cu apartamentul cardinalului şi, plin de mihnire, vărsă cîteva lacrimi de milă pentru acest om care-i fusese atîţia ani tutore, preceptor şi ministru. Nu avusese prilejul să-i cunoască toate cusururile, iar ultimele servicii pe care le adusese ţării şi lui personal, îl făcuseră să-şi dea pe deplin seama atît de capacitatea, cît şi de bunele sale intenţiil.

Cardinalul sigur că s-ar fi umflat grozav în pene cu aceste succese, într-adevăr mari ; dai' ca să-i mai laie elanul, Cel-de-Sus l-a pus în situaţia de a simţi pe propria lui piele, că bucuriile au şi revers şi că viaţa nu e făcută numai ca să huzureşti. Norocul lui că, peste cîteva zile, se simţi mai bine, iar cei din jur răsuflară uşuraţi.

La începutul lui septembrie, avu loc intrarea oficială în Paris a regelui şi a reginei care, aşteptînd această zi mare, îşi petreceau vremea la Vincennes.

.Voi vo$bi puţin despre acest eveniment, lăsînd Isto- riei sarcina de a informa în amănunt, publicul. Eu voi spune doar că a fost un lucru frumos şi demn de văzut. Regina era aşezată într-un car triumfal, aidoma celui cu care se plimbă soarele pe cer, pe care-1 vedem pictat prin tablouri, numai că acesta era mult mai frumos. Pînă şi pletele tinerei regine păreau mai frumoase decît cele ale
astrului zilei. Maria-Tereza purta o rochie neagră, brodată cu aur, cu argint şi cu o mulţime de pietre

scumpe, de o valoare inestimabilă. Pletele sale, de un blond-argintiu, albul imaculat al feţei şi trandafiriul obrajilor, culori ce se potriveau atît de bine cu ochii ei albaştri şi strălucitori, toate puse în valoare de rochia aceea fără pereche de frumoasă, o făceau pe tînăra regină să semene cu o apariţie din basme.

Veşmîntul regelui era brodat tot, cu aur şi argint, avînd în vedere demnitatea celui care-1 purta.

Mergea călare pe un cal focos şi era urmat de un mare număr de prinţi şi de cei mai mari seniori ai regatului său. Măreţia persoanei sale, împreună cu pacea pe care o dăruise Franţei şi acea copilă strălucitoare pe care o luase de soţie, reînnoi în inima poporului său zelul şi fidelitatea. Toţi cei care, în ziua aceea, avură norocul să-1 vadă, se felicitară că au un asemenea rege. Regina-mamă îşi văzu fiul şi nora intrînd în Paris, dintr-un balcon de pe strada Saint-Antoine şi bucuria ei fu lesne de ghicit. Alături de ca, se aflau regina-mamă a Angliei şi fiica ei. Ana de Austria, după ce-1 însurase pe rege cu cea la care rîvnise atîta, acum voia să-1 însoare şi pe Monsieur şi, ca o mamă bună ce era, îi alesese ceea ce era mai bun şi mai de preţ atunci, în Europa : pe fata reginei Angliei, pe care-o iubea ca pe fiica ei şi pe care — dacă n-ar fi putut .pune mîna pe Infantă — aj fi măritat-o cu regele. 11 convinse deci pe Ludovic să fie de acord cu căsătoria fratelui său şi, după ce acesta îşi dădu consimţămîntul, o ceru pe tînăra prinţesă a Angliei, de la mama ei, pentru Monsieur. Sigur că obţinu pe loc acordul reginei Angliei, pentru ci Monsieur, fiind un bărbat frumos, putea să se însoară cu cele mai mari prinţese din lume. Ducele de York \ cel de al doilea frate al Henriettei de Anglia, nu izbuti să pună mîna pe o partidă tot atît de bună cum pusese sora sa : căci, cam tot

[1] Care a domnit sub numele de Iacob al Il-lea

în acea epocă, se însură cu o domnişoară oarecare, fata de
rv, — 1 —

cancelarul ui Angliei, conte de Clarendon, care se pe afla slujba celeilalte surori ale sale, văduva prinţului Orania.

Reginaf Angliei, tocmai îl pierduse de puţină vreme cel de al treilea fiu al ei, care, prin ftputaţia de care începuse să se bucure, promitea să ajungă un prinţ mare. Aşa că, mîhnirea acestei mame îndurerate spori şi mai mult, văzînd greşeala pe care o săvîrşise fiul ei, însurîndu-se cu o fată de o condiţie atît de modestă.

După ce acceptă să-şi dea fata de soţie lui Monsieur, regina Angliei plecă — cu cîteva zile înainte de Ziua Tuturor Sfinţilor — în ţara ei, să-i facă o vizită regelui, fiul ei şi să discute împreună cu acesta, unele treburi care nu sufereau amînare. Planul- ei era să-i propună regelui să se însoare cu Hortensia Mancini, nepoata lui Mazarin, şi asta numai ca să le facă pe placul milorzilor Germain şi Montaigu, prieteni buni cu cardinalul. Cei doi, motivau această căsătorie, spunîndu-i reginei că poporul englez încă nu se liniştise, că armata era pe picior de război şi că încă nu era pe deplin supusă regelui, că Parlamentul părea încă împărţit în facţiuni- şi că fiului ei nu i-ar strica o sumă considerabilă de bani, cu care să plătească soldaţii şi să-i lase la vatră şi cu care să cumpere unele facţiuni adverse, din regatul său.

Sosind la Londra, regina Angliei găsi însă toate lucrurile într-o atît de perfectă ordine, armata atît de ascultătoare şi Parlamentul atît de supus, încît propunerea de a se însura cu o Mancini, nu-i surîse cîtuşi de puţin regelui. Nevoia celor cinci milioane făgăduite de cardinal, nu-1 presa cîtuşi de puţin pe rege, nici să le primească, nici să le ceară. Aşa că partida nu-i conveni. Cardinalul a fost foarte necăjit de acest refuz. Dar, spre cinstea sa, nu şi-a manifestat nici într-un fel

supărarea, a făcut pe indiferentul şi şi-a văzut de treburile sale, cu atît mai mult cu cît s-a ivit o ocazie care i-a sporit şi mai mult gloria : ducele de Savoia, oferindu-se să se însoare cu una dintre nepoatele sale, ca să capete îndărăt oraşul Piguerol. Mazarin l-a refuzat, spunîndu-i ***-ea*** el nu voia să-şi mările nepoatele spre.gloria lui şi în dauna regelui său, că dacă şi-ar trăda stăpînul ca să-şi rezolve interesele sale, ar mcAita să fie pus la stîlpul infami?!.

Cancelarul Angliei, care n-avea scrupulele cardinalului Mazarin, ceru reginei Angliei îngăduinţa de a se prezenta în faţa ei şi de a o saluta. Regina îi trimise vorbă că-1 primea, cu condiţia să nu-i vorbească despre fiică-sa : dar regele, fiul ei, care se angajase să înlesnească această căsătorie a fratelui său, fiindcă avea o mare slăbiciune pentru cancelar, pe care-1 preţuia în mod deosebit, atîta o bătu la cap pe mama sa să accepte, înciît. pînă la urmă, aceasta — sătulă şi plictisită de atîtea insistenţe — se dădu bătută, îşi iertă fiul şi acceptă ca fata cancelarului să devină ducesă de York şi s-o recunoască drept noră.

(1661). în vremea asta. în Franţa, cardinalul se îmbolnăvi din nou. de data asta răul părînd a i se fi localizat la stomac. Deşi foaorte bolnav, starea în care se afla nu-1 împiedica să se gîndească la averea sa. Zivariţia cardinalului ajunsese proverbială. Reginei nu-i dădea un ban pe mină. De Cheltuielile casei regale avea grijă Colbert, sluga supusă a cardinalului, care făcea o economie la singe, iar surplusul îl aducea stăpînului său. De Anul nou, era obiceiul să i se dea reginei-mame douăsprezece mii de scuzi, cadou. Regina tînără nu primi decît zece mii. fapt care o făcu să se supere şi să se plîngă doamnei de Navailles de această deosebire pe care o făcea cardinalul între ea şi soacra sa. Această doamnă, crezînd că-i face un serviciu cardinalului, se duse să-i spună ce zisese regina, sfătuindu-1 s-o trateze mai bine pe stăpîna sa. Cardinalul îi răspunse destul de

tăios că stăpîna ei va primi bani, ori de cîte ori va binevoi să-i ceară, dar nu făgădui că-i va spori acel dar de Anul nou, la douăsprezece mii de scuzi. Ba se mai supără şi pe regina-mamă, care insista să i se dea şi nurorii sale lot douăsprezece mii de scuzi, spunînd — evident exagerind lucrurile :

— Ehei, dac-ar şti regina-mamă de unde vin banii ăştia şi că ei reprezintă de fapt singele poporului, n-ar mai fi atît de darnică !

El, care pierdea zilnic la joc cite trei, patru mii de pistoli, care adunase. în cuiere toţi banii Franţei, care-i îngăduia nepoatei sale, contesa de Soissons, să piardă în fiece zi. la joc. sume imense, care fura pe rupte şi care-şi însuşea fără ruşine, banii poporului, el, deci, care, cu puţin înainte de a muri, dăruise neamurilor sale averi neînchipuit de mari, ei bine, tocmai el avea îndrăzneala să-i reproşeze binefăcătoarei sale, mama regelui său, că-i ceruse douăsprezece mii de scuzi, pe care voise să-i dăruiască nurorii sale. Din această comportare a sa se poate vedea clar tirania, calicenia şi ingratitudinea cardinalului.

Tot atunci, sosi la Portsmouth, regina Angliei, de unde urma să se îmbarce pentru le Havre, ca mai apoi să ajungă la Paris. Dar vasul fu gata să se scufunde şi noroc că eşuă pe nisip. Fiica sa. făgăduită lui Monsieur, aflată pe acelaşi vas. se îmbolnăvi de pojar şi făcu o foi'mă foarte gravă. Regina-mamă. care ardea de nerăbdare s-o mărite cu Monsieur, se nelinişti, fiindcă nu mai ştia nimic despre ea. iar Monsieur îşi manifestă sentimentele, printr-o mîh- nire profundă. După ce două zile fusese în pericol de moarte, biata prinţesă trebui să se reîntoarcă la Portsmouth, unde medicii îi dădură nişte purgative. Dar pojarul îi apăru din nou şi medicii se temură să nu moară. In sfîrşitş după o vreme, făcîndu-se bine, porni din nou pe mare împreună cu mama sa, ajunse cu bine şi destul de lepede la le Havre (in 5 februarie 1661), regina-mamă avind totuşi în timpul acestei călătorii durerea de a-şi pierde copila cea mare,

care fusese măritată cu prinţul de Orania şi care rămăsese văduvă.

Duminecă 6 februarie, luă foc galeria de la Luvru, numită şi Galeria Regilor. Arse aproape în întregime, îrn- preună cu salonul de alături, care abia fusese construit. Regele, din pricina acestei nenorociri, fu obligat să se ducă la Saint-Germain şi să stea cîteva zile acolo, pînă ce avea să se facă curat la Luvru. '

Vineri 11, cardinalul, aflîndu-se la Vincennes, se simţi rău. 11 trimise pe ducele de Navailles să-1 cheme pe rege, să-i spună că era foarte bolnav şi că dorea să-1 vadă. Regele se arătă foarte mînnit, spunînd că, prin moartea cardinalului, pierdea foarte mult ; că, dacă Mazarin ar mai Ii trăit încă patru sau cinci ani, ar fi fost şi el mai copt şi-ar fi cîrmuit, cum trebuie, regatul. Că aşa, rămînea foarte încurcat, neavînd cui să mai ceară sfaturi şi că se vedea obligat să-şi rezolvq singur toate problemele. Această veste, aduse toată Curtea de la Saint-Germain la Paris, de unde regele plecă imediat la Vincennes. Regina-mamă p ecă şi ea după el. în ziua de 11, seara, i se dădu cardinalului un vomitiv, după care se simţi mult mai bine ; în 13, i se mai dădu unui şi iar se simţi bine o zi sau două ; dar, imediat după asta, starea i se înrăutăţi.

în 20 februarie, sosi la Paris regina Angliei : fu bine primită de rege., de cele două regine care-i ieşiră înainte pînă aproape de Saint-Denis, împreună cu toată suita regelui. în 22 februarie, regele şi regina-mamă, care se aflau la Vincennes, se duseră într-o dimineaţă să-1 vadă pe cardinal. îl găsiră cum nti se poate mai rău ; le vorbi- despre moartea sa şi le spuse unele lucruri care-i mişcară. Regina-mamă şi fiul ei rămaseră, lîngă bolnav, mai bine de două ceasuri, iar cînd ieşiră, aveau ochii împinziţi de lacrimi. Spre sfîrşitul lui februarie, boala cardinalului înrău- tăţindu-se brusc, acesta — neştiind ce va face cu imensa lui avere — o mărită pe nepoata lui, Maria Mancini, care se reîntorsese la Curte, cu

conetabilul de Colonna, dîndu- i ca zestre o rentă de o sută de mii de livre şi dăruindu-i splendidul său palat, pe care-1 avea la Roma.

După ce Maria Mancini se înapoiase la Curte, regele nu-i mai dăduse nici o atenţie. Unii pretindeau că s-ar mai fi întîlnit pe ascuns, de cîteva ori, dar — după felul cum se purta cu ea — mie nu-mi vine a crede, aşa că prefer să nu comentez în nici un fel acest lucru. După asta, cardinalul o măritä şi pe Hortensia Mancini cu Marele Maestru *, lăsîndu-1 principalul moştenitor al tuturor bunurilor sale, cu condiţia să renunţe la numele lui obscur de La Porte şi să-1 ia pe cel de Mazarin. Băiatul era îndrăgostit de multă vreme de domnişoara Hortensia şi o: refuzase pe cealaltă nepoată a cardinalului, cea care se măritase cu contele de Soissons, nădăjduind că, pînă la urmă, o va obţine pe aleasa inimii sale. Dar cardinalul o păstrase pe această ultimă nepoată, cea mai tînără şi mai frumoasă dintre toate, pentru vreun rege. Pînă atunci nu voise pentru nimic în lume să i-o dea, fiindcă persoana lui i se părea neînsemnată ; dar moartea, care-i pusese gheara în gît, nemaiîngăduindu-i să le caute nepdhtelor sale partide pe măsura dorinţelor lui, se hotărî s-o mărite pe ultima, cu băiatul mareşalului, de teamă să n-o nimerească şi mai rău. Băiatul, ce-i drept, era foarte bogat, căci tatăl său, mareşalul, bucurîndu-se de încrederea lui Richelieu — cu care dealtfel fusese rudă — izbutise să-şi facă o avere uriaşă şi să capete titluri foarte mari.

în 3 martie, a doua zi după ce începuse postul Paştelui, m-am dus şi eu la Vîncennes. Mazarin —■ care vreo două zile fusese ceva mai bine — se simţea atît de rău în dimineaţa aceea, încît ceru să fie împărtăşit. Cînd se trezi, regina-mamă fu întîmpinată cu această veste. Dealtfel, ea îl auzise toată noaptea văitîndu-se şi chiar ţipînd de durere, fiindcă odaia lui era vizavi de odaia ei,' iar boala ajunsese într-o asemenea fază, încît cardinalul se sufoca întruna.

în ziua aceea, regina îmi spuse că regele ţinuse un Consiliu, cu noaptea în cap, la care ea nu fusese poftită şi că, în acel Consiliu, lui Le Tellier, lui Fouquet — procurorul

[1] Adică cu fiul mareşalului de La Meilleraye. Cardinalul dori ca tînărul să ia numele de Mazarin şi Hortensia Mancini deveni mai tîrziu celebră, sub numele de ducesa de Mazarin (n.ed.fr.).

general al ţării — şi lui de Lyonne, li se interzisese să se mai amestece în treburile ţării, de care avea să vadă numai regele, iar ei nu mai aveau altceva de făcut decît să-1 slujească cu credinţă, pe acesta. îmi mai spuse că Le Tellier era un om de treabă, priceput în slujba sa, dar că nu era bun să ocupe locul de ministru ; că socotea că Fou- quet, deşi era un hoţ fără pereche, fiind totuşi col mai capabil dintre toţi, avea cele mai multe şanse să-i ia locul lui Mazarin. Cît despre de Lyonne, îmi mărturisi că nu putea să-1 sufere şi va face tot ce-i va sta în putinţă să-1 scoată din Consiliu, după moartea lui Mazarin.

Cardinalul — care era şi supraintendentul casei regale a reginei-mame — o rugă să-i îngăduie să lase moştenire această slujbă, nepoatei sale, prinţesa de Conti. Contesa de Flex, doamna dp onoare a reginei, se supără, dar regina, ea s-o mai consoleze că de acum încolo trebuia să se supună unei italience, îi dădu mamei sale, doamna de Senece, un brevet de ducesă, care, după moartea acesteia, urma să revină, în mod legal, fiicei sale cît şi tuturor urmaşilor ei, pe linie bărbătească. Favoarea era foarte mare şi regina i-o ceru direct regelui, mărturisindu-i că dorea cu ardoare să facă acest lucru, pentru o femeie atît de devotată cum fusese doamna de Flex.

în 5 martie, regele porunci să se Iacă slujbe' în toate bisericile din Paris, de cîte patruzeci de ceasuri, pentru cardinalul Mazarin, lucru care, de obicei, se face numai pentru regi. Prinţesa Palatină fu obligată, spre marele ei regret, să-şi dea demisia din slujba de supraintendentă a casei reginei tinere, în locul ci fiind numită cealaltă ne- poată a lui Mazarin, ducesa de Soissons. înainte de a muri, cardinalul voise să-şi lase nepoatele în nişte slujbe foarte mari şi bănoase. Tot atunci, regina tînără anunţă că era însărcinată, veste care-1 bucură grozav pe rege, mai mol- comindu-i un pic mîhnirea că-1 va pierde pe cardinal, care-1 crescuse de mic şi care se ocupase atîta vreme de el.

Cardinalul îi mai lăsă bărbatului Hotensiei Mancini

şi palatul său din Paris, cu tot ce se afla în el, precum şi o sumă foarte mare de bani. Pe celelalte nepoate le măritase **cu** tineri de prima mină, făcîndu-lc, pe prima, prinţesă de Conti, pe a doua, contesă de Soissons, pe a treia, ducesă **de** Modenna, dîndu-le ca zestre mari sume de bani. Ultimei **sale** nepoate, cea de a cincea, Ana-Maria, care era încă **o** copilă, îijăsă două sute de mii de scuzi şi guvernămîntul din Auvergne, drept zestre pentru cel care-o va lua de nevastă '. Nepotul său Mancini, pe care-1 dezmoştenise, nesocotindu-1 vrednic să-i poale numele, primi în dar principatul sau ducatul de Ferreli, din Italia, ducatul de Nevers, din Franţa, împreună cu casa pe care.n Aj/ea cardinalul în acest ducat, precum şi multe alte bunuri?

Lăsă de asemenea strănepotului său de Mercoeur, venituri foarte mari şi dărui tuturor prietenilor săi, guvernă- rninte, episcopii şi bani. 11 reinstală, de asemenea, in guvernămîntul său, pe ducele de Lorena şi recomandă regelui — pentru diverse slujbe — jpe unii dintre marii seniori ai tării. îşi scrise deci testamentul şi, în 6 martie, îl semnă. în ultimele sale zile de viaţă dădu dovadă de o linişte sufletească şi de un calm desăvîrşit, lucrînd împreună cu Le Tellier la rezolvarea unor probleme politice, mai spinoase. In 7 martie, după ce se mai împărtăşi o dată, îşi luă rămas bun de la rege şi de la regina-ftiamă, rugîn- du-i să nu fie mîhniţi de moartea sa ; apoi îi dărui lui Ludovic al XlV-lea optsprezece diamante foarte mari, Anei de Austria unul dintre cele mai mari şi mai frumoase diamante ale sale, reginei tinere, o broşă reprezentînd un buchet de diamante, şi o mulţime de smaralde de o mărime uriaşă, lui Monsieur. De asemenea, mai dărui cîte un diamant mare, prinţului de Conde şi mareşalului de Turenne.

' Aria-Maria Mancini s-a măritat cu ducele de Bouillon. Acestei tineitf' îi plăcea să scrie versuri, pe care i le trimitea unchiului ei, cardinalul. Mai tîrzia, a devenit protectoarea lui La Fontaine (n.ed.lr.).

Sigur că în u:i'm?le sale zile a avut o comportare

demnă de toată lauda ; asta însă nu l-a scutit să nu fie ponegrit de toţi, pentru ingratitudinea de care a dat dovadă faţă de regina-mamă, binefăcătoarea sa, pe care, drept mulţumire pentru tot ce a făcutfpentru el, a furat-o fără ruşine, a încercat să sădească în sufletul fiului ei dispreţul şi indiferenţa faţă de mama sa şi a bîrfit-o, în mod public, nu atît pentru cucernicia, cît mai ales pentru dămiera sa. Avu chiar neobrăzarea să-i ceară veniturile provinciei Bretagne, pe care voia să i le lase moştenire bărbatului Hortensiei. Tot ce-a făcut bun S* demn de laudă, a stricat cu această josnică avariţie, de care a fost stăpînit pînă în ultimele sale clipe, murifU bu regretul că nu putuse împărţi şi dărui întregul regal nepoatelor şi prietenilor săi.

în seara zilei de 7 martie, regele — care nu-1 mai văzuse pe cardinal. îşi chemă miniştrii şi, plin de demnitate şi de măreţie, luă în mină frîiele Statului, pe care pînă atunci le ţinuse atît de strîns şi de autoritar, cardinalul.

A doua zi, Mazarill îşi dădu sufletul, convins că medicii erau nişte ageamii care-1 omorîseră cu zile. Careva chiar l-a auzit sppnînd în ultimele sale clipe :

— Nu s-au lăsat, pînă nu m-au dat gata !

După ce Mazarin s-a prăpădit, regele i-a chemat pe cei trei miniştri — Le Tellier, Fouquet şi de Lyonne — cărora le-a declarat că de acum încolo va domni singur, că ei îi vor executa poruncile întocmai şi că nu vor mai avea voie să expcMieze nici o scrisoare pe care să n-o vadă el, nici să întreprindă nimic fără aprobarea sa. Pe urmă se duse la regina-mamă. După ce mîncară„ plecară imediat la Paris, ca să nu se mai simtă tulburaţi de funesta privelişte a morţii cardinalului. La început, regina-mamă fu foarte mîhnită de moartea lui Mazarin ; dar, treptat, adu- cîndu-şi aminte de ingratitudinea, de lăcomia, de zgîreenia şi de neobrăzarea pe care-o avusese, dorind să-şi mărite nepoata cu fiul ci, mihnirea începu încet, încet, să i se topească. Ajungind la Paris şi dînd ochii cu nora sa, se

bucură din cale-afară, cu atît mai mult cu cît trăgea nădejde că o va vedea, foarte curînd, mama unui Delfin. Tînăra regină nu fu deloc mîhnită de moartea cardinalului, în schimb o mîhni profund faptul că soţul ei începuse a se împăca de minune cu noua supraintendentă a casei sale, doamna contesă de Soissons, faţă de care se părea că mai avea şi acum o anumită slăbiciune.

în 10, cardinalul fu expus ca să-l vadă toată lumea şi să-şi ia rămas bun de la el. După ce medicii îi deschiseră trupul, îi găsiră o pietricică în inimă. Faptul dădu loc la tot felul de comentarii răutăcioase, lumea spunînd că de asta era atît de neînduplecat şi de avar, fiindcă avea o piatră, în loc de inimă.

în 11, fu dus la biserica din Vincennes, unde i se făcu o slujbă fără nici o ceremonie. Regele, regina şi întreaga Curte ţinură doliu după cardinal, ceea ce nu se mai întîm- plase niciodată, căci regii nu ţin doliu decît tot după regi sau după prinţii cu care se înrudesc de aproape.

în primele zile de după înmormîntare, toată lumea nu vorbi decît despre averea imensă a cardinalului. Le Tellier, care fusese prieten cu el, ne spuse — mie şi ducesei de Navailles — că dobîndise trei milioane şi jumătate de livre numai din slujbele pe care le vînduse celor ce-o slujeau pe regină ; că vînduse pînă şi umila slujbă de spălătoreasă, iar banii îi vîrîse în punga lui. După ce-a murit, nimeni nu l-a mai regretat. Nepoatele sale, cărora le lăsase avari uriaşe, nu mai vrură să-şi aducă aminte de el. Un slujitoţ mai vechi de-al lor, reproşîndu-le ingratitudinea, le spuse într-o zi

— Dumneavoastră, doamnelor, îi răzbunaţi pe bieţii francezi care au avut atîta de pătimit din pricina asprimii şi nepăsării sale, prin asprimea şi nepăsarea de care daţi acum dovadă domniile voastre, faţă de el !

Omul avea dreptate. Căci, la drept vorbind, Mazarin manifestase întotdeauna un profund dispreţ faţă de po-

porul francez.

Capitolul XX

(1661). — Cum îşi împărţea timpul Ludovic al XIV-lea.
— înclinarea sa către afacerile politice. ■*- Monsieur se însoară cu Henriette a Angliei. — Regina e geloasă pe Madame. — Cearta dintre doamnele de Navailles şi de Soissons. — Domnul de Navailles îl provoacă la duel pe contele de Soissons. — Exilarea acestuia din urmă. — Madame nu vrea să audă de sfaturile doamnei de Motteville. — Scrisoarea reginei Angliei. — Mînia reginei împotriva doamnei de Soissons. — Ana de Austria e nemulţumită de Madame. — Le Tellier îl protejează pe Colbert.
— Amîndoi îl vorbesc de rău pe Mazarin în faţa regelui. — Exilul contelui de Guiche şi al ducesei de Valentinois.

Ludovic al XIV-lea fusese proclamat rege, în ziua morţii tatălui său, Ludovic al XIII-lea, deşi nu avea pe atunci decît patru ani. De fapt, adevărata lui urcare pe tron avusese loc în ziua morţii cardinalului, căci, începînd din acea zi, începuse să-şi cîrmuiască singur ţara şi să dovedească tuturora că era în stare s-o facă, şi încă foarte bine. Ţinu deci să se ocupe de toate treburile dinlăuntrul şi dinafara ţării, să acorde graţii şi favoruri atît celor mari, cît şi celor mici şi totul să nu depindă decît de el. Pentru a putea face toate acestea, începu prin a-şi orîndui prop»ia-i viaţă. Aşa că luă hotărîrea să se scoale la opt sau la nouă, deşi avea obiceiul să se culce foarte tîrziu. Părăsind patul reginei, se urca într-al său. Apoi îşi făcea rugăciunea, după care se îmbrăca. Uneori, se vedea obligat să încuie uşa cu cheia, ca să poată lucra dimineaţa şi ca să evite sîcîielile presei.

Numai mareşalul de Villeroy, care fusese preceptorul său şi pe care regele îl stima foarte mult, avea voie să vină la el. Pe la zece, regele intra în Consiliu- unde

rămînea pînă pe la unu ; pe urmă, se ducea la slujba de prînz. Pînă la masă, primea audienţe sau le vizita pe cele două regine.

După-masă, stătea de obicei cu familia sa. Apoi se ducea din nou să lucreze eu cîte unul dintre miniştrii săi. Acorda audienţe, oricui dorea să vorbească cu el, şi-1 asculta cu răbdare şi cu atenţie pe cel care-i vorbea. Dădea întotdeauna impresia că e foarte priceput în afacerile politice, că e un adevărat teolog, în cele religioase, şi cît se poate de riguros, în cele financiare. Vorbind cu mult bun-simţ şi spirit de dreptate, luînd întotdeauna hotărîrile cele mai bune, în Consiliu, ascultîndu-i cu interes pe particulari, urînd intrigile şi linguşeala, regele era cît se poate de sever cu marii seniori, pe care îi bănuia că ar nutri dorinţa de a-1 duce de nas. Era amabil, cinstit, toată lumea ajungea foarte lesne la el, dar avea un aer măreţ şi serios, care impunea respect şi teamă, împiedicîndu-i pînă şi pe cei care-i erau foarte apropiaţi, să-şi ia nasul la purtare şi să-1 trateze prea familiar.

Unul dintre motivele care-1 determinară pe rege să adopte această conduită, l-a constituit reputaţia de care începuse a se bucura regele Angliei, după ce se urcase pe tron. Laudele pe care le tot auzea despre felul cum îşi cîrmuia acest rege ţâra, îl ambiţionau ca el s-o cîrmuiaseă şi mai bine şi să ajungă cel mai repuţat dintre regii care se perindaseră pînă atunci pe tronul Franţei.

La puţină vreme după moartea lui Mazarin, avu loc căsătoria lui Monsieur cu sora regelui Angliei. Ludovic nu fusese prea încîntat de această alianţă, susţinînd că nutrea faţă de englezi acea antipatie despre care se spunea că existase întotdeauna între noi şi ei ; dar

această antipatie fu repede înlăturată, fiind vorba, pe de o parte, de nevasta fratelui său, iar pe de alta, de faptul că el şi cu Madame se cunoşteau încă de pe vremea cînd erau copii. Regina-mamă. care ţinea foarte mult la prinţesa Henriette, dorea din tot sufletul ca aceasta să-i fie noră. Ludovic îi dărui fratelui său ducatul de Orleans cu tot ce se afla în el, ducat care fusese pe vremuri fieful unchiului său. ducele de Orleans, afară de castelele Bloi^ şi Chambord pe care le păstră pentru sine.

Prinţesa Angliei era o fată înaltă şi destul de graţioasă ; talia ei, care nu era fără cusur, nu părea pe atunci chiar atît de urîtă, cum a devenit mai tîrziu. Nu era nici prea frumoasă ; dar întreaga ei persoană, deşi nu prea binefăcută, avea tQtuşi pe acel atît de rîvnit „vino-ncoace“. Tenul îi era foarte delicat şi foarte alb ; obrajii îi- erau trandafirii de la natură, aşa încît îi puteai compara chipul cu florile de iasomie şi de trandafiri. Ochii îi erau mici, dar plăcuţi şi strălucitori ; nici nasul nu-i era urît ; gura îi era roşie, iar dinţii de o albeaţă şi o frumuseţe desăvîr- şită ; din păcate, avea un chip prelung, iar slăbiciunea trupului prevestea că va muri destul de tînăra. Se îmbrăca şi se pieptăna întotdeauna foarte frumos şi în aşa fel, încîl să-i stea bine. Şi cum dorea din suflet să fie iubită, putea-, fi convins că va reuşi. Nu putuse fi regină ; şi.ca să-şi mol- eomească această mîhnire, voia să domnească în inimile bărbaţilor şi să se bucure de glorie, datorită farmecelor sale fizice şi minţii sale agere. Căci, într-adevăr, avea multă isteţime şi judecată. Şi deşi era extrem de tînăra, puteai să-ţi dai lesjje seama că, atunci cînd avea să se vadă pe scena Curţii, avea să joace unul din rolurile principale

Cele două agreabile şi ilustre persoane se căsătoriră, în Palatul Regal. în ultima zi a lunii martie, în prezenţa regelui, a reginei-mame, a reginei tinere şi a reginei An^iei. Ceremonia avu un caracter particular ; nu participară la ea decît domnişoarele de Orleans şi prinţul de Conde singur, ei fiind cele mai apropiate rude

ale mirilor.

Spre sfîrşitul lui aprilie, Curtea plecă la Fontainebleau, ca să stea acolo pjnă ce va nşşte regina ; şi cum mai era destul de aşteptat, regele puse la cale o serie de distracţii dintre cele mai plăcute. Cred că niciodată Curtea n-a arătat mai frumos ca în acea epocă. In perioada în care fusese tî-

nără regina-mamă, eu eram încă o copilă, apoi am plecat în Normandia, unde am stat pînă ce s-a prăpădit Ludovic al XÎII-lea ; aşa că n-am văzut decît epoca regenţei, epocă în care, într-adevăr, primii cinci ani au fost deosebit de prosperi şi de plini de distracţii. M-am bucurat şi eu de ei, mai ales că mă aflam atunci în floarea vîrstei, cînd îţi place orice. Dar vă spum sincer că preferam distracţiile pe care aveam ocazia să le văd acum. în primul rînd, Franţa era cîrmuită de un rege tînăr, care nu avea numai însuşirile unui rege mare, ci mai era şi un om cinstit, care iubea dreptatea şi preţuia adevărul.

Regina-mamă se bucura — datorită comportării sale — de o stimă deosebită. Toată lumea o iubea pentru manierele ei alese şi pentru bunătatea de care dădea dovadă atît faţă de cei mari, cît şi faţă de cei neînsemnaţi? Ea era bucuria săracilor, pe care-i ajuta cu regularitate, protectoarea oamenilor de bine, într-un cuvint, patroană mai tuturor operelor de binefacere care se făceau în Franţa. Deşi se apropia de şaizeci de ani, se ţinea atît defoine, încît, fără nici un fel de compliment, o puteai încă socoti o mîn- dreţe de femeie. în afară de faptul că-şi păstrase aproape intactă prospeţimea obrazului, mîinile şi braţele sale nu-şi pieiduseră nimic din frumuseţea lor de odinioară, iar pârul îi era tot atît de des şi avea aceeaşi culoare ca la douăzeci şi cinci de ani.

. Regina tînără era frumoasă, virtuoasă şi cucernică ; îi plăcea cam prea mult să stea retrasă, ceea ce nu era în firea unei regine a Franţei ; dar acest cusur, fiind datorat cucerniciei, mai curînd merita laude decît clojană şi trebuia neapărat iertat şi trecut cu vederea.

Mohsieur, după cum v-am mai spus, era un prinţ amabil, spiritual, plin de blîndeţe, familiar*u toată lumea. Madame avea darul de a plăcea tuturor,' ea era podoaba Curţii şi cum toată lumea o iubea, nici ea, la rîndul ei, nu ura pe nimeni. în plus, avînd doar şaisprezece ani, era firesc să se la.se tîrită în vîrtejul distracţiilor de la Curte.

Această tînără prinţesă, care pînă atunci n-o avusese decît pe regina-mamă care s-o protejeze, acum fiind soţia lui Monsieur şi deci făcînd parte din familia regală, se pricepu, cum nu se poate mai bine, să-1 facă pe rege să-şi schimbe total sila pe care o manifestase faţă de ea, cu ani în urmă, cînd nu era decît o biată copilă. Ştiu să i se vîre pe sub piele, să se facă plăcută, ba chrar dorită de rege, nu numai pentru că era deosebit de atrăgătoare, ci şi pentru că avea aceleaşi preferinţe ca şi el.

în afară de prinţesele şi de doamnele care' se aflau la Curte, domnişoarele de onoare ale celor două regine şi ale Madamei ocupau un loc important, iar printre ele se aflau unele deosebit de frumoase. Balurile, comediile, plimbările cu trăsura, vînătorile se ţineau lanţ. în sfîrşit, nimic din tot ceea ce Le poate distra nu lipsi în acea plăcută şedere la Fontaineokau. Curţile şi grădinile din acel loc păreau ele însele pa'ate şi grădini fermecate.

Se scurseră astfel aproape două luni. în care lucrurile păreau să reprezinte mai curînd felul în care se trăia în epoca de aur. decît în cea în care ne aflam noi. Cînd distracţiile nevinovate ale acelei Curţi înfloritoare fură otrăvite de amărăciunea, care de obicei e nelipsită în asemenea situaţii. Cu toate că regina-mamă era supărată de mult prea desele plimbări a'.e regelui cu Madame, prietenia şi încrederea dintre mamă şi fiu nu fură zdruncinate. Cum, pînă atunci fusese confidenta tuturor distracţiilor sale şi cum, pe de altă parte, el îi mărturisise că nevastă-sa nu-1 scăpa o clipă din ochi şi că era moartă de gelozie, regina-mamă îl rugă pe fiul ei să-i ierte nurorii sale excesul de tandreţe pe care-1 avea faţă de el şi să încerce, pe cît îi stătea în putinţă, să nu-i mai ofere prilejul de a fi geloasă. în ’âeelaşi timp, o aver Liză şi pe Madame că plimbările şi partidele ei de vînătoare puteau să-i vatăme sănătatea : dar tinereţea nu prea pleacă urechea la sfaturile celor mai vîrstnici şi consideră drept mustrări cele mai preţioase îndemnuri. Aşa că Madame continuă să se distreze cu aceeaşi furie, pînă ce f se întîmplâ un lucru, care făcu mult mai multă

vîlvă decît toate acele galanterii, eare-i erau ascunse cu mare grijă reginei tinere.

Ducesa de Navailles, doamnă de onoare a Mariei-Tereza; o avusese la început ca supraintendentă pe Prinţesa Palatină. Pe vremuri, această funcţie fusese deţinută de doamna de Chevreuse, văduva conetabilului de Luynes, primul ei soţ ; cînd 11101101100 muri, ea renunţă de bunăvoie la această Slujbă, care fu încredinţată Prinţesei Palatine. Cînd, la rindu-i Mazarin muri şi el, slujba fu dată nepoatei Sale, contesa de Soissons. Cardinalul era convins că doamna de Navailles se va împăca bine cu contesa de Soissons, pentru că soţul ei îi datora ministrului, şi slujba, şi averea sa. Dar bietul cardinal îşi făcuse iluzii, căci ducesa-dorea din tot sufletul să nu mai fio deranjată de nici un fel de supraintendentă- şi să-şi îndeplinească slujba pe lîngă regina tînără, aşa cum ştia şi cum dorea ea. Cînd regele şi regina tînără plecară la Fontainebleau, contesa de Soissons — care avea presimţirea că această slujbă îi va aduce numai necazuri — se certă zdravăn cu ducesa de Navailles, pentru nişte fleacuri. Faptul că regele părea să mai aibă o oarecare slăbiciune pentru contesa de Soissons, o deranja grozav de mult pe regină : iar puţina atenţie pe care i-o acorda aceasta, o făcu pc: Maria-Tereza să se plîngă de cîteva ori, soacrei sale. Regina-mamă îi dădu înlrutotul dreptate nurorii sale, fiindcă, intr-adevăr, contesa nu-şi îndeplinea aproape deloc îndatoririle impuse de noua sa funcţie. Regina tînără se văzu deci obligată s-o protejeze pe doamna de Navailles şi să nu-i mai dea nici o atenţie noii sale supraintendente.

Regele — care era un om drept — ascultă plîngerile celor două rivale, doamna de Soissons şi doamna de Navailles şi hotărî, calm, atribuţiile fiecăreia. îi lăsă contesei de Soissons cinstea de a-i înmîna reginei, şervetul, la masă, de a-i da cămaşa şi de a-i supraveghea camera ; restul, rămase în grija doamnei de Navailles, adică să-i servească masa, să stea cu ea, în trăsură şi în odaie, iar în lipsa su- praintendentei, să îndeplinească, şi funcţiile acesteia. Cum această reîmpărţire a sarcinilor

părea a fi în favoarea contesei de Soissons. ducesa de Navailles se socoti atît de nedreptăţită, încît voi să se retragă. Dar regina tânără îmi porunci să-i spun c-o ruga să n-o părăsească ; atunci ducesa ceru favoarea dâ a rămîne «lături de stăpîna sa, fără să mai aibă vreo funcţie, căci — adăugă ea — nu putea concepe să-i servească reginei masa şi să nu-i înrrî- neze şi şervetul. Regele încercă s-o convingă c^ ea avea alte avantaje, ca de pildă, sâ ocupe loc în trăsură, aătur^ de regină, drept pe care supra intendenta nu-1 avea şi că sigur că atunci cînd îi servea reginei masa, putea uneori să-i dea şi şervetul. Mă rog, explicaţii.e regelui o mulţumiră atît de deplin pe ducesa de Navail es. încît contesa de Soissons îşi socoti cauza pierdută. Nu putu suporta sâ se vadă lipsită de cinstea de a înmîna. numai ea, şervetul, reginei, ştiind că, de fapt, doamna de Na/ailles va mane-vra în aşa fel lucrurile, încît, practic, ea nu va mai apuca niciodată sâ aibă această cinste. Mîl.nirea şi ciuda ei fură atît de mari. încît contele de Soissons îi trimise pe cavalerul de Maupeou să-i invite pe ducele de Navail.es să se bată cu el, în duel. Ducele, ca un om cumsecade ce era. refuză să se bată ; făcu acest lucru, mai ales din pricina recunoştinţei pe care o datora răposatului cardinal Mazarin, amintindu-şi de tot ceea ce primise de la el. Făcu, de asemenea, Lot ce putu, pentru -a.potoli mîniâ soţiei sale şi mai ales dorinţa acesteia de‘ a învinge ; dar totul fu zadarnic. Ea se crezu obligată să-şi apere drepturile funcţiei pe care o avea, ceea ce şi făcu, dar cu o fermitate de neclintit ; atunci duşmanca ei-se răzbună cump.it.

Ducele de Navailles, om viteaz şi cinstit? pînă la uimă acceptă duelul. Incepînd din-acea clipă. Curtea se împărţi, unii ţinînd cu ducele, alţii cu contele. Prinţul de Conde, ducele Enghien, ba chiar şi prinţul de Conti, deşi însurat cu una dintre nepoatele cardinalului, toată familia de

Guise şi cea de Vendome, în afară de ducele de Mcrebeur, **trecură** de partea lui de Navailles. Contele de Soissons, **care-1** jigni in public, amintindu-i de

favorurile de care se bucurase din partea cardinalului, se trezi aproape singur, **deşi** prin vinele sale curgea sîngele albastru al familiei **de** Bourbon şi al Împăraţilor Austriei. Atunci se răzbună, publicând în jurnal, cum că ducele şi ducesa de Navailles erau nişte ingraţi faţă de cardinalul Mazarin, căruia îi datorau toată averea lor. Cei doi se apărară împotriva **acestei** calomnii, spunînd — cum dealtfel şi era adevărat — eă-1 slujiseră cu credinţă pe cardinal ; şi că', dacă acesta ar mai fi trăit, n-ar fi îngăduit ca nepoata lui să le eăşune vreun rău. într-o zi, cînd contesa de Soissons îi făcea aceleaşi reproşuri ducesei de Navailles, aceasta îi răspunse **foarte** înţepată :

— Sînt sigură, doamnă, că dacă domnul cardinal s-ar mai putea întoarce din groapă, ar fi mult mai mulţumit de comportarea mea decît de a dumitale !

Acest răspuns fu aplaudat şi nepăsare^ nepoatelor cardinalului fu blamată aşa cum merita. Provocarea la duel a contelui de Soissons şi calomniile sale avură urmări nefaste pentru el. Regele — ca să dea un exemplu de felul cum ştia să împartă dreptatea, îl alungă de la Curie şi-l tratâ conform legilor. Exilarea aceasta iscă — cum era şi firesc — mari animozităţi şi dintr-o parte, şi dintr-alta. Cele două regine, luară partea 'ducesei de Navailles. nu numai pentru că aceasta avea dreptate, ci şi pentru că ţineau foarte mult la ea. în schimb, contesa de Soissons se strădui să-1 cîştige de partea ci pe rege, participînd la toate pl.mbări.e şi ia toate distracţiile acestuia. Regele o iubea pe tinăra lui soţie şi, încă nu-i oferise nici un prilej să-1 suspecteze că ar iubi pe alta mai mult decît pe ea. **Dar** gelozia Măriei-Tereza era atît de mare, îpcît, le socotea duşmance, pînă şi |x? cele pe care nu le ura, numai pentru simplul fapt că o despărţeau de rege.

Atunci Madame, care începuse a se impune la Curte, trecu de partea contesei de Soissons, nu numai pentru că Monsieur o socotea prietena sa. ci pentru că, fiind tinără şi dornică de distracţii, voia o companie care să fie

pe placul regelui şi fiindcă, Maria-Tereza — clucînd o viaţă cucernică şi retrasă — nu-i putea fi de nici un folos. In plus, Maria-Tereza era regină şi n-avea nevoie de Madame ; pe cînd contesa de Soissons, avînd nevoie de protecţie, avea să-i fie cît mai supusă. Apoi Madame îşi aminti, cu oarecare ciudă, cum o dispreţuise regele odinioară, cind nu era decît o copilă, dar cînd ar fi putut totuşi să se mărite cu el. Şi dorinţa de a se răzbuna, o făcu să vadă cu bucurie că. de la o vreme, regele se cam ţinea după fustele sale. Monsieur ţinea mult ca soţia sa să-i placă regelui, dîndu-.şi seama că stima şi admiraţia lui faţă de Madame îi puteau fi cît se poate de avantajoase. Aşa că toate cele trei persoane — regele, fratele său şi Madame — vrînd să placă • inii altora, şi fiind legaţi între ei prin legături de sînge şi de rudenie, pînă la urmă, izbutiră să-şi atingă ţelul. Contesa de Soissons.- — cu consimţămintul celor trei — li se asocie, fiindcă regele o simpatiza, iar Madame avea nevoie de ea. Căci, abandonată de cele două regine şi nesusţinută chiar atît de mult de rege, cum ar fi vrut, contesa de Soissons avea nevoie de cineva, care s-o sprijine temeinici O împinse deci pe Madame să se distreze. Aşa .se face că, dînd curs dorinţei de a se distra, a unui rege care nu avea decît douăzeci şi doi de ani, şi a cumnatei sale care avea doar şaisprezece, doamna de Soissons propuse acele faimoase mese la iarbă verde, plimbările nocturne prin pădure, pînă pe la două sau trei noaptea, introducînd astfel un soi de distracţii mai mult decît galante şi unde voluptatea se părea că va corupe în curînd virtutea, atît de admirată şi atît de rară la o tinără de vîrsta soţiei iui Monsieur.

Văzînd şi auzind aceste lucruri, regina tinără se sperie cumplit. Soacra ei încercă să-i alunge temerile, spunîndu-i că nu se cuvenea să-i impună ea regelui, ce să facă şi că distracţiile lui nevinovate n-aveau de ce s-o îngrijoreze astfel. Dar cum aceste distracţii, deloc nevinovate, conti- nuară din ce în ce mai vîrtos, regina-mamă îmi porunci să mă duc la Madame şi să-i transmit din partea ei, să mai pună stavilă acelui soi de petreceri,

care prea începuseră a bate la ochi. Această prinţesă ar fi trebuit să aibă deplină încredere în mine atît din pricină că mama ei mă preţuia, cît şi pentru faptul că-i făcusem, de-a lungul anilor, henumărate servicii. I-am transmis cuvînt cu cuvînl, tot ce mi-a spus regina-mamă. Şi cum mi s-a părut nespus de blîndă şi de ascultătoare, am fost convinsă că-mi va urma întrutotul, sfaturile. Dar ele îi intrară pe-o ureche, şi-i ieşiră pe cea'altă. Tot atunci, am primit şi o scrisoare de la regina-mamă. a Angliei. în care acea femeie de treabă îşi exprima îngrijorarea faţă de tot ceea ce auzise că se petrecea la Fontainebleau, cît şi pentru faptul că regina- mamă a Franţei părea foarte nemulţumită de purtarea nurorii sale. Ea mă rugă să vorbesc cu fiică-sa şi să-i spun exact ceea ce i-ar spune şi ea, dacă s-ar afla acolo. I-am ascultat rugămintea, m-am dus de cîteva ori să vorbesc cu Madame, în numele mamei sale, dar această tînăra zvăpăiată şi fără minte nu vru să profite, cu nici un chip, de bunele mele intenţii.

La puţină vreme după asta, regina-mamă îmi porunci să mă duc să discut cu regina, care avea o oarecare încredere în mine, să-i spun eă trebuia să fie îngăduitoare cu regele, care era stăpîn pe tot şi pe toate. Că n-avea de ce să se alarmeze, fiindcă, dacă virtutea tinărului Ludovic fusese atacată, ea nu fusese ,?i învinsă. Socoti că procedam bine, străduindu-mă să le apropii pe cele două cumnate. Căci, regina-mamă, deşi o iubea foarte mult pe Maria- Tereza, o preţuia îndestul şi pe Henriette şi ar fi fost în- cîntată să le vadă împreună. M-am străduit din răsputeri şi eu,, şi dona Maria Molina, *assajjala* • reginei, care era

[1] Prima cameristă a reginei (span.). O persoană foarte de treabă şi plină de bunăvoinţă. Ani izbutit s-o potolim pe regină, sfătuind-o să aibă răbdare. Ka ne-a mulţumit cu căldură, atît pentru vorbele bune pe care i le-am spus, cît şi pentru dovezile de afecţiune pe care i le-am dat. Madame, căreia i-am vorbit despre proiectul nostru, s-a arătat încîntată ; dar tot ce-am discutat cu ea, a aflat şi

regele, însă într-un mod cu totul denaturat, care m-a dezavantajat foarte mult. Poate că Madame i-o fi vorbit despre mine, fără intenţia de a-mi pricinuj vreun rău. Orice-ar fi, contesa de Soissons aflînd acest lucru — ea, care ştia că sînt prietenă cu ducesă de Navai!- les, duşmanca ei — s-a străduit să înrăutăţească şi mai mult lucrurile, determinîndu-1 pe rege să mă urască pentru intervenţiile mele făcute din porunca reginei-mamc. Regele vorbi cu Ana de Austria şi ii spuse — manifestîndu-şi supărarea faţă de mine — că nu-i plăcea deloc faptul că rămîncam atît de des singură cu regina şi nici că-mi permisesem să-i dau sfaturi cumnatei sale, rugînd-o să renunţe la distracţii. Regina-mamă mă apără cu generozitate. Şi cum de multe ori. cînd vrei să faci cuiva un bine, ieşi rău, era să păţesc şi eu acelaşi lucru. Noroc că regele, neputînd să mă acuze că-mi depăşisem îndatoririle şi aflînd de la mama sa că nu acţionasem decît din porunca ei, îi mărturisi Anei de Austria, că de fapt n-avea nimic cu mine şi, într-adevăr, de cînd stătusem de vorbă cu regina, aceasta era ceva mai binedispusă. Dar voind să mă sacrifice doamnei de Soissons, caro mă ura de moarte, regele continuă să mă trateze, ca şi cum aş fi fost vinovată de ceva ; merse chiar pînă acolo; încît îi interzise soţiei sale să mă mai primească la ea.

O atît de vădită aversiune mă făcu să-mi dau seama lesne, că eram într-o situaţie dintre cele mai dificile. Dar. socotind că nu aveam de ce mă simţi vinovată, nu m-am temut de urmări. Ba am fost chiar convinsă că regele — care avea o minte ascuţită şi un spirit de dreptate foarte dezvoltat — va afla, mai devreme sau mai tirziu, că şi

intenţiile, şi cuvintele mele fuseseră întrutotul conforme cu îndatoririle ce le aveam.

într-o zi, vorbindu-i Anei de Austria despre toate aceste lucruri, în timp ce ne aflam în oratoriu, am ajuns amîn- două la concluzia că regii nu răsplătesc întotdeauna, a^a cum ar trebui, afecţiunea şi fidelitatea .supuşilor lor ; dar că totuşi mîhnirea şi necazurile pe care ni le căşunează, ni s-ar părea mult mai puţin dureroase, dacă şi-ar da seama de răul pe care ni-1 fac. Din fericire, „greşelile[XXXI]* mele nu erau dintre cele care să mă facă să roşesc, ba dimpotrivă, ele sporiră bunăvoinţa pe care regina-mamă o avea faţă dp mine. Această întîmplare neplăcută o făcu pe regină să se mînie şi mai tare pe contesa de Soissons ; fără să vrea, ea îi căşună reginei-mame necazuri şi griji mari în legătură cu Madame, ce sporiră şi mai mult, datorită nepăsării pe care cea de a doua noră a sa o manifesta faţă de dorinţele atît de îndreptăţite şi de fireşti, ale soacrei sale. Aceste necazuri o făcură chiar să se gîndească, la un moment dat, că voluptatea l-ar putea îndepărta pentru totdeauna, pe fiul ei, de soţia lui legitimă, ba chiar şi de mama sa ; din fericire, regele era totuşi destul de legat de ai săi, aşa încît lucrurile nu ajunseră chiar pînă acolo.

în acea epocă, regina vru să se achite de o promisiune pe care i-o făcuse mai demult doamnei de Chevreuse de a se duce la Dampierre s-o vadă, rămînînd două sau trei zile cu ea. De fapt, această călătorie sluji în parte, la hotă- rîrea soartei unui ministru [1] care pe atunci părea a se bucura de o mare încredere.

Cardinalul Mazarin, înainte de a muri, se zice că-1 sfătuise pe rege să se debaraseze de el, fiindcă-1 socotea prea risipitor, nesfiindu-se să-si vîre mîinile pînă la coate în banii Statului; îl sfătui deci pe rege să-1 pună pe Colbert să fie cu-^chii pe el, pentru a-i stăvili înclinarea către risipă. Le Tellier iubea Statul, dar nu-1 iubea pe Fouquet : sau, mai bine-zis, n-avea nici o stimă pentru el.

XXXI **E vorba de. Fouquet, supraintendentul Finanţelor.**

Colbert, aliatul său, pe care i-1 dăruise odinioară lui Mazarin pentru a-1 ajuta să se descurce în afacerile sale proprii, îi era deosebit de simpatic. îl credea devotat lui eu trup şi suflet, şi cu timpul se convinse că-şi va păstra neştirbită, asupra acestui om, superioritatea sa. Acest motiv îl determină să-i încredinţeze grija averii sale şi să lucreze cot la cot cu el, pentru a-i veni de hac celui pe care-1 socotea duşmanul său.

Regele, care cunoştea cusururile supraintendentului său, fu de acord cu planul celor doi slujitori ai săi, cu atît mai mult cu cît şi Mazarin îl sfătuise să scape de Fouquet. Ducesa de Chevreuse, din motive pe care eu nu le cunosc, o rugă şi ea la rîndu-i pe regina-mamă, să-1 îndepărteze pe Fouquet din slujbă, spre binele ţării. Ştiu atîta doar, că Laigues, iubitul doamnei de Chcrvrcuse, care putea fi cînd de treabă, cînd primejdios pentru unii oameni, o rugase pe doamna de Chervreuse să vorbească cu Ana de Austria, despre Fouquet.

în 27 iunie, regina-mamă plecă la Dampierre, luînd-o cu sine şi pe Madame, pentru a întrerupe plimbările acelea nocturne împreună cu regele, care ei nu plăceau cîtuşi de puţin. Din păcate, cînd s-a reîntors, Madame a luat-o de la capăt cu distracţiile, spre ciuda şi amărăciunea soacrei sale. Ca mamă, socotea firesc ca un rege atît. de tînăr şi care muncea atît de mult, să aibă dreptul să se şi distreze. Dar ca o femeie cucernică ce era. se temea grozav de încurcăturile care puteau pune în primejdie căsnicia fiului ei. La rîndul lui, Monsieur, care îngăduise nevestei sale să se distreze, văzînd că aceasta întreeuse cu mult măsura, începu să se supere. Sătulă pînă în gît de toate acele necazuri Ana de Austria se plînse de purtarea Madamei, milordului de Montaigu, apoi contelwi' de Saint-Alban, ambasadorul reginei Angliei, în Franţa, spunîndu-le că a doua ei noră nu avea nici o măsură în tot ce făcea şi că nu voia să ţină seamă de sfaturile nimănui. în concluzie, îi rugă pe cei doi, să transmită acele plîngeri ale sale, reginei Angliei care se afla la Colombes. trăind liniştită în casa pe care şi-o cumpărase acolo.

Dar chiar atunci, iată că regele începu a-i face curte uneia dintre domnişoarele de onoare ale Madamei. Fata era foarte tînără, deosebit de plăcută si de blîndă, avea un chip luminos şi strălucitor, un ten alb ca zăpada, obraji trandafirii, ochii mari, albaştri, de o nesfîrşită dulceaţă şi nişte bucle de un blond-argintiu care-i sporeau limpe- izmea şi frumuseţea chipului. La început, şi Madame, şi doamna de Soissons părură mulţumite de noua preferinţă a regelui, pe care o priviră cu complezenţă, socotind că suveranul procedase astfel ca* să mai potolească furia reginei şi mîhnirea reginei-mame. Dar Ana de Austria, aflînd de această nouă pasiune, se mîhni şi mai tare, cu atît mai mult cu cît — cu cîteva zile înainte — regele o invinuise că mi-ar fi poruncit s-o duc pe domnişoara de Pons, de la Fontainebleau, la Paris, ca s-o îndepărteze de el. Ana de Austria îşi făcu totuşi datoria de mamă şi. deşi fiul ei se cam burzului, îi atrase atenţia să fie cu mare băgare de seamă, ca nu cumva unii dintre slujitorii săi să se folosească de această nouă pasiune a lui şi să pună la cale, cu ajutorul acelei tinere, vreo intrigă ce-ar fi putut să-i căşune cine ştie ce necaz. îl rugă de asemenea să facă în aşa fel, îneît noua lui pasiune să nu ajungă la urechile reginei, de teamă ca amărăciunea pe care ar fi simţit-o să nu aibă urmări nefaste asupra copilului pe care-1 purta în pîntece. Regele făgădui să ţină seamă de cel de al doilea sfat ; şi, într-adevăr, toată Curtea află de noua dragoste a regelui, afară de regină, care era însărcinată în luna a patra sau a cincea şi care nu ştiu nimic despre noua sa rivală decît tîrziu de tot, după ce-1 născu pe Delfin.

Ceea ce, de obicei, numim galanterie, în epoca aceea produse multe necazuri la Curte. Astfel, contele de Guiche fu exilat, pentru că îndrăznise să se uite cam prea tandru la Madame. Cum, între timp, Madame devenise mai pru-

dentă, vru ca lumea să fie convinsă eă ea le ceruse regelui şi. lui Monsieur să-l îndepărteze de la Curte pe contele de Guiche. 'Numai că exilul acestuia fu scurt şi oriein.e işi poate închipui că ..crima" lui, n-o ofensase chiar atît dc tare fie cea pe care o iubea. Căci această pasiune, dezaprobată public de Madame, era de fapt împărtăşită, în tratatul, de ea. Ducesa de Valentinois, sora ducelui de Guiche, fata mareşalului de Gramont, şi soţia prinţului de Monaco, care rămăsese la Curte după exilarea fratelui ei, făcu lot ce putu pentru a-1 aduce înapoi. permiţîndu-şi chiar şi . unele ironii la adresa reginei-mame. Madame o iubea nespus de mult şi o trata ca pe cea mai bună prietenă a sa ; era şi firesc să-şi reverse a'Supra surorii toată dragostea pe care o nutrea pentru fratele ei şi pe care nu şi-o putea manifesta pe faţă. Erau tot timpul nedespărţite. iar regina- mamă, temîndu-se de urmările care erau lesne de prevăzut,- o îndepărtă de la Curte şi pe soră, aşa cum îl îndepărtase şi pe fratele ei. Dar, din păcate, ducele se reîntoarse curînd, spre necazul reginei-mame care intr-adevăr avea de ce se teme, pentru că ducele era tînăr, frumos, spiritual, iar- Madame îl iubea cu pasiune. O bucată de vreme, .Ana de Austria fu crunt supărată pe nora ei, dar seniorii englezi de la Curte făcură tot ce putură, ca s-o împace pe regîna- mamă cu Madame.

Capitolul XXI

(î(iţil). — Regele se hotărăşte să-1 Aresteze pe Fouquc-t. — în 29 august, Curtea pleacă. în Bretagne. — Arestarea lui F<'uq:iet._ — Fortificaţiile ameninţătoare din Belle-Ile. —

3ti6

Exilul doamnei Du Plessis-Belliere. — Domnişoara de Mennoville. — Ambasadorii Franţei şi Spaniei se ceartă care să intre primul în Londra. — JMînia lui Ludovic al XIV-lea. — Regele Spaniei îi cere scuze. — Naşterea Del- findlui. — Colbert, ministru de Finanţe. — Ana de Austria vrea să se retragă la Val-de-Grâce. — Caruselul din Tuileries. — Regele îi face curte domnişoarei de La Motte- Houdancourt. — Domnişoarele de onoare şi regele. — Supravegherea reginei-mame şi a doamnei de Navailles. — Ludovic al XIV-lea se reîntoarce la domnişoara de La Valliere. — Gelozia şi durerea Mariei-Tereza. — Indiferenţa regelui.

Cu toate necazurile pe care i le căşuna, regina-mamă îl iubea cu patimă pe Ludovic, care, la rîijdu-i, ţinea şi el tot atît de mult la ea ; nu trecea zi în care să nu se ducă s-o vadă şi să nu discute împreună, diversele probleme care-1 preocupau, fiindcă, faţă de ea, n-avea niciodată secrete. După cele spuse despre Fouquet de către ducesa de Chevreuse, reginei-mame, cînd aceasta fusese la Dam- pierre, regele îi mărturisi Anei de Austria, că se hotărîse să pună capăt jafurilor neruşinate ale acestuia şi să-l aresteze.

îi porunci deci lui Lte Tellier să se ocupe de această afacere, iar la sfîrşitul lui august plecă la Nantes, ca să-şi pună acolo planul în aplicare.

La început, regina-mamă nu se arătă prea încîntată de această arestare, fiindcă Fouquet îi dădea bani, ori de cîte ori avea nevoie, ca să-i ajute pe cei sărmani ; ba, de cîteva ori îi trimisese sume importante, fără să afle regele. Cum nu ştia însă că ar fi chiar atît de ticălos şi, niai ales, cum nu-1 putea trăda pe rege, îşi ţirtu gura şi nu dezvălui nimănui planul pe care i-1 încredinţase fiul ei.

Cei care cercetau în tainăisprăvile supraintendentului, îl înştiinţară pe rege că

descoperiseră o sumedenie de nereguli în finanţele Statului, precum şi eîteva lovituri pe care le pregătea Fouquet, lovituri ce urmau să pună în pericol însăşi siguranţa Statului. Dîndu-şi seama de pierderile în bani suferite din pricina lăcomiei acestui ministru, care se pare că era mai bogat decît însuşi regele său, Ludovic se hotărî să-1 aresteze. In acest scop, plecă în 29 august la Nantes. Mai era încă destul de ataşat de soţia sa, căci noua lui legătură nu izbutise să şteargă sentimentele pe care le avea faţă de ea. Aşa că despărţirea de regină îi pricinui o sinceră mîhnire ; ba, la un moment dat, se pare că vărsă chiar şi eîteva lacrimi pe care şi le ascunse de cei din jur, dar care fură văzute de Maria-Tereza şi care-o consolară pentru toate necazurile pe care i le căşunase iubitul ei soţ. Mîhnirea lui o bucură, dar totodată o şi întrista la gîndul că va trebui să se despartă o vreme de cel pe care-1 iubea atît de mult.

De îndată ce ajunse la Nantes, regele vru să-şi pună imediat în aplicare planul ; dar, fiindcă ştia că Fouquet îi cumpărase aproape pe toţi cei de la Curte, nu avu încredere nici măcar în căpitanul gărzii sale, ci se adresă lui d'Artagnan, căpitanul muşchetarilor.

Ieşind de la rege şi vrînd să se reîntoarcă la el acasă, Fouquet fu avertizat de La Feuillade că se pregătea ceva împotriva lui. Auzind acest lucru, supraintendentul, vrînd să se salveze, ocoli trăsura lui şi dădu fuga să se urce în alta : dar d'Artagnan, care gra cu ochii pe el, îl urmări, îl înhaţă şi-l vîrî îrrtr-o trăsură cu gratii pe care o pregătise anume pentru (d. Supraintendenlul fu dus apoi undeva, intr-o casă, unde i se dădu de mîncare, timp în care i se cercetară hîrtiile de prin buzunare. Apoi fu dus la Angel's, iar soţia lui la Limoges. în acelaşi timp, doi magistrali primiră poruncă să-i sigileze toate hîrtiile de acasă, ceea ce se şi făcu în mare grabă. Toate acele hîrtii îi fură aduse apoi regelui, care le cercetă cu foarte marc atenţie. Bruan, mîna drepată a lui Fouquet, izbuti să fugă. Gourville, un alt

slujitor a! său. primi poruncă să stea la dispoziţia Curţii.

Regele porunci de asemenea, să se sigileze de îndată toate casele supraintendentului, adică palatele din Vaux, din Paris, şi din Saiiit-Mande. Căci, în timp ce era arestat, Fouquet se întorsese către unul din oamenii săi de încredere şi nu spusese clocit atît : ,,Ah, Saint-Mande !'' Căci se temea că în acel loc îi vor găsi unele hîrtii compromiţătoare, din pricina cărora, mai mult ca sigur, avea să înfunde puşcăria. Doamna ţju Plessis-Belliere, amanta sa, precum şi fraţii săi fură imediat înştiinţaţi de acel slujitor al lui Fouquet, de vorbele pe care le rostise stăpînul său. Dacă s-ar fi grăbit, ar fi avut vreme să ardă toate actele compromiţătoare. Dar doamna Du Plessis, aşa cum. s-a aflat mai tîrziu. a ezitat să facă acest lucru, fiind sigură că Fouquet le arsese cu mina lui, cînd plecase de acolo. Regina-mamă, primind o scrisoare de la rege, îi chemă imediat la ea pe cancelar şi pe căpitanul gărzilor sale, poruncindu-le să sigileze casa din Fontainebleau, a c^ui arestat, precum şi toate celelalte locuinţe pe care le poseda. Puse soldaţi de pază în toate aceste case, ba chiar şi in locuinţa lui Bruan, omul său de încredere, carc-i cunoştea aproape toate secretele. Copiii lui Fouquet, cu îngăduinţa reginei-mame, fură trimişi la Paris, cu doamna de Brancas, al cărei soţ cumpărase recent slujba de cavaler de onoare al reginei-mame, şi care, fiind prieten cu Fouquet, nu avu inima să-1 abandoneze. Copiii fură încredinţaţi bunicii lor, care era o adevărată sfîntă. Cînd auzi de nenorocirea fiului ei. mulţumi Domnului că se întîmplase aşa, nădăjduind că în felul acesta fiul ei nu va mai avea cum păcătui şi-şi va mintui, în si'îrşit, sufletul.

în 8 septembrie, regele se reîntoarse la Fontainebleau, întreaga Curte vorbi vreme îndelungată despre dizgraţie- rea lui Fouquet, despre acea prăbuşire spectaculoasă, despre planurile sale himerice şi ambiţioase şi despre' toate intrigile pe care le ţesuse ca să devină prim-ministru.

După ce isprăvi cu Fouquet şi făcu ordine în

Finanţele ţării, primul lucru la care se gîndi regele, fu Belle-Ile, oraş pe eare-1 întărise şi-1 înzestrase cu tunuri. Cum era aşezat ca o adevărată cetate, Ludovic dori să facă din el un punct strategic în caz de război, avînd în vedere .vecinătatea sa cu Anglia. Dar cum toate lucrurile au o parte bună şi una rea, Belle-Ile — astfel întărit — putea deveni o baricadă extrem de puternică împotriva atacurilor celor de aceeaşi naţie cu el. Prietenii lui Fouquet au spus (şi e de presupus că au spus adevărul) că supraintendentul, care — prin agerimea minţii sale şi uneori chiar prin geniul său — era în stare de multe planuri grandioase, se gîndise să facă din Belle-Ile un oraş al cărui port trebuia să atragă tot traficul din Nord şi, lipsind Amsterdamul de acest trafic, ar fi adus prin asta un mare serviciu atît regelui, cît şi ţării. L-au acuzat că ar fi fost înţeles cu englezii, dar această acuzaţie nu s-a dovedit a fi întemeiată. Fouquet cumpărase ducatul de Pentlievre, în Bretania, pe care-1 vîaduse familia Vendome ca să-şi poată plăti datoriile ; unii au spus că voia să devină suveran în acel ţinut. Dar nici această învinuire n-a putut fi dovedită. E sigur însă că, fortificînd Belle-Ile şi avîndu-i la mînă aproape pe toţi cei de la Curte, dovedise că era plin de ambiţii ; şi cum era şi foarte isteţ, îl puteai crede în stare de orice.

După ce i-a citit hîrtiile şi scrisorile, regele s-a îngrozit, căci aproape toţi cei de la Curte erau vîrîţi, care în intrigi politice, care în aventuri amoroase dintre cele mai compromiţătoare. S-a văzut astfel că femei şi fete, care treceau drept înţelepte şi cinstite, nu erau nici pe departe astfel. Tot "din hîrtii, s-a văzut foarte limpede că dacă Fouquet era un mare ambiţios, apoi era un şi mai mare destrăbălat.

Regele, uluit, porunci doamnei Du Plessis-Belliere să se retragă la Montbrison, în Forez. Aceasta fusese iubita oficiadă a lui Fouqqpt şi, aşa cum vorbeau, unii, îl împinsese pe ministru la tot soiul de potlogării, facilitîndu-i — printre altele — legături deloc nevinovate

cu unele prinţese şi ducese de la Curte, pentru ca mai apoi să le aibă la mină. Doamna era deşteaptă şi ambiţioasă. O măritase pe

fiică.—set cu marchizul de Crequi, fratele ducelui de Crequi, om de treabă, cinstit, la locul lui şi stimat de toată lumea. Doamna Du Plessis procedă cu atita abilitate, încît, nu se lăsă, pînă nu-1 făcu pe ginerele ei general de galere, cu puţin timp înainte de arestarea lui Fouquet, la Nantes. Atunci aproape că se termină şi cu neamul cardinalului de Richelieu. Ducele de Richelieu, nepotul său. deţinuse acea slujbă, plus guvernămîntul din le Havre. Dar, din ordinul Curţii, cît şi datorită vieţii dezordonate pe care o ducea, se văzu nevoit să renunţe şi la una, şi la cealaltă. Regele vru să încredinţeze oraşul le {Javre ducelui de Na- vailles, pentru cei o sujâ de mii de scuzi pe care i-i dăduse acesta. Dar marchizul de Crequi obţinu — e adevărat, cu foarte multă greutate — îngăduinţa de a cumpăra el funcţia de general de galere. plăLind o sumă imensă care, de fapt, fusese scoasă din punga lui Fouquet iar acesta, la rîndul lui, o scosese din buzunarul regelui ; ceea ce dovedi cit de ambiţios era acest ministru şi cit de încăpăţînată era amica lui, doamna Du Plessis. Aceasta îşi închipuise că făcuse o treabă grozavă pentru ginerele ei : dar, după numai două luni. în parte şi din pricina acestui lucru, doamna fu izgonită de la Curte ; apoi, avu neplăcerea să vadă schitnbindu-i-.se şi soarta marchizului de Crequi care, fiindu-i ginere, avu de pătimit din pricina soacrei sale, ce se zbătuse atita să-1 înalţe, exact în epoca. în care regele era sătul pînă în gît de samavolniciile lui Fouquet. La două săptămîni după ce s-a intors de la Nantes, exilînd-o pe doamna Du Plessis, Ludovic al XIV-Jea l-a trimis pe Car*- navalei, locotenent în garda sa, la Bethune, unde era guvernator marchizul de Crequi, ca să-i ia locul, anulîndu-i totodată şi ordinul prin care fusese numit general de galere.

Puţine persoane de la Curte au rezistat să nu se ploconească în faţa viţelului de aur la care se închina Fouquet ; cum. spre nenorocul lor, supraintendentul păstrase toate scrisorile ce i se trimiseseră, regele şi regina-mamă le

21*

citiiâ pc toate şi aflară nişte lucruri care căşunară o serie întreagă de necazuri multora dintre supuşii lor.

La Saint-Mandc, descoperiră un cabinet cu o ieşire sublerană, care ducea în casa unuia dintre secretarii Iui Fouquet. destul de departe de locuinţa ministrului. în acel cabinet, oamenii regelui găsiră o hîrtic lăsată de Fouquet prietenilor săi, în care le arăta acestora ce anume aveau de făcut. în cazul în care el ar fi fost arestat, hîrtie care-1 convinse pe deplin, pe rege, de vinovăţia ministrului său ; şi. cum ceea ce le cerea supraintendentul prietenilor săi, erau adevărate crime de les-majestate, regele se gîndi dacă fostul său ministru n-ar merita chiar pedeapsa capitală. Unii au spus că au găsit şi otravă în acel cabinet, mai ales că existau unele bănuieli, cum că ministrul l-ar fi otrăvit pe Mazarin, ceea ce. într-adevăr, era ridicol şi răuvoitor.

Mama lui Fouquet se duse la Fontainebleau, ca s-o vadă pe Ana de Austria ; regina o primi cu multă bunătate, fiindcă femeia nu era implicată, în nici un fel, în matra- pazlicurile fiului ei.

în septembrie, muri Nogent. acel farseur bun de gură care, prin bufoneriile sale, izbutise să pună mîna pc o rentă de peste o sută de mii de livre. Acest zeflemist răutăcios. care vorbise atîta in timpul vieţii, nu făcu pe nimeni să vorbească despre el, după ce muri. Se prăpădi cînd toată Curtea era preocupată de dizgraţierea lui Fouquet. Aşa că tăcerea fu singura lui - răsplată pentru tot noianul de vorbi' fără miez pe care le rostise prin cabinete ; nefiind nici stimat, nici iubit, fu repede dat uitării.

La sfîrşitul aceleiaşi luni, se prăpădi şi domnişoara de Beaumont. Mintea ei ascuţită, calităţile pe care le avea şi prietenii o scăpară destul de repede de exil, aşa că se îna- poiase la Curte. Dar, cum avea obiceiul să vadă întotdeauna paiul din ochii altora şi să nu observe bîrna din ochii ei, fu îndeajuns de pedepsită după moarte, fiindcă nimeni n-o regretă şi nimeni nu vorbi

despre oa.

Ducele ele Damville, acel Brion de odinioară, muri şi. el tot atunci. Murind, scăpă de lanţurile pe care şi le pusese singur, căci se îndrăgostise de tînăra Mennoville, domnişoară de onoare a reginei-mame ; după ce-i făgăduise c-o ia de nevastă şi se încurcase cu ea', nu mai vru să-şi ţină făgăduiala. Regele şi regina-mamă îl tot „zoreau să se însoare, dar el tot amina mereu ; iar cînd fu pe moarte, pasiunea lui pentru domnişoara Menneville dispăruse de mult. încît o rugă cu lacrimi în ochi, pe regina-mamă să facă în aşa fel, încît să-1 scutească de prezenţa iubitei sale. Ducele se oferi s-o despăgubească, dîndu-i o sumă mare de bani ; fata însă ţinea morţiş să se mărite cu el, numai ca să devină ducesă. Dar soarta şi moartea îi dejucată planurile şi-i spulberară visele. Ducele, care la început o iubise foarte mult, descoperind unele legături între ea şi Fouquet şi aflînd că acesta îi oferise cincizeci de mii de scuzi, ca să-i devină amantă, începu a da înapoi. După unele ezitări, ca îl refuză pe Fouquet şi pierdu, în cîteva zile, şi pe cel care-o-iubise, şi pe cel care-i oferise o sumă atît de mare, 1‘ăcînd- să se adeverească încă o dată proverbul că, cine aleargă după doi iepuri, nu prinde nici unul.

Fouquet ieşi şi mai terfelit după ce se află şi de această nebunie a lui. de a ademeni o fată tînără şi frumoasă,-cu bani furaţi din visteria Statului si-şi pierdu şi ultimii prieteni, care nu voiau să fie amestecaţi în matrapazlîcurile sale.

La începutul verii acelui an, adică în 1661, se întîmplă o treabă foarte urîtă cu ambasadorul Franţei la Londra, contele de Estrades, care primise poruncă de la regele său să treacă întotdeauna înaintea ambasadorului Spaniei. La rîndu-i. Filip al IV-lea dăduse şi el poruncă ambasadorului său ea la orice recepţie să facă în aşa fel, încît să păşească în sală, înaintea tuturor celorlalţi ambasadori. Regele Angliei, neliniştit de faptul că drepturile pe care şi le arogau cei doi ambasadori

puteau isca tulburări în ţara sa, făcu tot ce putu ca să evite unele urmări neplăcute.
îi pofti deci pe toţi ambasadorii să vină Ia Whitehall, nu pe drum, în căleşti, ci cu bărcile pe Tamisa, rugîndu-1 pe ambasadorul Spaniei să refuze invitaţia. Dar toate expedientele la care recurse, nu fură acceptate. Batteville, ambasadorul Spaniei, îi arătă ordinul regelui său prin care îi poruncea să ia parte la toate recepţiile şi să depună toate eforturile de a trece întotdeauna înaintea ambasadorului Franţei. Ludovic al XlV-lea, la rîndul său, refuză toate propunerile regelui Angliei şi-i ordonă lui de Estra- des să treacă înaintea lui Batteville şi nu numai înaintea lui, ci a tuturor ambasadorilor care vor fi poftiţi la Londra.

Contele de Estrades îşi luă deci, din timp, toate măsurii». Plăti cîţiva oameni de încredere şi se pregăti cît putu mai bine pentru întîlnirea cu ambasadorul Spaniei. Dar, din nefericire, aşa cum mi-a istorisit chiar el mai tîrziu, n-avea bani cu ghiotura, ca să-i azvîrle pe fereastră, cum avea confratele său spaniol. Batteville, dînd bani în dreapta şi-n stînga, îşi atrase de partea lui populaţia Londrei care, bine plătită, nu-i refuză nici un serviciu. Ca urmare a acestor pregătiri, prima oară cînd veniră ambasadorii la Londra, regele Angliei, foarte binevoitor faţă de Franţa, îl rugă pe contele de Estrades să vină cu caleaşca sa, ime- diart după el. Contele vrînd să urmeze sfatul regelui, dădu să se vîre cu trăsura sa în lungul şir de trăsuri care veneau după caleaşca regelui. Dar Batteville se opuse cu străşnicie şi, ajutat de barcagiii de pe Tamisa şi de un grup de gură- cască, răsturnară şi sfărîmară trăsura contelui de Estrades, îi uciseră caii şi-i răniră cîţiva slujitori ; apoi, triumfător, Batteville se vîrî cu trăsura lui, în convoi, imediat după trăsura regelui Angliei, îndeplinind în felul acesta porunca stăpînului său, regele Eilip al IV-lea. Cînd regele Franţei află această veste, pur şi simplu, amuţi. Sîngele ilustru care clocotea în vinele sale, îl făcu să

socoată această faptă drept o jignire fără precedent. Primul lucru pe care-1 făcu, fu să-i trimită poruncă lui Fuensaldagne, ambasadorul extraordinar al Spaniei, să părăsească Franţa, iar marchizului de Las Fuentes, care urma şă vină la Paris ca ambasador simplu, îi trimise vorbă să nu mai vină : apoi îi interzise lui Caracene, guvernator in Ţărlie-de-Jos — care ceruse un paşaport — să treacă prin Franţa, pentru a se reîntoarce în Spania. Minios la culme. Ludovic îi porunci ambasadorului său la Madrid — d'Aubussoff, arhiepiscop de Embrun — să se iptoarcă imediat în ţară. Furia iui, care se manifestă în mai multe feluri, iscă teama în inimile supuşilor săi că pacea, atît de solemn încheiată între cei doi regi, nu va fi chiar atît de lungă, cum nădăjduiseră ei. Ludovic nu păru mulţumit nici de regele Angliei. Se plînse de faptul că supuşii săi îl favorizaseră pe Batleville şi fu'convins, o bună bucată de vreme, că regele Angliei nu luase toate măsurile pentru a-i împiedica pe aceştia să-1 insulte pe contele de Estrades.

Primind ordin să revină în ţară şi sosind la Fontainebleau pe la sfîrşitul lui octombrie, contele de Estrades îi spuse lui Ludovic că regele Angliei făcuse tot ce -putuse, în acea împrejurare ; dar că, nefiind încă pe deplin stăpîn pe populaţia Londrei, se văzuse obligat să îndure ruşinea, pentru că-i era greu, sau mai curînd imposibil să spînzure cinci sau şase mii de oameni, care se ridicaseră să-i ia apărarea ambasadorului Spaniei. Regele Angliei era puternic, pentru că avea pe atunci o flotă mare, frumoasă şi foarte bine echipată ; pentru că era stăpîn pe Dunkerque, pe care-1 întărise ; pentru că se aliase cu Portugalia, însurîn- du-se cu Infanta acestei ţări ; şi pentru că avea în Africa o piaţă foarte mare de desfacere, pe care portughezii i-o cedaseră lui ; dar nu era ascultat la Londra atîta cît ar fi dorit el, iar veniturile sale încă nu fuseseră stabilite în întregime. Aştepta să se adune Parlamentul şi să-i fixeze suma ce i

sc cuvenea. Banii pe care-i avea îi Folosea pentru afacerile externe, iar la el acasă, trăia cum putea. Discutînd cu
de Estrades, după ce acesta reveni din Anglia, regele îi mărturisi că ar da nu ştiu cît să se poată răzbuna pentru jignirea ce-i fusese adusă ; de Estrades îi răspunse că regele Angliei dorea şi mai mult acest lucru, fiindcă regele Spaniei — care începuse a-1 socoti o persoană de temut, prin alianţa sa cu'Tortugalia — îi făcea tot felul de şicane ; şi că afacerea cu ambasadorii, pregătită cu alîta grijă şi cu atîţia bani, de către spanioli, urmărea de fapt, să iste o răzmeriţă la Londra şi să-i producă încurcături regelui. Cind . Ludovic îi spuse că-i ceruse regelui Angliei să-1 izgonească pe Batteville din ţara sa, de Estrades îi răspunse că socotea că majcstatca sa ar face mai bine să amine această cerere, fiindcă, dacă regele Spaniei,' presat de nevoia de a menţine pacea, se hotăra să-i dea satisfacţie, atunci era oblicat să-1 recheme el însuşi pe Batteville, ceea ce era de o mie de ori mai bine ca ambasadorul să fie alungat de propriul său rege şi nu de cel al Angliei. Ludovic ii dădu dreptate şi se hotărî să-i urmeze sfatul. De Estrades îmi mai spuse că-1 sfătuise pe rege să nu se grăbească să-i arate regelui Angliei că ar fi hotărît să declare război Spaniei, in cazul în care nu va primi satisfacţia cuvenită, fiindcă acest rege avea tot interesul să declare ei însuşi război, dacă regele Spaniei nu-şi cerea cuvintele scuze, lucru cu care Ludox ic se arătă de acord.

Şi, într-adevăr, în foarte scurtă vreme, lucrurile se aranjară cum nu se putea mai bine. Regele Spaniei, dorind să păstreze, cu orice preţ, pacea. îi trimise fiicei sale o scrisoare plină de dragoste. în care ii mărturisea cît de mult ţinea el la ginerele său, pe care-1 iubea ca pe un fiu şi că era de datoria lui. fiind mai bătvîn, să fie cel

mai înţelept. Dar Ludovic voia o satisfacţie tot atît de răsunătoare ea şi scandalul pe care-1 iscase Batteville, la Londra* Aşa că regele Spaniei, neavînd încotro, îl rechemă pe Batteville de la Londra şi-1 trimise pe marchizul de Lift Fuentes să-i ceară. în mod public, scuze[1] regelui Franţei, in asemenea termeni, incit îl mulţumi pe deplin pe Ludovic şi uimi întreaga Europă. Scuzele acestea avură urmări pentru ambii regi : în timp ce Filip al Spaniei păru că începe să decadă, călcîndu-şi pe proverbiala sa mîndrie, leputaţia lui Ludovic al XIV-lea crescu enorm şi-l făcu să fie temut de toţi, fiindcă toţi văzuseră foarte clar că era un rege care nu suporta să fie ofensat de nimeni şi de nimic ce i-ar fi putut ştirbi măreţia.

Le Tellier, care analizase cu multă atenţie, în acea epocă, firea regelui, îmi confirmă ceea ce-mi spusese mai demult fratele meu : că Ludovic, deşi foarte tînăr. era extrem de sever şi de atent în tot ceea ce făcea, că ştia să fie bun şi iertător, atunci cînd trebuia, pentru a insufla respect celor din jur. cît şi teamă celor cu care lucra, pentru a nu abuza nici de bunătatea, nici de libertatea pe care le-o dădea, de a spune ce gîndeau. Ceea' ce l-a uimit însă cel mai tare pe Le Tellier, a fost faptul că regele a izbutit să-şi însuşească într-un timp atît de scurt ştiinţa de a guverna, dovedindu-se deosebit de abil în a-şi îndeplini îndatoririle, fiindcă, pînă la moartea lui Mazarin, nu se ocupase de nimic. Jăsînd totul în seama ministrului său.

Tot atunci, cerul binecuvîntă familia regală cu naşterea Delfinului. Veni pe lume în ziua de 1 noiembrie, Ziua Tuturor Sfinţilor, cu cinci minute înainte de amiază ; acest copil era moştenitorul prezumtiv a două mari regate : Franţa şi Spania. Căci dacă prinţul moştenitor al Spaniei ar fi murit — ceea ce dealtfel s-a şi întîmplat destul de curînd —• acest copil era singurul moştenitor a două dintre cele riiai mari ţări

din Europa, lucru nemaiîntîlnit de

[1] Monglal. în *Memoriile* sale din 1661, spune : „Scuzele au fost prezentate într-o audienţă solemnă, în prezenta nunţiului papal şi j tuturor celorlalţi ambasadori. După ce fură rostite de către mărci.izul de Las Fuentes, regele întorcîndţi-se spre ceilalţi ambasadori. le spuse : — Domnilor, sînteli martori că regele Spaniei îmi cedează înliielalea în întreaga lume (N.ed.fr.)

secole : mai ales dacă ne gîndim la strămoşii din care se trăgea, atît pe linie paternă, cît şi maternă şi care fuseseră cei mai mari regi şi împăraţi ai lumii.

După ce născu, regina se îmbolnăvi atît de grav, încît fu la un pas.de moarte. Atîta timp cît zăcu, regele fu nemaipomenit de mîhnit şi de îndurerat, dovadă că dragostea pe care o nutrea faţă de soţia sa era cu mult mai puternică decît toate micile sau marile sale pasiuni de pînă atunci. Doamna de Montausier fu numită guvernanta Delfinului. Această alegere a regelui se bucură de aprobarea tuturor, pentru că această doamnă era stimată şi respectată de toata lumea. în tinereţe, fusese favorita răposatei prinţese de Conde şi cea mai bună prietenă a ducesei de Aiguillon. nepoata cardinalului de Richelieu. Fusese o femeie frumoasă, binefăcută, cu o înfăţişare ma.jestuoasă şi blindă. haruri pe. care anii nu 1 le răpiseră. Marchiza de Rambouillet, mama sa, ilustră la vremea ,ei, o crescuse numai printre celebrităţile care veneau 2'ilnic în casa lor. Se măritase destul de tîrziu, cu marchizul de Montausier. care ii făcuse curte paisprezece ani. 11 luă de bărbat, nu din dragoste, nici din dorinţa de a se mărita, ci mai mult, pentru a răsplăti dragostea statornică şi răbdarea de care dăduse dovadă. O văzurăm aşadar, pe această doamnă,, numită de rege guvernanta micului print. în nădejdea - că va izbuti, prin grija şi judecata ei sănătoasă, să facă clin Delfin un tînăr plin de tot atîtea virtuţi, pe cît de mare îi era neamul din care se trăgea. Numai regina-mamă. fără a dezaproba totuşi această alegere, nu l'u din cale- afară de mulţumită: se temea că doamna do Montausier n-o să fie în stare să se dedice, atît cît ar trebui, preocupării de a urinări îndeaproape creşterea şi educaţia unui copil şi că se va ocupa mai mult de propria sa persoană. Dar nu spuse nimănui ce gîr.dea, de teamă să nu i.şm vreo nemulţumire. Totuşi, cînd doamna de Montausier veni să-i mulţumească pentru cinstea pe care i-o făcuse regele, Ana de Austria, vrînd să fie sinceră, ii spuse clar că ea nu avea

3711

nici un merit în această alegeri şi că deci nu merita nici un fel de mulţumiri.

Ana de Austria se putea. în sfîrşit, socoti o femeie fericită, fapt pe care, dealtfel, îl şi mărturisi într-o seară, cu glas tare, faţă de noi ; regele, fiul ei, se însurase cu cine dorise ea, nora sa îi născuse un nepot, Ludovic se acoperise de glorie, între el şi unchiul lui se încheiase o pace statornică ; Filip, cel de al doilea fiu al ei, se însurase cu prinţesa Angliei, iar Madame, cea de a doua noră a sa. era şi ea însărcinată. Da, regina-mamă era fericită. Dar pe cît era ea de fericită, pe atît de nefericită eram eu. Ba chiar la un moment dat, am şi vrut să mă retrag de la Curte, pentru că soarta începuse a-mi fi nefavorabilă ; şi-mi era nefavorabilă, fiindcă regele nu mai avea ochi să mă vadă. Şi iată cum mi-am dat seama de acest lucru : la un moment dat, regin^-ma^nă şi. mai ales, regina Angliei. voiră să mă numească guvernanta copiiilor lui Monsieur. Cele două regine vorbiră cu regele, dar acesta nici nu vru să audă. Dorind să-i facă pe plac cumnatei sale, o numi. în această^slujbă, pe doamna de Saint-Chaumont, sora mareşalului de Gramont Alegerea fusese făcută, de fapt, de contesa de Soissons şi de Fouilloux,-una dintre domnişoarele de onoare ale reginei-mame. confidenta şi prietena contesei, care o instigă pe Madame să vadă în mine o unealtă a soacrei sale pe care nu putea s-o sufere. Iată de ce eu nu puteam fi agreată de rege şi, cu atît mai puţin, de contesa de Soissons, care — aşa cum ini-a mărturisit mai tîrziu — mi-a făcui atunci mult rău, fiindcă eram bună prietenă cu ducesa de Navailles, pe care ea o ura de moarte.

Cum regina-mamă luase hotărîrea să se retragă, a vreme,-Ia Val-de-Grâce, am rugat-o, cu lacrimi în ochi, să mă ia şi pe mine, lucru care s-a şi întîmplat dealtfeL

’ Tatăl, acelui ccmte de Guiche, exilat, fiindcă fusese iufrltiA soţiei lui Monsieur.

Anul s-a încheiat cu tămbălâul pe care l-a iscat la Curte, apoi în întregul Paris, procesul lui Fouquet şi al celor învinuiţi de tot soiul de potlogării şi mai ales de hoţie, fiindcă, majoritatea împricinaţilor, urmînd exemplul lui Fouquet, îşi vîrîseră miinile pînă la coate, în banii Stalului. ba chiar şi în cei ai regelui.

(1662)-. Acest nou an începu cu numirea de către rege, a şaizeci de noi cavaleri ai ordinului Saint-Esprit : ceremonia avu loc în biserica Augustinilor. Pregătirile Caruselului. cu care Ludovic voia să le distreze pe cele două regine — exact ₛca cel care avusese loc cu prilejul căsătoriei răposatului său tată, regele Ludovic al XllI-lea — le răpiră o grămadă de vreme prinţilor şi seniorilor, care urmau să se ocupe de această treabă. Regina-mamă, care nu avusese prilejul să-1 vadă pe cel ce avusese loc în cinstea măritişului ei, ne tBt descria ce-i auzise vorbind despre vechiul Carusel, pe curtenii de pe vremea ei. Eu, personal, n-am găsit pe nimeni care să-mi poată spune dacă cel care avusese loc în Piaţa Regală, fusese mai frumos decît cel care avusese loc, cu ani în urmă, la Tuileries. Noul Carusel era alcătuit din cinci grupuri, care reprezentau cinci naţiuni : romană, persană, turcă, indiană şi americană. Regele era şeful primului grup, Monsieur al celui de al doilea, prinţul de Conde, al celui de al treilea, ducele de Enghien, al celui de al patrulea şi ducele de Guise, al celui de al cincilea. N-am să descriu nici ordinea intrării lor în arenă, nici bogăţia fără seamăn a costumelor, frumuseţea blazoanelor şi nici culorile diferite pe care le purtau. N-am să spun decît că contele de Sault, fiul ducelui de Lesdiguieres, avu cinstea de a cîştiga întrecerea şi de a primi inelul cu diamant. Cîştigătorul fu aplaudat îndelung de către spectatori şi avu plăcerea de a primi acel diamant, de un preţ inestimabil, chiar din mina reginei- mame. care se afla aşezată pe un fel de estradă, special făcută pentru ea.

După acel spectacol — care avusese în el ceva din turnirurile de odinioară ce se ţineau în Franţa.. Anglia şi

Germania, şi care i se potrivea atît de bine tinereţii înfloritoare a unui rege tînăr, care dăruise Europei pacea şi pusese capăt războiului — discuţiile de la Curte, reîncepură. în acea vreme, regele părea s-o placă foarte mult pe tînăra La Motte-Houdancourt. Nu ştiu dacă la Curtea reginei Maria-Tereza, unde era domnişoară de onoare, era sau nu. subalterna Luizei de. La Valliere. Dar ştiu că a pricinuit multe schimbări la Curte, mai mult datorită intrigilor decît frumuseţii sale, deşi era într-adevăr de o frumuseţe fără pereche, ce putea isca mari pasiuni in inimile bărbaţilor. Ducesa de Navailles, prin funcţia pe care o avea (între altele, trebuia să supravegheze şi comportarea domnişoarelor d£ onoare), socoti că era de datoria ei să pună stavilă sentimentelor regelui. Ludovic nu se supără pentru morala pe care i-o făcu ducesa, despre care toată lumea ştia cît era de cucernică şi de cinstită. O vreme, lucrurile rămaseră aşa. Dar iată că dorinţa de a o cuceri pe frumoasă şi ciuda de a vedea cum i se pun beţe în roate, îl deranjară atît de tare pe rege, încît acesta îi porunci iui Le Tellier să-i spună doamnei de Navailles să nu se mai preocupe de conduita domnişoarelor de onoare. Dar ducesa îi răspunse ministrului că era obligată să-şi facă datoria şi că, atîta vreme cît regele va binevoi s-o ţină în acea sjujbă, îşi va îndeplini cît mai bine cu putinţă sarcinile care-i reveneau. Regele se supără şi-i spuse că ar trebui să se teamă de mînia lui. Ea îi răspunse că se şi gîndise la acest lucru, că vedea foarte clar toate nenorocirile care-o aşteptau, dacă majestatea sa se supăra pe ea ; si enumerîndu-i tot ce-ar fi pierdut, atît ea, cît şi soţul ei, dacă ar fi fost alungaţi de la Curte, îi mărturisi regelui că. lipsa atîtor bunuri, nu-i putea totuşi schimba hotărîrea de a-şi face cît mai conştiincios datoria. După care, îl conjură să-şi caute în altă parte distracţiile şi nu la Curtea soţiei şale, unde se pare că ma*i sedusese o dora- nişoară de onoare, pe tînăra şi naiva de La Valliere.- Regele bombăni, se bosumflă, dar înghiţi

morala. Chiar în seara aceleiaşi zile, în timp ce ducesa de Navailles se afla în odaia reginei-mame, sprijinită de unul din capetele patului, regele se apropie de ea, îi întinse mîna şi, cu o mutră spăsită, o rugă să-1 ierte. Făcu acest lucru, nu ca un bărbat hotărît să-şi înfrîngă slăbiciunile, ci ca un om de orfbare, care era mult prea cinstit ca să nu-i dea dreptate celei care o avea şi'care era demnă de ţoală stima sa. Ducesa de Navailles îşi exercită astfel nestingherită, multă vreme, slujba, conform maximelor pe care i le pre- scria onoarea. Iar regele fu mulţumii. Asta nu însemna însă că el nu continua s-o vadă, pe ascuns, pe domnişoara de La Motte-Houdancourt, la dojimna contesă ele Soissons, care* întreţinea această pasiune în inima regelui, at.it cît îi ora cu putinţă. Această contesă, care o ura pe doamna de Navailles, nemaiputînd ea însăşi să placă regelui, voia să-1 atragă pe orice cale, pentru a se bucura de favorurile salo. Ironiza la sînge virtutea ducesei şi, continuînd să-şi bată joc de ca în faţa regelui, acesta începu să n-o mai poată suferi pe biata ducesă. Fiind tînăr, şi cu sînge fierbinte, se lăsa atras de diverse pasiuni pe care voia să şi le satisfacă. Fiindcă pe atunci stătea la Saint-Cîermaim luase obiceiul de a se duce în apartamentele domnişoarelor de onoare ale soţiei sale. Cum intrarea în odăile acestora fusese[1] interzisă de severa doamnă de Navailles, regele intra la domnişoara de La Motte-Houdancourt print.r-o gaură aflată intr-un perete despărţitor din lemn de brad. Pînă atunci, Ludovic îşi văzuse de micile sale aventuri, fără a face caz că. de fapt, el era regele. Iută însă că pasiunea lui devenind din ce în ce mai puternică. începu a o nelinişti din nou pe doamna de Navailles. care, în zelul ei, porunci- să se pună grilajele la toate ferestrele odăilor domnişoarelor de onoare şi zăvoare la toate uşile.

Contesa de Soissons, care n-o putea suferi pe domnişoara de La Valliere. fiindcă aceasta nu ttvea obiceiul do a-i face confidenţe, încercă s-o dea deoparte, străduin-

du-se s-o vîre în inima regelui pe domnişoara de Houdancourt. care avea obieciul. să-i spună tot ce-i zicea regele. Pe dd altă parte, aceeaşi contesă se strădui cît putu să-1 aţîţe pe Ludovic împotriva ducesei de Navaillles, cealaltă duşmancă a sa.

Intre timp, domnişoara de La Valliere văzînd o rivală de temut în tînăfa Houdancourt, îşi puse la bătaie toate farmecele şi, cedîndu-i regelui, îl legă de ea pentru o bună bucată de vreme, spre disperarea doamnei de Soissons şi mai ales a domnişoarei de Houdancourt care şovăise prea mult, 'dacă să devină sau nu, amanta regelui. în timp ;e Ludovic îşi vedea de iubirile sale, tînăra sa soţie treT-a prin chinurile iadului, fiindcă, deşi din porunca reginei- mame i se ascundeau toate aventurile regelui, ea le ai'îa aproape pe toate şi cum în acea epocă, regele se reîndrăgos- tise pătimaş de domnişoara de La Valliere, Maria-Tereza nu-şi putea ascunde mîhnirea, deşi‘făcea nişte eforturi nemaipomenite.

i Întorcîndu-mă dintr-o scurtă călătorie pe care am făcut-o în acea epocă, în Normandia, înjr-o seară, ani găsit-o pe regină în patul fetiţei sale, Ana-Elisabeta a Franţei. Stînd lîngă patul ei, ea mi-a făcut un semn din ochi. Şi, arătîndu-mi-o pe domnişoara de La Valliere, care trecea prin acea odaie pentru a se duce să ia masa la contesa de Soissons, cu care acum se împrietenise la toartă — mă rog, prietenie adevărată sau prefăcută, dar totuşi prietenie —îmi spuse în spaniolă :

— *Esta donzella con las arracadas de diamante, es esta que el Rey quiere.* (Fata asta, cu cercei, de diamante în urechi, e cea pe care o iubeşte regele.)

Am fost foarte surprinsă de acele cuvinte, fiindcă eram ■ sigură că ea încă nu aflase acea taină. Am mormăit ceva, care nu însenina nici da, nici nu şi, ca s-o previn pentru ■'ce-o aştepta în viitor, am încercat 3-0 conving că toţi bărbaţii, fără a înceta de a-şi iubi nevestele, le sînt, de obicei,

necredincioşi sau se prefac că sînt, pentrd a fi în pas cu moda. Regina, care înţelese că noi nu voiam să-i spunem nimic, nu răspunse, dar se întristă şi mai mult. I-am istorisit imediat scena, reginei-mame şi am asigurat-o că Maria-Tereza era foarte discretă, fiindcă, de fapt, ştia mult mai multe lucruri decît credeam noi. Toată nenorocirea ei se datora faptului că-1 iubea prea mult pe rege. Dragostea o făcea geloasă şi de[1] aici, toată suferinţa ei.

în primul an de căsătorie, regele fusese foarte tandru cu ea şi foarte sensibil la legitima pasiune pe care-o nutrea pentru ea. Cînd afecţiunea regelui începu sa scadă, 6igur că Maria-Tereza observă imediat acest lucru ; n-avea nevoie de nici o confidentă care s-o avertizeze că regele începuse a călca strîmb ; cînd află şi pe cine anume iubea, biata regină trecu printr-o stare demnă de milă. Regele o vedea foarte bine cît suferă ; dar, neputînd sau nevrînd să se schimbe, ţinu cu dinţii la independenţa sa şi făcu pe indiferentul. Cu timpul, ştiu să facă din această indiferenţă un adevărat leac împotriva tuturor neplăcerilor conjugale.

Capitolul XXII

(1662). — Regele cumpără oraşele Dunkerque şi.Mardick. — îşi pierde copila. — Scrisoarea anonimă adresată reginei. — (1663). Splendoarea Curţii. — Boala Anei de Austria. — Regele şi regina se îmbolnăvesc de pojar. — Vindecarea reginei-mame. — Doamna de Soissons îi vor-

beşte Mariei-Tereza despre iubirile regelui. — Mîhnirea Mariei-Tereza. — Dizgraţierea ducelui de Navailles. — Moartea mai multor prinţese. — (1664). — Serbări la Versailles. — Ana de Austria atinsă de o boală gravă. — Soţii de Navailles exilaţi de la Curte. — Doamna de Montausier o înlocuieşte pe ducesa de Navailles. — Doamna de La Motte, guvernanta Delfinului. — Regele şi regina-mamă se ceartă. — Ludovic al XIV-lea îi cere iertare. — Doamna de Motteville încetează o vreme de a se mai duce la Curte. — Intrigile ducelui şi ale ducesei de Brancas.

în luna octombrie, 1662, regele nostru cumpără de la regele Angliei, oraşele Dunkerque şi Mardick, împreună cu toate tunurile şi muniţia care se aflau în ele, cu Cinci milioane de scuzi, plătibili în cîţiva ani. Dar după ce-i dădu prima rată, cum regele nostru avea mare nevoie de bani, regele Angliei îl tot amînă cu plata, iar pînă la urmă nu-i mai ceru nici un ban, aşa că cele două oraşe nu-1 costară pe Ludovic mai nimic, dovedind încă o dată cît era el de abil şi de descurcăreţ şi cît de slab fusese regele Angliei ca să-i dea lui Ludovic, aproape pe degeaba, două oraşe întărite, facilitîndu-i oricînd intrarea în Flandra ca să ajute fie Spania, fie Franţa, după cum ar fi găsit el de cuviinţă. Dealtfel, de Estrades — care se ocupase de această afacere — mi-a spus că poporul englez fusese foarte nemulţumit de această tranzacţie.

La sfîrşitul anului 1662 muri Ana-Elisabeta a Franţei, fetiţa lui Ludovic al XIV-lea şi a Mariei-Tereza. Această mică prinţesă, făgăduia să devină foarte frumoasă, dacă ar fi trăit. Dar o aprindere de plămîni o făcu să părăsească această lume, Ia frageda vîrsă de numai cîteva luni. Regele şi regina, cînd o botezaseră, îi dăduseră numele reginei-mame şi a răposatei regine a Spaniei, mama Mariei- Tereza. Regele îşi plînse îndelung, fiica ; regina fu multă vreme tristă şi îndurerată. Regina-mamă,

privind această

moarte eu înţelepciunea şi resemnarea vîrslei, îl rugă pe rege, cu lacrimi în ochi, să-i dea inima fetiţei ca s-« trimită la Val-de-Grâce, unde dorea să fie depusă, după moarte, şi inima ei.

A doua zi, duse ea însăşi inima copilei la mănăstirea Val-de Grace şi dînd-o cu propria sa mină, stareţei, h spuse :

— Maică, iată o inimă pe care ţi-o aduc, alături de care va sta în curînd şi inima mea !

La puţină vreme după moartea micei prinţese, senora Molina, spaniolă, prima cameristă a reginei, primi o scrisoare ce părea să vină din partea reginei Spaniei şi care era adresată Mariei-Tereza. La Molina, care o slujise ne soţia lui Filip al IV-lea, recunoscu scrisul acesteia ; dar. văzînd felul în care era împăturit plicul, se miră foarte **tare, fiindcă regina** Spaniei nu avea obiceiul să-l împăturească **astfel.** Scrisoarea îi fusese adusă de contele de Brienne, **secretar de** Stat ; dar, de obicei, toate scrisorile din Madrid veneau prin curierii ambasadei Spaniei ; toate aceste ciudăţenii o făcură pe doamna de Molina să intre la idei. Auzise spunîndu-se cum că regele Spaniei ar fi bolnav ; şi temindu-se să n-o neliniştească pe regină, deşi nu avea obiceiul să deschidă scrisorile stăpînei sale, de astă-datâ se pare că Cerul o inspirase să vadă ce conţinea acea scrisoare- Deci, deschizînd-o, văzu că era cu caractere franceze, cu totul deosebite de cele de pe plic şi scrisă într-o spaniolă stîlcită, amestecată cu fraze franţuzeşti ; misiva cuprindea lucruri cunoscute de toată Curtea, în care regele şi domnişoara de La Valiere erau eroii principali. După ce-o citi, mulţumi Cerului că avusese prezenţa de spirit s-o deschidă şi alergă într-un suflet, cu ea, la regina-mamă. Aceasta o sfătui să i-o ducă regelui şi de Molina, ascultînd-o, se duse să bată în uşa cabinetului unde avea loc Consiliul, li spuse regelui că tocmai primise acea scrisoare şi că, părîndu-i-se suspectă, o deschisese fără să i-o mai arate soţiei sale. Molina mi-a povestit mai apoi, că după ce

citise .scrisoarea, regele se făcuse roşu ca focul şi că rămăsese, pur şi simplu, uluit de atîta cutezanţă, fiindcă nu-şi închipuia că ar exista cineva în regatul său, atît de îndrăzneţ încît să^şi îngăduie să se amestece în treburile sale personale. Tulburat, o întrebă pe Molina, dacă regina văzuse acea scrisoare. Aceasta, spunîndu-i încă o dată că n-o văzuse, regele o vîrî în buzunar şi o păstră cu grijă. Prietenia ce mă lega de ducesa de Navailles, considerată de rege drept o reformatoare extravagantă a lumii, îl făcu să mă suspecteze cum că eu aş fi scris acea scrisoare ; dar cum eram foarte bună prietenă cu doamna de Molina, care dacă ar fi avut ghinionul să-i displacă majestăţii sale, ar fi trimis-o imediat îndărăt, în Spania, îşi amină cercetările şi nu-şi revărsă mînia asupra nimănui. II vom vedea mai tîrziu, pedepsin- du-i pe adevăraţii autori ai acelei nefericite scrisori, care nu erau alţii decît cei pe care-i onora cu încrederea şi cu favorurile sale [1].

(1663). Timpul, care trece pe nesimţite, rie făcu să ne trezim în anul 1663, an în care distracţiile au fost foarte numeroase. Şi bineînţeles că şi intrigile, lucru care nu trebuie să ne; mire. Un rege tînăr şi puternic, frumos şi bogat, plin de măreţie şi strălucire, atrăgea în juru-i o mulţime de oameni dornici să parvină. Şi, cum era şi firesc, cele mai insistente şi mai îndrăzneţe, erau femeile. Maria-Tereza, care-1 iubea pătimaş pe rege, dar cu multă demnitate, tremura de spaimă că el n-o mai iubea. Regina- mamă însă o consola vorbindu-i mereu de grija pe care-o avea ca s-o distreze. Dar iată că în ultima zi de carnaval, regele refuză în mod public, s-o ia cu el, preferind-o pe domnişoara de La Valliere. Regina, ca s-o vindece de mîhnirea care pusese stăpînire pe ipima ei. ii făgădui s-o ducă ea însăşi Ia carnaval. Aşa că, după ce ieşi de la Carmelite, unde stătu pînă seara, Ana de Austria veni la

* Adică de Vardes şi contele de Guiche (n ed.fr.).

Maria-±v.eza care o aştepta cu un întreg grup de curteni mascaţi şi îmbrăcaţi în veşminte antice ; aceştia urmau s-o însoţească la balul dat de Monsieur şi de Madame, unde nu puteau intra decît dacă erau costumaţi.

Regina-mamă, aflată în fruntea grupului, se înfăşurase într-o mantie spaniolă, de tafta neagră, pe care şi-o pusese peste rochia cu care se îmbrăcase de dimineaţă, pre- făcîndu-se că e veselă numai ca să-şi înveselească nora, care era atît de cucernică şi de cinstită, încît nu voia să ia parte la nici o distracţie, dacă nu era însoţită de rege, sau de regina-mamă. Evlavioşii, murmurară împotriva reginei- mame care ştia că va fi ţinută de rău. Această regină virtuoasă îmi mărturisi că, de fapt, oamenii aveau dreptate şi că nu făcuse acest lucru, decît numai de dragul nurorii şi nepoatei sale.

Postul Paştelui, care urmă după acele zile de zburdălnicie, fu ţinut cu stricteţe de regina-mamă. Posti chiar cu mai multă austeritate decît ceilalţi, deşi vîrsta ei o scutea de această obligaţie. Se simţi destul de slăbită din pricina asta, iar de Paşti, mărturisi că abia se mai putea ţine pe picioare. Imediat după sărbători îşi recăpătă însă înfăţişarea înfloritoare, arătînd cît se poate de bine. Dar această sănătate aparentă nu dură mult. în 10 aprilie, începu a se simţi rău. Vorbi de o oboseală imensă în braţe şi în picioare, de unele dureri de inimă, apoi începu a avea febră. A doua zi, bătîndu-şi joc de boala care o chinuia, ne asigură că se simţea mai bine, dar nu ieşi din odaia ei. Toată ziua arătă foarte rău. A treia zi, febra îi reveni, iar seara medicul îi luă sînge. A patra zi, avu frisoane, stări de slăbiciune şi o puternică durere de cap. Familia regală începu a fi îngrijorată. Regele păru foarte neliniştit. Monsieur fu cuprins de teamă, regina tînără plînse, Madame păru mai puţin veselă, şi întreaga Curte fu doborîtă de tristeţe. în a noua zi de boală, reginei i se luă sînge pentru a cincea oară ; atîta sînge scos din vinele sale, scăzîndu-i considerabil forţele, o făcu, atunci cînd se sculă din pat ca să i se schimbe aşternutul, să se

simtă dintr-o dată foarte rău. Monsieur se repezi şi-o apucă de-o mină, iar contesa de Flex, de cealaltă. Dar cum era gata să se prăvale, Maria-Tereza, speriată de starea sănătăţii soacrei sale, dădu buzna în cabinetul de baie de alături, unde se afla regele, strigînd că mama sa era pe moarte. Regele, care ori de cite ori mama sa fusese bolnavă, se purta cu ea ca un fiu iubitor ce era, veni repede să vadă ce se în- tîmplase. O ajută să-şi vină în fire, şi cînd văzu că se trezeşte din leşin, se bucură nespus de mult. Dînd fuga în cabinetul de baie să-i spună vestea cea bună şi soţiei sale, care plîngea cu hohote, o readuse lîngă bolnavă, unde rămaseră cu toţii, destul de neliniştiţi de starea în care se găsea. Simţind cum i se înrăutăţeşte boala, regina-mamă dori să stea de vorbă cu regele, între patru ochi. După această discuţie, care fu lungă, Monsieur se apropie de ea şi-i spuse că se temea ca acea discuţie îndelungată să nu-i pricinuiască dureri de cap. Accesele de febră continuară şi deveniră din ce în ce mai puternice. Regina-mamă rămase în această stare pînă la Rusalii, fără ca boala să scadă din intensitate. în 13 mai, medicii propuseră să i se dea un emetic, dar ea nici nu voi să audă. Regele ’t» veghie mai multe nopţi, cînd accesele de febră fură mai violente. Porunci să i se aducă o saltea pe care o puse jos, pe covor, la picioarele patului mamei sale şi aşa, îmbrăcat, se trîntea uneori pe acea saltea, cînd îl dobora oboseala. O veghea cu o grijă şi o atenţie de necrezut, ajuta slugile la schimbatul aşternutului şi se descurca mai repede şi mai bine decît toaţe femeile care se încurcau una pe alta. Regina-mamă, observînd grija, asiduitatea şi neliniştea lui, cît şi a lui Monsieur, care n-o părăsea o clipă, spuse într-o zi, că avea copii buni şi ni se păru din cale-afară de mişcată de dovezile de dragoste ale celor doi fii al ei.

în cea de a patruzecea zi a bolii reginei-mame, medicii — presaţi de slujitorii ei, care le repetau întruna că şi alte persoane se vindecaseră cu prafuri de viperă — voiră să-i dea şi borna vei astfel de prafuri ; dar cum na-

mai folosiseră asemenea leacuri, renunţară şi-i **dădură** chinină. Chinina o scăpă de febră, care încetă s-o mai chinuie, timp de şaisprezece de zile.

In vremea asta, Maria-Tereza se îmbolnăvi de pojar ; se vindecă repede şi, în cîteva zile, fu pe picioare ; cînd regele văzu că soţia lui se simţea mai bine, vru s-o ducă la Versailles, la aer curat. Dar cum în primele zile ale bolii, dormise cu ea, în acelaşi pat, de-abia ajunse la Versailles şi se îmbolnăvi şi el, dar boala lui fu mult mai gravă ; căci, după spusele Iui Vallot, primul său medic, la un moment dat fu aproape gata să-şi **dea** duhul. Dîn- du - şi seama de primejdia în care se afla, îl chemă pe Le Tellier, îi spuse că se simţea la un pas de moarte şi că-1 ruga s-o anunţe pe mama sa. Le Tellier îi răspunse că era ea însăşi prea bolnavă, ca să-i poată da **aceasta** veste. Dar regele îi replică :

— N-are importanţă, trebuie să ştie !

Noroc că boala îi trecu atît de repede, încît nu mai fu nevoie să i se spună nimic reginei. Căci numai după cîteva ceasdri, Ludovic se simţi mai bine, iar Cel-de-Sus îi redădu regelui sănăfâtea de care şi el şi Franţa aveau atîta nevoie

A doua- zi, într-o discuţie pe care o avurăm la Versaii Ies, Le Tellier, ducesa de Navailles şi cu mine, am aflat că regina, după ce auzise că e pe cale de a-şi pierde fiul, se gîndise pe cine ar putea pune regent. Regina Maria-Tereza era prea tînără ; Monsieur nu părea să fie înclinat către treburile Statului ; prinţul de Conde era o persoană de temut ; singurul care părea a fi un om de treabă şi virtuos, era prinţul de Conti.

Medicii, dîndu-i reginei un purgativ, febra îi revent mai violentă ca niciodată ; această revenire a bolii îi **hotă** rîră pe medici să-i dea un vomitiv. Regele, vindecîndu-se, şi venind să stea lîngă ea, o rugă, cu lacrimi în ochi, sa ia acel leac faţă de care **ea** avea atîta aversiune. **Duhov**nicul ei **o** îndemnă şi el să-1 ia. Regina le făcu **pe voie,**

îl luă de două ori şi se vindecă, spre bucuria întregii Curţi. Spaima de a o pierde pe regina-mamă le îngheţase inimile tuturor celor care o iubeau. Fiindcă ceî sărmani o priveau ca pe maica lor, iar cei necăjiţi, ca pe ocrotitoarea şi binefăcătoarea lor.

Cînd regina începu a se simţi mai bine, într-o seară, cînd toată familia se strînsese în jurul patului ei, nu ştiu cine aduse vorba despre gelozie. Atunci Maria-Tereza o întrebă pe Madame, cumnata ei, dacă ar fi geloasă aflând că Monsieur o înşală. Aceasta îi răspunse că n-ar fi, şi că nici n-ar fi bine să fie, fiindcă băgase de seamă că femeile cu cît sînt mai geloase, cu atît bărbaţii lor se plictisesc mai repede de ele. Pentru a-şi trage focul sub turta lui, regele se întoarse către doamna de Bethune, femeie aşezată şi la locul ei, şi-o întrebă dacă fusese vreodată geloasă pe bărbatul ei. Ea răspunse că nu. fiindcă acesta îi fusese întotdeauna credincios. Atunci Mar ia-Tereza, ridicîndu-se pentru a se duce la masă, spuse rîzînd, în limba ei maternă :

— *Que en esto parecea bien la mas tontalde la compagnia, y que por ella no diria lo rnismo.* {Că părea într-a- devăr cea mai proastă din toată acea societate şi că cu ăsta spusese tot.)

Acest răspuns îl făcu pe rege să-şi dea seama că Maria- Tereza era mult mai deşteaptă.decît credea el şi că tăcerea ei era o dovadă de discreţie dictată de dorinţa de a nu-şi .pierde soţul şi nicidecum o dovadă de ignoranţă. Nu ştiu dacă acest lucru l-a supărat ; căci, fiind hotărît să nu renunţe la dragostea pe care i-o purta domnişoarei de La Valliere, uneori dorea din suflet ca regina să nu-1 mai iubească, fiindcă timpul şi uitarea vindecă toate rănile. Dar vremea aoestei vindecări se pare că încă nu venise, «ăci soţia lui vărsa adesea lacomi amare, cu toate că soacra sa o povăţuia întruna să nu dea atenţie unor astfel de lucruri. Ducesa de Navailles, doamna ei de onoare, o sfătuia la fel, dar nu se sfiia să-i

spună şi regelui, că prea îşi mîhnea des soţia. Cum regele voia să fie stăpîn, nu numai pe'întreaţa ţară, ci şi pe toate inimile supuşilor săi, îi răspunse — de cîteva ori — doamnei de Navailles, cu destulă brutalitate, că nu era obişnuit nici cu admonestările, nici cu predicile. Acest ataşament al doamnei de Navailles faţă de regină, începu să-i displacă regelui, din ce în ce mai mult şi, cum nemulţumirile împotriva ei începuseră a se aduna, era firesc să vină şi ziua în care regele dori să n-o mai vadă în ochi.

Contesa de Soissons, văzînd că nu izbuteşte să-l facă pe rege să se îndrăgostească de vreuna dintre prietenele sale, începu a fi neliniştită de tot ceea ce făcuse pînă atunci. Convinsă că ducesa de Navailles ar putea-o discredita în ochii reginei, spunîndu-i acesteia cum voise să i-o vîre în sufet pe domnişoara de La Motte-Houdancourt, se gîndi că n-ar fi rău să-i facă ea însăşi unele confidenţe, reginei, în legătură cu acest lucru. Cum Maria-Tereza obişnuia să se ducă foarte des la mănăstirea Carmelitelor, contesa de Soissons îi ceru o audienţă secretă, care-i fu acordată chiar în acel loc. Prietenia dintre Madame şi Contesa de Soissons dura încă şi regina continua s-o urască la fel de tare pe Madame, ca şi mai înainte, acuzînd-o că-i luase bărbatul, fiindcă — pentru a astupa gura lumii — ea i-o aruncase regelui în braţe, pe acea domnişoară de La Val- liere. Madame — căreia nu-i plăcea să fie urîtă de nimeni şi căreia acum regele nu-i mai dădea nici o atenţie — fu de acord ca doamna de Soissons să-i spună Marei-Tereza tot ce făcuse regele, reuşind în modul acesta s-o facă pe regină să afle tot ceea ce nu izbutise să afle din scrisoarea dosită cu atîta grijă, de doamna de Molina.

Această discuţie a doamnei de Soissons cu Maria-Tereza fu nefastă, atît prin urmările pe care le avu, cît şi prin furtuna pe care o dezlănţui în inima reginei. Ea află, în sfîrşit, de dragostea regelui faţă de Madame, apoi faţă

de domnişoara de La Motte-Houdancourt, precum şi tot ceea ce nu ştia încă despre domnişoara de La Valliere. Poate că bănuise că regele nu-i era credincios, dar cită vreme nu ştia nimic, se mai putea legăna cu ideea că se înşală. Soacra ei nu-i spusese niciodată nimic, iar favorita sa, senora de Molina, o femeie înţeleaptă şi discretă, nu voise s-o facă să sufere şi să-i preschimbe bănuielile în certitudine. Ducesa de Navailles, slujindu-i cu credinţă pe rege şi pe regina-mamă, păstrase — prudentă — pentru sine, tot ce ştia, şi nu voise să-i spună nimic reginei despre contesa de Soissons. Aşa că, această contesă, vrînd să-i facă rău ducesei, şi-l făcu ei însăşi, fiindcă abia acum îşi dădu seama regina cît de plină de zel şi cît de fidelă îi fusese ducesa de Navailles. După ce află toate aceste lucruri, regina ce întoarse la Luvru şi, închizîndu-se în odaia ei, îi istorisi totul doamnei de Molina. Dar îşi dădu curînd seama, că aceasta ştia totul ; n-o ţinu totuşi de rău, că nu-i spusese nimic, pentru că ştia că făcuse acest lucru numai pentru a o cruţa, fiindcă ţinea la stăpîna ei, ca la ochii din cap. Regina îşi aminti că, de cîte ori îi ceruse să-i spună unele lucruri, Molina plînsese la picioarele sale, spunîndu-i că nu va afla niciodată nimic din gura sa, care i-ar putea umbri căsnicia sau care ar putea-o despărţi de rege.

De îndată ce regina îi încredinţă această taină doamnei de Molina, am aflat-o şi eu, chiar în aceeaşi seară. Dar mă puse să jur că nu voi spune nimănui nimic. Mi-am ţinut cu străşnicie jurămîntul, încît n-am suflat o vorbă nici reginei-mame, nici ducesei de Navailles. în schimb, regina nu se putu abţine să nu-i spună totul acesteia din urmă. Ducesa se duse glonţ la regina-mamă, iar aceasta — văzînd că-i putea dovedi astfel fiului ei cît îi era de credincioasă doamna de Navailles, a cărei comportare fusese tot timpul aprobată de Ana de Austria — îl înştiinţa imediat pe Ludovic, despre cele petrecute. ■

Ducesa de Navailles, sfătuită de Le Tellier, îi istorisi ea însăşi regelui, tot ceea ce-i spusese regina ; regele păru mirat de tot ceea ce auzi şi-i puse o mulţime de întrebări în legătură cu cele discutate de soţia sa cu contesa de Soissons. Vardes, prieten intim al contesei, intrînd chiar atunci în cabinetul din apartamntul reginei-mame, şi vă- zîndu-1 pe rege, sprijinit de fereastră şi discutînd foarte aprins, cu ducesa de Navailles, o înştiinţa pe loc pe doamna de Soissons. Cei doi îşi luară imediat măsuri de siguranţă, aşa că şireata contesă — la care regele se duse glonţ, după ce ieşi de la regina-mamă — îi spuse că, într-adevăr, voise să-i dezvăluie reginei unele lucruri, dar că nu mai apucase s-o facă, pentru că aceasta ştia perfect tot ce se petrecuse, convingîndu-1 că nu ea, ci ducesa de Navailles îi spusese totul. Regele neputînd discerne clar adevărul de minciună, nu mai ştiu ce să creadă. îi spuse totuşi ducesei de Navailles că doamna de Soissons îi povestise totul. Ducele de Navailles, cînd auzi că soţia sa o vorbise de rău pe contesă, în faţa regelui, se temu de cine ştie ce răzbunare şi o imploră să dreagă ceea ce stricase ; în clipa în care Ludovic observă o umbră de îndoială în răspunsul ei — căcf ducesa, ca să-i facă pe voie soţului ei, nu mai vru să spună nimic rău despre rivala sa — regele fu sigur că contesa avea dreptate şi că vinovată era ducesa. Işi închipui deci că aceasta inventase toată povestea ca s-o distrugă pe contesa de Soissons, şi ca să-şi ascundă, de fapt, trădarea ; aşa că Ludovic, orbit de contesă, fu convins şi mulţumit de sinceritatea acesteia, tot atît pe cît fu de convins şi de nemulţumit de comportarea urită a ducesei de Navailles. Şi cum nevinovăţii plătesc întotdeauna oalele sparte, fiind bună prietenă cu ducesa de Navailles, am avut şi eu foarte multe de îndurat.

în decembrie, regele titulariză o mulţime de duci **care** n-aveau decît brevete şi făcu o altă serie de duci cu **bre**vete. Printre aceştia din urmă se aflau marchizul **de** Montausier, contele de Noailles şi contele de Saint-Aignan. Ducele de Navailles, care avea unul dintre cele mai vechi brevete, fu tăiat de pe listă, fapt care îl afectă profund. Regina-mamă făcu tot ce putu ca să-1 ajute : îl rugă, **îl** imploră pe rege, dar acesta nu vru să audă nimic. Regele îi spuse că ştia că era protejatul ei, că o slujise cu credinţă, că-1 stima pentru că era un om de treabă, dar că-1 jignise şi că voia să se răzbune.

Regina-mamă îmi spuse toate aceste lucruri ca să **le** spun, la rîndu-mi, celor doi soţi, şi să-i asigur că făcuse tot ce-i stătuse în putinţă, pentru a înlătura resentimentele regelui faţă de ei, dar că totul fusese în zadar. **După** o bucată de vreme, ducele de Navailles yrînd să reintre în graţiile regelui, îi ceru acestuia o audienţă. O obţinu şi **în** timpul discuţiei pe care-o avu cu suveranul său făcu toi ce-i stătu în putinţă pentru a-1 înduioşa şi a-1 readuce **la** sentimente mai bune. îngenunchie în faţa lui, se jură de mii de ori că era nevinovat, îl rugă pe rege să-i spună prin ce anume greşise, fiindcă el se străduise întotdeauna să-i fie pe plac stăpînului său ; că dacă îl jignise în **vreun** fel, o făcuse fără să-şi dea seama ; spuse, în sfîrşib **tot** ceea ce un om de treabă, cinstit şi credincios, ar spune stăpînului său, dacă s-ar vedea învinuit pe nedrept. **Regele** păru mişcat şi vru într-adevăr să uite presupusele **greşeli** ale ducelui şi ale ducesei. **O** vreme, regele h tratã **bine** pe amîndoi, părînd că-i iertase şi că se împăcase cu **ei,** deşi această purtare a lui Ludovic avea totuşi în ea **o** oarecare notă de incertitudine ; căci, în ciuda bunelot sentimente ale regelui, cei doi soţi simţeau că duşmanii lor se străduiau totuşi să le vină de hac şi că acţionau asupra lor, aşa cum acţionează ostaşii care pun- mina **sub**

HUŞ-

bastioanele pe care vor să lc arunce în aer, adică încet, dar sigur.

în iarna care urmă după vindecarea regine'-msme, Ludovic primi vestea morţii ducesei de Savoia, mătuşa sa. La opt zile după ea, muri şi cealaltă ducesă de Savoia, fiica răposatului duce de Orleans, a cărei soartă fusese aidoma unei flori care înfloreşte dimineaţa şi care se usucă şi piere, seara ; prinţesa Margareta, cu care voiseră să-1 însoare la început pe Ludovic al XIV-lea, şi care mai apoi se măritase cu ducele de Parma, se prăpădi şi ea cam tot atunci. Vedeţi deci şi domniile voastre, cît de fragilă este viaţa omului şi cît de zadarnice sînt gloria şi măreţia.

în primăvara anului 1664, Curtea plecă a Versailles, unde avură loc cele mai frumoase serbări din lume, regele vrînd să şteargă prin astfel de distracţii, amintirea bolilor şi necazurilor trecute Dar, din nefericire, în timpul acestei călătorii, regina-mamă simţi primele dureri ale cancerului care avea s-o doboare. Boala îşi făcu apariţia printr-o mică tumoare la sîn, căreia regina-mamă nu-i d"du nici o atenţie. Asta a fost nenorocirea ei. Căci, dacă ar fi luat măsuri chiar de la început,, poate că ar fi putui evita urmările cumplite de mai tîrziu. Regina tînără, care rămăsese din nou însărcinată, îi făcu soacrei sale o bucurie atît de mare, îneît aceasta nu mai dădu nici o atenţie bolii care o chinuia. Bucuria aceasta îi spori şi mai mult, cînd o văzu şi pe Madame, cea de a doua noră a sa, aflîn- du-se în aceeaşi situaţie. Acea călătorie, care începu în condiţii atît de plăcute, fu urmată numai de necazuri. Aşa, de pildă, unele plimbări displăcură foarte mult reginei-mame, ca de pildă cele ale doamnei de Brancas, soţia cavalerului ei de onoare, împreună cu domnişoara de La Valliere ; căci, pînă atunci, respectul pe care-1 purtau

celor două regine, le făcea pe doamnele de onoare să nu-i mai dea acelei fete, nici o atenţie. Dar doamna de Brancas, repezită, cam slobodă de gură şi care nu prea respecta întrutotul preceptele Evangheliei în ceea ce priveşte-mila faţă de semenii săi, se plînse regelui pentru mustrarea pe care i-o făcuse regina-mamă ; dar acesta îi răspunse că ducesa de Navailles şi contesa de Flex fuseseră cele care o instigaseră pe mama sa împotrivă-i şi le înjură zdravăn pentru virtutea de care făceau atîta paradă şi care lui i se părea un lucru atît de ridicol. Regele fu foarte supărat pentru mustrarea pe care o primise doamna de Brancas, fiindcă îndrăznise să-i ţină companie iubitei sale. Din pricina acestui fleac, el şi regina-mamă fură foarte reci unul faţă de celălalt, o vreme. Cum ducele şi ducesa de Navailles fuseseră doar pe jumătate iertaţi, această plîn- gere a doamnei de Brancas a fost de ajuns, ca să redeştepte vechea ostilitate a regelui împotriva lor. S-a presupus chiar, că vechea lor duşmancă, doamna de Soissons, a ţesut cu abilitate, o întreagă reţea de intrigi, ca să-i piardă. Nu trecu mult, şi regele — urmat de cele două regine şi de întreaga Curte — se stabili la Fontainebleau, pentru a petrece acolo o parte din vară. Aici deci, se supără regele pe ducele de Navailles, fiindcă, discutînd cu el o problemă privind cavaleria uşoară (al cărei comandant era), i se păru că acesta i-ar fi răspuns cam ireverenţios. în iunie, ducele primi poruncă să-şi dea demisia din funcţia de comandant al cavaleriei uşoare, iar soţia lui, din funcţia de doamnă de onoare. îndepărtîndu-i de la Curte, regele nu vru să-i priveze totuşi de bunurile pe care le căpătaseră sau le cumpăraseră, aşa că Je dădu în schimbul funcţiilor pierdute nouă sute de mii de livre.

Regina-mamă, care nu plîngea decît foarte rar, vărsă lacrimi amare, cînd cei doi soţi fură dizgraţiaţi, cu

toate rugăminţile şi lacrimile ei. Plîngea de mila lor, fiindcă ştia că erau nevinovaţi, dar plîngea şi de mila ei, văzînd că nu se mai bucura de nici un fel de credit în ochii fiului ei. Maria-Tereza păru şi ea destul de supărată.-ba chiar şi plînse. Şi, în ciuda timidităţii sale, îşi luă inima în dinţi şi-i vorbi regelui, despre afecţiunea şi fidelitatea celor doi soţi, faţă de ea. O îmbrăţişă pe ducesa de Navailles şi o aşigură că n-o va uita niciodată. Ducesa de Montausier, pînă atunci guvernanta copiilor regelui, fu făcută doamnă de onoare în locul doamnei de Navailles. După tot ce am scris despre această doamnă, e lesne de înţeles că regele ţinea mult la ea, nu numai pentru că avea o mulţime de calităţi, ci mai ales pentru faptul că ştia să se facă plăcută. Mareşala de La Motte, femeie de treabă şi de casă, fu numită guvernanta Delfinului. Asta nu pentru că ar fi avut cite ştie ce calităţi deosebite, căci, dacă e să spunem adevărul, era o femeie mediocră. Ci pentru că era nepoata doamnei de Lansac, care-1 crescuse pe rege. Sigur că titlul era mare, dar n-ar fi fost totuşi suficient pentru a ocupa o asemenea funcţie, dacă n-ar fi fost rudă apropiată cu domnul Le Tellier.

Regina-mamă continuase să fie foarte supărată pe doamna de Brancas, care cutezase s-o vorbească de rău în faţa fiului ei. Cum îl iubea foarte mult pe rege, sigur că suferea cumplit să vadă răceala cu care o trata acesta, precum şi lipsa de respect pe care o manifesta faţă de ea, doamna de Brancas. Mama şi fiul erau certaţi şi nu se puteau hotărî nici unul, nici celălalt, care să vorbească întîi. într-una din zile, aflîndu-se împreună în cabinetul reginei-mame, Monsieur şi Mademoiselle ieşiră încetişor, cu intenţia de a-i lăsa singuri ca să se împace. Dai' regele, după ce rămase o vreme, privind pe fereastră, îi făcu o reverenţă mamei sale şi ieşi fără să zică nimic.

Eu- nu eram atunci la Fontainebleau. Ştiu totuşi, ca şi cum aş fi fost de faţă, că regina-mamă s-a simţit cumplit de umilită şi că i-a spus după aceea, lui Monsieur :

— Vezi şi tu cum mă tratează !

Trecu apoi în cămăruţa sa, sprijinindu-se de cel de al doilea l'iu al ei. iar de acolo ieşi pe terasă, ca să evite privirile celor care umpleau cabinetul cel mare. Acolo, plînse îndelung şi spuse doamnei de Molina, care se afla de faţă şi de la care am aflat şi eu toată povestea :

I- — Crezi că eu şi cu regele am scos vreo vorbă, în cabinet ? Ei bine^ te asigur că nu şi că amîndoi am ieşit aşa cum am intrat !

In acea seară, refuză să cineze împreună cu ai săi, pretextînd că nu se simţea bine. Regele, îndreptîndu-se către odaia mamei sale se întîlni cu soţia sa care ieşea de acolo şi se ducea în apartamentul ei. Surprins, o întrebă de ce ducea în odaia ei, îrf loc să se ducă la masă. „Ea îi răspunse că soacra sa o trimisese în odaia ei întrucît ea nu putea mînca. Auzind aceste vorbe, regele păli. **O** urmă pe Maria-Tereza, care mîncă singură în odaia ei. Rămase şi el acolo, nevrînd să se aşeze la masă stînd în spatele soţiei sale şi sprijinindu-se cu braţele de spătarul înalt al jilţului. Cîtă vreme fu lume de faţă, făcu pe veselul şi pe nepăsătorul. Dar, în inima lui, suferea cumplit, dîndu-şi seama cît era de vinovat faţă de mama sa care-1 iubea ca pe lumina ochilor ei şi pe care, pînă atunci, **o** cinstise şi o onorase aşa cum merita.

A doua zi dimineaţă, senora Molina intrînd în oratoriul reginei-mame, fu surprinsă s-o găsească plîngînd. Molina dădu să iasă temîndu-se să n-o stinghereasc㠄 fiindcă de obicei nimeni nu cuteza s-o deranjeze, cînd îşi făcea rugăciunea. Dar regina-mamă o chemă îndărăt şi, fără **a** se jena de starea în care se afla îi făcu semn să îngenuncheze alături de ea. Molina îngenunchie ; şi, după ce **o** întrebă, în spaniolă, de ce plîngea, regina-mamă,- privind-o drept în ochi, îi spuse doar atît :

— *Ay, Molina, estos hijos !* (Ah, Molina, copiii ăştia !)

Şi, după ce-şi descărca sufletul în faţa ei, se simţi un pic mai uşurată

La rîndul lui, regele, foarte nemulţumit de sine şi de purtarea sa, se duse s-o caute, cu intenţia sinceră de a-i cere iertase şi de a se împăca cu ea. Regina, văzîndu-1 intrînd în odaia ei, nu se mai putu stăpîni şi-i vorbi ea, prima. Mai tîrziu, mi-a mărturisit că fusese foarte mulţumită de felul cum se purtase regele, că acesta îi vorbise cu mult respect şi supunere, că-i ceruse iertate, în genunchi, că plînsese de durere că se putuse supăra pe ea şi că dăduse dovadă de atîta dragoste şi respect, încît ea îl binecuvîntase pe bunul Dumnezeu că-i dăduse *„estos hijos“* (astfel de copii), care o făceau uneori să sufere, pentru că nimeni nu e perfect, dar care-i ofereau atîtea prilejuri de bucurie şi mîngîiere. Regele îi mărturisi că nu putuse dormi toată noaptea din pricina remuşcărilor ; şi cum ea îi spusese lui Le Tellier că avea de gînd să se retragă la Val-de-Grâce, fiul ei îi spuse că nici să nu se gîndească la una ca asta şi n-o lăsă, pînă ce nu-şi dădu cuvîntul că nu-1 va părăsi.

După această fericită împăcare, regina-mamă îi vorbi regelui ca unui fiu iubit şi-1 făcu să vadă limpede situaţia în care se afla. îi spuse, fără ocolişuri, că era ameţit de propria lui putere ; că nu avea margini nici în ceea ce' privea dorinţele, nici răzbunarea sa. îi arătă pericolul în care se afla şi-i spuse tot ce crezu ea de cuviinţă pentru a-1 face să-şi vină în fire, să fie mai cu judecată şi să-1 determine să rupă lanţurile dorinţelor şi ale pasiunilor. El îi răspunse, cu lacrimi în ochi, că avea dreptate, că avea o fire nestăpînită şi că uneori îi era şi lui ruşine de ceea ce făcea. Cum regele tocmai îi alungase pe ducele şi pe ducesa de Navailles, regina-mamă îi spuse că nu-i va vorbi despre dizgraţierea lor, după ce văzuse că toate rugăminţile ei fuseseră

zadarnice ; dar că, urmărind doar gloria lui, ţinea totuşi să-i spună că avea impresia că-i alungase, pentru că erau nişte oameni cinstiţi şi plini de virtuţi. El îi răspunse că nu se putuse stăpîni, că orgoliul fusese mai tare decît el şi că simţise o dorinţă tiranică de a se răzbuna pe ei. Că nici pe contesa de Flex şi nici pe mine nu ne putea suferi şi că, în timpul bolii ei, se gîn- dise de cel puţin douăzeci de ori, să ne alunge'. Regina- mamă fu mirată să-1 audă vorbind astfel despre contesa de Flex şi despre mine. încercă să-1 convingă de nevinovăţia şi de bunele noastre intenţii, şi se pare că izbuti. Nu mai reveni asupra acestui lucru şi chiar mă întreb dacă doamna de Flex a aflat vreodată toată această poveste. Regele îi mărturisi mamei sale că doamna de Brancas spusese unele lucruri împotriva ei şi că de aceea se supărase el pe mama sa. După toate aceste lămuriri, regina-mamă rămase foarte mîhnită de starea de spirit în care se afla regele, dar, totodată, şi foarte mulţumită de sinceritatea şi de inima lui bună.

Din tot ceea ce v-am spus, vă puteţi da lesne seama că regele avea o fire plină de contradicţii. Că însuşirile sale demne de laudă şe amestecau cu cusururile şi că, în ciuda firii sale bune şi drepte, era de multe ori şi crud, şi nedrept. Nu poţi pretinde unui om să nu aibă nici un cusur ; dealtfel nici nu există un astfel de om. Eroi celebri în istorie, ca Cezar, August, Constantin sau Teodosie au săvîrşit crime, iar pasiunile lor au triumfat adesea asupra raţiunii şi dreptăţii. Ceea ce i-a făcut să fie'totuşi socotiţi nişte eroi, a fost faptul că virtuţile lor au depăşit cu mult viciile ; că şi-au dat seama de ele şi că le-a fost ruşine de ce-au făcut. Că au fost întotdeauna în stare să d<«>sebeadscă. răul de bine, că l-au condamnat pe primul şt că l-au preţuit pe al doilea

Regina-mamă, văzîndu-1 pe rege pornit .şi împotriva

mea, începu a se nelinişti ; dîndu-şi seama că, după ce prietenii mei fuseseră -exilaţi, nu era bine pentru mine să mai apar la Curte, mă rugă să nu mai calc o vreme, pe acolo ; aşa că am rămas la Parks, aşteptînd ca lucrurile să se mai liniştească.

Discuţia dintre rege şi mama sa şi mai ales împăcarea dintre ei, nu era cîtuşi de puţin avantajoasă pentru doamna de Brancas. Soţul ei era un bărbat deosebit de isteţ. După ce fusese foarte destrăbălat şi dusese o viaţă dezordonată, devenise dintr-o dată deosebit de potolit şi de cucernic. Dar, din nefericire, era o fire nestăpînită şi cum femeile aveau o putere fără margini asupra lui, el nu le putea rezista decît rareori. Ceea ce regele îi spusese mamei sale despre contesa de Brancas, nu-i plăcuse cîtuşi de puţin acesteia

Aşa că, într-o dimineaţă, ducîndu-se la slujbă, sprijinită de braţul cavalerului de Brancas, ea îl părăsi pe acesta pentru a se duce să-i spună soţiei lui, pe care o zărise îngenuncheată într-un colţ a* capelei, că-i poruncea să nu mai vorbească niciodată cu regele despre ea, şi să nu-i mai rostească niciodată numele. La început, cavalerul de Brancas crezu că regina-mamă vorbise cu soţia lui pentru a-i satisface cine ştie ce dorinţă, drept pentru care se gră&i .să-i mulţumească stăpînei sale. Dai- regina-mamă îi răspunse foarte rece :

— Nu-mi mulţumi, Brancas, fiindcă i-am interzis soţiei dumitale să-mi mai rostească numele, în faţa regelui !,

Bărbatul rămase surprins de aceste verbe. Şi el, şi soţia lui părură foarte mîhniţi. Apoi căşunară amîndoi pe contesa de Flex, susţinînd că ea o vorbise de rău pe

doamna de Brancas, în faţa reginei-mame Această ieşire nelalocul ei, spori şi mai mult sila reginei-mame faţă de astfel de oameni, de care, pînă la urmă, făcu ce făcu, şi scăpă de ei- *

Capitolul XXIII

(1664. —- Naşterea ducelui de Valois. — Curtea la Vil- lers-Coterets. — Necazurile Mariei-Tereza. — Regele îndrăzneşte s-o prezinte pe domnişoara de La Valliere mamei sale. — Curtea la Versailles. — Boala reginei. — Mîhnirea regelui. — Ana de Austria începe a fi bolnavă.

Boala i se agravează. — Reîntoarcerea la Curte a contelui de Guiche. — Sinceritatea soţiei lui Monsieur faţă de soţul ei. — De Vardes pune mina pe corespondenţa ei i u contele de Guiche. — Madame se ceartă cm doamna de Soissons. — Apoi îi mărturiseşte regelui tot ce făcuse. — De Vardes e întemniţat. — Exilul -contelui şi al contesei de Soissons. — Contele de Guiche e exilat din nou. — Curtea la Saint-Germain. — Ana de Austria în primejdie de moarte. — Testamentul ei. — Durerea lui Ludovic al XIV-lea. — Resemnarea şi curajul reginei-mame. — Vraciul Alliot din Lorena.

în timpul şederii Curţii la Fontainebleau, Madame născu un băiat-; regina-mamă se bucură mult, iar regele fu atît de fericit, ca şi cum acest dar al Cerului ar fi fost al său. Pruncul fu numit duce de Valois, pentru a reînvia

acea ilustră ramură care dăduse Franţei atîţia regi mari. Ca.urmare a acestui fericit eveniment, Curtea se întoarse la Vincefmes, unde am avut cinstea de a o vedea pe regina tînăra. După o lungă discuţie cu ea, mi-am dat seama că era necesar să stau de vorbă cu regele. Am făcut-o, rugîndu-1 să creadă că, aşa cum eram fidelă prietenilor mei, eram înzecit stăpînului meu, datorie peste care n-aş fi putut trece, pentru nimic în lume. El îmi făcu cinstea să mă asculte, destul de politicos, vorbind puţin, ca de obicei, dar încurajîndu-mă şi ajutîndu-mă să uit necazurile pe care le îndurasem la acea Curte, pe care inima o iubea, dar pe care mintea o ura.

La sfîrşitul lui septembrie, Monsieur şi Madame se îndreptară spre Villers-Coterets. Regina-mamă, din complezenţă, se duse şi ea acolo două zile. După ce regina-mamă se întoarse, regele avînd de făcut un drum, o lăsă la Vincennes pe soţia sa, care era însărcinată şi nu putea merge cu el. Regina tînără, văzîndu-se lipsită de această distracţie, ar fi dorit ca regele să-i facă hatîrul şi să nu se ducă împreună cu domnişoara de La Valliere.

începu deci a plînge cu hohote, şi regele — care-o găsi astfel, în ortoriul ei, în ajunul plecării sale — începu s-o mîngîie şi s-o liniştească, făgăduindu-i — ca s-o vindece de gelozia cumplită din pricina căreia vedea că suferă atîta — că, de îndată ce va împlini treizeci de ani, va renunţa la micile sale galanterii şi va deveni cel mai fidel soţ. Regina-mamă avu grijă să alunge şi ultimii nori de tristeţe ai nurorii şi nepoatei sale şi totul se petrecu la fel ca de obicei, adică de îndată ce regele se înapoie, regina uită de toate necazurile şi se înveseli brusc.

în 4 octombrie, regina-mamă venind de la Vincennes spre Paris şi oprindu-se să facă o vizită la mănăstirea maicilor Carmelite, se simţi dintr-o dată rău. Simţi nişte junghiuri în inimă şi o apucă un fel de slăbiciune.

Plecînd de acolo, se duse să doarmă la Val-de-Grâce, unde petrecu o noapte foarte agitată. Regele, aflînd că regina se simţea rău şi că nu se înapoiase încă la Vincennes, pomi în galop, la ora opt seara, ca să vadă ce-i cu ea, dovedind prin graba şi neliniştea sa, cît de mult îşi iubea mama. Regina-mamă fu foarte mişcată de această grijă a fiului ei şi-şi manifestă mulţumirea şi recunoştiţa, lăudîndu-1 cu căldură.

După ce se reîntoarse la Vincennes, într-o zi — cînd stătea liniştită în odaia ei — regele i-o aduse pe domnişoara de La Valliere. Nu-i fu cîtuşi de puţin teamă dă-1 va vedea Maria-Tereza, pentru că aceasta nu se simţea bine şi stătea în pat. Dar cînd soţia lui află că iubita regelui se afla la regina-mamă şi că juca cărţi cu ea, cu Monsieur, cu Madame şi cu bărbatul ei, şi fi îngrozitor de mîhnită. Şi cum din întîmplare, în clipa aceea mă aflam lîngă ea, îmi porunci să mă duc să vorbesc cu soacră-sa. Am găsit-o pe Ana de Austria în oratoriu, foarte supărată de acea cutezanţă a fiului ei. De îndată ce dădu ochii cu mine, se înroşi, jenată ; ghicind din privirea mea, de ce venisem, nu i-am mai spus nimic. Am ieşit, trăgînd încetişor în urma mea, uşa odăii unde se închisese. Faptul că fiul ei o obligase să accepte prezenţa acelei fete, luînd-o pe nepregătite, o făcuse să se simtă îngrozitor de jenată şi atît de mîhnită, încît, a doua zi, stătu îndelung de vorbă cu nora sa şi mai ştiu că rămaseră foarte mulţumite una de alta.

în 10 octombrie, întreaga Curte plecă de la Vincennes la Versailles, ca să petreacă cîteva zile la serbarea pe care-o pregătise regele. Regina, care mai avea puţin pînă să nască şi pe care o dureau rău şalele nu vru să meargă,

tie teamă să nu păţească ceva care să căşune vreun rău copilului. Regele, pentru a o linişti şi a-i şterge lacrimile- care-i curgeau şiroaie pe obraz, porunci să i se pregătească: o litieră, care mai curînd aducea a pat şi în care, după propria ei mărturisire, regina se simţea foarte bine. Cui» regele dorea foarte mult să aibă copii, dar cum asemene» călătorii sînt foarte primejdioase pentru o femeie însărcinată, ar fi fost mult mai prudent să aibă grijă de regina şi să renunţe la distracţii. Dai' cum tînărul Ludovic se* afla la vîrsta la care inima o ia înaintea raţiunii, nu vrut 6ă ţină seama de nimic.

Regina-mamă plecase mai înainte la Versailles şi, după ce se reîntoarse din această scurtă plimbare, făcu <* vizită Ia mănăstirea Chaillot, unde mă dusesem să-mi vădi sora. Ne vorbi — maicii La Fayette, stareţa mănăstirii,, surorii mele şi mie — despre necazurile pricinuite de crizele de gelozie ale nurorii sale, care n-avea deloc experienţa vieţii şi a lumii şi nici puterea şi mîndria de a- se stăpîni. Din nenorocire, în ziua de 4 noiembrie, regina> tînără se îmbolnăvi grav. Boala începu cu o fierbinţeală^ foarte mare şi cu dureri cumplite de picioare ; aceste dureri îngrozitoare fură urmate de durerile naşterii şi, nit peste mult timp, regina aduse pe lume, doar la opt luni„ o fetiţă care nu trăi decît cîteva zile. A doua zi, tînără? mamă avu nişte convulsii atît de puternice, încît toata lumea crezu că va muri. Regele — călăuzit şi el de acea» lege uimitoare a contradicţiilor, care zace în orice bărbat — deşi îndrăgostit de domnişoara de La Valliere — dovedi, prin spaima şi mîhnirea sa, cît de mult ţinea^, totuşi, la regină. Plînse cu lacrimi amare, se căi că o- necăjise şi porunci să se dea săracilor o mare sumă de* bani şi să se elibereze din temniţi o mulţime de deţinuţi.. Se jură să n-o mai supere pe această regină atît de tînără»

40&

■ţi -de virtuoză, pe care o iubea din .suflet, atît pentru frumuseţea cît ,şi pentru dragostea, respectul şi supunerea ipe care le avea faţă de el. în tirtip ce ea se chinuia să nască, Ludovic îi spuse mareşalului de Villeroy că deşi va fi o mare nenorocire pentru el să-şi piardă pruncul, nu va avea cuvinte să-i mulţumească Celui-de-Sus, dacă se va milostivi şi o va cruţa pe regină.

Ana de Austria fu foarte speriată de primejdia în care se afla nora ei. în sfîrşit, după aproape două săptămîni de boală, în care regina se zbătu între viaţă şi moarte, Dumnezeu se milostivi şi o redădu Franţei, bărbatului şi soacrei sale.

De cîtăva vreme, şi mai ales în timpul bolii nurorii sale, regina-mamă simţea dureri puternice la un sîn. Cum la început nu le dăduse deloc atenţie, fu dintr-o dată îngrijorată să vadă cît de repede progresaseră ; după < u- Inarea galbenă a chipului şi după tristeţea ce i se citea în privire, se vedea limpede că boala nurorii sale îi făcuse foarte mult rău. încă de la început, de cînd simţise acest rău ciudat, consultase medicii, iar aceştia îi puseseră comprese cu cucută, care-i făcuseră şi mai rău. Cînd simţi ă durerile i se înteţesc, se gîndi — după cum avu cinstea -de a-mi spune — să se lase în seama lui Vallot, primul medic al regelui, care, fiind un foarte bun cunoscător în ale medicinei şi chimiei, trebuia să ştie el vreun leac şi pentru o astfel de boală. Dar Vallot îşi susţinu cu atît de putină convingere părerile, împotriva confraţilor săi care nu erau de acord cu el, încît regina renunţă la serviciile sale. Soguin, primul medic al reginei-mmae, socotit un savant •al Facultăţii din Paris, propunea, în orice boală, să se ia sînge, susţinînd că acesta ar fi singurul leac în stare să vindece orice. N-avea cîtuşi de puţin experienţă, pentru •că se afla de puţină vreme în slujba reginei. lai[1] pe deasupra mai era şi plin de sine, nevrînd să primească nici un sfat

de la nimeni ; se opunea la toate celelalte propuse de confraţii săi. Aşa că, la început, regina rămase o vreme nehotărîtă, neştiind la cine să apeleze, iar în acest interval de timp, boala i se agravă atît de tare, încît trebui să recurgă la mijloace extreme. Negăsind deci sprijin la nici un medic, fu constrînsă să se dea pe mîna unor vraci, care-i făcură şi mafcmult rău. Unii o sfătuiră să apeleze la Vallot, alţii la Alliot. Şi deşi regină, se văzu în situaţia de a nu putea fi ajutată şi lecuită de nici unul dintre supuşii ei, care pretindeau a şti să lecuiască orice boală. Atunci începu să recurgă din nou la cucuta care-i făcea atît de rău. I-am spus acest lucru lui Vallot. Acesta îmi răspunse foarte rece că, din moment ce consultase atîţia doctori şi timp de cincisprezece zile nu se mai folosise de leacul lui, acum de ce-1 mai folosea, dacă-i făcea rău ? în 15 decembrie, regina-mamă dădu dovadă, în mod public, de răbdare şi de stăpînire de sine, pentru că ea nu se văită cîtuşi de puţin, deşi durerile deveniseră cumplite. Abia de Crăciun, la Val-de-Grâce boala se dezlănţui în toată întinderea ei şi se dovedi a fi de nevindecat. După ce petrecu o noapte groaznică, a doua zi, cînd mediciii o pansară, îi găsiră sînul într-o stare care-i ului. Ea le citi pe chip, verdictul ; femeile care se aflau de faţă şi care-1 văzură şi ele, începură a plînge ; ea fu singura care nu se plînse şi nu se văită. Mai tîrziu, le spuse regelui — care veni s-o vadă după-masă — şi lui Monsieur, care se afla acolo încă de dimineaţă, că-i ruga să nu-şi piardă cumpătul ; că era mulţumită să moară cît mai curînd ; că odată şi-odată, tot va trebui să-şi adio de la viaţă şi că ce mai contau cîţiva ani în plus ? Regele chemă imediat, la un consult, pe cei mai celebri medici şi chirurgi din Paris. Cu toţii, ajunseră la concluzia că era vorba de un cancer şi că această boală nu avea leac. Regele, îndeplinind dorinţa mamei sale, îi porunci lui Vallot să se ocupe de ea. Cum durerile deveniră din ce în ce mai mari, ea luă hotărîrea

să le rabde cu orice preţ, dînd dovadă de o tărie de caracter şi de o stăpînire de sine, cum n-am văzut în viaţa mea. Ziua era veselă, rîdea şi se distra împreună cu ceilalţi, ascuzîndu-şi suferinţa ; noaptea, în schimb, devenise un coşmar, atît pentru ea, cît şi pentru femeile care dormeau în odaia ei.

Petrecu o vreme în felul ăsta, nu numai fără să spună ce simţea, dar fără să manifeste nici un fel de mîhnire din pricina bolii. Nădejdea pe care-o avusese pînă atunci că va putea găsi o oarecare uşurare în ştiinţa medicilor, spul- berîndu-i-se, ar fi trebuit s-o facă să-şi piardă stăpînirea de sine, dar ea, dimpotrivă, răbda cu şi mai mult curaj durerile, aşteptînd liniştită moartea care s-o cruţe de acele chinuri înspăimîntătoare. Aşa se făcu că, într-o zi, pe cînd mă aflam singură cu ea în oratoriu, îmi spuse că ştia sigur că acea boală îi va veni de hac, dar că era convinsă că se va mai chinui încă multă vreme. Petrecu astfel toată iama, îndurînd chinuri mari. Suferinţa i se citea pe chipul şi în ochii ei, dar buzele sale continuară să rămînă pecetluite. încet, încet, boala i se înrăutăţi şi rana i se deschise, ceea ce-i nelinişti pe toţi cei care ţineau la ea.

în vremea asta, apărură o mulţime de vraci şi de şarlatani care se lăudau că ar deţine leacul ce-ar putea vindeca o astfel de boală. Printre ei se afla şi un loren, pe nume Alliot, care mi se adresă mie, arătîndu-mi o fată pe care zicea c-o vindecase. Fata cică ar fi fost şi mai bolnavă decît regina-mamă ; firea rezistentă a acesteia din urmă, ne îndreptăţea să credem că va rezista, şi că leacurile, ajutate de dorinţa ei de a se face bine, pînă la urmă vor izbuti s-o pună pe picioare.

(1665). în timp ce regina-mamă se chinuia astfel, iar regele era ocupat cu treburile Statului şi cu distracţiile (mă refer la primăvara anului 1665), infidelitatea unora dintre prietenii săi îl făcu să-şi dea seama de nevinovăţia celor pe care-i pedepsise pe nedrept. Şi

dacă nu era în stare sa se caiască pentru nedreptăţile săvîrşite, cel puţin s-a putut convinge — pe propria lui piele -— că nimic nu e mai şubred ca judecata oamenilor.

Pentru a lămuri ceea ce vreau să vă spun, trebuie să ne întoarcem în anul 1662. Madame, lăsînd în sfîrşit, să se vadă că nu-1 ura pe contele de Guiche, ci dimpotrivă, că-1 simpatiza, avu de suferit atît din pricina mamei -cît şi a soacrei sale, care voiră s-o aducă pe calea cea bună. Montalais, una dintre domnişoarele sale de onoare, fu izgonită pentru că fusese confidenta ei ; regele, ca să-şi liniştească fratele, îl exila din nou pe ducele de Guiche, tri- miţîndu-1 în Polonia. Culmea e că Monsieur ţinea grozav de mult la familia Gramont, iar contele de Guiche fusese favoritul său pînă în acel moment nefericit din 1661, cînd fusese izgonit. în ciuda acestei prime aventuri, Monsieur consimţise ca pinţesa de Monaco, reîntoarsă din exilul în care o trimisese regina-mamă, deşi sora celui căruia îi era interzis să-l mai iubească, deveni confidenta soţiei lui Monsieur. Acesta o numise — după cum am mai spus — doamna de Saint-Chaumont, şi o făcuse guvernanta copiilor săi ; mareşalul cît şi cavalerul de Gramont, ceilalţi, doi fraţi ai ei, erau foarte bine văzuţi de Monsieur. Milordul Montaigu — ca să-i fie pe plac soţiei lui Monsieur precum şi întregii familii de Gramont, care erau mari şi tari la Curtea lui Monsieur — la cîtăva vreme după izbucnirea scandalului împotriva Madamei, o imploră pe regina-mamă să consimtă la reîntoarcerea sărmanului conte de Guiche, care se socotea fericit să sufere pentru o cauză atît de nobilă.

Regina-mamă. destul de lesne de convins în astfel de situaţii consimţise la această reîntoarcere, dar cu condiţia ca vinovatul să nu se afle niciodată în acelaşi loc unde se afla şi Madame. Contele de Guiche se înapoie deci în Franţa si se duse după rege, la asediul

oraşului Marsal. Regele îl primi destul de bine, iar Monisieur îl trată aşa cum dealtfel se şi aştepta să-l trateze, adică cu răceală. Reîntorcîndu-se, contele de Guiche respectă cu mare stricteţe poruncile pe care le primise. Monsieur se crezu deci ascultat. Faptul că se convinse atît de uşor despre acest lucru, se datora, fără îndoială, părerii bune pe care-o avea despre Madame, care, de îndată ce Montalais fu îndepărtată, prin mărturisirile pe eare le făcu despre un trecut nepătat, mărturisiri care lui Monsieur i se părură sincere, şterse din inima lui o bună parte din bănuieli. Toate necazurile sale i le mărturisea doar Anei de Austria, care era, ca mamă, cea mai bună prietenă a sa şi care-i dădea întotdeauna sfaturi înţelepte. Această regină, deşi condamna felul uşuratic de a se comporta al nurorii sale, o credea totuşi nevinovată. Şi voind să-i îndrepte cusururile, se străduí cît putu să-i facă pe cei doi tineri, fericiţi. Dar nu izbuti.

Imediat după reîntoarcerea contelui de Guiche, Madame găsi repede slugi fidele care să-i dea veşti despre el. Numai că povestea se lăţi. Din păcate, n-o cunosc în toate amănuntele, ci doar în mare. Ceea ce a aflat lumea, a fost că Vardes — care avea o ambiţie nemăsurată, era viclean şi ticălos — ardea de dorinţa de a se face remarcat de rege ; în acest scop, a sfătuit-o pe contesa de Soissons, bănuită că s-ar fi avut bine cu el, să-i urmeze întocmai poruncile, dacă voia să-1 păstreze, porunci despre care v-am vorbit îr. eapitolul în care a fost vorba despre domnişoara de La Motte-Houdancourt.

Vardes fusese prietenul contelui de Guiche şi, prin contesa de Soissons, devenise confidentul soţiei lui Monsieur. Istoria ne spune că, în lipsa celui exilat, ba chiar şi după ce acesta s-a întors, pretextînd că-i era prieten, vom cu orice chip să-1 piardă în ochii soţiei lui

Monsieur. S >- dindu-î acesteia în suflet, spaima despre răul pe care i l-ar putea face de Guiche, o sfătui să-i ceară atît scrisorile ei. cît şi pe cele ale contelui de Guiche, doamnei de Montalais, care, deşi dizgraţiată, avusese isteţimea de a le ascunde şi a le lua cu sine. Ştiu cu certitudine că Madame, nedîn- du-şi seama de perfidia acestui sfat, consimţi şi-i dădu un bilet prin care-i cerea scrisorile celei ce le deţinea ; că în clipa în care Vardes se văzu în posesia lor, avu perfidia de a le păstra, cu toată împotrivirea soţiei lui Monsieur, care făcu tot ce putu pentru a-1 determina să i le dea îndărăt, şi că această prinţesă, jignită de trădarea lui, voi să-i facă rău nu numai lui, ci şi contesei de Soissons, pe care o bănuia că se înţelesese cu el, ca să-i joace acest renghi. S-a spus că .Vardes, fiind necredincios primei sale prietene şi amicului său, ar fi vrut să adauge ambiţiei sale şi dragostea, şi că tertipurile şi vicleniile sale, nu aveau alt scop dedt să cîştige inima soţiei lui Monsieur. Nu mă pot pronunţa în nici un fel, fiindcă nu ştiu nimic despre acest lucru. Nu l-am cunoscut îndeaproape, aşa că nu pot descrie exact duplicitatea sa. Un lucru e însă sigur : că atîtea patimi laolaltă nu puteau să işte decît necazuri. Ceea ce au şi iscat într-adevăr. Doamnele se certară ; de Guiche şi Vardes deveniră rivali şi duşmani şi această dezbinare le făcură pe cele patru persoane în cauză, să fie geloase şi să se urască. Contesa de Soissons — care pretindea că avea motive să se plîngă de Madame — o ameninţă pe aceasta că-i va spune regelui tot ce ştia că făcuse Madame şi contele, împotriva majestăţii sale ; Madame, speriată de aceste ameninţări, i-o luă înainte şi-i mărturisi regelui, tot ce se petrecuse în trecut. Din aceste mărturisiri, regele află că scrisoarea trimisă Mariei-Tereza, în numele reginei Spaniei, şi dată

doamnei de Molina, în 1662, fusese plănuită de Vardes şi că fusese scrisă de contele de Guiche, înainte de a pleca în exil. Nu fu uitată nici discuţia pe care regina tînără o avusese cu doamna de Soissons, la mănăstirea Carmelitelor, din strada Bouloy. La rîndul ei, contesa de Soissons, pentru a se disculpa în faţa regelui, îi aduse la cunoştinţă acestuia că contele de Guiche, în afară de

fi scrisoarea despre care vorbise Madame, mai scrisese şi altele, în care îl făcea fanfaron, vorbind despre el într-un fel care nu era deloc menit să-i facă plăcere şi străduindu -se s-o determine pe Madame să-1 sfătuiască pe fratele ei, regele Angliei, să nu-i vîndă oraşul Dunkerque. Toate aceste lucruri fură lămurite în amănunt de Ludovic al XlV-lea. Ba, la un moment dat, vru chiar nişte declaraţii scrise de mîna contelui de Guiche, care însă negă tot ce i se pusese în cîrcă şi nu mărturisi decît că transpusese într-adevăr în spaniolă, scrisoarea scrisă de Vardes, cu scopul de a le aţîţa pe regine s-o urască pe domnişoara de La Valliere. Cînd toate aceste intrigi deveniră publice, într-o zi cînd regina-mamă se simţea mai rău ca de obicei, îi văzurăm pe rege discutînd îndelung cu ea ; apoi o luă deoparte pe Madame şi discută mai multe ceasuri cu ea. Contesa de Soissons fu poftită şi ea de cîteva ori, la discuţie. Numai că aceasta nu vru să mărturisească pentru nimic în lume că ar fi luat parte, în vreun fel, la povestea cu scrisoarea trimisă reginei, în 1662, deşi — după toate probabilităţile — ea trebuie să fi fost cea care luase, din odaia reginei, scrisoarea scrisă de regina Spaniei, şi care slujise ca model ducelui de Guiche. Nu ştiu nici care au fost justificările, nici scuzele

sale. Dar ştiu că a avut de pătimit în urma tratatului pe care regele l-a încheiat în 1662, cu ducele de Lorena, tratat prin care acest prinţ sărăcit îi ceda — după moartea sa — ducatele de torena şi de Bar şi-i dădea, încă din viaţă, oraşul Marsal, cu condiţia ca toţi prinţii din familia sa să fie chemaţi la succesiunea Coroanei, după familia de Bourbon. E de presupus că prinţesa de Soissons, ascunzîndu-şi sentimentele, s-a vîrît în toate intrigile, din pricina necazului de a-1 vedea pe soţul ei, contele de Soissons, atît de mare prin stirpea sa, urmaş al regilor Franţei, obligat să ofere întîietatea prinţilor din familia de Lorena.

Regele o întrebă şi pe regină ce anume discutase eu această prinţesă, la mănăstirea Carmelitelar. Dar ea nu-i spuse mare lucru : că contesa de Soissons, deşi certată cu Madame, care n-o mai socotea prietenă — n-o ura pe aceasta. Că dimpotrivă, n-ar fi vrut să piardă prietenia ei. Bunătatea reginei, nu putuse însă împiedica dizgraţierea aeestei prinţese. Vardes, care mai întîi fusese exilat pentru eă rostise da începutul gîlcevei, unele cuvinte lipsite de respect la adresa soţiei lui Monsieur, fu mai apoi întemniţat la Montpellier ; în 30 martie 1663, contele şi contesa de Soissons plecară de la Curte, cu ordinul secret de a se retrage într-una din reşedinţele lor. In aceeaşi zi de 30 martie, un oarecare, bine instruit în afacerea despre care vă vorbesc, întîlnindu-mă la regina-mamă, îmi spuse, în şoaptă, că nimeni de la Curte nu fusese mai binevăzută ca mine ; apoi mă lămuri cum că regele fusese convins că eu scrisesem scrisoarea aceea împotriva lui şi i-o dădusem doamnei de Molina ; această bănuială îl făcuse pînă atunci, să n^u mă privească deloc cu ochi buni. Eram absolut incapabilă să-1 lipsesc de respectul şi de credinţa pe care i le datoram şi nu m-aş fi lăsat convinsă de nimeni, niciodată, să rac ceva împotriva raţiunii şi îndatoririlor mele. Ducesa de Navailles, cea mai bună prietenă a mea, n-ar fi fost în stare să mă roage să scriu o astfel de scrisoare ; dealtfel vorbisem adesea împreună despre acest lucru şi neputînd bănui pe nimeni care să se preteze la aşa ceva, Ih un moment dat, totul ni s-a părut a fi o pură născocire. Cînd am aflat totuşi cine făcuse isprava asta, mirarea mea a fost fără margini, pentru că domnul de Guiche era un om deştept, iar Vardes la fel.

Dar să isprăvesc cu de Guiche. eroul acestei istorii. Exi**lat** deci pentru a treia oară, se duse în Olanda ca să[L]şi în- **eheie** romanul de aventuri. Patima sa pentru Mamade ii adusese numai nenorociri ; dar vanitatea, una dintie însuşirile sale principale. îl smulse^ repede

din mîhnirea care-1 cuprinsese. Se însura cu fata **ducelui** de Sully, **nepoata —** după mamă — a cancelarului Seguier, o domnişoară **ară**toasă. deşteaptă şi bogată ; dar cum nu-1 iubea, se măritase numai cu numele, fiindcă ducele nu era omul pe care-l **vi**sase ; lui nu-i plăceau nici casa mare în care şedea şi **nici** răspunderile care-i reveneau. îi plăcea de o sută de ori **mai** mult o dizgraţiere care să facă vîlvă, decît o viaţă **ordo**nată şi îmbelşugată. Adevărul e că un bărbat cînd o **ia** razna, nu mai ai ce-i face.

Autorul tuturor acelor intrigi, fiind deci îndepărtat **de** la Curte, fără speranţa de a mai reveni vreodată, Madame dădu de înţeles că ar dori să-şi schimbe conduita. începu a se împăca cu soacră-sa şi părea că nu doreşte să se distreze decît pentru a împărtăşi, împreună cu regele, plăcerile oneste ale Curţii, socotite necesare, străduindu-se **din** răsputeri să placă tuturor.

Cum avea un puternic spirit de pătrundere şi **cum** vorbea cu multă judecată despre toate lucrurile, cei care avură cinstea să se afle în preajma ei, mărturisiră că **şi** începuse a avea momente cînd îşi dădea seama că farmecele vieţii — după care alerga cu atîta înfrigurare — **nu** pot satisface pe deplin inima cuiva. Din păcate, nu era încă destul de coaptă ca să pună preţ, aşa cum ar fi trebuit, pe acest lucru pe care-l vedea deocamdată, ca printr-o ceaţă şi care, uneori, i se părea cu neputinţă de atins **în** întregime.

în primăvară, regele dorind să se ducă la Saint-Germain, foarte multe persoane o sfătuiră pe regina-mamă să nu plece într-acolo. Dar ea dori să-şi urmeze fiul, **spu-** nînd că, dacă tot avea să moară, ar fi preferat să **moară** acolo şi nu la Paris. Aşa că, în 20 aprilie, toată **Curtea** plecă mai întîi la Versailles. Regele propuse ca **regina-** mamă să facă această călătorie, cu o luntre. Dar ea **dori** s-o facă în lectică, dorind **să** treacă şi pe la

mănăstirea Sainte-Marie din Chaillot, ca să mai vadă o dată acel modest lăcaş.

Sora mea, care era călugăriţă acolo, o primi cu tot respectul cuvenit ; căci stareţa La Fayette murind, Ana de Austria nu mai avea acolo altă prietenă în afară de sora mea. Din păcate, toată agitaţia şi oboseala acelui drum, îi făcură foarte rău. După ce mîncă, ne spuse că sînul o durea mult mai tare ca de obicei. Cu toate acestea, îşi păstră calmul, şi se bucură să revadă acele locuri, pe care le onorase întotdeauna cu prezenţa sa. Plecînd din Chaillot, se îndreptă către Saint-Cloud, unde locuia Monsieur, şi unde regina socotea că se va mai distra şi va profita de aerul curat de acolo ; dar petrecu o noapte groaznică, fiindcă durerile fură de o violenţă fără pereche ; începînd din acea noapte, chinurile sale deveniră cumplite şi n-o mai scăpară de ele decît moartea.

De la Chaillot, m-am reîntors la Paris, iar a doua zi, Monsieur ne făcu cinstea — doamnei de Brienne şi mie — de a ne trimite trăsura să ne ia de la Paris şi să ne ducă lîngă mama sa. Plecarăm bucuroase la gîndul că poate o vom găsi mai bine şi că mulţumirea de a se afla în acel loc, probabil că o mai înviorase. Dar am rămas uluite şi foarte mîhnite de a o găsi atît de rău. Ne-am petrecut toată ziua acolo, stînd pe lîngă ea şi veghind-o. Aţipi un pic şi abia atunci ne-am dat seama, privindu-i chipul, cît trebuia să sufere. A doua zi, se urcă din nou în lectică şi se îndreptă spre Saint-Germain.

în 27 mai, joi dimineaţa, regina-mamă avu nişte frisoane puternice, care începură chiar în timp ce asista la slujbă. Nu vru să spună nimănui nimic, de teamă să nu tulbure petrecerea la care urmau să se ducă regina tînără şi Madame şi nu scoase o vorbă, decît după ce cele două nurori ale sale plecară ; abia atunci le mărturisi celor care-i spuseră că arăta rău, că avea febră mare şi că, în acelaşi timp, îi era foarte frig. Se vîrî repede în pat, iar

frisoanele acelea durară şase ceasuri încheiate. După acest interval de timp, simţi brusc o fierbinţeală foarte puternică şi, imediat după asta, îi apărură nişte bube mari care-i acoperiră tot braţul şi umărul, dinspre sînul bolnav. La această veste, am dat fuga la Saint-Germain, căci pe atunci nu locuiam încă acolo. I-am găsit pe regina-mamă cu o febră foarte mare şi pe Vallot care-i spuse regelui că ar fi bine să trimită după duhovnic. Intrînd în odaia ei, am observat că toţi cei ce se aflau acolo, erau foarte mîhniţi. Monsieur, cînd mă văzu, îmi spuse — ^u ochii plmi de lacrimi — ce-i spusese Vallot regelui, şi că toţi nu vorbeau decît de testamentul şi de moartea reginei. M-am apropiat uşurel, de patul ei. De îndată ce mă văzu, îmi făcu cinstea să-mi vorbească, întrebîndu-mă la ce oră plecasem din Paris, cum ,şi cînd aflasem ce i se întîmplase şi multe altele ; după felul cum vorbea, mi s-a părut liniştită, fermă şi netulburată, cîtuşi de puţin, de gîndul morţii. In acel moment, abatele Montaigu se apropie de ea şi-i vorbi despre spovedanie şi despre testament. Am auzit-o spu- nîndu-i :

— îmi face plăcere să aud ce-mi spui, părinte ! Astea sînt cele mai solide şi mai adevărate dovezi de prietenie !

După aceste fraze, îl chemă pe Tubeuf, unul dintre principalii ei slujitori,'cu care discută îndelung despre treburile sale personale, dar într-un mod atît de calm, de plin de resemnare şi de linişte lăuntrică, încît, pur şi simplu, nu-ţi venea să-ţi crezi ochilor că o femeie poate da dovadă de atîta tărie de caracter.

îi spuse lui Tubeuf să facă o listă cu toţi cei pe care voia ea să fie trecuţi în testament, chemîndu-1 apoi, ori de cîte ori îşi mai aducea aminte de cîte cineva. Urmară cîteva discuţii în legătură cu bijuteriile sale, pe care se pare că le făgăduise de multă vreme tînărului Monsieur, pentru fata lui. Spusese acest lucru de'multe ori, motivînd că Mademoiselle — adică fata celui de-al doilea fiu al ei — va fi destul de săracă, în timp cfe copiii

regelui vor avea destule avuţii, înciît se putea foarte bine lipsi de ale sale. Regele, auzind acest lucru, se arătă foarte nemulţumit ; căci voia perlele cele mari ale reginei, pentru a le înlocui pe cele din coroana regală, care, într-adevăr, nu erau nici pe departe atît de frumoase şi pe care le socotea demne să aparţină Coroanei. Regina tînără, căreia de fapt nu-i păsa cîtuşi de puţin nici de diamantele, nici de păr[r] lele soacrei sale, fiindcă av.ee şi ea destule, ca să le facă în necaz lui Monsieur şi soţiei acestuia, dori să i se dea şi ei o parte din bijuteriile Anei de Austria, poruncin- du-mi să mă duc să-i spun imediat reginei, acest lucru. Eu i-am răspuns — cu-mult respect — că nu era de datoria mea să fac acest lucru şi ani cutezat s-o sfătuiesc să-1 lase pe rege să vorbească despre asta, cu mama sa, încercînd s-o determin să renunţe la dorinţa de a-i vorbi eu, lucru care ar fi necăjit-o foarte tare pe regina-mamă. Am văzut că s-a bosumflat imediat, căci celor mari le place să fie ascultaţi, îşi închipui, probabil, că nu voiam să vorbesc cu regina- mamă, fiindcă-1 părtineam pe Monsieur ; iar acest prinţ, oare n-avu habar de nimic, nu mă răsplăti nici el mai bine. Aşa se întîmplă totdeauna. Cînd vrei să faci un bine celor mari, nu te alegi decît cu ponoase şi cu neplăceri.

Toate aceste lucruri se aranjară însă de la sine, fără nici un fel de discuţii, în sînul familiei regale. Se hotărî ca Le Tellier să redacteze testamentul ; şi datorită spiritului de dreptate al regelui, care-i plăti fratelui său perlele pe care le luase pentru coroană, Monsieur se arătă foarte mulţumit. Dar atît regele, cît şi el erau mult mai preocupaţi de starea în care se afla mama lor, decît de dorinţa de a poseda bunurile' ce urma să le lase fiilor ei. Cu atît mai mult, cu cît cei doi fraţi ţineau foarte mult unul la altul şi doreau să se împace şi pe viitor, tot atît de bine cum se împăcaseră şi pînă atunci. Ana de Austria, după ce-şi făcu testamentul, se linişti dintr-o dată. Pe urmă, îl chemă pe rege, rugă pe toată lumea să iasă afară din odaie şi discută

cu el, între patru ochi, mai bine de o jumătate de ceas. Apoi îl văzurăm ieşind din cameră şi, aşezîndu-se în colţul unei canapele, începu a plînge cu hohote. După-masă, regele veni din nou s-o vadă pe mama sa, pe care medicii o găsiră puţin mai bine. După ce stătu o vreme lîngă ca, regele se ridică şi-l luă deoparte pe milordul Montaigu, ca să vorbească cu el despre mama sa. Numai că, între timp, începuse din nou să plîngă. Regina, văzîndu-1 în această stare, îi spuse :

— Fiule, te rog din suflet, du-te cîteva ceasuri la vînătcare, sau măcar plimbă-te şi ia puţin aer. Mi-e teamă să nu te doară iar capul. Iar tu, fata mea — îi spuse ea nurorii sale, care se afla lîngă pat — ieşi un pic afară, ca să mai schimbi aerul şi să-ţi mai înveseleşti privirea.

După cîteva ore, regina tînără şi Madame, aflîndu-se din nou lîngă patul reginei, aceasta îmi spuse :

— Drajţă doamnă de Motteville, fii atît de drăguţă şi stai un pic de vorbă cu nurorile mele, poate le mai înveseleşti- puţin.

Dunţinecă, în ziua de Sfînta Treime, reginei-mame îi mai scăzuse febra care, de eînd avusese frisonul acela mare, se menţinea destul de ridicată. Ea ne rugă chiar să mai stăm de vorbă, la căpătîiul patului, ca să mai uite de durerile care n-o slăbeau o clipă. Spun „o clipă", căci în starea iri care se află, îi era cu neputinţă să se odihnească. Avea de indurat fierbinţeala febrei şl a bubelor care-i aco- periseră aproape o jumătate din trup. Braţul, din partea sinului bolnav, era atît de gros şi de umflat, încît, dimineaţa, femeile trebuiau să-i taie mîneca subţire a cămăşii de noapte, ca să i-o poate scoate.

Tn seara zilei de Sfînta Treime, febra reginei-mame crescu brusc şi toată Curtea se alarmă. Eu trebuia, în seara aceea, să mă întorc la Paris. Dar cînd am văzut cum îi creşte febra, in-am temut să nu moară şi am rămas aproape toată noaptea lîngă ea. S-a simţit îngrozitor de rău, febra

i-a mai scăzut, apoi i-a crescut din nou şi mai aprig, iar dimineaţa chipul reginei mi s-a părut şi mai umflat ca înainte. S-a simţit rău toată ziua, iar medicii erau din ce în ce mai posomoriţi. Spre seară, simţindu-se un pic mai bine, eu am plecat la Paris. A doua zi, cînd m-am înapoiat la Saint-Germain, am găsit-o pe regină foarte abătută. Aveai impresia, din pricina indiferenţei cu care privea totul, că încetase de a se mai număra printre cei vii. într-o zi. în timp ce mă aflam lîngă ea, împreună cu contesa de Flex. îi spuserăm că ne bucuram grozav s-o vedem că se simte mai bine. La care ea ne răspunse cu răceală :

— D® ce tocmai voi două, care pretindeţi că mă iubiţi, doriţi să mai trăiesc ? Nu vă daţi seama că viaţa mea ar fi **o** suferinţă continuă ?

în ajun de Sfînul Ion, ducîndu-mă la Saint-Germain m-am aflat, la un moment dat, singură, în micul cabinet din spatele patului reginei-mame, care discuta cu regina tînără. Se simţea parcă ceva mai bine şi chiar se ridicase în capul oaselor. Cele două regine stătură de vorbă vreme îndelungată despre lucruri care în aparenţă par fără importanţă, dar care atunci cînd se întîmplă, devin adevărate evenimente ce întristează şi mîhnesc şi minţile, şi inimile celor care le trăiesc Rogina tînără, mişcată de vorbele tandre ale soacră-si, se uită ţintă la ea şi, cu ochii în lacrimi, spuse în spaniolă :

— *Mis penas no seran nada, conque Dios me guarde a mi madre* (Dacă Domnul mi-o va ţine în viaţă pe buna mea măicuţă, necazurile mele nu vor mai conta !) Dar — continuă Maria-Tereza, uitîndu-se la mine — *si la piardo, que hare ?* (Dar dacă o pierd, ce mă voi face ?)

Regina-mamă, văzînd că la aceste vorbe îmi plecasem capul şi că eram atît de mişcată de cuvintele nurorii sale,

[1] **Cele două regine vorbeau despre dragostea pe care o nutrea pe atunci, regele, pentru domnişoară de la Valliăre (n.ed.fr.).**

ca şi cum le-aş fi- rostit eu, îmi făcu cinstea de a-mi

spune :

— Iată-vă pe amîndouă plîngînd ; dar vedeţi, atît regina cît şi voi, toţi ceilalţi care mă iubiţi, că trebuie să vă obiş- nuiţi cu ideea că voi muri în curînd ; că, pentru mine, nu mai există scăpare, şi că fiecare zi care trece, e o adevărată minune că mă mai găseşte în viaţă !

I-am răspuns că, în ciuda bolii sale şi a spaimelor mele, nădăjduiesc totuşi că, prin cine ştie ce minune nemaivăzută, se va face bine şi că nu putem concepe cum vom putea trăi fără ea. Dar ea rise de mine, şifăcînd un semn din cap pentru a-mi arăta cît de puţin o impresionaseră vorbele mele, îmi spuse că speranţele mele făceau parte din acele dorinţe care nu se împlinesc niciodată. Răspun- zîndu-mi astfel, îmi dădu foarte clar de înţeles că nu-şi făcea nădejdi deşarte şi că toate cuvintele frumoase şi consolările noastre cum că se va face bine, i se păreau de-a dreptul ridicole.

în vremea asta, regele — din ce în ce mai preocupat de sănătatea mamei sale — îi pusese pe toţi cei care pretindeau că ar putea s-o vindece, să facă tot felul de experienţe. Vorbea tot timpul cu medicii şi se străduia în fel şi chip să găsească leacul care să-i vină bolii de hac. Dar, în vreme ce el se frămînta să dibuie doctorul cel mai dibaci, timpul trecea şi boala reginei-mame devenea tot mai de nevindecat. Trăgeam cu toţii nădejde că acel Alliot din Lorena va face adevărate minuni şi-o tot îmboldeam pe bolnavă să accepte să-1 chemăm. Căci Vallot şi Guenaud, primul, medicul regelui, al doilea, al reginei, vizitînd o serie de bolnavi de aceeaşi boală, mărturisiră şi ei că răul ăsta n-avea leac şi că să-l cheme totuşi, pe acei Alliot. Regina- mamă auzise spunîndu-se că leacurile lui erau groaznic de dureroase, că se temea de ele şi că nu se putea hotărî să apeleze la el. Presimţea că omul acela nu mimai că n-o va face bine, dar că va fi călăul ei. Una dintre cele mai mari remuşcări ale mele constă în faptul că am insistat să vină şi să se ocupe, de ea. Alliot era bărbat, prin urmare mincinos ca toţi bărbaţii, căci ne-a asigurat pe toţi, cu cerul şi cu

pămîntul, că o va face bine pe biata regină ; cum să nu-I crezi, cînd vorbea cu atîta convingere, şi cînd, pe deasupra, mai era şi medic, stimat şi preţuit în ţara sa, ba chiar socotit printre cei mai de vază doctori ?

Capitolul XXIV

(1665). — Curtea la Versailles. — Madame naşte o fetiţă moartă. — Agravarea bolii reginei-mame. — Mustrările pe care i le face regelui, în legătură cu domnişoara de La Valliere. — Ludovic al XIV-lea'semnează testamentul mamei sale. — Este chemat Alliot. — Regina e transportată la Paris şi dusă la Luvru. — Metodele barbare ale lui Alliot. — Ana de Austria îi vorbeşte regelui despre Navailles. — Purtarea echivocă a lui Le Tellier. — Regina-mamă insistă în favoarea lui Navailles. — Acesta obţine guvernă- mîntul din La Rochelle. — Moartea regelui Spaniei. — Durerea Mariei-Tereza şi a Anei de Austria. — Noul rege al Spaniei făgăduieşte să domnească cinstit şi drept.

în răstimpul acestui scurt interval,. regele se duse să petreacă ?o vreme, la Versailles. îi luă cu sine pe regină, pe Monsieur şi pe Madame. Aceasta din urmă, era Însărcinată în luna a noua, dar toată lumea spunea că nu se sinchisea **eîtuşi de** puţin de starea în care se afla. Nu cunosc adevă**rul,. dar** ştiu un singur lucru : că, de obicei, distracţiile **$ odihna se** bat cap în < ap.

La 18 iulie, în timp ce mă îndreptam spre Saint-Ger**main,** pentru a-mi îndeplini îndatoririle faţă de regina-

mamă, m-am întîlnit eu Monsieur care venea de la Versailles, unde stătuse cîteva zile, ca s-o vadă pe mama sa. Tre- cînd pe lingă mine, îmi strigă în goană :

— Madame a născut o fetiţă moartă !

Această veste mă ului. M-am grăbit să ajung cît mai repede la Saint-Gcrmain, pentru a afla mai în amănunt, ceea ce nu auzisem decît în trecere.

Intrând în odaia reginei-manae, l-am găsit pe Monsieur profund îndurerat de nenorocirea care-I lovise. Regina- mamă, luînd parte la mîb.nirea lui, atît din dragostea ce i-o purta, cît şi ca bunică, îşi amestecă lacrimile-cu ale sale şi-l sfătui, atît cît putu şi ea, să **se supună** voinţei Cerului.

Ducele de York, cumnatul lui Monsieur, cîştigase, cu cîteva zile în- urmă a bătălie navală împotriva olandezilor, acoperindu-se de glorie. Mulţi au crezut — şi pe bună dreptate — că această prinţesă, primise vestea, înainte de **a** pleca la Versailles, dar exact pe dos [4], şi că tulburarea şi emoţia pricinuise moartea copilului ; **căci Madame** îşi iubea foarte mult fratele şi ţinea enorm la prestigiul familiei sate. Pînă şi Monsieur, căruia îi aduseră la cunoştinţă acest' lucru, fu convins că aşa stăteau **lucrurile** şi-şi scoate din cap kleea cum că Madame **contribuise Ia această** nenorocire, nepăsîndu-i de copil şi **zbenguindu-se** prin **păduri,** ba călare, ba pe jos. După cîteva zile, regina Angliei se înapoie în Franţa, din **cauză că aerul din Londra nu pria** sănătăţii sale. Venea să se **însănătoşească, bind apă de** ■Bourbon, care se dovedise a fi cel **mai bun teac, ori de cîte** ori nu se simţea bine.

[1] Un c-anx-cre, ii spusese **soţiei lui Monsieur, fără să ştie ce sj»u«e, că ducere de Ỳqefc fusese înfrînt fn.ed.fr.)-.**

Sosi în 25 iulie. în aceeaşi zi, regina-mamă căzu din nou la pat ; simţea o oboseală imensă şi avea şi puţină febră. Rămase două zile în această stare, fără ca doctorii să se arate îngrijoraţi ; cînd iată că-i ieşi brusc o tumoare la subţioara celuilalt braţ ; medicii nădăjduiră că va da înapoi. Dar nădăjduiră în van, fiindcă, în loc să

dea înapoi, umflătura crescu. în ziua de Sfînta Ana, febra crescu şi ea, iar durerile reîncepură şi mai cumplite ca înainte. Regele, care se afla la Versailles, dădu fuga la Saint-Germain s-o vadă pe mama sa. Palatul Versailles era locul distracţiilor sale, locul unde îşi putea arăta toată măreţia şi puterea, locul unde îşi îngăduia cele mai costisitoare plăceri, necruţînd nimic pentru a şi le satisface. Versailles era dealtfel locul unde o lua ades cu sine pe domnişoara de La Vallere şi unde şi Madame le ţinea adesea companie.

Regina-mamă, care-i simţise destul de mult lipsa, îmi spuse cît era de mîhnită din pricina acestei legături a fiului ei. Această mamă iubitoare îi repetă şi regelui ceea ce-mi spusese mie, rugîndu-1 s-o creadă că poporul începuse a murmura împotriva lui, văzîndu-1 cum se distra, în vreme ce ea, mama lui, era pe moarte. El îi răspunse foarte simplu, că avea dreptate ; că-şi dăduse şi el seama că mersese prea departe şi că, pe viitor, îi va urma sfaturile ; ceea ce şi făcu într-adevăr. Se reîntoarse totuşi în aceeaşi zi, la Versailles, pentru a o primi pe regina Angliei, care voia — din moment ce se afla în Franţa — să-şi vadă fata, adică pe Madame, soţia lui Monsieur. Se duse, dar nu stătu prea mult ; în ultima zi a lunii, se înapoie lîngă mama sa, lăsînd la Versailles toate doamnele cu care se distra şi pe care nu le interesau cîtuşi de puţin suferinţele cumplite pe care le îndura, la Saint-Germain, regina- mamă. Trebuia să i se deschidă umflătura de la subţioară şi regele se reîntoare lîngă mama sa, în ajunul acestei opera ţii.

Duminică, venind de la Recollet, am întîlnit cîteva persoane care mi-au spus că operaţia fusese făcută şi că totul mersese foarte bine. Cînd am intrat în odaia reginei, am găsit-o de o paloare pe care n-o au decît morţii, şi plină de o sudoare rece. Toţi erau nespus de îngrijoraţi. Nu cumva abcesul acela fusese deschis prea curînd ? Deşi ieşise din el o mare cantitate de puroi şi sînge. Noaptea, regina dormi liniştită. Şi totuşi, dimineaţa, medicii văzură că pulsul îi era foarte slab.

Atribuiră însă acest lucru, spaimei şi durerii. După această crudă suferinţă, curajoasa regină rămase multă vreme într-o stare de slăbiciune ciudată. Pulsul continua să-i fie foarte slab şi sudoarea rece care-o scălda din cap pînă în picioare, îi făcură pe doctori să creadă că se va prăpădi. Hotărîră să nu vorbească cu ea, decît seara, cînd trebuia să fie pansată. Din păcate, îşi dădu şi ea singură seama de starea în care se afla ; căci, la ora patru după-masă, fiind singură cu ea, mă întrebă ce ziceau medicii. Răspunzîndu-i, cu infinită tristeţe, că se temeau de tot ce putea fi mai rău, ea nu se miră şi le dădu dreptate. Seara, cînd îi pansară rana, medicii rămaseră ulu- iţi, căci plaga devenise neagră, veştedă şi uscată ; pulsul ce abia mai bătea, slăbiciunea care se accentuase, îi făcură pe medici să creadă că biata bolnavă nu mai avea mult de trăit. îl anunţară pe rege de starea în care se afla mama sa, iar acesta îl rugă pe abatele de Montaigu să-şi facă datoria. Ana de Austria primi această veste, cu mult calm, ca o persoană ce se obişnuise de mult cu- ideea morţii. După ce se spovedi, îi chemă lîngă ea pe rege şi pe Monsieur ; vorbi o vreme cu regele şi-1 rugă, cu glas tare, să aibă grijă şi să-1 iubească pe fratele său. Apoi îi spuse lui Monşieur :

— Cît despre tine, fiule, cred că nu-i nevoie să-ţi mai spun să-ţi iubeşti fratele şi să-1 asculţi, fiindcă ştiu cît de mult ţii la el şi cît îl respecţi. Vă rog însă pe amîndoi, dacă ţineţi cît de cît, la mine, să fiţi uniţi toată-viaţa !

La aceste cuvinte, cei doi fraţi se îmbrăţişară cu dragoste şi făgăduiră, plîngînd cu hohote, să se iubească unul pe celălalt, toată viaţa lor. Pe urmă regina-mamă vorbi, în mai multe rînduri, cu fiecare în parte. îi recomandă regelui unele lucruri, printre care şi rugămintea de a isprăvi construcţia începută la Val-de Grace. Pe urmă. îşi chemă băieţii şi nurorile şi le spuse :

— Veniţi, dragii mei copii, să vă binecuvîhtez !

Cele patru persoane se aşezară în genunchi şi,

sărutîn- du-i mîna, pe care i-o scăldară în lacrimi, primiră binecu- vîntarea mamei lor. După asta, regina trimise să-1 cheme pe Tubeuf şi-i porunci să scrie testamentul, conform dorinţelor pe care i le dictase cu o vreme în urmă. După ce testamentul fu scris, ea îl citi şi-1 semnă, trimiţîndu-1 apoi regelui să-1 citească şi el. Dar regele îl semnă, fără să se uite ce cuprindea. \

După ce făcu acest lucru, simţindu-se istovită, regina adormi şi cînd se trezi, pulsul păru mai bun. Cînd o pansară, constatară că şi rana arăta mult mai bine ; apoi i se dădură nişte întăritoare care îi ajutară foarte mult. După- masă, medicii îi dădură un purgativ şi . regina se simţi mult mai bine. în acea clipă, întreaga Curte se bucură nespus de mult. Dar cum purgativul lucrase, anihilînd efectul întăritoarelor, pulsul îi slăbi din nou. După cîteva zile, boala înrăutăţindu-se, medicii hotărîră să-1 cheme pe acel faimos Alliot şi s-o ducă pe regină la Paris. O culcară pe un fel de pat acoperit cu catifea neagră, după ce-i puseră peste haine o rnantie de tafta cenuşie. Şi aşa o duseră pînă la Paris, urmată de o droaie de slujitori, care duceau cu ei oţet, diferite întăritoare şi leacuri, pe care trebuiau să i le **dea** imediat, în cazul că o apuca vreo slăbiciune sau vreun **leşin.**

Avînd în vedere starea m care se afla bolnava, toată lumea crezu că aerul îi va face rău, dar dimpotrivă, îi făcu chiar foarte bine. Cînd ajunse la Nanterre, în timp ce se afla în'sala cea mare a mănăstirii Sfînta Genoveva, unde, fără să părăsească patul, se oprise să-şi mai tragă sufletul, ne mărturisi că se simţea foarte bine. Mîncă chiar cu oare**care** poftă, nişte carne de pui cu capere. îmi aduc aminte de acest amănunt, pentru că-mi amintesc de bucuria pe **care** am simţit-o cu toţii, în acel moment. Reluîndu-şi drumul, bolnava ajunse la Val-de-Grâce, unde dorise de multă vreme să meargă. De îndată ce se văzu în patul ei, pe care-4 avea în această mănăstire', îi spuse stareţei :

— Iată-mă mulţumită. Acum, ce-o vrea Dumnezeu ! în noaptea următoare, se simţi foarte rău ; agitaţia din ziua

precedentă îi înrăutăţise rana, aşa că, a doua zi, îşi făcu apariţia cangrena. Doctorii nemulţumiţi că încă nu ajunseseră la Paris, spuseră că regina trebuia dusă, cu orice preţ, la Luvru, fiindcă le era peste putinţă s-o îngrijească în acel loc. unde nu aveau nimic din ce le trebuia şi unde — fiind o mănăstire — porţile se deschideau foarte greu în faţa unor bărbaţi. Aşa că o aşezară din nou pe patul ăcela de catifea neagră, şi-i puseră comprese cu apă de var care-i sporiră durerile într-un asemenea ha!, încît, în noaptea următoare, cu toată stăpînirea de sine şi cu toată dorinţa de a nii se da în spectacol, bolnava nu mai putu răbda şi ţipă de durere.

După ce ajunse la Luvru, regina rămase în această stare pînă în ziua de 22 august, cînd se simţi dintr-o dată mai bine. Rana-căpătă un aspect normal ;• în loc să se usuce şi să. se mănînce* ca mai înainte, acum părea să meargă spre bine, mai ales că şi febra scăzuse clintr-t) dată ; sim- ţindu-se măi'în puteri, regina se hotărî să suporte şi leacurile lui Alliot. El începu — spre mîhnirea noastră — să i le aplice începînd din 24 august ; bolnava, abia ieşită din încercarea groaznică prin care trecuse, căzu într-alta, care nu Iu. mai puţin dureroasă, dar care, în schimb, fu mai lungă. La început, Alliot, ca să n-o sperie pe ilustra sa bolnavă, îşi mai îndulci leacurile în aşa fel, încît existară ttnele mici intervale în care medicii nădăjduiră într-o minune săvîrşită de acel mare om de ştiinţă. Leacurile Iui uscau părţile cangrenate ale rănii, pe care el le tăia apoi cu un brici. Uitîndu-te la acea operâţie, pur şi simplu simţeai cum ţi se face rău, mai ales că el o executa de două ori

pe' zi, dimineaţa şi seara, în prezenţa familiei regale, a celor mai de seamă chirurgi şi a tuturor persoanelor apropiate reginei-mame. Bolnava privea cum i se taie carnea, cu o răbdare şi cu un calm, aproape nefireşti, spunînd întruna că nu-şi închipuise niciodată că va avea o soartă atît de diferită de a celorlalte fiinţe ; că nimeni nu putrezea decît după moarte, dar că pe ea Cel-de-Sus o condamnase să putrezească de vie. Vă daţi .seama că,'în tot acest timp, suferea cumplit, dar durerea sporea groaznic, cînd Ailiot termina operaţia şi-i aplica leacurile sale pe carnea vie. Ajungînd — din pricina durerilor — să nu mai poată dormi nici noaptea, medicii începură a-i da seara ceai de mac. Numai aşa se mai putea linişti cît de cît şi aţipi un ceas, două. Şi deşi se ştia că acest ceai îi grăbea moartea, nu puteau să nu recurgă la el, pentru că numai aşa mai avea şi biata bolnavă, cîteva momente de linişte şi de alinare a durerii.

în ciuda bolii care-i chinuia trupul, regina-mamă îşi frămînta întruna mintea cum să facă să-i ajute pe cei nenorociţi, fie că era vorba de norod, fie de cite o persoană pe capul căreia căzuse vreun necaz. Cum ştiam că se preocupa îndeaproape de ducele şi de ducesa de Navailles, i-am vorbit despre cei doi, rugînd-o să apeleze la rege ca să pună capăt exilului acestei familii. Ea o făcu, şi cît mai vehement cu putinţă. Regele îi răspunse că era de acord ca ducele să se întoarcă la Curte, d.ar că, în ceea ce-o privea pe nevasta acestuia, nu dorea s-o vadă cu nici un chip şi oricît îl rugă regina-mamă s-o ierte, nu vru pentru nimic în lume. Ana de Austria se mulţumi deocamdată şi cu atît, spunîndu-i regelui că nu cerea nimic pentru ea, fiindcă ea nu mai avea nevoie de nimic. Pentru ca lucrurile să se urnească din loc cît mai repede, Ana de Austria îl chemă la ea, a doua zi, pe Le Tellier. Acest ministru, care fusese odinioară cel mai bun prieten al duceiui de Navailles, păru să primească această poruncă, cu multă răceală, deşi îi spuse reginei-mame că va face întocmai cum îi poruncise. Imediat după asta, le-nm scris prietenilor mei că vor primi în curînd veşti bune şi mai ales una care-i va interesa în

mod deosebit. Nu le-am spus mai mult, pe de o parte, de teamă că regina-mamă nu va fi ascultată, iar pe de alta ca, în cazul în care lucrurile se aranjau, să le las plăcerea de a primi scrisoarea de reabilitare chiar din partea regelui şi a regi- nei-mame. Dar curierul regal nu ajunse la ei şi în toate scrisorile pe care mi le trimiseră, nu pomeniră nimic, de nici un fel de chemare. Cînd am văzut că de-acum trecuseră două săptămîni şi nu se întreprinsese nimic, i-am vorbit din nou reginei-mame, care se miră foarte tare. La porunca ei, abatele de Montaigu se duse să-l întrebe pe Le Tellier ce era cu acea tăcere şi să-i spună că i se părea ciudat să nu aibă nici o veste de la ducele de Navailles. Le Tellier păru surprins de aceste cuvinte şi-i spuse că el îi explicase reginei-mame, cînd vorbise cu ea despre această treabă, ce efect nefavorabil ar fi avut bunăvoinţa sa asupra celor doi exilaţi şi că o sfătuise să nu-1 recheme pe ducele de Navailles ; îi mărturisi apoi milordului de Montaigu că-i vorbise şi regelui despre acest lucru, dar că nici acesta nu ştia^um să procedeze pentru că, pe de o parte, nu voia să-şi refuze mama, iar pe de alta, n-ar fi vrut să-1 recheme pe duce la Curte. I-am spus cuvînt cu cuvînt, tot ce-mi spusese milordul. Montaigu. în ciuda durerilor sale, regina îmi spuse că Le Tellier denaturase lucrurile şi nu făcuse ce-i poruncise ea ; în plus, mai şi minţise (chiar aşa s-a exprimat), mai şi minţise cînd spusese că o sfătuise să nu-1 recheme pe ducele de Navailles la Curte ; aşa că-1 pofti din nou pe Le Tellier la ea. Acesta veni, dar ridică zeci de obiecţii, ajungînd la un moment dat să spună că, deşi el fusese prietenul cel mai bun al lui Navailles, nu-i convenea ca acesta să se înapoieze atît de repede la Paris. Regina-mamă însă îi răspunse foarte tăios :

—r Domnule Le Tellier, fiul meu, regele, e un om mult prea onest, ca să-şi ia îndărăt cuvîntul pe care mi l-a dat. Aşa că vreau să-1 chemi imediat pe ducele de Navailles, atît în numele lui,, cît şi al meu. în acelaşi timp, âţi făgăduiesc că-i voi vorbi despre toate greutăţile pe care i le-ai făcut şi că voi scrie ca, după ce-1 va

vedea pe rege, apoi pe mine, să-şi aleagă mai cu grijă, prietenii !

După două zile, intr-o joi seara, cînd regele veni s-o vadă pe mama sa, le spuse tuturor celor de faţă că — avînd în vfedere bunăvoinţa pe care r^ina-mamă o avea faţă de Navailles -- venise s-o anunţe că acesta fusese numit gu-, vernator în ţinutul d'Aunis, La Rochelle şi Brouage, în locul ducelui de Nevers, care plecase în Italia. Regina-mamă primi această veste, cu mare bucurie. 11 lăudă cît putu pe rege pentru gestul său, şi nu dădu în nici un fel de înţeles că ar fi avut vreo contribuţie în toată această treabă. Ur- mindu-i exemplul toată Curtea îl lăudă pe rege 'şi toţi îi admirară generozitatea de a fi iertat un om care-i displăcuse şi de a-1 fi copleşit cu p asemenea răsplată, cînd nu mai trăgea nădejde că va mai fi vreodată iertat de majes- iatea sa. Regele însuşi trimise un curier să-i ducă acestuia numirea în acea înaltă slujbă, precum şi împuternicirile necesare, care, de fapt, îi obligau pe ce doi soţi să rămînă departe de Curte, unde el nu mai voia să-i vadă.

Puteai judeca, după această purtare a regelui, cît era de lacom de glorie, din moment ce nu voi să-i recunoască mamei sale, aflată pe moarte, nici măcar o fărîmă din meritul care, de fapt, i se cuvenea în întregime. Ludovic al XIV-lea făgăduia încă de pe atunci să fie un rege hulpav, cusur care, din păcate. îl au mai toţi regii ce săvîrşesc adesea fapte măreţe, numai din plăcerea de a se îmbăta cu gloria de a le fi săvîrşit Regele nostru voia să $î-i apropie pe mai marii ţării pe calea 'binefacerilor şi a răsplăţilor, ea fiind cea mai atrăgătoare şi cea mai sigură. Comportarea sa făcuse ca pînă şi felul cu totul deosebit de a acţiona al lui Ludovic al XI-lea, să pălească în faţa sa. Nimeni deci nu aduse vorba că, de fapt, reabilitarea ducelui de Navailles se datora reginei-mame. Intr-o zi, ca s-o mă înveselesc, i- am spus'-că, uneori, mă cuprindea dorinţa de a **striga în gura mare, că ei şi nu regelui se datora acea faptă deosebită. După ce-mi i4terzise categoric să scot**

vreo **vorbă în legătură cu acest lucru, adăugă :**

— Ceea ce am vrut să fac, am făcut şi încă într-un fel mult **mai avantajos pentru acei bieţi oameni, căci regele, nevrînd să-i vadă Ia Curte, le-a dat mai mult** decît **aş fi cutezat eu să-i cer ; Slavă Domnului, că nu m-am sin**chisit **niciodată de laude ; ca mamă, îi doresc fiului meu** să **aibă parte de ele ; dar doresc, totodată, să trăiască în** aşa fel, **încît să le şi merite.**

Ducele şi ducesa de Navailles primiră scrisoarea regelui, **manifestîndu-şi bucuria şi recunoştinţa fără margini faţă de el. Dar, deşi ştiau din scrisorile mele cine făcuse de** fapt **această faptă bună, tăcură mile şi nu scoaseră o vorbă** despre regina-mamă. în afară de motivele pe care le vor **fi** avut, ea **să tacă, sînt absolut** sigură că mai aveau unul **pe** care l-am observat mai întotdeauna la toţi cei care se bucurau de favorurile Curţii. Nu voiau să fie îndatoraţi decît regelui, socotind în sinea lor că orice altă gratitudine l-ar putea jigni pe tînărul şi orgoliosul Ludovic. Teama şi, **de** cele mai multe ori, mîndria, îi împiedică adesea pe oameni să mulţumească tuturor-celor care s-au străduit să le facă un bine, socotind în sinea lor, că aceea ce obţin datorită celor din jur, li se cuvine de la sine pentru meritele lor deosebite.

Regina-mamă, continuindu-şi operele de binefacere, vru ca, înainte de a muri, să pună bazele unei păci trainice între fiul ei, regele Franţei, şi fratele ei, regele Spaniei. în acest scop, ea porunci marchizului de Las-Fuentes, ambasadorul Spaniei în Franţa, să-i scrie fratelui ei şi să-i spună că-1, mga să facă în aşa fel, încît să instaureze în Europa o pace de lungă durată. Că socotea întemeiate pretenţiile fiului ei asupra FlandFei, avînd în vedere că, prin lege, acea provincie aparţinea Mariei-Terezâ, nora sa. Dar dorinţele sale nu se bucurară de succesul scontat, fiindcă Ana de Austria avu nenorocirea de a-1'pierde pe acel frate atît de iubit, fără să mai poată trage nădejde că-şi va lăsa familia în

posesia unui bun, care pînă atunci le pricinuise atîtea griji şi atîta bătaie de cap.

Vestea mor ţii regelui Spaniei sosi la Curte în ziua de 27 septembrie, iar regele murise în 17 ale aceleiaşi luni. Regina tînără, în ziua aceea, era dusă la Carmelite. Regele o pofti să se reîntoarcă la Luvru, în odaia ei, unde o aştepta, şi să nu treacă pe la regina-mamă, înainte de a vorbi cu el. Regina se întoarse într-un suflet, plină de nelinişte şi de tulburare, neştiind ce avea să-i spună regele. Intrînd în odaia sa, îşi întrebă bărbatul dacă nu cumva regina-mamă se simţea mai rău. Regele îi spuse că nu, dar că era obligat să-i dea o veste tristă şi anume că tatăl ei era grav bolnav. Regina, văzînd după chipul lui, că era vorba de mult mai mult, strigă :

— A murit ! L-am pierdut ! Te rog, spune-mi adevărul !

— L-ai spus tu singură, zise regele, căci mie îmi era greu să ţi-1 spun !

Atunci regina, înnebunită de durere, se aruncă hohotind de plîns, în braţele soţului ei. Era atît de distrusă sufleteşte, încît, regele, mai mult de mila ei decît de jalea că-şi pierduse socrul, începu şi el a plînge.

Odată trecute prin aceste prime momente — care, spre ruşinea noastră, trec întotdeauna foarte repede — regina se vîrî în pat, unde stătu şi a doua zi, pînă seara ; vrînd totuşi s-o vadă pe regina-mamă, se învălui într-o mantie de doliu şi coborî în odaia acesteia. Regina-mamă, deşi pe * moarte, aflînd această veste, plînsese şi nu spusese decît că-şi va întîlni, în curînd, fratele. Cînd o văzu pe regină, ne rugă pe toţi să ieşim din odaie, desigur ca să poată plînge nestingherite şi fără martori, una, un frate, cealaltă, un tată. Cele două regine se îmbrăţişară plîngînd şi ames- tecîndu-şi lacrimile.

Ambasadorul Spaniei, singurul martor al durerii lor, plînse şi el alături de ele. Atît el cît şi doamna de Molina, singurii care fură îngăduiţi în odaie;- încercară să le con-

soleze în fel şi chip pe cele două regine, vorbindu-le despre fericirea veşnică de care se bucura, în sfîrşit, acest rege. Căci în viaţă fusese destul de nefericit, mai ales.în ultimii ani, cînd îndurase nenumărate supărări şi necazuri, morţi şi boli în familia sa, considerînd toate aceste nenorociri drept pedepse ale Cerului pentru păcatele şi destrăbălarea din tinereţe. Iar cum după el s-a luat şi lumea de rînd, viciile şi comportarea lui scandaloasă au făcut din poporul spaniol un popor plin de păcate, care n-are nici o măsură în distracţiile şi plăcerile sale.

După această tristă întrevedere, cele două doamne de onoare — contesa de Flex şi ducesa de Montausier — rein- trară în odaia reginei-mame şi eu odată cu ele. Cele două regine tăcură, noi discutarăm între noi cîteva banalităţi şi astfel petrecurăm vremea pînă la ora la care regele, ieşind de la Consiliu, veni să ia masa cu mama şi cu soţia sa. Acest rege şi începuse a fi preocupat de foloasele pe care le putea trage în' urma morţii socrului său [XXXII] ; căci Filip al IV-lea nu lăsase în urma sa decît un Delfin, încă foarte tînăr şi foarte şubred, ce se părea că nu va face multă vreme, umbră pămîntului. Era şi firesc, fiind fiul unui tată bănuit de cele mai crîncene destrăbălări şi care, prin pierderea celorlalţi copii, lăsase să se vadă că nu era în stare să le dea ceea ce nu mai avea nici el însuşi, de multă vreme : sănătate şi vigoare.

Dar cum Cel-de-Su's mai face şi minuni, acel rege tî- **năr** [XXXIII] păru să se bucure de mult mai multă sănătate

---

XXXII. Zestrea ele 500 000 de scuzi de aur pe care trebuia s-o primească, aiept preţ al renunţării la tron a soţiei sale, încă nu-i fusese plătită lui Ludovic al XIV-lea, cînd murise socrul său. Regele Franţei, care atît» vreme cît trăise Filip al, IV-lea îşi ascunsese dorinţa de a revendica Brabantul şi Hainautul, **acum se gîndi s-o facă** (n.ed.fr.).

XXXIII A domnit sub numele de Carol al II-lea Născut în 1661. avpa deci patru ani, cînd s-a urcat pe tron. Murind îrr

decît presupuseseră cei din jur. Se scrise atunci despre Spania că regele părea să fi preluat Coroana. nu numai cu nădejdea **că** va trăi, ci şi cu nădejdea că va avea o viaţă, fericită ; căci după ce-1 proclamară rege, după obiceiul ţării, supuşii săi luară de bun augur faptul că dintre cele două tronuri **pe** care i le înfăţişară — dintre care unul, acoperit cu **o** broderie de aur şi perle, dar vechi şi prăfuit, pe care sezuse odinioară Carol Quintul, iar celălalt, nou-nouţ, acoperit cu o broderie de aur doldora de nestemate care-ţi luau ochii— el **se** aşează pe cel al ilustrului său strămoş, repetînd fără să vrea cuvintele pe care le rpstise şi faimosul său tată :

— *A servido ă Carlos Quinto ? Pues, en nombre de Dioz me quiero sentar en ella.* (I-a slujit lui Carol Quintul ? Tocmai pentru asta, în numele Domnului, mă voi aşeza **pe** el.)

Capitolul XXV

i

(1666). — Distracţii: la Curte. — Regina-mamă în peri**col. —** E adus un vraci din Milan. — Logodna domnişoarei Artigny. — Ana de Austria încearcă să tempereze gelozia reginei. — Suferinţele îngrozitoare ale reginei-mame.

Consternarea Curţii. — începe să se vorbească despre moartea ei apropiată. — Fermitatea de care dă dovadă Ana de Austria în ultimele sale zile. — Arhiepiscopul de Auch o împărtăşeşte. — Ultima recomandare pe care o

l700, a lăsat coroana Spaniei ducelui de Anjou, nepotul lui Ludovic al X(V-!ea (n.ed.fr).

face regelui. — Ultimele momente ale reginei-mame. — Ce gîndea regina despre *Memoriile* doamnei de Motleville. — Versurile doamnei de Scudery.

în timp ce regina-mamă bolea, iar regina tînăfă îşi plîngea, cu lacrimi amare, tatăl, regele — pe care boala mamei sale, ce dura de atîta vreme, îl făcuse mai puţin sensibil la mihnire, ca la început — dorea să se distreze, şi se distra. Iarna, care este anotimpul cel mai propice folosirii timpului în chip cît mai plăcut, îi determină pe rege şi pe Monsieur —• care nu-şi închipuiau că mama lor va pieri atît de curînd — să dea frîu liber firii lor care ura tristeţea, şi care erau dornici să se bucure de viaţă.

în ajunul Bobotezii (5 ianuarie 1666), avu loc un mare bal, la Monsieur ; căci, cu tot respectul pe care-1 nutrea faţă de mama sa, tînărul prinţ nu putea renunţa la distracţii. Balul fu precedat de un mare banchet, însoţit de toată măreţia şi belşugul ce se întîlnesc în astfel de ocazii.

Regina-tînără, care încă nu putea lua parte la distracţii, îl îmbrăcă ea însăşi pe rege, într-un costum de stofă violetă, din pricina doliului pp care-1 purta încă după socrul său, regele Spaniei, dai' un costum atît de plin de perle şi de diamante, încît îţi lua ochii, cînd te uitai la el. Monsieur şi Madame erau la fel de frumos îmbrăcaţi. Căci şi unul, şi celălalt voiau să arate tuturor cît erau de ospitalieri. Se pare că Monsieur nu făcuse încă nici un fel de pasiune pentru nimeni. în loc să-i placă femeile frumoase, se plăcea mai mult pe sine, dorind ca ele să-1 placă pe el, iaT laudele acestora îi mergeau la inimă. Dealtfel, cel mai bine se distra în compania lor ; pe de altă parte, era atît de indiferent la farmecele lor, încît pînă şi cea mai periculoasă dintre ele, n-ar fi izbutit să trăiască alături de el, decît asa cum ar fi trăit alături de o 'femeie. Această serbare fusese, chipurile, dată în cinstea cîtorva străini — persoane cu oarecare greutate — cărora regele ţinuse să le arate măreţia şi frumuseţea Curţii sale.

Incepînd de a doua zi (8 ianuarie), regele şi Monsieur trebuiră să întrerupă, timp de două zile, distracţiile, pentru că regina-mamă • se simţi dintr-o dată foarte rău. în ziua de Bobotează, febra îi crescu mult, fu cuprinsă de frisoane şi-i apăru o nouă umflătură, despre care se spunea că era urmarea obişnuită a cancerului. Aflîndu-se deci într-o stare extrem de gravă, toţi socotiră că ar fi bine să renunţe la leacurile lui AHiot, care-i provocau nişte dureri insuportabile. Mai multe persoane îi propuseră să recurgă la un oarecare vraci din Milan, care se afla de cîtăva vreme în Franţa, susţinînd că avea el un remediu care nu dădea greş într-o astfel de boală. Ambasadorul Spaniei, scrisese special în Italia pentru a afla amănunte despre el, dar veştile pe care le primise nu erau satisfăcătoare. Atîta doar că tratase o femeie care părea să se simtă mult mai bine de cînd folosea leacurile lui.

Indiferenţa reginei-mame era atît de mare în ceea ce privea viaţa ei, încît, puţin îi mai păsa, dacă o îngrijea Alliot. sau altul. Care mai de care se înghesuiau să-i dea sfaturi ; ea însă nu ţinea seama de nici unul, ba, de cele mai multe ori, nici măcar nu se deranja să le mai asculte, de cînd văzuse că boala i se înrăutăţise. Medicii, care cu puţin mai înainte, într-o perioadă în care boala încă nu avansase astfel, îi spuseseră că nu se. va prăpădi de cancer, acum erau deznădăjduiţi şi neştiind ce să mai facă, o convinseră să-1 cheme pe milanez. Ea fu de acord, total indiferentă, fără să manifeste nici teamă, nici speranţă, nici silă. în 9 ianuarie, acest om îi aplică leacul său, care nu avu alt rezultat decît că-i grăbi sfîrşitul.

în aceeaşi zi, avu loc, la Palatul Regal, logodnă- unei domnişoare de onoare a soţiei lui Monsieur, pe nume Artigny, confidenta regelui şi a domnişoarei de La Valliere. Regele îi dărui o sumă foarte mare de bani şi mai apoi o mărită cu contele Du Roule. Fata avu toate motivele să se bucure că fusese confidenta regelui : căci, din săracă şi copleşită de necazuri cum fusese, ajunsese una dintre cele mai de vază doamne de la Curte. După

logodna de la Palatul Regal, urmă o mare serbare, la ducele de Crequi, ruda contelui Du Role, adică un bal, o comedie şi un banchet. Regina tînără care, în seara aceea, rămăsese singură lîngă regina-mamă şi care, din pricina doliului, aşa cum v-ara mai spus, nu putea lua parte la nici o distracţie, începu a-şi arăta nemulţumirea împotriva soţului ei. Serbarea aceea îi displăcea cu atît mai mult, cu cît lua parte la ea şi domnişoara de La Valliere. Căci toate favorurile cu care fusese copleşită domnişoara de Artigny se datorau, de fapt, ei. Regina-mamă încercă, cu blîndeţe, să-i spună reginei că trebuia să ierte şi să mai treacă şi ea cu vederea greşelile tinereţii ; dar, după felul cum o spunea, se vedea clar că inima ei nu era în deplin acord cu ceea ce rosteau buzele.

Â doua zi după logodna domnişoarei de Artigny, febra reginei-mame, care pînă atunci fusese acceptabilă, crescu brusc şi o apucară iar nişte frisoane, care durară foarte mult. în ciuda acelei stări alarmante, regele şi Monsieur o însoţiră la Comedie pe tînăra logodită. Seara, doctorii văzură că febra crescuse îngrijorător ; cum pulsul era foarte slab, fură nevoiţi să-i ia sînge. Sărmana regină îşi petrecu noaptea, gemînd adesea din pricina durerilor şi rugîndu-se Domnului să se îndure cît mai repede de ea. Căci, de cînd intrase pe mîinile milanezului, martiriul său sporise, din pricina miasmei îngrozitoare care răzbatea din rană. într-o zi, în vreme ce se plîngea de acest miros, fiind numai cu ea, îmi spuse :

In 15, i se dădu reginei-mame un nou medicament, despre care doctorii îşi închipuiau că va face minuni; dar

— M-a pedepsit Dumnezeu, pentru că prea am fost trufaşă şi prea m-am mîndrit în tinereţe cu frumuseţea trupului meu !

noaptea regina se simţi şi mai rău. Durerea fu atît de sfîşietoare, încît lacrimile îi ţişniră din ochi, fără voia ei şi i se prelinseră şiroaie, pe obraji. Arhiepiscopul de Auch, văzînd starea, în care se afla, îi spuse foarte clar că medicii nu mai sperau că s-ar mai putea vindeca. Ea îi mulţumi că-i spusese adevărul şi începu a se pregăti de moarte. Ceru să i se aducă un preot din Spania, care, spre norocul ei, se nimeri a fi un om foarte cucernic şi foarte citit, şi începu a i se spovedi zilnic.

Sîmbătă, 16 ianuarie, nu m-am putut duce la Lucru. Cerînd veşti despre starea reginei, mi se spuse că se simţea şi mai rău. A doua zi dimineaţă, am găsit-o într-o stare jalnică ; întreaga Curte era consternată. Văzîndumă, Monsieur îmi spuse :

— Ge-aţi făcut ieri de n-aţi fost aici ? Căci am avut cu toţii o zi groaznică !

Am vorbit cu milanezul. Mi-a spus că nu mai, avea ce-i face ; medicii nu mai aveau nici ei nici o. speranţă. Ii ieşise un nou buboi, din pricina căruia i se umflaseră braţele, mîinile, pînă şi gîtul. în plus pulsul îi slăbise foarte mult. Văzînd-o în halul acesta, n-am mai putut suporta şi am ieşit afară din cameră. în aceeaşi seară, la ora zece, regina-mamă îi rugă pe Monsieur şi pe Madame să plece. Ba ni se păru chiar, mie şi doamnei de Flex, că-i zori să plece, cu o oarecare asprime în voce, pe care nu i-o cunoscusem pînă atunci. Era foarte abătută şi avea nişte dureri atît de cumplite, încît aproape că nu le mai putea suporta. Cum nu voia ca cei din jurul ei să vadă cît suferă, dorea să rămînă singură, să se poată văi ta şi geme fără martori. în aceeaşi seară, servindii-i-se cîteva ouă proaspete, mi se păru cu mult mai bătrînă de şaizeci

ţi ceva de ani. Căci trupul, din pricina braţelor, a miinilor umflate şi a chipului buhăit, îi devenise atît de **greoi,** incit aproape că nu mai putu să-şi ridice capul, nici **să-şi** ducă mîinile pînă la gură. Era groaznic să vezi o regină **ce** fusese atît de frumoasă, într-o asemenea stare, şi să nu **te** gîndeşti la nimicnicia omului, la faptul că, atunci cînd **îţi** sună ceasul, nimeni şi nimic nu te mai poate ajuta.

Luni, după ce m-am mai odihnit şi **eu un** pic. **m-am** dus cu noaptea în cap, la Luvru (în 18 ianuarife 1666). Regina-mamă se simţea din ce în **ce** mai rău. **Febra** crescuse din nou. Leacurile milanezului, foarte **tari,** topiseră toată carnea de pe rană, dar nu avuseseră **pute**rea să arunce afară puhoiul care se strînsese acolo şi **nici** să vindece buboaiele care-i apăruseră pe umeri şi **la** subţiori. M-a rugat s-o pipăi şi am r ămas uluită cînd **nii-am** dat seama că tot trupul îi era plin de umf aluri care-i pricinuiau nişte dureri îngrozitoare, pe care le îndura fără să sufle o vorbă.

Pe la zece dimineaţa, aţipi un pic, mai curînd din pricina oboselii care o doborise, decît că i-ar fi fost somn. Cînd se trezi, regele veni s-o vadă, dar nu stătu **prea** mult, pentru că avea Consiliu. Regina şi Monsieur, rămaşi lîngă ea, începură a vorbi despre diverse lucruri, încercînd să-i distragă atenţia de la boală. Eu mă aflam la picioarele patului. Regina-mamă, întotdeauna preocupată de **soarta** celor din jur, mă întrebă dacă mîncasem, fiindcă se **făcuse** tîrziu. Cînd i-am spus că nu, mi-ia răspuns, cu glasul **ei** blînd :

— Vei fi arătînd bine la faţă, dar ăsta nu-i un motiv să rabzi. Du-te, du^te să iei masa la Molina.

Asta a fost ultima oară când mi-a făcut cinstea să-mi vorbească, fiindcă, începînd din clipa **aceea, moartea a** obliga t-o să-i dea uitării pe toţi cei pe care-i copleşise **eu** bunăvoinţa ei şi să nu &e mai ocupe decît **de ai** săi.

A doua zi (marţi 19 ianuarie), boala 9e **înrăutăţi şi**

mai mult ; dai' curăţenia — la care, în **ciuda răului său, nu renunţase nici o clipa — o determină să ceară să i se schimbe din nou aşternutul. Rugămintea îi fu îndeplinită cu multă greutate, fiindcă era din cale-afară de şubredă şi de greu de urnit. De îndată ce fu aşezată îndărăt, în pat, medicii, observînd că pulsul îi slăbeşte, îi spuseră regelui că ar trebui să fie împărtăşită. Cred că era cinci sau şase seara. Şi, deşi nu se temuse niciodată de moarte, toţi socotiră că ar fi bine ca mai întîi să fie pansată şi apoi să-i spună că mai avea foarte puţin de trăit. De cîteva zile, ori de cîte ori o pansau, trebuiau să-i ţină la nas nişte punguţe cu miresme, ca să nu mai simtă miasmele groaznice ale rănii. Pînă atunci, aceste miasme n-o** îngre- **ţoşaseră, pentru că leacurile pe care le luase împiedicaseră carnea să putrezească. Nici cei care se apropiau de ea nu simţiseră mirosul, din pricina mirodeniilor care ardeau şi a parfumurilor cu care era stropit patul. După ce o pansară, îşi privi mîinile umflate şi şopti abia auzit, ca şi cum ar fi vorbit cu ea însăşi :**

— Mîinile îmi sînt umflate, e vremea să mă duc...

Şi totuşi, toată această îngrozitoare suferinţă,, nu izbutise să-i distrugă frumuseţea braţelor şi nici a mîinilor, care parcă nu fuseseră niciodată atît de frumoase ca în acele ultime zile. Căci dacă boala le subţiase, umflătura le făcuse la fel de pline şi de frumoase ca şi mai înainte. Păreau mai c'urînd nişte braţe şi nişte mîini de alabastru, şi nu de carne. După ce bolnava îşi chemă familia, după ce vorbi, rînd pe rînd, cu regele, cu regina, cu Monsieur şi cu Madame, ceru să fie împărtăşită. După asta, cele patru personaje amintite mai înainte, se aruncară în genunchi, în faţa patului,

şi-i sărutară, plîngînd, mîinile. Dar cum m-am jurat că voi spune adevărul, nu mi s-au părut că plîngeau chiar cu atîta durere, ca prima oară, la Saint-Germain, cînd crezuseră că o pierd, sau, în **orice caz, plînsul lor nu mi s-a părut a fi nici** pe departe **atît de sfîşietor pe cît s-ar fi cuvenit. E adevărat că, cu timpul, începi a te obişnui cu toate ; pe de** altă parte, poate că erau şi ele sătule de această boală îndelungată care o chinuia atît de cumplit pe regină, dar care, prin forţa împrejurărilor, le chinuia şi pe ele. Sfîrşitul ei însemna, de fapt, sfîrşitul chinurilor lor.

Toţi care se aflau de faţă, plîngeau şi ei. Doar cea care era atîf de regretată de toţi, părea foarte liniştită, privind la cei din jur fără emoţie, ba dimpotrivă, cu oarecare gravitate, fapt care avea în sine ceva măreţ şi frumos. Regele se ridicase în picioare şi se uita la ea. Regina, după ce-1 privi o vreme, îi spuse cu autoritatea unei mame :

— Sire, să faci ce ţi-am spus ! Ţi-o mai spun încă o dată, cu împărtăşania pe buze.

Regele, cu faţa scăldată în lacrimi, coborî fruntea şi-i răspunse cu profund respect, că-i va îndeplini dorinţa.

Monsieur, care stătea lîngă mine, sprijinindu-se de coloana patului, se întoarse şi-mi spuse, lăudînd-o pe regină :

— N-am văzut de cînd sînţ ceva atît de frumos ! Iată o femeie al cărei suflet e demn de o stimă veşnică !

Duhovnicul reginei ne spuse mai apoi, mie şi doamnei de Molina că, aflîndu-se în acea zi, împreună cu regele şi cu regina-mamă, aceasta îl rugase pe fiul ei — dacă ţinea cît de cît la ea — să-i ierte pe toţi cei pe care-i ura. Poate că era vorba de unele persoane care fuseseră întemniţate sau dizgraţiate odată cu Fouquet, de care acesta se servise cît timp fusese ministru ; poate că era vorba chiar de Foucquet, care cutezase să-1 înfrunte pe rege şi pe care acesta nu voise să-1 ierte pentru nimic în lume, ori de cîte ori îl rugase regina-mamă. Sau poate că era vorba de cu totul altceva, de care nu ştiau decît ei doi.

După asta, trăsese perdelele patului şi-i poftise pe toţi afară. Cum pulsul începu să-i fie din ce în ce mai slab, îl chemă pe doctor. La miezul nopţii, regele şi regina intrară în odaia bolnavei. Cum aceasta era pe sfîrşite, regele văzînd-o cum se stinge sub ochii săi, simţi o durere atît de sfîşietoare, încît, dacă n-ar fi fost susţinut de cei din jur, ar fi căzut grămadă. Atunci, cîţiva curteni, fi luară cu forţa şi-l duseră în odaia alăturată, unde-1 stropiră cu apă pe faţă, făcîndu-1 să-şi vină în fire. în vreme ce noi plîngeam, iar regele leşinase, bolnava părăsi liniştită acest pămînt, unde domnise cu atîta glorie şi păşi pe un alt tărîm. scăpînd în sfîrşit de chinurile îngrozitoare pe care le îndurase cu răbdare, atîta vreme. S-a prăpădit într-o miercuri, 20 ianuarie^ 166S, între patru şi cinci dimineaţa. Monsieur o îmbrăţişa cu multă dragoste. Lacrimile care-i curgeau şiroaie arătau cît era de îndurerat, şi avea dreptate să fie : căci, în cea pe care-o regreta atîta, pierduse o mamă, o prietenă, o confidentă, în sfîrşit, pe cea care-i alina întotdeauna necazurile. După- asta, plecă aproape imediat la el, la Saint-Cloud, ca să-şi mai moleo- mească, timp de cîteva zile, durerea. Regele trimise după el ca să fie de faţă la citirea testamentului pe care-1 lăsase regina-mamă şi ca să ia şi el o cheie de la caseta cu bijuterii. Monsieur îl rugă să-1 scuze, să facă el tot ce trebuia făcut şi să-1 lase, pînă ce-i va mai trece durerea.

Regele, în calitatea pe care-o avea, rezolvă singur toate lucrurile şi se achită de toate îndatoririle. Trimise după testamentul pe care răposata regină, mama sa, îl încredinţase domnişoarei de Beauvais. Ea i-1 înmînă domnului Le Tellier, care-1 citi în faţa regelui şi a regirei.. Ajungînd la articolul care se referea la mine, regele zise

— Acest lucru s-a şi făcut !

într-adevăr, regina avusese bunătatea de a-mi fixa o pensie pe viaţă, de zece mii de scuzi. Dădu'tot atît oorrlt*: sei de Flex, doamna ei de onoare, ducesei de Senece. marna contesei de Flex şi doamnei de B>regy.

Ducesei de Noailles, camerista ei, îi dărui cincispreaece mii de livre, pentru că această doamnă fusese puţină vreme in serviciul ei. Regele dispuse cum voi el, de bijuterii. Porunci apoi să se scoată ornamentele din odaia festei regine, după care plecă la Versailles, lăsîndu-le pe contesa de Flex şi pe duceşa de Noailles lîngă trupul neînsufleţit al mamei sale. Ştiu **de la persoanele care dormeau în odaia regelui, că acesta,** după ce se vîrî in pat, plînse aproape toată noaptea. A doua zi. vorbind cu ducesa de Montausrer, despre **mama** sa, îi spuse că singura lui mîngîiere consta în faptul că n-o supărase niciodată şi oontinuînd să vorbească despre calităţile răposatei, adăugase că fosta regină nu fusese numai o mare regină, ci că merita să fie pusă alături de cei mai mari regi ai lumii ; elogiu demn de cea căreia îi era adus, cît şi de cel care i-1 aducea. în cabinetul mamei **sale,** regele găsi două mii de pistoli, pe cane ’ i-i dăduse cu puţin-timp înainte şi care fură împărţiţi la săraci.

După ce am descris viaţa şi moartea, acestei regine, cred că ar trebui să închei cu ceea ce mi-a spus ea în legătură **cu** aceste *Memorii.* Intr-o zi; pe vremea **cînd** era sănătoasă, i-arn spus că scrisesem unele lucruri despre ea .şi că aveam de gînd — dacă avea să-mi ajute Cel-de- Sus — să le continui. La care’ea îmi răspunse pe un ton aproape părintesc că, mai mult ca sigur, nu eram **zdra**vănă la cap, din moment ce ajunsesem să-mi pierd timpul astfel ; tă avea deplină încredere în mine, şi că **eram** liberă să scriu orice voiam ; dar că singurele ei rugăminţi erau : să n-o laud mai mult decît merita şi dacă ţineam într-adevăr la ea, să nu-i dcolesc cusururile şi să vorbesc în mod cinstit şi despre ele.

Văzînd-o neliniştită, i-am făgăduit în mod solemn că nu voi spune decît adevărul, atît împotriva cît şi ‘im favoarea ei ; că dealtfel era necesar să procedez aşa, ca să fiu crezută de cei care aveau să citească aceste **Memorii** si care, cum era şi normal, voiau să afle adevărul. **I-am** mai spus că nici o fiinţă de pe lumea asta

nu e fără **cusur, că** Istoria n-ar plăcea nimănui, dacă n-ar avea şi **părţi** bune, şi părţi rele, şi dacă greşelile sau fărădelegile n-ar mai fi consemnate cu tot atît grijă **ea** şi **faptele bune.** Regina a fost atît de mulţumită de cele spuse **de mine,** încit nu şi-a manifestat niciodată curiozitatea de a afla sau de a citi ce anume scrisesem **despre ea.**

La puţină vreme după ce .s-a prăpădit, doamna de Scuderi a scris, în cinstea ei, aceste versuri, care merită a fi păstrate pentru posteritate :

„Regina ale cărei virtuţi, har şi grandoare
Umplură universul de faimă şi splendoare, Şi
astăzi îşi păstrează — în bezna criptei — gloria,
Iar patria de-a pururi îi va cinsti memoria.

Căci a ştiut să-nfrîngă capriciile sorţii Şi să
privească-n faţă ravagiile morţii.
Lăsînd un tron puternic, la care n-a rîvnit,
Trăi ca o regină, şi-aşa a şi murit...“

CUPRINS

Capitolul **I** *Pag.* **5**

1649. **— Intrigile lui la Riviere. — Dificultatea lui Mazarin de a satisface toate ambiţiile. — Sfirşitul războiului civil. — Curtea rămîne la Saint-Germain. — Incapacitatea financiară a lui La Meilleraye. — Portretul soţiei sale. — D'Fmery preia Finanţele. — Doamna de Chevreuse la Paris. — Harcourt, guvernator în Alsacia. — Sosirea la Curte a ducelui de York şi a doamnei de Longueville. — Căsătoria ducelui de Mercoeur cu o Maţcini. — Boala lui Beaufort. — Duşmanul cucereşte oraşul Ypres. — Atitudinea rece a lui Condă. — Reintrarea în graţii a mareşalului de la Motte. — Plecarea reginei la Amiens şi a ducelui de Orleans la Paris.**

Capitolul II *Pag.* **17**

1649.— împăcarea marchizului de Hocquin- court cu Mazarin. — Beaufort şi Jarzd. — Candale îl desfide pe Beaufort. — Mareşalii Franţei şi Mazarin încearcă să' curme această cearta. — Doamna de Longueville

obţine unele favoruri pentru tânărul prinţ de Mancillac. — Ridicarea acediului de la Cambrai. — Turenne bănuit de trădare. — Ducele de Orleans îi potoleşte pe parizieni. — Frondeurii se tem de reîntoarcerea regc-lui în capitală. — Starea vrednică de plîns a Franţei. — Primirea afectuoasă pe care i-o face Ana de Austria regelui Angliei. — Măritişul regi iţei Poloniei cu fratele, răposatului ei bărbat.

Capitolul III *Pag.* 27

1649. — Beaufort îi cere scuze iui Candale. — Gonde vine pa Compiegne. — Răceala mamei sale faţă de regină. — Doamna de. Chevreuse primită de regină. — Reîntoarcerea Curţii la Paris (18 august 1649). — Aventura tinerei Soyons. domnişoară de onoare a, reginei. — Moartea împără**tesei** Germaniei. — Uşurinţa şi nepăsarea rege**lui** Angliei. — încheierea căsătoriei dintre du**cele** de Mercoeur şi nepoata cea mai marc **a cardinalului. —** Nemulţumirea lui Conde.

Capitolul IV *Pag.* 38

Septembrie 1649. — Conde vere Pont-de- **FArche pentru ducele de** Longuevilie. — Refuzul reginei. — Prinţul se declară duşmanul lui Ma**zarin. —** Ducele ce OrkMns îl sprijină pe Conde.

— **Conde îi pofteşte'la** ’masă **pe** şefii Frondei.

— Scandalul care a urmat după asta. — Boala reginei.

— Taburetele acordate prinţesei de Mar cillac şi doamnei de Pons. -- Jarze *e* fidel lui Condă. — Protestele prinţilor împotriva cererilor ducelui de Bouillon şi vicontelui de Tunenne.
— Cond4 revine lingă regină şi cardinal.

Capitolul V *Pag.* **52**

1649. — Revolta bordelezilor. — Parlamentul le ia apărarea. — Cucerirea castelului Trom- pette de către bordelezi. — Starea deplorabilă **a** Finanţelor Statului. — Sfîrşitul exilului lui Cha- vigny. **— Dragostea «lui** Jarze pentru **Ana de' Austria. — Reîntoarcerea doamnei de Beauvais.**
— Jarze e apostrofat cu asprime de către **regină.**
— Intrigile Parlamentului împotriva lui **Emery.**
— Prinţii o împiedică pe regină să pedepsească oraşul Bordeaux. — La Boulaye încearcă **să** aţîţe poporul. — Tentativa d[e] asasinat, **asupra** lui Conde. — Doamna de Pons se mărită **cu du**cele de Richelieu. — Purtarea trufaşă **a Iul** Conde, cu prilejul acestei căsătorii.

Capitolul VI ***Pag.*** **70**

1650. — Ana de Austria, sătulă de putereu^- lui Conde, se hotărăşte să-1 aresteoe şi o.dată cu el, şi pe prinţul de' Conti — fratele său — şi pe ducele de Longueville — cumnatul său. — Discuţia lui la Riviere cu Mazarin. — Răcirea ducelui de Orleans faţă, de

favoritul său. — Durerea doamnei de Longueville şi a doamnei de Conde-mama. — Exilul doamnei de Conde-mama. — Fuga doamnei de Longueville. — Portretul doamnei Du Plessis-Guenegaud. — Vorbele rostite de Chavigny despre arestarea lui Oonde.

Capitolul VII *Pag.* **94**

1650. — Prinţesa de Conde-mama, părăseşte Parisul. — Amiralitatea e dată ducelui de Vendome. — Bordeaux-ul se ridică în favoarea prinţilor. — Portretul lui Gourville. — Moartea lui d'Emery. — Plecarea reginei la Compiegne. — Curtea revine la Paris. — Plecarea regelui la Bordeaux. — Parlamentele din Paris şi Bordeaux intervin în favoarea prinţilor. — Regele ameninţă oraşul Bordeaux, cu asediul. — Portretul ducelui de Epernon.

Capitolul VIII *Pag.* 103

[r] 1650. — Ducelui de Orleans i se naşte un fiu. — Moartea acestui copil. — Mutarea prinţilor la Marcoussis. — Asediul oraşului Bordeaux. — Amnistia acordată bordelezilor, şi ducilor de Bouillon şi de La Rochefoucauld (1 octombrie). — Intrarea regelui în Bordeaux. — Regina pleacă la Paris, dar se îmbolnăveşte pe drum. — Eforturile vane ale coadjutorului pentru a ofeţine pălăria de cardinal. — Ana de Austria revine la Paris (15

noiembrie). — Moartea lui Wilhelm al II-lea deOrania. — Prinţii sînt transferaţi la le Havre. — Soţia lui Condd prezintă o cerere Parlamentului cerînd eliberarea soţului ei. — Moartea Prinţeseimame. — Furtuna iscată în sinul Parlamentului. — Intriga Prinţilor Palatini împotriva lui Mazarin. — Acesta părăseşte armata. — Parlamentul cere eliberarea prinţilor.

Capitolul IX *Pag.* 127

1651. — Vizita ducelui de Orleans la cardinalul Mazarin. — Ducele doreşte să-şi mărite una din fete, cu regele. — Refuză să-i abandoneze pe coadjutor şi pe ducele de Beaufort.
— Numirea mareşalilor. — Moartea Iui d'Avaux pi a lui de Mesme. — Alianţa Prinţesei Palatine cu ducele de Orleans, doamna de Chevreuse, coadjutorul şi Châteauneuf împotriva lui Mazarin. — Dizgraţierea lui Chandenier. — Ducele de Orleans cere îndepărtarea lui Mazarin. — El refuză s-o vadă pe Ana de Austria. — Ea se plînge Parlamentului, de coadjutor. — Magistralii cer alungarea cardinalului. — Regina refuză.
— Şedinţa furtunoasă din Parlament. — Plecarea lui Mazarin la Ie Havre. — Neliniştea reginei.

— Discuţia pe care o are cu doamna de Motte- viile.

Pagi IM

Capitolul

1651. — Neliniştea[1] pricinuită de plecarea cardinalului. — Purtarea urită a ducelui de Orleans fată de regină — Parlamentul îl alungă pe' Mazarin (9 februarie 1651). — Prinţul de Cohde se ceartă cu doamna de Chevreuse şi cu coadjutorul. — Conde se ceartă cu primul pre şedinte al Parlamentului, cu ducele de Bouillon şi cu Turenne. — Comportarea lui Conde, care obţine guvernămîntul din Guienne.

Capitelul *XI*

Pap. 173

1651. — Prinţul de Cosiţi explică Parlamentului de ce a plecat fratele său. — Conde scrie **el** însuşi acestei Companii. — Ducele de Orleans îi ia apărarea. — Abilitatea reginei. — Dubla declaraţie a regentei împotriva lui Mazarin şi în favoarea lui CondA — Îndepărtarea lui Le Tellier, Servien şi de Lyonne. — Dizgraţierea lui Chavigny. — Reîntoarcerea lui Condd la Paris. — Întrevederile secrete ale reginei cu' Châteauneuf. — Ura făţişă a lui Conde împotriva coad- Jutorului. — Vizita lui Monsieur la regina Angliei. — Conde nu vrea să-i vadă nici pe rege» nici pc regină. — Ducele de Mercoeur acuzat **de** Parlament că s-a însurat cu nepoata cardinalu

lui. — înţelegerea Anei de Austria eu frondeurii. — Conde se pregăteşte de revoltă. — Ducele de Longueville îl abandonează. — Domnişoara de Longueville. — Manifestul reginei împotriva lui Conde. — Prinţul îl .declară calomnios. — încurcătura ducelui de Orleans. — Conde obţine de la el un înscris pe care-1 arată magistraţilor. — Manifestul pe care-1 publică drept răspuns la manifestul reginei.

Capitolul XII *Pag-* 192

1651. — Ura dintre Conde şi coadjutor.

— Regina îşi trimite garda ca sâ-1 apere pe co-adjutor. — Acesta e cît pe-aci să fie ucis de La Roehefoucauld. — Parlamentul o roagă pe regină să se împace cu Conde — Apropierea majoratului regelui. — Ceremonia care are loc la Parlament, cu acest prilej. — înapoierea la Curte a lui Châteauneuf, Vieuville şi Mathieu Mole.

— Conde ezită dacă să işte, sau nu, un război civil. — Doamna de Longueville îl determină să-1 işte. — Prinţul de Conde e primit cu entuziasm la Bordeaux. — Turenne refuză să-1 ajute. — Discuţiile coadjutorului cu Mazarin. — Mazarin îi făgăduieşte acestuia pălăria roşie, de cardinal.

— Plecarea regelui şi a reginei în Bern şi Guienne, cu scopul de a-1 Infringe pe prinţul **de** Condă (24 septembrie 1951).

Capitolul XIII 1651. — Succesele duşmanilor in nord. *Pag.* **214**

— Curtea la Bourges. — Regele îi porunceşte lui Mazarin să se întoarcă. — Fuga prinţului de Conti şi a doamnei de Longueville, la Bordeaux. — Conde primeşte cu trufie propunerile **de** pace. — Regina la F^oitiers. — Succesul lui Harcourt împotriva lui Conde. — Curajul luî Mathieu Mole. — Parlamentul pune preţ pe capul cardinalului. — (1652). Reîntoarcerea lui Mazarin în fruntea unei oştiri serioase. — Moartea lui Châteauneuf. — Turenne se reîntoarce la Curte. — Sfirşitul exilului lui Le Tellier. — Curtea pleacă la Tours, apoi la Blois. — Reintrarea in graţii a lui Servien, apoi a lui de Lyonne. — Beaufort infrint de Turenne. — Domnişoara de Orleans vrea să se mărite cu regele.

— Refuzul Anei de Austria. — Coadjutorul este numit cardinal. — Ambiţiile lui Chavigny. — Ardoarea războinică a doamnei de Longueville. — Gelozia şi resentimentele lui la Rochefoucauld.

— Conde primit la Paris, în triumf.

Capitolul XIV *Pag.* **233**

1653. — Cardinalul se întoarce de la Sedan **la Paris. — Doamna de Motteville se reîntoarce şi ea la Paris. — Supunerea oraşului Bordeaux. — Căsătoria prinţului de Conti cu o nepoată a lui Mazarin. — Doamna de Longueville se retrage la mănăstire. — Discuţia dintre regină şi prinţul de Conţi, despre**

Frondă. — Cardinalul de Retz scapă şi fuge la Roma, — Francezii forţează liniile din Arras (25 august 1654). — Regele se duce la Parlament în costum de călărie şi interzice acestuia să se mai adune. — Primul preşedinte, de Belliăvre. — Exilul mai multor magistraţi. — Satisfacţia reginei. — Doamna de Châtillon conspiră împotriva lui Mazarin. — Slăbiciunea regelui faţă de domnişoara Mancini.
— (1655). — Serbări la Curte. — Supravegtferea continuă a Anei de Austria asupra fiului ei, devenit rege. — (1656). — Serbare ecvestră la Curte. — Regele pleacă la Compiegne. — Cucerirea oraşelor. Valenciennes şi Conde de către spanioli. — Parlamentul vrea să cunoască ho- tărîrile Consiliului. — Sosirea reginei- Cristina la Curtea Franţei. — Scrisoarea ducelui de Guise despre' această prinţesă. — Intrarea ei în Paris.
— Regina Cristina se duce la Compiăgne sa-i vadă pe rege şi pe regină. — Detalii şi particularităţi despre persoana sa şi despre şederea ei în Franţa. — Cristina pleacă de la Compiăgne, o vizitează pe Ninon de Lenclos, apoi se îndreaptă spre Savoia.

Capitolul XV* *Pag. 256*

(1656). — Regele şi cardinalul se îndreaptă spre La Fere. — Turenne, comandant al armatei. — Reîntoarcerea regelui la Paris. — Mazarin se ocupă de treburile dinlăuntrul ţârii. — Moartea doamnei Mancini, sora cardinalului şi a doamnei de Mercoeur, nepoata cardinalului (1657). — Măritişul Măriei Mancini cu contele de
Soissons. — înclinarea regelui către cea mai mare dintre ultimele trei nepoate ale

cardinalului. — Pasiunea pe care i-o inspiră domnişoara de La Motte d'Argencourt. — Moartea preşedintelui de Belliăvre. — Devoţiunea ducelui de Orleans. — Dominaţia lui Mazarin asupra regelui şi a reginei. — Moartea neaşteptată a doamnei de Montbazopţ. — Afacerile din Anglia. — Ftegele Angliei părăseşte Franţa. — Asediul oraşelor Cambrai şi de Montmedy. — Mademoiselle se reîntoarce la Curte. — Boala lui Mazarin. — A doua călătorie a reginei Cristina, în iFranţa. — I se dă un domiciliu forţat, la Fontairjebleau. — Moartea lui Monaldeschi. — Indignarea Curţii. — Cristina asistă la serbările carnavalului din Paris. — Apoi se reîntoarce la Roma. — Boala lui Conde. — Moartea ducelui de Candale. — Mareşalul de Hocquincourt se întilneştecu Conde, în Spania.

Capitolul XV! *Pag. 275*

(ltiătiy. — Regele .şi regina la oaste. — Reintrarea in graţii a ducelui de Beaufort. — Asediul oraşului Dunkerque. — Sărăcia regelui. — Victoria lui Turenne asupra spaniolilor comandaţi de Conde şi de don Juan de Austria (14 iunie). — Moartea mareşalului de Hooquincourt. — Capitularea oraşului Dunkerque. — Curtea se reîntoarce la' Compiegne. — Cucerirea oraşului Gravelines. — Moartea lui Cromwell.

— Curtea se reîntoarce la Paris. — Pasiunea regelui

pentru domnişoara Mancini. — Proiectul de căsătorie al regelui cu Margareta de Savoia.
— Regele pleacă la Lyon ca s-o vadă pe această prinţesă. — Ana de Austria îl însoţeşte — Întîl- nirea celor două Curţi, cea a Franţei şi cea a Savoiei. — Spania începe a se nelinişti din pricina acestui proiect de căsătorie. — Regele vrea, în «iuda mamei sale, să se însoare cu Margareta de Savoia. — Pimmentel o propune pe Infanta Spaniei. — Regele acceptă. — Bucuria reginei. — Gelozia domnişoarei Mancini. — Atitudinea plină de nobleţe a Margaretei de Savoia. — Sosirea ducelui de Savoia la Lyon. — Curtea se reîntoarce la Paris. — Succesul lui Turenne în Flandra.

Capitolul **XVII** *Pag. 297*

(1659). — Regina e nemulţumită de pasiunea fiului ei faţă de Maria Mancini. — Regele rezistă în faţa mamei sale. — Mazarin vrea s-o determine pe regină să fie de acord ca regele să se însoare cu nepoata sa. — Răspunsul indignat al reginei. — Regina îl primeşte pe trimisul Spaniei. — Suspendarea ostilităţilor. — Purtarea demnă de laudă a cardinalului, care nu-1 lasă pe rege să se însoare cu nepoata sa. — Plecarea Măriei Mancini. — Durerea lui Ludovic al XIV- lea. — Purtarea categorică a ministrului. — Mazarin se îndreaptă către frontiera Spaniei. — Regele şi regina pleasă la Fontainebleau. — Ple-- carea lor către graniţă. — Mareşalul de Gramont e trimis ambasador în Spania. — Moartea ducelui de Orleans (2 februarie 1660). — Cîteva cu-vinte despre acest prinţ atît de puţin regretat.

Capitolul XVIII *Pag. 316*

(1660). — înapoierea lui Conde în Franţa. — > Primirea pe care i-o face regele. — Călătoria doamnei de Motteville la Bănac. — Descrierea Pirineilor. — Curtea la Saint-Jean-de-Luz. — Insula Fazanilor. — Regele Spaniei la San-Se- bastian. — Regele scrie Infantei. — Scrisoarea Anei de Austria către viitoarea sa noră. — Re- instaurarea Stuarţilor, — Sosirea regelui Spaniei la Fontarabie. — Ceremonia căsătoriei prin procură. — Portretul Infantei. — Primirea pe care i-a face Mademoisellei. — întrevederea dintre Ana de Austria, Filip al IV-lea şi Infantă. — Delicatele atenţii ale lui Ludovic al XIV-lea. — Cei doi regi jură solemn să încheie pace. — Ludovic al XIV-lea şi Ana de Austria se duc după Infantă, la Fontarabie. — Banchetul oferit de rege, de regina tînără şi de regina-mamă. — Tristeţea regelui Spaniei. — Dragostea Infantei Maria-Tereza faţă de tatăl ei. — Noua regină se îmbracă după moda franceză.

Capitolul *XIX* *Pag. 336*

(1660). — Nunta regelui. — Portretul celor două regine. — Bucuria celor doi soţi şi a reginei-mame. — Regele Angliei la Londra. — In

trarea lui Ludovic al XIV-lea în Bordeaux. — Sosirea sa la Vincennes. — Boala Iul Mazarin. — Intrarea solemnă a regelui şi a reginei în Paris. — Monsieur se însoară cu Henriette a Angliei. — Regina-mamă a Angliei se gîndeşte să-şi însoare fiul cu Hortensia Mancini. — Boala cardinalului se agravează. — Avariţia sa. — Sosirea în Franţa a reginei Angliei. — Ludovio al XIV-lea şi Ana de Austria îl vizitează pe cardinal. — Regina tînără e însărcinată. — Testamentul lui Mazarin. — Darurile pe care le face familiei regale. — Moartea sa. — Regele se întoarce la Luvru. — Maria-Tereza e geloasă pe contesa de Soissons. — Regele declară că are intenţia de a guverna singur. — Imensele bogăţii ale lui Mazarin.

Capitolul XX *Pag. 352*

(1661), — Cum îşi împărţea timpul Ludovic al XIV-lea. — înclinarea sa către afacerile politice. — Monsieur se însoară cu Henriette a Angliei. — Regina e geloasă pe Madame. — Cearta dintre doamnele de Navailles şi de Soissons. — Domnul de Navailles îl provoacă la duel pe contele de Soissons. — Exilarea acestuia din urmă.

— Madame nu vrea să audă de sfaturile doamnei de Motteville. — Scrisoarea reginei Angliei. — Mînia reginei împotriva doamnei de Soissons.

— Ana de Austria e nemulţumită de Madame. — Le Tellier îl protejează pe Colbert. — Amînoi îl vorbesc de rău pe Mazarin în faţa regelui. —•

Exilul contelui de Guiche şi al ducesei de Valentinois.

Capitolul XXI ***Pag. 366***

(1661). — Regele se hotărăşte să-1 aresteze pe Fouquet. — în 29 august, Curtea pleacă în Bretagne. — Arestarea lui Fouquet. — Fortifi caţiile amenin ţătoare din Belle-Ile. — Exilul doamnei Du Plessis-Belllere. — Domnişoara de Mennoville. — Ambasadori Franţei şi Spaniei se ceartă care să intre primul în Londra. — Mînia lui Ludovic al XIV-lea. — Regele Spaniei îşi cere scuze. — Naşterea Delfinului. — Colbert, ministru de Finanţe. — Ana de Austria vrea să se retragă la Val-de-Grace. — Caruselul din Tuileries. — Regele îi face curte domnişoarei de La Motte-Houdancourl. — Domnişoarele de onoare şi regele. — Supravegherea reginei-mame şi a doamnei de Navailles. — Ludovic al XIV-lea se reîntoarce la domnişoara de. La Valliăre. — Gelozia şi durerea Mariei-Tereza. — Indiferenţa regelui.

Capitolul XXII ***Pag. 384***

(1862). — Regele cumpără oraşele Dunkerque fi Mardick. — îşi pierde copila. — Scrisoarea anonimă adresată reginei. — (1663). — Splen**doarea Curţii. — Boala Anei de Austria. — Regele şi regina se îmbolnăvesc de pojar. — Vindecarea reginei-mame. — Doamna de Soissons îi vorbeşte Mariei-Tereza despre iubirile regelui. — Mîhnirea Mariei-Tereza. — Dizgraţierea ducelui de Navailles. — Moartea mai multor prinţese. — (1664). — Serbări la Versailles. — Ana de Austria atinsă de o boală gravă. — Soţii de Navailles exilaţi de la Curte. Doamna de Montausier o înlocuieşte pe .ducesa de Navailles. — Doamna de La**

Motte, guvernanta Delfinului. —Regele şi regina-mamă se ceartă. — Ludovic al XIV-lea îi cere iertare. — Doamna de Motte- ville încetează o vreme de a se mai duce la Curte. — Intrigile ducelui şi ale ducesei de Brancas.

Capitolul XXIII *Pag. 403*

(k>64). — Naşterea ducelui de Valois. — Curtea la Villers-Coterets. — Necazurile Mariei- Tereza. — Regele îndrăzneşte s-o prezinte pe domnişoara de La Valliere mamei sale. — Curtea la Versailles. — Boala reginei. — Mîhnirea regelui. — Ana de Austria începe a fi bolnavă. — Boala i se agravează. — Reîntoarcerea la Curte a contelui de Guiche. — Sinceritatea soţiei lui Monsieur faţă de soţul ei. — De Vardes pune mîna pe corespondenţa ei cu contele de Guiche. — Madame se ceartă cu doamna de Soissons. — Apoi îi mărturiseşte regelui tot ce făcuse. — De Vardes e întemniţat. — Exilul contelui şi al contesei de Soissons. — Contele de Guiche e exilat

din nou. — Curtea la Saint-Germain. — Ana de Austria în primejdie de moarte. — Testamentul ei. — Durerea lui Ludovic al XIV-lea. — Resemnarea şi curajul reginei-mame. — Vraciul Alliot din Lorena.

Capitolul XXIV *Pag. 422*

(1665). — Curtea la Versailles. — Madame naşte o fetiţă moartă. — Agravarea bolii reginei-mame. — Mustrările pe care i le face regelui, în legătură cu domnişoara de La Valliere. — Ludovic al XIV-lea semnează testamentul mamei sale. — Este chemat Alliot. — Regina e transportată la Paris şi dusă la Luvru. — Metodele barbare ale lui Alliot. — Ana de Austria îi vorbeşte regelui despre Navailles. — Purtarea echivocă a lui Le Tellier. — Regina-mamă insistă în favoarea lui Navailles. — Acesta obţine guvernămîntul din La Rochelle. — Moartea regelui Spaniei. — Durerea Mariei-Tereza şi a Anei de Austria. — Noul reg<ş al Spaniei făgăduieşte să domnească cinstit şi drept.

Capitolul XXV *Pag. 434*

(1666). — Distracţii la Curte. — Regina-mamă în pericol. — E adus un vraci din Milan. — Logodna domnişoarei Artigny. — Ana de Austria **încearcă să tempereze gelozia reginei. —** Sufe**rinţele îngrozitoare ale reginei-mame. —** Conster**narea Curţii. — începe să se vorbească despre moartea ei apropiată. — Fermitatea de care dă dovadă Ana de Austria în**

ultimele sale zile — Arhiepiscopul de Auch o împărtăşeşte. — Ultima **recomandare pe care o face regelui. —** Ultimele **momente ale reginei-mame. — Ce gîndea** regina **despre** *Memoriile* **doamnei de Motteville. — Vet*- şurile doamnei de Scudery.**

Lector: CORNEL POPESCU
Tehnoredactor: CONSTANŢA VULCANESQU

Apărut; 1981. Bun de tipar: 27.1.1981. Format:
***32/70X108. Coli tipo:* 14,5. Coll *ed:* 23,5».**

Comanda nr. 714
Combinatul Poligrafic ,,Casa Scintell",

Plata Sclnteli nr. 1, — Bucuresti
Republica Socialists România